SERBISCHE AKADEMIE DER WISSENSCHAFTEN UND KÜNSTE

SPOMENIK

CXIII

KLASSE FÜR SOZIALWISSENSCHAFTEN

NEUE FOLGE

15

ANDRIJA RADENIĆ

DOKUMENTE ÜBER DEN REICHSTAG AM SANKT ANDREASTAG

Schriftführer

Akademiker *VASO ČUBRILOVIĆ*

Vorgelegt in der II Sitzung der Klasse für Socialwissenschaften am 21 II 1961

BEOGRAD

1964

S R P S K A A K A D E M I J A N A U K A I U M E T N O S T I

SPOMENIK

CXIII

ODELJENJE DRUŠTVENIH NAUKA

NOVA SERIJA

1 5

ANDRIJA RADENIĆ

SVETOANDREJSKA SKUPŠTINA

U r e d n i k

akademik *VASO ČUBRILOVIĆ*

Primljeno na II skupu Odeljenja društvenih nauka 21. II 1961.

Naučno delo

B E O G R A D

19**6**4

Izdaje: Izdavačka ustanova »Naučno delo«, Beograd, Vuka Karadžića 5

Štampa: Vojno štamparsko preduzeće, Beograd, Mije Kovačevića 5

S A D R Ž A J

Str.

PREDGOVOR 1

DOKUMENTI ZA ILUSTRACIJU STANJA UOČI SVETOANDREJSKE SKUPŠTINE

1. Dokument o uzrocima narodnog nezadovoljstva u krajinskom okrugu – posedi fetislamskih Turaka 43
2. Beograd, 26. aprila 1858. Popečiteljstvo unutrašnjih dela Sovjetu — o teškoćama koje izazivaju nečovečne kazne šibanjem 44
3. Užice, avgusta 1858. Okružno načelstvo u Užicu Popečiteljstvu unutrašnjih dela — o negativnim posledicama prezaduženosti naroda 45
4. Smederevo, 1. septembra 1858. Stanovnici Smedereva Popečiteljstvu unutrašnjih dela — žale se što im je odbijena molba za ograničenje broja „boltadžijskih dućana po selima“ 46
5. Beograd, oktobra 1858. Imovno stanje popečitelja i službenika Popečiteljstva unutrašnjih dela 47
6. Beograd, novembra 1858. Cene pojedinih artikala na beogradskoj pijaci 48

SAZIV SKUPŠTINE POD PRITISKOM NARODNIH ZAHTEVA

7. Beograd, bez datuma. Ilija Garašanin knezu Aleksandru Karađorđeviću — o glasovima da narod želi da se sazove Narodna skupština 50
8. Beograd, 14. juna 1858. Popečitelj unutrašnjih dela, Ilija Garašanin, Kosti Jankoviću načelniku krajinskog okruga — opovrgava glasove o postojanju nesuglasica između njega i Vučića u pogledu sazivanja Narodne skupštine 51
9. Beograd, 26. juna 1858. Popečiteljstvo unutrašnjih dela svim okružnim načelstvima — traži da se utvrdi verodostojnost glasova o zahtevima naroda za sazivanje Skupštine 52
10. Loznica, 3. jula 1858. Okružni načelnik iz Loznice popečitelju utnutrašnjih dela — javlja da narod njegovog okruga nije za Skupštinu i lično smatra da je ne treba sazivati 52
11. Kragujevac, 6. jula 1858. Okružni načelnik iz Kragujevca popečitelju unutrašnjih dela — izveštava da je narod za Skupštinu 53
12. Ćuprija, 11. jula 1858. Okružni načelnik iz Ćuprije popečitelju unutrašnjih dela — javlja da samo deo nezadovoljnog naroda traži Skupštinu 53
13. Aleksinac, 12. jula 1858. Okružni načelnik iz Aleksinca popečitelju unutrašnjih dela — izražava potrebe naroda za Skupštinom . 54
14. Sumirani izveštaji okružnih načelnika o željama naroda da se sazove Narodna skupština 54
15. Beograd, 7. avgusta 1858. Ilija Garašanin okružnim načelnicima – raspis o potrebi da se narod umiri pre odluke o sazivanju Skupštine 57
16. Beograd, 7. avgusta 1858. Ilija Garašanin knezu Aleksandru — o glasovima da će narod sam da se „skupi“ za Skupštinu 57
17. Beograd, 8. avgusta 1858. Ilija Garašanin knezu Aleksandru — o diskusiji u Sovjetu o pitanju saziva Narodne skupštine 58
18. Beograd, 9. avgusta 1858. Ilija Garašanin knezu Aleksandru — o potrebi da se što pre donese odluka o sazivanju Skupštine 58
19. Beograd, 12. avgusta 1858. Ilija Garašanin knezu Aleksandru — odgovara na kneževu odluku da se rešenje o sazivu Skupštine odloži do njegovog povratka u Beograd 59
20. Beograd, 2. septembra 1858. Ilija Garašanin načelniku krajinskog okruga, potpukovniku Kosti Jankoviću — javlja da se knez složio da se Sovjetu predloži sazivanje Skupštine .. 60
21. Beograd, 3. septembra 1858. Popečiteljstvo unutrašnjih dela Sovjetu — obrazlaže potrebu sazivanja Skupštine 60
22. Beograd, 3. septembra 1858. Knez Popečiteljstvu nutrašnjih dela — da je saglasan sa sazivom Skupštine 61
23. Beograd, 4. septembra 1858. Popečiteljstvo unutrašnjih dela okružnim načelstvima i upravama varoši Beograda i Majdanpeka — da se narod pripremi za izbore poslanika 61

ŽALBE I ZAHTEVI PREDSTAVNIKA OKRUGA

24. Jagodina, novembra 1858. Stevča Mihailović priprema ove zahteve za Skupštinu — o demokratizaciji političke i ekonomske uprave, kažnjavanju prestupnika i poboljšanju položaja pojedinih društvenih kategorija.. 63
25. Predstavnici okruga N. N. Narodnoj skupštini — da se pozovu na odgovornost knez, popečitelj i sovjetnici krivi za nasilja

protiv naroda i navedene zloupotrebe, i da se prime predložene mere za poboljšanje položaja stanovništva 64
26. Beograd, 20. decembra 1858. Poslanici iz užičkog okruga traže smanjivanje dažbina, ukidanje koševa, mere protiv zelenaša, zaštitu od mnogih zloupotreba 69
27. Beograd, 22. decembra 1858. Poslanici podrinjskog okruga Skupštini — protiv turskog stanovništva, protiv zahvatanja zemljišta od strane bogataša, protiv prevelikih dažbina i dr. 70
28. Beograd, 22. decembra 1858. Pomoćnik načelnika crnorečkog okruga Skupštini — predlaže nove zakonske mere u raznim oblastima, za rešavanje problema prestupnika, danka, puteva, šuma i dr. 73
29. Poslanici užičkog okruga Skupštini o zloupotrebama sudija 75
30. Beograd, 23. decembra 1858. Poslanici valjevskog okruga Skupštini — da se ukinu opštinski koševi, da se državne šume predaju u nadležnost opština, da se ukinu prava policije na kažnjavanje, da se ukinu besplatni kuluci i dr. 75
31. Predsednik okružnog suda u Požarevcu Skupštini — predlaže strože odredbe protiv zelenaša 81
32. Beograd, 19. januara 1859. Poslanici krajinskog okruga Skupštini — tužbe protiv sveštenika i predstavnika vlasti 82
33. Poslanici Kruševačkog okruga Skupštini — da se smanje „nameti“ i poboljša stanje u trgovini, zemljoradnji, zanatstvu, saobraćaju 86
34. Poslanici smederevskog okruga Skupštini — da se skrati sudski postupak, poveća nadležnost opština, ubrza administracija, unapredi trgovina, proširi školstvo 90

TUŽBE I ŽELJE VAROŠKOG STANOVNIŠTVA

35. Beograd, 29. novembra 1858. Esnaf šnajderski poslanicima — da se ograniče prava stranaca 94
36. Šabac, 9 decembra 1858. Sudski praktikanti Skupštini — da im se povećaju plate 94
37. Beograd 21. decembra 1858. Pitomci Zemljodelske škole u Beogradu Skupštini — žale se na teške uslove života i rada u zavodu 95
38. Beograd, 15. decembra 1858. Beogradski poslanik Đorđe Aćimović Skupštini — da se zaštite interesi domaćih trgovaca i zanatlija i sprovedu reforme u poreskom sistemu, sudstvu i dr. 97
39. Beograd, 19. decembra 1858. Poslanik Smedereva, protojerej Milutin N. Banić, Skupštini — da se poboljša položaj učitelja, ograniči broj seoskih mehana i dućana, poveća plata službenicima 98
40. Beograd, 21. decembra 1858. Esnaf mehandžijski Skupštini — da se odsekom plaća arenda, da troškove oko uličnih svetiljki snose opštine, a ne pojedinci 99
41. Kladovo, 22. decembra 1858. Nekoliko ribara Sovjetu — žale se na postupke oko arende za ribarenje 100
42. Beograd, 23. decembra 1858. Poslanik iz Paleža Aleksa Joksimović Skupštini — da Palež postane sresko mesto, da se plaćanje danka „po klasama razdeli“, da se reformiše pravosuđe i sprovedu druge navedene mere 101
43. Užice, 29. decembra 1858. Odbornici, opštinari varoši Užica Skupštini — o danku, sudu, administraciji, zelenaštvu trgovini, panađurima, sveštenstvu, školama i o zloupotrebama turskog stanovništva 103
44. Beograd, 31. decembra 1858. Poslanik Smedereva, predsednik suda, Sima Protić Skupštini — da se ozakone prava ženske dece „na pristojno izdržanje i udomljenje“, da se obezbede prava žene u zadruzi, da se regulišu veresijske obaveze, da se poboljša položaj učitelja i sudija 107
45. Kragujevac, 7. januara 1859. Praktikant okružnog suda u Kragujevcu Skupštini — o uzrocima nedostatka administracije, o zloupotrebama birokratije i položaju stanovništva 108
46. Beograd, 8. januara 1859. Tipografski radnici Državne štamparije Skupštini — traže da im se povećaju nadnice 111
47. Kruševac, 15. januara 1859. Predstavnici trgovaca i zanatlija Skupštini — da se njihov esnaf konstituiše po strukama 117
48. Beograd, 23. januara 1859. Predstavnici beogradske opštine Skupštini — predlažu mere za unapređenje trgovine, zanatstva i poljoprivrede 117
49. Bez mesta i datuma. Tegobe naroda i mere da se one uklone u raznim oblastima poljoprivrede, trgovine, saobraćaja, ćumruka, policije, suda, poreza, prireza 120

TEGOBE STANOVNIKA SEOSKIH OPŠTINA

50. Kladušnica, 20. novembra 1958. Predstavnici kladušničke, džedžeračke i sipske opštine Skupštini — da se ukinu nameti izvan određenog godišnjeg danka, da se vrati zakon o slobodi seče drva, da se smanji arenda za ribolov, da se smanje obaveze za opštinske koševe, da se ograniče prava doseljenika na besplatnu zemlju, da se smanji kuluk 127
51. Golubac, 26. novembra 1858. Stanovnici sela Golupca Skupštini — žale se na visoke arende za ribolov, na zloupotrebe opštinskih koševa, na ograničavanje broja dućana, na zloupotrebe opštinskih izvršnih vlasti 129
52. Grocka, 8. decembra 1858. Predstavnici Alaskog esnafa iz Ritopeka, Vinče, Velikog Sela i Višnjice Skupštini — da se smanje takse na ribolov 130
53. Predstavnici sela sreza timočko-zaglavskog i svrliškog Skupštini — protiv opštinskih koševa, protiv ograničavanja slobode seče drva, za smanjivanje parničnih rokova, protiv visokih svešteničkih taksi i drugih preteranih dažbina 131
54. Zahtevi naroda gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza — da se pozovu na odgovornost članovi Praviteljstva za razne zloupotrebe, da se ukinu koševi, da se vrati stara uredba o sečenju „gore“, da se donese novi zakon o parničnom postupku, da se urede tapije, da se uvedu političke slobode, da se povede postupak protiv zloupotreba sveštenika i službenika 132
55. Kisiljevo, 16. decembra 1858. Predstavnici kisiljevačke opštine svome poslaniku Milenku Miletiću — da traži od Skupštine smanjenje arende za ribolov, kažnjavanje svešteničkih zloupotreba, povećanje prava korišćenja opštinskih koševa 137
56. Beograd, 17. decembra 1858. Predstavnici đakovačke i mainačke opštine Skupštini — protiv opštinskih koševa, protiv ograničavanja „goroseče“, za podizanje škole, protiv zloupotrebe prilikom „fede“ 137
57. Beograd, 21. decembra 1858. Poslanici dragačevsksog sreza Skupštini — da se ukinu opštinski koševi, da opštine dodeljuju zemljišta za siromašne, da se stanovništvo zaštiti od raznih zloupotreba 138
58. Beograd, 21. decembra 1858. Poslanici račanskog sreza Skupštini — protiv zloupotreba sudija, protiv zelenaša, protiv prekomernih kuluka, protiv opštinskih koševa, protiv šumske uredbe, protiv zloupotreba sveštenika, opštinskih i državnih činovnika 140
59. Beograd, 21. decembra 1858. Poslanici temnićkog i levačkog sreza, jagodinski okrug, Skupštini — da se vrati stara šumska uredba, uprosti sudski postupak, snize razne takse, da se manastirska imanja stave pod kontrolu opština, da se podižu škole i dr. 145
60. Beograd, 22. decembra 1858. Poslanici mačvanskog sreza Skupštini — protiv raznih policijskih mera, da se koševi predaju u nadležnost opštine i narod zaštiti od mnogih zloupotreba 148
61. Beograd, 22. decembra 1858. poslanici kačerskog sreza Skupštini — protiv visokih dažbina, da se ispitaju razne zloupotrebe, da se kazne krivci za mnogobrojna nasilja ... 149
62. Beograd, 22. decembra 1858. Predstavnici sela Neresnice, Voluje, Kučajne, rečko-zviški srez, Skupštini — da se vrate prava korišćenja šuma, da se povećaju prava opština i stane na put raznim zloupotrebama 152
63. Beograd, 29. decembra 1858. Poslanik Spasoje Tomić na zahtev predstavnika beličke, sugubinske i miševačke opštine, srez levački, Skupštini — da se obližnja planina koja je pripala okolnoj fabrici vrati seoskim opštinama radi snabdevanja stanovništva drvima 152
64. Beograd, 29. decembra 1858. Poslanici vražogrnačkog sreza Skupštini — za poboljšanje saobraćajnih prilika i zadovoljenja drugih potreba 153
65. Beograd, 29. decembra 1858. Poslanik opštine Veliki Izvor, vražogrnački srez, Skupštini — protiv zloupotreba kapetana i pandura, protiv zahvatanja opštinske zemlje 154
66. Beograd, 29. decembra 1859. Predstavnici mailovačke opštine ramsko-pećkog sreza Skupštini — da se utvrdi vrednost novca, kazne činovničke i svešteničke zloupotrebe, ukinu opštinski koševi 155
67. Užice, 30. decembra 1858. Predstavnici opštine Ljubanj Skupštini — da se zaštite od imenovanih zelenaša 156
68. Beograd, 31. decembra 1858. Poslanik čačanskog okruga Skupštini — žalba na postupke kapetana dragačevskog sreza prilikom postavljanja jednog seoskog kmeta 157
69. 31. decembra 1858. Predstavnici dobranske i brnjičke opštine svome poslaniku — da traži od Skupštine dozvolu za krčenje šume i za „goroseču“, kao i druge olakšice da bi se spasli nemaštine 157

70. Topola, 5. januara 1859. Predstavnici opština Topole i sela Božurnje Skupštini — da se ograniče prihodi privatnika i crkve od raznih arenda u korist opštine 159
71. Beograd, 7. januara 1859. Predstavnici mlavskog sreza, požarevački okrug, Skupštini — žalba na globljenje naroda od strane sveštenika prilikom venčavanja 159
72. Beograd, 10 januara 1859. Poslanik moravskog sreza Skupštini — da se Ada kod sela Dubravice vrati opštini i opštinarima 160
73. Bogdanja, 14. januara 1859. Seljaci iz Bogdanja svome poslaniku — da traži od Skupštine da im se vrati zemlja koju su „ogradili“ kaluđeri manastira Ljubostinje 161
74. Tekija, 20. januara 1859. Predstavnici opštine Tekija Skupštini — da im se smanji đumručka taksa i stane na put policijskim zloupotrebama 163
75. Predstavnici omoljskog sreza Skupštini traže zaštitu od mnogobrojnih zloupotreba činovnika, sveštenika i trgovaca 164

POJEDINAČNE ŽALBE
76. Beograd, 23. decembra 1858. Stojadin Nešić iz sela Batuše, mlavski srez — žali se na zloupotrebe sveštenika prilikom ženidbe maloletnog posinka 166
77. Kruševac, 4. januara 1859. Vula Stevanović iz sela Vrčanovice, moravski srez — žali se da mu je bespravno oduzet deo zemljišta dobijen na uživanje 166
78. Lučica, 5. januara 1859. Janko Nikolić iz Popovčića Skupštini — podnosi tužbu protiv zelenaša koji ga je upropastio 167
79. Beograd, 23. januara 1859. Mijailo Nikolić iz Zlakuse Skupštini — tužba protiv zelenaša 167
80. Požarevac, 29. januara 1859. Steva Mišković iz Lučice Skupštini — tužba protiv trgovca zelenaša 168
81. Grošnica, 30. januara 1859. Tri seljaka iz Grošnice Skupštini — podnose tužbu protiv zelenaša 168

MERE ZA UBLAŽAVANJE NARODNIH TEGOBA
82. Beograd, 8. januara 1859. Skupštinski odbor za predloge i žalbe Skupštini — predlaže mere za ublažavanje narodnih tegoba 169
83. Beograd, 9 —15. januara 1859. Odbor za predloge i žalbe Narodnoj skupštini — predlaže dalje mere za ublažavanje narodnih tegoba 170

GARAŠANIN I SVETOANDREJSKA SKUPŠTINA
84. Beograd, 26. jula 1858. Ilija Garašanin Magazinoviću — obaveštava ga da mu najviše brige zadaju glasovi o zahtevima naroda da se sazove Skupšitina 175
85. Beograd, 26. jula 1858. Garašanin Mondenu — žali se na kneza, ističe opravdano nezadovoljstvo naroda i svoju zabrinutost u vezi sa zahtevanjima za saziv Skupštine . 176
86. Beograd, 4. novembra 1858. Garašanin Mondenu — o previranjima u narodu i o teškoćama oko sazivanja Skupštine 178
87. Beograd, 27. decembra 1858. Garašanin povereniku za unutrašnje poslove — žali se na postupke policije 180
88. Beograd, 3/15. januara 1859. Garašanin Mondenu — o izboru novog kneza i teškoćama privremene vlade 181
89. Memoarska kazivanja Ilije Garašanina po zapisima njegovog sina Milutina 183

O DRŽANJU VOJSKE
90. Beograd, 5. januara 1859. Milivoje Petrović - Blaznavac Stevči Mihajloviću pravda držanje vojske u danima otpora 201

KNEZ ALEKSANDAR O SVOJOJ OSTAVCI
91. Knez Aleksandar Karađorđević Garantnim silama — o svojoj ostavci na kneževski položaj za vreme zasedanja Svetoandrejske skupštine 203

POSLANICI NARODNE SKUPŠTINE 205

STAVOVI VELIKIH SILA

Turska
92. Carigrad, 28. decembra 1858. Porta Kabuli Efendiji u Beogradu — da se vlast posle ostavke kneza Aleksandra preda kajmakamu 216
93. Carigrad, b. d. Porta Mehmed Hafis-paši u Beogradu — da se pre izbora novog kneza obrazuje kajmakamija od tri lica 216

Austrija
94. Beograd, 28. jula 1858. Generalni konzul Radosavljević u Beogradu ministru inostranih poslova, grofu Buolu Šauenštajnu (Schauenstein), u Beču — o nezadovoljstvu naroda u Srbiji i akcijama Vučića i Garašanina protiv kneza Aleksandra Karađorđevića .. 217
95. Beograd, 4. septembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da se u

agitaciji protiv kneza ističe i list Srpski dnevnik iz Novog Sada; radi obaranja kneza traži se saziv Skupštine 218
96. Beograd, 17. septembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da su Vučić i Garašanin, u dogovoru sa predstavnicima Turske, izdejstvovali saziv Skupštine sa ciljem da posle svrgavanja kneza obrazuju kajmakamiju 218
97. Beograd, 20. septembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da je predizborna agitacija prožeta napadima protiv kneza 219
98. Beograd, 10. novembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — o ishodu glasanja u Sovjetu, Senatu, prilikom određivanja mesta i datuma održavanja Skupštine 220
99. Beograd, 14. novembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — o pokušajima kneza i njegovih savetnika da se osujeti održanje Skupštine u Beogradu ... 220
100. Beograd, 6. decembra 1858. Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da pobeda Obrenovićevaca ne odgovara planovima Vučića, Garašanina i Miše Anastasijevića 221
101. Beč, 12. decembra 1858. Političke instrukcije za grofa Đorđija koji u izvanrednoj misiji odlazi u Beograd — da se osujete planovi za obaranje kneza Aleksandra na Skupštini 222
102. Beograd, 23. decembra 1858. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da su predstavnici Turske iznenađeni izborom Miloša Obrenovića i čekaju instrukcije za uspostavljanje kajmakamije. Car Franja Josip pretpostavlja Miloša kajmakamiji 223
103. Beograd, 23. decembra 1858. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da Sovjet uz pristanak Kabuli efendija priprema hapšenje vođa Obrenovićevaca i rasturanje Skupštine 224
104. Beograd, 24. decembra 1858. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da je situacija vrlo opasna, da bi se izbeglo krvoproliće trupama je izdato naređenje da ne preduzimaju agresivne akcije 224
105. Beč, 26. decembra 1858. Centralna vojna kancelarija ministru inostranih poslova u Beču — prilaže tekstove šifrovanih telegrama sa naredbom da trupe krenu u Zemun radi odbrane beogradske turske tvrđave u slučaju potrebe 224
106. Beograd, 29. decembra 1858. Grof Đorđi grofu Buolu — o svojoj misiji u Beogradu i o držanju pojedinih konzula za vreme proteklih događaja 225
107. Beograd, 5. januara 1859. Austrijski predstavnik u Beogradu ministru inostranih poslova u Beču — rad Skupštine smatra opasnim, ukazuje na potrebu što bržeg povratka kneza Miloša 226
108. Beč, 7. januara 1859. Ministar inostranih poslova diplomatskom predstavniku Austrije u Beogradu — izražava zadovoljstvo zbog mirnog razvoja događaja 227
109. Beograd, 20. januara 1859. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da se Miloš što pre vrati u Srbiju i dobije podršku Austrije i Turske radi sprečavanja „revolucionarne drame“ 228
110. Beograd, 24. januara 1859. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — traži intervenciju Austrije i Turske u korist progonjenih sovjetnika i mitropolita 228
111. Beograd, 11. februara 1859. Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da je Kabul Efendi, izaslanik Porte, dao do znanja Milošu da velike sile očekuju od njega da uspostavi red u zemlji, da je Miloš izjavio da će Skupštinu raspustiti 31. januara i ubuduće je držati samo pod vedrim nebom 229

Engleska

112. Pera, Carigrad—London, 24. do 28. decembra 1858. Iz prepiske diplomatskog predstavnika Engleske u Turskoj i ministra inostranih poslova u Londonu u vezi sa obaranjem starog i izborom novog kneza 229

Francuska

113. Beograd, 31. jula 1858. Zamenik francuskog konzula Dozon ministru inostranih poslova u Parizu — narod traži da se sazove Skupština, nezadovoljstvo naroda izazvano je i ekonomskim nevoljama 230
114. Terapia, 22. septembra 1858. Francuska ambasada u Turskoj ministru inostranih poslova — o mogućim naslednicima kneza Aleksandra 232
121. Pera, 29. decembra 1858. Francuski otpravnik poslova u Turskoj konzulu Dezesaru — da je Porta odustala od mera protiv novog kneza i privremene vlade ... 236
122. Beograd, 3. januara 1859. Konzul Dezesar — izražava mišljenje da se obustavi rad Skupštine intervencijom Garantnih sila ... 237

123. Beograd, 4. januara 1859. Konzul Dezesar — žali se na držanje ruskog konzula 238
124. Pariz, 5. januara 1859. Ministar inostranih poslova otpravniku poslova Francuske u Carigradu — eventualna intervencija Austrije predstavljala bi prekršaj 29. člana Pariskog ugovora 238
125. Pera, 5. januara 1859. Francuski otpravnik poslova u Turskoj ministru inostranih poslova u Parizu — izražava zadovoljstvo s razvojem događaja u Srbiji 238
126. Pariz, 7. januara 1859. Ministar inostranih poslova konzulu Dezesaru u Beogradu — opominje ga da se drži dobijenih instrukcija, da se ne meša u događaje oko sastava i rada privremene vlade i obaveštava ga da bi se vojna intervencija Austrije smatrala prekršajem Pariskog ugovora 239
127. Beograd, 1. februara 1859. Konzul Dezesar — šalje alarmantni izveštaj o merama privremene vlade i Skupštine protiv pojedinih sovjetnika i popečitelja 240

ZUSAMMENFASSUNG 241
REGISTAR PO SADRŽINI 235

DOKUMENTI O SVETOANDREJSKOJ SKUPŠTINI

(POVODOM STOGODIŠNJICE)

Svetoandrejska skupština je ostavila za sobom duboki trag u istoriji Srbije. Ona je izražavala suverenu volju naroda ne samo odlukom o svrgavanju kneza Aleksandra Karađorđevića i vraćanju Miloša Obrenovića, već, još više, proklamovanjem demokratskih ciljeva i isticanjem želja, zahteva, predloga za politička prava i ekonomske olakšice u interesu najširih slojeva masa.

U našoj istoriografiji dosada je najviše pisano o Svetoandrejskoj skupštini u vezi sa dinastijskom promenom. Na socijalno-ekonomske probleme koje je Skupština rešavala nije se obraćala posebna pažnja, iako su bili primarni pri postavljanju samog dinastijskog pitanja. Njihov značaj pada u oči već po mnogobrojnosti predstavki sa žalbama i predlozima iz naroda, upućenim Skupštini spontano kao izraz dubokog nezadovoljstva. Njih je bilo toliko da je Skupština zaključila da se ne iznose pojedinačno već „da se svi poslanici od jednog Okružija sporazumu i da napismeno stave tegobe pa da Skupštini predadu“.[1] Mada su na taj način mnoge žalbe i mnogi predlozi nivelisani, oni su ostali veoma važni za određivannje veličine, vrste i karaktera tadašnjih teškoća. Da su sačinjavali problem velikih razmera, da su preokupirali duhove većine stanovništva u selima i varošima, vidljivo je i danas po tome što među skupštinskim aktima koji se čuvaju u Državnom arhivu Srbije njih ima najviše. Oni zaslužuju da zajedno sa još nekoliko drugih sačuvanih dokumenata, koji osvetljavaju rad Svetoandrejske skupštine sa jednog ranije nedovoljno uvaženog stanovišta, budu objavljeni u godini njihove stogodišnjice.[2]

Fascikle sa žalbama i molbama arhive Svetoandrejske skupštine sadrže preko stotinu akata. Od njih smo izabrali 58 za štampanje. Ostali govore uglavnom o istim teškoćama i predlažu slična rešenja. Iako se i u ovde objavljenim predstavkama takođe ponavljaju istovrsne žalbe i želje, svaka od njih obelodanjuje i specifične tegobe, koje muče narod jednog određenog kraja i mesta. Sve zajedno ukazuju na veličinu zajedničkih nevolja.

Pored dokumenata koji potiču od naroda i njegovih predstavnika, do objektivnijeg izraza dolaze i akta čiji su autori nosioci vlasti. Stoga objavljujemo i dokumenta iz prepiske zvaničnih lica i ustanova, koji su u ime različitih državnih interesa delovali na događaje. Od najvećeg značaja su pisma, zapisi, memoarska sećanja Ilije Garašanina, popečitelja unutrašnjih dela, koji je jedini od vodećih ličnosti svrgnutog režima imao velikog uticaja i na zbivanja u skupštinskim danima. Njegova uputstva i rasuđivanja potvrđuju iskaze o velikom i opravdanom nezadovoljstvu naroda. Njegove akcije pokazuju da je odista imao velikog udela u sazivanju Skupštine, ali, u poređenju sa akcijama masa naroda vidljiviji su njegovi nedostaci.

[1] *Zvanične novine knjažestva Srbije*, br. 134, 13.XII 1858.

[2] Ovu zbirku dokumenata pripremili smo za stogodišnjicu Svetoandrejske skupštine. Prvu redakciju rukopisa predali smo decembra 1958. Odeljenju društvenih nauka Srpske akademije nauka i umetnosti.

Ispred dokumenata o Svetoandrejskoj skupštini stavili smo nekoliko akata i podataka informativnog karaktera o tadašnjim materijalnim pozicijama i prilikama. Iz njih se mogu crpsti obaveštenja o ekonomskim osnovama zadovoljstva ili nezadovoljstva pripadnika pojedinih društvenih slojeva.

Na kraju, iza dokumenata iz naših arhiva, priložili smo nekoliko akata iz prepiske stranih predstavništava. Od raspoloživih dopisa odabrali smo one koji ilustruju intervenciju velikih sila sa jedinstvenim ciljem održanja autoriteta državne vlasti i ograničenja delokruga Skupštine, kao suverenog predstavnika naroda.

Dokumenti koji su ovde štampani ne obuhvataju sve skupštinske događaje i ne osvetljavaju probleme podjednako sa svih strana. Oni su izabrani iz dosada neobjavljene istorijske građe.[3]) Treba imati u vidu da se u ovoj zbirci ne izlažu sabrani dokumenti za istoriju Svetoandrejske skupštine. Tu se nalaze akta, predstavke, pisma, zabeleške, sećanja, izveštaji kojih nema u protokolima Skupštine, objavljenim u *Zvaničnim novinama*, i koja ne možemo naći, osim nekoliko izuzetaka, ni u knjigama memoarske, političke i istorijske literature.

S obzirom da ovde objavljujemo dokumenta iz dosada neštampane građe moramo se zadovoljiti notiranjem ranije publikovanih akata. Njih najviše ima u memoarskoj literaturi.

Jevrem Grujić u knjižici *Život Andrije Stamenkovića*,[4] Beograd 1869, objavio je projekt Zakona o narodnoj skupštini, koji je Stamenković podneo a Grujić pročitao 5. decembra 1858. na zasedanju Svetoandrejske skušptine.

U knjizi *Život i pad generala Ranka Alimpića* od njegove udovice Mileve, Beograd 1892, štampane su zabeleške o njegovim akcijama i razgovorima sa istaknutijim političkim ličnostima u vreme sazivanja i zasedanja Skupštine, i odlomci iz dotadašnjih listova, *Zvaničnih novina* i *Srbskog lista*, o pojedinim zbivanjima. O skupštinskim protokolima koje autor ove knjige, kao i autori ostalih memoarskih spisa i istoriografskih dela, najviše koristi, tu se kazuje da su „Ograničeni... na najuži krug skupštinske radnje — samo na akta overena potpisom narodnih poslanika; tamo se ne govori ni o onim prostranim debatama u skupštinskoj sali, a o tečaju narodnog rada van Skupštine nema ni pomena".[5]

Alimpije Vasiljević u brošuri *Svetoandrejska skupština*, Beograd 1899, (preštampana iz *Beogradskih novina*) ograničava se na prepričavanje izvesnih događaja prema svojim beleškama i sećanjima.

Jevrem Grujić u prvoj i drugoj knjizi *Zapisa*, štampanih tek 1922—1923, u izdanju Srpske akademije nauka, ima najviše dokumenata o Svetoandrejskoj skupštini. Tu su njegove beleške sa sednica Saveta od 1855. do 1858. godine.[6] Zatim akt optužbe protiv kneza Aleksandra Karađorđevića, koji je sastavio po uputstvima Ilije Garašanina.[7] (U skraćenom obimu štampan je u knjizi Nila Popova, *Srbija i Rusija*).[8] Druga knjiga *Zapisa* ispunjena je dokumentacijom o samoj Skupštini. Tu su beleške sa sednice Saveta u danima zasedanja Skupštine. Jedan izborni oglas. Imena poslanika.[9] Beleške i sećanja sa skupštine. Od izvornih tekstova štampani su u celini brojni projekti Zakona o skupštini: Prvi nacrt Zakona, koji je izradio sam Grujić uoči Skupštine. Drugi nacrt, koji sadrži ispravljeni i dopunjeni tekst prvog nacrta, od strane Grujićevih drugova. Taj tekst je podnet Skupštini 5. decembra. Izmene i dopune predloženog nacrta na sednicama Skupštine i skupštinskog odbora. Treći nacrt Zakona o skupštini, koji sadrži ispravke i dopune drugog nacrta, sa kojim se većina u Skupštini saglasila. Taj projekt, od 8. decembra 1858, upućen je Sovjetu na potvrdu i štampan u *Zvaničnim novinama*. Izmene i dopune Sovjeta u nacrtu koji je Skupština izglasala. Izmene i dopune privremene vlade, *Privremenog pravlenija*, u tekstu nacrta. Promene u tekstu nacrta zakona prema primedbama *Privremenog pravlenija*, koje je Sovjet usvojio. Tekst Zakona o narodnoj skupštini, od 5. januara 1858, koji je, na osnovu izglasanog projekta Skupštine od 8. decembra i vladinih izmena Sovjet potvrdio.[9a] Tekst ponovo izmenjenog Zakona, od 14. Januara 1859, Grujić nije objavio.[10]

Od mnogobrojnih govora, izjava, proglasa, predloga, zahteva, odluka, prema

---

[3] Izuzetak čine samo dopunski tekstovi.

[4] Grujić je ovu biografiju prvo štampao u listu Jedinstvo, i odande je preštampana.

[5] Nav. delo, 199

[6] Jevrem Grujić, *Zapisi I*, 29—178.

[7] Nav. delo I, 179—239.

[8] Nil Popov, *Srbija i Rusija*, 492—496.

[9] Jevrem Grujić, *Zapisi II*, 52—61, 70—71, 78—86, 88—98, 98—102, 207, 223—225, 250—252, 250—256.

[9a] Jevrem Grujić, Zapisi II, 52—61, 70—71, 78—86, 88—98, 98—102, 207, 223—225, 250—252, 250—256.

[10] *Zvanične novine* br. 9, 24. I 1859, *Protokoli skupštine*, № 339.

skupštinskim protokolima štampanim u *Zvaničnim novinama*, Grujić je objavio u celini ove autentične dokumente: Govor poslanika Andrije Stamenkovića. Izjave skupštine — Garantnim silama i Porti, Govor Miše Anastasijevića, koji je Grujić pročitao na sednici od 10. decembra 1858. Akt upućen knezu Aleksandru Karađorđeviću, kojim se traži njegova ostavka, Proklamacija narodu 11. decembra 1858. o svrgavanju Aleksandra, izboru kneza Miloša Obrenovića, i preuzimanju vlasti od strane Skupštine do povratka novoizabranog kneza. Ukaz o imenovanju Stevče Mihailovića, 11. decembra 1858, za komandanta vojske i varoši Beograda „Pod neposrednim nalozima Skupštine".[11] Akt Sovjeta Skupštini, posle odlaska kneza Aleksandra u turski grad. Govor Grujićev, 11. decembra, kojim se pozivaju poslanici da u permanentnom zasedanju brane izvojevane tekovine. Pismo Sovjeta, 12. decembra 1859, svrgnutom knezu Aleksandru Karađorđeviću, da se vrati i preuzme ponovo vlast. Proklamacija Skupštine, 12. decembra, o naimenovanju članova *Privremenog pravlenija*. Pismo Sovjeta, 13. decembra, Skupštini, da se odriče pisma od prethodnog dana. Proglas pomoćnika komandanta Beograda, 15. decembra, da se narod uzdrži od daljih revolucionarnih akata. Pismo Sovjeta, 16. decembra, knezu Milošu, kojim se pozdravlja njegov izbor. Izjava Grujića, 24. decembra, da se zahvaljuje na položaj pomoćnika popečitelja unutrašnjih dela i traži da se vrati na položaj sekretara u Skupštini. Pismo koje je Grujić u ime Stevče Mihailovića „spremio" 4. januara 1859. za kneza Miloša o merama za očuvanje izvojevanih prava. Akt Skupštine privremenoj vladi, 5. januara 1859. o pravima Skupštine da izabere kneževog zastupnika. Tekst ostavke Jevrema Grujića, od 22. januara. Protest Skupštine, 28. januara 1859, protiv mešanja Turske u unutrašnje poslove Srbije. Zahtevi Skupštine 23. i 29. januara 1859. da se preduzmu mere protiv članova Sovjeta, posebno protiv Tome Vučića Perišića.[12]

Memoari Stevče Mihailovića, štampani u izdanju Srpske akademije nauka u Beogradu tek 1928, sadrže samo njegova lična sećanja i zabeleške. Od skupštinskih akata iz 1858/59. ovde je štampano samo jedno pismo koje je Skupština uputila Stevči Mihailoviću 5. januara 1859, o pravima Skupštine da izabere kneževog zastupnika.[13]

Od skupštinskog materijala štampan je posebno, pored tekstova u Zvaničnim novinama, „*Predlog Prvozvano-anrejskoj narodnoj skupštini 1858. god*. podnešen Vladimirom Jakšićem, Beograd 1858." Ta brošura je krcata značajnim statističkim podacima.

Iz vremena zasedanja Svetoandrejske skupštine ima nekoliko dokumenata i u delima iz političke i istoriografske literature. Nil Popov u knjizi *Srbija i Rusija*, Beograd 1870, objavio je in extenso, proklamaciju kneza Miloša Obrenovića srpskom narodu, 28. januara 1859, tri dana pre zaključenja Skupštine i projekt Zakona o narodnoj skupštini od 8. decembra 1858.[14] Nil Popov štampao je ponovo, sa malim redaktorskim razlikama isti projekt Zakona u delu *Srbija posle Pariskog mira*, knjiga I, *Svetoandrejska skupština*, Beograd 1872. Tu je objavio i uputstvo Porte, od 16. decembra 1858, Kabuli Efendiji povodom odluka Skupštine o svrgavanju starog i izboru novog kneza.[15])

Knjiga „*Posle četrdeset godina. U spomen proslave četrdesetogodišnjice Sv. Andrejske velike narodne Skupštine*" koju je „napisao i sredio" Milivoj Malenić, Beograd 1901, sadrži spisak poslanika i nekoliko fotografija.

Jovan Ristić u delu *Spoljašnji odnošaji Srbije*, Beograd 1887, objavio je u srpskom prevodu uputstvo Porte, od 16. Decembra 1858, izaslaniku Kabuli Efendiji, u Beogradu, u vezi sa odlukama Skupštine o svrgavanju kneza Aleksandra, izboru kneza Miloša i privremene vlade.[16])

Il. N. Đukanović u knjizi *Ubistvo kneza Mihaila i događaji o kojima se nije smelo govoriti* objavljuje kazivanja kneza Aleksandra o njegovoj ostavci, prema zapisima Vlade Ljotića i prema zabeleškama samog kneza. Tu su štampana i akta Skupštine, Sovjeta i kneza o ostavci.

U istoriografskim radovima posle drugog svetskog rata objavljeno je nekoliko dokumenata iz arhiva o Svetoandrejskoj skupštini. U *Godišnjaku* grada Beograda, u članku: Andrija Radenić, *Svetoandrejska skupština*, štampani su 1958. godine, znameniti govori poslanika Mihaila Barlovca i Sime Protića, koji su bili

[11] Jevrem Grujić, nav. delo II, 66—69, 86—88,114, 119, 141—142.
[12] Jevrem Grujić, nav. delo II, 145, 162, 165, 200—201, 204, 208, 216, 241—246, 248, 280, 282—283, 294—299, 302—304.
[13] *Memoari Stevče Mihailovića*, 213—214.
[14] Nil Popov, nav. delo, 367—368, 496—498.
[15] Nil Popov, nav. delo, 64—67, 118—119.
[16] Jovan Ristić, nav. delo I, 287—288.

samo notirani u obelodanjenim skupštinskim protokolima i memoarskim spisima.[17]) U *Spomeniku* Srpske nauka i umetnosti 1961. godine Radosav Marković u radu *Regularna vojska* i *Svetoandrejska skupština* je štampao zahteve, predloge i odluke Skupštine u vezi sa otporom vojske, prema skupštinskim protokolima iz *Zvaničnih novina*, zatim zapisnike iz sačuvanih arhiva sa saslušanja okrivljenih vojnih starešina, Jovana Lukačevića, Koste Nenadovića i Milivoja Petrovića — Blaznavca, i jedno Petrovićevo pismo Stevči Mihailoviću.[18])

*

Iz spiska ranije objavljenih dokumenata i naslova knjiga u kojima se oni nalaze, vidimo da je njihov izbor zavisio od pojedinih naučnih problema, od potreba da se pojedini problemi izdvoje po važnosti ili zanimljivosti, i ilustruju autentičnom dokumentacijom. U ovoj zbirci izbor nije vršen po problemima, već po fondovima u kojima se nalaze. Svuda gde smo našli materijala za Svetoandrejsku skupštinu mi smo ga uzimali u obzir za štampanje. Selekciju smo morali izvršiti već i zato da ne bismo prenatrpali zbirku. Izabrana akta većinom se odnose na socijalno-ekonomske probleme, jer se o njima najmanje zna, a najviše ih ima. Inače pri izboru služili smo se naučnim merilima, a ne putokazima za osudu ustavobraniteljskog režima. Taj režim u odnosu na raniji je sigurno značio u mnogim područjima napredak. Neke mere koje su izazivale revolt bile su tada verovatno neminovne. Međutim, negativne pojave u toku uprave kneza Aleksandra toliko su se nagomilale da su na kraju prevagnule. U arhivskim dosijeima Skupštine našli smo uglavnom akta sa žalbama i predlozima da se njihovi uzroci otklone. Pri dubljem proučavanju tih akata videće se da su bili izazvani slabostima, nedostacima koji su karakteristični ne toliko za jednu ličnost lišenu osobina individualne veličine, koliko za jedan režim, ograničen opštom upravom birokratije.

Naša zbirka dokumenata može korisno da posluži za rešavanje nekoliko nedovoljno uočenih i proučenih problema u istoriografiji. U našoj istorijskoj literaturi postoje naime osetne praznine i u vezi sa Svetoandrejskom skupštinom. Još nema iscrpnih, naučno-objektivnih studija o zbivanjima i problemima u tim mesecima koji su označavali ne samo kraj jedne i početak druge godine, već završni period jednog i početni period drugog istorijskog razdoblja. Memoarski spisi ostali su najvažniji izvorni i literarni materijali. Među njima najveću vrednost predstavljaju *Zapisi Jevrema Grujića.* U živopisnom stilu izloženi detalji uokvireni su tu mahom autentičnim dokumentima. Sa manjim brojem dragocenih svedočanstava vodećih ličnosti jesu ostale memoarske knjižice i knige: *Život Andrije Stamenkovića*, od Jevrema Grujića; *Život i pad Ranka Alimpića*, od njegove žene Mileve; *Svetoandrejska skupština*, od Alimpija Vasiljevića. Sva ova dela, uključujući i Grujićeve Zapise, koncentrišu pažnju na događaje oko glavnih aktera, i njihova jednostranost je, prirodno, uslovljena angažovanošću autora u borbi, ne samo za vreme već i posle izloženih događaja.

Istoriografska literatura je isto jednostrana. Mahom ograničena na radnje vodećih pojedinaca i grupacija ona nije dosada istraživala njihove nevidljive poluge. Knjiga Nila Popova (*Srbija posle pariskog mira*, knjiga I: *Svetoandrejska skupština*, Beograd 1872) suviše je tendenciozna. Napisana sa određenih državničkih i ideoloških pozicija, svedena na političke događaje i akcije pojedinih ličnosti, prenebregava analizu društveno-ekonomskih uticajnih faktora, daje uglavnom fragmentarne opise i subjektivističke ocene. Delo čuvenog nemačkog istoričara Leopolda Rankea, *Serbien und die Türkei im neunzehnten Jahrhundert*, Lajpcig 1879, u odeljku o Svetoandrejskoj skupštini sadrži opis najvažnijih zbivanja prema izveštajima nemačkih diplomatskih predstavnika u Carigradu i Beogradu. Značaj tog opisa, opet sa akcentom na događaje oko glavnih ličnosti, je u korišćenju dokumenata, koji su ostali neproučeni u našoj istoriografiji.

U sintetičnim radovima o Srbiji, u kojima je više prostora posvećeno Svetoandrejskoj skupštini, pažnja se isto koncentriše na ličnosti oko kandidature novoga kneza i na rasplet spletaka oko svrgavanja starog. Čitajući većinu tih knjiga, laik, pa i istoričar, stiče utisak da se najvažnije tajne u vezi sa Skupštinom odnose na uloge predstavnika tzv. velikaške opozicije, Vučića, Garašanina, Miše Anastasijevića, na pitanje da li je Garašanin mislio da sam preuzme kneževsku vlast, da li je dobio neka posebna obećanja od predstavnika Francuske, koliko je uticao na Aleksandra da se skloni u grad ili na pitanja da li su Vučić i Anastasijević imali formalna, pismena ovlašćenja od Porte za ostvarenje svojih

[17] Godišnjak grada Beograda V, 1958, 118—128.
[18] Spomenik XC, 1—29.

i Portinih planova posle odlaska kneza Aleksandra, i slično. Iako su ova pitanja svakako interesantna i značajna, a na njih nalazimo odgovora i u ovde izloženim dokumentima, ona su od sekundarne važnosti za zbivanja većeg dometa. U slučaju da se uspe dobiti i definitivan odgovor za njih, ne uvećava se naše znanje o dubljim, socijalno-ekonomskim i društveno-psihološkim uzrocima koji su doveli do neuspeha njihovih planova i eventualnih namera.

S obzirom da nisu vršena specijalna izučavanja u vezi sa Svetoandrejskom skupštinom, istoričari koji su pisali o njoj određivali su njen značaj prema svojim opštim pogledima na svet i prema ličnim, stranačkim opredeljenjima, simpatijama, predubeđenjima.

Živan Živanović, na primer, koji je ne bez osnova i ne bez argumenata ocenio najvišom ocenom Svetoandrejsku skupštinu, obuzet entuzijazmom svog partijskog pripadništva, izjednačio je u mnogome planove sa ostvarenjima, proklamovana načela sa njihovom realizacijom.[19]) Opravdano je uzeti za početni datum novog perioda u istoriji Srbije Svetoandrejsku skupštinu s obzirom da su od tog vremena politička razlikovanja uslovljena jasno određenim ideološkim shvatanjima. Međutim, sama ideološka razlikovanja nisu još postala primarna u svakodnevnoj političkoj diferencijaciji, a to je u najmanju ruku isto toliko važno koliko i ono prvo, tako da se ne može prenebregnuti.

Slobodan Jovanović, koji je ostao nenadmašan u proučavanju spleta događaja i ličnosti koje u njima učestvuju, posebno u realističkim portretima, fizički i psihološki izdiferenciranim, veoma impresivnim i atraktivnim, nije na visini svoga renomea kada izlaže fakta prema merilima njihove društvene, klasne uslovljenosti. On neće da vidi pojedinosti koje ne odgovaraju njegovim shvatanjima ni onda kada te pojedinosti daju pečat, određuju ton, boju, čitavom prizoru na istorijskoj areni. Tako je i Svetoandrejsku skupštinu osvetlio jednostrano, jer masu, koja je imala odlučujući uticaj u značajnim momentima njenog toka, on ne mari i posmatra je sa potcenjivanjem aristokrate, tretirajući je najčešće samo kao neobuzdanu, instinktima razuzdanu gomilu. Po njemu, Svetoandrejska skupština je uglavnom znamenita po posledicama u dinastičkoj borbi.

Promene u klasnim srazmerama društva Slobodan Jovanović nije dublje izučavao i zato su njegove konstatacije netačne u pogledu pomeranja društvenih slojeva. Prema njegovoj proceni na Svetoandrejsku skupštinu presudni uticaj je imao pokret nezadovoljstva seljačkih masa.[20]) Revolt seljaštva protiv činovništva daje karakteristično obeležje toj skupštini. U krajnjoj kozenkvenci dakle to je vraćanje uticaja sela na politiku, oličenu u ličnosti Miloša Obrenovića, što dokazuje i povratak samog Miloša. Mnogi od istoričara, pod uticajem Slobodana Jovanovića, prihvatili su takvo gledište. Oni su datu ocenu preneli i u svoje radove. Još danas kod nas priličan je broj i stručnjaka i nestručnjaka koji tu ocenu smatraju adekvatnom istorijskoj činjenici i dalje je kao takvu prenose.

U novijoj istorijskoj literaturi pisanoj sa materijalističkih pozicija, ali ne dovoljno obrađenoj s obzirom na nesistematska proučavanja opisanih područja, značaj Svetoandrejske skupštine takođe nije u potpunosti procenjen. Nju mnogi potcenjuju s obrazloženjem da povratak Miloša Obrenovića znači vraćanje istorije unazad i da su tome prvenstveno krivi oportunistički predstavnici liberalne inteligencije.[21]) Kao logična posledica uskog posmatranja, prenose se nekontrolisani utisci o odlukama Skupštine, o opštim stremljenjima tadašnjih liberala, o novim, prvi put sada afirmisanim klasnim snagama, o promenama koje su one donele sa sobom, bez obzira na vidljive momentane uspehe ili neuspehe. Tako se ne priznaje savremenost u shvatanjima prve progresivne liberalne inteligencije u Srbiji. Ne uvažava se u dovoljnoj meri tada savremeno tretiranje narodne skupštine kao „organa narodne vlasti“, kroz formule o suverenosti naroda, već se jednostrano osuđuje u tadašnjim prilikama prirodna romantičarska argumentacija liberala o Skupštini kao nacionalnoj, tradicionalnoj, srpskoj ustanovi. Ne zapaža se da liberali nisu bili samo obični propovednici političkih i ekonomskih sloboda, kao pristalice određenih buržoaskih ideja, već da su donosili i nešto novo, nešto specifično u odnosu na konkretnu situaciju. Tadašnji liberali su odmah u početku svog javnog, političkog rada konstatovali osnovni nedostatak državne uprave ograničene „na

[19] Živan Živanović, *Politička istorija Srbije*.

[20] Slobodan Jovanović, *Ustavobranitelji i njihova vlada*.

[21] Vaso Čubrilović čini gotovo izuzetak među eminentnim istoričarima, ističući buržoaski karakter Svetoandrejske skupštine. Vaso Čubrilović, *Istorija političke misli u Srbiji XIX veka*, Beograd 1958, 216—220.

pravnu i vojenu politiku“[22] kao što je napisao jedan od njihovih prvaka, Milovan Janković. Oni su prvi sistematski tražili u javnosti da „ekonomska struka“ ne bude više predmet samo sporedne pažnje. Isticali su da je neophodno za dalji razvitak države da prestane „poznata vladajuća skupoća i nedostatak u kapitalima i radnim silama, nepouzdanost u preduzimanju... malaksalost u proizvodstvu sirovina, nestalnost u rukodelnoj i nemogućnost u fabričkoj industriji, mlitavost u trgovini“ itd.[23]

U svetlosti jednostranog posmatranja događaja ne prate se i ne vide se napori Skupštine posle izbora kneza Miloša da se ograniči njegova svemoć, što je uočljivo kod insistiranja na zakonima o skupštini, o slobodi štampe, u odnosima prema Sovjetu, popečiteljstvima, prema svim licima na vlasti. I ne samo da se ne obraća pažnja na pojedine važne činioce, nego se ne sagledava suština novonastalih promena.

Na Svetoandrejskoj skupštini prvi put su došli do političkog izraza predstavnici liberalne buržoazije, građanstva u varošima. I to ne slučajno, i ne samo ličnom zaslugom pojedinaca iz redava inteligencije, vaspitanih u duhu tekovina francuske revolucije na fakultetima zapadnih evropskih država. Oni su došli kao posledica velikih socijalno-ekonomskih promena u društvu poslednjih decenija pre Svetoandrejske skupštine. Mi ne možemo, na žalost, tačno odrediti razmere tih promena s obzirom na oskudnost statističkih podataka. Ali i iz postojećih retkih cifara saznajemo dovoljno za jednu takvu konstataciju.

Od 1834. do 1859. broj stanovništva najviše i najbrže je rastao u varošima. U ukupno 37 varoši taj broj je za 25 godina narastao od 41.347 na 86.841, što u odnosu na celokupni istovremeni porast stanovništva, od 668.592 na 1,078.281, znači skoro dvostruko veće povećanje nego u selima.[24] (U varoši državna statistika je ubrajala sva mesta u kojima „najviše samo polovina žitelja u zemljodelskoj radnji svoje uhleblje nabavlja”, u kojima je najmanje polovina stanovništva živela od zanata, trgovine i „ličnih usluga”.

U tom periodu i bogatstva stečena najviše zelenaškim i trgovačkim kapitalom, najbrže se gomilaju u varošima. (Prema popisu iz 1863. godine, varošani su u proseku imali tri puta više imanja nego seljani: 97.692 stanovnika u 37 varoši imala je imanja u vrednosti od 4,044.312 dukata. A vrednost imanja seljaka, čiji je broj bio *preko deset puta* veći nego varošana, iznosila je *samo preko tri puta* više nego vrednost imovine gradskog stanovništva: 1,010.976 seljaka imalo je imanje u vrednosti od 15,471.437 dukata.)

Presudnu ulogu u danima svrgavanja Aleksandra imali su Beograđani. To nije bilo slučajno. Beograd je tada bio daleko najveći grad Srbije sa 18.860 duša (1834. godine — svega 7.033. Požarevac, drugi po veličini, imao je samo 5.309 — 1859. Godine). U Beogradu su živeli najbogatiji ljudi iz Srbije (14.760 građana imalo je imanje u ukupnoj vrednosti od 1,435.582 dukata). Radi boljeg raspoznavanja veličine ove sume, treba znati da je ona veća nego vrednost imovine stanovnika svih srezova beogradskog okruga zajedno (58.475 stanovnika sa imovinom u ukupnoj vrednosti od 1,008.331). Predsednik Svetoandrejske skupštine, jedan od nesuđenih kajmakama, bio je najbogatiji čovek u Srbiji. Radi ilustracije veličine njegove imovine navodimo da je on sa svojim imanjem u vrednosti od preko 35.000 dukata mogao da kupi, na primer, imanje svih posednika iz tri varoši: Mitrovice, Ivanjice i Ražnja.[25]

Istovremeno sa nagomilavanjem bogatstva sa jedne strane, tekao je proces osiromašenja stanovništva u većim razmerama. Zanatlije, mali trgovci, činovnici u poređenju sa sve bogatijim građanima osećali su se sve siromašnijim. Njihovi prihodi nisu rasli u srazmerama porasta njihovih potreba. Stoga je i njihovo nezadovoljstvo postajalo sve veće. Njihova snaga najviše će se osećati u kritičnim revolucionarnim danima kada će se izvojevati pobeda nad omrznutim režimom Aleksandra Karađorđevića.

Dok je u varošima proces ubrzane diferencijacije praćen povećanjem uticaja kapitalističkih elemenata, u selima je uzimao maha proces raslojavanja koji je slabio najuticajnije, pojedinačne i skupne snage ranijeg društva. Seljaci su sve više osećali tegobe novog načina života, u kome je sve veću ulogu igrao novac, do kojeg su sve teže dolazili. Brojnije, siromašnije porodice prisiljene su da se zadužuju kod povećanih državnih nameta i rastućih domaćih potreba. One postaju lak plen sve brojnijih zelenaša. Njihova oskudica u novcu je tako velika da ne mogu ispuniti primljene

[22] *Srbske novine*, br. 123, 7. XI 1858. članak: Preobražaj naše narodno-ekonomske politike.
[23] Nav. članak.
[24] Državopis Srbije, Beograd, I, 1863, 92—93.
[25] Državopis Srbije, Beograd, II, 1863, 73.

obaveze ni prema prosečno korektnom poveriocu. Arhive tog vremena prepune su dokumenata oko dugova i dražbi. Službene novine ispunjene su većim delom sudskim oglasima o stečaju i prodaji imanja na licitaciji. (Kao kuriozitet navodimo oglas o presudi Varoškog suda kojim se obznanjuje prodaja imanja jednog građanina radi naplate duga, od 500 cesarskih dukata s interesom od 8%, poveriocu koji je bio *sam knez Srbije Aleksandar Karađorđević!* Ističemo još da je u tom broju zvaničnih novina oglašeno sedamnaest „stecišta" i dvadeset tri licitacije. Dužnici kojima se prodavalo imanje bili su većinom seljaci, a poverioci varošani.[26])

Ovih nekoliko podataka čine razumljivijim raznolike žalbe i tužbe, želje i zahteve različitih katetorija stanovništva o kojima će govoriti dokumenti ove zbirke. Nosioci kapitala najveću važnost pridaju trgovini koja im na tadašnjem stepenu razvitka nosi najviše profita. Zanatlije traže sve šira esnafska ovlašćenja da bi se zaštitili od sve snažnije konkurencije. Seljaci se najviše žale na sudove, zelenaše i državne činovnike koje smatraju svojim upropastiteljima.
Usled jačanja elemenata buržoaskog društva najveće promene osetile su se u Beogradu. Rasle su višespratnice, otvarale su se nove radnje, oblačila su se građanska odela, odbacivale su se navike turskog ambijenta, širile se ideje sa zapada. Ovaj preobražaj naročito je uočljiv od 1848. godine kada su usled revolucionarnih događaja učestali kontakti širih razmera sa stanovništvom susedne Austrije, pa i sa udaljenijim zemljama Evrope.

Po selima promene u ovom pravcu nema, ukoliko i postoje one se mahom zapažaju u negativnoj pojavi porasta izdataka usled povećane za seljaka „suvišne" uvozne robe. Vladimir Jakšić, tadašnji ekspert za statistiku i ekonomiku, izjavio je pred Svetoandrejskim skupštinskim odborom da: „seljaci obljkoljeni predrasudama…ništa dalje u privredi napredniji nisu no pre dvadeset godina gde su se nalazili: ovaj se zastanak primećava na njihovom odelu, na pokućstvu, kućama i svima zgradama, kao i u samoj živoj stoci**".**[27] Iako moramo reći da je Jakšić sklon preuveličanjima u izlaganju stvari, njegove reči ovde verno izražavaju opštu seosku zaostalost, jer novonastale promene mogle su se zapažati po selima samo kod veoma malog broja imućnijih pojedinaca. U celini posmatrano menjale su se varoši, sela su ostala nepromenjena.

Promene u varošima, međutim, nisu dosada bile predmet posebnih istraživanja. I pošto su sela ostala premoćna po broju, po vidljivom uticaju na politiku, po protestima i bunama seljačkih tribuna, po lako uočljivim tragovima u arhivama, ispunjenim žalbama i željama seoskog stanovništva, po mnoštvu poslanika seljaka na narodnim skupštinama, uticaj gradova, gradskog stanovništva, građana u celini, u vremenu kada su na izgled bili još beznačajni, nije uziman u obzir ni pri proceni novih političkih zbivanja. Stoga je logično da se u istorijskim delima u kojima se ne vodi računa o klasnim promenama, Svetoandrejska skupština prikazuje jednostavno kao delo večito nezadovoljnih seljaka, a da se u delima gde se klasne komponente uzimaju u obzir tek pošto su statistički ili na drugi način uočljivi, u nedostatku istih prelazi preko problema sa nerazumevanjem njegove suštine.[28]
U stvarnosti nisu seoske već gradske mase osigurale svrgavanje kneza Aleksandra Karađorđevića. Te mase dotle nisu imale uticaja na politička zbivanja. Pod ustavobraniteljima vlast su dobili činovnici predvođeni birokratskom inteligencijom. Oni nisu predstavljali gradsku buržoaziju, koja je u vreme njihovog dolaska bila još sasvim beznačajna, već interese državne celine u kojoj je prvu reč imala seoska buržoazija.

Mnogi istoričari još i danas smatraju da bi trebalo izbegavati u naučnoj terminologiji reči „seoska buržoazija" jer zvuče frazerski s obzirom da su bogati slojevi seljaštva u opancima još suviše daleko od buržoazije da bi sa njome mogli biti identifikovani. Međutim, treba poći od stanovišta da reč buržoazija u istorijskoj nauci ima određeno značenje, da označava određenu klasu, koja ima različite razvojne faze, ali u odnosu na druge klase odlikuje se uvek izvesnim samo njoj svojstvenim osobinama. U Srbiji, koja je zaostala pod turskom upravom, vodeće pozicije imali su dugo bogatiji slojevi seoskog stanovništva, koji su te pozicije samo polako

[26] *Zvanične novine,* br. 118, 30. X 1858.
[27] *Zvanične novine,* br. 80, 23. VII 1859. *Protokoli* Odbora Svetoandrejske narodne skupštine, str. 344.

[28] Božidar Maslarić u svojim uspomenama „*Moskva — Madrid — Moskva*" iznosi kako je spremajući predavanja iz istorije naroda jugoslavije u partijskoj školi u Moskvi naišao na pitanje o klasnim nosiocima dinastičke promene na Svetoandrejskoj skupštini, koje nikako nije mogao da reši, jer nije uspeo da nađe njene unutrašnje pokretačke snage (nav. knjiga, str. 36).

gubili u klasnoj, političkoj i ekonomskoj borbi sa svojim suparnicima i protivnicima. Oni nisu vraćali državu u feudalizam, već su je vodili napred u kapitalizam, jer su pripadali kapitalističkim, buržoaskim slojevima društva.

Ove primedbe smo ovde istakli jer su važne za objašnjenje mnogih događaja u Srbiji tokom više decenija XIX veka, a posebno za utvrđivanje nosilaca klasnog obeležja Svetoandrejske skupštine i za razumevanje ovde objavljenih dokumenata u kojima često žalbe i predlozi gradskih i seoskih predstavnika izražavaju suprotne interese, u kojima jedni traže prava na račun drugoga.

Nosioci ustavobraniteljskog režima u zaostaloj sredini brzo su izrasli u birokrate, postali su tutori seoske buržoazije a preko nje i celoga naroda. Oni nisu imali potrebnog razumevanja ni za politička prava ni za ekonomske potrebe već prilično narasle čaršije. S druge strane, oni su sve više ispoljavali težnje da se koriste svojim položajima na vlasti za zadovoljenje ličnih ekonomskih prohteva. Držanje i poslovanje „ustavobranitelja“ na vlasti može da se razume i objasni samo kad se zna da era prvobitne akumulacije još nije prošla, da je uglavnom prevaziđeno razdoblje izvlašćivanja putem zahvatanja i ograđivanja, ali ne i razdoblje zelenaške trgovine. Imamo li u vidu taj ubrzani proces pretkapitalističke i kapitalističke akumulacije postaje nam jasno zašto su ustavobranitelji ubrzo posle dolaska na vlast počeli da se koriste svojim vlastodržačkim položajima prvenstveno zato da bi se domogli vlasničkih položaja.

Ustavobranitelji su u borbi protiv samovoljnog Miloša dobili podršku naroda da bi pod krotkim Aleksandrom Karađorđevićem osigurali poštovanje ustava i zakona, naročito za zaštitu privatnih prava građana, prava sopstvenosti. Međutim, kada su došli na vlast, njihovi, niži i viši, predstavnici u sve većem broju, pre nego što bi primenjivali zakone za poštovanje neprikosnovenosti privatne svojine, u odsustvu efikasne kontrole, počeli su realizovati težnju da i sami imaju što više privatne svojine.

U poznatoj optužbi Sovjeta protiv kneza i njegove kamarile kaže se da su njihovi privrženici zloupotrebljavajući vlast, postali vlasnici ili „ortaci u mejanama, dućanima i vodenicama”, da su zauzeli „žirorodne gore”, da su radili „bankarske poslove”, da su se pretvorili u trgovce. Zloupotrebe preovladale su u „ vojsci graničnoj,….u topolivnici… u barutanama, …u školama, jednom reči u svima strukama državopravlenija”.[29] Protivnici kneževi pripisivali su sve nedostatke i sva kažnjiva dela njemu i njegovim ljudima. Ali u izvlačenju koristi od funkcija vlasti među njima se ne mogu praviti razlike. Ni narod u proseku ih nije razlikovao. Režim koji je u petoj deceniji imao za sobom većinu stanovništva, u sledećoj, šestoj, izazvao je njen revolt. Narod je sa ogorčenjem morao konstatovati da je umesto jednog svemoćnog kneza dobio nepregledno mnoštvo jednako moćnih korisnika vlasti.

*

Žalbe izrečene u Skupštini i objavljene u ovde priloženim dokumentima nisu podjednake vrednosti. Mnoge od njih preuveličavaju tegobe. Neke od njih su prirodna posledica daljeg razvitka države zasnovane na robno-novčanoj privredi. Država je morala, već i radi podmirenja normalno rastućih troškova, obaveza, zadataka, planova, stalno povećavati dažbine podanika. A podanici, čak i oni koji su u prethodnoj državnoj formaciji bili najugnjeteniji, bunili su se protiv novih poreskih i prireskih davanja. Seljaci su brzo zaboravili da su nekada, još ne tako davno, bili kmetovi na spahijskim, turskim, imanjima, ali nisu hteli dozvoliti da padne u zaborav da su ranije, pored kmetovskih obaveza, imali neka prava za zadovoljenje ličnih potreba, kao što su bila prava na određenu količinu riba kod ribolova, na drva za ogrev i gradnju kod seče drva iz obližnjih šuma, na žir za stoku u žirorodnim gorama.

Gotovo u svakoj žalbi, molbi, želji, skoro u svakom predlogu i zahtevu ima nešto što proističe iz već prevaziđenog razdoblja, što se ne može vratiti i pored svih ljudskih htenja i humanitarnih težnji, ili što ne treba vratiti da ne bi društvo umesto progresa doživelo regres, da ne bi država opet stigla tamo odakle je narod počeo da je stvara u prošlosti. Ali pored pojedinih utopističkih, konzervativnih ili čak reakcionarnih težnji u predstavkama svakog okruga, sreza, mesta, ima i opravdanih žalbi i ostvarljivih predloga istovremeno u korist pojedinaca i zajednice. Njihovo ostvarenje bi svakako predstavljalo progres.

U više mahova se ističe žalba na Majdanpek. Kapital uložen tada u ovaj rudnik nije mogao odmah dati željenu dobit i očekivanja u tom pogledu bila su naivna. Međutim, s pravom se moglo očekivati da će biti izbegnute mnoge zloupotrebe i nepravde.

---

[29] Jevrem Grujić, *Zapisi, I,* 237—238

Prilikom izvlašćivanja terena, na primer, oštećen je veliki broj ljudi. Nadnice od 5 groša sa zaprežnim kolima bile su i suviše niske te su seljaci opravdano isticali da su „više badava nego za novac radili“.

U predstavci stanovnika većine opština, žalbe na školske i činovničke fondove, na primer, nisu mogle biti rešene ukidanjem tih fondova, jer umesto njih država bi morala povećati druge stavke u porezu ili prirezu. Međutim, ove bi žalbe bile sigurno sporadične, pojedinačne, blage i retke, ukoliko u potpunosti ne bi nestale, da su stanovnici tih krajeva u mogućoj meri postali korisnici određenih školskih i činovničkih ustanova. Oni to sigurno nisu bili.

Usled žalbi pitomaca prve „Zemljodelske škole” u Topčideru, ukinuće se ova nesumnjivo korisna ustanova. To nije bilo dalekovido rešenje. Ali je prilikom pretresanja učeničkih i nastavničkih problema u Skušptini jedan od poslanika utvrdio „da nijedno okružje, nijedan srez, nijedna opština, nijedan dom u zemlji” nije „nikakve polze od...zemljodelske škole imao”.[30] Samo birokrati iz nadležnog Popečiteljstva nisu mogli shvatiti da je njihova za uzor i ogled stvorena škola promašila cilj. Atanasije Nikolić, uzorni birkorata po dobijenom vaspitanju i stečenim navikama, pod čijom je upravom u Popečiteljstvu unutrašnjih dela spadala i ova škola, i na koga su se đaci žalili da ih nije hteo upoznati ni sa osnovnim zakonskim pravima, negoduje čak i u svojim, neobjavljenim, memoarima zbog ovakvih tvrdnji o Topčiderskoj školi. Po njemu optužbe su bile inscenirane od njegovih ličnih neprijatelja i nekoliko „usijanih glava“.[31]) On odriče da su članovi skupštinske komisije „mogli imati toliko znanja i iskustva da ocene ustrojstvo ove škole”. Kazuje da su poslanici dali onakav izveštaj kakav im je Vladimir Jovanović „poznati komunista — napisao“ i kakav je odgovarao onoj struji koja je još onda „težila za republikom.“

Istina, međutim, nije bila na njegovoj strani. Nije se išlo „na poništenje tako nužnog za Srbiju zavoda“ iz političke zaslepljenosti, niti „iz zlobe i pakosti“ uperene protiv njega zato što je on taj zavod „podigao“. Zamisao njegova o školi, osnovanoj po uzoru sličnih škola u Češkoj, kako sam kaže, bila je sigurno ispravna. Ali je on nije prilagodio, ili ne bar u dovoljnoj meri, mogućnostima i potrebama zaostale zemlje, a naročito nije ocenio važnost proučavanja škole u svakodnevnom radu, život njenih učenika, metod nastave u njoj, sudbinu njenih svršenih đaka. Prirodno je stoga da je jedna korisna ustanova pod birokratskom upravom postala nekorisna, predmet protesta i sankcija.

Navedeni primeri pokazuju da čak i one žalbe i odluke koje mi nećemo uvažiti sa stanovištva progresa, verodostojno svedoče o negativnim pojavama koje su tipične za birokratsku upravu.

U vezi sa ulogom liberalne intelegencije, da bismo bolje razumeli njene radikalne predloge u kontrastu sa oportunizmom njenih polurešenja, treba imati u vidu da je ona bila u prvom redu predstavnik gradske buržoazije, poslanik čaršije, delegat većine građana, trgovaca, „bankara”, činovnika, đaka. Još nije imala svoga posebnog kandidata za upravljanje državom jer ni klasa kojoj je pripadala još nije bila spremna da preuzme vlast.

Građanstvo je bilo malobrojno-buržoazija je u mnogome nosila seljačka obeležja, privreda se razvijala u zavisnosti od Turske i Austrije, država je bila pod sizerenstvom Porte. Jedino u savezu sa seoskim masama, u saradnji sa njihovim političkim predstavnicima mogla je sama doći do izražaja. Ali ona ističe nove zahteve, propoveda moderne principe i metode u upravljanju državom i društvom jer gradjanski deo buržoazije koji još nema vladajuće pozicije traži progres, liberalne reforme u zemlji, smelije istupe protiv sizerena i tutora izvan zemlje. Njeni predstavnici najviše predlažu mere kojima bi se otežao razvitak zelenaštva, onemogućilo trgovačko poslovanje činovnika, suzio preterani upliv sveštenstva, unapredile građanske privredne grane, povećale prosvetne i kulturne institucije. Ona pristaje na vraćanje kneza Miloša, tražeći u ime svoje klase ograničenje u kneževskim funkcijama radi učešća u vlasti. Pri tom je važno da ona zna ili oseća, što mnogi savremenici pa ni kasniji istraživači nisu shvatili, da Miloš u datim prilikama najcelishodnije izražava buržoaske interese države.

Milošev povratak i sudbina njegovih suparnika i protivnika može čak da posluži radi simbolične ilustracije povezanosti ličnih i klasnih interesa, uslovljenih tokova zbivanja u najdramatičnijim momentima Svetoandrejske skupštine.

Aleksandar Karađorđević se pokazao slabim da obuzda zelenaštvo i birokratiju koja je

---

[30] *Zvanične novine*, br. 136, 23. XII 1858. *Protokoli*, № 136

[31] Arhiv Srpske akademije nauka i umetnosti. *Zaostavština Anastasija Nikolića.*

sputavala dalji razvitak čaršije i nesposobnim da izvojuje nezavisnost države, već neophodnu na postignutom razvojnom stupnju. On je postao predstavnik zelenaškog kapitala u vremenu kada su sazrevali uslovi za vladavinu trgovačkog. Zato će biti prisiljen da napusti zemlju.

Vučić, najpoznatija ličnost posle kneza, vođ čuvenih prevrata, „predvoditelj“ naroda, predstavljao je zapravo samo stihijske elemente seljačkih masa. Njega je narod slušao dok je seljaštvo dominiralo u politici. Na Svetoandrejskoj skupštini on ne može više doći do izražaja, ne deluje efektno, jer sada prvu reč imaju građani. Njegov tragičan kraj u izvesnoj meri personificira političku tragediju seljačkih masa. „Seljačka politika“ kao takva ne može da uspe. Seljaštvo kao klasa ne postoji i ono mora da se prikloni jednoj od vladajućih klasa. Oni koji to ne shvataju nestaju, pre ili kasnije, sa političke pozornice.

Ilija Garašanin bio je šef moćne, ali omrznute birokratije koja se još nije prilagodila novim potrebama čaršije. On će jedini od tzv. triumvira uspeti da se izvuče i vrati opet na položaj jer predstavlja birokratiju koja je nepohodna svakoj autoritativnoj vlasti u tolikoj meri da izgleda, naročito u fazi izgradnje države sa nedovoljno razvijenom vladajućom klasom da se bez nje ne može uopšte.

Miša Anastasijević, treći član „velikaške” opozicije oličenje je naglo obogaćenog člana čaršije. On je još nevičan za veće, samostalnije političke poduhvate. Iako je bio izabran za predsednika Svetoandrejske skupštine, nije uspeo da ostvari svoje ambiciozne planove. Nije imponovao, nije imao dovoljnog iskustva, ni snage. On oličava čaršiju na prelazu iz turske kasabe u evropski grad. Za njega bismo mogli reći da se na jednoj strani prekasno, a na drugoj prerano pojavio na političkoj areni. On se koristio razdobljem prvobitne akumulacije i periodom trgovačkog kapitala. Bogatstvo je stekao metodama jedne i druge vladavine. U skladu sa takvom materijalnom osnovom lavirao je između dve struje, uživao je poverenje i izazivao nepoverenje, s jedne i druge strane.

Kada se sve izloženo ima u vidu povratak Milošev ne iznenađuje. On ovaploćuje snažnu, u suštini buržoasku državu, izgrađuje nju vladajući masama njenim. Obezbeđuje neophodni državni autoritet, instinktom oseća potrebe zemlje. Miloševa druga vladavina tretira se u istoriografiji uglavnom kao reakcionarna jer se za merilo uzimaju njegovi samovoljni, tiranski postupci pri vršenju kneževskih funkcija. Istina je da nije ispunio očekivanje onih koji su mislili da će vladati kao demokratski šef jedne ustavne države zasnovane na pozitivnim zakonima. Ali metodi vladavine nisu i ne mogu biti jedina merila za ocenjivanje karaktera jedne vladavine. Miloš će mnogim merama, naročito u oblasti trgovine i na području većeg osamostaljivanja od turskog i austrijskog uticaja, opet najviše zadovoljiti potrebe trgovačke buržoazije. Ističemo ove primedbe ne s namerom da ublažimo negativne pojave ponovne Miloševe vlade, već da ukažemo na to da je Miloš uvažavao, s voljom ili bez volje, svesno ili nesvesno, to je u datom trenutku sporedno, one društvene, klasne, snage koje su došle sada prvi put do većeg izražaja.

*

Imajući u vidu izložene klasne, vlasničke i vlastodržačke, uticajne elemente lakše možemo sada preći na podrobnija ispitivanja i objašnjavanja u ovoj zbirci izloženih dokumenata, po predmetima i problemima.

Najviše žalbi ima na danak i dažbine, na visinu i raspored poreskih iznosa. Na početku ustavobraniteljskog režima i vladavine kneza Aleksandra Karađorđevića, odmah posle svrgavanja kneza Mihaila Obrenovića, smanjen je danak od šest talira na pet.[32] Međutim, tokom vremena i protiv tog iznosa ustao je brojniji deo stanovništva. Očigledno ovaj jedinstveni poreski namet, koji su podjednako plaćali bogatiji i siromašniji, postojao je sve veći teret onima koji su u opštem razvitku više zaostajali. A njihov broj je sve brže rastao.

Dokumenti koji se ovde objavljuju dokazuju da su donji, siromanšiji slojevi naroda, naročito u selima gde se oskudica u novcu pri plaćanju poreza najviše osećala, protestvovali protiv postojeće poreske tarife. Oni su tražili da se visina danka odredi prema imovnom stanju i prihodu domaćinstava odnosno pojedinaca. U duhu tih zahteva, poslanici dragačevskog sreza, čačanskog okruga, u predstavci Skupštini, formulišu potrebu: „Da udova koja zbog sirotinje u najam sinove šalje, ne plaća danak po 5 talira, a njeni sinovi po 9 cvancika.“[33] Iz

[32] Sbornik zakona i uredaba, II, 1845, 195.

[33] Dokumenti o Svetoandrejskoj skupštini, br. 57, tačka 20. Da bismo se lakše razaznali u novcima, treba da znamo zamenljive vrednosti najrasprostranjenijih moneta, austrijskih i turskih, tada u Srbiji: 1 groš poreski (groš se uzimao za novčanu jedinicu) = 2 groša čaršijska = 80 para = ½ cvancika; talir = 6 cvancika = 12 gr. por. = 24 gr. čar.;

„predloženija“ poslanika račanskog sreza, užičkog okruga, vidljivo je da su imućniji seljaci za postojeći način „kupljenja danka, pa ma se ovaj morao sa još 5 talira podići.“[34] Liberalni predstavnici varoške sitne buržoazije bili su za progresivni poreski sistem. Jedan od poslanika iz Beograda u svojoj predstavci Skupštini kaže: „treba ... po imanju porez da se opredeljuje, ko više ima neka više i plaća“. On smatra da „premda ovde na Skupštini sirotna klasa nije kao bogata zastupljena“ dužnost je „skupštinara” da zastupa „sveobšti interes narodnji.”[35]

U Skupštini su bili u većini predstavnici imućnijih slojeva i u skupštinskom odboru posle velike diskusije zaključeno je, većinom glasova, da se ostane pri starom načinu naplaćivanja danka. Samo je usvojeno da se predloži izglasanje prava „obštinama da ... strogo spravedljivo razrezuju danak“ kako se ne bi dogodilo „da jedna sirotna glava prekomerno plaća i teret vuče koji ne može vući, a druga da se zaklanja i da manje plaća a mogla bi pa i po pravdi trebalo bi da više plati”.[36]
Danak koji su u podjednakom iznosu morali plaćati bogati i siromašni, pored toga što je izazivao stalno nezadovoljstvo većeg dela naroda, nije mogao da zadovolji ni rastuće potrebe države. Logično je da su se, uz ovakav poreski sistem, narasli izdaci državne uprave morali podmirivati povećavanjem raznih prireskih dažbina. A ovi, sve brojniji, stalni i povremeni, direktni i posredni, prirezi su posle, opet prirodno, povećavali već povećana nezadovoljstva.

U Beogradu, još rešenjem od 26. Juna 1846, svaki građanin je na svaki talir danka morao da plati jedan cvancik prireza za povišene opštinske rashode.[37] Po selima naročito teško padaju tereti vezani samo za određeni kraj. Seljaci oko Majdanpeka žale se najčešće na radove oko izgradnje ovog rudarskog mesta. Poslove oko stragarskih barutana meštani ubrajaju u najteža kulučenja. Predstavnici račanskog sreza ističu kako je „izuzetna tegoba... koju pograničnij narod... pored Turske, podnosi podižući i popravljajući ogradu stavljenu na granici... zemlje, a o toj tegobi okružja, pa i srezovi“ koji se ne graniče sa Turskom „ništa i ne znadu“.[38]

Veliko nezadovoljstvo širom zemlje izazvalo je kupljenje novca, više u vidu prireza nego priloga, za podizanje spomenika Karađorđu, naročito posle, kada su se raširili glasovi o proneveri, pošto spomenik nije podignut. Poslanici gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza, kragujevačkog okruga, ponovili su samo svakodnevno izrečene misli svojih birača kada su u predstavci Skupštini napisali: „Želimo znati gde je... onaj novac što je 1856. god. od svake kao porez plaćajuće glave a i od oni koj su ... izvestnu platu ... imali, u ime Karađorđevog... spomenika, načinom više iznuditelnim nego dragovoljnim uzet, i na kakvi je račun upotrebljen“.[39]

Sve nesnosnijim teretom većina seoskog stanovništva je smatrala pdočekivanje vlastij i njinij službitelja kad zvaničnim poslom svoim idu po selima“.[40] Prema predstavci poslanika račanskog sreza: „Troškove na dočeke ove, seljaci podmiruju najviše prirezom koji se na nji udara, i koje preko godina više iljada iznose”.[41] Pošto se troškovi oko dočeka obično prebacuju na opštinsku, narodnu, kasu ne vodi se računa o štednji. Naprotiv, oni se gomilaju u atmosferi čašćavanja. Sigurno je da nije bio usamljeni slučaj, već opšta pojava u proseku „onaj doček na kome je uz... ručak ili večeru srezkih starešina ili ovoga pisar dve tri oke koje ljute koje meke rakije popio i 15 do 20 oka vina potrošio, i tako uz sebe koje kakve pristalice časteći, dve-tri stotine groša troška učinio“.[42] O ovakvim dočecima svedoče i mnogi drugi dokumenti. Gotovo svuda činovnici su i „oko najmalovažnijeg posla“ na službenom putu napravili troškove sa najzamašnijim sumama. Prema dokumentu pod brojem 49, smatralo se gotovo prirodnim da „kapetan za jednim ručkom ili o jednoj večeri gde je na konaku“ popije „5—6 oka rakije i 20—30 oka vina“, da se za kontrolisanje akata od oko 1000 groša vrednosti potroši „2—3 i više stotina groša“.

Prirez za škole, koji su rešenjem od 14. decembra 1855, pošto je finansiranje osnovnih škola prebačeno na državu, morali opet svi plaćati podjednako, u iznosu od 2 cvancika

---

1 dukat = 28 gr. por. = 56 gr. čar. =14. cv. = 2 talira i 4 gr. por.; 1 gr. čar. = 40 para; 1 cv. = 4 gr. čar.

[34] Dokumenti, br. 58.

[35] Dokumenti, br. 38, t. 10.

[36] Dokumenti, br. 83, t. 3, od 15. januara 1859.

[37] Sbornik zak. i ur. III, 1847, 116.

[38] Dokumenti, br. 58.

[39] Dokumenti, br. 54, t. 5.

[40] Dokumenti, br. 58.

[41] Prema podacima jedne druge žalbe, u nekim okruzima „prirez” na doček činovnika i do 20 —30 hiljada groša godišnje. Dokumenti, br. 49, t. 7, br. 58.

[42] Dokumenti, br. 58, pod Ba.

godišnje, odnosno 1 cvancik polugodišnje, bio je isto predmet mnogih žalbi.[43] Sumnjalo se da se i sa školskim fondom vrše razne zloupotrebe. Prigovori i protesti su bili najžešći u mestima gde su škole bile zapuštene, učitelji van domašaja lokalnih vlasti. Iz tih razloga su poslanici pojedinih srezova kragujevačkog okruga, na primer, tražili u Skupštini da im se „objasni gde su oni novci što se ... u ime fonda školskog uzima, i na što se upotrebljuju“.[44]

Doprinos u činovnički fond, za penziju udovica i siročadi činovnika, koji se uredbom od 23. januara 1845. uzimao godišnje u 3% iznosu od plate svakog službenika, izazivao je nezadovoljstvo nižih, slabije plaćenih „zvaničnika“. Njihova „bedna” plata od 60 do 120, 150 talira godišnje nije bila dovoljna za podmirenje osnovnih životnih potreba. Njih je osetno pogađala svaka odbijena suma pri primanju prinadležnosti. Ovaj doprinos im je zagorčavao život i u momentima radosti izvanrednog, skokovitog, napredovanja, od „ukaznog“ pomoćnika pisara ili „neukaznog“ praktikanta u više zvanje jer su onda usled „bezpostepenog avansiranja” bili dužni da celu svoju jednomesečnu platu ulože u fond, na ime naknade redovnog doprinosa, koji bi plaćali da su ostali u nižem zvanju do isteka redovnog roka i samo postepeno napredovali.[45]

Pored nepravedno i nesavremeno razrezanih poreza, prireza, uloga, priloga, i sve brojnije takse, koje je državna, kneževska i sovjetska uprava povećavala novim uredbama, rasplamsavale su nezadovoljstva. Uredba taksama, od 4. jula 1857, bila je neophodna jer se do tog vremena „taksiranje“ vršilo ad hoc, prema momentanim potrebama i zahtevima, na osnovu različitih propisa, tumačenja, interesa. Ali takse koje su regulisane novom Uredbom fiksirane su mahom u toliko povećanom iznosu da su morale izazvati proteste. (Do jula 1857. taksa za kopiranje sudskih akata, na primer, iznosila je od tabaka 1 čaršijski groš, prema rešenju od 15. Juna 1855.[46] A Uredbom od 4. jula 1857. kopiranje akata „po svima strukama pravlenija“ utvrđena je sa 2 cvancika, tj. sa 8 čar. groša, od tabaka.)[47] Povišene takse otežavale su, a često i onemogućavale siromašnima da sudskim putem traže svoja zakonska prava u spornim slučajevima. Poslanici podrinjskog okruga zato čak traže da se „pri sudovima ukinu takse“. Oni navode da „ima sirotinje koja nije kadra te takse plaćati i zbog toga odustati mora” od izvesnih “potraživanja“. I po njima „ako zemlji treba novaca, neka se srazmerno razreže danak, a ne da se narod obterećava pobočnim dancima“.[48] Nezadovoljstva u vezi sa Uredbom o taksama rasla su uporedo sa porastom broja ljudi koji su zahvaćeni sve komplikovanijim mehanizmom državnog aparata i robno-novčanog poslovanja prisiljeni da traže sve brojnije, u ranijem, partijarhalnom društvu nepoznate, nepotrebne, dozvole, potvrde, prepise, rešenja. Da su ove takse bile isuviše visoke potvrdio je i skupštinski odbor posle razmatranja žalbi i predloga poslaničkih predstavnika naroda. Odbor je predložio nove takse, koje su, dva i više puta niže od onih koje su izazvale revolt naroda.

U naseljima duž reka, u mestima gde je ribolov predstavljao važnu ekonomsku, trgovačku i prehrambenu granu života, ljudi su se najvše bunili protiv novih povišenih ribolovnih tarifa, određenih rešenjem od 4. avgusta 1858.[49] Do tog rešenja nisu postojale jedinstvene zakonske odredbe o njihovoj visini. Arenda se određivala prema nahođenju nadležnih načelstava. Jedinstvene tarife su stale na put mnogim zloupotrebama. Ali skale su bile isuviše visoke za one koji su živeli od ribolova. Prema žalbi arendatora iz Kladova, nova arenda je iznosila u njihovom kraju skoro dva puta više nego ranija.[50] Predstavnici kladušničko-džedžeračke i sipske opštine tvrde da su kod njih nove tarife i do 15 puta veće nego ranije. Naime,

[43] Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 97—100.

[44] Dokumenti, br. 54, tač. 3. Uredbom od 15. septembra 1856. osnovan je „Glavni školski fond“ s ciljem „da se iz njegovog redovnog i izvanrednog dohotka svi nastavnici osnovni’ učilišta otečestva našeg, i ekonomičeska škola u Topčideru izdržavaju, kao i zavestiće se imajuća Pedagogičeska škola, u kojoj će se vospitavati i izdržavati učitelji osnovni’ škola“. Sbornik zak. i ur. IX, 1857, 58—72.

[45] Sbornik zak. i ur. II, 1845, 261—263; III, 1847, 96—103; VI, 1853, 88, 209—210; XI, 1858, 162—163.

[46] Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 70.

[47] Sbornik zak. i ur. X, 1857, 41—44.

[48] Dokumenti, br. 27, t.b.

[49] Po tom rešenju, arendatori su od sada imali da naplaćuju: 1. „Na čun u ime sitne ribe 24 gr. por.“; 2. na „alov“ 120 gr. por.; 3. na „laptaš“ kao i na alov 120 gr. por.; 4. na „zagažnju“ ili cedilo 2 gr. por. godišnje...; i 5. od krupne ribe „bez prizrenja na sortu njinu, koja je preko 20 oka teži 5-tu oku, ili 20%. (Zbornik zak. i ur. XI, 1858, 139—140). Pošto se ustanovilo da se u nekim okruzima, na primer krajinskom, najviše love vrste skupocenih riba, čija težina ne prelazi 20 oka, doneseno je dopunsko rešenje, od 15. oktobra 1858, kojim se odredilo „da...od...pastruge, jesetre, sima i morune“, isto kao i od krupne ribe, uzima arendator 5-tu oku ili 20%. (Zbornik zak. i ur. XI, 1858, 141—143).

[50] Dokumenti, br. 41.

oni su do nove Uredbe plaćali na „alate“ s kojima su lovili ribe ove takse: „na oranicu po dva, a na alove s kojima se sitna riba vata po 4 cvancika“.[51] (Po novoj uredbi 12 i 60 cvancika.) Iz predstavke stanovnika golubačke opštine možemo videti da su novom tarifom bili naročito pogođeni oni kojima je ribolov značio dopunsku zaradu i hranu. Po njihovoj proceni: „Sav podunavski narod mnogo negoduje na novo izišavšu Uredbu o ribolovu, jer svi oni vatali su i spomagali se od lova ribe, no svaki po malo, a sada odkako je ove godine arenda ribolovska podignuta niko ne lovi, budući arenda velika“.[52] Članovi Alaskog esnafa u beogradskoj okolini tvrde da su na njihovom području takse za pojedine ribe bile ranije po nekoliko puta niže. (Pre Uredbe plaćali su „na čun po 3 cvancika, na trbok 9 cvancika, na laptaš i alov 9 talira godišnje. A po Uredbi odsada trebalo je da plate na čun 12 cvancika, odnosno 24 gr. poreskih, na trbok 6 talira, što je iznosilo 36 cvancika, na laptaš i alov po 10 talira.)[53] Predstavnici kiseljevačke opštine kazuju da su kod njih nove takse u odnosu na ranije čak i po deset puta veće. (Za laptaš i alov povišeno od 10 cvancika Na 10 talira, što je preračunato u cvancike iznosilo 60 talira, a od krupne ribe preko 20 oka — ranije uzimana 10-ta oka, a po novom 5-ta.)[54]

Uredba šumska, od 26. juna 1857, i dopunska rešenja o šumama, od 3. i 8. Marta 1858, kojima su za seču drva propisane visoke takse, sigurno spadaju u najveće uzročnike pokreta nezadovoljstva. Narod je bio naviknut još od turskih vremena da šumskim prostorima raspolaže po svom nahođenju, besplatno ili po cenu malih dažbina. Neophodno je bilo da se strogim zakonskim odredbama spreči dalje tamanjenje već prilično proređenih šuma. Ali novom Uredbom otežana je nabavka drva i za potrebe ognjišta do te mere da su siromašniji ostali bez najnužnijeg ogreva. A šume su ipak i dalje tamanjene. Dok je zaostali seoski živalj trpeo od oskudice u novcu, špekulantski, trgovački elementi su ugovarali unosne poslove za prekomernu eksploataciju šumovitih predela. U predstavci poslanika valjevskog okruga sa ogorčenjem se konstatuje da „od kad je Praviteljstvo šume preuzelo i od kada je na šumu taksu podiglo... od tada je šume za godinu dana toliko isečeno koliko pre…nije za pet godina…”. Tu se objašnjava taj fenomen prodorom stranog kapitala, dolaskom „Švaba“ u krajeve oko Uba, koji su ovde tada „najbolje šume...skoro isekli” i zatim izvezli u inostranstvo.[55] Predstavnici dobrinjske i krnjičke opštine, okruga požarevačkog, kazuju: „Postojećij Zakon o goroseči, tako je nepravedan i nepraktičan da sam svojoj celji protivuslovi, tj. namenjen je da se ne utamanjuje gora... a dato je prostrano polje špekulaciji goroseče, dakle utamanjivanju gore“.[56] Većina poslanika traži da se smanje takse, jer postojeće onemogućavaju minimalno snabdevanje drvima za gradnju i ogrev. Prema proračunima predstavnika džedžeračko-kladušničke i sipske opštine „kad bi koj hteo kakovu kućicu da sebi dečicu od nepogodna vremena sačuva načiniti, morao bi takovi najpre pored sviju drugi svoi troškova za samu šumsku taksu po 200 i 250 groša platiti...“.[57]

Svešteničke takse su takođe bile predmet mnogih žalbi. Sveštenici nisu imali fiksnu platu, već su nagrađivani po službi prema određenoj tarifi. S obzirom da su im prinadležnosti bile varijabilne, da su takse bile regulisane još Uredbom od novembra 1842, oni su se služili svakojakim sredstvima samo da bi održali, a po mogućstvu i povisili jednom stečeni standard života. Svojim postupcima često su izazivali nezadovoljstva. Mnogi se nisu držali Uredbe. U više mesta bavili su se trgovačkim poslovima. U sve većem broju izvlačili su dobit iz novčanih transakcija. Za njihovo opravdanje navodilo se da je „sveštenik... ostavljen neizvestnoj nagradi, pa zato i ne uzdajući se u tu neizvesnost prinuđen je s druge strane i na drugij način sebi što mu je za život potrebno nabavljati.“[58] Većina od onih koji su se osećali oštećenim njihovim

[51] Dokumenti br. 50 t. 5.
[52] Dokumenti, br. 51.
[53] Dokumenti, br. 52.
[54] Dokumenti, br. 55.
[55] Dokumenti, br. 30. Uredbom od 26. juna. 1857, takse za seču drva u „rodnoj gori“ radi domaće upotrebe utvrđene su u ovom iznosu: 1. Za jedno veliko drvo 4 gr.; 2. za jedno osrednje drvo 2 gr.; 3. za jedno drvo za gredu ili rog 1 g.; 4. za jedno „jošt potanje drvo, za mertek ili baskije“ 10 para. Za seču drva radi „špekulacije“ propisane su ove takse: za veliko drvo 36 gr.; za osrednje 24 gr.; za gredu ili rog 12 gr.; za mertek ili baskije 2 gr. A za borovu i jelovu šumu takse su za domaću upotrebu iznosile: za jedno veliko drvo 2 gr.; za osrednje drvo 1 gr.; za drvo za gredu ili rog 20 para; za mertek ili baskije 10 para. A za: „špekulaciju“: veliko drvo 8 gr.; osrednje drvo 4 gr.; za gredu ili rog 2 gr.; za mertek ili baskije 1 gr. (Zbornik zak. i ur. X, 1857, 31—40). Mada su takse za trgovce bile prilično više nego za domaćinstva njima je za pravo olakšana seča šuma za trgovačke poslove, jer se „špekulantskim“ predstavnicima pilana isplatila trgovina sa drvima.
[56] Dokumenti, br. 69, t. 3.
[57] Dokumenti, br. 50.
[58] *Srbske novine*, br. 88, 2. VIII 1858.

postupcima nije se zadovoljavala objašnjenjima i pravdanjima njihovih branilaca. Ona se žalila protiv zloupotreba sveštenih lica istom žestinom kao i protiv samovoljnih vlastodržaca ili zelenaških zajmodavaca. I tu je prevagnula karakterna crta naroda koji se ne da sputati konvencionalnim obzirima.

U predstavci poslanika valjevskog okruga stoji: „Sveštenici mnoga i premnoga zla u narodu... čine…pa zato nam je narod naš kada smo ovamo pošli strogo preporučio, da... gledamo i staramo se ovom prilikom“ iskoreniti ova zla. U tom okrugu, prema tvrdnji predstavnika većine stanovništva: „Sveštenici…preko propisane takse za njihove trude…naplaćuju…“. Tu ima primera iz kojih se vidi da je bilo sveštenika koji su iz crkvene kase prijateljima posuđivali novac sa niskom kamatnom stopom od 6%, a ovi posle davali ga u zajam sa zelenaškim interesom. Oni koji su plaćali zelenaške kamate bili su prisiljeni na to jer iz crkvene kase ni za najvišu zakonsku kamatnu stopu od 12% nisu mogli dobiti traženu sumu. Iz nekoliko drugih primera, ovde navedenih, vidimo da su sveštenici u svom tada prilično širokom delokrugu imali prilike u mnogim slučajevima da se prekomerno koriste svojim položajem i ovlašćenjima i da su se mnogi od njih tim prilikama i koristili. Protojereji su ponekad dopuštali da „se mladenci bez jednoga oglašenja venčati mogu” ali samo „kada se njima, pa i popu, podosta novaca dade“. Za „pečat” su uzimali po nekoliko puta više cvancika nego što je uredbom bilo propisano.[59] U nekim mestima, prema žalbi poslanika timočko-zaglavskog i svrličkog sreza, gurgusovačkog okruga, uzimali su „po 58 i više groša“, a ne 18 kako je bilo propisano uredbom.[60]

U mnogim slučajevima pristali su sveštenici da odobre brakove maloletnika ili srodnika, uz nagradu od 5–10, 10–20 i više dukata.[61] Kod sklapanja brakova, tada obično po izboru i volji roditelja, manje se vodilo računa o godinama i srodničkim vezama, nego o imovinskim odnosima, pa su sveštenici često dovedeni u iskušenje da za izvesnu sumu novca pređu preko zakonskih ograničenja. S obzirom da su takvi brakovi stajali prilično skupo i postali uglavnom privilegije bogatijih izazivali su mnoge proteste. Pri isticanju ovih zloupotreba poslanici gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza, kragujevačkog okruga, u ironičnom tonu ogorčenja, traže da im „se rastolkuje“ da li može i kako može, „da se srodstvena sveza s novcima između u brak stupajući lica razreši, ili maloletstvo s istim novcima” popuni.[62]

U ponekim mestima protojereji su izazivali proteste zbog prevelikih troškova za vreme inspekcionih putovanja. Na primer, u srezu račanskom, kada su troškovi oko dočeka okružnog protojereja, koji je putovao radi pregleda crkvenih računa, iznosio oko 400—500 groša.[63] U nekim opštinama seljaci su se žalili na popove koji su tražili za opelo, ispraćaj mrtvaca do groba, parastos i sl. po nekoliko puta više od propisane takse. Bilo je krajeva u kojima su se žalbe gomilale usled rasipništva arhimandrita na račun manastirskih imanja i radnih ili novčanih obaveza nametnutih od strane manastira.[64]

Veliki deo naroda bio je nezadovoljan i sa samom svešteničkom uredbom. Tražio je da se *bir* plaća „od kuće“ a ne „od svake poreske glave“.[65] Molio je da se „oglašenja“ ukinu pre venčanja, jer njima „otvaraju se i popovima i protojerejima vrata, da zloupotreblenija čine“. Smatrao je da sveštenik treba da sazna i objavi „odma pri ispitu, u prisustvu roditelja ili kog starijeg od domaći jedne i druge u brak stupiti želeće strane... može li biti, da se takva lica kao supruzi uzmu ili ne“.[66]

Poslanici Svetoandrejske skupštine u svojim žalbama protiv sveštenika su veoma oštri, bez ikakvih obzira iznose svoje optužbe i traže mere da se narod zaštiti od njihovih

[59] Dokumenti, br. 30. Uredba od 6. novembra 1842. predviđala je za „svjaštenodejstvije“ ove takse: za znamenje 20 para; za krštenje — čarape ili 1cv.; za „ispit“ u devojačkom domu 1 cv.; za „pečat“ protojereju 1 cv.; za venčanje 18 gr.; za „svečarsko s predhodećom vodicom“ 2 gr.; za malu molitvu 3 gr.; za veliku molitvu 6 gr.; „celoosvjaštenije“ 15 gr.; za litiju s bdenijem po 20 para; za veliko opelo 18 gr.; za malo opelo 9 gr. (od siromašnih polovina, a od „sasvim ubogi siroma“ ništa se ne naplaćuje); za parastos 1 cv.; za čitulju na zadušnicama 20 para. Za bir od svake glave po 12 oka žita ili po 5 gr. „Prekada nad koljivom za upokojene“ 1 gr. Za pratnju do groblja na svakog sveštenika 3 cv. Za čitanje „jednog stolpa evangelija“ 6 cv. Za čitanje psaltira 6 cv. (Sbornik zak. i ur. II, 1845, 188—190). Prema jednom rešenju iz 1853. godine, neke takse su povišene i to za više sveštenike: „1) za arhijerejsko razrešenje od trokratnog oglašenja po 1 duk. ces.; 2) za antimir 3 duk. ces.; 3) za arhijerejsko osvećenje crkve, od veći obštestva 7, a od manji 5 duk. ces.“ (Sbornik zak. i ur. VII, 1854, 37).

[60] Dokumenti, br. 53.
[61] Dokumenti, br. 54 i 72
[62] Dokumenti, br. 54, t. 26.
[63] Dokumenti, br. 58, t. 2v.
[64] Dokumenti, br. 54, i 58
[65] Dokumenti, br. 53, t. 7.
[66] Dokumenti, br. 54, t. 25.

zloupotreblenija. Predstavnici mlavskog sreza, požarevačkog okruga, pošto su poimenično nabrojali primere zloupotreba u njihovom kraju, direktno su apostrofirali samog mitropolita kao glavnog vinovnika inkriminisanih dela. Svoju predstavku zaključili su rečima: „...vreme zuluma je prošlo, mi svi imamo zakon, a zakon" svi treba „da poštuju, a osobito sveštenici koi imaju većeg izobraženja".[67] Delegati opštine mailovačke, ratskopećkog sreza, kragujevačkog okruga, traže energične mere kako bi se sveštenici prisilili „da svoje zasluge po tarifi a ne po svojoj volji naplaćuju". Povišenim tonom upozoravaju Skupštinu da sveštenici „nisu svetci te da mogu (za novce) srodstva razrešavati, niti Turci pa da (nasiljem) službu nevrše" ako im se za to neplati od njih tražena suma.[68] „Deputirci" temnićkog i levačkog sreza, jagodinskog okruga, predlažu da se zbog rasipničkog, neurednog i necelishodnog poslovanja manastirskih starešina, postave „u susedstvu stojećih sela kmetovi kao nadziratelji i kontrole manastirskij dobara ... ".[69] Predstavnici kisiljevačke opštine ističu potrebu da se sveštenicima „plata iz pravitelstvene kase izdaje da ne bi globiti narod mogli".[70] U žalbi poslanika gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza, kragujevačkog okruga, u vezi sa predstavkama koje su bile upućivane mitropolitu a ostale u fijokama njegove kancelarije neispitane, traži se da „sve ono što je kao pritrpano i pod zaboravnost bačeno iziđe na vidik i svoje nužno udovletvorenje dobije". Jer je prošlo „ono vreme koje nije dozvoljavalo protivu zloupotreblenija vlasti žaliti se", koje je omogućavalo da „žalbe i molbe... ostanu progutane, bez ikakvog odzivatelnog udovletvorenija".[71]

Taksa za „lekarska svidetelstva", za *fede* je takođe izazvala mnoge žalbe. Rešenjem od 19. januara taksa za obavezno lekarsko uverenje za udovice „pre istečenija devet mesecij po smrti svoi muževa u brak stupiti želećim44, da nisu u drugom stanju, utvrđena je u visini od 3 cvancika. Besplatno se ovo uverenje izdavalo samo ženama iz siromašnih porodica koje su od poreza bile oslobođene.[72] Protiv tog uverenja narod je protestvovao iz dva razloga: zbog visine takse i što se smatralo da se time žena sramoti i izlaže opasnosti lekarskih zloupotreba.

Obavezno lekarsko uverenje, *feda* o pelcovanju protiv velikih, kravljih boginja, koje se tražilo prilikom sklapanja braka, za devojke, izazvalo je mnoge žalbe isto tako ne samo zbog takse, već i zbog opasnosti moralne prirode kojima su one pri tome bile izložene. Poslanici više srezova i okruga tražili su da se takse za lekarska uverenja ukinu, da ih lekari izdaju po službenoj dužnosti za platu. U žalbi poslanika temnićkog i levačkog sreza napisano je da se „udovice... koje su namerne u brak supruženskij stupiti... na sramotu naroda nikakovoj vizitaciji lekarskoj podvrgavati pod vidom trudnoće ne mogu". Za njih „po želji naroda" predlažu zakonsku odredbu o zabrani stupanja u brak pre isteka 6 meseci posle muževljeve smrti, dok udovica „dovoljno ovim rokom o sebi ubeđenja ne da, da nije…trudna ostala".[73] U predstavci poslanika račanskog sreza, užičkog okruga, zahtev za ukidanje *feda* obrazlaže se neprilikama i izdacima kojima su devojka i njeni roditelji izloženi jer „osim što podpadaju na podsmej svetu, dangubu i trošak trpe" dok dođu do lekara, često „i po deset satij" ponegde i „po 16—17 satij" udaljenog, kome još „moraju plaćati, i neku globu trpiti" u slučaju da nemaju potrebna dokumenta.[74]

Mnoge neprilike oko *fede* mogle su biti lako otklonjene boljom organizacijom. Trebalo je, na primer, samo prihvatiti predlog: „da momak i devojka budu dužni uzeti vedu od doktora kad on iziđe u okružije da pelcuje". Onda oni ne bi morali samo „vede radi" odlaziti „u okružnu varoš" i izlagati sebe i svoje suvišnim troškovima i neugodnostima. Inače već tada većina naroda i njegovih poslanika nije imala ništa protiv same odredbe o obaveznom pelcovanju. Mnogi su rezonovali, kao citirani poslanik iz Smedereva: kad je ona „za svakij narod dobra i polezna…mora biti i za naš narod polezna i blagotvorna".[75]

U dažbine, u svojevrsni, dopunski danak i prirez narod je još ubrajao tada obavezno davanje određene količine kukuruza, 63 oka u klipovima, „u kočanju", za *opštinske koševe.* Ove koševe, koji su postojali i ranije, pa ukidani, vlada Aleksandra Karađorđevića je ustanovila Uredbom od 22. oktobra 1854. U obrazloženju Uredbe bilo je rečeno da se koševi stvaraju radi obezbeđenja naroda u slučajevima „gladni, nerodni gradobitni godina" i drugih nepredviđenih potreba. „Pravitelstvena kasa"

[67] Dokumenti, br. 71.
[68] Dokumenti, br. 66.
[69] Dokumenti, br. 59, t. 11.
[70] Dokumenti, br. 55.
[71] Dokumenti, br. 54, t. 45.
[72] Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 46 — 48.
[73] Dokumenti, br. 59, t. 8.
[74] Dokumenti, br. 58, pod I.
[75] Dokumenti, br. 39, t. 9.

nije bila „u stanju ni u lagšim, a kamo li u težim slučajevima odgovarajuću pomoć stradajućima pružiti“ a praksa mnogih zemalja pokazala je važnost i korisnost ovakvih rezervnih magacina. Oni su se zasnivali na principima štednje, samopomoći i uzajamne solidarnosti, koji su se od uvek smatrali najispravnijim. „Jer šta je prirodnije nego da se svak za sebe pobrine? I šta je praktičnije, nego da kogod u blagoslovenim i plodnim godinama ostavi ponešto za godine neplodne" — stajalo je u vladinom obrazloženju.[76] Raniji koševi pokazali su se nekorisnim i ukinuti su zato što se njima loše rukovalo, ali ubuduće upravljaće se njima s potrebnom pažnjom — uveravala je vlada seljake — i oni će biti „narodu polezni“. Po toj Uredbi svaka opština je morala da ima tri koša sa po dva odeljenja. Svega šest odeljenja. I svaka „poreska glava bila je obavezna da da “svake godine u dotičnij koš po 50 oka” da bi se „za šest godina u šest koševski odelenija” skupilo 300 oka kukuruza. Kukuruz se prilagao „u kočanju”, a ne u zrnu da bi manje bio kvaru izložen. Svake treće godine ova rezervna količina hrane se menjala da se ne bi kvarila. Uredbom je propisano da se „od ove rane” daje „ljudima u njiovoj krajnjoj nuždi u zajam” izvesna količina, ali ne više svakome nego što je ko uložio”.[77] Zajam iz koša mogli su dobiti samo oni koji su u njemu imali svoj ulog. Za 100 oka morali su vraćati 150, zbog toga što su dobijali suv kukuruz, a davali sirov.

Zamisao sa koševima je bila ispravna. Ali u praksi koševi su se opet pokazali nekorisnim. Vremenom postali su uzročnikom masovnih protesta, žalbi i tužbi. Siromašniji su bili najviše protiv njih. Njima je teže padalo odvajati od svoje mršave letine određene količine kukuruza nego bogatijima. A ovi su morali davati isti ulog. Kukuruz se ukvario obično u koševima, jer se o njemu malo vodilo računa. Opštine nisu bile voljne da od svojih malih sredstava troše pare za njegovo čuvanje i negovanje. Kada su meštani u oskudnim godinama uzimali u zajam određenu količinu kukuruza većinom je bio ukvaren. Tako se dešavalo da su za dobijeni loš kukuruz vraćali bolji. Upravo obrnuto od onoga što je uredba predviđala. I zbog takvog previda morali su biti naročito ogorčeni: umesto 100 oka imali su da vrate 150.

Razumljivo je da u ovakvim prilikama predstavnici podrinskog okruga, na primer, traže da se „koševi i ono žito što je u njima...preda...obštini na razpoloženje, a narod da više ne daje kao što je pre davao”. Po njihovim iskazima: „Žito je sasvim neupotrebitelno, samo što ga miševi i ptice jedu i tako propada“.[78] Iz žalbe džedžeračko-kladušničke opštine vidi se da je narod već bio nezadovoljan sa prilično visokim troškovima oko izgradnje koševa. Jedan koš je, prema tom dokumentu, koštao oko „2.000 groša i više“. Seljacima malih opština naročito je teško padalo otplaćivanje ovako velikih suma.[79] Poslanici račanskog sreza, užičkog okruga, bune se protiv Uredbe koja je prisilila seljake da predaju u koševe određenu količinu hrane bez obzira da li je godina rodna ili nerodna, kojom „ni ubita sirotinja nije pošteđena“ i zbog koje “se za jednu oku, oka i po vraća“. Oni sa ogorčenjem govore u Skupštini: „Seljaci naši nisu išli kud na stranu“ da bi videli tamo „od kakve su pomoći obštinski koševi”, ali ovde u zemlji oni su se „preko grdne muke i patnje,…po zimi i na ’itac koševe gradeći“ tako ozlojedili na „omrznute koševe obštinske... da nema toga ko im može dokazati da su oni za svaki slučaj dobri, niti ij i u najvećoj nuždi nagovoriti, da se zajmom iz koševa obštinski pomognu”.[80]

Opravdanost mnogobrojnih žalbi na opštinske koševe potvrdio je i sam skupštinski odbor, te je izglasao predlog da se koševi ukinu „pa da se na blagorazumije obština ostavi, da one samo po uviđenoj potrebi sa obštinskim koševima i ranom raspolažu i postupaju onako kako se one saglase bez svakog uticaja vlasti, jer pri dosadanjem raspolaganju Praviteljstva, više je sakupljene rane obštinske upropašćeno nego što je upotrebljeno ili kako valja i kad je vreme bilo prodato“.[81]

Sumirani iznosi mnogobrojnih dažbina, poreza, prireza, taksa i obaveznih priloga, bili su tako veliki da ih u proseku domaćinstva i pojedinci nisu mogli podneti. Poslanici su na Svetoandrejskoj skupštini podsetili kneza, koga su spremali da obore, i oborili ga, da je „1842. godine na Vračaru ustanovljeno bilo, da se ne sme veći danak uzimati nego 5 talira, i da je onda promena u vladatelja bila samo zato što je on danak od 5 na 6 talira podigao bio”. A „sada se ne po 5 nego skoro i po 20 talira plaća danak“ izračunali su oni.[82] Uz obaveznih 5 talira, sada

[76] Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 25.
[77] Nav. Delo, str 27
[78] Dokumenti, br. 27. t. 11
[79] Dokumenti, br. 50. t. 6
[80] Dokumenti, br. 58. pod V.
[81] Dokumenti, br. 82. t. 6
[82] Dokumenti, br. 25. t. 21

se moraju plaćati povećani prirezi sveštenicima, povišeni ulozi u fondove školske i činovničke, porasle takse za presude, izvode, rešenja, prepise, potvrde, suvišni ulozi u koševe. Narod je tražio da se ove dažbine preinače ili ukinu, pravednije raspodele ili smanje. Narodna skupština je izjavila da ih većina naroda više ne može plaćati. Sada je za sve morao da plati sam knez — svojom ostavkom.

Povećani troškovi života, koji su se najteže podnosili pri plaćanju poreza i prireza i taksiranih uverenja, uslovili su povećanu potražnju za novcem. A njega je bilo malo u zaostaloj Srbiji, još uvek bez banaka, bez sopstvene monete, bez većeg unutrašnjeg tržišta. Robna proizvodnja je bila tek u začetku. Trgovina je raspolagala sa nedovoljnim kapitalom. Stočarstvo je osetno opadalo, a poljoprivreda jedva je napredovala. U robno-novčanom prometu, u kome je nestajala naturalna privredna autarkija i gubio primat seoske zajednice, osećao se uz to pored postojeće zaostalosti, još i neočekivani zastoj usled ekonomske krize koja je 1857. zahvatila Evropu. Ljudi su se sve više žalili da su im se smanjile mogućnosti za podmirenje povećanih troškova.[83] U jagmi za novcem do kojeg se teško moglo doći na regularan način, uzelo je maha, u ranije neviđenim razmerama, lihvarstvo. Njemu je pogodovalo što u zemlji nije bilo novčanih zavoda. Postojeće blagajne i fondovi sa malim kapitalom, kojim se uz to još pristrasno i nepodesno rukovalo, nisu mogli da smanje domet lihvarstva, čak su ga u mnogim prilikama povećavali.

Državnih institucija koje bi davale zajam sa zakonskom kamatnom stopom, od 6 do 12% bilo je tada svega tri: *Pravitelstvena kasa, Školski fond* i *Fond za udovice i siročad umrlih činovnika*. Pored njih postojale su još samo opštinske kase i pupilarne kase sa delokrugom zajmodavca.

Iz Pravitelstvene kase, rešenjem od 10. februara 1843, odobravao se zajam tek počev od 300 dukata ces. naviše. Ovako velike sume mogli su tražiti i dobiti jedino imućniji domaćini. Za zajam se moralo jamčiti nekretninom. Bilo je propisano da: „Samo čiste zemlje, kao livade i njive nadležnim načinom procenjene imaju s dve trećine svoje vrednosti dovoljno bezbednosti za zajam kase pravitelstvene“, i da kuće od dobrog materijala sa placem zajedno „s polovinom vrednosti zajam obezbeđivaju “.[84] Uredbom od 23. juna 1858. o davanju novaca u zajam iz *Pravitelstvene kase, Fonda školskog* i *Fonda za udovice i siročad umrlih činovnika* kamatna stopa je fiksirana sa 6% (kod opštinskih kasa i pupilarnih masa, prema rešenju od 22. jula 1855, bila je 10%). Međutim, relativno niska zakonska kamatna stopa u državnim blagajnama ostala je još uvek privilegija imućnijih građana. Novom uredbom doduše je smanjen minimalan iznos mogućeg zajma, ali je još uvek bio previsok za siromašnije. „Najmanja suma” iz Pravitelstvene kase određena je „u 100# a iz fondova u 50# ces”. Jemstvo su i dalje obezbeđivala samo „nepokretna dobra“, sada sa polovinom od njihove vrednosti.[85]

Sume od 300, pa i od 50 i 100 dukata naviše, bile su nepristupačne i necelishodne za sitne seljake, zanatlije i trgovce. U praksi njih su tražili i dobijali bogatiji, koji bi ih koristili ne samo za svoje lične, domaćinske i poslovne potrebe, već vrlo često i u špekulantske svrhe, radi daljeg pozajmljivanja, za zelenaške kamate, u manjim delovima sitnim posednicima i privrednicima u nuždi. Prilikom debate u Komisiji za nacrt novog zakona o davanju zajma iz javnih fondova jedan od tada najpriznatijih ekonomskih stručnjaka i najpoznatijih propovednika novih, liberalnih ideja, Milovan Janković tražio je da se iz fondova posuđuju i manje svote, od 5 do 10# ces., da bi se njima mogli koristiti i siromašniji građani.[86] Međutim, sovjetnici, kao predstavnici i pripadnici imućnijih grupacija, pristali su samo na navedeno ozakonjeno sniženje koje je bilo deset puta više od predloženog. U vezi s tom debatom jedan od dopisnika *Srbskih novina*, dobar poznavalac tadašnjih prilika, napisao je da „ako se predloženje Jankovića ne primi i ne ostvari, onda pokraj trgovaca i kalauza, koi u tome potrebu imaju, najviše će se koristiti interesaši i zelenaši, ovi sinovi Mamona, te svoju, na ubitak čoveštva... radnju još boljma rasprostrti... “.[87] Ovaj dopisnik navodi da zna za primer, gde je jedan zelenaš sumu od 50 # ces. povećao za 28 dana na 333 talira i 2 cvancika, tj. na 142 dukata i 12 cvancika.

Protiv lihvarstva zainteresovani sovjetnici nisu hteli da izglasaju strože zakonske propise. Govorili su da bi se njima kršili principi slobodne trgovine. Tvrdili su da je dovoljan

[83] Dokumenti, br. 50.

[84] Sbornik zak. i ur. II, 1845, 203— 205.
[85] Sbornik zak. i ur. XI, 1858, 90.
[86] *Srbske novine*, br. 27, 4. III 1858.
[87] *Srbske novine*, br. 37, 29. III 1858.

odnosni paragraph (§601) građanskog zakonika kojim je kamata opredeljena sa 6% s time da se „ugovoriti ... može i do 12%“, i kojim je propisano da se veća kamatna stopa u slučaju spora „sudom ne presuđuje”. Uzalud su sudovi, pa čak i Popečiteljstvo pravosudja ukazivali na nemogućnost eliminisanja zelenaških kamata putem zakonskog paragrafa koji ne predviđa sankcije protiv zelenaša. Na njihovo insistiranje da se odrede kazne za one „kreditore koi prekomerne i protivzakone interese ugovaraju, i od pritesnjeni’ i nuždavajući’ se dužnika naplaćuju”, knez je svojevremeno u obrazloženju svog rešenja objavio čak ovakav komentar: „*Ja i Sovjet nalazimo, da osim prostog savetovanja naroda, da se od davanja većeg interesa čuva, nikakve predohranitelne mere ovde propisati se ne mogu, jer bi i opredelenije kazni za to ne samo bezpolezno, no i štetno bilo, počem bi tada zloupotrebitelji jošt mudrije vladali i većma čuvali*“.[88] Knez se zadovoljio nalogom da se cirkularno narodu objasni „*šteta njegova sobstvena ako se u prevelike interese davi ...*”. Odista ciničko „rešenje". Sudeći po njemu, narod je iz besa ili naivnosti uzimao zajam sa zelenaškom kamatom, a ne iz nasušne potrebe!

Razmere zelenaštva rasle su iz godine u godinu, i kao da su dostigle vrhunac 1858. da bi dovele mase u stanje u kome se spasenje traži i nalazi u nasilnom preokretu. U mesecima koji su prethodili Svetoandrejskoj skupštini sve drastičniji primeri zelenaškog bogaćenja na račun ubogog dužnika objavljuju se u štampi, komentarišu u javnosti, draže duhove. Zelenaši u to doba već mahom pripadaju gradskim elementima, pored onih iz redova vlastodržaca. Njihove žrtve su većinom seoski, seljački žitelji sa manjim posedima. U jednom od napisa u *Srbskim novinama* se kazuje da „lihoimci lasno daju seljaku novaca samo kad se uvere da on ima zemlje i kakvi nepokretnih stvarij...Ovo čine najviše neki varošani, ili sluge trgovačke, kao i mehandžije, a i poneki činovnici, pisari.. .“.[89] Prilično česti su bili slučajevi da se kmetovi i odbornici služe novcima Opštinske kase, uzimajući ih u zajam sa zakonskom kamatnom stopom, da bi ih razdelili sa zelenaškim interesom. Za male, najtraženije zajmove od po dva, pet i deset dukata oni su dobijali na ime kamate po tri, četiri i više groša mesečno. Govoreći o jednom takvom kmetu dopisnik *Srbskih novina* je pisao: „Neka je na ovaj način izdao 100#, i neka... godišnje, po 10%, plati opštinskoj kasi 560 groša, opet ostaju njemu 120 groša, koje dobiva na tuđim novcima“.[90]

Dokumenti koji se ovde objavljuju još rečitije svedoče o frapantnim razmerama i dalekosežnim posledicama zelenaštva u tom prelomnom period. Iz jednog akta vidimo da je prezaduženo stanovništvo, koje nije uspelo da se zaštiti od bezobzirnih zelenaša, propadalo u tako velikom broju da se okružno načelstvo u Kragujevcu odlučilo čak da alarmira Popečiteljstvo unutrašnjih dela, tražeći njegovu intervenciju. Načelnik izveštava svoga popečitelja „*da sada vlasti policajne ništa drugo raditi ne mogu, nego se danonoćno trčeći iz sela u selo, iz obštine u obštinu, sa zaptivanjem, popisivanjem, procenjivanjem i prodavanjem za dugove imanja zanimaju*“. On smatra „*da će skoro jedna četvrta časti familija u okružju ovom ne samo bez ikakvog drugog imanja ostati, nego i sami obitališni svoi krovova lišiti se!*“ I po njemu, svoj ovoj nesreći i propasti uzrok „nije ništa drugo nego preteškij i bezakonij interes na novce“.[91] Paragraf 601 Građanskog zakona, na koji su se pozivali sovjetnici i knez da bi opravdali odbijanje efikasnih predloga zakona protiv zelenaštva, u sudskom postupku nije se mogao svrsishodno upotrebiti i vrlo je retko primenjivan. U sporu između zajmodavca i dužnika rasprava se nije vodila oko visine kamata već veličine duga. Zato su zelenaši lako mogli „izigrati“ ovaj zakonski paragraf. Sudije nisu ga ni uzimali u obzir, prema kazivanju samog užičkog okružnog načelnika.

Usled oskudice novca špekulantski elementi su dokrajčili dužnika jeftinom kupovinom njegovog imanja, kod prisilne prodaje, na licitaciji. „Primera ima više”, kaže pomenuti načelnik, „da su sreske starešine po tri puta na jednu prodaju dolazili i rokove određivali“ a da nisu uspevali „imanje koje... 150 duk. cesar. vredi ni za 40 duk.“ prodati. On navodi, kao tipičan slučaj, prodaju imanja „jednog dužnika i jednog njegovog jemca” na licitaciji za 159 gr. čar., sa komentarom: „i tako oba ta imanja, na kojima dve familije žive“ prodata su u bescenje „jer kupaca nema, a ovakova i ovima podobnim žalostnij primera više i više ima.”

Predsednik požarevačkog okružnog suda u predstavci Skupštini kazuje da „trgovina na zelen... po zloupotrebljenom i kazniteljnom načinu, koim se ona upražnjava, pre bi se i

[88] Sbornik zak. i ur. VII, 1854, 26.
[89] *Srbske novine*, br. 75, 3. VII 1858.
[90] *Srbske novine*, br. 59, 24. V 1858.
[91] Istakao A. R. Dokumenti, br. 3.

najbolje mogla nazvati lopovluk, krađa i otimanje pod zaštitom zakona i suda…“[92] Ovu svoju tvrdnju dugogodišnji sudija potkrepljuje primerima iz prakse. Navodi kako je „jedan zelenar pozajmio čoveku po potrebi 40 cvan. i uzeo od njega obligaciju na 1000 oka kukuruza, računajući po ugovorenoj ceni 100 oka — 4 cvanc.“ s tim da „ako mu o terminu nemadne kukuruza izdati” da mu plati po 3 talira, tj. po 18 cv. 100 oka, ukupno 180 cvancika. Pošto dužnik u određenom roku nije bio „u stanju ni ranu dati, niti je novcem po ugovorenoj ceni izplatiti“ zajmodavac ga prisili, pod pretnjom da će ga predati sudu, na obavezu da mu za 180 cv. isporuči, u sledećem roku, 3000 oka kukuruza, računajući po 6 cv. 100 oka, s time da ako ne bude ni onda imao utanačenu količinu kukuruza, da mu plati po 3 talira za svaka 100 oka tj. za 3000 oka 90 talira. Tako je taj „zelenar“ od jednog čoveka u roku od oko godinu dana na pozajmljenih 40 cv., odnosno 160 groša čar., dobio 540 cv. Odnosno 2160 gr. č. Iznoseći ovaj drastičan primer, sudija je istakao da isti ne spada u najgore slučajeve. Njegove reči morale su uzbudljivo delovati kada je govorio: „ima i daleko nečovečniji primera od toga, koje samo meni i personalu suda okruga požarevačkog, kao ljudima, koi se sa isledovanjem i presuđivanjem zelenaški parnica zanimamo, može biti poznato, i koi se gotovo izbrojati ne mogu”.

Te godine od preko 4000 parnica u požarevačkom okružnom sudu oko 3000 su bile „zelenaške“. Poslovi „na zelen“ su se pokazali tako rentabilnim a nekažnjivim da su postali u nekim profesijama i radnjama gotovo nerazdvojni deo redovnog poslovanja radi izvanrednih dopunskih, ekstra dobiti. Dućandžija je koristio priliku da „na svoju veresiju zelenaške obligacije“ uzima. „Na primer kada proda čoveku jedan fes ili stvari za 20 groša a on mu uzme obligaciju na 100 oka kukuruza“. Posle, ako ne može da na vreme isporuči utanačenu količinu kukuruza, on mu naplati „po 18 ili više cvancika 100 oka“. Tako za espap od 20 groša dobija 72 i više groša čar. Mehandžije su „od poličarske veresije“ uzimali „obligacije na kukuruz ili žito“. Sve te obligacije mnogostruko su preuveličavale stvarne dugove, ali one su bile punovažne i dužnici se posle nisu mogli njih odreći. U požarevačkom sudu, na primer, prema iskazima samog njegovog predsednika, mnogi su ljudi osuđeni na isplatu obligacije od 300 — 700 dukata, a sigurno je da su im u istini dugovi iznosili znatno manje. Oni nisu bili „ni trgovci sa svinjama, ni kalauzi za kupovanje hrane“ već mahom mali posednici, koji su se zaduživali radi podmirenja tekućih izdataka, nekoliko desetina dukata u proseku.

Iz poslaničkih žalbi vidimo da su čak i sudije zloupotrebljavali svoje položaje radi „zelenaških“ poslova. U Užicu oni su izazvali proteste naroda, jer se dešavalo da su iz pupilarne mase, kojom su rukovali, sami uzimali zajam, a posle ga razdavali „seljacima po vrlo skup interes, po 1 cvancik mesečno na dukat“. Seljaci kad bi direktno tražili novaca iz kase, dobijali bi većinom odgovor, prema izjavama narodnih predstavnika Skupštini: „nema novca za davanje.“[93] Opštinari varoši Užica smatraju pod impresijom mnogobrojnih zloupotreba i žalbi da „od sviju zala koja su ikad ma koi narod na svetu postigla nije ni jedno ovako opasno i zaraziteljno bilo kao što su prekomerni interesi koi se od nekoliko godina izrodiše u Srbiji“. Usled zelenaških interesa kojima se u proseku za godinu dana „kapital duplira, ostalo je stotinama familija bez kuće i krova, bez leba i igde išta…“[94]

U predstavci stanovnika džedžeraško-kladušničke i sipske opštine izaslanicima u Skupštini, ističe se da trgovci koji im „novce pozajmljuju” uzimaju „po 4 groša mesečno a neki i po 8 mesečno“ na svaki 1# carski. U slučaju da pozajmljuju od trgovaca sa hranom 100 oka kukuruza, moraju im vratiti u jesen 180 oka, a ako „ta jesen izda i ne rodi... kukuruz za dosta, onda ... uračunavaju do druge jeseni 400 oka“ i još pride neki „interes“.[95] Stanovnici ljubanjske opštine, iz zlatiborskog sreza, užičkog okruga, navode poimenično žrtve zelenaških dugova, sa tačno označenim iznosima, iz kojih se vidi da su one u većini slučajeva imale da vrate svoje dugove u tri do šest pa i više puta povećanom iznosu.[96] U pojedinačnim žalbama, upućenim Svetoandrejskoj skupštini, tragedije žrtava zelenaških poverilaca još reljefnije dolazi do izražaja. Iz njih saznajemo za slučaj jednog zemljoradnika, sa osmoro sitne dece, koji je u nuždi uzeo na zajam 3 dukata, pa posle bio prisiljen da vrati 15, i kad to nije mogao da učini u određenom roku morao da gleda kako mu se imanje procenjeno na 187 dukata ces. prodaje na licitaciji za 78 dukata.[97] Ovakav slučaj nije bio

[92] Dokumenti, br. 31.

[93] Dokumenti, br. 29.
[94] Dokumenti, br. 43.
[95] Dokumenti, br. 50, t. 6.
[96] Dokumenti, br. 67.
[97] Dokumenti, br. 78.

usamljen u to vreme. Njemu slični dešavali su se svakodnevno. Oni su spadali u propratne pojave kapitalističkog razvitka na prvim razvojnim stupnjevima. Najpre su preovladali nasilni metodi prvobitne akumulacije, putem zahvatanja, ograđivanja, otimanja. Sada je bila era zelenaškog poslovanja. Ona će utrti put dominaciji savremenijeg trgovačkog kapitala, koji se razvija u granicama određenih zemaljskih zakona, uz podršku novčanih institucija, putem regularnih saobraćajnica.

Potvrdu o zelenaškom periodu režima nalazimo i u izveštaju Francuskog konzulata, od 31. jula 1858. Tu se kazuje da je zelenašenje uzelo maha u tolikoj meri da bi i među sovjetnicima mogli biti istaknuti oni koji posuđuju novac na *obligaciju* sa dvostrukim iznosom.

U eri zelenaškog poslovanja kapital se akumulira, gomila, širi, u zaostalim, sitno-sopstveničkim, stočarskim i zemljoradničkim zemljama prvenstveno na račun srednjih i malih zemljoposednika. Rastaču se tekovine patrijarhalne zajednice, raskidaju odnosi naturalne privredne autarhije, nameću obaveze robno-novčane proizvodnje i raspodele. Da bi se sakupile potrebne snage za građenje novih središta i stekle vladajuće pozicije u novonastalim odnosima, ne sputavaju se korisnici, vlasnici i upravljači efikasnijih akumulacionih sredstava gotovo nikakvim ograničenjima. U prvoj fazi najviše se primenjuju metodi eksproprijacije i prisvajanja tuđih ili zajedničkih imovina putem sile vlasti i prava jačega. U ovoj fazi najčešće se koriste špekulantska, zelenaška oruđa pomoću novca.

Sredstva nasilne prvobitne akumulacije se u periodu o kome je reč već prilično retko upotrebljavaju. Gotovo samo u izuzetnim slučajevima. Ona više nisu potrebna nosiocima novog poredka. Stoga se više ne tolerišu. Striktnim odredbama zakona čak isključuju. Rešenjem od 7. marta 1858, na primer, pooštrava se sudski dokazni postupak „u smotrenju prenosa i obterećivanja zavatina". U obrazloženju ovog rešenja konstatuje se u tonu prekora da su sudovi „zloupotrebljenja samovlasnim zauzimanjem i razgrabljivanjem obštinski zemalja, a naročito šuma" olako shvatili. Oni su bez dovoljno dokaza, samo na osnovu tvrdnje pojedinaca da su „voprosno mesto od dužeg vremena pritjažavali, ili što su na njemu svoje svince, obore i tome podobno imali ili naposletku pozivajući se na svedočanstvo svoi komšija, da su kakav zabran od malena podigli i odgaili" donosili presude da se njima „takova samovlastno zauzeta... mesta" u „pritjažanju" ostavlja.[98] Strožim dokaznim postupkom ovakve se presude sada onemogućuju. Temelji kapitalističkog vlasništva su već izgrađeni. Državna organizacija mogla se već i morala koristiti za obezbeđenje stubova države i društva zasnovanih na svojini. Vlasnička, svojinska prava nisu se više smela steći oruđima nasilja već samo sredstvima kapitala, sada uglavnom pomoću novca. Dokumenti koje ovde objavljujemo dokazuju da su nasilna ograđivanja, zahvatanja, otimanja postala sporadična. Žalbi protiv njih ima mnogo manje nego protiv zelenašenja. Samo se u nekoliko akata pominju i ističu među ostalim zloupotrebama. Na primer, u predstavci poslanika podrinjskog okruga, gde se kazuje da ima slučajeva da „jedan čovek zauzme po 100 i više pluga žirorodne gore, pa sam se u svemu s njom asni, i sebi nuždne potrebe, kao građu za zgrade i žir za samo svoju živinu upotrebljava, a drugi da nijednog drveta za kuću oseći ne može, i šta više kad zauzme više od takove zemlje a on joj posle podiže ogradu.[99] Ovakav eksproprijator je još uvek uspevao da sudskim putem legalizuje zahvatanjem stečenu svojinu. I u ovom periodu dešava se da seljaci, koji su se osećali kao *suvlasnici opštinske zemlje* uzalud pokušavaju da ospore pravo vlasništva nad ovako stečenom imovinom.[100]

U žalbi poslanika podrinjskog okruga kaže se: „Kad sudu predstanemo…više seljaka tužiti se za gore rečenu zemlju, sud očevidno zaklanja onog čoveka koi je veći prostor zemlje zauzeo", jer takav čovek ima više „veza" i mogućnosti da utiče na tada prilično korumpirane sudije.[101] Videli smo da se i u aktu najviših predstavnika države, sovjetnika i kneza, u obrazloženju novog sudskog postupka „u smotrenju…zavatina", govori o nasilnim prisvajanjima zemljišta, koja sudovi tolerišu i sankcionišu. Prema tome, dokumenti izrično potvrđuju da je još bilo dosta slučajeva u kojima se sticala i proširivala svojina upotrebom sile, putem zahvatanja. Ali je značajno, već i radi raspoznavanja i utvrđivanja pojedinih razvojnih etapa, da ovakvih slučajeva u srazmerama ostalih, u poređenju, na primer, sa zelenaškim,

---

[98] Sbornik zak. i ur. XI, 1858, 53—54.

[99] Dokumenti, br. 27, t. 11.

[100] Prateći proces prvobitne akumulacije i u vezi s njom učestale političke prevrate u Srbiji, možemo se uveriti koliko su tačni opšti zakoni razvitka koje je Marks formulisao. Vidi, na primer, Marks, Kapital I, 606.

[101] Dokumenti, br. 27, t. 12.

ima mnogo manje nego u ranijim razdobljima, i što je bitno da se sada protiv njih preduzimaju oštrije mere, da njihovo sprečavanje traže sami upravljači zemlje, da ih oni eliminišu izdavanjem strožih zakonskih odredaba. Protiv zelenašenja ti isti faktori još neće da preduzimaju tražene mere, što je dokaz više da je prevaziđen period zahvatanja, a da je sada era zelenaške akumulacije.

O tim razlikama između jednog i drugog režima ni većina naših savremenih istoričara, pa čak i privrednih, ne vodi mnogo računa, na žalost, jer se zadovoljava konstatacijama, koje su već postale stereotipne, o eksploataciji, nepravdama, izrabljivanju, zloupotrebama i sl. Kao da se zaboravlja da su sve te negativne osobenosti vladajućih režima postojale u gotovo svim periodima prošlosti, a da se tek po stepenu njihovog intenziteta, načinu njihovog kretanja, učestalosti njihovih pojava mogu utvrditi zakonomerne promene u razvitku naroda, države i društva. Međutim, tek kad obratimo pažnju na takve razlike i promene možemo otkriti uzročnike epohalnih prevrata, prevrata kakav se dogodio i za vreme Svetoandrejske skupštine — koji se tokom jednog čitavog stoleća manifestuju u obaranju jedne ili druge dinastije. Ti prevrati su zato i tako često jer su izazivani razlikama i promenama, koje služe „kao poluga“ vladajućoj klasi „i njenom obrazovanju”.[102]

Jedan od najrasprostranjenijih uzročnika pokreta nezadovoljstva protiv Obrenovića, do njihovog proterivanja 1842. godine, nalazio se u nasiljima korisnika metoda prvobitne akumulacije zahvatanjem i ograđivanjem. U režimu ustavobranitelja, pod vladavinom Karađorđevića ti prvi izazivači narodnog nezadovoljstva i prevratničkih akcija postaju sekundarni, njihov vek je prošao. Pod ustavobraniteljskim režimom drugi uzročnici masovnog nezadovoljstva postaju primarni. Oni se nalaze u naraslim troškovima i zloupotrebama novčane prirode, kod sticanja prava vlasništva pomoću novca, čije je značenje još determinirano periodom prvobitne akumulacije. Jer se kapitalističkim načinom proizvodnje i raspodele, regulisanih odgovarajućim zakonima, još ne može akumulirati kaspital u potrebnoj količini, sa potrebnom brzinom.

Imamo li u vidu pomenute promene postaje nam razumljivo da među više desetina ovde štampanih dokumenata, a među preostalim neštampanim proporcije su slične, ima samo nekoliko u kojima se govori o *zahvatama.* I u njima kad se traži od Skupštine da preduzme sankcije protiv novih eksproprijatora, istovremeno moli da se sankcionišu stara „pritjažanija“. „Narod želi da oni ljudi koi su obštinske šume sebi prisvoili, i iz isti…drva prodajuj u buduće to ne čine. A pored toga i to da svakij može slobodno pritjažavati onaj zabran koi je ...svojom rukom podkresao i podigao“.[103]

U razdoblju u kojem novčana sredstva i poslovanja postaju dominantna regulatorska snaga, negativne posledice novog načina života i novih odnosa najviše pogađaju seljaka. On, po pravilu, ne može više zahvatima da stiče ili proširi imovinu. Za krčevinu, ukoliko uspe da dobije dozvolu za nju, mora da plaća visoke takse i snosi troškove raznih komisija, tako da postaje „skuplja dara nego mera“ — kako se konstatuje i u ovde štampanim dokumentima.[104] Za oruđa intenzivnije poljoprivrede i ne zna, a kamo li da ih nabavlja, kad za to nema ni prilike ni novčana sredstva. Njegova proizvođačka moć je veoma slaba. Do novaca teško može da dođe. A mora sve više da ih troši. Samo radi ograđivanja svojih malih parcela sada se izlaže troškovima od kojih je ranije bio pošteđen. Opštinskim šumama više ne sme da se koristi po ličnom nahođenju i potrebi. Za „100 vrljika ili proštaca“ plaćao je 1# ces, a samo „za jedno ralo zemlje“ trebalo mu je „nekoliko hiljada kolaca.[105]

U kritičkim napisima tadašnjih listova, o problemima seljaštva sve više se govori. Ističu se kobne posledice njihovog zaostalog načina rada i siromaštva. „Starci od 60 — 70 — 80 godina kod nas su retkost, a čovek od 30 — 40 godina već izgleda kao da je prevalio 70“ — piše u jednom dopisu. Liberalni predstavnici vlasnika trgovačkog kapitala zabrinuti su za sudbinu sela, jer ona svojim proizvodima jesu, ili mogu i treba da budu, njihovi snabdevači za unosne poslove.

Raspadanje seljačkih domaćinstava usled zaduženosti je takvih razmera da se njihovo spasavanje sve više traži putem zakona za zaštitu minimalnog poseda koji se ne bi mogao opteretiti i prodati za dug. Čak i okružni načelnik u Užicu, pošto je svome popečitelju izložio razorne posledice učestalih licitacija, predlaže hitne zakonske odredbe kojima bi se propisalo „da se u selu živećim dužnicima, koji

[102] Od Marksa uzete formulacije, da bi se pokazala njihova univerzalnost, Marks, Kapital I, 605.

[103] Dokumenti, br. 57 t. 4.

[104] Dokumenti, br. 69 t. 2.

[105] *Srbske novine*, od br. 15, 4. II 1858. do br. 25, 27. II 1858. Članak: *Srbskij seljak*.

se sa zemljodelskom radnjom zanimaju, kuća u kojoj s familijom žive, sa nuždnim pokućanstvom i po dva vola, kao i za zemljodelca najnuždnije oruđe, s koim on pa ma da ništa više imao ne bi, familiju svoju izdržavati i danak Pravitelstvu zarađivati može, nikako za dug prodati ne smedu, a tako ni posejani plod da se sa zemljom prodati ne može nego da ga dužnik koga se zemlja prodaje sabrati može.. ."[106] Dok je ovaj vladin funkcioner tražio da se zaduženom seljaku ostave kao neophodni životni objekti kuća za stanovanje, stoka i oruđa za rad, poslanici na Svetoandrejskoj skupštini, koji su se zalagali za slične zaštitne mere, predlagali su da se od prinudnih prodaja izuzme i minimum obradivog zemljišta. U predstavci poslanika iz Paleža ističe se predlog: *„Da se svakome seljaninu 4 pluga zemlje i par volova za dugove prodati ne mogu...* "[107] Poslanici jagodinskog okruga predlažu da se zemljoradniku *„koi bi se iz nagoniteljni i domaćij potreba dugu podvrgao... 1 dan oraće zemlje, kuća s placem i dva vola tegleća s plugom nikako prodati ne mogu ...* "[108]

Predlozi za strože zakonske odredbe protiv zelenaša, kao i zaštitne mere za spasavanje njihovih žrtava ne prihvataju se. Proces koji je uslovljavao ove negativne posledice daljeg razvitka još nije završen. U bržoj akumulaciji kapitala zainteresovani su vladajući slojevi društva i ona se ne sme usporiti.

Nezadovoljstvo seljačkih masa je izbijalo i zbog radova na okolnim javnim objektima. Mada se isticalo da je kuluk „po smislu ustava zemaljskog" ukinut, seljaci su morali raditi na gradnji puteva, mostova, ustanova, škola, crkava, na posedima i gradilištima opštinskih i sreskih, okružnih i državnih nadleštava. Za te poslove dobijali su doduše nadnicu, ali je ona bila suviše mala, pa su takav rad smatrali kulukom. Tražili su da vlada i njeni potčinjeni organi angažuju na javnim radovima najamne radnike, kojima bi se plaćalo po pogodbi. Jer ovako je ispalo da su oni, prema žalbi poslanika valjevskog okruga, kod kuće jednom nadničaru plaćali dnevno po 8 groša čar. sa hranom, a u „nadležatelstvama" za slične poslove primali oko 3 — 5 groša bez hrane.[109]

Na radovima koje su seljaci smatrali kulukom njihovo nezadovoljstvo se najjasnije manifestovalo u otaljavanju posla, zapravo u *neradu.* U predstavci poslanika račanskog sreza, nalazi se ovakva konstatacija: „Osim što je nejednak i nepravilan način, kako se u zemlji našoj drumovi i ćuprije prave, on je i u obziru na privredu,... i celu zemlju pravi zakol i ubistvo, jer kad bi sračunali i u srednju ruku ocenili sve one poslenike koi su... potrošeni oko građenja ovo ... nazovi-načinjeni puteva, nikom ne bi smeli kazati koliko smo troška imali, a koliko i kakvi putova imamo." Po predlogu račanskih poslanika, seljake ne bi trebalo više angažovati za gradnju puteva jer se time nanosi istovremeno šteta seljacima i državi. Seljaci ne mogu „putove pograditi uzgred, kao dokolu od svoi poljski poslova" prvo zato „što vrstan seljanin ne može… biti dokolan, a drugo, što se putevi ne mogu praviti kad poljski poslovi prestaju…" U stvari oni po zapovesti opštinskih i sreskih starešina „moraju ostaviti, il' u proleće ili u jesen, ako ne u leto, plug i njivu, pa ići i po putovima prezjavati, kao na kuluku na kome jedan na drugog odlaže… posao" i „kao od bede radi s izgovorom: „Ko na kuluku od rada umre, ne treba ga zakopati", i „kad ja sve uradim šta će ostati onome ko je danas na svome poslu" itd.[110]

Seljaci iz krajinskog, požarevačkog i crnorečkog okruga smatrali su kulukom i rad na izgradnji Majdanpeka. Tamo su „*morali*... muku i dangubu tegliti... za 100 para i 5 gro. nadnice, po Uredbi koja je poodavno izdata o nadnicama na pravitelstvenom radu".[111] Poslanici račanskog sreza su mišljenja da je došlo vreme da se ukinu i poslednji vidovi kuluka, pa da se radnicima daje „sve novcem... praviti, i putove i ćuprije i ograde…"[112]

Nezadovoljstva usled ekonomskih teškoća povećavana su još i mnogobrojnim zloupotrebama vlasti. U periodu u kome novac postaje najtraženija roba i najpogodnije sredstvo za akumulaciju kapitala vlastodržci, od najvišeg do najnižeg položaja, koriste svoje funkcije, više nego ranije, za raznorazne malverzacije, da bi došli do potrebnih većih novčanih iznosa. Oni se angažuju u zelenaškim poslovima, korumpiraju mitom, koriste eksploatacijom tuđe radne snage, služe merama prinude iz vlasničkih pobuda.

U žalbi poslanika, u kojoj su izloženi tipični primeri režimskih zloupotreba, izražava se *„veliko negodovanje"* naroda „*protivu sviju činovnika ... računajući od praktikanata pa do*

[106] Dokumenti, br. 3.
[107] Dokumenti, br. 42 t. 3. Istakao A. R.
[108] Dokumenti, br. 59 t. 12. Istakao A. R.
[109] Dokumenti, br. 30 t. 8.
[110] Dokumenti, br. 58.
[111] Dokumenti, br. 58.
[112] Dokumenti, br. 58.

knjaza" zato što *„oni samo od onoga mita ne primaju koi im ne bi dao, a koi im god mito dade oni primaju*."[113] Došlo se dotle da je narod gotovo svima činovnicima sa kojima je došao u službeni konktat morao davati mito, ako je hteo da mu se predmet na vreme i povoljno svrši. Bio je „prinuđen" da ih potkupi mitom jer „nisu teli drugojačije po tužbama" njegovim „postupiti". Kad bi se pak žalio „predpostavljenim njihovim vlastima" nije mogao „nikako udovletvorenije da dobije dokle i tamo činovnike ne podmiti". U ogorčenju protiv takvih činovnika veliki broj ljudi, čije su zahteve preneli Skupštini njihovi poslanički jednomišljenici, tražili su „da se ni jedan činovnik u nijednom nadležatelstvu sa zvanjem svoim ne može više zadržati nego po jednu godinu dana", da se posle svake godine premesti „iz jednog okružja u drugo". Oni su smatrali da na taj način „činovnik ne će moći za... jednu godinu toliko zloupotreblenija primanjem mita učiniti."[114]

Poslanici podrinjskog okruga žigošu pečatom samovolje i korupcije tako veliki broj institucija da i objektivni posmatrač mora doći do zaključka da je gotovo ceo režim prožet duhom lične novčane zainteresovanosti. „Sa *obštinskim prihodima, kasama i ostalim pokretnim i nepokretnim dobrima* postupa se samovoljno i protiv zakona…Sreski načelnici "po svojoj volji i nekoj sobstvenoj koristi kmetove nameštaju i izbacuju. .." Pri trošenju opštinskih sredstava najmanje se troši za unapređenje opštine. *„Sa sirotinjskim imanjem* postupa se" neracionalno i samovlasno. Imovina pupila „se . . . rasprodaje jevtino" i dobijenim novcem se prvo koriste lokalne i sreske starešine. „*Pri građenju narodih zdanja,* kao škola, primiritelnij sudova, sreskij kuća mlogi su od činovnika s' majstorima ortaci..." Troškovi se u povišenom iznosu izračunavaju i prirezom sakupljaju, pa se višak posle ortački deli između njih. *„Mladići u vojnike ne uzimaju se pravično* . . ." Kad „plate" ostaju kod kuće „ili se — za pokriti to — uzimaju za pandure". U *pograničnu stražu,* koja se smatra unosnom službom, primao se prvenstveno onaj „koi više u napredak da i obeća" dalje „po nešto od plate svoje davati…",„*Na službenim putovanjima* činovnici se sa mehandžijom nagode da ovaj poviše troška nabeleži", koji oni posle podele. *„Kad ... čovek novac iz kase uzeti želi"* mora otrpeti da mu pisar procenu dobara "jedanput i dvaput nepravilno" napiše „pa tek treći put po formi" pogodi, kako bi mogao „za svaku pisanu procenu po 1 # naplatiti". Zato se dešavalo da „čovek od 10 # " dobijenih na zajam „samo 7 # kući" odnese.[115]

Da bi se izbegle ove i slične zloupotrebe poslanici podrinjskog okruga traže: „Da se vlast policajna ne meša u obštinske poslove, kao i u njeno dobro pokretno i nepokretno, a tako isto i u račune prihoda i rashoda..." Opština treba sama da vodi brigu o svom dobru i prihodu, a policijska vlast da ima samo obavezu da jednom godišnje radi kontrole pregleda opštinske račune. Za činovnike koji bi se uhvatili u prestupu traže se stroge kazne i oduzimanje penzije ,"pa makar to i posle 20 godina" službe bilo. Kao preventivna mera, smatra se pravilan izbor činovnika. Ljude treba uzimati u službu „samo po sposobnosti u znanju i odpravljanju tačno svoje dužnosti" a „ne po srodstvu, po prijateljstvu i po mitenju… Ovi poslanici predlažu još da se obrati pažnja „i na to da dva srodnika u jednom nadležatelstvu ne budu... "[116]

Predstavnici većine naroda valjevskog okruga iznose primere iz kojih se vidi da su sreski načelnici prisiljavali ljude da uz niske „pravitelstvene" nadnice obavljaju javne i privatne radove, za nadleštva i za starešine. Poslanici pomenutog okruga traže da se ukine postojeći policijski zakon. Jer pomoću tog zakona sreske starešine i njihovi pisari mnoge „ljude osramotiše, bez novaca ostaviše .. ."[117]

Prevelika činovnička vlast u ustavo-braniteljskom režimu imala je za posledicu u mnogim mestima i njihov preterani, suvišni i skupi, brojčani porast. „Pri... nadležatelstvima" se umnožio nepotrebno broj „pismovodnij lica." Prema ovoj tvrdnji poslanika „u sreskim kancelarijama vidimo nekakvij... 4—5 pisara; šta ovij rade to niko ne zna, ili ništa skoro i ne rade, samo primaju platu pravitelstvenu badava; pre je samo po jedan pisar bijo i sve je bolje i urednije bilo... "[118] Ovo su sigurno preterane tvrdnje s obzirom na povećane zadatke i obaveze administracije u državi koja se tek izgrađivala. Ali mnogobrojne žalbe iz naroda potvrđuju da je u većini mesta administrativni aparat bio veoma slab, da su njime rukovodili ljudi bez potrebnih školskih kvalifikacija, bez nužnih organizacionih normativa i kontrolnih baza. U administraciji koja je u zemlji imala pred sobom samo primer turskog javašluka i ostala da se razvija u

[113] Istakao A. R. Dokumenti, br. 25.
[114] Dokumenti, br. 25.
[115] Istakao A. R. Dokumenti, br. 27.
[116] Dokumenti, br. 27.
[117] Dokumenti, br. 30 t. 8.
[118] Dokumenti, br. 30 t. 52.

uslovima krajnje zaostalosti, čiji pripadnici sa velikim ovlašćenjima a malim prinadležnostima, nisu stimulirani nagradama revnosti, najlakše i najbrže su mogli da preovladaju ljudi sa negativnim svojstvima, pomoću kojih će se u kancelarijama zacariti duh despotstva, nepotizma, korupcije i parazitizma.

Imamo li u vidu okolnosti koje su pogodovale negativnom tipu državnog činovnika lakše se možemo uveriti u istinitost navoda mnogih žalbi i optužbi, koje obelodanjuju drastične primere zloupotreba vlasti i položaja. Prema tvrdnji poslanika krajinskog okruga, njihov okružni načelnik, Kosta Janković, bavio se na veliko špekulantskom i zelenaškom trgovinom, primao mito za nezakonite usluge, izricao kazne bez zakonske osnove, prisiljavao ljude da mu rade uz niske nadnice. U vreme kada se narod najviše žalio na šumsku uredbu ograničavanja i otežavanja seče drva, on je pomoću svojih trgovačkih ortaka sekao „drvo u šumi na fatove", pravio „grede, daske imertske…i ličinu…" Pod izgovorom javnih radova naterao je ljude „te dovlače ovu građu i drva do Dunava" uz niske „pravitelstvene" nadnice. Pomoću svoga zeta đumrugdžije prevezao je drva bez potrebnih dozvola i taksi u Tursku. Na sličan način je učestvovao u „liferacijama" za Majdanpek, u kupovini i preprodaji vina, žita, zemlje, kuća. On je „svake godine po 1500 akova najmanje vina uzimao, pandure pravitel. šiljao je na Pivnice te su mu burad prali; vino je ne po običnoj meri 13 oka nego — kaže da mu je vlast zapovedila — po 14 i 3/4 oka... uzimao". Više je bio na putu nego u svojoj kancelariji, i „po opštinama…pod imenom neke dužnosti svoj trgovački posao svršavao. Kupio je livadu i branik…od jednoga Turčina po tapiji turskoj i privatio je uz ovaj branik prostranstva koliko je hteo..." Prodavao je državi, za potrebe „menzulane... iz svoje sobstvene livade ... po 2 duk. ces. kola sena u koima više od 120 do 150 oka sena bilo nije, gdi bi trgovačka kola najmanje do 400 oka sena imala" i tako dvostruko zaradio, odnosno oštetio državnu zajednicu: „jedno što je malo sena bilo, a drugo što je kirija na više kola plaćana..Kada mu jednom seljaci nisu hteli poneti u svojim kolima „ječam za Majdanpek, on ih je kao krivce sa po 25 batina" kaznio. Njegovi su ortaci „šume sekli koliko su hteli, niko im nije smeo zato protiv stati". A u „šumi... gdi su ljudi pre 10 do 15 godina iskrčili i njive i livade", poslao je komisiju koja je „šacovala... koliko je drva bilo" i odredio „globu na ljude od 100 do 6000 groša, te su ljudi sve prodali što su imali pa globu namirili...Jednom trgovačkom konkurentu koji mu je rekao „da on trgovac nije nego činovnik, pa neka ne smeta trgovcima u radu njiovom i neka gleda svoju dužnost" osvetio se tako da je iskoristio prvu priliku koja mu se ukazala za njegovo kažnjavanje sa 25 batina. To je učinio i zato da se dotični „ne bi smeo više protiviti" njegovoj „trgovačkoj radnji", već na protiv u buduće da bi mu „od stra i na ruku" išao. Načelnik Janković je uz to u ortakluku otvorio u Majdanpeku mehanu, bavio se svinjarskom trgovinom, podigao „vodenicu na Timoku gdi pređe zabranjeno bilo praviti" i gde drugima ni dalje nije hteo dati potrebnu dozvolu. Povećavao je takse kad je od nih imao koristi, smanjivao kazne kad je za to primio mito. Imao je običaj „da zavađa ljude…za ljubav…interesa u trgovini, U dogovoru sa sreskim načelnikom uticao je na izbor seoskih kmetova tako da je obično za „kneza" postavljen čovek „koi mu što dade, i koi je... njegov kalauz i privrženik, da bi lakše radio šta oće... "[119]

Prema tužbi poslanika krajinskog okruga nije njihov okružni načelnik bio neki izuzetak, takvi su i njihovi sreski načelnici i pisari, pa seoski kmetovi, đumrukdžije i ostali činovnici u velikom broju. Đumrukdžija tekijski, na primer „napravio je gostionicu u zdaniju đumručkom" u ortakluku sa svojim pašenogom, i svoje skeledžije koristio je za svoje trgovačke i kafedžijske poslove. Đumrukdžija radujevački je „za račun" svojih „ortaka ... kukuruza, sena, ječma, i prosa kupovao, a odavde u Vlašku drva, građe, kamena i kreča šiljao, uz drugoga i sebi je uzimao i…preprodavao". Trgovcima je „espap iz karantina na svoim kolima pod kiriju nosio" pa im je „veću kiriju a manji đumruk naplaćivao…". Svojim konkurentima u trgovini naplaćivao je veće takse nego što su propisane i pravio im razne druge ujdurme. Mnoge je trgovce tako oštetio i ozlojedio da oni više nisu hteli „da rade" preko Radujevca.[120]

Iz jedne predstavke vidi se da su kritički raspoloženi savremenici izloženih inkriminacija tačno uočili da se uzroci učestalosti zloupotrebe vlasti nalaze u zainteresovanoj toleranciji najviših zakonodavnih, sudskih i izvršnih organa prema njima. „Samovlastija i nezakoni postupci događaju se i množe od strane naši policajni činovnika, što se oni za dela svoja…osetno i drugima za primer" ne osuđuju, ne kažnjavaju. „Nisu naši činovnici baš tako vrlo čuvstviteljni,

[119] Dokumenti, br. 32.
[120] Dokumenti, br. 32.

da mare za praznu reč na artiji, napisano samo forme radi „ukor“ i „opomena“ kad oni tu artiju i preko toga tutnu gdegod gde će je slabo ko moći naći i videti, i kad se osvedočavaju, da kazni takove ne uzimlju se u račun kad ne dođe do avansamenta, *samo ima li svoji ljudij“.* Kad se pak nekome za kaznu „oduzme za koj dan plata, ima on prilike i vremena njij deveterostruko nakrmiti“. Ostale, strože izrečene kazne „slabo su osetnije od napred spomenuti disciplinarnij, počem im poslеduje pomilovanje, iako ne svakom baš odma, al’ po malom vremenu…”. U koliko su posle strožih kazni prisiljeni na ostavku, stanje im se mnogo ne pogoršava, jer dobijaju penziju, a posle izvesnog vremena opet im se pruža prilika da se vrate u službu.[121]

Velike razmere činovničkih zloupotreba iz materijalne zainteresovanosti omogućavane su isto takvim razmerama protekcionaštva i korupcionaštva. Krilatice savremenika impresivno svedoče o tako povezanim kružnim interesnim sferama. „Bolje je imati prijatelja nego biti pošten! — to je stih iz Solomonove mudrosti našeg vremena, koji se kao neka lozinka prenosi po kancelarijama” — stoji u jednoj predstavci skupštinskih poslanika. „Jedan je među svojim poverenicima tu skoro rekao: „Nek me pretrpe da još godinu dana ovako gospodujem, pa ću im ja i sam dati ostavku“— kazuju isti poslanici Skupštini.[122]

Predstavnici račanskog sreza isto pružaju dokaze da je „narod…primetio, da se činovnici preko reda i pristrasno u službe utrpavaju, da se pod imenom zvanija samo o većoj plati grabe, i zvanija se razdaju, ne po zasluzi i sposobnosti no samo po privatnim preporukama, po srodstvu i osobitim naklonostima”. Iz tih razloga se uglavnom „viđaju nezaslužno u službe poprimani i trčečki vandžirani, viđaju se sasvim nesposobni a mlogi sasvim nesavestni činovnici”. Posledice su takvog činovničkog kadra dvostruko pogubne. Njima se nanosi šteta narodu i državi. Primanjem „nesposobni, nezaslužni i nevaljali lica u službu ubija se volja kod oni koi su od nji bolji”. Kada se još posle ovi činovnici forsiraju za brže napredovanje, postavljaju u zvanja sa većom platom „onda se revnost i volja kod sposobni i uredni sasvim saranjuje“. Narod za sve to onda mora da ispašta. Njegove nevolje se povećavaju. a leka uzalud, traži. U državnoj kasi pak umnožavaju se izdaci za činovništvo. Praviteljstvo sa neurednim i nesposobnim činovnicima mora „da se poslovi ne bi sasvim zatrpali... mesto jednoga, dvojicu i trojicu uzimati i plaćati”.[123]

Jedan iz redova samih činovnika, praktikant okružnog suda u Kragujevcu, koji se osećao zapostavljenim u službi u kojoj se zacario nepotizam, iznosi ubedljivom argumentacijom ličnog doživljavanja, slikovito i dokumentovano, stanje iz koga je moglo da proističe samo zlo. Po njemu, kada bi Skupština pregledala državni aparat: „Tamo bi... našla, da je vladateljev, popečiteljev, sovjetnikov i uobšte skoro svakog na većem dostoinstvu stojećeg lica sin, ili sinovac, ili unuk, ili zet, ili koi mu drago srodnik, ili pitomac, ili simpatiju i prijateljstvo kakvog većeg lica zadobivšij zvaničnik, zauzeo najvažnije, najspokojnije i najnagrađenije zvanje u državnoj službi, i da takovij ispolinskij korakom napred korača a da je naprotiv drugij, od njega i po godinama službe starij, i po sposobnosti sposobnij, i za dela narodna upotrebitelnij i po moralnom karakteru pretežnij i po obštem mneniju važniji, u nesravnjeno većem rastojanju zaostao...” I taj nesrećnik mora da ćuti jer kad bi protestvovao našao bi se brzo u rupama gurgusevačkih, ili lozničkih, negotinskih, užičkih kazamata. Zato u državnim kancelarijama Skupština bi mogla „naći bezbroj bezpostepenostij i nesledstvenostij u avanziranju, kao na primer, da je jedan računovoditelj sudejskij II klase za člena suda avanzirao, da je jedan učitelj sposobnosti odveć ograničene, a moralnog karaktera nepreporučitelnog, odma za II pisara sudejskog avanzirao, a naprotiv da su drugi neki“ sa istim ili višim kvalifikacijama primljeni tek za praktikanta, i napredovali tek posle jedne, dve tri i više godina. Dešavalo se da je „dečko od 12—13 godina, koi je tek drugi gimnazijalnij razred učiti počeo, za praktikanta jednog nadležateljstva sa 72 talira godišnje plate“ postavljen, dok je „jedan đak od 19—20 godina... svršivši 4 gimnazijska razreda“ 9 meseci morao raditi u zvanju „besplatežnog praktikanta“, pa je tek onda postavljen sa platom, i to sa minimalnom od 60 talira godišnje. Ogorčeni žalilac koji iznosi ove slučajeve Skupštini patetično dodaje: „Hiljadama ovakvi primera u državi našoj ima, i pravedno se i sa osnovam reći može: teško zemlji ako i dalje ovako u njoj ostane: nepošteni će činovnici napredovati, a pošteni će se predati očajanju, ili se naposledku i oni onim prvim morati pridružiti... “.[124]

[121] Dokumenti, br. 49 t. 6vv.
[122] Dokumenti, br. 49.
[123] Dokumenti, br. 58 pod L.
[124] Dokumenti, br. 45.

Mnogo je žalbi i tužbi bilo protiv činovnika koji nam omogućavaju danas da proučimo i najtananije uzroke narodnog nezadovoljstva. Ali treba znati da je žalbi na raznorazne zloupotrebe bilo mnogo manje nego samih zloupotreba. Predstavnici naroda u Svetoandrejskoj skupštini kazuju da „parnice" pokreću mahom „ljudi koji su glasa jačeg", tj. oni koji su iz gornjih slojeva društva „a mlogobrojna niža klasa, koja nepravde podnosi od strane policajni činovnika, samom teškoćom svojom ubijena je u glavi, pa se redko koj i pravi, da se tuži na zlo koje trpi".[125]

Mere koje su Svetoandrejskoj skupštini predložene, da su prihvaćene i dosledno u život sprovedene, mogle su osetno da poboljšaju činovnički kadar u Srbiji, da ga učine efikasnijim, zaštite od štetnih elemenata, osposobe za sve odgovornije i složenije zadatke državne uprave, podignu na nivo savesnih službenika i pravdoljubivih arbitara. Prema tim predlozima, prvo je trebalo dati i obezbediti veća samoupravna prava opštinama, zatim propisati strože zakonske sankcije za zloupotrebe, te odrediti veće, stimulativne plate, u zavisnosti od rada i zalaganja.

Poslanici gružanskog, lepeničkog i jasenovačkog sreza traže „da se izbor seoski kmetova samoj obštini... ostavi, da ona može sama sebi po višestvu glasova kmeta izabrati i izbaciti bez ikakvog uticaja vlasti…". Na taj način bi se iskorenio običaj da „sreskij starešina po svojoj volji" bira i zbacuje kmetove.[126] Isti poslanici čak sugerišu interesantnu alternativu da, u slučajevima pomanjkanja pogodnih lica za kmetovsku službu u dužem trajanju, „svakij redom od pošteni ljudij u obštini na neko određeno vreme kmet bude". *Deputirci* veliko-izvorske opštine, vražogrnačkog sreza, crnorečkog okruga, insistiraju na tome da se sreskom kapetanu zabrani „mešati se... u biranju kmetova, da ne bi se... takovi izbirali koi su u očima kapetana dobri, a narodu rđavi i spletkaroši".[127] Predstavnici timočko-zaglavskog i svrljiškog sreza, gurgusovačkog okruga, smatraju da treba kmetovima odrediti veću fiksnu platu jer „su tolikim obštinskim poslovima obterećeni, da... ne mogu dospeti svoju kućansku radnju odpravljati". Poslanici pomenutih srezova kragujevačkog okruga u predlozima za proširenje autonomnih prava opština, ističu potrebu „da manje pupilske mase koje ne prelaze sumu od 100# ces. na rukovanju i raspoloženju sami tutora i obštinara ostanu", da se izuzmu iz nadležnosti okružnih sudova, koji već i zbog udaljenosti otežavaju korišćenje potrebnih manjih iznosa za izdržavanje siročadi.[128]

Da bi se sprečilo zelenaško poslovanje činovnika, skupštinari su tražili da im se ne dozvoli više uzimanje zajma iz Pravitelstvene kase i javnih fondova. Oni obično koriste dobijeni novac za davanje „pod interes narodu..." a uz to zanemaruju još kancelarijske poslove. Većina poslanika je stoga energično zahtevala da se eliminišu mogućnosti daljeg prosperiranja tipa činovnika-špekulanta, službenika „koji i špekulaciju vodi".

Protiv špekulanata-zelenaša uopšte, poslanici traže poseban zakon sa strogim kaznenim odredbama. Prema predlogu predstavnika račanskog sreza, po tom zakonu trebalo je da „poveritelji koi preko mere il' uzmu il' ugovore interes, ne samo da izgube uz interes i glavno, no i da se na strogu kaznu robije osuđuju... ".[129]

Za činovnike koji bi izvršli proneveru tražene su naročito stroge kazne. U predstavci poslanika okruga NN, koja je poslanicima trebalo da posluži kao ugledni primerak, predlaže se „da se i činovnici kad poverenu im kasu pokradu *smrću kazne,* kao što se tako za poaru i prosti narod kazni, i da se ona reč, kad činovnik kasu pokrade „defekt" od sada nigdi ne spominje, nego umesto nje, da se kaže „ukrao".[130]

Prevelike razlike u platama između viših i nižih činovnika smatrane su takođe uzročnikom činovničkih zloupotreba, zato među predlozima poslanika nalazimo i zahtev da se te razlike omanje i više usklade sa srazmerama obaveza, potreba i rada. Predstavnici navedenih srezova kragujevačkog okruga žele „da se neka srazmernost između... činovnika što se tiče plata postavi" pa traže: „Da se plata većim činovnicima koliko je više moguće smanji, a nižim činovnicima pridoda jer je stanje i život ovi niži činovnika sasvim udan i žalostan, a naprotiv oni veći odviše preizobilan". Poslanici račanskog sreza konstatuju da je narod „primetio da plata višim činovnicima bezpostepeno je određena i u takim sumama koje su spram malog našeg otečestva i njegovi slabi prihoda dosta velike". Oni smatraju da plate preko 1000 talira

[125] Dokumenti, br. 49.
[126] Dokumenti, br. 54 t. 20.
[127] Dokumenti, br. 65 t. 7.
[128] Dokumenti, br. 54 t. 37.
[129] Dokumenti, br. 58.
[130] Dokumenti, br. 25 t. 13.

treba rasporediti pravičnije i štedljivije, te svesti „na niže sume“. Kao primer navode prinadležnosti mitropolita i arhijereja koji uz velike plate „imaju slobodno obitalište i…prilične druge do'odke”, tako da bi, po njihovom mišljenju, mitropolitu bilo dosta tri, a episkopima po dve hiljade talira godišnje.[131] S obzirom na mnoge nepravilnosti kod napredovanja, poslanici su tražili da se donese *„Zakon o činovnicima u smotrenju rednog vandžiranja“, koji bi onemogućio da „po želji ili po volji velikaši neki ovaj ili onaj, moj ili tvoj, zbog ovi ili oni lični neki prizrenija do veliki zvanija“ dođe.* A radi kontrole predlagali su da se „konduit liste“ podnesu redovno skupštini, koja bi utvrdila „da li je red u vandžiranju činovnika držan, i šta se je pri tome vandžiranju u vidu imalo, da li sposobnost i poštenje činovnika spram povereni mu narodni poslova, ili srodstvo i drugo neko prijateljstvo, ili pak sasvim neka tajna lična prizrenija ... “ .[132]

Protiv zloupotrebe oko „dočekivanja činovnika i njini služitelja“ na službenom putu, predlagane su strože odredbe nego što ih je imao postojeći zakon iz 1855. Poslanici račanskog sreza su tražili da se „jasno opredeli i uredbom strogo ograniči“ dnevnica službenika na terenu „jer ona od 1855. godine nije dovoljna, da stane na put lakoumnim ljudima, niti je u njoj izrično pokazano u koim slučajevima i koi činovnici i služitelji imaju se po selima dočekivati”.[133]

Među predlozima poslanika protiv činovničkih zloupotreba ističe se i zahtev za ozakonjenje odredbe o odgovornosti izvršnih organa pred Skupštinom za mere protiv prestupnika u administrativnoj službi. Po tom zahtevu, Skupštini bi bilo „odgovorno ono *nadležatelstvo,* kao i *popečiteljstvo,* koje istuplenje…sebi podvedomstvenog zvaničnika ili činovnika, ma i za najkraće vreme, neizviđeno i osetno nekažnjeno ostavi no čeka da se nezakonitosti onoga gomilaju i narod u živac udaraju“. Kao preventivne mere, radi izbegavanja onih uslova i osoba kojima pogoduju zloupotrebe, traže se odredbe kojima bi se: zabranilo primanje u službu lica koja su bila sudski kažnjena; propisalo da napredovanje u službi mora biti postepeno, da niko „ne može ni najnižij stepen zvanija preskočiti niti dalje koračati dok nije najmanje godinu dana u njemu proveo“; odredilo, da se činovnici ne primaju iz jedne struke u drugu.[134]

Skupštinski odbor na posebnim sednicama usvojio je većinu žalbi poslanika i mnoge svoje predloge, iako ne sve, bazirao je na tim žalbama. Za lekare, koji su imali običaj da ucenjuju ljude kada su po pozivu odlazili u selo da izvrše pregled bolesnika, Odbor je predložio da im se odredi „u ime troška i podvoza“ fiksni iznos od 24 groša, „bez razlike daljine mesta”, pored sume koju bi primili na ime „obične vizite lekarske“. U vezi sa rasipničkim troškovima na službenom putu Odbor je bio za to da se zatraži od vlade da pooštri postojeće odredbe iz 1855. godine tako da predstavnici vlasti u buduće ne bi vodili sa sobom „više ljudij i konja kad po srezu ili okružiju putuju nego onoliko koliko im je najnuždnije, i da obštine sve ono što vide da je izlišno nisu dužne priznati i platiti…”.[135]

Istinitost navoda o velikoj rasprostranjenosti *zelenaštva* među činovništvom Odbor je potvrdio konstatacijom da je „narodu…teško što mlogi činovnici a naročito bogatiji i veći između ovi, uzimaju bez nužde i jedinstveno za svoju špekulaciju i trgovinu, znamenite sume novaca pod interes iz javni kasa, te se tako kase ove izcrpe, pa nema odkud sirotinja nužde svoje da podmiri, i novaca pod interes zakonij nađe, nego mora ovim špekulantima prekomernij i nezakonij interes davati i od nji novce uzimati na interes”. U predlogu skupštinskog odbora ističe se potreba sprečavanja činovničkog zelenašenja tako „da se činovnicima uobšte zabrani i ne daje novaca pod interes iz javni kasa radi svoje špekulacije i davanja drugima pod interes, no samo za sobstvenu potrebu i nuždu može im se dati do 300 # c. a ne više“. Međutim, može se reći da bi u postojećim uslovima ova verbalna zabrana izdavanja novaca za špekulantske poslove, i da se ostvarila, ostala iluzorna u najvećem broju slučajeva, jer se ovi poslovi omogućuju zajmovima do 300 #, a iz ranije izloženih podataka znamo da su se zelenaške kamate najlakše dobijale na malim iznosima. Osim toga, njima se i po ovom predlogu moralo i dalje iz fonda za činovnike, udovice i siročadi, „davati novaca na interes bez svakoga ograničenja“.

Jedina sankcija koja je činovnike mogla obuzdati u špekulantskim poslovima, prema predlogu skupštinskog odbora, bila je kazna otpuštanja iz službe iz slučaja da se uhvate u novčanim transakcijama, i to ne samo

[131] Dokumenti, br. 58.
[132] Dokumenti, br. 54 t. 48.
[133] Dokumenti, br. 58.
[134] Dokumenti, br. 58.
[135] Dokumenti, br. 83.

zelenaškim nego uopšte trgovačkim. Iz teksta ovog predloga može se takođe nazreti da su trgovačke mreže tadašnjih činovnika bile razapete na sve strane, da su morale izazvati ne samo nezadovoljstvo oštećenog dela naroda već i konkurentski otpor profesionalnih trgovaca. „Zbog toga što neki činovnici pored svoje dužnosti zvanične i trguju u narodu, i time ne samo narodne poslove, za koje su postavljeni prenebregavaju, nego i velike nepravde u narodu čine, a i samim trgovcima smetnju i štetu proizvode, Odbor je mnenija, da se svakij onaj činovnik, koi se uvati da sam pored svoje zvanične dužnosti posredstveno ili neposredstveno makakvu trgovinu vodi, službe liši“.[136]

U najviše ponavljane tegobe spadale su žalbe koje su se odnosile na sudove i sudije. One potvrđuju da je to era zelenaškog kapitala, u kojoj parnice preokupiraju duhove, jer se tek pomoću njih obično realizuju veći ekstra dobiti, ili otpisuju poslednji gubici.

Prema podacima statističkog eksperta Vladimira Jakšića, 1847. vođeno je 10.711 većih parnica, a deset godina kasnije, 1857. — 15.173 više, tj. 25.884. Još dramatičnije se ilustruje porast parnica podacima koji kazuju da je „novodošavših parnica kod prvostepenih sudova“ bilo 1841. Godine 2.789, a 16 godina kasnije, 1857. oko deset puta više — 27.894.[137]

Prema zvaničnim izveštajima Popečiteljstva pravde, u 1857. godini bilo je kod prvostepenih sudova u Srbiji 35.827 građanskih i krivičkih predmeta. Od toga je te godine okončano svega 21.562 parnica. Nerešeno je ostalo 14.265 tj. skoro 3/7 predmeta.[138] Godine 1858. ukupan broj parničkih predmeta je iznosio 41.826. Sporovi vođeni većinom zbog dugova bili su u stalnom porastu: 1857. godine 69%, 1858 — 75%.[139] Tužbe na sudove u mnogim slučajevima izazvane su nezadovoljstvom zainteresovanih građana sa poslovanjem pupilskih masa, koje su bile u sudskoj nadležnosti. U 1857. bilo je 6.709 pupilskih masa, sa kapitalom u vrednosti od 26,521.734 gr. poreskih. Osim toga kod sudova bilo je i 5.132 depozita sa kapitalom od 3,675.711 gr. por.[140] Pupilske mase i depoziti korišćeni su i za zajmove, pa su već samim tim postali predmet mnogobrojnih molbi i žalbi.

Nema gotovo dokumenta o tegobama naroda toga doba u kome ne bi bio izražen zahtev: „da se sudijski postupak skrati i preinači, kako bi se parnice što pre presuđivale”.[141] U predstavci računskog sreza kaže se da „suđenje…ide vrlo sporo, sasma neuredno, tegobno i u prilikama po očiglednoj nepravdi” te bi ga zato trebalo skratiti, „piskaranja mnogog proći se, pa uvesti, da se parnice ustmeno i ukratko presuđuju, a one samo pismeno vode koje su zapletene i trebaju vremena za razpravljanje.”[142]

Žalbe na sudski postupak bile su izazvane i postupcima sudija koji su manje vodili računa o redosledu parničkih predmeta nego o društvenom položaju parničara. Pitanje koje su u vezi s tom diskriminacijom postavljali u uzbudljivom tonu predstavnici gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza, sigurno se tada često ponavljalo širom zemlje u masama siromašnijeg dela naroda: „Želimo i tražimo, da nam se pokaže uzrok, zašto mi prosti ljudi, a naročito koi su siromašnijeg stanja, kad uzimadnemo kod suda kakva posla, ne možemo presudu od suda kroz više godina da dobijemo, a neki činovnici koi kod suda po parnici kakvoj uzimadnu posla, makar da su i docnije od nas u sudu prijavljeni, oni ipak ranije i brže presudu i udovletvorenije dobijaju, dakle iz koji uzroka to biva.[143]

Neosporno je da je i među sudijama i sudskim pisarima preovladao duh korupcionaštva i protekcionizma, kao što je bio slučaj i u većini nadleštava izvršnih vlasti. Mnogi od njih primali su mito, uzimali novac u zajam sa niskim kamatnim stopama iz pupilarnih kasa i depozita, da bi se koristili njima za dobijanje zelenaških kamata, tumačili zakonske propise prema potrebama više uvažavane stranke, izricali presude, koje su izazivale opravdani revolt oštećenih i osuđenih. Među ovde objavljenim dokumentima ističe se naročito po oštrini izraza, težini optužbi, veličini nezadovoljstva, žalba protiv okružnog suda u Užicu. U njoj su sigurno zloupotrebe tamošnjih sudija preuveličavane, apsolutizovane, dramatizovane. Izvesne grublje formulacije su verovatno rezultat ličnih razmirica i netrpeljivosti. Ipak sudeći po konkretiziranim zloupotrebama i imajući u vidu karakteristike

[136] Dokumenti, br. 83 t. 15.
[137] Vladimir Jakšić, *Predlog Prvozvano Andrejskoj narodnoj skupštini* 1858. god. Beograd, 1858, 16. *Zvanične novine*, br. 80, 23. VII 1859, str. 345.
[138] *Srbske novine*, br. 76, 5. VII 1858.
[139] Slobodan Jovanović, *Ustavobranitelji*, 143
[140] *Srbske novine*, br. 77, 8. VII 1858.
[141] Dokumenti, br. 21, br. 53 t. 11.
[142] Dokumenti, br. 58 A.
[143] Dokumenti, br. 54 t. 32.

razdoblja, može se prihvatiti njihova verodostojnost u ograničenim razmerama jednog izvesnog broja sudija, pisara i praktikanata.

Ne možemo verovati da sud „užičkij *nikome* presude bez mita izdati“ nije hteo. Moramo oduzeti mnogo iz navoda da je „trebalo sudijama a naročito predsedatelju pokloniti vola, kravu, meda, kajmaka, sira, brašna, žita, novaca ili budšta, pa da se presuda dobije“. Ne treba uzeti za gotovo da sve „sudije užičke razgrabiše pupilarnu kasu, podeliše je između sebe, i daju je bednim seljacima po vrlo skup interes, po 1 cvancik mesečno na dukat…” Nije se moglo desiti u svakom slučaju, već samo u izvesnim prilikama da: „Sud užičkij po 5 dana neće puštiti čoveka preda se i saslušati žalbu, dokle najpre ne ode kome sudiji kod kuće i ne podmiti ga“…Sigurno nisu svakoga ko, i „kad se…god s presudom nezadovolji i dođe osmij dan apelirati protiv presude, predsedatelj i ostali sudije“ uputili „da dođe sutra, tj; 9-ij dan“, pa ga onda odbili „rešenjem da je neblagovremeno apelirao“[144] … Ali i ako moramo radi istorijske istine odbaciti izvestan deo od ovde, ili drugde navedenih inkriminacija, ostaje činjenica da su se baš takve zloupotrebe vrlo često dešavale i da su se dosta puta njima koristili u takvim relacijama da su sudije postali jedni od najupadljivijih izazivača narodnog nezadovoljstva.

Radi objašnjenja izuzetnih razmera tog nezadovoljstva mora se još reći da je ono uslovljeno i psihološkim elementima ljudi koji su kao žrtve iznuđivanja profesionalnih zelenaša, nasilja policijskih vlasti, lakoumnosti međusobnih razmirica dolazili u sud kao zadnju instancu, sa poslednjom nadom da će im on omogućiti da se izvuku, oslobode, spasu. Kad u tome ne uspevaju kad su odbijeni, njihova gorčina se izlije svom žestinom tu gde im je izrečena konačna presuda, da je sve izgubljeno. Tada se u prirodnom gnjevu za sudove i sudije kazuje, kao i ovde u predstavci Skupštini: „S nepravdom, s uzimanjem mita, s uzimanjem prekomernog interesa upropastiše našu bednu sirotinju, prodadoše joj kuće, baštine, stoku i sve do gole duše.“[145]

Sudije nisu odgovorni u stvari za mnoge presude na štetu žrtava nasilja ili zelenašenja. Oni su bili vezani zakonima koji su pogodovali stranci koja je predstavljala vlast, ili imala novaca. Zato su bili u pravu poslanici koji su prvenstveno tražili izmenu zakona i zakonskih propisa. Međutim, sam položaj sudija u tadašnjim uslovima svemoći predstavnika kneževske, zakonodavne i izvršne vlasti bio je takav da ih je učinio saučesnikom. Oni su zavisili uglavnom od vladajućih uticajnih faktora. Zato među poslaničkim predlozima posebno se ističu zahtevi za zakonom obezbeđenu nezavisnost sudova, zapravo sudija. Predsednik smederevskog okružnog suda, Sima Protić, koji se u Skupštini istakao velikim govorom protiv kneževih zloupotreba, u svojoj predstavci kazuje da sudije „u slabom pravu stoje”. Oni se nalaze na ratnom području „između zakona i volje moćni velikaša”. Kad jedan „velikaškij rođak ili prijatelj kao prestupnik pod sud dođe, sudija ga ne sme po zakonu i meri prestuplenja osuditi od velikaša rođaka i prijatelja, jer će ga ovaj posle goniti i upropastiti…”. Jedino „naročitij zakon“ koji bi garantovao da će sudija „zavisiti samo od zakona, a nikako od volje i želje pojedini moćni lica“ mogao je obezbediti podjednako stroge presude „svakome licu bez razlike“, osigurati potreban broj besprekornih sudija.[146] Klasi koja se formirala takve sudije nisu bili potrebni i većini naroda nije preostalo drugo nego da se žalbama, buntovničkim akcijama i prevratima bori podjednakom žestinom protiv vinovnika svih nedaća.

Slab i korumpirani činovnički kadar, mnogobrojne zloupotrebe činovnika, primanje mita, korišćenje novca za zelenaške kamate, sumnjivi špekulantski dopunski poslovi, bili su umnogome uslovljeni malim platama. One nisu bile dovoljne ni za podmirenje osnovnih životnih potreba porodice. Njihova kupovna moć nije rasla u srazmerama umnoženih potrošačkih artikala i povećanih tržišnih cena. Tek su 1858. godine plate ukaznih činovnika povišene sa 50 — 100 talira godišnje, ali ovo povećanje je daleko zaostajalo za povećanjem taksenih tarifa i poskupljenjem potrošnih artikala. A za niže neukazne činovnike, za „pravitelstvene službitelje“ plate su ostale uglavnom nepromenjene. Za neke kategorije službenika prinadležnosti su još uvek određivane prema rešenjima davno svrgnutih kneževa Miloša i Mihaila Obrenovića!

Porast cena na tržištu najviše su osetili niži službenici, čija je plata i oko deset puta bila manja od viših činovnika, a pedeset puta od najviših državnih funkcionera. Mnogi niži službenici, koji su bili razvrstani kao praktikanti

[144] Dokumenti, br. 29.
[145] Dokumenti, br. 29.
[146] Dokumenti, br. 29.

nisu se zapravo ni tretirali, prema rešenju od 23. jula 1845, kao činovnici već samo „kao pravitelstveni služitelji“, koji „se tek priogotovljavaju za činovničestvo“. Oni su primani i otpuštani iz službe prema potrebi i tek kad su ukazom postavljeni, kad su postali „ukazni“ dobili su status činovnika, zapravo zvaničnika.[147] Do tog vremena plaćali su i bećarski danak, prema rešenjima od 2. decembra 1852. i 6. Aprila 1853, kao „građanski služitelji“, u koju su kategoriju spadali na primer trgovački pomoćnici. Plata praktikanata se kretala između 60 i 120 talira godišnje. (Danak koji su plaćali na te sume iznosio je od 2 do 9 cvancika). Plate srednjih ukaznih činovnika varirale su između 120—600 talira godišnje.

U kneževoj kancelariji, gde su plate bile nešto više nego u drugim nadleštvima, protokolist je imao 400 talira, prema rešenju od 7. novembra 1850, stolonačelnik 550, sekretar 600. U rudarskom odeljenju Popečiteljstva finansija: kancelista 250 talira, računoispitatelj 450, sekretar 600.[148] U rudniku u Majdanpeku, prema rešenju iz 1851. godine, pisar 250 talira, lekar, kao i inženjer 400, kaznačej, blagajnik i ekonomista 500, upravnik 600. Uz ove plate službenici rudnika su dobijali besplatan stan, i na ime deputata ogrev, podvoz i žita.[149] S obzirom da su tu plate nekih službenika bile više od odgovarajućih u nadleštvima vlasti rešenjem od 4. marta 1854. smanjena je plata kaznačeja za 80 talira da bi bila jednaka plati okružnog kaznačeja; plata protokoliste, arhivara tada je iznosila 180 talira a „delovoditelja“ upravne kancelarije 300 talira.[150] Prema državnom budžetu 1858. godine nekim kategorijama činovnika su povišene plate s obzirom na skupoću. Tada je početna plata ukaznih činovnika u proseku povišena od 120 na 150 talira godišnje.

Na osnovu izloženih cifarskih podataka možemo utvrditi da razlike u platama srednjih kategorija službenika, činovnika, nisu bile tako velike da bi bile u nesrazmeri sa razlikama u kvalifikaciji, kvalitetu, odgovornosti, značaju pojedinih radnih mesta i ljudi koji ih popunjavaju. Nesrazmere su počele i završavale se kod visokih i najviših službenika, funkcionera. Dok je sekretar kneževe kancelarije kao najviši službenik srednje kategorije primao 600 talira, plata načelnika kancelarije iznosila je 1200 talira.[151] U rudarskom odeljenju nadležnog Popečiteljstva razlika u plati načelnika i sekretara iznosila je čak 1400 talira, prvi je imao 2000, a drugi 600, prema pomenutom rešenju iz 1851. godine. Penzije sovjetnika, koji su posle Tenkine zavere bili prinuđeni da daju ostavku, rešenjem Sovjeta, novembra 1857. kretale su se između 1300 — 1700 talira. Kao popečitelji i sovjetnici primali su 2000 — 2500 talira.[152]

Profesori srednjih škola i liceja mogu se smatrati službenicima srednje i više kategorije. Plata profesora gimnazije bila je 350 talira, prema rešenju iz 1853, posle, 1858. godine — 400 talira godišnje. (Plata školskog služitelja 72 talira). A plata profesora liceja 200 više, tj. 600 talira. Periodske povišice počele su posle 9 godina službe. Prve tri povišice, u razmacima od po 5 godina, iznosile su kod profesora gimanzija, polugimanzija i seminarija po 100 talira, četvrta, poslednja — 150 talira, prema Uredbi od 15. februara 1858. godine (Dotle su postojale svega tri periodske povišice, prve dve po 50 talira, treća, poslednja po 100 talira). Kod profesora liceja samo je prva periodska povišica iznosila 100, a druga i treća već je bila po 150 a poslednja, posle 25 godina službe, 200 talira. (Pre pomenute nove uredbe — prva periodska povišica 100, druge dve po 150 talira). Tako je završna plata profesora gimnazije, na kraju životne karijere, bila 850 talira (pre 1858. godine 550 talira), a profesora liceja 1200 talira. (Dok je važila uredba iz 1853. godine 1000 talira godišnje).[153]

Izložili smo nekoliko cifarskih podataka o činovničkim platama da bismo ih mogli uporediti sa ciframa iz ovde štampanih dokumenata i tako proverili materijalnu opravdanost pojedinih žalbi i tužbi. Već iz njih vidimo da su niži i srednji činovnici, koji su zapravo sačinjavali motornu snagu administracije, bili daleko ispod viših i visokih činovničkih upravljača. Njihova podmitljivost, špekulacija, dopunska trgovina postaje razumljivija na takvim distancama. A najniži činovnički kadar je toliko zaostao po platama i imao tako nesigurne položaje da je po prirodi

[147] Sbornik zak. i ur. III, 1847, 82; VI, 1863, 224.
[148] Sbornik zak. i ur. V, 1853, 297—298.
[149] Sbornik zak. i ur. VI, 1853, 58.
[150] Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 2—4.
[151] Sbornik zak. i ur. V, 1853, 297—298.
[152] J. Grujić, Zapisi I, 66—67.
[153] *Srbske novine*, br. 27, 4. III 1858. U Zemljodelskoj školi u Topčideru, rešenjem od 10. januara 1853, plate su iznosile: profesora i pomoćnika 500 talira, odnosno 12.000 gr. čarš.; prvog pomoćnika 300 tal., odn. 7200 gr.; sveštenika 300 tal., odn. 7200 gr.; „ratarskog“ stručnjaka, gazde 200 tal., odn. 4800 gr.; aščije 100 tal., odn. 2400 gr.; pralje i domaćice 120 tal., odn. 2880 gr. čarš. (Sbornik zak. i ur. VII, 1854, 15).

borbe za opstanak podložan ne samo uticajima nezadovoljstva već i nevaljalstva, koje se naročito ispoljava u nedovoljnoj angažovanosti u poslu i netolerantnom ophođenju sa strankama. Zato je logično da ćemo u ovoj zbirci dokumenata naći činovničke žalbe, slične optužbama drugih kategorija stanovništva, i žalbe građana koje sadrže optužbe protiv činovnika.

Predstavka sudskog praktikanta iz Kragujevca dokumentovano i plastično govori o tegobi „koju niža klasa zvaničnika u životu zbog male plate trpi“. Sa ogorčenjem navodi „da je sadanju platu činovnika i zvaničnika...još pre 30 godina, knjaz... Miloš Obrenović opredelijo, kad je oka brašna 10— 12 para, oka soli 15— 20 para, kola drva 4— 3— 2 groša i odnosno na mesta i jevtinije bila; kad oka vina i oka rakije od 10— 12 para nije skuplja bila; kad su haljine jevtinije bile i kad su u obšte sve potrebe za život čovečij nuždne na nesravnjeno nižem stepenu stojale…”. U međuvremenu „su…sve ove i ostale stvari, neke četvoro, neke petoro, a neke šestoro, sedmoro i osmoro-duplu cenu dobile...“ Trebalo je „po prirodi stvari i plata činovnicima i zvaničnicima... “ da se povisi. Na to se zaboravlja. A „prirodno je da se u …mladoj tek razvijajućoj se državi i potrebe naše razvijaju i umložavaju…“[154]

Posmatramo li stanje srednjeg seljaka ili građanina — nastavlja naš praktikant — uverićemo se da on sada „pri svoj štednji po 100, po 150 i do 200 duk. cesarskih trošiti mora“, dok „je pre 20 godina za jednu godinu dana 50 duk. cesar. trošijo…” Vlada je 1858. godine samo „činovnicima i zvaničnicima ukaznim... od 1000 do 700 talira zaključno po 100 a odavde dole po 50 talira kao dodatak k plati povisila, no sasvim se nije skoro ništa nižoj klasi zvaničnika prema umnoženim i poskupivšim potrebama pomoglo“. Za praktikante ostalo je čak „po starom, jer oni u ovaj račun nisu ušli…” Jasno je da se niži činovnici „koi su još po nesreći familijom obterećeni, koi nikakva imanja nemaj”, koji ponekad i po 10 godina ostaju sa istom malom platom, nalaze u očajnom stanju. Prirodno je „da oni ne mogu biti u službi svojoj nezavisni, i po tome da ne mogu ni pozivu svome odgovarati”. Svemu tome je logična posledica da nemaju „česti ni poverenja u narodu. Da bi se popravilo materijalno stanje nedovoljno plaćenih činovnika, a samim tim i poboljšao kvalitet njihovog rada, u predstavci ovog dobro verziranog praktikanta predlaže se hitno poboljšanje položaja „zvaničnika od 600 talira“ naniže i to tako da najmanja plata bude 200 talira, za praktinanta, i 300 za početničkog ukaznog činovnika.

U većini žalbi u kojima se traži povišenje plata činovnika, ovaj predlog se obično obrazlaže i potrebom „da ne budu prinuđeni u zvaničnoj dužnosti zloupotrebljenja činiti”. Najteže je stanje praktikanata. Iz predstavke u kojoj se iznosi položaj jednog od ovih najmanje plaćenih službenika možemo videti njihovu bedu. Imenovani praktikant načelstva crnorečkog okruga mogao bi poslužiti i kao tipičan primer. Njegova je plata 60 talira godišnje, tj. mesečno 5 talira, odnosno 120 groša čarišjskih. Ali u prvim godinama plaćene službe i od ove male sume mora polovinu izdvojiti za vraćanje dugova koje je napravio u vreme kada je, kao i većina drugih njegovih kolega, bio „bezplatežnij“. Preostaje mu 60 groša za mesec dana, i on mora da se pita u očajanju: „ ... šta će za kvartir, šta će za pranje, šta će za račun...“ Jedva ima novca da hleba kupi „a kamoli mrsa”.

Potpisnik predstavke u kojoj se opisuje ovaj primer s pravom postavlja uzbudljivo pitanje:.. „kako i kojim pravom Pravitelstvo može od ovakvog mučenika zahtevati tačnost u ispunjavanju zvanični poslova? i nisu li ovi mladi ljudi iz nužde prinuđeni svako i najgadnije sredstvo upotrebiti samo da do novca dođu…“[155]

Praktikanti šabačkog okružnog suda u svojoj predstavci Skupštini kazuju da „služećij državi“ za plate koje nisu dovoljne za najnužnije troškove „moraju u nuždi…učiti se lagati, i na taj način čest državnij službitelja pred svetom kompromitirati, poverenje ubijati, i važnost i svoju i pravitelstva pred narodom omalovažavati...“ Prirodno je da će oni „i zvanične poslove na štetu pojedini građana zloupotrebiti, kao što se više puta to osvedočilo“ u primerima kada su „za neku…malu nagradu“ lažnim iskazima potvrđivali pravo na „zapt, intabulaciju i tome podobno”, jer „krajnja nužda potire čest”.[156]

U predstavci jednog poslanika iz posavskog sreza, valjevskog okruga, ističe se predlog „da se nižim činovnicima do 400 talira plata povisi…” jer se oni sa dotadašnjom platom „izdržavati ne mogu”. Ne treba se čuditi kad neko od ovih službenika prima mito „nužda ga je primorala da to učini“. A „kako će... siroma

[154] Dokumenti, br. 45.

[155] Dokumenti, br. 28.

[156] Dokumenti, br. 36.

koi mora sebe, ženu i decu sa 3, pa i 2 cvancika kraj naći?“[157]

Plate učitelja bile su isto tako veoma male. Učitelji su se smatrali činovnicima nižeg reda. U jednoj žalbi se kaže da sa 100—200 talira godišnje plate oni spadaju u „najsiromašnije“ slojeve naroda. U istoj predstavci se predlaže „da se praktikantima sudova i načalničestva okružni plata povisi tako da najmlađij ... može imati do 100 talira ... godišnje“.[158]

Više puta se ponavlja zahtev za smanjivanje velikih razlika između plata viših i nižih činovnika. Poslanici krajinskog okruga traže da se plate tako nivelišu da ni „najveći činovnik, kao popečitelj, sovjetnik, od 1200 do 1500 talira godišnje više imati ne može…“[159]

Od svih plaćenih službi najgore su bile one koje su se smatrale nadničarskim, služiteljskim. Tu su plate određivane prema tarifama iz 1842. godine. Protiv njih se mnogo žale i zemljoradnici, jer na javnim radovima primaju od države nadnice koje su tamo propisane. Po tim „pravitelstvenim nadnicama”, oni su dobijali 5 groša na dan u vreme kada su sami kod kuće svojim nadničarima morali platiti već 8 groša.[160]

Među ovde objavljenim žalbama, u vezi sa nadnicama ističe se predstavka tipografskih radnika Državne štamparije Skupštini. Oni traže da ne budu više tretirani kao „pravitelstveni služitelji”, već da im se „po godinama službe plata opredeljena daje i to po zaslugi” (koju do sad imali nisu). S obzirom da kao nadničari nisu dobijali platu u danima kada nisu radili, a to se događalo često, pošto nije bilo dosta posla, molili su da im se ukoliko ih neće prevesti u zvanje sa fiksnom platom, povisi tarifa i odredi nadnica i za dane kada „rada nema” i „u vreme bolesti”. Oni su se žalili da i po 3 meseca ostaju bez zarade. „Mi ovde više godina radimo, mladost našu kao i vid gubimo, pritom smo mnogi i familijarni, i sve terete građanske, kao i porez plaćamo, a nikako nismo nagrađeni…” kazuju oni poslanicima Narodne skupštine, tražeći od njih nove zakonske propise.[161]

U svojoj predstavci Skupštini, tipografski radnici su istakli das u se već 1856. obraćali sličnim molbama nadležnom Popečiteljstvu prosvete, ali uzalud, nisu se „ni odgovora udostoili”. U vezi sa ovom napomenom mi smo potražili u arhivi Ministarstva prosvete pomenute molbe i žalbe. Uspeli smo pronaći svega jednu individualnu[162] i jednu kolektivnu molbu za povećanje plate. Kolektivnu predstavku, potpisanu od radnika na „brzotisku” priključujemo žalbi upućenoj Svetoandrejskoj skupštini, jer s njom sačinjava jednu celinu. Njima smo priložili još i predstavke radnika iz 1859. da bi se video epilog tih prvih, za istorijsku genezu radničkog i socijalističkog pokreta veoma značajnih, zahteva tipografskih radnika za povišenje plata i nadnica.

Molbom od 4. jula 1856. godine radnici Na „brzotisku” Državne štamparije traže da im se plata do 6 talira mesečno povisi na 8. Kazuju da u nastaloj skupoći sa postojećom platom jedva mogu da podmire izdatke za nasušnu ishranu, „a za obuću i odelo ni spomena nema” i da povremeno ne naiđu na dopunsku zaradu ne bi ih uopšte mogli nabaviti. Još pre nekoliko godina, 1848, kada je „brzotiska u Praviteljstvenu tipografiju donešena, sredstva za uživanje…bila su najmanje…dva puta jevtinija, pa se moglo i sa 5 talira mesec provesti tako, da … je bar po jedan talir na obuću i odelo mesečno ostao”…Sada to više nije bilo moguće. Na poslu koji traje od 6 ujutro do 7 sati naveče, sa prekidom od 12 do 13,30 za ručak, tj. 11 ½ sati, pored mašine koju nisu smeli napustiti, jer bi onda stala, nisu zaradili ni koliko im je bilo potrebno za podmirenje osnovnih troškova stanovanja, ishrane i odevanja. Sa potrebom da se tim radnicima povisi plata od 6 na 8 talira složio se i inspektor štamparije. On je čak naglasio u svojoj predstavci da je ovde reč samo o ukupnom povećanju od 6 talira mesečno (za 3

[157] Dokumenti, br. 42 t. 7.
[158] Dokumenti, br. 39 t. 8.
[159] Dokumenti, br. 32.
[160] Dokumenti, br. 30 t. 8.
[161] Dokumenti, br. 46.

[162] Individualna molba potiče od „pečatelja K. S. Kamenorez”. Milana Jankovića. On traži, 15. februara 1856. da mu se plata „iz osam talira sastojeća se povisi”. Inspektor štamparije, V. Berard u preporuci Popečiteljstva prosvete, predlaže da mu se povisi plata od 8 na 10 talira „iz prizrenija na sadanju skupoću i osmogodišnju revnostnu službu”. Popečiteljstvo prosvete prosledilo je akt, 9. Marta 1856. Sovjetu sa mišljenjem da se Jankoviću odobri predložena povišica. Međutim, Sovjet je stao na stanovište, a time se složio i knez, 24. Marta 1856. da „ovaj pečatatelj, kao i svi pečatatelji i njima podobni radnici Pravitelstvene knjigopečatnje nisu stavljeni u budžet, i potome opredelenije njiove plate ne spade u krug dejatelnosti zakonodatelne vlasti”, nadležne za činovničke plate. Popečiteljstvo je na osnovu ovog mišljenja odbilo Jankovićevu molbu za povišenje plate i inspektora štamparije upozorilo „da se on u smotreniju povišavanja plata… pečatateljima i njima podobnim radnicima Pravitelstvene knjigopečatnije pridržava i postupa strogo po ustrojenju svom”. (DAS, Min. prosv. fasc.III, № 51/1856).

radnika na brzotisku) koju će štamparija „u manipulaciji svojoj sto na sto priumnožiti nakrpiti". Međutim, i ako se radilo s jedne strane samo o nekoliko talira, a s druge o ljudima koji su po potrebi radili i do ponoći od 6 sati ujutro, – kako je to pomenuo sam inspektor – Popečiteljstvo prosvete je odbilo traženu povišicu. Ono je čak opomenulo inspektorat štamparije, koji je podržao molbu radnika, „da se pridržava ustrojenija Tipografije i da soglasno sa istim ustroenijem gleda interese Tipografije"[163]

Posle izvršenog prevrata, završenih zasedanja Svetoandrejske skupštine, za vreme nove vladavine starog kneza Miloša, slovoslagači državne štamparije se opet obraćaju jednom predstavkom Popečiteljstvu prosvete, sada sa povećanom nadom, da će im „molba naći odziva" i da će im se „stanje popraviti". Njihov položaj je naročito težak. Pošto su radili „na parče" i "nagradu" primali u vidu nadnica, u danima kada nije bilo za njih posla, a to se često dešavalo tada u štampariji, nisu primali platu, dok su u vreme hitnih poslova morali raditi i noću, sa neadekvatno povećanim nadnicama. Usled takve zavisnosti od rada, njihova je zarada „sasvim zavisila od proizvoljstva starešine", koji ih je držao u pokornosti, sa praksom da „kome hoće onom daje posla, a kome neće ne daje". Zato se oni naročito žale na svoju radničku sudbinu. U poslu „brzo vid i prsa" pokvare, rano ostare, „za celo vreme…života" ostaju „sluge", jer su "ograničeni samo na…dve ruke", ne mogu napredovati; zanatlijski radnici još imaju i neku perspektivu: „kalfa postane majstor" pa onda će držati „sebi kalfe i šegrte, koi njemu zarađuju", a oni u oliko su stariji i „pri većim potrebama manjesu kadri zaraditi" dok naposletku "u vreme starosti i slabosti" ne spadnu na milost drugih.

Iz „sviju ovi pobuđenija" tipografski radnici traže: da se za njihove poslove ustanove platni razredi, prema radu i godinama službe; da im se izdaje hranarina u iznosu od 6 groša dnevno u danima nezaposlenosti ili bolesti; da im se da pravo da posle „izvestan broj godina službe" mogu tražiti prema sposobnostima „kakvu praviteljstvenu službu" koja bi im donela starosnu penziju; da im se odredi izvesna penzija u slučaju da „izgubivši ili zdravlje ili duševne sile u poslu praviteljstvenom, za svaku drugu službu" postaju nesposobni. Na kraju još su tražili, da im se promene Starešine, koji su ih „šikanirali" na poslu.

[163] Dokumenti, br. 46

Reagovanja starešina, faktora[164] i inspektora, pokazuju da su se oni, kao što to obično rade samozadovoljni šefovi u takvim prilikama, zgražali nad „neskromnim" , „prekomernim" zahtevima radnika. Oni su njihove nedaće, u koliko su ih priznavali, objašnjavali lenošću i pijančenjem. Njihovu su nadnicu preuveličavali, prikazujući slučajeve maksimalnih zarada kao prosečne, bez obzira što su posle ovakvih povišenih prihoda sledili dugotrajni niski prihodi, kao i dani bez ikakvih plata, usled nezaposlenosti ili bolesti. Akciju radnika u odbrani životnih prava oni već sada prikazuju kao rezultat huškanja i agitovanja spolja:… „očevidno…im nekij sa strane glave puni…" kazuje faktor štamparije na koga se slovoslagači žale. Za umirenje onih koji traže da im se poboljšaju uslovi života upotrebljavaju se već i ovde savetovanja "dobronamerne" strpljivosti i poslušnosti. Inspektor štamparije u odgovoru na žalbu radnika, predlaže Popečiteljstvu da „ove žalitelje k sebi prizove i zakaže im, da budu pokorni i poslušni svoim starešinama, koi ij smatraju kao majka svoje čedo, i koi nikakvom pakošću protiv nji ne dišu, i neka im se preporuči strpljivost, jer ako su sad nekako poslovi zastali, neće tako doveka biti, i najposle neka su u delavnici prema faktorima smireni i krotki, i da ne ropću protivu nji zbog posla, kad im oni poso iz pristiju izsisati ne mogu". Ove poslednje reči, uostalo jasno pokazuju da težak položaj radnika nije bio izazvan njihovom sopstvenom krivicom, lenošću i pijanstvom, već da je bila posledica hronične nezaposlenosti.

Nade tipografskih radnika da će im nova vlada, posle prevrata, ispuniti želje bile su iluzorne. Njihovim potrebama i dalje će se obratiti najmanja pažnja. Klasa čije interese država predstavlja i štiti ne zasniva svoj prosperitet na snazi radničkih elemenata i državna uprava nema da vodi računa o tegobama radnika na stazama koje utiru put kapitalističkoj

[164] Faktori su bili mnogo bolje plaćeni nego slovoslagači i ostali radnici. Tako je faktor Filip Valter, na koga su se radnici žalili, imao platu, od 1835. do 1853. godine – 312 talira, a od 1853 – 350 talira. Kao nadzornik, „tako reći domaćin zavedenija" imao je uz to besplatno: stan, drva i 10 oka sveća. Dato mu je pravo da ulaže u „fond udovični radi budućnosti svoje familije", kao da je u statusu činovnika. Jedna njegova molba od 13. marta1857. za povišenje plate je sačuvana. Tražio je da mu se poveća plata, s obrazloženjem da 350 talira, koliko je primao, nisu dovoljni za izdržavanje porodice, sa 6 dece „pri sadanjoj velikoj skupoći". (DAS, Min. prosv. Fasc. III, br. 80/1857).

klasnoj vladavini. U rešenju izloženih molbi i žalbi zato i prirodno stoji da se ne mogu uvažiti, da im se „ne može udovletvoriti", bar ne dotle „dok se zavedenije tipografsko ne preustroji" [165]

Među mnogobrojnim molbama i žalbama, upućenim Skupštini, posebnu pažnju poslanika privukla je predstavka pitomaca *Zemljodelske škole* u Topčideru, u Beogradu. Pitomci su se žalili na upravu i svoje nastavnike, na rđave materijalne prilike i lošu stručnu obuku. Novaca nemaju, njihova „rana je rđava… , obuća je rđava… odelo je sasvim rđavo,…ni pola za godinu dana od propisanog troška ne izdaje" se na njih, a svaki poreski obveznik, čak i sluga uplaćuje godišnje 1 cvancik u fond za Topčidersku školu. Zato traže od Skupštine da ona pregleda račune, izvidi „gdi i kuda se ... troši". Njih je, vidi se, isto uhvatilo opšte buntovničko raspoloženje. Uzrujanim i nestrpljivim tonom ultimatuma obraćaju se direktno poslanicima:... „molimo da nam odgovorite oćete li štogod o nama brigu voditi ili nećete, da znamo, i na posledku, šta s nama mislite, oćete li još nas ovdi ovako držati, jer mi ovako na ovaj način ovdi ni jedan više dan sedeti nećemo ako li vi nama najdalje do tri dana ne odgovorite šta ćete s nama činiti, i na koju ćemo se stranu okrenuti..." Inače, sami smatraju da ovu školu treba zatvoriti i njih pustiti kući. Jer u zemlji „nema nikakvog učenika koji je ovu školu i nauku svršio, da je štogod dobio za kakvu službu i važnost, a najposle nikakve važnosti... od ove nauke" i nema. Niko neće raditi ili primenjivati „kući kad ode" ono što se ovde uči. U drugoj predstavci upućenoj Skupštini oni traže od poslanika da pregledaju njihove udžbenike, da bi videli „da li ove knjige... narodu ikakvu polzu prineti mogu", da bi se uverili „jesu li oni pitomci koi su izslužili", završili ovu školu, „u svome srezu ... štogod novo proizveli". [166]

U dopuni ovog đačkog nezadovoljstva moramo reći da je režim u Zemljodelskoj školi u Topčideru, već po ustrojstvu, bio veoma strog. Prema jednoj odredbi Uredbe o „ustroeniju", 10. januara 1853, pitomci škole „imaju se voobšte zimi i leti 12 sati koje na učenje, koje na zemljedelske radnje upotrebiti". Prema stavu 6, tačke 5 ove odredbe: „U 4 sata ujutro zimi i leti moraju pitomci, kada im se znak ustajanja dade, ustati, a pre 9 sati, u veče da se nije usudio ni jedan leći spavati". [167]

Poslanici Svetoandrejske skupštine, koji su izvidili navode pitomaca topčiderske škole nisu se složili sa njima samo u pogledu ocene o ishrani i odevanju, smatrajući da im je „prilična". Inače utvrdili su da stanuju u nehigijenskim prostorijama pod nezdravim uslovima: po 50 duša u jednoj vlažnoj, teskobnoj, zajedničkoj sobi. Složiše se i u tome „da ni uvedenij način nastavljenja, ni... uprava ... škole nimalo neodgovara celi, tako da ova škola pri postojećem... ustrojstvu svom zaista nije u stanju izobraziti seoske sinove za valjane privreditelje...". [168] Na osnovu nalaza stručnog odbora, koji je obrazovan da podrobnije ispita svrsishodnost same nastave, doneseno je posle rešenje da se ova škola, kao neprikladna za predviđene potrebe, ukine.

Među predstavkama Skupštini nalazi se izvestan broj esnafskih, čije se žalbe izdvajaju od većine ostalih po karakteru i tendenciji. One izražavaju uske interese jedne kategorije ljudi koji traže da im se zaštite isključiva prava na izučena zanimanja. Esnafi su tvorevina feudalističkog društva i predstavljaju anahronizam u kapitalističkom poredku. Njihova postojanost u Srbiji pokazuje da su se elementi kapitalizma sporo razvijali, teško napredovali u uslovima velike zaostalosti. U periodu o kome je ovde reč esnafi su imali još i podršku jednog dela nosioca nacionalnog kapitala, koji su se suprotstavljali, isto kao i oni, konkurentskom nadiranju predstavnika i agenata inostranih, austrijskih kapitalističkih firmi na domaćem tržištu. Međutim, upravljači države morali su da vode računa o interesima stranaca bez kojih dalji razvitak pri postojećim spoljnopolitičkim i unutrašnjo-tržišnim odnosima nije bio moguć. Oni su pritom čak išli suviše daleko, potpadali pod uticaj spoljnih faktora i time povećavali otpor unutrašnjih protivnika.

Od esnafskih žalbi mi smo uvrstili u ovu zbirku svega dve, tri, s obzirom da su ostale sličnog sastava. Esnafi se većinom žale na policijske vlasti što daju dozvole za otvaranje radnji koje spadaju u nadležnost esnafske korporacije i što dozvoljavaju trgovinu s artiklima koji konkurišu zanatskim. Esnaf šnajderski u Beogradu žali se najviše protiv policijske uprave zato što dozvoljava radnje stranih majstora, mimo esnafskih propisa, toleriše trgovinu stranaca sa espapom „na sitno"

[165] Dokumenti, br. 46
[166] Dokumenti, br. 37.
[167] Sbornik zak. i. ur. VII, 1854, 6.
[168] *Zvanične novine*, br. 136, 23. XII 1858. *Protokoli*, № 118.

uprkos odredbama zakona, da im je dozvoljena samo prodaja na veliko.[169]

Esnaf mehandžijski žali se na previsoku arendu. Ranije se plaćalo opštini „na trošeće se piće, vino i rakiju“ otsekom određena suma, 4—5, najviše 6 talira. Sada „pak postala je ista arenda predmetom trgovine”. Esnaf protestvuje što se mehandžijsko pravo „prodaje“ na licitaciji zakupcu. Jer zakupac posle „da bi sebe obogatio naplaćuje arende i 20—30 talira“. To postizava na taj način što uzima izvestan procenat, određenu sumu od prodatog pića, na primer, „2 pare na oku rakije, a 1 paru na jednu oku vina“. Esnaf traži da se ukine „trgovanje s arendom“, da mehandžija direktno plaća opštini arendu odsekom, a ne posredstvom arendatora.[170]

Esnafi će uspeti da se održe još nekoliko decenija u Srbiji. Ali već od polovine XIX veka moraju da se zadovolje žalbama i protestima koje u većini neće biti uslišane, o „nezakonitim” radnjama trgovine. Država je sve više podržavala kapitalističke trgovačke elemente. Državne vlasti su putem licitacija, povlastica i raznoraznih drugih privilegija omogućavale proširenje trgovinskih mreža i na račun esnafskih. Neumitne posledice razvitka nisu se dale otkloniti nikakvim protestima.

Među svim predstavkama Skupštini od najvećeg značaja za razumevanje klasnog sadržaja samih zbivanja i za određivanje smera daljeg razvitka jesu zahtevi predstavnika građanskih, u suštini već buržoaskih društvenih grupacija u varošima. Oni potiču iz redova inteligencije i trgovaca. Karakteristično je za ovo razdoblje da su predstavke školovanih ljudi sa slobodoumnim idejama i vlasnika trgovačkih kapitala, pobornika slobodne trgovine gotovo istovetne. Nosioci nezelenaškog trgovačkog kapitala jesu tada inicijatori progresivnih institucija, podstrekači traženih promena.

Najugledniji beogradski trgovci, među kojima se ističu imena Kumanudija, Stamenkovića, Barlovca i dr., traže u ime blagostanja „celog otečestva“ od Skupštine da izglasa zakone za unapređenje trgovine i radinosti na modernim osnovama u interesu proizvođačkog dela naroda. Oni su već akumulisali potrebni kapital za kapitalističku privredu i samim tim postali protivnici zelenaša koji su im podrivali ugled i ometali redovno poslovanje. Tražili su od države savremena sredstva kapitalističke akumulacije, ustajući protiv metoda prvobitne akumulacije. Uputili su molbu Skupštini „da kod praviteljstva izdejstvuje, da se trgovački zakonik menični što pre po primeru ostale Jevrope usvoi i izda, da se trgovački sud od građanski sudova odvoi, i nuždni notari.. .“ postave za sudske poslove. Predlažu da se izvidi, i ostvari mogućnost osnivanja Narodne banke. Mole da vlada izdejstvuje „da Srbija svoj novac,... kao stalni i nepromeniti po primeru ostali evropskih država dobije i ustanovi ... “ kako ne bi trgovac bio izložen svakodnevnim promenama kursa različitih moneta.[171]

Nedostatak jedinstvenog, državnog novca osećali su najviše nosioci trgovačkog kapitala. U Srbiji je još uvek cirkulisalo nekoliko desetina raznih moneta. (U uredbi od 31. avgusta 1855, kojom je određena nova „tarifa moneta“ u odnosu na groš, koji je služio za novčanu jedinicu, nabrojano je 36 vrsta novca.[171a]) Vrednost tih moneta stalno se

[169] Dokumenti, br. 35.
[170] Dokumenti, br. 40

[171] Dokumenti, br. 48.
[171a] Uredbom od 16. novembra 1842. utvrđen je ovaj tečaj novca: 1 dukat cesarski 24 groša, 1 suverin od 3 duk. svaki po 22 groša, 66 groša, 1 portugalac od 4 duk. svaki po 20 gr. 88, 1 španjolac (čengene) od 4 duk. svaki po 20 gr. 80 groša 1 španjolac (čengene) od 8 duk. svaki po 20 gr. 160 groša, 1 ermiluk stari 10 groša, 1 ermiluk novi 10 groša 30 para, 1 urubija stara 8 groša, mamudija cela meka 30 groša 30 para, ½ mamudije tvrde 13 groša, 1 stambol 12 groša, 1 misir 10 groša 10 para, 1 adlija stara 8 groša, 1 adlija nova 7 groša 20 para, 1 orlaš cesarski talir 10 groša, 6 cvancika celi 10 groša, 6 cvancika bušeni svaki po 1 gr. i 24 par. 9 groša i 24 para, 1 krstaš cesarski 10 groša i 30 para, 1 direklija 10 groša 10 para, 1 talir slepak saksonski 8 groša, 1 rublja srebrna 8 groša, 1 talir grčki drahma 8 groša, 1 marijaš kaurski veliki stari 1 groš 5 para, 1 marijaš srednji 14 para, 1 grošić 7 para, 1 juzluk stari 3 cvancika 5 groša, 1 ićiluk 4 groša 20 para, 1 bešluk stari 2 groša, 1 groš 16 para, 1 altiluk 16 groša 20 para, 1 nizamčić 8 para. (Sbornik zak. i ur. II, 1845. 191—192). Uredbom od 31. avgusta 1835. utvrđen je novi tečaj novca pošto je praksa pokazala da je tarifa od 16. novembra 1842. zastarela, s obzirom da “srebrni novac o Otečestvu našem značitelno umaljava se i naspram dukata u celini visoko stoi”. Po novoj uredbi utvrđen je ovaj tečaj po gro. por. za ove monete: I. Monete zlatne: 1 dukat cesarski sa čarkom 28 groša, 1 dukat ces. bez čarka i holandski punovažeći 27 groša 30 para, 1 suveren celi od 3 dukata ces. 80 groša, 1 suveren polovina od 1 ½ duk. ces. 40 groša, 1 jermiluk duk. stari hairlije na dram 12 groša, 1 jermiluk novi Menduhije, pola drama težine 10 groša, rublja stara 5 groša, 1 mahmudija megka čitava 1 ½ dram 38 groša, 1 mahmudija megka polovina ¾ drama 19 groša, 1 dukat novi turski Medžidije od 100 groša 55 groša, 1 mahmudija polutina tvrda 15 groša, 1 dukat francuski od 20 franaka 46 groša, 1 dukat ruski od 5 rubalja 45 groša. II. Monete srebrne: 1 orlaš talir celi 12 groša, 1 orlaš talir polutina 6 groša, 1 cvancik od 20 krajcara celi nebušeni 2 groša, 1 desetak od 10 krajcara celi nebušeni 1 groš, 1 čereg cvanciga od 5 krajcara, celi, nebušeni 20 para, 1 grošić srebrni od 3 krajcare, celi, nebušeni 12 para, 1 talir

menjala u zavisnosti od najrazličitijih faktora, ne samo berzijanskih i unutrašnjih tržišnih, nego i špekulantskih. Pri tome su najčešće oštećeni potrošači i dužnici. Neki istoričari su smatrali da tek na Miholjdanskoj skupštini,[172]) 1867. godine, za vreme vlade kneza Mihaila Obrenovića, predstavnici trgovačkog kapitala podnose prve predloge za kovanje novca i modernizovanje novčanog prometa, međutim, ovakvi se zahtevi ističu, kao što vidimo, već sada, u predstavkama Svetoandrejskoj skupštini.

Masama naroda najteže je padalo što su još uvek oštećivani razlikama u vrednosti novca prilikom plaćanja poreze i kupovina robe na tržištu. Predstavnici više opština rečko-zviškog sreza, požarevačkog okruga, traže da: „Novci... kako u trgovini tako i u zvaničnom, po jednom tečaju jednu cenu... imaju".[173]) U predstavci mailovačke opštine žalba protiv nejednakog tečaja novca obrazlaže se štetom i nepravdom „da se na primer rublje čoveku daje u 20 groša, a pri plaćanju poreza prima mu se samo u 18 groša".[174]) Poslanici homoljskog sreza ističu na prvom mestu zahtev: „da se novci pri davanju poreza primaju u onoj vrednosti, u kojoj narod od trgovaca a i praviteljstva prima".[175]) Ove i slične zahteve iz naroda predstavnici trgovačkog kapitala podržavaju predlozima za regulisanje novčanog prometa efikasnijim zakonima.

Radi unapređenja trgovine i radinosti nosioci trgovačkog kapitala traže da se ubrza promet dobrim putevima, mostovima i savremenijim saobraćajnim sredstvima. Naročito se zalažu za veće i samostalno iskorišćavanje vodenih puteva kojima obiluje Srbija. Predlažu nabavku transportnih brodova za plovidbe na Dunavu, Savi i Moravi. Insistiraju na tome da se izgrade „uredne i česte pošte s telegrafima" povezanim „sa svima susednim državama".[176] U brzoj cirkulaciji novca, u povećanom prometu proizvođačkih i potrošačkih artikala potpisnici ove predstavke, kao i drugi nosioci trgovačkog kapitala, videli su zalog ne samo ličnih bogatstava, već i opštezemaljskih, narodnih. Da bi raspolagali sa više proizvoda za trgovinu, oni se zalažu za unapređenje poljoprivrede u ravničarskim krajevima, i stočarstva u planinskim. O industrijskoj proizvodnji u zemlji još ne govore. Očigledno je da za to još nemaju dovoljno sredstava.

U predstavci poslanika Beograda ističu se isti zahtevi kao i kod pomenutih beogradskih trgovaca. Tu takođe stoji: da „bez dobri putova i mostova, radinosti i procvetanja u zemlji nema", kao što ni bez novog krivičnog i trgovačkog zakona nema potrebne sigurnosti. Urgira se uvođenje baštinskih knjiga „jer bez nji ni intabulacije nisu sigurne". Predlaže se slanje „pitomaca u prosvećene zemlje da bi izučili vrlo nužne zanate", na prvom mestu zidare i dunđere. Insistira se na nabavci parobroda, da bi se zemlja oslobodila eksploatacije austrijskog parobrodarskog društva, čiji su brodovi tada prenosili robu i putnike u Srbiju. (Bogati trgovac Miša Anastasijević, predsednik Skupštine, već je vodio pregovore radi nabavke parobroda iz Engleske).[177]

Predlozi radi unapređenja trgovine i radinosti u predstavkama progresivnih, građanskih grupacija, praćeni su i predlozima za uspostavljanje ravnopravnijih društvenih odnosa. U predlogu poslanika iz Smedereva ističe se, na primer, zahtev za izjednačenje prava ženske dece i žena uopšte sa pravima muškaraca kod nasledstva i korišćenja prihoda imanja. Po tadašnjem Građanskom zakonu „ženska deca i u zadruzi i izvan zadruge" imala su „pravo samo na pristojno izdržavanje i udomljenje, a nikako i pravo na nasleđe". Tako su ženska deca ostavljena na milost i nemilost zadrugara, braće ili tutora.

Rečiti predstavnik liberalnog građanstva Sima Protić je ubedljivim dokazima prirodne ravnopravnosti oba pola obarao prirodne zakone nejednakosti. On je govovorio i pisao: „...U zadrugi preče je meni moje dete nego moga brata dete, i oću da moje dete nasledi moje imanje ... ; a izvan zadruge što mi je sin, to mi je

---

bušeni 11 groša 36 para, 1 talir bušeni polutak 5 groša 38 para, 1 cvancik bušeni 1 groš 38 para, 1 polucvancik bušeni 39 para, 1 čeregcvancik bušeni 18 para, 1 od 6 krajcara srebra 20 para, 1 krstaš čitav 13 groša, 1 krstaš bušeni 12 groša 14 para, 1 direklija — talir 12 groša 20 para, 1 talir saksonski slepak od 1 ½ for. 9 groša, 1 talir francuski od 5 franaka 11 groša 20 para, 1 rublja srebrna 9 groša, 1 talir grčki od 5 drahmi 10 groša, 1 talir novi turski Medžidije 10 groša 20 para, 1 bešluk turski 2 groša 20 para, 1 altiluk 3 groša, 1 nizamčić 10 para. (Sbornik zak. i ur. VIII, 1856, 78—79, 89—90). 1 Pošto je Austrija, čije su monete u Srbiji najviše korišćene, uvela novu monetnu vrednost, Uredbom od 20. X 1858. određena je nova vrednost austrijskog novca, i to: od zlatnog novca: 1 zlatna kruna = 81 gr. por. = 162 gr. čar.; od srebrnog novca: srebrni talir od 1 ½ srebrnika (nove forinte) = 8 gr. i 22 p. por. = 17 gr. i 4 p. čarš., srebrnik (nova forinta) = 5 gr. i 29 par. = 11 gr. 16. p čarš. (Srbske novine, 121, 1. XI 58).

[172] Živan Živanović, *Srbija u ratovima,* Beo*grad*, 1958, 309.

[173] Dokumenti, br. 62 t. 14.

[174] Dokumenti, br. 66 t. 1.

[175] Dokumenti, br. 75 t. 1.

[176] Dokumenti, br. 48.

[177] Dokumenti, br. 38.

i kći "...Štetne posledice zakonske odredbe da je muž „gospodar od prihoda i priploda" ženinog imanja i rada, impresivno je demonstrirao sudbinom mnogih žena koje su morale da „gledaju i trpe kako im muževi ... plaćaju bekrijske i kartarske dugove" i prihodima „njinih" imanja i ruku, dok same „s decom i gole i bose gladuju" ... Nepravedni propis, da samo deca nasleđuju imanje pokojnika, a njegova udovica, dečija majka ima samo pravo uživanja isto je žestsoko kritikovan. Istaknut je zahtev da se majci daje u nasledstvu „ravan deo s decom" već i stoga „što ga je ona s mužem i stekla" u mnogim slučajevima.[178]

Predstavnici građanstva u svojim progresivnim traženjima tada formulišu i zahtev da se smanje neke kompetencije sveštenika, na primer u brakorazvodnim parnicama. Oni predlažu da ove parnice pređu u nadležnost građanskih sudova. Na zasedanjima skupštinskog odbora, isticali su poslanici iz gradova, u polemici sa predstavnicima sveštenstva da treba da se „učini kraj svima onim... zloupotreblenjama, koima su sveštenici i kaluđeri u prilikama bračnog razvoda dodijali narodu... " Njihov zaključak je bio: da se „razvod bračnij sudejskim putem razreši" a posle mogu i predstavnici crkve da „po pravilima crkvenim brak razreše".[179]

U prosvetnim pitanjima gradski poslanici većinom zauzimaju napredne stavove, zahtevajući ukidanje zastarelih, reakcionarnih odredaba u oblasti prosvete, kulture i nauke. Poslanici iz Kruševca traže, na primer, da se ukine Uredba od 22. Decembra 1850 „kojom se zabranjuje, da se Srbske novine napečatuju drugim, nego samo praviteljstvenim pravopisom...". Oni hoće „da bude slobodno u buduće unositi u Srbiju i one knjige srbske koje su pisane pravopisom poznatog književnika Vuka Karadžića, kao i ma kojom drugom ortografijom, jer ovim načinom podpomaže se rasprostranenje polezni znanja po narodu našem". Značajno je da predloge za reformu školstva obrazlažu potrebama studijoznijeg izučavanja prirodnih i ekonomskih nauka. Po njima, prvenstveno treba da se Licej preobrazi. Tu mora da zauzmu najvažnija mesta prirodne nauke „koje su osnov svemu izobraženju svetskom" i „državne nauke,... naročito državna ekonomija, bez znanja koi ne može se ni razumeti... državna uprava…". U vezi sa trgovačkom školom u kojoj je „delovodnij" jezik bio nemačkij traži se da i u njoj nastava bude na srpskom jeziku „shodno našim... potrebama trgovačkim".[180]

U predstavkama progresivnih poslanika gradskog stanovništva ističu se i zahtevi kojima nije cilj da se prošire već naprotiv da se ograniče prava građana na izvesnim područjima. Ovi zahtevi postavljaju se iz trgovačkih konkurentskih razloga. Odnose se uglavnom na pravo trgovaca u selima, prvenstveno na seoske dućane. Tipični su za Srbiju u tom periodu i zato veoma značajni za izučavanje osobenih tokova kapitalističkog, buržoaskog razvitka ovde. Oni ne označavaju samo uobičajene suprotnosti između grada i sela ranije društvene formacije. Njima se otkrivaju zapravo granice kretanja gradske i seoske buržoazije u uslovima opšte zaostalosti.

Usled nepostojanja nacionalnih gradskih centara predvodničku ulogu u stvaranju države igrali su nekoliko decenija pripadnici seoskih gornjih društvenih slojeva. Sada je došlo vreme da njihova mesta zauzmu predstavnici novonastalih varoških središta. S obzirom da su ovi potonji kao i oni prvi pripadali trgovačkim slojevima, prirodno je da se borba za prevlast vodi ne samob na području vlasti već i u domenu trgovine. Sve netrpeljiviji zahtevi varoških trgovaca da se ograniči broj seoskih dućana jesu zapravo dokazi nadiranja gradske buržoazije na teritorij seoske. Otpor koji jača prilikom postavljanja tih zahteva pokazuje da su pozicije seoske buržoazije još prilično snažne.

Iz žalbe smederevskih trgovaca vidi se kako su oni ogorčeni na vlast koja odobrava otvaranje novih i tolerira poslovanje „suvišnih" boltadžijskih radnji u okolnim selima. Po njima, imenovani seoski trgovci u okolini Smedereva, u Kovačevcu, Miloševcu, Lozoviku, Krnjevu, Markovcu, Lapovu i dr., drže ne obične, zakonom dozvoljene sitničarske radnje već bolte, boltadžijske dućane sa espapom ne manje od 500 # ces. vrednosti. Obrazlažući potrebu zatvaranja navedenih seoskih dućana, potpisani varoški trgovci pozivaju se na principe, koje buržoazija svuda u svetu često ponavlja, o podeli interesnih sfera između grada i sela na taj način što će se seoska privreda ograničiti na poljoprivrednu. Prema tome vlada treba da uzme u „prizrenje, da se sreća i blagostanje" opšte celine mora predpostaviti pojedinačnoj, da „napredak varošij u trgovini, a napredak sela u zemljeproizvodstvu i o.p. podizati treba".[181]

[178] Dokumenti br. 44.
[179] *Zvanične novine*, br. 13, 7. II 1859, *Protokoli*, No 359
[180] Dokumenti br. 33.
[181] Dokumenti br. 4

U kasnijoj predstavci poslanika iz Smedereva Svetoandrejskoj skupštini vidljiv je uticaj istih trgovaca, jer se opet govori o šteti koju pričinjavaju seoski dućani sa velikim kapitalima time što usporavaju razvitak okružnih varoši. U žalbi „opštinara“ Užica ističu se štetne posledice činjenice da su se seljaci upustili „u razne trgovine“, zanemarujući „svoj domaćij rad i zemljeobdelavanje”.[182]

Nezadovoljstvo sa režimom Aleksandra Karađorđevića prouzrokovano je u mnogome i slabostima njegovim u odbrani nacionalnih pozicija od spoljnih, stranih uticajnih faktora, turskih i austrijskih.

Turci su, usled popustljivosti vlasti na nekim mestima, počeli da odugovlače sa izvršenjem odredaba o napuštanju zemljišta izvan šančeva i time izazivali revolt seljaka koji su oskudevali u zemlji. Prešli su i na trgovačke poslove u većim razmerama, što je ogorčilo trgovce. U predstavci poslanika podrinjskog okruga se ističe da su se ponovo obrazovala čitava turska naselja, „od Turaka koji su ... najpre isterani a docnije se povraćali jer im se niko ... ni odupirao nije kako valja”.[183] Predstavnici okruga i varoši Užica navode da Turci ne poštuju odredbe zakona, a niko ih za to ne poziva na odgovornost. „Oni u varoši bez svakog reda i pravila prodaju gdi i šta oće... Po selima „torbare, ...espape iz dućana ...prodaju“ dok „Srbi ...sede bez mušterija u svojim dućanima ...Počeli su čak da se razmeću pretnjama, da će ponovo „zavladati, i nama se osvetiti, da će jim spailuci, timari i zijameti njini“ uskoro ponovo pripasti.[184]

Preveliki uticaj Austrije na politiku kneza Aleksandra Karađorđevića ogleda se na ekonomskom planu u prodoru austrijskih konkurentskih elemenata, koji izazivaju naročito veliko nezadovoljstvo u zanatlijskim i trgovačkim redovima gradskog stanovništva. U predstavci poslanika iz Beograda se kaže da ovamo dolazi sve veći broj stranih trgovaca i zanatlija koji zahvaljujući nekim posebnim „traktatima” uživaju povlastice na štetu domaćih privrednika. „Ovde ima od skora doseljeni majstora, šnajdera i trgovaca, kafedžija i proči, koi... preko traktata prodaju svoje espape na sitno, a ne samo na krupno, i…time nas ubijaju...“. Nosioci trgovačkog kapitala naročito insistiraju na tome da se ukinu povlastice Austrijskog parobrodarskog društva u plovidbi. Iznose podatke o previsokim prevoznim tarifama, o globljenju i šikaniranju putnika na austrijskim parobrodima, koje „pravitelstvo ravnodušno” gleda. Istovremeno traže intervenciju države da bi se smanjile u poslednje vreme povišene takse za vize u austrijskom konzulatu. Jer „imade ovdi trgovaca koji za jednu godinu takve takse po 600 gro. plati, a naprotiv naša mestna policija samo po 20 para vize naplaćuje... Za ovakve preteranosti se isto okrivljuje „pravitelstvo“ koje „nije videlo da se srbskij podanici time globe“. U vezi sa povlasticama austrijskog parobrodarskog društva poslanici pitaju u ogorčenom tonu: „...kakva je to nužda naterala“ vladu „da se ono što je najpotrebnije ne samo za Beograd i njegove trgovce, no i za celu zemlju ustupa strancima ... Emancipacija od Austrije traži se i ukidanjem poštanskih veza preko austrijskih centrala. Smatra se da bi već sve poštanske veze, pa i sa inostranstvom, mogle biti priključene „našem otečestvenom poštanskom nadležatelstvu“.[185]

Žalbe i zahtevi predstavnika trgovačkog reda i kapitala otkrivaju nam glavne razloge svrgavanja kneza Aleksandra Karađorđevića i vraćanja Miloša Obrenovića. Dok se Aleksandar kompromitovao političkim propustima i ekonomskim ustupcima u odnosima prema Turskoj i Austriji, dotle je Miloš uživao glas „gospodara“ koji je umeo da stekne, održi i proširi potrebne pozicije na svima područjima politike i ekonomike u toku sve samostalnijeg razvitka zemlje.

Sa ovde istaknutim i podrobnije objašnjenim ekonomsko-društvenim uzrocima nezadovoljstva, politički razlozi prevrata sačinjavaju celinu. O njima se ovde manje govori jer se o njima više zna. Ukazaćemo samo na nekoliko dokumenata iz ove zbirke koje pokazuju da su zloupotrebe policijskih i sudskih vlasti sa političkim reperkusijama bile veoma velike.

Kazneni zakon već je bio tako redigovan da je omogućavao samovoljne postupke nebičnih razmera. Prema žalbi užičkih poslanika, dešavalo se da se „za krivicu jedne iste vrednosti” jedni osuđuju na smrt, drugi na zatvor do 25 dana.[186] Policijske i sudske istrage su bile tako nečovečne da su odredbe koje su ih propisale morale biti ublažene na intervenciju samih popečitelja kod Sovjeta. Metod iznuđivanja priznanja „kvrgom”, predviđen odredbom iz 1845. godine, pored metoda

[182] Dokumenti br. 43.
[183] Dokumenti br. 27, t. 1.
[184] Dokumenti br. 43.
[185] Dokumenti br. 38, t. 3 – 5.
[186] Dokumenti br. 43.

šibanja, sastojao se u tome da se „za izvestno vreme, na primer, dvanaest, dvadeset četiri i četrdeset osam sati obvinjavanij unakrst okuje tako, da mu desna ruka za levu nogu dole do stopala, ili leva ruka za desnu nogu pripeta bude, bez ikakvog između jedne ruke i jedne noge razstavlenija". Tada često upotrebljena kazna šibanjem na javnom mestu je izazvala takva nezadovoljstva da je napokon, nekoliko meseci pre pada režima, aprila 1858, Popečiteljstvo unutrašnjih dela bilo prisiljeno da zatraži od Sovjeta da se ukine.[187] Svirepi postupak sa osuđenim zaverenicima protiv kneza, u Tenkinoj zaveri, 1857. godine, produbio je revolt javnog mnenja protiv režima. U jednoj predstavci Svetoandrejskoj skupštini traži se kažnjavanje krivaca za nedela nad ovim zatočenicima u zloglasnoj Gurgusovačkoj kuli. Jer su oni „više kazni pretrpili, a samo su na jednu osuđeni... " bili.[188]

Nedela režima, po oceni većine poslanika Svetoandrejske skupštine, su posledica apsolutističke vladavine bez demokratskih zakonodavnih i kontrolnih institucija. U predstavci poslanika podrinjskog okruga se kazuje da su nasilja bila moguća jer je narod bio lišen političkih sloboda, jer su vlastodršci raspolagali po svom nahođenju zloglasnim zatvorima, u *Rupi vračarskoj, Robijašnici topčiderskoj,* i *kuli gurgusovačkoj,* jer su izdali zakon, kojim se teoretski „dobri od zli, i pošteni od nepošteni zaklanjaju", a praktično „samovoljstva i siledžiluci činovnika" sprovađaju.[189]

Sva nezadovoljstva, sve žalbe i protesti, kada su izbili javno snagom prevrata, koncentrisani su oko ličnosti kneza Aleksandra. Ali za vreme njegove vladavine glavnu reč su vodili sovjetnici koji su ga podržavali. Oni su izražavali interese korisnika epohe zelenaškog kapitala i shvatanja reakcionarnih konzervativnih krugova, Ukoliko nisu pripadali grupi korumpiranih i špekulantskih osoba, bili su pristalice zastarelih političkih ideja i vladalačkih metoda. Jedan od ovih potonjih, Jevrem Stanojević, suprotstavljajući se liberalnijim nazorima i predlozima sabesednika, na sednicama Sovjeta i vlade, ponavljao je: „Narod je pupila, a Pravitelstvo tutor". Po njemu „slušati narod" je značilo učiniti nešto loše.[190]

Za većinu viših državnih funkcionera, a naročito za okružne i sreske načelnike, narod je, iako su njegove klasne razlike još prilično male, u masama predstavljao gomilu koju treba nadziravati, ali ne i konzultovati. Prema mišljenju okružnog načelnika u Ćupriji, na primer, Skupštinu je trebalo sazvati samo u slučaju da su za nju „otmeni u narodu ljudij" pa „makar i pojedini".[191]

Jedan izvestan broj sovjetnika i popečitelja aktivno je učestvovao u svrgavanju kneza Aleksandra i učinio mnogo za održavanje Svetoandrejske skupštine. Oni su bili uvereni da će narodno nezadovoljstvo kanalisati u pravcu omrznutog kneza i njegove kamarile. Međutim, mnoštvo naroda i njegovih predstavnika dobro je uočilo u tegobama koje su ga mučile da se uzročnici nedaća nalaze ne samo u kneževom dvoru, već i u telima Sovjeta i vlade. U predstavci poslanika podrinjskog okruga, tamo gde se nabrajaju zloupotrebe činovnika i tegobe naroda predočava se krivica Praviteljstva čak i da nije znalo da se „tako grdna zla" u zemlji zbivaju. Ako nije znalo za nedela i teškoće, ili ako je na sve kroz „prste gledalo", Praviteljstvo se mora pozvati na odgovornost zato što je uprkos datoj zakletvi i primljnih obaveza nemarno i neodgovorno upravljalo „sudbom i srećom jednog — skoro od milion duša — naroda...".[192] U konzekvenci takvih shvatanja posle svrgnuća kneza Aleksandra se ističu i zahtevi za adekvatno kažnjavanje njegovih sovjetnika i popečitelja, uključujući Vučića i Garašanina, bez obzira na zasluge koje su stekli u borbi protiv kneževe politike i ličnosti. U danima zasedanja Svetoandrejske skupštine u javnosti uvažavaju se samo otvoreni protivnici Karađorđevića i ljudi demokratskih pogleda na svet, koji traže iz uverenja politička prava za narod, slobodu štampe, samoupravna ovlašćenja, skupštinu sa nadležnostima zakonodavne i kontrolne vlasti.

Iz skupštinskih žalbi i zahteva vidljivo je da je većina naroda i narodnih poslanika bila ne samo protiv kneza, već i protiv svih nosilaca i predstavnika birokratske državne uprave, koja je već odavno izgubila svojstva „ustavobraniteljskog" režima. U gotovo svakoj predstavci ističe se ubeđenje da su se zloupotrebe i tegobe nagomilale jer „nije bilo skupštine", slobode, zakonske prepreke, kojima bi se obuzdala „klasa činovnika" i zelenaša.[193]

[187] Dokumenti br. 2.
[188] Dokumenti br. 25.
[189] Dokumenti br. 27.
[190] Jevrem Grujić, *Zapisi.*
[191] Dokumenti br. 12.
[192] Dokumenti br. 27
[193] Dokumenti br. 25, 26, 27.

Skoro u svakom aktu protivnika kritikovanog i svrgnutog režima traži se skupština u kojoj će doći do izraza suverena volja naroda, traži se skupštinska uprava da bi se zaštitila narodna prava.

Većina u Skupštini bila je složna u svrgavanju kneza Aleksandra i uklanjanju birokratskog i zelenaškog režima. Inače nije dejstvovala jedinstveno. Ona nije kompaktna jer se u njoj nalaze pripadnici i predstavnici naroda različitih društvenih slojeva, sa različitim potrebama i interesima. Siromašniji, niži slojevi ističu prvenstveno tegobe i zahteve u vezi sa nepravedno razrezanim porezima i prirezima, sa previsoko utvrđenim taksama i preteranim zloupotrebama činovničke vlasti. Bogatiji, gornji slojevi traže veće učešće u upravi zemlje, više reda u poslovima, jače, zakonsko, obezbeđenje stečenih materijalnih prava. Preovlađuju poslanici viših slojeva.

Intelektualni začetnici i nosioci novih stremljenja deluju u skladu sa mogućnostima i potrebama pripadnika tada najdinamičnije grupacije buržoaske klase, vlasnika i korisnika trgovačkog kapitala. Oni ispoljavaju slabosti i vrline karakteristične za klasu koja stremi napred da bi došla do vlastodržačkih pozicija a još nema dovoljno energije i iskustva da do njih dopre sopstvenim snagama. Na toj etapi ona mora tražiti saveznika za rušenje postojećih prepreka i zadovoljiti se kompromisima. Ali svesna predstojećih pogodnosti na vladajućim položajima i željna da ih se što pre domogne, ne prestaje da se koristi elementima progresivne politike, kojom se pridobijaju pristalice za brže kretanje napred. Zato je razumljivo da u predstavkama građanskih poslanika insistira se i posle izbora kneza Miloša na demokratskim pravima naroda, na potrebama ograničavanja nove kneževske vlasti u interesu države i njenih građana.

U skladu sa tim pobudama i intencijama, poslanik Đorđe Aćimović, trgovac iz Beograda, na primer, traži od Skupštine da novoizabranog kneza Miloša „pre nego što kormilo pravlenija u ruke uzme opomene, da ne bi oko sebe prezivao i nagrađivao one ljude koi će samo njegovoj volji ugađati i njemu laskati, i navoditi ga da interese narodne prezire...“. On ističe da je *opšta želja* „da budemo pred zakonom svi jednaki i bezbedni i da ne budu kao i pod bivšim knjazem sudovi” pristrasni i podmitljivi. On označava novi period buržoaske epohe sa predlogom da se u buduće vojska zaklinje na vernost ne samo „knjazu srbskom” već i srpskom narodu. Za njega je važno da se „sloboda pečatnje...odobri“ jer će samo tako moći da utiče na javno mnenje i obezbedi njegovu podršku u daljoj borbi za vlast.[194]

Među dokumentima ove zbirke ističu se po zanimljivosti sadržine i značaju njihovog autora, akta i kazivanja Ilije Garašanina. On je u vreme sazivanja Skupštine zauzimao najvažniji ministarski položaj, sa najviše ovlašćenja i odgovornosti, bio je popečitelj unutrašnjih dela. Međutim, njegovi odnosi sa knezom i kneževom kamarilom u Sovjetu prožeti su duhom nezadovoljstva, nepoverenja, neslaganja. Knez Aleksandar i njegova okolina zazirali su od njega, visoke funkcije izvršne vlasti poverili su mu jer su došli do zaključka da bez njegove čvrste i razborite uprave ne mogu upravljati zemljom, a verovatno i zato da bi ga kompromitovali u očima mnogih za koje je Garašanin bio pojam velikih vrlina i sposobnosti. On sam se primio funkcija vlasti, jer bez njih bio bi osuđen na nemilost, progonstvo ili zatvor. Ali ostao je protivnik kneževe ličnosti i politike. Prezirao ga je zbog malih državničkih sposobnosti i karakternih slabosti. Nije se slagao sa njegovom oportunističkom spoljnom politikom u odnosima sa Turskom i Austrijom. Protivio se nesavremenim i korumpiranim metodima njegovog režima. I on je bio konzervativac, ali tipa prosvećenog apsolutiste.

U sazivanju Skupštine i obaranju kneza Garašanin je igrao izvanrednu ulogu. Nije imao samo osobine velikog birokrate, već i odlike krupnog državnika i inteligentnog političara. U mesecima sve većeg nezadovoljstva naroda i sve glasnijih traženja da se sazove Narodna skupština on je došao do zaključka, kako to sam kaže u jednom pismu, koje se ovde objavljuje, da: „Ove želje ako im se brzo ne udovletvori mogu preći i u zahtevanja naroda, a to bi bio jedan događaj vrlo težak za pravitelstvo i ubitačan za narod“[195] U danima sve hladnijih i zaoštrenijih odnosa sa knezom i kneževom kamarilom on se rešio da Skušptinu iskoristi u borbi protiv njih. Postao je pobornik sazivanja Skupštine i nije mirovao dok svoju nameru nije sproveo. Njegov je cilj bio da pokret narodnog nezadovoljstva kanališe u *pravitelstvene* vode. Preko štampe, napisa u *Srbskim novinama,* putem cirkularnih pisama područnim organima vlasti i ličnim privrženicima, dao je na znanje masama naroda da je *Praviteljstvo* na njihovoj

[194] Dokumenti br. 38 t. 1, 2, 6, 18
[195] Dokumenti br. 8.

strani. „Namera Pravitelstva nije, niti biti može, da mimoilazi želje narodnje i još manje da ih s prizrenijem odbaci i bez svakog vnimanija ostavlja...zato će one sve da učini da se ispuni narodna volja. Ali Garašanin ostaje protivnik javnih demonstracija, zazire od masovnih pokreta otpora, plaši se izliva narodnog nezadovoljstva. U uputstvima poslatim okružnim načelnicima piše: „Treba narodu... dati jasno razumeti, da svaki korak njegov mimo Pravitelstva preduzet" biće smatran „kao bezakon i neuredan". Policijske vlasti moraju sprečiti „svaki nered ili nesmišljenij bez naredbe Pravitelstva pokret, koi bi se mogo u narodu dogoditi podstrekanjem, bilo to lakomisleni ili zlonamerni ljudij".[196]

Uporedimo li Garašaninova pisma iz vremena sazivanja Skupštine i njegove kasnije memoarske iskaze, možemo lako zaključiti da u ovim potonjima preovlađuju subjektivni elementi kojima se, obično u takvim reminiscencijama, preuveličavaju lični doprinosi u istorijskim zbivanjima. Nije od njega potekla inicijativa za sazivanje Skupštine, već od naroda i liberalnih političkih krugova. Pristao je na Skupštinu pod pritiskom narodnih zahteva i to ne iz načelnih već taktičkih razloga, sa ciljem da se koristi njima u borbi protiv kneza i kneževe kamarile.

U pismu od 26. jula Magazinoviću on kaže „Glas o skupštini to je što svu moju brigu zauzima, na to treba vnimanije obratiti i tek ako ta stvar na miru prođe, moći ćemo u spokojstvu druge stvari kao što valja naređivati.[197] U pismu koje je uputio istog julskog dana 1858. Mondenu u Pariz on kazuje: Želje naroda za sazivanje Skupštine „već prelaze u pravo zahtevanje, i ja ne verujem da će se moći izbeći da se ovim željama ne udovletvori. I meni samom glas Skupštine zadaje mloge brige... ali mi ... izbeći ne možemo" njegov saziv.[198]

Knez Aleksandar je tada svojom političkom taktikom dokazivao „da i Garašanin nije kadar dela narodna unaprediti". A Garašanin je usvajanjem narodnih želja težio da dokaže da bi sa svojim ljudima mogao „bolje... rukovoditi samo kad ne bi poglavar njima smetnje na put polagao".[199] Garašaninova taktika je bila plodonosnija u odnosu na kneževu. Knez je morao napustiti državno kormilo. Ali ni Garašanin nije mogao ostati na rukovodećem položaju. On je samo olakšao i ubrzao zbacivanje kneza Aleksandra. Vodeća mesta su pripala onima koji su prouzrokovali i sproveli akt zbacivanja.

Izložene činjenice jasno pokazuju da se ne sme preuveličati Garašaninova uloga u sazivanju Svetoandrejske skupštine i obaranju kneza Aleksandra Karađorđevića. Moraju se, prema tome, iz Garašaninovih uspomena eliminisati sve subjektivne preteranosti pre nego što bi se koristile vrednosti njegovih dragocenih memoarskih kazivanja. Ne može se, na primer, upotrebiti kao dokazni materijal Garašaninova emfatična izjava: „Zbačenje Aleksandra i povratak Obrenovića u Srbiju delo je moje". U spletu mnogobrojnih uticajnih faktora njegov uticaj nije bio takav da bismo mogli poverovati iskazima kojima tvrdi: „...dokle god sam ja hteo da se Karađorđević drži...dotle se on zacelo i držao. Dokle sam god hteo da Obrenovići u zemlju ne uđu oni zaista ni ušli nisu...". Doduše on i sam ublažuje ovu tvrdnju komentarom da je pre nego što su „Obrenovići...povraćeni u zemlju" rešio da ne utiče na „izbor novoga knjaza pa ma ko to bio". Ali ipak završava sa zaključkom: „Okolnosti su takve bile da je od mene zavisilo da ovako ili drukče bude".[200]

Naš zaključak, koji bi se zasnivao na rezimeu svih zbivanja i svedočenja, mora biti suprotan navedenom Garašaninovom zaključku. Obrenoviće su vratili u zemlju njihovi mnogobrojni privrženici i okolnosti koje su njima najviše pogodovale. Njima se nisu mogli suprotstaviti ni liberalni intelektualni začetnici i sprovodnici prevrata, koji su izražavali interese čitave jedne društveno-ekonomske klase, a kamo li pojedinci, koji su imali uglavnom samo lične poštovaoce.

U vezi sa mnoštvom kandidata na kneževski položaj, o kojima su pričali savremenici, a još više govorili kasniji izlagači proteklih zbivanja, moramo još reći da Garašaninovi iskazi o kandidaturi koja se odnosi na njegovu ličnost imaju snagu verodostojnog svedočenja. On je bio dovoljno razborit da zna da nema uslova pored dve, a sa Crnom Gorom i tri, dinastijske kuće da stvori još jednu za sebe i svoje naslednike. Nagađanja u narodu, sugestije diplomatskih krugova Francuske, o kojima se pisalo, priželjkivanja činovničke i porodične okoline ne mogu se uzeti u obzir za dokazivanje njegovih ličnih ambicija i planova. Međutim, glasovi o namerama da se obrazuje namesništvo,

[196] Dokumenti br. 15.
[197] Dokumenti br. 84.
[198] Dokumenti br. 85.
[199] Isto.
[200] Dokumenti br. 89.

kajmakamija, sa učešćem Garašanina, mogu se smatrati pouzdanim. I iz ovde štampanog uputstva iz Carigrada Hafis paši u Beogradu vidi se da je turska sizerenska uprava bila ne samo rečima već i aktom za kajmakamiju od tri lica.[201] Sigurno je da je jedan od predviđenih kajmakama bio Garašanin. Sa gotovo istom sigurnošću možemo tvrditi da on ne samo što ne bi odbio takav položaj u vlasti već da se sam opredelio za takvu vlast. Prema tome njegove tvrdnje da nije imao nikakve ambicije u vezi sa kneževskim položajem, njegovi ogorčeni protesti protiv pričanja i pisanja o njegovim namerama da postane knez, moraju biti u potpunosti uvaženi. Ovi njegovi iskazi su vejrodostojni. Ali izjave kojima demantuje glasove i napise o nameravanom učešću u kajmakamstvu ne mogu se uvažiti. Tu gde piše: „Što su mi neki pripisivali nameru, da se sam knjazem napravim ili da sa Vučićem i Mišom Anastasijevićem stvorim kajmakamiju u zemlji to je puka izmišljotina i laž...“,[202] tu je neosporno samo prvo, da nije imao ambiciju i nameru da postane *knjaz.*

U ovoj zbirci objavljujemo i jedno pismo Milivoja Petrovića Blaznavca, načelnika vojnog odeljenja popečiteljstva unutrašnjih dela, upućeno iz zatvora, 5. januara 1859, komandantu beogradskog garnizona i šefu privremene vlade, Stevči Mihailoviću.[203] Ovo pismo ne nalazi se među dokumentima koje je objavio Radoslav Marković u *Spomeniku.* S obzirom da prethodi pismu koje je štampano i u kome se govori o njemu, ono dopunjuje naša znanja o tom predmetu. Blaznavac tu opravdava držanje vojske i svoje lično, argumentima vernosti zakletvi i zakonitim pretpostavljenima. Pismo je u efektnom stilu napisano i u njemu se ogledaju intelektualne sposobnosti ove važne istorijske ličnosti. Da se čitalac ne bi dao zavesti nekim argumentacijama koje su na izgled opravdane moramo upozoriti da bez obzira na olakšavajuće okolnosti, sticajem oportunističkih polumera od strane Skušptine, Blaznavčevo držanje u prevratničkim danima pruža dovoljno dokaza za tvrdnju da je on lično bio za kneza Aleksandra i njegov režim, sve do momenta kada je uvideo da je svaki dalji otpor uzaludan. Podsećamo da za njega Ristić kazuje da je u poznatim pregovorima oko kneževske uprave sa portinim vanrednim komesarom, Etem pašom, marta-aprila 1858, bio „najinteligentniji i najodlučniji zastupnik knežev“.[204]

Među ovde štampanim dokumentima nalazi se i jedno pismo kneza Aleksandra Karađorđevića, upućeno Garantnim silama posle ubistva kneza Mihaila. (Tekst ovog pisma bez uvodnog i završnog dela objavio je Il. N. Đukanović kao *zabelešku* kneza Aleksandra.[204a][204a] Obzirom da nije imao pred sobom izvorni tekst, Đukanović nije znao da ta *zabeleška* predstavlja samo deo pisma, koje ovde u celini objavljujemo.) Svrgnuti knez u razumljivom ogorčenju protiv svojih saradnika, koji su sa najodgovornijih mesta radili protiv njega, tvrdi da su Vučić i Garašanin išli za tim „da treću dinastiju na presto dovedu”.[205] Ali on ništa ne kazuje o tome za koju i kakvu novu dinastiju su oni bili. Verovatno i do njega su samo doprli glasovi o raznim kombinacijama i intrigama, a o konkretnim planovima i namerama nije bio obavešten. Ovo je pismo napisano u vreme kada se nalazio pod optužbom da je knez Mihailo ubijen po njegovom nalogu, i kada je dokazivao svoje ponovno pravo na kneževski presto, s obzirom da ubijeni knez nije imao direktnog potomka. Zato sada tvrdi da je posle svoje abdikacije lično doprineo povratku dinastije Obrenovića, suprostavljajući se onima koji su, navodno, bili za treću dinastiju. Jasno je da on nije imao nikakvog udela u vraćanju dinastije Obrenovića. Ali da bi se razumela jedna takva njegova tvrdnja, treba znati da je u poslednjim godinama svoje vladavine, usred raznih teškoća, intriga, zavera, kriza, imao običaj da istupi sa pretnjom da će dati ostavku u korist Obrenovića. Time je hteo da zaplaši ne samo svoju okolinu, već i masu naroda, jer je verovao da ljudi još uvek strahuju od povratka Obrenovića. Nije hteo da veruje da su njegovom krivicom pozicije njegovih protivnika poboljšane, da su usled tegoba koje su rasle minule nedaće zaboravljene, da će se opet korisnici budućnosti poslužiti snagama prošlosti.

Režim Aleksandra Karađorđevića tokom vremena ispoljio je sve negativne osobine autokratske vlasti, koje je još čuveni engleski

[201] Dokumenti br. 93
[202] Dokumenti br. 89.
[203] Dokumenti br. 90.

[204] Jovan Ristić, *Spoljašnji odnošaji Srbije* I, 256.
[204a] Il. N. Đukanović, *Ubistvo kneza Mihaila i događaji o kojima se nije smelo govoriti*. Beograd b. g., 23—27. Slobodan Jovanović, *Novi podaci o prevratu 1858*. Politika, br. 6—9. I 1940. Na ovaj članak Slobodana Jovanovića, koji takođe nije znao da je ta kneževa zabeleška deo njegovog pisma, skrenuo mi je pažnju dr. Fedor Nikić. Ja mu se i ovom prilikom zahvaljujem na usluzi.
[205] Dokumenti, br. 91.

mislilac Bekon *(Francis Bacon)* sveo na četiri osnovna poroka: *odlaganje*, *korupcija*, *grubost* i *slabost*. Dokumenti iz ove zbirke jasno pokazuju da su odista ta svojstva apsolutističke vladavine postala dominantna, da su ona izazvala najveća nezadovoljtva. U periodu u kojem su upravni i sudski sporovi u većini mesta regulisali tokove kapitalističkog razvitka, u fazi razgraničavanja nezakonitih i zakonitih radnji kapitalizma, na granici prvobitne i regularne akumulacije, „ustavobraniteljski" režim se uglavnom služio metodama odlaganja. Akta su se gomilala, rešenja su odlagana, ljudi su primorani na čekanje. Presude i odluke ubrzane su i prejudicirane intervencijama prijateljstva, vlasti i novca. Korupcija je postala glavna poluga državnog aparata. Svemoćna vlast je nastupala nadmeno, na proteste stranaka je reagovala grubo, kod isleđenja i kažnjavanja surovo. A tamo gde je najviše trebalo ispoljiti snagu i odlučnost, u spoljnopolitičkim odnosima, prema Turskoj i Austriji tamo se manifestvovala slabost, snishodljivost, popustljivost. Tako je apsolutistički režim Aleksandra Karađorđevića svojim negativnim svojstvima odbio od sebe mase naroda i najsposobnije ličnosti u njemu. Ostao je toliko usamljen da su ga protivnici oborili gotovo bez otpora i žrtava.

U vezi sa sadržajem akata iz arhiva inostranih diplomatskih predstavništava možemo se zadovoljiti sa nekoliko napomena. Stavovi konzula u Beogradu i njihovih pretpostavljenih u ministarstvima inostranih poslova odnosnih država poznati su manje više podrobno u našoj istorijskoj literaturi. Samo se kod pojedinih pisaca preuveličava uloga predstavnika jedne ili druge zemlje u korist jedne ili druge ličnosti, na primer, francuskog konzula u korist Garašanina, austrijskog protiv kneza Miloša.

Iz dokumenata u ovoj zbirci vidi se jasno da francuski konzul ne samo da nije imao potrebne instrukcije za intervenciju u prilog jednog od mogućih kandidata za preuzimanje vlasti posle svrgavanja kneza Aleksandra, već da je dobijao prekore zbog mešanja u autonomne unutrašnje poslove Srbije. Zahvaljujući držanju Francuske i Rusije, koje su insistirale na tome da se poštuju odredbe Pariskog ugovora u odnosu na autonomiju Srbije, ni Austrija nije bila u mogućnosti da efikasno deluje u duhu svojih intencija. I u vreme kada je mobilisala trupe za eventualni ulazak u beogradsku tvrđavu na poziv turskog paše, njena vlada je izdala striktna uputstva za nemešanje u unutrašnje sukobe srpskog naroda na teritoriji izvan turskih šanaca. Turska je bila preslaba da sama sprovede efikasniju intervenciju kako u korist kneza Aleksandra Karađorđevića tako i za uspostavljanje kajmakamstva, namesništva, kojim je htela da izbegne ili bar odloži povratak Obrenovića.

Odredba Pariskog ugovora o garantovanju autonomije Srbije od strane velikih sila je u tadašnjim međudržavnim odnosima bila od presudnog uticaja, u meri koju nisu predvideli predstavnici tzv. velikaške opozicije Vučić, Garašanin, Miša Anastasijević i drugi. Zato se i odluka o svrgavanju kneza Aleksandra i vraćanju kneza Miloša mogla lako sprovesti na opšte zaprepašćenje onih koji su se smatrali svemoćnim jer su verovali da imaju podršku predstavnika jedne ili druge strane države. Velesile, kojima su tada upravljale konzervativne vlade bile su jednodušne samo u strahu od jedne revolucionarne skupštine slične konventu iz perioda francuske revolucije. Zato su sa zebnjom pratile svaki samostalni akt Svetoandrejske skupštine i požurivale povratak kneza Miloša sa jedinstvenim ciljem da obuzda i obustavi njenu delatnost.[206]

Na kraju ovog predgovora prijatna mi je dužnost da zahvalim akademiku dr Milanu Bartošu i dopisniku dr Miti Kostiću za dragocenu stručnu pomoć koju su mi pružili svojim uputstvima i primedbama kao recenzenti ove zbirke. Istovremeno zahvaljujem kolegi dr Vojislavu Vučkoviću, za prepise više dokumenata koje mi je ustupio iz svoje kolekcije, kao i kolegi dr Jovi Milićeviću, docentu Filozofskog fakulteta, za nekoliko dragocenih obaveštenja. Za usluge kojima mi je omogućen efikasan rad bez zastoja i smetnji u Državnom arhivu Srbije zahvalan sam direktoru Arhiva Sredoju Uroševiću, sekretaru Miloju Papiću i arhivistu Dragoju Todoroviću.

[206] Svi dokumenti, na ćirilici, o Svetoandrejskoj skupštini iz Državnog arhiva i Arhiva istorijskog institute pisani su u originalu po starom pravopisu. Mi ih ovde objavljujemo radi lakšeg štampanja po novom pravopisu, pošto smo stare oznake zamenili novim.

DOKUMENTI

DOKUMENTI ZA ILUSTRACIJU STANJA UOČI SVETOANDREJSKE SKUPŠTINE

1.

Dokument o uzrocima narodnog nezadovoljstva u krajinskom okrugu — posedi fetislamskih Turaka.

SPISAK

Oni zemalja, koi Turci u ovom Okrugu pritjažavaju

Broj	Ime i prezime	Колико дана ораће земље	Koliko motika vinograda	Koliko kosa livada	Primečanije
1.	Omer bega bašta	16	1	—	Pritjažava od starine
2.	Ismail Derviša bašta i vinograd	8	20	2	,, ,, ,,
3.	Uzun Alija	6	8	—	,, ,, ,,
4.	Abdul Kadića bašta s voćnjakom i vinogradom	6	—	—	,, ,, ,,
5.	Sali Juzbaša	3	—	—	Popustio je od pre godina malo
6.	Usein Ćitapsiz	2	—	—	,, ,, ,,
7.	Alija Gušalija	2	—	—	Pritjažava od starine
8.	Bećar Sakadžija	2			,, ,, ,,
9.	Sali Bošnjaka bašta sa vinogradom	8	—	—	,, ,, ,,
10.	Usein Alin brat	3	—	—	,, ,, ,,
11.	Usein Papudžija	5	—	—	,, ,, ,,
12.	Kaduna Luigana	2	—	—	,, ,, ,,
13.	Uzun Omer	2	—	—	,, ,, ,,
	Bašta	4		—	Od starine orao je samo 10 dana, a posle popustio je pomalo za 20 dana, a pre 3 godine popustio je za 10 dana, a broi se da je njegovo po tapiji, kao što u planu pod A naznačeno stoji.
	Baštovandžinica	10	2	—	
14.	Pamuk Asana	40	—		
	Blato Adžiomuj Dželisko, koje daju pod arendu				
15.	Turci				Kao što je u planu pod B, V, G, D, E i Ž. označeno od koje vreme pritjažava
	Suma	119	31	2	

5 aprila 1858 god.
U Negotinu
Sekretar
M. Krstić s. r.

Za načelnika okružnog
Pomoćnik Š. kapetan
Jov. Milosavljević, s.r.

Popečiteljstvo vnutrenji dela doznalo je godine 1857. da Turci Fetislamskij, osim toga što više grada znatnij prostor zemlje, kao: bašte, njive i livade pritjažavaju, još jedan prostor do

300 dana oranja, koje čiste, koje pod šumaricama zemlje za ispust drže; i ukoliko se dalje moglo doznati, Turci su se od časti u ovom pritjažanju zemlje zatekli, a od časti su i u tečeniju vremena tu zemlju prisvoili.

Po ovome ono je pisano 22 julija 1857 god. E№ 1034 Popečiteljstvu finansije i umolilo ga, da izvidi kako su Turci u pritjažanje rečenog prostora zemlje došli, a potom nastane, da se ta zemlja od Turaka oduzme.

Načelničestvo Krainsko izvidilo je ovu stvar po nalogu Popečiteljstva finansije i podnelo mu pod .i. spisak s planom iz koga se vidi, koi Turci poimence, od kog vremena i po koliko od spomenute zemlje drže.

Popečiteljstvo finansije radilo je preko Popečiteljstva inostrani dela, da se Turci Adakalski iz pritjažanja zauzeti zemalja, koje protivno pravama zemaljskim drže, istisnu.

Šta je g. Predstavnik za ovu zemlju pisao valiji Vidinskom č. Ismet paši, vidi se iz prevoda pod 3.

Stvar još nije svršena, niti ima kakva odgovora od valije Vidinskog na ono, što mu je g. Predstavnik pisao.

Original. Nefascikulirana akta Popečiteljstva finansija. Državni arhiv Srbije. Nesređena akta. Privr. br. 746/58.

P r i l o g

Prevod pisma koje je od strane g. predstavnika valiji Vidinskom č. Ismet paši pisato u smotrenju zemlje, koju Turci Fetislamski izvan Šanca drže.

Napred je izloženo, kako je Popečiteljstvo finansije dostavilo Popečiteljstvu inostrani dela, da neki Turci Fetislamski izvan Šanca do 300 lanaca zemlje u okolini Fetislamskoj drže, kao što se iz priloženog :|: plana i spiska pod :||: . (koi su paši poslati) viditi može. Po fermanima carskim, koima je Srbima pravo dato i utvrđeno, i u koima je obširno sve izloženo, u Srbiji ne mogu Turci zemlje izvan Šanca i obkopa gradski pritjažavati, i u koima fermanima nalazi se, da su Turci, koi zemlje po tapiji ili Hudžetu pritjažavaju, moraju takove po pravednoj ceni Srbima prodati; no neki fetislamski Turci pri svem tom pritjažavaju i sad neke zemlje izvan Šanca, na koje po fermanu nikakvo pravo nemaju, a međutim u ovo poslednje vreme sve malo pomalo ogradu popuštaju i zemlju Srbima prinadležeću zavataju. Ovaj njiov postupak, koi je sasvim protivan carskim fermanima, koje treba da i Srbi i Turci počituju i uvažavaju, - ide na umanjavanje srbskog prava i na omalouvaženje carski fermana, a ovo se ne može trpiti i ravnodušno gledati, jer tamošnji srbski žitelji mogu najedanputa potražiti, da svoje zemlje zauzmu, pa se odtuda mogu kakve nezgode dogoditi, koje će nepovoljne i za tursku i srbsku vlast biti. Pa da bi se ove sumnje odklonile, koje se slučajno dogoditi mogu, to treba da se postaramo, da se to sve na kakav lep način odkloni. Kako carski fermani srbskom narodu daju pravo na sve zemlje izvan šanaca gradski u Srbiji postojeći, to treba da gore u spisku napomenuti Turci dignu svoje ruke od zemalja u pomenutom planu označeni, no ako bi rečeni Turci na kakav komad zemlje tapiju ili hudžet imali, to neka po vrednosti prodadu Srbima, koje smo i mi naredili, da se uzmu. Zato vas molim, da i vi imate dobrotu narediti, da navedeni Turci dignu ruke od ti zemalja i da one Srbima prodadu, na koje prava imadu, kako bi se tako carski fermani u važnosti održali i stvar ova na lep način svršila, a mi u ljubavi živili. Pritom molim vas javite mi šta ste po ovom radili. 12. junija 1858. godine u Beogradu. St. Magazinović (m. p.)

DAS (Državni arhiv Srbije) M. F. k. br. 746/1858.

2.

Beograd, 26. aprila 1858.

P o p e č i t e l j s t v o u n u t r a š n j i h d e l a S o v j e t u — o t e š k o ć a m a k o j e i z a z i v a j u n e č o v e č n e k a z n e š i b a n j e m.

Sovjetu.
P№. 1673.
26 apr. 1858. u Beogr.

Između ostali kaznij, koje sudovi naši dosuđuju, postoi i kazn šibe.

Popeč. vnutreni dela nije pozvano razlagati, da li ova kazna odgovara ubeđenju današnjega vremena, da li je moralna i uobšte, da li ona u nas i onda treba da ostane, kad je u mlogim drugim zemljama ukinuta i za prestupnike vojenoga reda. Popečitelstvo će ostaviti, da visok Sovjet ta pitanja rasmotri; samo pak prinuđeno je predstaviti mu tegobe, koje se pri izvršivanju ove kazni pojavljuju.

Svuda, i po varoši i po selima, teško je sakupiti ljude za izvršivanje ovi kaznij sposobne,

a gde se i skupe, tu je teško u nuždan poredak staviti ij šta više, pri šibanju svi se tako gnušaju, da krivac i neiskusi: kaznu u smislu presude.

Ove su se tegobe pojavljivale najčešće ovde u Beogradu, gde je policija dolazila u to nezgodno položenje, da veću čast građana uzima na odgovor zato, što su izbegavali upotrebiti se na šibanje. Da se ova neprilika odkloni, ostalo je ili naše garnizono voinstvo na taj posao upotrebiti, ili krivce, na šibu osuđene, u srezove radi izdržanja kaznij slati.

Služiti se voinstvom, bilo bi odveć osudno, jer upotrebljavati cvet mladeži naše na izvršivanje tako gnusni kaznij, ne bi ništa drugo značilo no razvraćati narod u podmlatku njegovom; a upotrebljavati žiteljstvo seosko na šibanje, bilo bi koliko dangubno i nepravedno za njega, toliko uobšte protivno celi Pravitelstva, koje ne može ravnodušno gledati, da se narod, u naravima čist i nepokvaren, prinuđava na poslove, od koij se gnuša.

Pošto dakle kazne, koja ni u osnovu odobrenja ne nalazi, i tako velike tegobe susrete, da se ove skoro sa nemogućnošću dalje izvršavanju graniče, Popeč. vnutr. dela ima čast predložiti visok Sovjetu, da se, iz napred izloženi obzira, kazn šibe ukine, pa da se unapredak drugim shodnim kaznima zamenjuje.

DAS, MUD, Pf VII, br. 67/1858.

3.

Užice, avgusta 1858.

Okružno načelstvo u Užicu Popečjiteljstvu unutrašnjih dela — o negativnim posledicama prezaduženosti naroda.

Visokoslavnomu Popečitelstvu vnutreni dela

Budući se je od pre kratkog vremena vrlo mnogo domova u okr. ovom prezadužilo tako, da sada vlasti policajne ništa drugo raditi nemogu, nego se danonoćno trčeći iz sela u selo i iz obštine u obštinu, sa zapćavanjem, popisivanjem, procenjivanjem i prodavanjem za dugove imanja zanimaju, i već se uviđa, da će skoro jedna četvrta časti familija u okružiju ovom ne samo bez ikakvog drugog imanja ostati, nego i sami obitališni svoi krovova lišti se! — Uzrok pak ove velike nesreće i konačne propasti za više domova i familija, nije ništa drugo, nego pretežkij i bezzakonij interes na novce.

Pri postavljanju pak zaptova na imanje i pri izricanju presude i naplati dugova, sudovi se ni najmanje na par. 649. Zakonika o postupku sudejskom ne obziru, a policajne pak vlasti, na osnovu sudejskih naredba i rešenja i najnuždnije za dužnika stvari, bez izjatno popisuju, zapćavaju i prodaju.

Zbog ovako pak umnoženij dugova i prodaja, ljudi su tako osiromašili i bez novaca ostali, da se već skoro nikome ništa prodati nema, (sirječ kupca nema) primera ima više, da su sreske starešine, po tri puta na jednu prodaju dolazili i rokove određivali, pa počem imanje koje po 150 duk. Cesar. vredi ni za 40 duk. izići nemože, i počem dovoljno licitanda imali nisu, opet su prodaju neudejstvovanu ostaviti i za uputstvije Načalničestvu i sudu okružnom obraćati se morali i posvednevno obraćaju se. Pre nekoliko dana prodavato je celo imanje jednog dužnika i jednog njegovoga jemca u selu Gostilju srezu Ariljskom putem javne licitacije za račun duga nekog Sime Stojanovića puškara iz Užica, i pri toj licitaciji izlicitirano je celo imanje glavnog dužnika na 58, a jemca njegovog na 101, gr. i tako oba ta imanja na kome dve familije žive, nisu mogla više nego 159 gr. čar. izaći, jer kupaca nema, a ovakvi i ovima podobni žalostnij primera više i više ima.

Ljudi oni, koji su bez ikakova imanja ostali, pored toga što bednu familiju svoju izdržavati, ni Pravitelstvu danak plaćati nemogu, pasti ćedu ne teret svojim obštinama i nužda će ij primorati, te ćedu se i u svaka zla upuštati, pak će i one domove, koji se još održavaju u siromašno stanje dovesti.

Sve ove dostavljajućij Načelstvo okr. Užičkog visokoslavnom Popečiteljstvu vnutreni dela do znanja, uzima slobodu ponizno predložiti mu, da bi neobhodimo nužno bilo, da se što je pre moguće jedno zakono pravilo izda, koim bi se zabranilo svakome novce na velikij i preko zakonij interes davati, i da se u selu živećim dužnicima, koi se sa zemljedelskom radnjom zanimaju, kuća u kojoj s familijom žive sa nuždnim pokućanstvom i po dva vola kao i za zemljedelca najnuždnije orudije, s koim on pa ma da ništa više imao nebi, familiju svoju izdržavati, i danak Pravitelstvu zarađivati može, nikako za dug prodati nesmedu, a tako ni posejani plod da se sa zemljom prodati nemože, nego da ga dužnik koga se zemlja prodaje sabrati može; pa kad bi se takovi zakon izdao

onda bi svaka selska kuća po dva vola imati i držati mogla, jer bolje je i pravednije, da se nekolika poveritelja pomalo oštete, nego da se dužnik sa celom familijom upropasti; ovo je jedino sredstvo, po mneniju Načelstva ovog, koim bi se prezaduženi ljudi u ovome kraju sa njinim familijama koliko toliko održati mogli.

№ 6479.
Avgusta 1858. god. Načelnik okr.
u Užicu Podpolkov.
Pisar (potpis nečitak)
Vukoman Novaković P№. = 3393.

DAS, MUD, Pf VII, br. 67/1858.

4.

Smederevo, 1. septembra 1858.

S t a n o v n i c i S m e d e r e v a P o p e č i t e l j s t v u u n u t r a š n j i h d e l a — ž a l e s e š t o i m j e o d b i j e n a m o l b a z a o g r a n i č e n j e b r o j a „b o l t a d ž i j s k i h d u ć a n a p o s e l i m a“.

V i s o k o P o p e č i t e l j s t v o v n u t r e n i d e l a !

Ponizno podpisani žitelji varoši Smedereva, pod 8^{m} julija 853^{će} god. Žalili smo se Visokosl. Zemaljskom Sovjetu a pod 12 avgusta i. god. i samoj Njegovoj Svetlosti, protivu postojećij boltadžijskih dućana po selima, u Okr. smederevskom i molili smo, da se isti dućani, koi na preveliku štetu kako svakog pojedinog žitelja smederev., i tako i cele obštine služe, ukinu, a pod 10^{a} 7^{bra} 855 god. V№ 437 po visočajšem nalogu izvešteni smo Visokosl. Predstavničestvom, da nam se molba za to udovletvoriti ne može, što se, po izvestiju Visokog Popestva vnutr. dela, po selima ne nalazi više od devet, nadležnom vlašću od 839. do 844^{e} god. odobreni sitničarskij, a ne kao što smo mi u prosbi naveli boltadžijskij dućana. Izvestije predhvaljenog Popečitelstva vnutr. dela osnovano je na nedostatočnom i ako smemo reći na neistinitom izvestiju Načelničestva smederevskog, koje smo i onda dokazati mogli, kao što će se sad viditi, no nismo hteli za onda ni Visokoel. Sovjetu ni Njegovoj Svetlosti dosađivati, nego smo čekali drugu priliku, koja nam se sad ukazuje: jer smo pomenutim indorzatom i o tom izvešteni, da je naređeno, da se oni dućani, koi bi se smrću ili bankrotstvom njiovi pritjažatelja, jednom zatvorili, više otvarati ne mogu, a sad priliku imamo, da su dva posmrtna dućana, na polzu naslednika umrli pritjažatelja, pod kiriju data, a jedan, koi je na molbu celog sela pre jedne i po godine dana konečno zatvoren, sad se opet namerava otvoriti, po nagovoru sveštenstva, koje želi prihod istog dućana na polzu crkve upotrebiti. Ovaj poslednji dućan je u Selevcu, a od prva dva, jedan je u Kovačevcu, masi poč. Petra Arambašića, a drugij u Lapovu, masi poč. Milana Cvetkovića prinadležećij, pored ovij ima jedan u Starom Adžibegovcu, kog pravi imaoc ne drži, već ga drugom pod kiriju daje, dakle s njim špekulira, kao što ga je sad Dimitriju Pavloviću dao.

Po §u 33m Zakonika građanskog sva ona prava koja su za jednu ličnost vezana, prestaju sa smrću te ličnosti, a da su prednavedeni dućani zaista za ličnost vezani, ne pak da pravo njiovo i na naslednike prelazi, rešilo je predhvaljeno Popečitelstvo vnutr. dela, počem je, — po glasu pomenutog indorzata, — pod 3^{m} februara 853^{će} god. P№ 3598 naložilo Načstvu smederevskom, da se oni dućani, koji imaoc umre, više ne otvaraju bez naročitog dozvolenja vlasti, (bez sumnje više), i kao što je u Saraorcima jedan bankrotskij dućan usled te naredbe i zatvoren. Pomenuta tri dućana daju se b e z t a k v o g o d o b r e n j a pod kiriju, a onaj u Selevcu namerava se nanovo, na polzu crkve, dakle drugog imaoca otvoriti, koje sve protiv pomenute naredbe, biva. — Sad nam ostaje da jošt i to dokažemo, da nalazeći se ostali po selima dućani nisu, kao što je čestohvaljeno Popečitelstvo nedostatočno izvešteno, sitničarskij, nego baš pravij boltadžijskij, bolji neg u samom Smederevu dućani, jer dućan, koi po sto hiljada gr. espapa ima, po našem poniznom mneniju nije sitničarskij, a takovi ima više, kao što su: Krste Jovanovića u Azanji, Zarije Đorđevića u Kovačevcu, Marka Lukića u Miloševcu, Hadži-Đorđev u Lozoviku, Jorgaća Aćimovića u Krnjevu, dalje u Markovcu, Lapovu i t. pod. od koji dućana ni jedan manje od 500 # ces. espapa nema, pa ako se to sitničarskim dućanima nazvati može, onda mi ne znamo šta je bolta; a ako nam se ne bi verovalo da gornji dućani toliko kapitala imaju, onda molimo, neka se jedna iz Beograda komisija, o našem trošku pošlje, koja će se o istini podpuno uveriti.

Usled predizloženog usuđujemo se Visokoslavno Popečitelstvo vnutr. dela,

povtoritelno moliti, da bi ono, uzevši sve predizloženo a i sledujuće u prizrenije, da se sreća i blagostanje obšte, sreći i blagostanju pojedini, napredak većine, napredku manjine predpostaviti mora, da naredbe visokoslavni ovozemaljskij vlastij treba u snagi i uvaženju održavati, da napredak varošij u trgovini, a napredak sela u zemljoproizvodstvu i o. p. podizati treba, — blagoizvolelo nadležne korake učiniti, da se shodno pomenutoj naredbi, ona tri, u Lapovu, Kovačevcu i St. Adžibegovcu dućana zatvore, a onaj u Selevcu nikako ne otvara.

Nadajući se tvrdo, da će Visokosl. Popečitelstvo ovu našu poniznu molbu što pre uslišati,

1. Septembra 1858. god.
Smederevu
jesmo
ponizni
Obštinari v. Smedereva

Mita Popović trgov.
Anđelko Anastasijević
Anastas Tomić
Vasilije Marković
Stojan Jabašić
Miloš Kalinić
+ Kitan Stošić
Stojan Nikolčić
Dimitrije Mančić

Da je ovo — predizloženo zaista obšta i istinita želja varoši Smedereva, i da isto najglavniji žitelji i predstavnici iste varošij podpisali Primiritelni Suda iste Obštine nadležno potvrđuje.

№ 369
4. septembra 1858. god. u Smederevu

Za predsedatelja Primirit. Suda
M.P.
Člen
D. H. Đorđević

Delovoditelj
M. Stojadinović

Original. DAS, MUD, nesređena akta

5.

Beograd, oktobra 1858.

I m o v n o s t a n j e p o p e č i t e l j a i s l u ž b e n i k a P o p e č i t e l j s t v a u n u t r a š n j i h d e l a.

Činovnika visokoslavnog Popečiteljstva vnutreni dela, koi nepokretna dobra pritjažavaju i na ovaj danak kassi praviteljstvenoj pripadajući za ovo đurđrvsko polgodije, a to je od 1 Maja pa do konca oktombra ove 1858. god. rač. plaćati imaju.

S P I S A K

	Zvanija Ime i prezime	Na vrednost dobra dukatima	Plaća god. danak talira	Plaća za pola godine porezkij			
				Groša	Para	Groša	Para
1.	Popečitelj Ilija Garašanin	5000	10	60	„		
2.	Pomoćnik Atanasije Nikolić	600	4	24	„		
3.	Načelnik Jovan Ristić	1000	4	24	„		
4.	Načelnik Jemerih Lindermajer	600	4	24	„		
5.	Načelnik Milivoj Petrović	207	2	12	„		
6.	Sekretar Jovan Dimitrijević	700	4	24	„		
7.	Stolonačal. Gavrilo Perišić	400	2	12	„		
8.	Stolonačal. Radoica Ivanović	35	1	6	„		
9.	Računovod. Lazar Maksimović	413	2	12	„		
10.	Protokol Stefan V. Popović	3000	8	48	„		
11.	Arhivar Dimitrije Mihailović	1600	6	36	„		
12.	Delovodit. Stanko Mutavdžić	143	2	12	„		
13.	Kancelist. Mihailo Petrović	200	2	12	„		
14.	Indžinir Avgust Cerman	800	4	24	„		
15.	Kontrolor Đorđe D. Nikolić	200	2	12	„		

	Zvanija Ime i prezime	Na vrednost dobra dukatima	Plaća god. danak talira	Plaća za pola godine porezkij			
				Groša	Para	Groša	Para
16.	Sekretar Dimitrije Milanković	250	2	12	„		
17.	Kaznačej Nikola Nenadović	550	4	48	„		
18.	Računovod Stefan Pešić	200	2	12	„		
19.	Telegraf. Lazar Najdanović	250	2	12	„		
20.	Telegraf. Atanasije Pantelić	18	1	12	„		
21.	Kancelist. Todor Radojković	1600	6	+ 240	„		
22.	Major Nikola Kostić	1500	6	36	„		
	Suma			714			

P r i m e č a n i j a : Od Atanasija Pantelića i Nikole Nenadovića traži se danak za celu ovu računsku 858. god. a od Todora Radojkovića za 4 godine i to po otbijeniju 4 talira koje je dosad mati njegova na ime danka na vrednost od 800 dukata cesarskih položila.

U Beogradu
Upravitelj varoši Beograda
Kaznačej,
Major
A. T. Davidović
N. Hristić

K. INo 648

DAS, MUD, PF. VII br. 17/1858.

6.

Beograd, novembra 1858.

C e n e p o j e d i n i h a r t i k a l a n a b e o g r a d s k o j p i j a c i .

Cene pijace po kojoj su se proizvodi zemaljski na pijaci ovdašnjoj za mesec novembar 1858. god. prodavali

Rodovi proizvoda	Količestvo					suma čaršij:		
	centa	oka	akov	par	fat	Gr.	p:	primečanie
Brašna za zemičke	1					75.		
Brašna kukuruzna		100				55.		
Brašna pšenična		100				95.		
Brašna fina belog	1					110.		
Vina belog karlovačkog			1			80.		
Vina crnog krajinskog			1			72.		
Vina crnog smederevačkog			1			60.		
Volova				1		60.		18 # ces.
Voska žutog		100				2400.		
Vune ovčije neprane								
vune ovčije prane		100				0.		
vune kozije		100				450.		
Gusaka				1		20.		
Goveđeg mesa		1				2.	20.	
Drva kolskij					1	80.		
Drva šabačkij					1	50.		
Ječma		100				55.		
zemičke		1				3.		

Rodovi proizvoda	Količestvo					suma čaršij:		
	centa	oka	akov	par	fat	Gr.	p:	primečanie
Konja				1				20 # ces.
Koža volovskij				1		300.		
koža kozji				1		24.		
koža kravljij				1		174.		
koža lisičij				1		0.		
koža ovčih sa kasapnice				1		24.		
koža svinjskij				1		14.		
koža jagnjećij				1		14.		
koža jazavskij				1		24.		
koža jarećij				1		14.		
kore za opančara		100				65.		
Krava				1				9 # ces.
kukuruza		100				55.		
koža konjskij				1		40.		
krompira		100				50.		
katrana		100				100.		
Kokošiju				1		8.		
Leba belog		1				2.	20.	
Leba jekmekčinjskog		1				1.		
Loja netopljenog		100				500.		
Loja topljenog		100				700.		
Masti svinjske		100				500.		
Meda neceđenog		100				450.		
meda ceđenog		100				500.		
Mleka		1				2.		
Masla		100				900.		
Mesa svinjskog		1				2.		
Ovaca				1		68.		
Ovnova				1		85.		
Ovsa		100				35.		
Pšenice		100				65.		
Pasulja		100				50.		
Pataka				1		12.		
Rakije slabe			1			50.		
Rakije ljute			1			120.		
Ribe razne taze		100				600.		
Ribe morune slane		100				800.		
Raža		100				0.		
Svinja debeli				1		240.		
Svinja mršavi				1		174.		
Skorupa		100				600.		
Sira slanog		100				500.		
Slanine suve		100				500.		
Sočiva sitnog		100				100.		
Sveće lojane sapundžiske		1				10.		
Sapuna sapundžiskog		1				6.		
Soli u krupicama		100				90.		
Sena					1	60.		
Slame					1	36.		1 kola
Sirćeta			1			30.		1 kola

Rodovi proizvoda	Količestvo					suma čaršij:		
	centa	oka	akov	par	fat	Gr.	p:	primečanie
Šišarka		100				400.		
Šljive suve		100				125.		
Oraja		100				125.		
Jaganaca			1			0.		
Jaja			1				26	
Jarića				1		0.		
Jabuka		100				75.		
Luća		100				40.		
Ćurke			1			20.		
Ćumura				1		1.		
Luka belog		100				300.		1 vreća
Luka crnog								

№. 3242.

29. novembra 858. god.
U Beogradu
Djelovoditelj,
Geor. Stanković

Primirit. Suda
Član.
P. Nešić

DAS, MUD, P, f. X, br. 93/1858.

SAZIV SKUPŠTINE POD PRITISKOM NARODNIH ZAHTEVA

7.

Beograd, bez datuma

Ilija Garašanin knezu Aleksandru Karađorđeviću — o glasovima da narod želi da se sazove Narodna skupština.

Bez mesta i datuma. Mesto sigurno

Vaša Svetlost
Milostivjejšij Gospodaru!

Iz visokopočitajemog pisma Vaše Svetlosti od 3. tek. m. uvidio sam kako je Načalnik Kragujevački zaista neosnovano izvjestije ovamo poslao, o onoj ćupriji, koja stoji na putu vodećem iz Topole u Kragujevac. Kad ne bi taj Načalnik bio sad pred licem Vaše Svetlosti, koja će mu sigurno primjetiti ovu pogrješku i koje primječanije služiće mu nepremjeno za veću kaznu, nego što bih mu ja za jednu takvu neurednost naložiti mogo, ondaj bih ja iskao od njega nužna izjasnenija, a ovako ograničiću se da ga strogo opomenem, da se u napredak čuva od podobnih pogrješaka.

Vaša Svetlost blagovolili ste mi primetiti u ovom istom pismu, da vam s više strana vesti dolaze o nekim smutnjama, koje se po narodu čine, čudeći se da vam ja ništa o takovim, kao nadležni popečitelj javljao nisam.

Sve što sam ja dosada slušao da se po narodu raznosi bilo je to: da narod skupštinu želi i o ovom glasovi rasprostirali su se na više strana. O ovome pak ja sam govorio Vašoj Svetlosti dosta prostrano i to valjda neće biti uzrok Vašem negodovanju sprama mene. Događa li se što drugo u narodu, što ja nisam kadar bio saznati, to je ondaj sigurno oskudnost sposobnosti Vašeg

starog i sad nanovo postavljenog Popečitelja vnutrenjih djela i potome pogrešan izbor u licu kome se poverenje nema, kako ga izvestija mimoilaze i idu neposredstveno Knjazu.

Ja nemam Svetlejši Gospodaru nikakve druge pretenzije za mene i moje sadanje zvanije, osim dela, koja vi vidite kako ih ja otpravljam, i ja samo imam sožaljevati, ako se dokazuje da nisam danas onako sposoban, kao što sam nekad bio, izvršavati ovu dužnost na zadovoljstvo Vaše Svetlosti. Ako nisu tome uzrok drugojačije potrebe, koje su za cjel opredeljene, onda sigurno najprirodnija je stvar mene okriviti. No moja dobra volja nikada nije oskudevala služiti interesima našeg Otečestva iskreno i pošteno; ali što ja nisam bio kadar svagdar onoliko uspeti u mojim dobrim namerama, koliko je trebalo, za Boga, valjda neće u tome biti samo moja pogreška? Ako Vaša Svetlost, kao što ste u ovom pismu blagovoleli navesti htene i iz bliže o ovom primečaniju govoriti, kad se u Beograd povratite, Vi ćete mi s tim samo jednu prijatnu priliku dati, da se bolje obavestim o pravom položeniju mog sadanjeg zvanija.

Ovde se ništa važnog nije dogodilo što bi Vašu Svetlost zanimati moglo. Sve stoji u stanju kako ste ostavili. Osim lepog vremena, kao i tamo, drugo ništa prijatno nemamo. Danas iz jutra odmaršira jedan batalijon garnizona turskog u Niš, a sutra će drugi vodom za Vidim i tako ostaće samo dva batalijona u Beogradu, kao i obično.

U Bosni meteži produžavaju se neprestano po najnovijim privatnim izvestijama, koji imamo, no sve gore dalje od naših granica. Bitke se događaju samo u četama. Mlogi je narod prebego u Austriju tražeći zaštite za život, a lišen svega ostalog. Žalost je slušati što se na onim krajevima događa. — Knjaz je Danilo izdao jednu strogu proklamaciju na svoj narod, da ne napadaju na Turke. Preti se kazniju smrti, koji bi to prestupio i zbacio je dva vojvode na svagda, koji su poslednjem napadanju povod dali i s tim upravljali.

Preporučujući se svagdašnjoj blagonaklonosti Vaše Svetlosti ostajem najpokorniji sluga

I. Garašanin

Prepis pisma bez mesta i datuma rukom M. Garašanina. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

8.

Beograd, 14. juna 1858.

Popečitelj unutrašnjih dela, Ilija Garašanin, Kosti Jankoviću, načelniku krajinskog okruga — opovrgava glasove o postojanju nesuglasica između njega i Vučića u pogledu sazivanja Narodne skupštine.

Gospodine!

Dolazim odgovoriti na dva vaša pisma od 5-og i 6-og tek. mes.—

Što se oni glasova tiče da sam ja i G. Vučić u nesporazumenije došli, vi ste vrlo umestno odgovarali ljudma, koi su vas o tom pitali. Vi možete biti uvereni Gospodine, a i svakog drugog uveriti, da ja i G. Vučić nećemo i ne možemo a i nemamo zašto doći u raznoglasije. Taj zasluženi Gospodin ne traži ništa drugo no blagostanje ovog naroda koga interesima on je sav svoj život posvetio, a ta blagodatna misao slaže se sovršeno i sa moim namerama, daklem kad ovako stvar stoi, a ja vas o tom uveravam, ondaj ne može ni sumnja postojati, da ćemo mi u nesoglasije doći. — Smatrajte dakle takve glasove kao intrige ljudi zlonamerni i koi traže da na novo poremete stanje ove zemlje, koje se tek stišavati otpočelo.

Isto tako i ono je intriga što se kaže da se mi Skupštini protivimo. G. Vučić nikad nije ni prestao misliti o potrebi jedne Narodne skupštine a sad je ta misao u njemu više oživela nego ikada dosad. Što se pak mene tiče ja se sovršeno slažem u tome da je Skupština potrebna, i da bez ove, nemože nikako Knjažesko Pravitelstvo povratiti poverenje narodnje, koje mu je tako nužno i bez koga ni raditi se ništa ne može sa dobrim uspehom. Osim toga: narod se daje čuti sa sviju strana da želi Skupštinu imati. Ove želje ako im se brzo ne udovletvori mogu preći i u zahtevanje naroda, a to bi bio jedan događaj vrlo težak za Pravitelstvo i ubitačni za narod. Hteti pak utoliti ove želje narodne nije nikako mogućnost u izgledu; i zato ja sam već i Njegovoj Svetlosti razlagao u jednom razgovoru sva pojavlenija o Skupštini pa i ona sama uvažila je predložene joj rezone o tome; no samo primetio je Knjaz o formi i vremenu po kojoj će se i kad Skupština držati.

Naravno ovo je sve samo privatno govoreno i zato vi ovo samo vašeg znanja radi znajte bez svakog upotreblenija. — Dakle nema sumnje da će Skupština biti odobrena, ali samo treba će nešto vremena dok se stvar za nju priugotovi pa će se ondaj objaviti što o tom nužno bude. — Ja ću opet da poftorim da ovo o Skupštini soobšćavajući vam poveritelno ni najmanje vas dalje ne opunomoćavam da to razglašujete, osim što možete svačije intrige javno oprovrgnuti ako bi ko god hteo dokazivati, da se mi tobož Skupštini protivimo, niti ćemo se ikada tome protiviti. —

Vi po ovome možete ići u Banju, (samo ne daleko) pa ako vreme za Skupštinu međutim prispe, ja ću ondaj sve činovnike na najbržu ruku na svoje dužnosti pozvati.

Vidim kakve mi sumnje razlažete o Gnu predsedatelju tamošnjeg suda pa i o samom Gnu Episkopu. Kamo sreća srbska da nema ljudi, a osobito tako uzvišeni ljudi, koi podpomažu razdor u svom otečestvu; ali kad je takva nesreća na više mesta, ondaj ništa drugo ne ostaje dobrim patriotima nego sledovati put čestitosti i poredka a ostavljati intrigante neka dočekaju gnjev, koji im ranije ili docnije predstoi za njina rđava dela i njine sebične namere. Ljudi, koi su kao što mi vi predsedatelja tamošnjeg opisujete, doveli su Etem Pašu u Beograd i ako takovi maa preuzmu u Otečestvu oni će dovesti još i veći jeda u zemlju i najposle uništili bi takovi i senku prava i slobode narodnje; no ja se nadam pre ćedu takovi svoje vratove polomiti nego što će u svoim namerama uspeti. — O premeštaju vašem, ili Gna predsedatelja, kao što mi vi pismima ovim predlažete ne može za sada ni reči biti iz više uzroka. Ja da nebi pak mogo tako zlonameren čovek vama kakve štete prineti, ja vas sovetujem, da se starate izbeći sve što bi vas moglo dovesti u zamerku pred Pravitelstvom pa bilo to u vašim zvaničnim dužnostima, ili u vašem privatnom životu. Urednost vaša u svima vašim dužnostima i u svima delima; vaše ne koristoljubije i vaše bezpristrastije neka budu grom za svakog intriganta dakle i za Gna predsedatelja ako on produži rđavo postupanje sprama vaše vlasti i reda zemaljskog na zakonima osnovanog. Jednom reči: ne samo nedajte nikome povoda pravednim žalbama protivu vas, no dočekajte svačije spletke na putu reda i pravice, koi su najveći zaštitnici protivu svake laži i opadničestva.—

Budite zdravi sa svima domaćim vašim koje vam iskreno želi vaš počitatelj

I. Garašanin

NZ. I sam način postupanja upotrebite sprama sviju takovi ljudi otvoren i iskren, i dajte im svagdar znati, da niste naklonjeni trošiti vašu snagu i vaše sposobnosti na što drugo nego na istinitu polzu vašeg Otečestva.

I Garašanin

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

9.

Beograd, 26. juna 1858.

P o p e č i t e l j s t v o u n u t r a š n j i h d e l a s v i m o k r u ž n i m n a č e l s t v i m a — t r a ž i d a s e u t v r d i v e r o d o s t o j n o s t g l a s o v a o z a h t e v i m a n a r o d a z a s a z i v a n j e S k u p š t i n e.

Gospodine!

Sa sviju strana ljudi, koi ovamo dolaze, i koje ja priliku imam viđati i s njima se razgovarati, kazuju mi, da se u narodu svuda osećaju najživlje želje za jednu skupštinu narodnju. Mlogi se iz ovi trude još i to dokazivati da narod zbog toga što se skupština ne saziva počinje zdravo gubiti poverenje sprama Pravitelstva Njegove Svetlosti i vo obšće sprama svoi vlasti.

Mlogi i iz okružni načalnika, kad su ovde od pređe dolazili govorili su mi o takovim željama narodnjim, no kako se od nekog vremena takovi glasovi počeše sve većma umnožavati to za ne propustiti ništa iz vida, što bi povodom služiti mogli negodovaniju i nepoverenju narodnjem sprama svog Pravitelstva i sprama svoi vlasti, a opredelen budući naročitom dužnostju starati se, da se takovo stanje ne događa, ja dolazim Gospodine ovim poveritelnim putem upitati vas da mi što pre javite šta vi doznajete da se po narodu poverenog vam okružija o skupštini narodnjoj govori, t.j. jeli to istinita želja narodnja i šta najviše narod na to pobuđuje.

K ovom izvestiju vi ćete Gospodine pridodati mi i vaše sobstveno mjenije koje o tom imali budete, kako bi i ja na osnovu svega onog što od vas saznamo mogo imati jedno praktično mjenije za moja dalja dejstvija u smotreniju ti želja narodnji o skupštini.

Vašoj obazritelnosti naročito preporučujem, da ovo moje pitanje o skupštini

nikako ne razglašujete, kako ne bi to još većma razdražilo o tome želje u narodu, koje su kao što se čini i bez toga dovoljne umnožene. Istinito izvestije o pravom stanju stvari sa iskrenim mjenijem vašim bez svakog partaičeskog vlijanija, to je sve što u ovoj stvari od vas saznati želim.

Vaš počitatelj

I. Garašanin

Jedan koncept. Više originala. DAS, Iz zaostavštine Ilije Garašanina. Prepis AII, Iz zaostavštine Jovana Ristića, inv. br. 24/116, sign. XXIV/3.

10.

Loznica, 3. jula 1858.

Okružni načelnik iz Loznice popečitelju unutrašnjih dela — javlja da narod njegovog okruga nije za Skupštinu i lično smatra da je ne treba sazivati.

Vaše Visokorodije
Visokopočitajemi Gospodine

U sledstvu prezidijalnog pisma Vašeg Visokorodija od 26. pr. mca a u smotreniju želje naroda srbskog da se Skupština narodna sakupi, nastojećim Vašem Visokorodiju istinito izvestije podnosim, da ja niti sam od pojedini žitelja varoši ove, ni od kmetova i trgovaca, niti pak od naroda povedometvenog mi okružija nikakovi želja za pomenutu Skupštinu čuo, kao i ni jedan mi od podvedometveni mi srezskij starešina, ni od strane svoje, niti pak naroda povereni im srezova za predpomenutu Skupštinu da bi dobro bilo da se skupi predloženije činio nije, niti su mi do sada javljali da narod želi da se ista okupi.

Moje je pak Visokopočitajemi Gospodine o toj Skupštini mnjenije, da ista u današnje vreme ni u koliko nuždna nije jedno potome što Svetli Knjaz i Pravitelstvo naše za sada mudro i pametno sa narodom svoim upravlja, a drugo i po tome što bi skupljenjem takove Pravitelstvo naše grdne sume novaca potrošilo a ništa važno svrštiti ne bi moglo, no skupljenjem iste možda bi se što njemu — Pravitelstvu — nepovoljno dogoditi moglo i zacelo nikakovu polzu narod srbski na istoj imao ne bi nego bi se samo pojedini u Skupštini toj polzovali koi za istu spominju. Ali da sav narod srbskij Skupštinu ovu želi ja ne mogu ni misliti, a to sudim po tome, što narod poverenog mi okr. o istoj i ne sanja a još manje govori no sve pojedina zvanična lica.

Naposledku Visokopočitajemi Gospodine ja nemogu pogoditi kakovu bi polzu Visoko Pravitelstvo naše u Skupštini toj imalo i kad bi je po želji pojedini lica skupilo.

Vešeg Visokorodija
Ponizan
D. Milenković

3 Julija 1858 god.
u Loznici

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

11.

Kragujevac, 6. jula 1858.

Okružni načelnik iz Kragujevca popečitelju unutrašnjih dela — izveštava da je narod za Skupštinu.

Vaše Visokorodije Visokopočitajemij Gospodine!

Na pitanje Vašeg Visokorodija pod 26. pr. m. prezidijalnim putem učinjeno mi, slobodu uzimam sledujuće odgovoriti:

Narod okružija ovog i to povećoj časti prva i poštena klasa ljudi često pita: oće li biti Narodne Skupštine, i kad: — Među kojima ima i prostoga reda a i svakojaki karaktera. Ele govor za Skupštinu skoro je postao obštim predmetom razgovora. Pobuđenja želja za Narodnu Skupštinu porazličiju karaktera ljudi različite su. Kao od naroda prve i poštene klase kome blagostanje zemlje i otečestva na srcu leži, pobuđuje ga za Skupštinu to obstojatelstvo: što veli, kad je narod jedan sve i sva t. j. kad je i podanik, vojnik, a i proča, i kad se Pravitelstvo u svakom slučaju na njega za pomoć i za dobro i za zlo obraća, treba da se i on ako ne često i za svašta, a ono bar po dekat (gdekad — A. R.) i za važne potrebe pita, i s njima dogovara, i time mu se nekom njegovom čestoljubiju udovletvori pa maker više na Skupštini projekta za upravljanje njegovo primao, nego sam davao. Posle ove klase ljudi dolaze oni i takovi, koj se kakovoj ličnoj koristi od ovakvog skupa narodnjeg možda nadaju, i koi bi se ako bi pristupa na takovu doći imali, više po tuđem uputstvu, nego po svom sobstvenom uverenju i mjenijama

radili. — Ja bi bio mjenija da ne bi zgorega bilo učiniti jednu Skušptinu što iz oni isti uzroka koj prvu i poštenu klasu ljudi na to pobuđuje, no sa dostojnim i zakonim nekim i za narod i svakoga propisom i uređenjem kako bi ta Skupština imala pravi vid dogovora i sporazumenja narodnjeg sa Pravitelstvom i po kome bi se što dobro i polezno za narod i otečestvo izrodilo, a ne razdora, odkuda bi se što nepravedno rušiti, a otuda i zlo kakovo roditi moglo. I na taj način udovletvorilo bi se narodu i otud što bi se time priznalo, da je i on dobio pravo i slobodu kazati Pravitelstvu što je za njega nepravo, a i pravo što za sebe dobro izraditi.

Ovako je moje pravo i iskreno mnenije kako narod poznajem i posledice nepredostorožnosti skupa narodnjeg; a Vaše Visokorodije koi narod naš boljma poznaje, znaće stvar ovu po uverenju mome rešiti onako, kako sam uveren da će za svakoga dobro biti, pa onako izvolte učiniti kako Vi za najbolje i najprobitačnije nađete.

6 julija 858.
U Kragujevcu.

Jesam Vašeg Visokorodija
Pokornij
Radovan B. Petrović

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

12.

Ćuprija, 11. jula 1858.

Okružni načelnik iz Ćuprije popečitelju unutrašnjih dela — javlja da samo deo nezadovoljnog naroda traži Skupštinu.

Vaše Visokorodije
Visokopočitajemij Gospodine!

Iz prezidijalnog naloga Vašeg Visokorodija od 26. pro. m. vidim, da vam se sa sviju strana ljudi tamo dolazeći s koima vi priliku imate govoriti, želju za jednu skupštinu narodnju izjavljuju od koi se nekij trude dokazati i to, da je narod zbog toga što se skupština ne saziva, počeo gubiti poverenje sprama Praviteljstvu Njegove Svetlosti i voobšte sprama svoi vlasti, zbog čega nalažete mi, da vam ja želju naroda poverenog mi okružija, ako on zarečenu skupštinu ima bude i šta ga na to pobuđuje, javim.

Pridržavajući se navedenog naloga nastojećim ponizno javljam vam sledujuće: što se tiče masa ovdašnjeg naroda, on se ne zauzima za takove stvarij niti on umstvuje o tome; izuzimajući pojedine i to vrlo redke ljude, koi vele, da bi dobro bilo da Knjaz i Praviteljstvo pokadkad saslušaju želje i terete narodnje i da s narodom u dogovoru i sporazumijenju budu, sledovatelno da bi ovo preko skupštine moralo biti, iz čega se i daje misliti da ima ljudij koi žele za skupštinu, navedene pak želje i tereti, između ostali, vidomi se da su sa sudovima po najviše nezadovoljni, a to iz uzroka, što se jedna parnica zbog mlogi formaliteta za više godina ne može da okonča.

Što se pak tiče mog sobstvenog mjenija, ja bi takovu skupštinu tek onda sazvao, p r v o : ako je doista želi makar i pojedini no otmeni u narodu ljudij i ako su ovi zbog toga što Praviteljstvo neće skupštinu da sazove počela u ime naroda nepoverenje prema Praviteljstvu i vlasti izjavljivati; d r u g o : ako bi Praviteljstvo imalo kakovi svoj zadatak koi da ne rečem ne bi moglo – već ne bi ktelo bez narodnjeg znanja preduzimati i zaključiti, i najposle, treće: ne bi nikako od naroda bar ono koje mu se pokazati može krio, s čime bi svaku narodnju sumnju i nepoverenje, Praviteljstvo sa sebe skinuti moglo.

No ako bi se pak ma iz koi uzroka skupština po uviđenoj potrebi sazvala, onda pre takovog sazivanja, za izbeći dojakošnje smutnje i spletke na nekim narodnim skupštinama dogodivše se, nuždno bi bilo, predhoditelno pravilo propisati: koi može za deputirca narodnog izabran biti, i kakovi je krug dejatelnosti skupštine narodne; jer premda sam ja mjenija da skupština u podpunoj slobodi želje svoje i o predmetima mnjenije izjavljuje za koje da nije nikom odgovorna, ipak nisam toga mnjenija, da nerasudni i uobšte rđavog karaktera ljudi deputirci budu, i da se na skupštini pojedini lica dela pretresaju, krivice izviđaju i rešavaju, što otečestvenim vlastima bez skupštine raspraviti nadleži.

11. Julija 858.
u Ćupriji

Vašeg visokorodija
Pokornij
S. Miljković

DAS Iz Garašaninove zaostavštine.

13.

Aleksinac, 12. jula 1858.

Okružni načelnik iz Aleksinca popečitelju unutrašnjih dela — izražava potrebe naroda za Skupštinom.

Vaše Visokorodije

Iz prezidejala Vašeg Visokorodija od 26-go n. mca, video sam šta me Vaše Visokorodije pita i o čemu od mene mjenije ištete. A ako vi u najvećoj pokornosti odgovaram, što se tiče naroda ovog okružija da li on, želi da Skupština bude to vi ništa kazati neumem, s tim više što sam u ovo okružie kao što je Vaišem Visokorodiju poznato skoro došao, što ovo okružie još nisam obišao, i što se još niskim u ovom okružiju nepoznajem.

No što se tiče naroda okružija krainskog, naročito trgovaca sviju krainski varoši, među koima sam više od 15. Godina živio; a tako isto i naroda i trgovaca šumadinskije među koima sam se rodio, to vi mogu jasno kazati da sam više puta i u više prilika slušao, da se izražavaju, da bi želeli da se u Srbii Skupština drži, jer narod prost drži, da bi trebalo da se o koje čemu i on (narod) zapita, na i da mu se koje šta saobštava, jerbo se vele:

Sve njega (naroda) tiče, i što se god radi sve se za narod i u ime naroda radi, pa bi po njinom mišljenju trebalo da mu se stvar narodna, posredstvom Skupštine saobštava. A to im je vele više puta u više prilika obećato, da će se jemčiti pa se sad nečini. I zbog toga narod spram svog Pravitelstva počinje poverenje gubiti, misleći da je prevaren. A da bi se prostome narodu udovletvorilo to bi po mome mišljenju dobro bilo da visoko Pravitelstvo Njegove Svetlosti dato svoje obećanje narodu svome izspuni, i Skupštinu jednu drži, i sa tim Pravitelstvo kod naroda još veće i bolje svoje poverenje utvrdi, a posle lakše svoje poslove izrađuje.

A naš je narod pametan i pravdoljubiv pa mu je lasno svašta dokazati. Samo treba pravdoljubivog i pametnog dokazatelja koi može, koi će sve potrebe Pravitelstva narodu čisto i jasno dokazati, pa se sve s našim narodom što je god dobro i polezno izraditi može.

12. Julija 858
u Aleksincu

Jesam
Vašeg Visokorodija
pokorni sluga
Jovan Radović

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

14.

Sumirani izveštaji okružnih načelnika o željama naroda da se sazove Narodna skupština.

Izvestija o skupštini narodnjoj

NAČALNIK RUDNIČKI

Da se sudejski postupak skrati i sprama naroda razgovetnije udeli, kako bi se parnice što brže presuđivale i ljudi jeftinije do svog prava dolazili. Jer dugovlačenje parnica i zamotana forma ljude najgore muči i upropašćuje, naročito želi da se dugovi najkraćim putem naplaćuju.

Da se danak spravedljivije opredeli t.j. uzima po imanju a ne kao sada po glavama. Da se šumske i sudejske takse u nekim potrebama pojeftine. Da se doktorima takse za vizite izvan varoši opredeli, a ne svojevoljno da se naplaćuju zbog čega narod ne može da se leči i t.p.

Da se glave koje porez ne plaćaju i od prireza oslobode.

Da se u obšte spravedljivije kod sviju vlasti postupa, i da se ukloni po neka zloupotreblenija, koja su se počela od nekog vremena uvlačiti pri izviđanju pravde i izvršeniju razni zakona i uredba.

MJENIJE NAČALNIKA

Da bude Skupština i to zato što bi se duhovi uspokoili i obšti interesi bolje udesili i složili; što su skupštine i dosad bile i nisu narodnjim interesima nikad škodile i t.d. i t.d.

NAČALNIK ZAJEČARSKI

Da u celome Okružiju ima od prilike do 15 duša otmenijeg reda, koji se sa svetom iz drugi država meša i drugi okružija soobraštava da Skupštinu žele.

MJENIJE POMOĆNIKA

Pošto se sve razumno priugotovi za Skupštinu mjenija je da se ova drži, i da bi iz mlogi prizrenija polezna bila i od preke nužde.

No ako okolnosti koje on ne poznaje ne dozvoljavaju u sadanjim okolnostima Skupštinu držati, to da je bolje otložiti je na drugu godinu.

On uverava da zbog ne držanja Skupštine neće se ništa u narodu dogoditi.

NAČALNIK JAGODINSKI

Da ima glasova u onom Okružiju za Narodnju skupštinu. On dokazuje da je to želja ne svega naroda no pojedini seljana i neki trgovaca. Uzrok toga navodi se taj što je Skupština obećata da će se držati. Neki opet govore da bi se o mlogo koječem imalo raditi i govoriti.

MJENIJE NAČALNIKA

Jedna dobra i uredna Skupština kad bi bila, mogla bi i imala o čemu za narod raditi. On ne drži da je Skupština osobito u sadanje vreme nužna, no ako knjaz i Sovjet žele narodnje želje ispunjavati a ima dela takovi, koja bi narodu predlagali i hteli njiovo mjenije napred saznati to tim svako u narodu ne zadovoljstvo ispuniti, da se najpre za takvu Skupštinu zakon sočini. Drugojačije boi se da narod ne uzme maha na Skupštini i ne zahteva stvari, koje mu se ne bi mogle uvažiti i t.p. koje bi u mesto poboljšanja još veće zlo pričiniti mogle.

ALEKSINAČKI NAČALNIK

Govori za Okružije krainsko a naročito za trgovce sviju varoši krainski a tako isto i u ime naroda i trgovaca šumadiski gdi se je rodio, da je od ovi u više puti i prilika slušao da narod želi da se skupštine drže, i to zato što narod misli da bi trebalo i on da se pita i da mu se soobšćava što je za njega. Kad se sve naroda tiče i u njegovo ime radi treba on i da zna za to. Ovo tim više što mu je to u više prilika obećato pa se sad ne čini. Zbog toga je veli narod počeo poverenje gubiti.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Da Pravitelstvo treba svoje obećanje da drži i sotim će veće poverenje u narodu Pravitelstvo dobiti.

Uverava na posledku da je narod pametan i da mu je lako sve dokazati.

NAČALNIK ĆUPRISKI

Izuzimajući pojedine ljude i to vrlo redke, veli načalnik, da bi dobro bilo da Knjaz i Pravitelstvo kad kad saslušaju želje i terete narodnje, i da s narodom u dogovoru i sporazumeniju budu a to je samo črez Skupštinu moguće činiti. Najviše mu se čini da je između ostalog predmet sudova koi najviše nezadovoljstva pričinjava a naročito zato što se zbog mlogi formaliteta za više godina presuda ne izriče.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Da se Skupština tek onda sazove, ako je doista žele (po)jedini pošteni ljudi; drugo ako Pravitelstvo ima predmeta, koje ne bi htelo bez narodnjeg znanja preduzimati i zaključiti, i na posledku da se narodu sve soobšti što nije nužno od njega taiti, čim bi se sumnje narodnje sprama Pravitelstva mogle otkloniti. No pre sazivanja sovjetuje da bi se izbegle dosadanje smutnje i spletke nužno je pravila postaviti ko može za narodnjeg deputirca izabran biti i kakvi je krug dejatelnosti narodne. On je mjenija da Skupština u podpunoj slobodi bude, i sve želje izjavi, i da zato nikom ne odgovara, ali ipak da se rđavi ljudi na Skupštinu ne puštaju i da se na Skupštini pojedini ljudi dela ne pretresaju, krivice izviđava i rešava, što jedinstveno otečestvenim vlastima bez Skupštine raspravljati nadleži.

NAČALNIK GURGUSOVAČKI

Da je od dugog vremena slušao da narod želi Skupštinu i te želje narod otuda dovodi što su se mloge promene u centrumu Pravlenija i nesoglasije među velikašima događale. Osim toga narod želi znati stanje kase, za koju je čuo da je u rđavom stanju.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Da bude Skupština jer bi se stim želji naroda udovletvorilo i što bi svaka sumnja u narodu sprami Pravitelstva isčezla i tim bi vlasti narodnje kod naroda u većem uvaženiju stajale i na posledku što bi bolje sporazumenije bilo i t.p.

Sovetuje izmisliti pametan način za držanje Skupštine a naročito da bi se dobri i pametni deputirci izabrali koi će za obštu polzu želiti i raditi. Drugim svima koi nisu izabrati, da

se ne dozvoli, da dođu na skupštinu i glas daju; jer ovi mogu deputirce podstrekavati i to rđavo sledstva za sobom donosi, pozivajući se na Skupštinu 1848 me godine i t.p.

NAČALNIK ČAČANSKI

Da je narod svagdar i od pređašnji vremena skupštine imao a i svagdar u važnim delima učestvovao. Da mu je 1842. godine na Vračaru imenom Pravitelstva Skupština obećata i što se 1848. prestala sazivati, a to čini rđavo raspoloženje u narodu.

MJENIJE NAČALNIKA

Da se Skupština narodnja drži i to da se koliko je pre moguće sazove.

Da se pravilo propiše, te da ispadne Skupština uredna t.j. o izboru deputiraca, njiovome punomoćiju i o krugu njine dejatelnosti.

Da se ne primaju zvani i nezvani jednako na Skupštinu; jer bi to lako ne povoljnosti prineti moglo. Da Skupština svoja uredna zasedanija drži u koja da deputirci dolaze i t.p.

Da se dela rešavaju po višestvu mjenija; da se deputirci po okružijama ne cepaju; da je slobodno predlagati svaku tegobu i zloupotreblenije.

Preporučuje osobitu predostrožnost.

NAČALNIK KRAGUJEVAČKI

Da narod Okružija ovog i to prva i poštena klasa ljudi često pita za Skupštinu. Među ovima ima i prostoga reda. Govor o Skupštini da je posto obštim. Pobuđenija za Skupštinu različita su po različiju karaktera ljudi. Prvi ljudi pobuđeni su tim: kad je narod sve i sva t.j. kad je podajnik, vojenik i pr. i kad se Pravitelstvo na njega u svima slučajevima obraća za pomoć treba da se i on ako ne često i za svašta a ono bar po dekad i za važne potrebe pita i s njima dogovara. Ovo je nužno pa makar više narod primio na Skupštini nego davao. — Druga klasa ljudi želi Skupštinu što se otud ličnoj koristi nada. Ovi bi više po tuđem uputstvu nego po svom uverenju radili.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Da se Skupština iz prvi uzroka drži no sa jednim zakonom kako bi se mogla uredno dogovarati i sporazumevati se Pravitestvom, a ne da razdore pravi i ruši što postoi. Tim bi se udovletvorilo narodu.

NAČALNIK SMEDEREVSKI

Da narod želi da se Skupština drži. Pobuđenija su za Skupštinu što je on naviknut na to, i što mu još deputirci žive od stari skupština, koje priznaju da su polezne bile. Što su skupštine svagdar Pravitelstvu za podporu služile i t.p.

Što ima mlogi tereta koi su učinjeni t.j. veći dajanija bez da su ova na Skupštini razjasnjena narodu; ovo i trostruke različite papirne takse; nova šumska uredba s kojom je za domaće potrebe velika taksa podignuta.

Narod smatra da mu Knjaz i Pravitelstvo nemaju poverenja kad skupštine ne sabiraju. Narod misli da su mu ove takse globa i zato ga i ne zovu na Skupštinu. Drugi opet misle da se to iz neke nužde čini pa mu nije pravo što se ta nužda ne bi narodu predstavila i od naroda pravedni pomoć poiskala, koju on nikad nije otkazao i t.p.

Osim ovoga ima i drugi tegoba koje bi on posredstvom Skupštine predlagao.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Neka iz predidućeg samo Pravitelstvo rasudi trebali ili ne Skupština. Sam pak mjenija je da treba Skupština iz uzroka što je narod na to naviknut i što mu je obećana i t.p. Na posledku soovjetuje da se Skupština drži i zato što narod ostavljen ovako mogu se sledstva ne povoljna izroditi i t.p.

NAČALNIK ŠABAČKI

Da je narod do skoro najživlje želje za Skupštinu izjavljivao no da se od nekog vremena utišao; ali ipak se primečava od otmenije klase da žele Skupštinu. — Želja se izrodila otuda: što je narod na Skupštinu naviknut pa mu je sad za čudo što za tako dugo vremena ne poziva se na Skupštinu na kojoj on drži da bi mu se velike olakšice učinile. Narod pak u tome traži olakšice, kraći tečaj parnica i t.p. građanski dela. Može biti veli da ima i više takovi dela no da ij on za kratko vreme nie mogo saznati.

MJENIJE NAČALNIKOVO

Da treba želji naroda udovletvoriti i Skupštinu iz sovjestni i čestni ljudi držati i time

zahtevanja narodnja preslušati, jedanput umnoženi razgovore o Skupštini prekinuti. Ako se Skupština ne uzdrži narod bi smatrao da se prezire i za njega ne mari. Želje ove veli ne proizlaze iz zli namera.

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

15.
Beograd, 7. avgusta 1858.

Ilija Garašanin okružnim načelnicima — raspis o potrebi da se narod umiri pre odluke o sazivanju Skupštine.

Gospodine!

Iz izvestija koja sam ja od sviju okružni načalnika polučio na moje pitanje o glasovima za Skupštinu narodnju, kao i izvestija, koja sam i docnije neposredstveno iz naroda imao priliku slušati, ja sam dobio za sebe to ubeđenije da zaista veća čast naroda želi da se Skupština sbere.

Ova želja narodnja koja najveću važnost u sebi označava za budućnost našeg Otečestva mora na svaki način, pre nego bi se u tom konečno rešenije učinilo, biti predmet osobitog razmišljanja Knjažeskog Pravitelstva.

I po tome Gospodine, nužno je imati u tim željama strpljenija dok Pravitelstvo isti predmet u svoj njegovoj važnosti dobro ne pretrese i ne rasudi o sledstvima, koja bi mogla proizići iz poziva jedne Narodne skupštine. — Namera Pravitelstva nije, niti biti može, da mimoilazi želje narodnje i još manje da ij s prezrenijem odbaci i bez svakog vnimanija ostavlja; no odgovorno budući ono za sve što se u zemlji događa mora i osobitu brigu voditi, da se u ispunjavanju ti sami želja narodnji, ne dogodi takovo što, što ne bi interesima narodnjim na polzu služilo.

Ja ću ove želje narodnje u najskorijem vremenu predstaviti rasuđeniju Pravitelstva a ono će se jamačno zanimati o istima, sa onom velikom brižljivošću, koju ova stvar i zaslužuje i o ishodu rešenija, koje sledovalo bude, ja ću vas opet u svoje vreme izvestiti, da saznate namere Pravitelstva u tome.

Međutim kako ja sa više strana čujem, da narod na nekim mestima i u nestrpljenije dolazi, što se već Skupština ne sabira; pa da se ne bi narod u svom lakoumiju dao povesti za koje kakvim ne rasudnim ljudma, kakovi se u narodu nalaziti može, ja nastojećim pozivam osobito vnimanije vaše na ovo obstojatelstvo i preporučujem vam da u sporazumjeniju sa podvedostvenim sre. starešinama i ukoliko nužno bude črez dobro poznate i vrlo razumne ljude vaše, koje u okružiju imate, date upućivati narod na blagorazumije u svima ovim željama, objašnjavajući mu najživlje razumnim načinom da u strpljeniju prebude i da se osloni na Pravitelstvo Knjažesko, koje će kako u ostalom tako i u ovom predmetu, koi se Skupštine tiče, naročitu brigu voditi i onako postupiti kako će najbolje polzi naroda i otečestva odgovoriti.

Treba narodu črez takove ljude dati jasno razumeti, da svaki korak njegov mimo Pravitelstva preduzet, kao bezakon i neuredan mogo bi zaista zdravo škoditi ne samo svima onima, koi su to pokušali, no i samom narodu, a to sigurno nikakav dobar i istinit patriot ne može želiti da se dogodi.

Oslanjajući se na vašu svagdašnju revnost, ja se nadam Gospodine da ćete vi jednim mudrim načinom lako otkloniti, svakij nered, ili nesmišljenij bez naredbe Pravitelstva pokret, koi bi se mogo u narodu dogoditi podstrekanijem, bilo to lakomisleni ili zlonamereni ljudij. Šiljući vam ovo uputstvije ja ću očekivati da vi i ovom prilikom kao i svakdar što ste, odgovorite dužnostima jednog rezumnog starešine narodnjeg.

Koncept. Sadrži dve manje dopune rukom Jovana Ristića i zabelešku da je ekspedirano „7/8“, a napisano 7. avgusta 1858. god. u Beogradu.

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

16.
Beograd, 7. avgusta 1858.

Ilija Garašanin knezu Aleksandru — o glasovima da će narod sam da se „skupi“ za Skupštinu.

Vaša Svetlost
Milostivejši Gospodaru!

Danas iz jutra od više lica dobih pitanja: je li istina da će se narod sam skupiti i na Skupštinu doći. Svaki mi drugojačije kaže da je to čuo, no niko ništa ne navodi što bi osvedočavalo jednu mogućnost.

Pri svemu tome što ja ne držim da je ovo istina nisam ipak mogo sprama ovih glasova ravnodušno ostati i zato sam odma naredio da razašljem jedan povjeritelan raspis svima načalnicima okružnim od kog jedan egzemplar uzimam slobodu ovde Vašoj Svetlosti na visočajše uviđenje priložiti.

Ja se nadam da će okružni načalnici, i ako bi baš bilo podobnih namera gdigod, u stanju biti takove predupreditи da se ne dogode. – Ja se ne plašim da bi se takav jedan plan mogo u celom narodu izvršiti, ali žalosno bi odveć bilo ako se i znak nereda ma gdi dogodi.

Međutim, da bi se rješiteno opredelila namera Pravitelstva Vaše Svetlosti o toj Skupštini, nepremeno je nužno o tom zanimati se. Po tom ja držim za nužno učiniti soobščenije Sovjetu, makar ustmeno, pojavljujćim se željama narodnjim za Skupštinu, pa neka on međutim rasuždava o tom tako važnom voprosu želja narodnih. Konečnom rešeniju pak "da bude ili ne bude" Skupština, tek će se ondaj pristupiti moći, kad se i Vaša Svetlost u Beograd povrati. Ako sutra dospem ići ću u Sovjet da o ovom predmetu govorim i što sledovalo bude izvestiću Vašu Svetlost sa idućom poštom. Isto tako javiću vam i ako što iz okruženija čujem.

Budući da neću dospeti da i večeras s poštom razašljem svima načalnicima ovaj raspis, to u najvećoj poniznosti molim Vašu Svetlost da bi imali dobrotu zapovediti G. Cukiću da ovde priloženi raspis preda načalniku tamošnjem, kao akt njemu prinadležeći.

S najvećim visokopočitanjem ostajem

Vaše Setlosti

pokornjajši sluga

I Garašanin

Prepis rukom Milutina Garašanina. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

17.

Beograd, 8. avgusta 1858.

Ilija Garašanin knezu Aleksandru – o diskusiji u Sovjetu o pitanju saziva Narodne Skupštine.

Vaša Svetlost

Milostivejši Gospodaru!

Kao što sam imao čest sinoć javiti Vašoj Svetlosti, da ću danas u Sovjetu govoriti o željama narodnjim za jednu Skupštinu, tako sam i učinio i ovoga časa dolazim iz zasedanija.

Predlog primljen je kao takav o kom treba rasuždavati. Zasedanije htede biti burno, no umoljena su Gospoda da se načinom tihim stvar preduzme i pretresa. Sklonili su se odma na to i govoreno je sa umerenošću, ukoliko takova može biti u jednoj gomili ljudi, gdi svaki ima pravo štogod reći. Razlagati su rezone i za i protivu Skupštine i u koliko je u početku svaka strana bila rešitelna za svoje mjenije, na posledku je obščim glasom priznato, da treba stvar bolje rasuditi i pretresati, pa tek posle toga izricati konečna mnenija. Potrebu ovu priznali su svi kao umestnu i nužnu. Ako gospoda pri svojim daljim rasuždenijima budu se rukovodili jednom umerenošću, zaista moglo bi se do povoljnog zaključenija doći; no ako budu, kao što danas počeše jedan drugom prebacivanja čniti, od čega se, fala Bogu, brzo odustade, ondaj ili se Skupština rešila ili ne rešila, ne može biti dobro ni s koje strane. Ja sam ih preklinjo, da ne uzimaju stvar sve jednako sa pogleda partaičeskog, no naravno, neka izriču slobodno; obećaše se i tako se raziđosmo. – Ja ću se starati koliko mi se prilika podaje da ih umjeravam. Ja sam im nekima kazo, da koliko god imaju oni protivu nekoga da kažu, toliko i oni protivu njih, i može biti da je i jedno i drugo cela istina; ali da to sve treba na stranu ostaviti i pristupiti samoj stvari, koja je obšča, a ne u svaku tu mešati lična čuvstvovanja i naklonosti. Videćemo kako će stvar dalje poći; međutim, na svaki način neće se konečnom rešavanju pristupiti za nekoliko dana, u kom vremenu nadati se je, da će se i Vaša Svetlost u Beograd povratiti. – Ako se što osobito po ovom predmetu još pojavi, dok ste na putu, ja neću propustiti pisati Vam.

S najvećim visokopočitanijem ostajem

Vaše Svetlosti

pokornejši sluga

I. Garašanin

Beograd, 8. avgusta 1858.

Prepis rukom Milutina Garašanina. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

18.

Beograd, 9. avgusta 1858.

Ilija Garašanin knezu Aleksandru – o potrebi da se što pre donese odluka o sazivanju Skupštine.

Vaša Svetlost

Milostivejši Gospodaru!

Prepis rukom Milutina Garašanina. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

19.
Beograd, 12. avgust 1858.

Ilija Garašanin knezu Aleksandru – odgovara na kneževu odluku da se rešenje o sazivu Skupštine odloži do njegovog povratka u Beograd.

Vaša Svetlost

Premilostivi Gospodaru!

Visokopočitajemo pismo Vaše Svetlosti od 10. tek. mes., kojim ste imali dobrotu saobštiti mi visočajše misli Vaše Svetlosti, u smotreniju narodnje Skupštine, imao sam čest primiti ispravno.

Svaki mora biti vrlo obvezan Vašoj Svetlosti kad ste imali dobrotu dovoljno prizrenija pokloniti ovom zaista prevažnom predmetu za naše Otečestvo, jer brige, koje o tom vodite, opravdavaju se sovršeno teškim obstojatelstvama, u koima se narod naš nalazi. – Ja sam ovo pismo Vaše Svetlosti saopštio i ostaloj Gospodi Popečiteljima i svi zajedno razmišljavali smo o važnom sodržaniju istoga, bez da smo kakvo zaključenije učinili, koje na svaki način ima se tek ondaj učiniti, kad se Vaša Svetlost ovamo povrati, kao što ste tako imali dobrotu i primetiti mi. Mi ćemo se donde dogovarati o svemu što bi nužno bilo da se olakša rešenije ovako teškog predmeta.

Što se primečanija Vaše Svetlosti tiče, koja ste u ovom pismu blagovoleli navesti, ja bih imao od moje strane samo to ponizno primetiti, da niko valjda neće hteti,* da se sabere jedna Skupština onako razvratna i anarhična, kao što se označava da bi biti mogla; naprotiv, Skupština zakona i u sabiranju i u dejstviju njenom, zaista bila bi jedini osnov, sa koga bi se moglo rešatelno otpočeti da se stanje ove zemlje pobolša i na dobar put izvede. Ako je, dakle, ovo mogućno učiniti treba sva sredstva na to upotrebiti da se to učini. Ne treba se ni za jedno magnovenije po mom mneniju varati, da narod samo iz podstrekanija ovog ili onog želi i traži

Juče sam imao čest javiti Vašoj Svetlosti šta je u Sovjetu za Skupštinu narodnju govoreno i na čemu je stvar ispala. – Dozvolite mi Gospodaru da vam mogu i

danas nekoliko reči o tome progovoriti.

Pošto se primječava, da se glasovi za Skupštinu svaki dan po narodu umnožavaju ondaj je neprimjereno u interesu mira i poredka zemaljskog nužno, čas pre učiniti jedno rešenije o ovom predmetu t.j. ili će Skupština biti ili neće; pa ako će biti, to da se odma črez novine i inače objavi, da se Pravitelstvo s tim zanima i tako bi se sva ta vreva brzo utaložila; ako li pak neće a ono opet da se i to zna i da se mere upotrebe razumnim načinom i sredstvima shodnim, te da se ove želje za Skupštinu uguše.

Neizvesnost ova verujte mi Vaša Svetlosti može imati vrlo nezgodna sljedstva i za Praviteljstvo i za narod i sva bi krivica imala se pripisati Pravitelstvu. Bilo, dakle, jedno ili drugo, treba odma stvar rešiti, niti ja znam uzrok zašto bi se to protezalo, osobito kad se zna da to protezanje može lako imati rđavih posledica i kad naprotiv jedna izvestnost daje svakome pravac rješitelan u svom postupanju.

Dovesti pak brzo stvar do konečnog rešenja jednog ovako važnog predmeta nemogućno je bez sodejstvija i Vaše Svetlosti. Dobro bi bilo ako Vaša Svetlost ove moje razloge za umestne nalazi ili da se što skorije u Beograd povratite ili da Sovjetu preko G. Predstavnika ili kako za najbolje nađete, preporučite, da iz prednavedenih prizrenija pristupi rešeniju ovoga predmeta što skorije. Ja se usuđujem nadati Vaša svetlost zna bolje nego što sam joj kadar ja izjasniti, da u podobnim neizvestnim obstojateljstvima i raspoloženiju narodnjem, može neko drugi, tražeći svoje koristi (a to se već oseća), ako ništa više, učiniti jedan nered u narodu, koji će opet pasti na teret Pravitelstva Vaše Svetlosti i samog naroda, kao što se je to nekoliko puta već događalo. Otkloniti takovo što ja sam uveren da leži na srcu Vaše Svetlosti zato se i usuđujem ovako iskreno pisati Vam.

Vaša Svetlost učinićete jednu pravdu sprama mene, ako mi što skorije date poznati Vaša mjenija o ovom predmetu.

Sa osobitim visokopočitanijem ostajem

u Beogradu
9 Avgusta 1858.

Vaše svetlosti
pokornejši sluga

* U konceptu još se nalazi posle toga i umetnuta rečenica:”Bar niko neće moći hteti”.

Skupštinu svoju, nego on se i u dejstvitelnim teškostima nalazi, koje po mneniju njegovom on drži da bi Pravitelstvu najbolje črez jednu Skupštinu predložiti mogo, pošto pred vlastima njegovim, koje on ima svagdar samo slušati misli da ne može to onako slobodno učiniti. Treba dakle sve pokušati da se Skupština, ako je mogućno na ovaj način i za ovu samo cjel skupi; uspeli se u tome, učinjeno je mlogo za buduće olakšanje Pravitelstva. No ako po nesreći to nije moguće, ondaj naravno treba drugim sredstvima pristupiti, koja se za shodna nađu, da mogu pravedne želje naroda koliko toliko zadovoljiti i zadovoljavati.

Ovo je zasad moje mjenije i ja ću po ovom živo dejstvovati i na ostale s koima o tom govorio budem, a najposle što se višestvom glasova zaključilo bude to će naravno biti zakon i to će se nabljudavati morati od svakoga.

Vaša Svetlost nećete mi valjda zameriti, ako jedno primječanie učinim, što se onog navoda u Vašem pismu tiče, t.j. da ste prvi put sad tek polučili od mene soobštenje o predmetu Skupštine. Vaša Svetlost sigurno ovde razume da Vam nisam pismenog soobštenja činio, koje i nije bilo niti moglo biti; nećete valjda biti zaboravili da sam Vam jedared naročito, i to iz ministerijalnog zasjedanija došo i po dogovoru ostale Gospode Popečitelja predstavio, kako se u narodu želje za Skupštinu zdravo osećaju i da se o tom brinuti valja, kojom prilikom Vaša Svetlost je odobrila još moje predloženje, da mogu pribaviti izvestia i mjenija i od okružnih načelnika i t.p. Iz ovog navoda sigurno setiće se Vaša Svetlost i o svemu ostalom šta je tom prilikom govoreno.

Ne imajući zasad nikakve osobite važnosti odavde, koje bi Vaša Svetlost zanimati mogle i preporučujući se blagonaklonosti Vašoj ostajem sa osobitim visokopočitanijem.

Vaše Svetlosti
pokornjejši sluga
I Garašanin

Prepis rukom Milutina Garašanina sa oznakom "bez datuma i mesta". DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

20.

Beograd, 2. septembra 1858.

Ilija Garašanin načelniku krajinskog okruga, potpukovniku Kosti Jankoviću – javlja da se knez složio da se Sovjetu predloži sazivanje Skupštine.

Gospodine!

Mogu Vam međutim soobštiti, da je Njegova Svetlost sasvim soglasije izjavila da se od Popečitelstva vnutreni dela učini predlog Sovjetu za jednu Skupštinu Narodnju i ja ću sutra ispuniti ovu dužnost u nadeždi, da ću vas idućom poštom izvestiti, da je predlog o Skupštini jednodušno primljen i odobren. Ja, dakle, smeo bi već uveriti Vas da je Pravitelstvo primilo Skupštinu i tim udevletvorilo tako živim željama narodnjim, koje su mi sa razni strana dostavljane bile. Sa idućom poštom više.

Vaš počitatelj
I. Garašanin

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine

21.

Beograd, 3. septembra 1858.

Popečiteljstvo unutrašnjih dela Sovjetu – obrazlaže potrebu sazivanja Skupštine.

Još proletos, kad je dole podpisani popečitelj stupio u Popečiteljstvo vnutreni dela, zateko je on da se u narodu pojavljuje najživlja želja za jednu Skupštinu narodnu. Mlogi i iz okružni načalnika, koi su docnije ovde bili, to su potvrđivali, s dodatkom, da narod zbog toga želi Skupštinu, što ima svoji tegoba Prvitelstvu da predloži. Mlogi iz naroda, s koima je dolepodpisanij popečitelj priliku imao govoriti, trudili su se još i to dokazivati, da narod, zbog toga što se Skupština nesaziva, počinje zdravo gubiti poverenje sprama Pravitelstva Njegove Svetlosti i uobšte sprama svoij vlastij. I kad se docnije primetilo, da ove želje za Narodnu skupštinu sve ozbilnije postaju, i da se većma umložavaju, dolepodpisanij popečitelj dostavio je to do znanja Njegovoj Knjaževskoj Svetlosti, pa je potom, po dobivenom ustmenom saizvolenju, za dobro našao prezidijalnim putem i u poverenju upitati sve okružne načalnike, šta oni doznaju da se po narodu o Skupštini narodnoj govori, t.j. je li to istinita želja narodna, i šta najviše narod pobuđuje. Dolepodpisanij popečitelj zaktevao je svoim prezidijalnim

pismom istinito izvestije od okružni načalnika o pravom stanju stvari, sa izloženjem iskreni mjenija njiovi, preporučivši njiovoj obozritelnosti, da ovo pitanje o Skupštini nikako nerazglašuju, kako ne bi to još većma razdražilo želje u narodu.

Odgovori okružni načalnika, koi su na prednavedena pitanja sledovali, uobšte i po većini sastoje se poglavito u sledujućem: da se narod jednako nada da će Pravitelstvo sazvati Skupštinu narodnu, i po tome da zaista jako želi Skupštinu. Šta pak narod na to pobuđuje, izvestija okružni načalnika poglavito u tome se slažu, što je narod naviknut na skupštinu, pa misli, kad bi preko svoij zastupnika Pravitelstvu tegobe svoje na Skupštini izjavio, da bi mu se olakšalo. Tegobe po većoj časti ove su: da se sudejskij postupak skrati i preinači, kako bi se parnice što brže presuđivale; da se danak spravedljivije po imanju razrezuje; da se šumska uredba pretrese i drugom na zadovoljstvo naroda zameni; da se spravedljivije s narodom postupa i pravica deli, a uklone zloupotreblenja, koja su se počela uvlačiti pri izviđenju pravde i izvršenju razni uredba zemaljski, i t.p.

Mnjenija okružni načalnika po predizloženom predmetu u tome se saglašavaju, da bi, sudeći po raspoloženju, koje danas u narodu vlada, trebalo ovoj želji naroda udovletvoriti i jednu Narodnu skupštinu iz glavni, savestni i otmeni ljudij držati i na toj tegobe narodne preslušati.

Popečiteljstvo vnutreni dela, držeći da je u interesu Pravitelstva i naroda držati jednu Narodnu skupštinu, pa se na toj o uzajamnim potrebama i tegobama sporazumeti i ovo sporazumlenje utvrditi, - za dužnost svoju smatra sve predizloženo dostaviti do znanja Predhvaljenom Sovjetu, s tim predloženjem, da bi se predmet o držanju Narodne Skupštine što skorije u razsuđenje preduzeo i rešio, pa potome i način i poziv Skupštine narodne visočajše odobrio, kako bi se time želji naroda udoletvorilo.

Prepis, AII, Inv. br. 24/118, XXIV/3.

22.

Beograd, 3. septembra 1858.

K n e z P o p e č i t e l j s t v u u n u t r a š n j i h d e l a - d a j e s a g l a s a n s a s a z i v o m S k u p š t i n e.

Popečiteljstvu vnutreni dela

Popečiteljstvo vnutreni dela, pod današnjim P№ 3.664., dostavilo je Sovjetu, kako je još proletos njegov Popečitelj, kad je u sadanju dužnost stupio, zatekao da se u narodu pojavljuje najživlja želja za skupštinu narodnju, na kojoj bi narod želje i svoje tegobe pravitelstvu predstavio, pa, držeći da je u interesu naroda i pravitelstva takovu skupštinu držati, i na istoj o uzajamnim potrebama i tegobama sporazumeti se i ovo sporazumlenje utvrditi, — predložio je, da se predmet o držanju narodnje skupštine što skorije u razsuždenije preduzme i reši, pa potome i način i poziv, skupštine narodnje odobri, kako bi se time želji naroda udovletvorilo.

U sledstvu ovog ja sam, uvaživši navode Popečiteljstva vnutreni dela, saglasno sa zaključenjem Sovjeta od današnjeg № 1155., rešio: da se skupština, koliko je moguće pre, drži, čim se zakon o držanju skupštine izdao bude.

O čemu Popečiteljstvo vnutreni dela, radi njegovog nuždnog upotrebljenja, nastojećim izveštavam. V№ 1.052. 3. Septemvra, 1858. god. u Beogradu. A. Karađorđević s.r. Pr. Knjaževskij predstavnik, Popečitelj Inost. Dela, Podpolkovnik, Kavaler, Stef. Magazinović, s.r.

Prepis. AII, 24/122 XXIV/3

23.

Beograd, 4. septembra 1858.

P o p e č i t e l j s t v o u n u t r a š n j i h d e l a o k r u ž n i m n a č e l s t v i m a i u p r a v a m a v a r o š i B e o g r a d a i M a j d a n p e k a – d a s e n a r o d p r i p r e m i z a i z b o r e p o s l a n i k a.

Popečiteljstvo vnutreni dela dobivši pouzdana uverenja, da narod naš od nekog vremena izjavljuje najživlju želju, da bi Praviteljstvo sazvalo Skupštinu narodnu, na kojoj bi mu on, po upražnjavanom češće običaju, preko svij zastupnika predstavio tegobe koje bi želio, da mu se olakšaju, – došao je do ubeđenja, da bi bilo u interesu naroda i Praviteljstva takovu Skupštinu držati i na njoj se o uzajamnim interesima i tegobama sporazumeti.

Rukovođenjeno ovim ubeđenjem, Popečiteljstvo vnutreni dela, razloživši prostrano

potrebu ovu, predložio je pod 3. ov. mes. P№ 3664 Sovjetu zemaljskom, da se predmet o držanju Narodne skupštine što skorije u razsuđenje uzme i reši, pa po tome i način opredeli i poziv Skupštine narodne odobri, kako bi se time želji naroda udovletvorilo.

Uvaževši razloge Popečiteljstva vnutreni dela, Njegova Knjaževska Svetlost blagovolela je istoga dana v № 1052, saglasno sa jednodušnim zaključenjem Sovjeta, rešiti: da se Skupština, koliko je moguće pre, drži, čim se zakon o držanju Skupštine izdao bude.

U smislu ovoga visočajšeg rešena određena je odma jedna komisija, koja će nezadržano preduzeti da sačini projekt pomenutog zakona.

Pošto je dakle Praviteljstvo ovako jednoglasno izjavilo gotovost, da želji naroda udovletvori i Skupštinu iz glavni, savestni i otmeni ljudij sazove, na kojoj će tegobe naroda saslušati: Popečiteljstvo vnutreni dela uvereno je, da će narod sa svoje strane prineti sve što je nuždno, da se ovo važno zaključenje onako ostvari, kako će samo dobre spomene za sobom ostaviti.

Ovaj dobar rezultat Popečiteljstvo će očekivati od sviju pravi patriota, a naročito od činovnika, koima je u dužnost postavljeno starati se, da narod svagda u granicama reda i zakonitosti strogo ostane; jer svakij protivan postupak prineo bi vinovniku toga najnepovoljnija sledstva.

S toga Popečiteljstvo preporučuje Načalničestvu, da sa podčinjenim sebi vlastima ovo zaključenje Praviteljstva narodu obznani i želju za Skupštinom, koja je u nekim krajevima već u razdraženost prešla, stiša i uobšte ozbiljno nastane, da se sa strpljenjem pričeka obnarodovanje zakona, koim će se način držanja Skupštine bliže opredeliti, i dok se redovnij poziv ne učini, da se postara narod privikavati na želje umerene i razložne, na Skupštinu urednu i zakonitu, koja će otečestvu našem koliko istinite polze prineti, toliko mu u očima Evrope i garantni sila vrednost uzvisiti.

Prepis. AII, Inv. br. 24/119, Sign. XXIV/3.

ŽALBE I ZAHTEVI PREDSTAVNIKA OKRUGA SKUPŠTINI

24.
Jagodina, novembra 1858.

Stevča Mihailović priprema ove zahteve za Skupštinu — o demokratizaciji političke i ekonomske uprave, kažnjavanju prestupnika i poboljšanju položaja pojedinih društvenih kategorija.

1-vo Zakon o skupštini, treba skupština da ga preradi, da slobodniji bude.

2-go Da se sovjetnici biv. iz Ruščuka dozovu i međusobne njihove svađe izvide: zašto su bile i zbog čega i je li tu iz Kase narodnje trošeno i koliko i zašto.

3. Da se vide računi od 1833. do 1839. pa do 1842. i do 1858.

4. Da se vide troškovi topolivnice, Majdanpeka, staklare*) i njihovi prihodi šta oni prinose otečestvu.

5. Da se varalice, otimači, prestupnici, kradljivci činovnici koji su zakleti na svoju dužnost, a za ove su poroke suđeni i osuđeni, pa protivu svake pravde pomilovani, i još uprkos poštenju avandžiraju i sve na bolje postavljaju se, da se takvi iz službe kasiraju i za ovake krivice da nema milosti.

6. Sveštenstvu da se plata ustanovi pa besplatno dužnost svešten. izvršuje; da sveštenici budu smireni, pošteni u obhoždeniju među narod, a ne kao neki, razvratnog života i pijančenja, na soblazn svog naroda.

7. Činovnici, koji mito uzimlju da se strogo kaštiguju.

8. Da se činovnicima ne da iz javne kase da svoje trgovine vode i pod nezakoni i preterani interes da uzimaju**) i da za ovakovo što budu strogo kažnjeni, niti da trguju, niti ortake u tome pomažu, no jedinstveno samo dužnost činovničku izvršuju.

9. A tako i svi ostali ljudi ma koga reda bili koji više interes uzimlju, nego koliko zakon propisuje, da se strogo kazni.

* Blizu Jagodine postojala je fabrika stakla

** Sigurno da narodu ne daju novac sa preteranim interesom

10. Da se danak po imanju razreže i onda, da se lična čest poštenog od nepoštenog pred vlašću razlikuje.

11. Da se sadanji postupak i svi nagomilani zakoni sudejski sasvim ukinu, i nov i preči način suđenja iznađe, da se ovako neodugovlače procesi kao sada i, da se sljedstva dosadašnja izbegnu, da se ferije sudejske ukinu, i za ono vreme neka se dela svetska izrađuju dok druga prispedu.

12. Da se lopovi i već poznati kradljivci strožije šnjima u ispitu postupa, da se ne umnožavaju.

13. Da se svake 3-će godine uzakoni skupština, a u slučaju kakvom izvanrednom i izvanredna skupština da bude.

14. Da se pita zašto je Sultanu dato 5 miliona groša narodni pod interes, je li što otečestvu asnio.

15. Zašto je knjaz 100.000 duk. ćesar. dao austriskim pod mali interes, a srpskim trgovcima na dobru siguraciju ne daje.

16. Da ni u jednom nadležatelstvu dva brata niti dva bliža srodnika ne budu.

17. Da se od prihoda manastirski tačan račun vodi i pravitelstvo kontrolira.

18. Da se činovnici postepeno i redovno avandžiraju razlikujući sposobna od nesposobna, zaslužna od nezaslužna.

19. Da se više stranci ne uzimaju u službu, osim nužde, kao doktor, profesor i inžinir.

20. Da popečitelj nikako stranac biti ne može, niti onaj koji nije kakve usluge otečestvu učinio i otečestvu bar 15 godina služio na polzu.

21. Da se živo postojeći praviteljstv. drumovi oprave za olakšati trgovinu trgovcima i ćuprije svuda (podizati) osobito na Moravi kod Jagodine.

22. Da se svi hatišerifi pregledaju kao i ustav, pa što nije ispunjeno da se ispuni, što je poremećeno popravi i sve na svoje mesto u red dovede.

Na poleđini originala iz koga su prepisane ove 22 tačke, nalazi se takođe rukom Stevče Mihajlovića, napisana ostavka, koja glasi: „Ostavka dolepodpisanog koga danas obština varoši Jagodine jedinodušno sebi za deputata za narodnu skupštinu izabrala, — za koje on — ovo je odrečenije majorstva i penzije“.

Original i prepis. DAS, P. O, K. 132 br. 120.

25.*

Predstavnici okruga N.N. Narodnoj skupštini — da se pozovu na odgovornost knez, popečitelj i sovjetnici krivi za nasilja protiv naroda i za navedene zloupotrebe, i da se prime predložene mere za poboljšanje položaja stanovništva.

PREDLOŽENIJA

Na Skupštinu u Beogradu od 1g. Dekembra 1858 godine destvujuću.

1. Okružije N.N. posredstvom svoi deputiraca' zahteva, da se svake godine iz svakog okružija po 4 čoveka u Beogradu na po maloj skupštini zbiraju, da tegobe narodnje Sovjetu i Knjazu predlažu; a svake treće godine da se glavna skupština takođe u Beogradu, a ne ni u kakvoj drugoj varoši drži; a na ovoj da se deputirci od 250 porezki glava po jedan deputirac izabere; pa ovima deputircima, da se dijurna, kao i onima, koi ćedu svake godine dolaziti, počem za narod rade iz narodne kase po jedan talir na dan plaća, i ovaj razhod, da se redovno u knjige zavede, koje o razhodu glasile bude, i da ovu skupštinu Knjaz sa Sovjetom ne može pre razturiti, dok ona svoj zadatak ne svrši.

2. Sva ova okružija koja ovu skupštinu zahtevaju, danas na ovoj skupštini traže: da se krivac iznađe, koi je taj što je zadržavao do danas, te Knjaz sa soglasijem Sovjeta po obećanju svom u razdeljku drugom u 2-oj tački opisanija Petrovske Skupštine izloženom, — nije izdao zakon o skupštini.

Primečanije

Ovaj krivac kad se iznađe, da se kao izrod naroda srbskog i kao nedostojan da u narodu srbskom u Srbiji živećom živi, — iz Srbije sa celom svojom familiom protera.

---

* Ovu predstavku kao uzornu za pojedine okruge, sastavio je sekretar skupštine M. Janković.
Datum i mesto sastava nisu označeni.

3. Okružije N.N. uvereno je bilo pre nekoliko meseci, da su neki od sovjetnika narodnji usudili se prevrat u Srbiji učiniti, i da bi ovu cel svoju postigli zaverili su se da i Knjaza srbskog ubiju, pa da su zbog ovog svog nezakonog dela sudovima osuđeni bili na smrt, i da su od ovoga pomilovanijem knjaževskim uzdržani i u kulu Gurgusovačku na večito zatočenije poslati bili, pa pozdnije iz ove u Tursku proterani. Kako dakle ovo bogomrsko delo jako narodu srbskom u oči pada, kako se ono skoro upodobljava nekome izdajstvu otečestva srbskog, kao što je tako izdajstvo i Vuk Branković učinio, to narod srbskij zahteva: da se ti' prestupnici stražarno u Srbiju dovedu, i pred narodom se izjasne, koga mi danas zastupamo, šta je njima dalo povoda da prevrat u Srbiji učine, i da knjaza srbskog ubiju?

4. Okružije N.N. traži, da mu bivšij popečitelj vnutrenji dela' u ono vreme, kad su sovjetnici na smrt osuđeni, poslati bili u Kulu, — da odgovor: Zašto su i po čioj naredbi njima u Grockoj aljine njiove oduzete, a posle jim tamo robijaške 'aljine date, a za pokrivač i prostirač po jedno ćebe belo malo, i po jedan jastuk od karike sa slamom napunjenij a košulje od karike od koga i ostali robijaši košulje nose.

Primečanije

Ovo narod samo iz toga uzroka zahteva, što je to s njima, koi su tolike polze narodu srbskom prineli, — sasvim i protiv običaja srbskog i protivu Zakona postupljeno; jerbo su oni ovim načinom više kazni pretrpili, a samo su na jednu osuđeni; pa zato kad se krivac iznađe, koi je tu naredbu izdao, da se pred sud da, ili da se iz Otečestva progna.

5. Okružije N.N. zahteva, da ga Sovjet i Knjaz uveri, na čije je zahtevanje čestiti Etem Paša letos u Beogradu zajedno s Kabri Efendiom dolazio i neko izsledovanije između Knjaza i oni sovjetnika srbski činio, koji su ostavke bili dali.

Primečanije

Ovo narod zato zahteva, što je uveren bio iz novina, da su neki sovjetnici dragovoljno ostavke na zvanija svoja dali, a posle je doznao, da su oni nagonjeni bili da ove svoje ostavke dadu; i što je zbog te njiove međusobne spletke s Knjazom, na dolaz rečenog paše iz narodnje kase velikij izdatak učinjen, pa takovij i danas nepopunjen je ostao, iz koga uzroka i nema novaca u narodnoj kasi; a to ni Knjaz ni sovjetnici činiti nisu smeli; zbog čega se i zahteva da se iznađena kriva strana pod sud da, ili da se iz otečestva, kao nedostojan da u njemu živi protera; pa iz nepokretni dobara njiovi, da se učinjenij izdatak na dolazak Etem Paše popuni.

6. Okružije N.N. zahteva, da mu se sad odma pokaže račun, iz koga će se uviditi, koliko je novaca u nepokretnoj kasi ostalo, kad je iz Srbije knjaz Miloš otišao, a koliko je opet takođe novaca ostalo u kasi narodnoj, kad je knjaz Mihailo iz Srbije otišao, i na posledku, koliko se danas novaca u istoj kasi nalazi?

Primečanije

Okružija ova zato ovo zahtevaju, što su oni, pa i ostala okružija na popunenje nepokretne kase s glave na glavu po 1 # ćes. dali, dakle u istoj je samo tada 190 hiljada dukata cesarski skupljeno, i što su oni ovim izdatkom uvereni, da je nepokretna kasa narodna u ono vreme izcrpljena bila.

7. Okružije N. N. protestira, kako je smeo Sovjet i Knjaz Porti 95 hiljada dukata cesarski iz narodne kase izdati, bez odobrenja naroda; pa zato sada zahteva, da se ovaj izdatak od njiovi' nepokretni dobara naplati, a oni kao razturitelji narodne kase pod sud uzmu, i po veličini prestuplenija njiovi kazne.

8. Okružije N.N. predlaže, da su neki od činovnika u Beogradu živeći nad ženskim polom, koje jošt propisani godina za udaju nemaju, nasilja činili, pa da je jedna ženska od toga umrla, a činovnik da po zakonu nije strogo osuđen, a drugij opet činovnik, da nije nikako ni uzimat na sud; no i onoga što je sudom osuđen bio, Knjaz je pomilovao i u Vlašku na spailuke svoje poslao. Pa kako je ovo od činovnika osobito velika sramota narodu srbskom nanešana kad za nji suda nema ,— tako narod zahteva da se naredi, da se onaj u Vlaškoj živeći, nikada više u Srbiju ne pušta ; a ovaj u Srbiji živeći, da se odma iz službe iztera i pod sud da. Ovako isto narod zahteva, da se i sa onim činovnikom postupi, za koga se je dokazalo, da je sveće milihkerc krao, pa da je u ime te kazni, samo ostavku na zvanije svoje dao, i sada se sa advociranjem zanima.

9. Okružije N.N. toržestveno protestira, kako su se sovjetnici, onim skorašnjim zakonom smeli izuzeti, da u prestuplenijama svoim ne podleže izsledovaniju kod suda prvostepenog, i

da se oni mogu protivu presude najvećim sudom u Srbiji postojećim, izrečene, Sultanu žaliti.

P r i m e č a n i j e

Ovo Okružije jedinstveno iz toga uzroka protestaciju daje, što se ovim uticajem Sultana, u osuđivanju sovjetnika vidi, da s u o n i k o i s u t a j Z a k o n i z d a l i u t o j n a m e r i , d a i p a k S r b i j u T u r č i n u p r e d a d u , a ovo narod i otud uviđa, što su oni počeli i turske činovnike u Srbiju za njiova dela dovoditi, koje je narod srbskij s a t o l i k o p r o l i v e n o m k r v l j u jedva iz Srbije oterao i pravo sebi zadržao, a sada ji oni sami zovu. Pa zato da se zakteva, da se svi oni, koi su taj zakon izdali, k a o i z d a j n i c i o t e č e s t v a s v o g a i z S r b i j e p r o g n a d u .

10. Okružije N.N. doznalo je, da su više sovjetnika dobra svoja kod javni kasa zadužili, i da s tim novcima pod interes izdavajući takove špekuliraju; pa kako je u § 7^{mom} Ustava zemaljskog uzakonjeno, da svakij sovjetnik mora imati nepokretna dobra, koja bez svakog tereta oslobođena biti moraju; jer kad su s polovinom vrednosti obterećena, onda nisu njegova dobra nego onog poveritelja, koi se je na njima intabulirao, — tako isto Okružije sada zahteva, da se svi oni sovjetnici sa zvanija svoja zbace, koima su god dobra intabulacijama za koliku sumu intabulirana, a zato, što su na ista zvanija postavljeni do danas bili, — da se onaj na odgovor uzme, koi je takove preko Ustava za sovjetnike primio.

11. Okružije N.N. izjavljuje veliko svoje negodovanje na Knjaza, što je on 1,000.000 #. ćes. u Austrijsku zemlju u kasu pod interes izdao, a ove je sve novce u Srbiju i od srbskog naroda zaslužio; kao što tako isto i činovnici, novce pod interes sa po jedan i više cvancika na jednom dukatu cesarskom izdaju, a time s onim istim novcima, koi su u ime plate od naroda izdati, opet narod onim izloženim načinom varaju, koje se delo upodobljava kao i svako drugo aranje; pa zato narod i zahteva, da se plata njima smanji, a u buduće da se ustanovi: p r v o , da knjaz ne sme spailuke u stranom carstvu, pa ni u turskom kupovati, da ne sme novce u kasama tuđeg carstva, pa ni kod privatni ljudij bilo na interes bilo na ma koi način izdavati; nego da ove, ako želi pod interes izdavati, u Srbiju izdaje, gde ji je i zaslužio, — Ovo isto pravilo ima se i na činovnike srbske odneti; i d r u g o da interesi ne smedu biti veći nego 1% mesečno.

12. Okružije N.N. zahteva, da ga Sovjet i Knjaz uveri računima s dokazima snabdevenim, koliko pronađenje Majdan-Peka naroda srbskog do Mitrova dana ove godine košta, a koliko je praviteljstvo srbsko od istoga Majdana prihoda imalo?

P r i m e č a n i j e

Kad se iz ovi računa uveri narodnji deputirci, da je mlogo veći raskod na Majdan Pek, nego prihod, — onda da se pita Sovjet i Knjaz, jesu li oni o ovom većem raskodu od prihoda, i pre doznavali, pa ako su, kako su smeli tolike izdatke činiti iz nepokretne kase, b e z d o z v o l e n j a n a r o d a , kad su uvidili, da je tim izdatkom n e p o k r e t n a k a s a i s c r p l j e n a ; zbog čega se i zakteva da se s v i o n i , k o i s u n a r e š e n i j a m a p o d p i s a n i j , d a s e M a j d a n P e k p o d i ž e , p o d s u d uzmu, pa da se po veličini svoga istuplenija k a z n e i s a v o n a j v e ć i j r a s h o d o d p r i h o d a na podizanje Majdan Peka, da se od n j i o v i n e p o k r e t n i d o b a r a n a r o d n j a k a s a p o p u n i .

13. Okružija N.N. predlaže, da se i činovnici, kad poverenu im kasu pokradu, s m r t ć u k a z n e , kao što se tako za poaru i prosti narod kazni; i da se ona reč, kad činovnik kasu pokrade „defekt“, od sada nigdi ni spominje, nego umesto nje, da se kaže „ukrao“.

14. Okružije N.N. predlaže, da političnom prestupniku oni sudije prvostepenog suda ne sude, koi su u dužnosti kod njegovog suda prvostepenog, nego da se za njega u onome sudu koi je za njega nadležan, svi okružni predsedatelji skupe, pa da oni njega ispitaju i presudu mu izreknu, koju će posle oni sudu Apelacijonom i Kasacionom po dužnosti sprovesti; pa ako se on okrivi da se iz njegovog imanja, ako drugojačije nije u stanju platiti, troškovi od isti sudija učinjeni, dokle su njegovo istuplenije izsledili i presudili, — naplate; a ako se za nevinog proglase, da takove ona strana plati, koja ga je obtužila; kao što će i njemu posle dužna biti odgovarati. Ovo se zato zakteva što se je izkustvom doznalo, da je Prvostepenog suda predsedatelj, onu presudu, koju je Sud prvostepenij izrekao, nad sovjetnicima, koi su išli Knjaza da ubiju, — najpre Knjazu preko Popečiteljstva šiljao, da on uvidi, kako su ubice njegovi osuđeni; a to je već preko Ustava učinjeno, počem su sudije u presuđivanju svakom neograničeni; i počem se iz navedenoga

to izvodi, da je nad rečenim krivcima presuda po želji knjaževskoj izrečena.

15. Okružije N.N. traži da se Knjaz izjasni zašto na tužbe Okružija ovog, koje su od pojedini ljudi protivu Aleksandra Tripkovića, — njemu — Knjazu — podnešene, žalitelji nikakovo udovletvorenje dobili nisu, i zašto je Knjaz neke činovnike kao Rakicu i proče koi su sudovima osuđeni bili na zatočenije pored lišenija činova svoji, tako pomilovao, da ji samo tu osuđenu kazn sa premeštajem zamenio; pa prema izjasneniju njegovom, da se i postupi, s koim ako se dovoljno pred narodom ne opravda, da se kao pristrasnij Knjaz u pomilovaniju, odgovoru podvrgne.

16. Okružije N.N. zakteva da se Sovjet i Knjaz izjasne, zašto Živko Davidović sovjetnik podpunu platu uživa, a u dužnosti nije; iz ovoga dakle uzroka vidi se, da su svi oni koi su s njime nagonjeni bili da ostavke na zvanija svoja dadu, n e v i n i b i l i ; pa zato narod zakteva da se od krive strane plata g. Davidoviću iz narodnje kase izdavana, naplati, i u narodnju kasu vruči, a krivo to lice na odgovor uzme.

17. Okružije N.N. na osnovu člena 12 Ustava zemaljskog, zakteva da se sovjetnicima plata godišnja smanji; a koi od ovi stari zatekli se sovjetnika ne bi za novu davšu im platu narod srbskij služio, neka da na zvanije svoje ostavku; pak će se drugij sin otečestveni naći, koi će narod za tu manju platu služiti. Po sorazmeriju smanjene plate sovjetnika, da se i svima drugima činovnicima koi veću platu od 500 talira godišnje uživaju, takova smanji; a koi god od ovi neće za smanjenu mu platu da služi, neka na zvanije svoje ostavku da; koja ćedu se zvanija onim licama popuniti, koi su se za takova spremali, i koi će se na ovu smanjenu platu zadovoljiti.

18. Okružije N.N. zakteva, da se U r e d b e one, s koima se naređuje, da narod t a k s u n a o d s e č e n o ž i r o r o d n o d r v o z a p r o d a j u , i z a s e b e k a d m u t a k o v a p o t r e b a , — u istim uredbama propisanu p l a ć a , o d m a s a d a u k i n u ; pa da se naredi druga Uredba o plaćanju na odsečeno žirorodno drvo, u kojoj se neće smeti veća taksa propisati, nego onolika, koliku je narod pod bivšim Pravitelstvom knjaza Miloša plaćao.

19. Okružije N.N. zakteva, da ga Sovjet i Knjaz o d m a s a d a uveri, gdi su i na šta su oni novci potrošeni, što su za podizanje spomenika od naroda pokupljeni; i koj je prvi dao povoda, da se narod i ovim izdatkom globi.

P r i m e č a n i j e

Kad se dozna koi je to što je prvi predloženje učinio, da se i ovim izdatkom narod globi, — onda da se to lice za učinjeno prestuplenije to, odma iz Srbije protera, kao nedostojno da više kod naroda srbskog u Srbiji živećeg, živi; jerbo on nije narodu srbskom mislio, kad je to predloženje učinio, koje se i time sada dokazuje; što spomenik s tim novcima ni do danas podignut nije; i što su ti novci opet na drugo šta upotrebljeni, a nisu opet narodu povraćeni od koga su i pokupljeni.

20. Okružije N.N. zakteva, da ga Sovjet i Knjaz odma sada izvesti o tome, k o j e j e t o l i c e p r v o b i l o , što je predloženje učinilo, da se teator u Beogradu podignuti, na ono m e s t o i u onakovoj v o d i p o d i g n e , u kakovoj je i podignut; i da li je o tome mestu, da se baš na njemu teator podignuti mora, od Sovjeta i Knjaza kakovo rešenije izdato.

P r i m e č a n i j e

Kad se dozna to lice, koje je po gornjem navodu predloženje učinilo, i kad se dozna, da je i Sovjet s Knjazom o tome mestu rešenije doneo, — onda da se to lice iz otečestva protera, zato, što je ono lice tim upravljanjem predloženjem samo na to išao, da skupljene n o v c e od naroda za teator u b l a t o b a c i , i da se ovaj nigda u Srbiju ne podigne, počem će se narod podizanjem ovoga teatora na vodnome mestu, o g o r č i t i , pa nigda više za takovi ni pomisliti neće, a kamo li da će ga podignuti. A poslednji ako su rešenija doneli, da se na tome vodnome mestu podigne teator, da se i oni na odgovor uzmu, zašto su oni mišljenje toga jednoga čoveka usvoili, na grdnu i veliku štetu pa i na poruganije naroda srbskog; kao što će se i onaj indžinir, koi je plan o tome teatoru izvadio, — i z o t e č e s t v a p r o g n a t i , zato, što on nije kao pravi indžinir i zakleti činovnik zakonima i narodu srbskom, — K n j a z u i S o v j e t u kazao, da se teator na tome mestu podignuti ne može, jer je vodno mesto pak se temelj poremetiti mora.

21. Okružije N.N. veliko nego(do)vanije izjavljuje u tome: što 842. godine na Vračaru ustanovljeno bilo, da se ne sme veći danak uzimati, nego 5 talira, i da je onda promena u vladatelju bila samo zato, što je on danak od 5 na 6 talira podigao bio; — a sada se ne po 5 nego skoro i po 20 talira plaća danak; i to u tome: što se po 2 cvancika godišnje uz danak

popovima plaća, što se svake godine žito i kukuruz daje, što se ovo posle proda pa ipak u fond učiteljskij i popovskij uzima, što se 3 cvancika za jedan izvod presude Prvostepenog suda, 5 cvancika za jedan izvod presude suda Apelacionog, za jedan izvod rešenija suda Kasacionog 9 cvancika, za jedan izvod rešenija Suda prvostepenog po 1 cvancik, za istu apelatu 20 groša a za istu rekursnu 30 groša čar.; pritom, za potvrđenja tapije 1 od stotine, i za potvrđenja razni dokumenata 3 ½ cvancika a koi vrednost u sebi označava, po 10 para na sto groša čar. plaća; pa zato Okružije N.N. zakteva, da se sve ove takse odma ukinu, i da se snjima više narod ne globi; pa da se samo za presude sva tri suda po 1 cvancik za svakij izvod naplaćuje, a od svakoga tabaka potrošene artije po 10 para, kao i od svakog kopiranog tabaka od suda, za privatnu stranu, kad ova to zakteva po 2 groša čar. naplaćuje.

22. Okružije N.N. izjavljuje veliko negodovanije protivu sviju činovnika srbskij, računajući od praktikanta pa do Knjaza, i to u tome: što oni samo od onoga mita ne primaju, koi im ne bi dao, a koi im god mit dade oni primaju. Ovaj mit narod je prinuđen bio do danas te im je davao, što oni nisu teli drugojačije po tužbama njiovim pre postupiti; a kad se narod predpostavljenim njiovim vlastima žali, ne može nikako udovletvorenje da dobije, dokle i tamo činovnike ne podmiti. I zato narod zakteva da se ni jedan činovnik u ni jednom nadležatelstvu sa zvanijem svoim ne može više zadržati nego po jednu godinu dana; a posle ove da se iz jednog okružija u drugo sa zvanijem premesti; od kuda drži, da takovi činovnik neće moći za tu jednu godinu dana toliko zloupotreblenija primanjem mita, učiniti. Osim ovoga narod i to zakteva, da se svakij sudija za krivo presuđeno delo, iz službe kao neznalica zakona, ili kao hotimično krivo presuđeni sudija, i z t e r a . Ovo krivo presuđenje uvidiće se otuda: kad većij sud presudu suda manjeg, iz oni isti akta, koja su i pred manjim sudom na rasmatranje bila, preinačio, a Kasacionij bio je sud odobrio.

23. Okružije N.N. kaže: da je Pravitelstvo neke činovnike koi su u vojenim iliti u policajnim službama bili, — takove u sudejskoj struci za sudije postavljalo; a to po članu 55, 56. Ustava zemaljskog činiti nije smelo; pa zato i zakteva, da se onaj popečitelj koi je takovoga činovnika u sudejsku struku protivu Ustava zemaljskog primio, kao narušitelj Ustava pod sud uzme, i osudi, da se kao neznalica zakona i Ustava, iz službe istera, i u ovu pod ovim pravlenijem nigda ne primi. Takovi činovnika ima u Kasacionom sudu, u Sudu krainskom, u Sudu gurgusovačkom, i u Sudu smederevskom i proča; dakle da se iz dekreta njiovi vidi, koi su popečitelji bili, što su ji u sudove te ponameštali, pa zatim da se oni pod sud uzmu.

24. Okružije N.N. doznalo je, da je jedan činovnik C. kr. Austr. Gener. konzulata, j e d n o g p o d a j n i k a s r b s k o g u K o n z u l a t u o k o v a o ; pa da ovaj od Pravitelstva srbskog, u sledstvu tužbe svoje nije udovletvorenje ni do danas dobio. Isto je tako opet činovnik rečenog Konzulata, i drugog srbskog podanika u Konzulatu napastvovao; pa da ni ovaj na predatu svoju tužbu Visokoslavnom Popečitelstvu inostranij dela, ni do danas udovletvorenje nije dobio. I zato iz ovoga uzroka Okružije N.N. zakteva, da se onaj predstavnik, koi je u ono vreme predstavnikom bio, kad su navedena dva podajnika srbska, tužbe dali, — pod sud uzme, i pita: zašto oni na tužbe svoje udovletvorenja dobili nisu.

25. Okružije N.N. predlaže, da su pojedini ljudi obraćali se nadležnim fondovima sa uredne precene nepokretni dobara svoji, da im se na ista zajam po Zakonu položitelnom izda; pa da su nji više od traženja odbijeni bili, s' izgovorom da u kasama isti fondova novaca nema; a onima koima je izdato, da su i oni morali na svaku stotinu dukata najmanje po 2# ćesar. ili više istome fondu dati, jerbo bez ovoga izdatka ne bi mogli dobiti. I zato, isto Okružije toržestveno protestira; kako da u kasama isti fondova novaca nema, kad se u iste svakog poreza prirez daje; i zašto da se mora na stotinu zajma po nekoliko dukata cesar. dati.

26. Okružije N.N. doznalo je, da je Sovjet sa soglašjem Knjaza 21^{g} Oktomvra 852 god. V№ 1049 izdao Zakon, da bivši knjaz Mihail, ne sme dobra u Srbiju kupovati, i da sudovi ni jednu tapiju na njega glaseću od izišavšeg ovoga Zakona ne potvrđuju; pa kako je ovaj Zakon protivan duhu naroda, jer je knjaz Mihailo Srbin, i sada u stranoj zemlji kao svakij drugij građanin iz Srbije, u tuđem carstvu živeći živi; jer on presudom suda nije razrešen, kao što to svedoče i njegova postojeća dobra u Srbiji, to narod zakteva, da se ovaj Zakon odma kasira i knjazu Mihailu dozvoli, da nepokretna dobra u Srbiju kupovati može; u toliko pre: što kad strani podajnici no samo potajno nepokretna dobra u Srbiji imati mogu, onda još više može i knjaz Mihailo takova imati.

27. Okružije N.N. zakteva, da se ustanovi da narod u Srbiji živećij; T r e ć i j d a n D u o v a , i Svetoga J o v a n a K r s t i t e l j a , kao svete p r a z d n i k e , prazdnuje, i da se u ove dane bogosluženije kao i na ostale gospodske prazdnike, drži.

28. Okružije N.N. zakteva, da se odmori sudejskij koji su uzakonjeni da budu, k a s i r a j u ; i da sudovi u sve dane osim prazdnične rade. Ovo narod jedno iz tog uzroka zakteva, što u ove odmore sudejske sva druga nadležatelstva koja nisu sudijska rade, pa je nepravedno, da jedni činovnici jednog pravlenija rade, a drugij da ne rade; a drugo poglavito i zato, što su narodnje parnice kod sudova zatrpane, pa bi se ovim delanjem koliko toliko narodu pomoglo u njima; a u isto vreme narod zakteva, da i Apelac. i Kasacio. sud i iz posle podne u zasedanijama isti sudova ide, i rešava, pa da bi se vidilo koje su parnice iz pre, a koje su iz posle podne rešene, zakteva se, da se u svakoj presudi pored datuma i godine, i sat odredi, kad je predmet presuđen dal pre il posle podne.

29. Okružije N.N. zakteva, da se seoskim članovima P r i m i r i t e l n o g s u d a plata godišnje odredi i to u tome: da mu svaka poreska glava na jednu godinu po onoliko plati, po koliko se pozdnije o tome članovi iste obštine soglasili budu, pa da onda oni u jednu nedelju dana d v a p u t , zasedanija drže, u d v a d a n a , kada ćedu ljude saslušavati i presuđivati im; i da u ove dane, nikako popovi u istim zasedanijama ne smedu zasedavati, nego se može posle, pošto se jednome parničaru presuda izrekne, pa on pop — ili učitelj doznavati, da presudu izpiše, i terajućim se stranama izda, ako one takovu uztraže.

30. Okružije N.N. predlaže, da se u Srbiju ustanovi Zakon o urednom plaćanju, tako: da se ni jedna obligacija ili veksla, sudu građanskom na izsledovanije ne daje; nego da se odma ta veksla ili obligacija kod vlasti policajne izvrši; pa ma to bilo i egzekutivnim putem. Koi bi pak imao izjatija protivu obligacije svoje činiti, može se sudu građan. obratiti i tamo primečanija činiti; no pre ovi on mora vekslu ili obligaciju poveritelju svom platiti; a ako neće, vlast će policajna odma istu naplatiti, i novce poveritelju predati.

31. Okružije N.N. predlaže, da se podanicima stranim, samo onda i u (o)noj varoši dozvoli, da trgovinu svoju ili zanat svoj rade, kad u onoj varoši gdi će takovi radnju otvoriti da radi, d o v o l j n o č l e n o v a t o g a r a d a i l i t r g o v i n e n e m a , i da varoš ta oskudeva za rad taj koj taj strani podajnik hoće da radi; a n e n i k a k o d r u g o j a č i j e ; pa i kad mu se dozvoli, d u ž a n j e s v e t r o š k o v e o n e o b š t i n e s n o s i t i i p l a t i t i , u kojoj on s trgovinom živi, i koje mu troškove ista obština pokaže; a pored ovi troškova dužan će biti i Pravitelstvu godišnje po 4 f srebra plaćati; z a k o j e ć e t r o š k o v e d u ž a n b i t i d a t i j e m s t v o , koje će platiti za njega, ako on takove ne bi hoteo ili mogao platiti.

32. Okružije N.N. zakteva, da svakij stranij podajnik, kad na srbskoj strani prenoći, pa ma to koliko noći bilo no samo kad je jedno za drugim, — kad mu se pasoš ili certifikat vizira, da natrag preko ide, — mora taksu za viziranje po 30 krajcara srebra platiti. Ovo Okružije gornje zato zakteva, što i strane sile ovoliko takse naplaćuju od podajnika srbskij, kad ovi pasoše svoje iliti certifikate kod ovdašnji konzulata viziraju; a naročito kod C. Kr. Austrijskog.

Pored ovoga isto Okružije zakteva, da svakij stranij podajnik, koi u srbskoj strani više od 24 sata prisedi, da plati u narodnju kasu 1 f. srebra; pa ma on posle ovi 24 sata za 6 meseci u Srbiju sedio. A kad bi više i od ovi 6 meseci sedio, onda da do 12 meseci po 2 f. srebra plati; pa makar on posle prvij 6 meseci, samo jedan dan u drugij šest meseci sa sedenjem ušao bude. Na posletku: ovo isto Okružije traži, da Družstvo austrijsko, koje s damšifima po srbskoj strani putuje, na svakij šlep kao ovaj na srbskoj obali 24 sata stoji 3 0 k r a j c a r a s r e b r a k a z u k a š t p l a t i ; i da to isto Družstvo od ove sada propisane takse za pasažere i na espape po 10 groša od stotine u narodnju kasu plaćaju; i da veću taksu na espape za nošenje i na pašažere ne sme određivati, nego kolika je danas određena; i da ovo isto Družstvo novce za takse na espape i na pašažere, po srbskome tečaju prima a ne po austrijskom.

33. Okružije N.N. predlaže, da se sav sadanji sudejskij postupak kasira, pa da se drugij izda; i u njemu osim ostaloga naredi, da samo po tužbi jedno ročište odrediti se mora, a ne više; na koje je dužna strana terajuća se sama ili preko punomoćnika Sudu predstati; a ako to ne učini, neće joj se dozvoliti drugo ročište, niti prvo može obnoviti; nego će se tuženij na plaćanje osuditi ako je tužitelj došao na to ročište i zaktevao, da se tuženij osudi; a ako je pak sam obtuženij došao i dug priznaje, opet će se on na plaćanje osuditi, a ne prizna li traženje

tužiteljevo, tužitelj će se od traženja za onda samo odbiti; a posle opet može tuženoga tužiti. A što se bankrotskij masa tiče, u njima neće se više nikakova pogodba sa poveriteljima kod sudova primati; nego će svakij propalica dužan biti poveritelja svoga podpuno namiriti.

34. Okružije N.N. predlaže da se odsad ona so koja se Praviteljstvu iz Preka donosi, Miši Anastasijeviću ne izdaje, nego da ovu Praviteljstvo za narodnju hasnu prodaje; i da se kako ovoj, tako i onoj soli, koju Miša iz Vlaške donosi, taksa propiše, tako, da se svaka oka ne sme više platiti nego 32 pare čaršiske.

35. Okružije N.N. predlaže, da se Zakon policajni kasira, s kojim se je do sada narod srbskij globio; ili i ako bi i obstao, da se one kazni koje on dobio bude, u obštinsku kasu daju, a ne u onu u kojoj je dosada davato.

36. Okružije N.N. predlaže, da se branitelji prava građanskij i prava kriminalni u Srbiji ustanove, kako se ne bi narod sa onima varao, koi po meanama idu i varaju ljude, te im šta napišu pa im onda Sud to pismeno kao neuredno odbacuje; i da ovi branitelji na zvanija svoja zakletvu polože; koima da se i taksa za trud njiov ova propiše: l.,vo za tužbu pismenu 12 groša, 2.,go za apelatu 24 groša 3.,će za rekurs 36 gro(ša) čar.; 4.,to za razna prošenija na nadležatelstva upućena po 24 groša čar.; i 5.,to za parnice građanske po 5/00 od 1.000 groša pa na više, a do 1000 groša čar. po 10/00 — od stotine; i ovu će nagradu morati tužiteljnoj strani ili ma i obtuženoj, ako se u odbranitelnom stanju ona naodi, kriva strana, koja parnicu gubi, onoj strani platiti koja parnicu dobija. A u kriminalnim parnicama, da okrivljenoj zastupniku svom, za svako predstajanje sudu, po 24 groša čar. plati.

37. Iz sviju ovi brojeva, vidi se, da se s njima vređaju ličnosti sovjetnika, i Knjaza, i činovnika srbskij, pa iz toga uzroka oni takovi ni odobriti nećedu, po predloženju narodnji deputiraca; zato sva okružija zaktevaju, da se § 7 Zakonika o skupštini propisanim, odma ukine; pa da se s drugim zameni, u kome da se navede, da ćedu se sva ona predloženja od deputiraca učinjena od Sovjeta i Knjaza odobriti, koja višestvo glasova imala budu, od strane narodnji deputiraca.

Spolja:
8. Jan. 1859
Preko M. T. Jankovića
poslanika beograd. (crvenom olovkom).
Kom. № 151.
S. Miljković
M. T. Janković
P. Jovanović (original. potpisi).
Pročitano u Odboru 18. julija 1859.

Original. DAS, Svetoandrejska skupština 1859 (Dalje skraćeno: S.)

26.

Beograd, 20. decembra 1858.

Poslanici iz užičkog okruga traže smanjivanje dažbina, ukidanje koševa, mere protiv zelenaša, zaštitu od mnogih zloupotreba.

Predloženja Narodnoj Skupštini

Za potrebe naroda Okružija Užičkog od strane dolepodpisani predstavnika narodni.

Narod Okr. Užičkog zahteva:

1. Da se po datom nam od Visoke Porte pravu, Turci iz Srbije izsele, a da se i u Užici poredak kao i u drugim varošima postavi.

2. Da se plaćanje danka po starom na klase razdeli, i to od četvrtine pa do cele porezke glave.

3. Da nikakvi seljak više od polovine svog imanja kako pokretnog tako i nepokretnog zadužiti nesme.

4. Da se obligacije štampane izdadu, i da se u Primiritelnom sudu nalaze, gdi će se podpisivati, da se ne bi oko toga mnoge parnice vodile.

5. Da svakij seljak, koi želi trgovati mora pokazati svoje stanje, t. je. da li je mogućan trgovati, i da dobije na to dozvolenje.

6. Budući da krčmarenje sa opancima, pečenim mesom i soli seljacima najveću štetu prinosi, jer najveću čast vremena u tom provode, prenebregavajući zemljedelije, a odavajući se pijanstvu, krađi i krivom merenju; to da se svima seljacima zabrani u varošima Okrug. Užičkog opanke, pečeno meso i so krčmiti, kao što je to po svima drugim varošima u celoj Sribji zabranjeno.

7. Da se kmetovima u dužnost postavi, da u selu sa dva obštinara ekonom bude, pa koi seljak na vreme letinu neuradi, da ga kazni, a koi se uspzrotivi da policajnoj vlasti preda.

8. Da se sudovodstvo u svemu skrati, jer narod upropasti, a sudovi velikij teret imaju, i da se, što više može, parnice ustmeno svršavaju.

9. Da se po sudovima u parnicama na red pazi, da ne bi — kao što je dosad bilo — onaj, koi je mnogo pre parnicu poveo, docnije presudu dobio, nego onaj, koi je docnije parnicu poveo.

10. Da se Polu-Gimnazija za ovaj kraj Srbije ustanovi, kao što na to ima pravo ovo Okružije po Visočajšem rešeniju o Gimnazijama.

11. Da tutori ne kupe pupilarnu veresiju, jer se na ovaj način tutor naći ne može.

12. Da činovnici nemogu iz pravitelstvene kase novce na interes uzimati, pa ij posle narodu na većij interes davati, a tako isto da nemogu tutori nad pupilama biti.

13. Da se novci, koje je pravitelstvo opredelilo, da se na interes iz kase izdaju, u svako okružije, koliko mu po porezskim glavama, na interes izdadu.

14. Potrebno je za narod, da se oni novci, koi se od naroda za fond školskij kupe, i što preko rashoda preteče, u onom okružiju, u kom su i pokupljeni na interes izdadu.

15. Da se dobra prezaduženi, koja se prodati moraju, iz pravitelstvene kase po već postojećoj novoj uredbi, izplate, pa da posle taj prezaduženij na istoj zemlji radi i pravitelstvu glavno i interes plaća, kako bi posle nekoliko godina zemlja opet njegova biti mogla.

16. Veliki interesi sadašnji narod upropastiše, zato da se to što pre odkloni.

17. Budući da velike časti o slavi i za podušje umerši narod mnogo upropašćavaju, to, da se tom čašćenju granica položi i da niko nezvan na čast doći nesme.

18. Sveštenicima u varošima, da se plata shodna opredeli, a oni svoju svešteničku dužnost točno da izvršavaju.

19. Kad kaluđer ide u pisaniju neka neide s pandurima nego sam s đakom, i da mu nebude dužan kmet sazivati seljake u obštinu, jer oni zbog toga mnogo dangube; i da mu ne moraju troškove plaćati.

20. Da nikakvij srezki pisar nesme čoveka telesno kazniti.

21. Da kapetan može priznatij dug do 1000 gr. naplatiti.

22. Da se odsad kmetovi nemogu bez suda po samom kapetanovom nalogu, od dužnosti razrešiti; nego da se moraju njegova dela pregledati, pa ako nebude kriv, da mu se čest njegova sačuva, a ako bude kriv, da sav trošak i dangubu, dok mu se presudilo, mora platiti.

23. Da se svi vašari s espapima ukinu, a marveni da se drže o proleću, Petrovudne i jeseni.

24. Da se sve suve granice za novce zagrade, pa da se to posle prirezom na ceo narod isplati.

25. Da se putovi stalni opredele, koi će se obdržavati i popravljati i da nesme svakij kapetan po svojoj volji zapovedati, da se novi putovi prave a stari ostavljaju; jer je to narodu odveć teško.

26. Želja je narodna, da se na granicama za pandure stari izsluženi vojnici postavljaju.

27. Taksa za šumu neka je po staroj a ne po novoj uredbi.

28. Koševe više ne može narod praviti, a ono što se zateklo nek se zadrži u obštini među narodom.

29. Srezske kuće, škole i crkve po novim planovima odveć je teretno narodu praviti, zato se moli, da se ti planovi skrate.

30. Da se u danak primaju šuplji dukati i cvancike, a rublje u 20 gr.

31. Ajari kantarova neka budu u celoj Srbiji jednaki a ne različni.

32. U obštini užičkoj seljaci plaćaju danak kao i drugi podajnici srbski, no osim toga odskora na žalost moraju plaćati šestinu Turcima za zemlju, na kojoj sede, koje pre nije bilo, zato se moli, da se to što pre ukloni.

33. Da se torbarenje sa različnim espapom po selima ukine, zato, što oni, koi espap nosu, narod mnogo varaju.

34. Kad devojku domaćin udaje, da nesme više za bratstvo iskati od 1 duk. a da mladoženja nevesti može o svom stanju shodno aljine napraviti.

35. Protivu ustava i nečovečno je, što se zbog jednog ajduka sva familija njegova progna i strada, i želja je naroda, da tako više ne bude.

36. Budući da isprošene devojke moraju po uredbi od doktora fedu uzimati, i potome dakle, ako joj je doktor od sela daleko i više vremena putovati, i jošt više zbog doktora izčekivati koje je za narod velika sramota, to se moli, da se to odkloni.

37. Da se stroga kazn opredeli za one, koi na Boga, zakon i uobšte sve vere tičuće se hule.

Dolepodpisani umoljavaju izabranu komisiju, da bi za svaku točku, koja bi bila nerazgovetna i nebi primljena bila, od nas izjasnenje i dokaz zahtevala.

U Beogradu
20 dekembra 1858 god.
Simo Marić, deputirac obštine užičke
Mića Kovačević deputirac sreza zlatiborskog

DAS, № 232/1859

27.

Beograd, 22. decembra 1858.

Poslanici podrinjskog okruga Skupštini – protiv turskog stanovništva, protiv zahvatanja zemljišta od strane bogataša, protiv prevelikih dažbina i dr.

Braćo!

Davno se nismo ovako na skupu vidili, da se bratskij o svima svoim tegobama razgovorimo. Dugo smo – iako u jednoj zemlji – bili udaljeni jedni od drugi tako, da je svakij samo svoje jade znao a za tuđe – samo ako su podalje bili – nije ni čuti mogao. Zato mi i predstavljamo ovde samo one terete, koi tište nas i naše bliske sograđane, koi su nas i poslali ovamo. Može biti da ima mlogo veći nezgoda u zemlji našoj, koje valja ukloniti i mi ćemo te ovde jamačno čuti. Srbima pak u našem kraju pre svega teško je i preteško:

1. Što dosad jošt ne samo nije izvršen Hatišerif o izselenju Turaka iz Srbije, nego je jošt popuštanjem našim učinjeno te su se u našim okružiju cela sela turska obrazovala od Turaka, koi su od naroda najpre isterani a docnije se povraćali, jer im se niko od nas ni odupirao nije kako valja. Ovi Turci toliko zla čine nama i našim sagrađanima da već propištaše ljudi trpeći njiove dosade. Mi se tužismo protivu nji i tužismo, ali dosad se ne pomogosmo; oni i danas tamo sede i od tuda nas kradu i upropastćuju. Molimo, da se o tima Turcima vide akta, pa će se tek onda moći proceniti šta mi trpimo.

2. Sa obštinskim prihodima, kasama i ostalim pokretnim i nepokretnim dobrama postupa se samovoljno i protivu zakona: zato što starešine srezske po svojoj volji i nekoj sobstvenoj koristi kmetove nameštaju, i izbacuju bez da o tome – kao što nadleži – obštinu pitaju i tim načinom sa njenim dobrom kako oću tako i rade ninakakvo njeno blagostanje neobzirući se.

3. Sa sirotinjskim imanjem postupa se u narodu našem nepravo, jer se ovo razprodaje jevtino pa i ti novci za više mci ne dođu na svoje mesto, nego se srezske starešine koriste s njima.

4. Pri građenju narodnij zdanija, kao škola, primiritelni sudova, srezskij kuća, mlogi su od činovnika s majstorima ortaci, pa zbog toga mlogo većij prirez na narod spada – ako ona zdanija po nekoliko hiljada groša a i manje vrede.

5. Mladići u vojnike ne uzimaju se pravično no po mitu; samo koi dobro plati, ostavlja se kod kuće ili se – za pokriti to – uzima za pandure.

6. Tako se postupa i s pograničnim stražarima tj.: koi više u napredak da, i obeća se ipak po nešto od plate svoje davati, pa ako će to i juče iz sveta došavšij bećar biti – taj se prima.

7. Prekomerni po srezovima troškovi dojadili su narodu, koi po 20 pa i više hiljada groša godišne iznose.

8. Bezčeste se u narodu našem žene, kćeri, sestre, snaje i kume, a neće onaj kome to u dužnost spade i koi treba da primerom prethode narodu – ovome sramnom postupku – na put da stanu.

9. Pri glavnim u srezu mestima, kao pri crkvama gdi koja meana postoi ili su tamo neki od činovnika ortaci, ili u dogovoru s meandžiom da ovaj poviše troška nabeleži, koje oni podele. Ima primera, gdi jedan starešina ili pisar sa 2 pandura, za jedan dan i noć po 400 i do 500 groša troška učini.

10. Kad koi čovek novaca iz kase uzeti želi – mora mu se i to od pisara, – precena dobara jedanput i dvaput nepravilno napisati, pa tek treći put po formi pogoditi, a za svaku pisanu precenu po 1 # naplati, i s'koim, oni znadu, podeliti. Ima primera gdi je jedan čovek od 10 # dobiveni samo 7 # kući odneo.

11. Velika se nepravda čini u smotreniju selskij šuma, što jedan čovek zauzme po 100 i više pluga žirorodne gore pa sam se u svemu s'njom asni, i sebi nuždne potrebe, – kao građu za zgrade i žir za samo svoju živinu upotrebljava, a drugi da ni jednog drveta za kuću oseći ne može, i šta više kad zauzme više od takove zemlje a on joj posle podiže ogradu i tako je gleda i trudi se sasvim usvoiti nepravedno i na štetu celog sela.

12. Kad sudu predstanemo u broju više seljana tužiti se za gore rečenu zemlju, sud očevidno zaklanja onog čoveka koi je veći

prostor zemlje zauzeo samo zato: da bi se i on potome koristio, ili po kakvom srodstvu gleda da svakolko njegova zemlja bude a svo selo neka gleda nepravdu kad mora trpiti što ga snađe.

13. Koi imade apelirati ili rekurirati, sudije kome drže stranu upute ga svoim ortacima – i takvim poslovima – a kad bi sam znao čoveka koi bi mu napravio tako štogod sud mu brani i odbija ga od apeliranja.

14. Glavno lice u sudu – koje svuda po jedno ima – zauzme se sa svoim sekretarom i bez svoi pomoćnika, pa samo na koga je pizmen najveću osvetu gleda da nad njim učini ne gledajući na dužnosti zvanične niti na zakone protiv koi samovlastno ide, samo da svojoj želji udovletvori. Mlađima takođe strogo nalaže da samo njegove zapovesti izvršuju, i kad se koi od tužitelja na protokol uzimali budu, da se strogo njegovi savetovanja pridržavaju u kom slučaju i sa svedocima protivu zakona postupa.

15. Trgovci koi god imadu novaca neka trguju kao i dosad što je bilo, a i trgovačka pismena i objavljenja neka bude kao i pređašnje vreme.

16. Za spomenik što su novci od naroda uzimati, da se pokaže našto su upotrebljeni. Prirez po 1# takođe da se izvidi je li u državnoj kasi.

17. Što Srbi po Austriji s' Mađarima vojevaše i tuđu zemlju svojom krvlju pojiše za tuđ narod i spokojstvo Nemačke, zašto tolike žertve od našeg naroda?

Zbog ovako nepravednog postupanja s narodom od strane činovnika i zbog ovako grdna i velika troška i drugih tegoba posvednevno narod prodaje zemlje svoje i pogotovu je pod spahije došao, a niko se ne stara, da se kakvo sredstvo iznađe i tome žalostnom i pogotovu robskom stanju naroda našeg što pre na put stane.

Smatram za uzrok svemu ovome zlu, i što je ovaj naš slavnij narod do takvog sramnog i žalostnog položenja kroz ovo dvajestinu godina doveden, to, što je on lišen one slobode koji mu podjemčava ustav: jer mu se predprošla strašila neprestano od neki starešina napominju kao: Rupa Vračarska, Robija Topčiderska i Kula Gurgusovačka; i policajski zakon koi je od visoke vlasti naše gotovo protivu ustava izdan, da se i njime dobri od zli, i pošteni od nepošteni zaklanjaju, postao je izvor odakle ova samovoljstva i siledžiluci činovnika nad narodom izviru, i tako je on gotovo bič za poštene ljude i poštene domove.

Jednom rečju narod je tako jako u imenu i obrazu doma svoga jako osramoćen, u veri svojoj obezsvećen i u imanju svome izsmean i do prosjačine ponižen da je time u dahijsko vreme povraćen — i ne bi se pogrešilo kad bi se reklo, da se s njime što reč na to išlo da se ovaj u liko opaše.

Pa ko bi mogao reći da se nisu sva ova zla samo zato tako jako u narodu našem množila što odavno nije bilo skupština narodni; jer da se po čestće skupština držala ne bi smela ni mogla ona klasa činovnika, kojoj je s najvećim poverenjem od v. Pravitelstva našeg svo blago i sreća naroda našeg u ruke predano tako bezsavesno i protivuzakono postupiti; od koi se vrlo mala čast izuzeti može, koja zaslužuje naše poštovanje i našu ljubav i poverenje, i koja se dostojno sa imenom srbskij činovnika dičiti može, — a proči su posve pokvareni. Čudno je to, da Pravitelstvo naše, ili nije znalo, ili kroz prste gledalo — da se tako grdna zla u otečestvu našem posvednevno zbivaju.

Ako Pravitelstvo naše nije za to znalo, — to zašto da nije znalo, — i — je li to po položenoj svojoj zakletvi — pred Bogom i narodom smelo biti, da ono nezna što se u zemlji, u kojoj ono upravlja, i u narodu u kome ono vlada radi?

Ako je pak znalo, to kako je moglo i je li smelo tako ravnodušno propuštati da takva grdna zla dalje i dublje svoj otrovnij koren u narodu razprostiru?

Neka se ovde pokaže je li smelo ono tako nemarljivo sa sudbom i srećom jednog — skoro od milion duša naroda postupati, njegova čest, vera i imanje na kocku metati, i to ovako pošteno i svestnog junačkog naroda, — koi ga u svemu sluša i sa teškim trudom znoja svoga, — u gospodstvu i svakoj ugodnosti izdržava?

Zar Pravitelstvo naše nezna da se u zemlji našoj ljudi u stanje robova dovode i sirotinja lišava se krova svoga zbog danka koi joj se nije svake godine uredno uzimao, no na jedanput za dve-tri — i četir godine, a ko je ovde kriv, — oni siromasi, ili njihove starešine?

Zar ne zna Pravitelstvo naše kakva je razlika između najamnika i slobodni građana, — kakvo li pouzdanje u onoga koi nema šta izgubiti, i kakva li nadežda u onoga, koi se ima zašto boriti?

Pravitelstvo naše treba da zna, da samo ona vlada bezbedna biti može, — koja na temelju ljubavi naroda svoga postoji i koja pravednim željama svoim udovletvorava.

Da bi se ova i mloga ovim podobna zla uklonila i da se ne bi mogla povtoriti unapred mi vidimo jedini lek i taj predlažemo skupštini u tome

1. Da se oglasi skupštinom pravo naroda srbskog svake godine sabirati se črez svoje poslanike u određeno po zakonu vreme u Beogradu, na skupštinu koja će i m a j u ć i v l a s t s u v e r e n s k u u z e m l j i moći zahtevati od Pravitelstva račun o svima njegovim delima u tečeniju godine svršenima. Može ko pomisliti da mi nemamo mesta to iskati; ali se svakij takav vara strašno. Prava, koja mi imamo izvojevali smo sami i nji su nam podjemčili carevi koi samo žele dobra zemlji našoj. Prava su ta celog naroda srbskog, a ne prava koga mu drago pojedinog njegovog člana. Zato narod i ima pravo ono usvoiti u svojoj zemlji što najviše dobra zemlji obećava.

2. Da se sad odma ukine u Srbiji cenzura, te da se slobodo može pisati — bogme u granicama zakona protivu zloupotrebljenja pa makar ova ko činio.

3. Da se Pravitel. upita zašto nije dosad i z v r š e n H a t i š e r i f i i z s e l e n j e T u r a k a ; i da mu se kaže da narod nije zadovoljan što će ono samo „p r e d u z e t i s h o d n e m e r e “ nego oće, da se ono postara poslužiti se m e r a m a d e j s t v i t e l n i m za izvršenje toga narodom stečenog a silama podjemčenog prava.

4. Da se otečestvena siminarija uredi tako, kako će bolje odgovarati celi.

5. Da se pri sudovima ukinu takse; jer ima sirotinje koja nije kadra te takse plaćati i zbog toga odustati mora od svakog na pravo svoje potraživanja. A ako zemlji treba novaca, neka se srazmerno razreže danak a ne da se narod obterećava pobočnim dancima.

6. Policajnij zakon, da se u svojoj strogosti umeri ukoliko je god moguće; jer se vidi narodu posve preteran u strogosti.

7. Da se vlast policajna ne meša u obštinske poslove; kao i u njeno dobro pokretno i nepokretno, a tako isto i u račune prihoda i rashoda neka sama obština o svemu se njenom dobru i prihodu stara, samo policajna vlast dužna da bude godišnji račun obštinski pregledati.

8. Činovnik koi bi u svom zvanju i u službi pravitelstvenoj kakvom krivicom pod sud pao, da ga kao svakog krivca osudi sud po zakonu, a ne samo da ostavku na svoje zvanje podnese i s’ tim da se kao kazni i izpod svoje krivice izbegne; kao i to što bi ga iz boljeg mesta sa zvanijem na ravnu platu kao za kaznu premestili, koje se nebi ni za kakvu kaznu smatralo, i u takvom slučaju, da mu se nikakva penzija dati nemože, pa makar to i posle 20 godina bilo.

9. Da se svi nemačkari u Srbiji koi su po pravitelstvenim službama, odma otpuste počem ima hvala Bogu i Srba naši valjani, i valjani za nas nego nemačkari, a dobro bi bilo da iz svakog okružija iz Srbije po jedan valjan čovek u Sovjet zemaljskij dođe, kako bi Sovjetu narod sav u Srbiji kao jedan čovek poznat bio.

10. Da se ljudi sposobni — ne po srodstvu, po prijatelstvu i po mitenju za zvaničnike ili ma u kakvu pravitelstvenu službu uzimaju, no samo po sposobnosti u znanju, i odpravljanju točno svode dužnosti; sa pravitelstvenog posla; a da se pazi i na to da dva srodnika u jednom nadležatelstvu ne budu s’ tim da se nikakve neprilike pri takovim nadležatelstvama ne bi pojavile.

11. Šumske takse da ostaju po starom običaju; a koševi i ono žito što je u njima da se preda sve obštini na razpoloženje, a narod da više ne daje kao što je pre davao. Žito je sasvim neupotrebitelno, samo što ga miševi i ptice jedu i tako uzalud propada.

12. Velika je žalost što poškripcija danka, ne ispiše sasvim neke nesposobne ljude koi nisu u stanju ni „nasuščnij hleb“ zaraditi, a kamo li porez, kao neki sakati, ćoravi, i ubogi od koi se u jedanput po 4—5 poreza traži, no nije moguće da mu se može naplatiti; koje sakati i ćoravi, i sirotan koi nema ništa no služe te se rane, imaće ji prilično u našemu narodu što ji treba iz danka ispisati.

13. Drva, da narod ne nosi sudovima po 8 i 10 sati daleko za 5 groša kad u čaršiji nisu skuplja od 8 do 10 gr. pa kako je to vrlo mala razlika zašto bi se ljudi potezali po 8 i 10 sati puta vučeći drva.

14. Žito koje smo uz prirez davali za neku narodnu polzu, a posle ode u fond siročadi svešteničke i učiteljske. Da je to žito došlo u narodnu kasu te bi se otuda moglo narodu u svakoj nuždi iole pomoć.

15. Meane koje nisu na glavnoj liniji no po seli ili drumu kuda manje svet prolazi da se po mogućstvu prave, da se ne ukinu jer bi svetu i putnici narodu po seli već dosada činili na konak dolazeći; koje se sad nalaze, da ostanu u svome pravu.

16. Sveštenstvo je u najvećem neporedku svom i izvan svog zvanija i dužnosti izišlo je utoliko, ukoliko se ne može pobrojati; tako da u

svakom obziru na nji mora se pravoslavlje povređeno viditi, dužnosti ne odgovaraju; kako koga uvate tako i naplaćuju, kao da nigdi u svetu nije ni bilo o njiovom naplaćivanju takse; a što je najpreteranije, što pri ispitima kako momka, tako i devojke tako postupaju sa naplaćivanjem da su već dotle stvar doterali da se neusudi čovek iole posiromašan ni oženiti ni udati.

17. Prirez koji pokupljen na špital a špitalj nigje načinjen da se vidi đe su ti novci, jesu li dati pod interes ili neđe u mraku stoje.

18. Ima crkvenij zemalja koje crkvama od đamija ostalo, to jest vakup pa su ljudi na istim kuće pogradili i kiriju crkvi plaćaju, nužno je ljudima da im se ista zemlja proda.

Poslanici okružja Podrinjskog:

Živan Jadašević. Mića Vasić. Mihailo Milovanović. Dimitrije Cerović. Kojo Mijatović. Cvija Dimitrijević. Stepan Tomić. Miloš Lazarević. Jakov Spasojević. Maksim Arsenović. Milisav Vidaković. Toma Novaković. Petar Nenadović. Mićun Ristić. Sava Bojić.

Pročitano u odboru 15. julija 1859.
Original, DAS, S, № 248.

28.

Beograd, 22. decembra 1858.

Pomoćnik načelnika crnorečkog okruga Skupštini — predlaže nove zakonske mere u raznim oblastima, za rešavanje problema prestupnika, danka, puteva, šuma i dr.

Počitajema Narodna Skupštino!

Dolepotpisatij sledujuće ima čest Skupštini na uvaženije predložiti.

1. Budući je u narodu našem preovladala psovka, krsta, vere, zakona i tim podobni to predlažem, da se strožii zakon izda, kako bi se ovakovi demoraliste strožije kazniti mogli.

2. Da se danak od naroda po imanju od sada razrezuje i kupi.

3. Da se izda Pravilo, da oni preveć siromašni, koi se nisu mogli sastarati, da na vreme danak kmetu izdadu, i zbog nji u selu kmet po više dana porez pri sebi zadržava ostanu za vreme na dugu, pa da im Pravitelstvo nađe posla, te da ovaj dug od danka oduže i jošt koju krajcaru za kuću zasluže. Zbog ovakovi siromaha kmetovi najveću muku imadu i zato se mnogi zadocnjavaju s kupljenjem i predavanjem danka na vreme. Za ovakove siromahe u sledujućoj 4-toj točki izložiću način od kuda mogu danak spečaliti.

4. Da se svi glavnij putovi po celoj Srbiji od nadničara, a i od robijaša prave, koje da se prirezom izmiruje. Ovo se dosada nije upražnjavalo, i zato se je protivno Ustavu postupalo po tome što teret nije svakij podjednako nosio, no neko okružije više, a neko manje. Za primer da uzmemo Okr. Gurgusovačko i Aleksinačko. U prvom imade mnogo više porezki glava, a putove praviti da reknemo jednako imadu, i onda naravno Aleksinačko Okr. mora mnogo više snage i tereta od sosednog Okružija Gurgusovačkog podneti, a to je već protivno Ustavu. U nekim okružjima priroda je dala dovoljno šljunka, a u nekim vrlo malo i gotovo ni malo, pa u prvima je lakše i brže napraviti 1.000 fati druma nego u drugima 100 i zato velim da pravica zahteva, da se putovi i ćuprije obštim prirezom prave, i taj prirez da se svake godine uz danak kupi, a tim bi se otvorio način, da naši siromašni ljudi mogu zaslužiti novaca i za danak i za izdržavanje svoje familije, Kupljenje ovoga prireza, da se ostavi na volju i to, ko oće neka plati, a ko neće i nema, neka odradi.

5. Po ovom istom pravilu, da se pograničnij plot i karaule prave.

6. Budući se gora naša na ograde jako zatire, to ja predlažem, da se stoka posredstvom pastira seoski čuva, i nikako gora za ograde više ne zatire, a di bez ograde biti ne može, tu da se jendecima zagrađuju njive i livade.

Da se za čuvanje šuma šumari i to kao zvanična lica postave, jer bez ovi šume nikako se od kmetova ili srezkij načelnika sačuvati nemogu. Postavljanje ovi šumara, ja ne velim da bude u svakoj obštini, no na svaku jednostavnu planinu ili šumu, pa makar ova prinadležala na nji više obština, kao n. pr. za Jastrebac, Crni vr' sobovicu i t.d. po jedan šumar.

7. Kao što su već nekij deputirci predlagali, tako i ja predlažem da se praktikanta, ovi žalostni služitelja služba, bolje uredi i da im se tolika plata odredi, kako mogu najnuždniju ranu i odelo imati, da ne budu prinuđeni u zvaničnoj dužnosti zloupotreblenja činiti kako bi do koje krajcare došli, da sebi leba kupe.

Između mnogi primera, ja ću samo jedan navesti. Praktikant Načelničestva Okružija Crnorečkog Milisav Simić, inače pokojnog kapetana Mite Crnog sin, imade 60 talira

godišnje a 120 groša mesečno ili 4 gr. dnevno plate. No dok je kao bez platežni služio zadužio se je, i tako mu se polovina odbija za dug, a 60 gr. ostaju mu za 30 dana. Od ovi 60 gr. šta će za kvartir, šta će za pranje, šta će za ranu, i tako sam ga više puta nalazio gdi samo suva leba jede, i na pitanje moje: kamo mu što mrsno? plačevno mi je odgovorio, da novaca nema ni leba da kupi, a kamo li mrsa, i dalje mi je plačući odogovorio, da i leba jedva u dva dana može dobiti jer mu niko ne da na veresiju, a novaca niodkuda nema, jer mu od otca ništa nije ostalo. Ovo je braćo mučeničeskij život, i kako i koim pravom Pravitelstvo može od ovakovi mučenika zahtevati točnost u ispunjavanju zvanični poslova? I nisu li ovi mladi ljudi iz nužde prunuđeni svako i najgadnije sredstvo upotrebiti samo da do novaca dođu, da se lebom zarane, a to tim pre, što svaki dan vide da jedno prosto cincarče od 10–12 godina staro samo što kreč meša po 3 cvancika nadnice imade. Ove mlade ljude ja velim ako Pravitelstvu nisu potrebni bolje je i odpustiti nego ij sa ovakom malom platom držati, a odpustiti se nemogu, jer oni više izdiru nego oni koji su u mnogo većim zvanijama.

8. Da se odsada uredi da sudovi okružni neposredstveno vode korespodenciju sa srezkim vlastima, u čemu će se tolika grdna artija i poslujuće ruke uštedi, a i praktikanti koi zbog ovog pri načalničestvima izlišni postali, da se pridodadu srezskim kancelarijama, gdi su mnogo nuždniji.

9. Premda je dužnost Pravitelstva, koje mu zvaničnike treba ukazom postavljati, a koje bez ukaza, ipak smatrajući na važnost zvanični poslova pri poštama našim, a naročito ono veliko poverenje koje im je dato, da toliko velike sume prijmaju i ekspediraju, i što se svaki pošta kao jedno nadležatelstvo smatra, ja predlažem da se poštari III-će klase ukazom postave i u buduće postavljaju i da na zvanija zakletvu polažu, od kuda zaključavam da bi za zvanična pri poštama novčana dela veća sigurnost bila.

10. Koliko se god dosad od strane suda zadržavalo da pomoć od suda tražeće lice do svog prava nemože brzo doći, toliko je i kod policije u velikim srezovima moralo čekati da mu se presuda izvrši, i zato ja predlažem da se svi veći srezovi koi preko 4.000 porezskij glava broje razdele na dvoje, i preko toga, da se u svakom srezu postavi po jedno zvanično lice, koje će čisto sudejskom zahtevanju odgovarati i presude izvršavati. Ovo ako se neučini, sva će druga preduzeća, a i samo ustmeno suđenje, biti bez uspešno, i za ovo sam iz iskustva uveren da bi brzom suđenju i brzom izvršivanju mnogo prinelo.

11. Da se u postavljanju činovnika bolji red zavede i nabljudava, te da se mlađij starijima ne predpostavljaju.

12. Na strani učivši se mladići da najpre 3–4 godine služe u vnutrenosti radi upoznavanja dela i potreba narodni, pa pošto provedu nekoliko godina u narodu, i tim pribave praktična znanja svakij u svojoj struci, onda da dođu u kancelarije centralnog pravljenija, gdi imaju prilike poleznim predlozima i projektima Otečestvu i narodu polze prineti.

Ako se ovome protivno koi popečitel postupi da odgovara Zemaljskom Sovjetu.

Pavle B. Mutavdžić
pomoćnik Načalničestva
okr. Crnorečkog

Original, DAS, S, № 344

29.

Poslanici užičkog okruga skupštini – o zloupotrebama sudija

Blagoizbrana Skupštino!

Nije nuždno dokazivati, da Srbin u pravici svojoj najveću garanciju kod suda treba da ima, i zaista, gdi sud sačinjavaju pošteni i pravedni sudije, Srbin nalazi podpuno po zakonu svoju pravicu, a gdi sud sačinjavaju nepravedni, grabljivi i razvratni sudije, onde nema Srbinu pravice, nema pomoći. Može se slobodno reći, da ovakvij sud ništa drugo nije, nego jedno jato proždrljivi vukova, koi bednij narod nemilo proždiru i tako upropašćuje. Jedan od ovakovi sudova u Srbii zaista je sud našeg Užičkog okružija. On braćo nije sud! nego pustaija i upropastitelj našeg bednog i do gole duše oguljenog naroda. On se samo zove sud, ali su dela njegova, dela bezakonija, dela proždrljivog jata vukova. Da je ovo sveta i neosporima istina, evo sledujući primera, koje ćemo svagda dokazati.

1. Sud užičkij po 5 dana neće puštati čoveka preda se i saslušati žalbu, dokle najpre ne ode kome sudiji kod kuće i ne podmiti ga a kad ovo učini, onda se on po narodu pred sudom traži, zove, – pušta i preslišava.

2. Sudije užičke razgrabiše pupilarnu kasu, podeliše je između sebe, i daju je bednim seljacima po vrlo skup interes, po 1 cvancik mesečno na dukat a kad seljak dođe i zatraži novaca od suda pod interes, odgovara mu se, da nema novaca za davanje.

3. Sud užičkij nikome presude bez mita izdati neće. Valja sudijama a naročito predsedatelju pokloniti vola, kravu, meda, kajmaka, sira, brašna, žita, novaca ili budišta, pa da se presuda dobije. Predsedatelju nije nužno kupovati drva za ogrev. On se može grejati samo od raspasati i rastureni čabrica u koima mu je kajmak i sir donošen, u ime podmite, da bi presudu izrekao što pre.

4. Sudije užičke bataljuju tapije one po koima ko na licitaciji kakvo dobro pojevtino kupi, samo ako im se prohte isto dobro zagrabiti, kao što je predsedatelj Kaljević jednome takovo dobro za 1200 duk. ces. drugome prodao.

5. Kad se ko protiv suda ovog višoj vlasti žali i ova potraži o tome akt, predsedatelj Kaljević, ima običaj iz akta izvući ona akta koja bi tužitelju pomogla, a njegovo bezakonije odkrila i time pravednog tužitelja kod veće vlasti uterati u laž.

6. Kad se ko god s presudom nezadovolji i dođe sudu osmij dan apelirati protiv presude, predsedatelj i ostale sudije upute ga, da dođe sutra, tj. 9-tij dan. Seljak siroma prost posluša sudiju, dođe 9-tij dan u sud i apelira, a sudije posle odbiju ga rešenjem, da je neblagovremeno apelirao i tako održe po mitu protivnu stranu, a ovaj što je apelirao izgubi parnicu.

7. Ima više primera, da su sudije užičke, ubice i lopove, koje im se na osuđenje predadu, za mito od kazni oslobođavale, meko osuđivale ili za vreme isledovanija ubicu ili lopova u slobodi držale.

8. Sudije užičke ili bolje reći ovo jato vukova neopisana zla našem bednom narodu čine. S nepravdom, s uzimanjem mita, s uzimanjem prekomernog interesa upropastiše našu bednu sirotinju, prodadoše joj kuće, baštnine, stoku i sve do gole duše. I ako se ovo jato grabljivi vukova čas pre između nas ne rastera, zacelo propašće nam narod sasvim, u ime koga mi pokorno molimo Slavnu Skupštinu, da žalbu našu k srdcu primi, i postara se učiniti čas pre korak, da se izašlje jedna bezpristrasna komisija, da bezakonja naši sudija izvidi, obelodani, i potom, da se bezakonci što pre između našeg bednog naroda rasteraju dokle ga nisu sasvim rastrgli.

Poslanici Okružja Užičkog
Mića Kovačević
+ Gavro Vuković
+ Toma Vitoz
+ Uroš Milinković
+ Marko Čumić
+ Milun Božović
+ Jefrem Ocokolja

Original, DAS, S, № 343

30.
Beograd, 23. decembra 1858.

Poslanici valjevskog okruga Skupštini – da se ukinu opštinski koševi, da se državne šume predaju u nadležnost opština, da se ukinu prava policije na kažnjavanje, da se ukinu besplatni kuluci i dr.

Slavna Naroda Srbskog Skupština

Vnimatelno saslušajte dole naznačene predloge uime našega naroda kojem smo mi poverenici i koj nam je kao amanet preporučio, da predložimo da mu se u tome ovdi olakšica na tegobe učini.

1vo. Oni obštinskij koševi koje je sam biv. knjaz Karađorđević pre tri god. ustanovio, koje je se do sada na svaku bez razlike glavu po 63 oka kukuruza odasipalo, da se konačno ukinu; s dosadanjim čardacima i rānom da svaka obština kako otće onako i postupi, da se u to vlasti naše ništa ne mešaju počem to njiovo nije; zašto narod našega kraja tako ovaj postupak i nesretno ustrojstvo pred očima smatra kao da su mu svi oni u starija vremena biv. nasilnici i krvožderi narodni i da se taj običaj u narodu više nigde ne zavodi; jer narod i tako veli da on kad je god nužda bila u starija vremena — kada je neprijatelj sve gonio, da nije ni od koga rānu tražio, tako isto i u oskudnim godinama nego svakij sebe što mu je nuždno za svoju kuću nabavlja.

2. Šume sve uobšte selske koje je Pravitelstvo od pre nekoliko godina zauzelo; koje po smislu ustava zemaljskog i prava narodni ne mogu biti pravitelstvene nego narodne i zato treba Pravitelstvo odma da narodu ustupi, tako kako će svakoga sela šuma svoja

sobstvenost doći, i da sela sa svojim šumama raspolažu; kao i svakij pojedini čovek kao što blagotvornij ustav zemaljskij jasno kaže da je svak svoj dobara koja su mu se u rukama zastala sobstvenij gospodar i pritjažatelj i da ga niko u pravu uznemiravati ne može; i to i zdravij razum veli da je šuma narodna ona pravitelstvena i da se narodu ustupe na uživanje i upravu; jer narod nepoznaje nikoga u otečestvu svojemu da je gdi god iz svoje sobstvenosti što ikome platio; pak da mu šume bajagi za neku nagradu ostanu; no velimo da smo svi Srbi krv prolivali dok smo se tog jarma varvarstva oslobodili pa ondaj gdi je se tko zatrevijo onaj treba ono da i uživa pa tko ima više ili tko manje što je to čija briga. Od kad je Pravitelstvo šumu preuzelo i od kada je na šumu taksu podiglo, kao što svi znate, od tada je šume za godinu dana toliko izsečeno koliko pre što nije za pet god. izsečeno; to možemo slobodno reći zašto to je tako; kod nas su u prošloj godini Švabe oko Uba što je najbolje šume bilo sve skoro izsekli; to narod našega kraja zahteva da se ta opastna sa šume taksa skine; i da se strancima nikako u otečestvu našemu šuma ne dopušta seći; nego šume da ostanu na raspoloženje obština i sela; a Pravitelstvo samo da pokrovitelstvuje, i da objavlenija na šumu narodu izdaje i da bude ona taksa koja je u 845. godini propisana t.j. jedan groš na šumsko objavlenije; i sve one kaznij i naplate za šumu da podpadnu u kasu Primir. sudova a ne u pravitelstvenu.

3. Zakon policajnij koj srbskij narod u ovo nekoliko godina sasvim potuče ne samo u jednom nego u vsakim slučajevima da se uništi; kako bi se tim srezskim starešinama i njiovim pisarima izbile iz njiovoga kruga batine; kako se vidi ovi po tom zakonu narod pobiše, poštene sve ljude osramotiše, bez novaca ostaviše i sve ono čine što je najgore, i što su nasilnici narodni u starija vremena od naroda činili. I kad bi se sve ovdi izlagalo bilo bi premnogo sramotno i nesretno. Zašto ovi zakon nije po ustavu zemaljskomu nego su to narodni ugnjetatelji sačinili; zašto smo radi da pojedino lice koje u vnutrenosti živij ma on kakovij činovnik bio ne može nikakvoga čoveka kazniti; nego ta vlast da ima biti primir. sudova, i okružnij i dalje nadležnij u Srbiji sudova, pak kada se čovek sudom osudi ondaj neka se kaznij; pri ovom da pisari sreskij koji su u ovo god. najveća u narodu zla činili, da se ni u što drugo ne mešaju nego izključitelno da glede svoe pismovodstvo za koe onij odgovaraju. Treba i to da bude gdi bi srezskij starešina od dužnosti odsustvovao ili bi bolestan bio, odma da Načalničestvo u srez onaj svoega pomoćnika izašlje da dužnost srezske vlasti sovršuje; da ove dužnosti ne bi pisari izvršavali zašto su oni za te poslove vrlo mali.

4. Postupak sudijskij koi narod u veliku nesreću s parnicama dovede da se uništi odma i drugij po duhu naroda da se odma sočini, i da ga skupština odobri, i potom da se kod zemaljskij vlasti potvrdi, kako bi se tim postupkom narod naš kod sudova brže sudio, i pravo svoe dobijao i dugove naplaćivao.

5. Taksa pri đumrucima za izvoz stoke iz otečestva našega u strane zemlje, koja je pre tri godine podignuta, da se na onu cenu svedu kao što je do onda bila.

6. Trgovci koji stoku za strane zemlje izvoze, i ono što po vnutrenosti trguju kalauzi svi koi će svinje ili budimke kupovati, kao i oni koj kod kuće kupuje i preprodaju, da objavlenija po pređašnjemu načinu i taksama dobiju; i naprotiv ako bi koj bez objavlenija kakovu stoku kupovao, da se kod nadležnij primir. sudova kazne kako se za shodno nađe; kako bi tim trgovina ne samo jedna no svaka u red dovedena bila, i kako tim naši ljudi propadali nebi kao što je to u ovo nekoliko godina bilo.

7. Sva ona dobra što je Pravitelstvo upravo od naroda od 839. godine oduzelo, ma koja i kakva bila, da Pravitelstvo narodu natrag povrati, tim više što je se u onoga rukama ili pojedine osobe ili jedno sela nalazilo; to je već ustavom potvrđeno da nije drugoga nego onoga.

8. Radnje su sve po smislu ustava zemaljskog ukinute; tako je u ovo nekoliko nerodnij godina narod naš Pravitelstvu robovao; i to ako mu se kada plati nadnica, kada kosi ili drugo radi 100 para čar. a mnogima se na mesta ništa i neplaća, nego se badava radi; kao što se i nadležatelstvama kao i srezskim starešinama drva za ogrev po 5 gr. kola nose. To je narod našega kraja predložio nam da se taj nesretnij zulum u narodu ukine. Zašto narod kod kuće svoj plaća jednome radinu po 8 groša dan; i rani ga; tako neka i Pravitelstvo za svoja dobra radine nabavlja i pošto se s kim pogodi; a tako i nadležatelstva neka k sebi što im je nuždno nabavljaju.

9. U opravku škola, crkvi tako i primir. sudova da se vlasti nemešaju, nego svaka obština svoe poslove i opravke neka sama opravlja. A to zato narod na to viče, i uvereni smo da je to sve istina; zašto srezskij načalnik iliti pak pisar najpre se sa majstorom u ortači ili od majstora što u napredak uzme pak ondaj on se sa majstorom pogađa od strane obštine; i šta

majstor zaište on mu u ime naroda plati. Kada bi mu od naroda tko šta rekao da je to skupo on ga psuje. Kao što smo dostatočno izveštenij preko drugih čudesa, da je kapetan X. Brzaković ove jeseni sadanje, pogodio dve škole Paupsku i Petničku za 7000 groša i zato se obštinskij kmetovi nato usprotive i otidu i požale se okr. načalničestvu, te načalničestvo odma tu pogodbu kapetanovu uništi; i posle pogode kmetovi i obštinari, te se te obadve škole za 24 dukata cesarska jošt bolje oprave i više nego što je kapetan bio za 7000 groša pogodio. Ovakovij imade mnogo kod nas slučaja pri građenju crkvi, škola a i sami primir. sudova; to se već prethoditelno vidi, da ovi na nesreću i propast naroda idu; a sami sebe starešine vrlo dobro obogatiše. Dakle to treba da se iskorenij i da se one — vlasti, u to nemešaju; no samo gdi bi se kakovo zdanije gdi iznova pravilo, da se u to samo načalnik pri pogodbi može mešati a vlasti manje mogu samo pokrovitelstvovati; a ništa nemešati se kao ni u samo kupljenje novaca.

10. Meane po selima da može praviti kakvu tko otće i može; da mu vlasti plan ne nameću; no samo gdi ko imade pravo; jerbo se tim narod kao što je do sada činjeno jako ogladnjava; i tim siromašnij ljudi moraju sasvim padati.

11. Primir. sudove koj bi trebalo da se prave; neka svaka obština kako otće i može pravi, da se u to vlasti nemešaju, zašto kod nas imade nekij sudova selskij koj bez podvoza i truda narodnjega po jednu i dve hiljade dukata koštaju; a to su vlasti primorale te je to napravljeno; po selima da se taj nesretnij običaj ukine u narodu našem.

12. Advokati sasvim bez ikakva izgovora da se u otečestvu našemu ukinu; pa svakij svoe pravo kod sudova neka ustmeno kako znade brani i t. dalje.

13. Mase pupilarne, da se drugojačie ustanove jerbo dosadašnji način nije dobar, zato što u jednoj massi ostane naslednik od 16 ili 17 godina pa mu se imanje rasproda i sva mu se kuća raskući; pak kada on bude punoletan ondaj mu se tobož ono imanje u novcu preda što mu je za pokretno imanje uzeto; i da mu se i nepokretnost i otuda više hrđavij nego dobri kao što smo uverenij izlazi. I tako bi bolje bilo u selu da se ništa u imanje nedira onda gdi ima naslednik od 14 ili do 15 godina no samo da mu se dva dobra iz sela čoveka kao upravitelji dadu; zašto kada se jedna selska kuća raskući onda se nigda više u prvobitno stanje ne može dovesti.

14. Stranci svi bez razlike ma kakve oni sposobnosti imali i ma u kakvim pravitelstva našega službama bili, da se odma iz službe odpuste; i više nikada i nikako da se u službu pravitelstvenu ma od kakove potrebe bili neuzimaju, zato narod sav naš poznaje da ovij najviša zamješatelstva u otečestvu našemu pričinjavaju neprestano.

15. Isto tako da se i svi stranij podanici koj u otečestvu našemu žive podvrgnu dajanijama i svima teretima koje i mi nosimo; a koj neće pod to podleći može ići otkuda je i došao; kao i to da se njima u otečestvu našemu može suditi za njine pogreške kao što se i nama sudi.

16. Da se od sada od jemca nemože za dužnika dug naplatiti kao što je to do sada bivalo; no u onom slučaju da jemac može platiti ako dužnik ne bi mogao svojimi dobrima sve izmiriti.

17. Kao što će se od časti viditi šta duhovne vlasti u narodu našemu čine, to smo za nuždno našli da se za nji jedan strogij kaznitelnij zakon sočini kako bi oni ograničiti se mogli; i kako bi se i njima baš kod zemaljskij vlasti suditi moglo.

18. Sveštenici mnoga i premnoga zla u narodu našemu čine; o čemu će se ali iz mala od časti navedenoga skupština moći izvestiti; pa zato nam je narod naš kada smo ovamo pošli strogo preporučio, da to gledamo i staramo se ovom prilikom ukoreniti da se to više ne čini i da im se granica položi k tome.

19. Sveštenici su dosada od svakoga bez razlike bir pa i od isposnika iz danka uzimali; koje zahtevamo da to više ne bude; no samo bir da imadu od danak plaćati glava a inače ne i da mogu oni uime bira po 5 gr. kao što u Uredbi stoji naplatiti; tko bi im davao.

20. Sveštenici u našemu okružiju umrle kada umru i kada se zato pozovu, neopojavaju na zemlji kao što im Uredba glasi već kada oni oćedu; pak prođe i po mesec dana a oni posle kažu da su došli na grob tamo i da ga je opojao; i naplati od familie umrlija opelo i parastose; to je najveća neurednost kod nas od skoro sviju sveštenika; bilo je protivu toga i tužbi ali ništa uspešno bilo nije kod vlasti njiove.

21. Sveštenici sva skoro činodejstvija u narodu našemu sasvim hrđavo a namesta nikako neizvršuju; kao što vodice narodu po običaju narodnjemu uz poste ne pronose nikako a slabo i kada tko slavi; pa kada bi ij tko opomenuo da je to njiova dužnost, oni se izgovaraju da im to nikako u dužnost ne spada; a to je narodni starij

običaj i kako su mogli pre sveštenici s manjom od naroda nagradom to izvršiti; a mi držimo da su sadanji sveštenici podpuno od naroda nagrađeni i da oni to kako oni postupaju nezaslužuju i to zahtevamo da se pobolša tako da sveštenik baš bude dužan u godini za četiri posta vodice proneti po narodu jer ako oni taj običaj ukinu i mi ćemo ukinuti bir više davati im, zašto i to je običaj stari; i da oni bez razlike dužnosti svoe kako bogatom tako i siromahu izvršuju.

22. Sveštenici selskij mešaju se u mnogo njima neprinadležeći poslova i nji ništa ne tičući se; koje nije dalje nuždno izlagati; no samo zahtevamo da im se to strogo zabrani činiti; kao i poštene ljude izobličavati govoreći „ovaj je ovakovij a onaj onakovij“. Zato sveštenicima gore navedenim zakonom da se propiše strogost; zašto prosto već naši ljudi svi vide šta sveštenici čine; tako sada vele da popa popu nije ništa vajda nuždno tužiti; niti oni jedan drugome što oće.

23. Sveštenici u našemu okružiju i to nekij javne trgovine vode; a svoje dužnosti nikako neizvršuju kao što treba, a koj su to kada bi se potražilo lako bi ij pokazati mogli, to znade najbolje njiova predpostavlena vlast ali im ona ništa neće t. je. neće da ij višemu mestu javi; valjda i ona dobiva od nji — oni sveštenika — koj trguju kakovu vajdu; na to naš narod jako viče i zahteva da se tim licima zabrani to strogo činiti; a trebalo bi što su i do sada u to upuštali se da se odgovoru podvrgnu.

24. Sveštenik jedan kod nas je pre tri, četiri godine veliko iztuplenie učinio, za koe je dobro trebalo da se osudi, ali dok je svojoj vlasti otišao, tamo tri četiri dana bio kući se veselo vratio; falio se docnie kada su ga nekij pitali šta bi tamo, da je to 70 dukata cesarskih sve sovršilo; ali njemu to da je lako i odma steći.

25. Sveštenici kod nas u svemu preko propisane takse za njiove trude više mnogo naplaćuju; za koe je narod nas molio da predložimo, da se njima — sveštenicima u tome granica postavi stroga, da preko uručenoga od naroda više nenaplaćaju i novce od naroda da neotimaju, zašto tij su običaji iz Srbije imade nekoliko više godina iskorenjeni; koje ni njima valjda nie dato da se čini.

26. Sveštenik jedan od Valjeva nie vrlo daleko; opojao je u mrtvaca od njegove kuće, koi je u groblju saat i pol mesta bio saranjen i to posle nekoliko dana; i kad je u mrtvaca srodnik otišao te zapitao je li on njega opojao on mu je na to odgovorio; da ga je zajista kod svoe kuće opojao. Ovaj kao prost čovek začudi se kako to biti može; i o tom dostavi se duhovnoj vlasti; od koe nikakva uspeha bilo nie; zašto prosta polika kaže da vrana vrani oči ne vadi; ovo je braćo i skupštino cela istina sve ovdi što je do sada o sveštenstvu našemu navedeno. Nego imade još mnogo koe kakovi čudesa od ove struke; sveštenici kao i najprosti ljudi pa i u prazdnične dane kada bi trebalo da su kod crkvi, u lov idu i tamo prazdnično vreme a ne u crkvi provode da zakon hristijanskij izvršuju.

27. Do sada je kod nas s računima crkvenim sasvim neuredno upravljeno; po tome što su tij računi posredstvom okružnoga protojereja podčinjenij pod vlast i upravu sveštenika, te su ovij s takovima najneurednie i po svojoj volji rukovali; tim više što je istij protojerej jednome svešteniku, koi nigde ništa neima bez ičiega dozvoljenja, bez ikakve precene nekoliko stotina dukata crkvenij pod interes na 100/6 dao; a mogli su se tij novci najboljim ljudima pod interes na 100/12 dati; i ovaj je sveštenik sam te novce narodu pošto je kome mogao davao pod interes; od koga još račun nie od te kasse crkvene primljen koe kapital iznosi 1200 dukata cesarskih a može biti i više. Zato narod naš veli i mi u ime njega predlažemo: da svaka crkva imade svoe uredne mirske tutore pa i sveštenici u tom da imadu mesta s njima mešati se i znati koliko novaca imade; kome su i kako pod interes dati; ili ako nisu dati; o tom da imadu i mestnoj kmetovi mešati se u to; i da se tij računi izbiju iz vlasti samim sveštenicima; zašto okr. prota gdi je god bilo u kojoj selskoj crkvi dosta novaca, nie se dao mirskijim ljudima u to mešati, nego veli da on od popa njegovij račun prima i da se u to niko ne meša; zašto tim mu je bilo lakše činiti ono što mu u prevelikij interes njegov i polzu spada.

28. Sada u mesecu ovom prošla 2 godina kada je sovršen račun od sviju ovamo crkvi, pa i Brgulske koja vrlo dobru summu novaca imade, koga je protojerej sam s popom jednim sovršio, a tude imadu ovi popa; ali jedan niti se u to meša niti ga ovaj drugij priziva tamo; dakle nekij ljudi za doznati šta se od tij njiovij novaca radi, dignu se nji pet od pet sela; i nađu protu u Ubu gdi ovaj po pregledu računa u kvartiru bio. Zapitaju protu šta je od njiovij računa i novaca; koe mu sam pop bez ikoga drugoga predaje, dakle kada on sam njemu samomu predaje račune to je već sumnitelno za obadva, da on neko zloupotreblenje čini. Ovaj im na to odgovori ako niste drugim kakovim poslom k meni došli možete slobodno ići; zašto za račune i novce

vaše ni sam Bog znati ne može; a kamoli vi. Potom kao uvređenij ljudi dignu se bez ikakva uspeha u poslu svoemu i otidu kućama. Ovo je cela istina bila. Narod naš pozdravio je i molio posredstvom nas celu skupštinu da bi se ovo i ovim podobno u otečestvu našemu iskorenilo, i da se ovakova i ovim podobni lica za ovakove izražaje osuđuju i najstrožije kazne a ovo je cela i jedinstvena istina; i šta ovij ljudi koi ovako čine zaslužuju.

29. Protojerej koj na dva mesta u srez dođe te račune primi od sveštenika pričini po 3 do 4000 groša čar. troška koje na teret ili narodu ili crkvama pada; treba da se taj njiov dolazak i pregled ukine; pa neka se ovakovij računi kao što se obično sočinjavaju, sačine na sreskijem vlastima, a ove gdi treba predpostavljenoj vlasti da sprovedu kako će na svoje mesto doći; jer mešanje protino u crkvene kasse narodu pa i crkvama velike štete nanosi, koje treba da se sve što je na smetnji otkloni. Zašto mi ne poznajemo po kakovom je pravu do sada bilo da se prota meša u kasse crkvene, to su doskori godina tutori, sveštenici i kmetovi činili; a ko to iz kruga ovij lica i zašto izključi ne znamo; i to pravo samim sveštenicima kao što naš prota veli da od popa gleda račune a ni od koga drugoga; čujemo i to da toga čuda nije svuda po otečestvu našemu ali mi to trpimo osim sveta drugoga.

30. Okružnij protojerej i namestnici gdi imadu uzimadu od naroda dosta novaca; zato što ako se i najmanje ili veliko srodstvo po među mladencima koj otće u supružesko da stupe gdi dogodi, dok se njima novaca pa i to dosta ne da ne može biti venčanje vele po srodstvu, i kada se novaca dade ondaj se može baš i pravi rod uzeti; to i sveštenici koj te poslove nameštaju čine; jerbo oni su im tude naruču. Zato mi u ime naroda, koj nam upravo na to veliku preporuku učinio; predlažemo da se to u napredak više koje je protivu zakona našega ne čini; jer oni tim za njinu hasnu pričinili su te se može srodstvo pa i u ponajbližemu stepenu uzeti i tim dosta zakon pogazi; nego ako može biti po zakonu ono neka bez novaca bude; a što može za novce biti to je već protivno.

31. Protojereji uzimaju od naroda za pečat tri cvancika koe se nama sasvim protivno i nepravno čini jer onij nikakva posla tude velika neimadu, nego njima je dosta po jedan cvancik na pismo kao što njima o tom Uredba glasi.

32. Protojereji dopuštaju te se mladenci bez jednoga oglašenija venčati mogu, samo kada se njima po dosta novaca pa i popu dade.

33. Protojereji opredelili su dan u koi oni pečate narodu na venčanje daju; pa ako u drugij koj dan dođeš on ti neda a u rečenoga dana otide kuda samo, da bi mu u drugij dan došao da više novaca uzme i zahtevamo da protojereji i namestnici pečate narodu kada mu se god tko javi izdaju, kao što je to pre bilo. No oni su pri ovim njinim zločinijama mislili da narod o tom ništa ne vnima; ali treba dobro da se uvere, kad bi o njima jedan sud i ispit dostatočan bijo, ondaj bi tek znali, da narod sve i sva tko zlo čini vidi; ali dosta i trpi. Pri svemu izloženiju imade mnogo neurednosti, ali nije nuždno sve ovdi da se izlaže; zašto bi za sve struke i nremnoto bilo.

34. Da se u normalnim školama u kojima i onako, a osobito u nekim, po vrlo malo učenika imade još i 4-ti razred pridoda, da selskij normalnij škola učitelji učenicima koj oni docnije u drugim školama uče predaju; počem su učitelji naši selskij normalnij škola od naroda vrlo dobro nagrađeni, s platom s kvartirom s ogrevom pa i s momkom to njima sve obštine izdaju; pa skoro i za ranu ništa ne troše. Tako su naši učitelji kada bi se sve zrelo i pravo računalo doterali s platom na 200 talira; zato treba da se visokopravitelstvo naše brižljivo i odma postara, da se onij bolje vladaju, da bolje decu uče a ne kao što oni čine: predadu onu sitnu decu starim u školi đacima, pak ondaj idu te po selima prave tapije, obligacije i time podobno; po slavama, preslavama, svadbama, inače po selu idu po pijankama; gdi se god što u koemu selu pravi ma i prosidba bila bez nji nije; trguju javne trgovine; to velimo i nužda iziskuje kad je narod obvezat njima činiti da su i onij dužnij narodnoj i obštinskoj celi odgovarati. Kad bi mu ko što reko: što čini ovo ili ono, on odgovara da njemu ne može niko suditi i da on sudiju ni starešinu nepoznaje nego njegovoga u Beogradu upravitelja. Ovo braćo treba po amanetu svega naroda otkloniti; i da ova struka obštinskij upravo služitelja padne pod vlast nadležnij kmetova a za veća istuplenija kapetana, zašto oni ništa više nisu nego obštinskij služitelji niti se šta za više smatrati; i tako bi dobro bilo kad bi se jednoga nedostojna za učitelsko zvanija učitelja iztuplenije dokazalo kod srezske vlasti i ova bi predložila višemu mestu, da se drugij i bolji učitelj pošalje to tako i da bude i to odma ne čekajući ništa što mu nije došao petrov-dan. Zašto onij — učitelji — ništa što bi im tko od obštine pa bilo i kmet kazao, da to ne valja, oni se samo znadu po njiovim načinu podsmenuti; i gdi god imade u otečestvu stranij koj učitelstvuje; da se odma službe razreši; i

otečestvenik naš koj dosta sposobnij imade, postavi.

35. Onaj dukat što je posle zekcira narodnjega od naroda na svaku danak plaćajuću glavu uzet, zahtevamo da nam se račun pokaže gdi su tij novci i da nam se povrati.

36. Na spomenik pokojnog Karađorđa pod imenom dobrovolstva, ali kod nas nije bilo dobrovolstva nego pod moranje, uzeti novci, zahtevamo u ime našega naroda da se narodu povrati; jer šta kome treba neka sam pravi; a narodu njegovo neka se vrati.

37. Ono po 20 oka žita što je narod dao, i kad je docnije prodato i novci su odnešenij u nekakvij fond, zahtevamo da se tij novci narodu odma povrate; pa ako i kome fondovi potrebuju neka sam to čini svojom kesom a ne narodnjom.

38. Načelnik ili upravitel ekonomne topčiderske škole, valjda mu je ime Atanasije Nikolić, da sam sobom račune u narodnju skupštinu od te škole donese, da ij skupština pregleda, i da vidi kakova polza otuda otečestvu i blagostanje imade; pa ako polza i blagostanje bude dobiće on od naroda pohvalnost; zato molimo svu skupštinu da ovo odobri.

39. Kaluđeri u napredak da nejdu po narodu milostinju za manastiri kupiti; nego ta milostinja da se posredstvom kasatelnij vlasti kupi i njima predaje. Uzroke nije nuždno navoditi znaće i sama skupština.

40. Manastirima da se tutori mirskij pridadu, da ovi znadu šta je prihoda i šta li rashoda jer to je mnogo samo poveriti nastojateljima manastira.

41. Sveštenici ma i iz drugij parohija bili da narod ispovedaju, i da se gledi, da se zato mladi sveštenici neopredeljuju, nego stariji i dobri sveštenici da se na to narodnje veliko delo opredeljuju, koj pokraj ispovedi mogu narod što i poučiti; a kaluđeri od toga posla da se imadu izčisljavati.

42. Činovnicima svima bez razlike koji penziju iz kase pravitelstvene primaju, da im se penzija ukine; i koi su otečestvenij sinovi a u pogreškama nisu, da im se služba shodna sposobnostima njiovima kada mesta bude dade; pa i u buduće da nikakav činovnik ne može penziju iz kasse narodne primati koj nije u službi pravitelstvenoj puni 40 godina služio.

43. Činovnik koj se u falinci kakovoj uhvatio, da se sudom može osuditi; ali na premeštaj nikako, zato što ovaj iz jednoga mesta u drugo premešten tamo i veća zla čini; samo činovnik dobri može se po potrebi službe i po molbi svojoj premestiti ako pravitelstvo za shodno i dobro nađe; tako isto i onaj činovnik, koi je u službi više puta valjao i osuđivan bivao; pak kada se osudi na jedan put na večito izgublenje službe, potom da više nikada on u službu nemože biti povraćen; i da penziju nikako nedobiva; jer penzionirani činovnici narodnju kassu izprazdniše.

44. Da bi se svakim mogućim načinom gledalo a potreba iziskuje da se jedan tridnevnij vašar marveni u Ubu ustanovij o maloj Gospojini; zašto to je neobhodno nuždno.

45. Popaše na trgovine koje bi po obštinskim utrinama ma gdi bile, da se i ma za koliko bile naplaćuje od trgovaca.

46. Da niko neuzima više u kuću pri udaji devojaka više nego 25 gr. dobrij kao što je to i pre bilo rečeno.

47. Novci svakij koj se god u narodu našemu troše, da se u pravitelstvenu kasu i svako nadležatelstvo u Srbiji primaju, naprimer jedan dukat cesar. u 24 groša. dobri pa ma on i bušen bio; da se na bušene dukate neuzima kao da sada po dva gr. laki novaca; a i u sami danak tako isto da se prima, kako će cela jedna poreza doći 25 groša; to čini jedan dukat jedan mali cvanc. i 20 para laki; dakle, kad se račun čisto uzme, davali smo pod vladom Karađorđevića po 60 para više danka nego što je trebalo. To da se s puta otkloni, i da bude po ovom načinu kao što velimo, i tako novci da se primaju.

48. Na pijace uobšte koj bi god šta dogonio da može kada god dođe ono što je dognao prodati, a ne da se narod do posle poldne zadržava; i gdi god narod može kada u čaršiju dođe, neka svoje šta je doterao proda; zašto taj do sada za narod nesretni običaj u veliku propast naše ljude dovodi; zbog toga što onij moraju kao daljni ljudi pa za pijacom i pazarom stojeći više dana nego obično u Beogradu provesti.

49. Zagraničnij kao i vnutrenji pasoši da se po staroj taksi naplaćuju.

50. Sve takse pa kod sviju sudova treba da se unište zato što narod plaća pisarima koj pišu deli narodnja; plaća artiju i sve kancelarijama prinadležeće; dakle što je narod jedan put platio to više ne treba da se plaća; i one appelatne note koje se moraju uzimati od poštara, i to treba da se ukine, pa ko otće što da apelira neka dođe okr. sudu, i neka ustmeno apelira na protokolu sudejskom bez da kome šta plaća jerbo tij običaji nisu bili doskora pak je sve bolje bilo.

51. Svako potvrđenje kod okr. suda pa ono ma kakove vrednosti bilo, da nije skuplje od jednoga cvancika.

52. Pri svima nadležatelstvama u knjažestvu našem vidimo da se pismovodnij lica umnožilo, koje se po našemu prostomu uviđenju može skratiti. U srezskijim kancelarijama vidimo nekakvij po 4, 5 pisara, šta ovij rade to niko nezna, ili ništa skoro i ne rade, samo primaju platu pravitelstvenu badava. Pre je samo po jedan pisar bio i sve je bolje i urednije bilo; no vidimo i to da se sadanji srezskij pisari u dužnostima ne trude kao pređašnji, da se više starešine neke u pismovodstvu trude nego njiovij pisari.

53. U selu Poljusima, u našemu okružiju, izišao je prošle 857. godine okružnij, u ono vreme bivši načalnik Jevrem Jevremović, s srezskijim starešinom, te su selske neke placeve gdi je i nekoliko drveta žirorodne šume bilo ciganima čergarima opredelili i dali. I posle kratkoga vremena dođe indžinir i srezskij pisar te lancem premere. Do 30, 40 pluga zemlje dato je, koje je na preveliku štetu, i nesreću naroda našega. I kad su seljani zapitali i molili da se to ne da, odgovorio je rečenij Jevrem, da im se baš mora dati bez ikakva izgovora, zašto nas je malo u danku a mnogo treba davati; a docnije čulo je se od prilike da su mu cigani dali 80 dukata cesarskih. Zato zahtevamo da se pronađu akta je li to popečitelstvo vnutreni dela zapovedilo i po kakvom osnovu, i zahtevamo da se svi oni cigani s one zemlje dignu i da ostane onij ljudi čija je bila jerbo to su sve useke pojedini lica, i krčevine, a mnogo imade i čiste zemlje.

54. Indžinira da Pravitelstvo u narod koj po delu putova idu, neka se boljij i sposobnij ljudi šalju; a ne kao što je pre nekoliko godina poslalo Pravitelstvo jednoga neurednoga indžinira, te je ovaj počeo put onuda praviti kuda nigda biti ne može da se uravni, i na to je narod do 200.000 hiljada nadnica potrošio; i nikakva uspeha bilo nije, i mnogo je naroda tude od tereta poumiralo i najposle je se put morao na drugu stranu sasvim okrenuti se.

Original. DAS, S № 223.

31.

P r e d s e d n i k o k r u ž n o g s u d a u P o ž a r e v c u S k u p š t i n i — p r e d l a ž e s t r o ž e o d r e d b e p r o t i v z e l e n a š a .

Predloženje prvo.

U okr. požarevačkom razprostranila se jedna radnja, o kojoj će, kao što čujem i poslanici sreza moravskog neka predloženja učiniti.

Ovu radnju tamošnji narod naziva uobšte z e l e n i t r g o v i n a n a z e l e n . — Ja iz iskustva kao višegodišnji predsedatelj Suda okr. požarevačkog uveravam Slavnu Skupštinu, da je ova radnja ili kao što je narod imenuje z e l e n za tamošnji ceo narod upropastitelna i po zloupotrebljenom i kaznitelnom načinu, koim se ona upražnjava, pre bi se i najbolje mogla nazvati lopovluk, krađa i otimanje pod zaštitom zakona i suda, koim oni kukavnij i sažalenja dostojnij taj narod na izpunenje svoj obvezatelstva prinuđavaju.

O ovoj radnji Sud je požarevačkij više predloženija činio, da se njoj stane na put, ili da se bar ograniči, no Visokoslavno Pravitelstvo naše, držeći se možda onoga prepisa Zemaljskog ustava, da je trgovina u Srbii slobodna, samo je propisivalo, da se narod sovetuje črez policajni činovnika, da velikij interes neplaća i da k zabrani te radnje nema dovoljno pravoslavni osnova.

Zašto je ova radnja ili bolje reći z e l e n za narod upropastitelna, ja ću ovde samo navesti to, da je jedan z e l e n a r pozajmio čoveku po potrebi 40. cvan. i uzeo od njega obligaciju na 1000 oka kukuruza, raču- najući po ugovorenoj ceni 100 oka 4. cvanc. ili ako mu o terminu nemadne kukuruz izdati da mu svaku stotinu po 3. talira plati u novcu.

Kad dođe rok ugovorenij, dužnik ne bude u stanju ni raanu izdati niti je novcem po ugovorenoj ceni izplatiti, onda zelenar po svojoj volji pogađa se s dužnikom, preteći mu, da će ga Sudu tužiti, ako nepristane, kao on što oće, i pošto se pogode po 6. cvanc. 100. oka, onda mu dužnik izda obligaciju na 300 oka kukuruza, ili ako nema odkuda da mu kukuruz izda, da mu plati svaku stotinu n. pr. po 3 talira 100. oka, koje čini 90. talira.

Kad se 90. talira u cvanc. izračunaju, onda iznosi summa 540. cv. i tako jedan zelenar od jednoga čoveka za godinu ili za manje od godine dana na 40. cvan. ili 160 gr. čarš. dobije samoga interesa 2000. gr. čarš. koje je nečuveno i bezčovečno, a ima i daleko nečovečniji primera od ovoga, koje samo meni i personalu Suda okr. požarevačkog kao ljudma, koi se sa izsledovanijem i presuđivanjem zelenaškij parnica zanimamo, može biti poznato, i koi se gotovo izbrojati nemogu. —

Ja sam već naveo, da je ova radnja — z e l e n — za narod upropastitelna, no to nije samo s te strane za narod štetno, nego se je i Sud. okr. požarevačkog sa zelenaškim parnicama zatrpao tako, da od preko 4000 parnica, ove će godine samo zelenaški imati oko 3.000, nešto manje ili više, no malo.

Ova je radnja i dotle se već razširila, da su i dućandžije počeli na svoju veresiju zelenaške obligacije uzimati, naprimer, kad proda čoveku jedan fes ili stvari za 20 groša a on mu uzme obligaciju na 100 oka kukuruza, ili ako ga nema odkuda izdati, da mu plati po 18 ili više cvanc. 100 oka, i tako ga umesto sa 20 gr. čarš. zaduži sa 72 gr. ili više, a u tome zelenari dušu nemaju.

Ovu radnju i meandžije upražnjavaju ne samo sa svojom veresiom i novcima, nego su oni i glavni pomagači zelenara i njiove radnje, jer oni od polićarske veresije uzimaju od naroda obligacije na kukuruz ili žito. Po meanama se najviše obligacije grade, i alvaluci piju i mlogo koješta na štetu naroda čini se po najviše od Cincara, koi su tamo meandžije.

Kad ne bi ove radše — zeleni — bilo, narod bi opet imao kome za gotove novce i za bolju cenu raanu prodavati, a kad bi se propisalo, da se ova radnja — zelen — ukine ili bar tužbe zelenara za naplatu njini dugova ne primaju, onda bi kod Suda okr. požarevačkog mnogo manje parnice bilo, koje narod iz preko nužde podiže i pomoći Suda potrebuje, pa bi se ove parnice mlogo brže izsleđivale i presuđivale a ne bi kao dosada preprečene zelenaškim parnicama za dugove dugo očekivale, te da narod ima uzroka višim vlastima se na Sud tužiti, da mu parnice dugo neizsleđene i nepresuđene stoje, čemu Sud uzrok nije, koje pokazati može količestvo presuđeni parnica.

O ovome predlogu imalo bi se jošt mlogo koješta govoriti kakova šteta od ovakovi propali ljudij proizlazi za obštinu jednu i kakva je opet šteta a celo otečestvo naše i time podobno, — no ja mislim da je ovo dosta i potome predlažem Slavnoj Narodnoj Skupštini, da se

a.) ova radnja ili špekulacija na zelen jednim zakonom ukine, ili, ako bi to smetalo slobodnoj trgovini i otečestvu našem — da se bar propiše, te da sudovi tužbe zelenara ne primaju i dugove im nedosuđuju ne bi li ova pojava za narod ubitačna i upropastitelna radnja i sama po sebi prestala, kao što će i morati prestati, kako se prestanu tužbe primati i dugovi dosuđivati i

b.) da se za dosada primljene tužbe propiše, kad koi obtuženij pokaže, da nije toliko u novcu primio koliko obligacija u rani glasi, da se izpitaju svedoci, koi ako ne znadu, da se obtuženom zakletva dosudi, koliko je primio pa da se tužitelju primljeno u novcu a ne u rāni s interesom 12/00 Dosuđuje.

Ljubezna braćo i Slavna Narodna Skupštino, ja vas uveravam da ima u okr. požarevačkom koi su do 700. duk. cesar. i više a mlogi 300. i više dukata po ovakovim zelenaškim obligacijama dužni i dugove priznali a nisu ni trgovci sa svinjama ni kalauzi za kupovanje rāne, pa se moraju i osuđivati, da takove dugove po sadašnjim zakonima i plaćaju o čemu bi se takođe imalo mlogo govoriti, a naročito o tužbama protivu suda, koi nije kriv, što se ljudi uludo i nerazumno zadužuju i obligacije izdaju, — jer celo jedno okružje staviti pod tutorstvo nije moguće ni u redu, — nego tome rđavom običaju treba zakoni da stanu na put i narod od zla odvrate i sačuvaju na polzu cele države.

Stojča Ivanković
predsed. Suda Okr.
Požarevač.
Pročitano u odboru
14. julija 1859.

Original. DAS, S, № 124.

32.

Beograd, 19. januara 1859.

P o s l a n i c i k r a j i n s k o g o k r u g a S k u p š t i n i — t u ž b e p r o t i v s v e š t e n i k a i p r e d s t a v n i k a v l a s t i .

Skupštini Narodnoj!

Kao u dodatku predloga svog podnosi deputacija okr. Krajinskog uime celog naroda napismeno tegobu svoju.

1. Starij običaj bio je što su ženske, a naročito devojke na glavi pare sitne i druge nosile, koje čovek od 10. para 4. groša plaća, i tako je zaraza za siroma čoveka da se taj običaj uništi no da može umesto ovoga — koi ima — na vratu đerdan nositi.

2. Svjaščenici čine pri obredu bogosluženija krštenja, venčanja, i molitve bezzakonija kao što je pop Ivko iz Grabovice nad mladencima ispit učinio i oglasio, i ovi

došavši u crkvu nije hoteo venčati, govoreći da su srodnici, oni mu obreku 2 duk. ces. pokloniti, on nektede, iskao je 20. duk. cesar. Ovi ne davši, otišli su u Negotin, kod vladike i tužili se, no i vladika nije hoteo razrešiti. A oni nisu nikakav rod bili, dakle za novce može a bez novaca ne može venčati. Vladika kao i mitropolit krivi su za ovo koje narod trpi.

3. Dugovnici kao što su manastiru Bukovu, koi čine pri obredu bogosluženija, krštenja i molitve bezzakonija, psujući dete koje se donelo krstiti, psujući otca i mater njegovu, pa i — kolač, a naročito: iguman Pajsije rodom iz Austrije koi vodi kurve po manastiru i po 2—3 dana kod sebe drži, i javno bludstvo po varoši čini, da se iz manastira istera i u Austriju pretera.

4. Da se svi praznici koi su u staro vreme u kalendar upisani bili počituju, jerbo inače skvermi se i gazi pravoslavni zakon.

5. Plata činovnika da se smanji, tako da najveći činovnik kao popečitelj, sovjetnik, od 1200 do 1500 talira, a najmanji praktikant ili služitelj od 120 do 150 talira godišnje više imati ne može, ovde u ovo pravilo da spadnu sve struke, kao i profesori bez ikakvog dodatka, kao i čislo profesora da se smanji.

6. Stranim podanicima bez razlike da ne bude slobodno nikakvu radnju u Srbii otvoriti, pa ni kuće praviti ni nepokretna dobra pritjažavati.

7. Istuplenija načalnika okr. Krajin. Koste Jankovića u ovom okružju učinjena, da se izvide i da se reši. Kao;

1. Načalničestvo okr. Krainskog pod presedateljstvom pomenutog načalnika zapovedi, da se mejana nekoga seljaka a imeno Fracila na drumu u brlogu zatvori, donde, dok drugu po planu ne načini, posle istu mejanu pomenuti načalnik kupi, i onda otvori, i raditi dozvoli, posle opet proda, drugome i raditi zatvori, koje i danas zatvorena stoi.

2. Načalnik Janković trguje, ima ortaka Gicu Đorđevića kneza Grabov. Tomu Burtića iz Kladova, Mitu Ljotića iz Smedereva, Ljubomira Dimića i kneza Praovskog Patlidžana, Kneza Canevskog Stana, i Kneza Kupuzištkog, i proče. Po Uredbi bilo je zabranjeno drva u šumi obštinskoj za špekulaciju seći, i koi seče treba da plati, načalnik posredstvom ortaka svoij, kao Kneza, sve to čini. Drva u šumi na fatove seku, grede, daske ismertske prave kao i ličinu. I to sve posredstvom kneza natera ljude, te dovlače ovu građu i drva do Dunava pod imenom kuluka, pa ako im što god i plati, amo plati onako kao da je za Pravitelstveni račun donešeno, ali čovek ovde mora kad mu se zapovedi raditi, pa ma njegov rad propao. Načalnik ima zeta svog đumrukdžiju u Radujevcu, koi kako dozna da je ovakova građa ili drvo ortaka načalnikov odma propusti u Tursku lađe pa ma ono i zabranjeno bilo iznositi i to sve na veresiju, kao što je ne davno Ljubomir Dimić i Stojan Ilić punu lađu drva i građe i dasaka proneo u Tursku, i tamo prodaju. Pomenuti đumrukdžija za pokazati izgleda pravde drugome kad dozna duplo naplati.

3. Kad se ječam za Majdanpek liferovao, Mita Ljotić i proči ortaci njegovi budu komisioni, gdi načalnik natera ljude te su isti morali pod imenom kuluka ječam do Majdana voziti. Koi nije mogao, ono je drugome 1. duk. ces. platio, da ide za njega, a oni su platili na 100 oka 5 gr. do Majdana ljudma gdi su mlogi volovi pocrkali.

4. Pomenuti načalnik kupio neko vino od seljaka sela Kobišnjice i Bukovča i proči u Ajduku na pivnici i pogodio da mu odma donesu. On i to nije hteo pre primiti već u zimu kad se vino smrznulo, te su ljudi primorani bili onda istočiti, i mlogi su izgubili. Nesmedu se tužiti nikome jerbo je i kapetan Pera s njime u ortakluku, pak su ljudi tako i suviše jošt kao begluk do Dunava vukli i u lađe tovarili, pa i same lađe morali su na Đerdapu i pored Dunava na sam dan Đurđev vući. Za ovo nikoga nije smeo tužiti, i ko je tužio on je kao najveći protivnik kažnjen bio. Načalnik je ovako svake godine po 1500 akova najmanje vina uzimao, pandure pravitel. šiljao je na Pivnice te su mu burad prali, vino je ne po običnoj meri 13 oka nego — kaže da mu je vlast zapovedila po 14 3/4 oka i tako je od ljudi uzimao.

5. S. načalnik Kosta Janković više je po opštinama nego po svojoj dužnosti bio, a to zato, što je trgovinu vodio, a sve pod imenom dužnosti u sve obštine izlazio. On je svoje konje Ata, pa i momke i pandure izranio po obštinama. On ako je po dužnosti u obštinu došao, on je imao svoju platu pa i dodatak, on je mogao trošiti, a to mu se onda zove dužnost, a ne za račun obštine da na teret narodu bude, kao što je u Kladovu, Grabovici, Tekii i u drugim mestima grdni trošak pričinjavao, koi sirotinja uz svakij danak plaća, a to sve pod imenom neke dužnosti svoj trgovački posao svršavao je. Za ovo niko ne sme da se tuži bojeći se kazni. On kad bi bio pravi starešina i prijatelj narodni, ono ne bi ovoliko grdni trošak po okružju svom pričinjavao, a to sve pod imenom dužnosti svoj

trgovački poso svršavao, i ljude na svoj rad pod imenom kuluka nagonio, i pretio koji se protivi.

6. Načalnik je kupio neku livadu i branik u Srezu Ključkom do sela Podvrške u Šaini, od jednoga Turčina po tapiji turskoj i privatio je uz ovaj branik prostranstva koliko je kteo. Pokraj ovoga branika grejali su se 7 sela, a one obštine koje su imale ovu šumu u onima drugima sedam sejali su i kosili vzaimno. No kad je načelnik kupio taj branik, onda zabrani i odbije one obštine seći drva iz oni šuma, ova se livada načalnikova kosi pod imenom kuluka, samo knez malo ranije ljudima kao napojnicu dade, a drugo ništa uime plate.

7. Za potrebu Menzulane Brzopalanačke načalničestvo traži seno da kupi, i tako načalnik pitao je trgovce pošto se mogu dobiti kola sena, no kad mu trgovci odgovore da košta 2 duk. ces. on onda nije hoteo od trgovaca ni od seljaka kupiti, nego iz svoje sobstvene livade proda po 2 duk. ces. kola sena u koima više od 120 do 150 oka sena bilo nije gdi bi trgovačka kola najmanje do 400. oka sena imala. Dakle jedno što je malo sena bilo, a drugo što je kirija na više kola plaćana, tu je šteta Pravitelstvu.

8. Oko Svetoga Aranđela mca nojevra određeni su ljudi za Majdanpek, i tako je načalnik zapovedio knezu da svaki po 5—6 vreća prazni ponese, a zašto ne zna se. Poslao je pandure u Brzu Palanku da dočekaju kola, pa onda knez i pandur po nalogu načalnika primoravali su ljude, da natovare ječam za Majdanpek. Ljudi izgovarali su se da ne mogu to nositi, jerbo su toliko sena poneli koliko da im bude nuždno, no ako nas, vele, kad ovaj ječam odnesemo da drugi rad tamo ne kulučimo, kući odpustite, ćemo. I tako nisu natovarili, pa kad svoj red u Majdanu oduže i kući natrag dođu, onda načalnik kao krivce sa po 25 batina kazni 160 duša. Za ovo znade i Sima Stanojlović.

9. Načalnik zapovedio knezovima, da oni za potrebu primirit. sudova i koševa nuždne stvari, kao furune, tanjire i proče kupuju. No da to nesmedu od drugoga kupiti nego od Petra Panića iz Negotine i to da se ne pogađaju nego na kvitu. Koševi kad su pravljeni zapovedio je načalnik da se dunđerima rana onakova kakovu oni zaktevaju, pa i vino najbolje dava. Platu odredio je načalnik ne kao običnu što se je onda kod trgovaca plaćala po 8 groša bez rane, nego 10 groša i ranu na svakoga dunđerina, i suviše seljaci su dunđerima više pomogli, nego što su i oni sami radili, toliki su trošak obštine imale, i to je sve preko načalnika isplaćeno.

10. U selu Vratnjem dao je pokoini kapetan Pera 50. kom. orasi od vodenice odseći i daske kao bajagi za crkvu praviti, i posle iste daske, kapetan Pera, koi je ortak načalnikov u svemu bio, dade u Negotini prodati. Ove su daske do Kosjaka vučene begluk i zato je uzeto na protokol u Načalstvu okr. Krainskog da se traži to sve.

11. Pomenuti kapetan Pera kao ortak načalnikov budući načinio je jedan obor više sela Džanjeva, pored vode tekuće, u koi zatvori svinje sa svoim ortakom Petrom Protićem iz Požarevca. Na istoj su se vodi seoska goveda poila, gde od onoga svinjećega smrada mloga seoska goveda pocrkavaju. Za ovo ne sme niko tužiti se, ovo su spaije okr. Krain. bili; — komisija je zato bila, pa ništa nije učinila.

12. Ista kompanija i ortaci a naročito načalnik, kupili su neko žito u selu Praovu i Džanjevu i natovarili u lađe s namerom za Adakalu. No oni su isto žito za Granicu kradom izvezli, bila je zabrana rane iznositi, oni su na ovo a i svagda nagonili ljude da im rade.

13. Svinje Petra Protića i ortaka njegovi ranjene su sa kukuruzom obštinskim u Kusaku. Da se traži je li plaćeno i kuda je resto kukuruza. One iste svinje kao debele popadale su putem, i nosili su ij ljudi na kolima kao begluk.

14. Sa novcima obštinskim kupovali su koze i ranili u šumi obštinskoj, kapetan Pera i načalnik na ime ortaka Aksentija Mihailovića pandura, Petrujka iz Kupuzišta i proči, i njiove su koze davale, od 9 do 10 oka loja, a trgovačke od 5—6 oka loja nisu mogle dati. Oni su šume sekli koliko su hteli, niko im nije smeo, zato protiv stati. Šumu pak obštinsku kad su prodavali pri licitacii zaktevali su odma da se novci polože, samo kako bi trgovce odbili pak su onda na Gicu Đorđevića kneza Grabovič, kao ortaka teslimili, pa onda su trgovcima za koze preprodavali i nametnuli su Nikolu Đorđevića lilula, iz Brze Palanke koi nije niukoliko karakterističan no podli čovek i ovaj kad uvati stoku u šumi, ljude globi, i tako su ove globe oko 400 talira skupili, pa kad je jedan trgovac kazao Nikoli da on ortacima kad mu zahtevaju neda novce jerbo ga nesmedu tužiti, on je tako i učinio, novce i danas nije predao, govoreći da nema, pa tako je i danas jerbo ga nisu smeli tužiti. Od oni drva što je ostalo od koza pak što su ljudi vukli kući naplaćivao je načalnik po 2 groša od kola, i kazao da ovi novci pripadnu obštini. Ovi novaca nigdi nema. Da se traži kuda su. U šumi pak gdi su ljudi pre 10 do 15 godina iskrčili i njive i livade napravili, pošalje načalnik

komisiju i šacovali su koliko bi drva bilo, pa onda udari globu na ljude od 100 do 600 groša, te su ljudi sve prodali što su imali, pa globu namirili. Da se traži koliko je globljeno i da se povrati.

15. Od prvoga koša u selu Džanjevu što su ostale daske, kapetan Pera kao ortak načalnikov proda iste daske. Da se traži kuda su ti novci. Za ovo je komisija bila no ništa nije svršila.

16. Kad se čitala uredba da se od svake glave po 1 duk. ces. uime nekog prireza dade, neki su ljudi imajući veliki teret rekli, ako plati Šumadija i mi ćemo. Načalnik zato preda ljude sudu i tako su do 400 duša i do 3. mca po sudu povlačili se, pa najposle po 9. mca u apsu i po 25 batina izvukli su ovde. Koi je štogod dao, on se izbavio od te kazni, kao što je jedan čovek 200 oka brašna zato načalniku dao.

17. Vladika prošao je kroz sela vizitacije radi, i tako koje u selu Grabovici koje pak u Kladovu i u Tekii i obratno putujući i tako učinjeno je trošak 5700 groša. Ovo je policajna vlast zapovedila da se učini.

18. U selu Rogljevu i Raicu prele su naše žene neku vunu i pravile su sukno kapetanu Miloju Lozaniku. Da se pita zašto je pravljeno. Subaše su pre 30 godine isterane iz Srbije pa opet su se nanovo pojavile. Za ovo znade i Načalničestvo okr. Krainskog.

19. Jednoga pandura, Vasu Volentira Ruskog, izbio je načalnik i tukao ga, i posle otišao je pandur kod Milisava Berberina da se leči i umro. Doktor pak mrzeći na Milisava što je bolji lekar nego on, okrivi Milisava govoreći da ga je otrovao, pa posle raspori čoveka i vidi da nije otrovan, no ipak Milisav bio je pod sudom i pušćen pa otišao je u drugu varoš živiti.

20. U selu Slatini u Livnici Ajduku trgovci su dali novce ljudima za kljuk i vino i tako došavši kapetan i načalnik u Ajduku i ne daju da trgovci uzmu vino, donde, dok se oni ne podmire, kao što je načalnik psujući oterao Jovana Đorđevića iz Slatine koi je bio novce za vino dao. Posle toga isti Jovan pravio je kuću pokraj svoje vodenice na svojoj zemlji, i tako načalnik za osvetu što mu je isti Jovan kazao; — da on,trgovac nije, nego činovnik, pa neka ne smeta trgovcima u radu njiovom no neka gleda svoju dužnost, — zabrani kuću praviti, govoreći: da je to zemlja obštinska, otera dunđere i pokvari. Ovaj videći da je oštećen, otide sa svedocima kod kapetana, i on ij pošalje kod načalnika i ovaj opet natrag kapetanu i tako kapetan Jovanu 25 batina udari, pa kući odpusti, pa posle nekoliko dana dođe kapetan u selo i opet dozvoli Jovanu na istom njegovom mestu kuću praviti, koje ovaj i načini, i koje troška koje dunđerima više 1500 gr. potroši. Kapetan je dakle pomenutom Jovanu po nagovoru načalnika 25 batina zabadava udario, samo zato da se ne bi smeo više protiviti, ni njiovoj trgovačkoj radnji na put stajati, no suviše odstra i na ruku činiti.

21. Načalnik je pandure Pravitel. šiljao, naročito da mu pivarski kvasac iz Oršave, Austrije kupuje, i tako je trošak po obštinama kao da zvaničnim poslom ide pričinjavao.

22. Načalnik je poslao Janka pandura svoga u Majdanpek da otvori u ortakluk mejanu, i tako su radili, i stoku ranili po šumi Majdanpekskoj u Rajkovoj reci.

23. U šumi Brzopalanačkoj zimovale su koze iz sela Popovice, Plavne, i Šarkamena, i načalnik zapovedio je te su od svake koze po 2 gr. naplaćivali. Da se traži kuda su ti novci, jerbo ij nema u kasi obštinskoj.

24. Kad su Madžari pobegli kroz Srbiju, onda je bivši načalnik mloge puške i sablje u oranici odneo. Da se pita kuda je to.

25. Načalnik je bio ortak i sa Šljivićem u svinje, koje su kupovali.

26. U selu Kobišnjici načalnik, kaznačej, i knez načinili su jednu vodenicu na Timoku, gdi je pređe zabranjeno bilo praviti. Videći gornja sela da ima vodenica, zaktevali su da i oni takovu naprave, no načalnik ne da govoreći da nije slobodno, no ako oće s njima u ortakluk tako može a drugačije nemože.

27. Ima jedan Rit kod sela Mijailovca, i tako ovaj kupio je Cena Lilović od polkovnika Stevana Ćose, i načalnik podbuni opštinu, te ova tuži, i poterancijama izgubi obština 130 duk. cesar. Ono je samo zato učinio da zavađa ljude, i za ljubav njegovog interesa u trgovini, a tako i na više mesta radio je.

28. Načalnik je ortak bio i u Pijavice sa njegovim kumićem Tomom Čivutom, i to je licitacija po nagovoru načalnika na Tomi ostala, obština srbovlaška i kobišnjička izgubila je zato što nije arende više bilo kao što je moglo biti 200 duk. ces. Za ovo znade Načalničestvo okr. krainskog.

29. Načalnik je preko kontraka kasapinu Živku Jakovljeviću u Negotini na meso taksu podigo. Merio je dakle kasapin meso krivo, i tužbe kod načelnika mesta nisu zato imale, što je valjda i on — načalnik — neku mešovinu imao.

30. A tako i u ribolovstvu. Novce arendatori uzimaju po 18 groša rublju, i proče. Iz čega se vidi da je i tu neku mešovinu imao. Na

skeli Ušća Timoka protiv arendatora Sime Kosića, zbog prekomernog naplaćivanja skelarine, bile su mloge tužbe u karantinu Radujevačkom i u Načalničestvu, no ove mesta nisu imale. Da se pita zašto?

31. Likovi Knjaza Aleksandra kad su došli, da se u Primiritelne sudove i u škole postave, oni 6 ½ cv. sa troškom najviše 9 ½ cv. a načalnik je naplatio od svakoga po 1 duk. ces. Jednima je od dukata vratio 4 groša natrag, a od jedne naplatio je 20 cvancika, 1 duk. ces. u 56 groša uzimao, obština Tekiska platila je za sve ove likove sama u okr. krajins. pa jedni su srezovi platili a drugi jošt nisu, to koi su platili oni su dali dukat u 58 groša. Da se traži kuda su ti troškovi i novci kao i višak, ovo je zloupotrebljenje, da se izvidi.

32. Za česmu u Negotinu potrošeno je 120,000. groša čar. pa ni česme, ni novaca. Da se traži kuda je to.

33. Načalnik Janković natera obštinu negotinsku te pokvari neke dućane ljudma i za ove plati obština 600 duk. ces. a ovi dućani ne bi bilo nuždno kvariti, niti je od polze obštini.

34. Za ćuprije u Brlogu i Brzopalanačke učinjeni su prekomerni troškovi. Da se traži račun, jerbo nije moguće ljudi su mlogo platili.

Videći ljudi gdi mlogo troškova ima pitali su kapetana u Kladovu za to, on pošalje ljude u Načalničestvo, i tamo im načalnik po 25. batina udari. —

35. Načalnik s kapetanom postavlja one ljude za knezove, koi mu što dade, i koi je podli čovek i njegov kalauz i priverženik, da bi lakše radio šta oće.

36. G. Jovan Radović sadanji načalnik okr. Aleksinačkog bio je u našem okr. 4 god. kapetan i 11 god. pomoćnik. On nikakvu trgovinu vodio nije, niti je kome smetao u radu i trgovini, no suviše kao pošten čovek išao je na ruku svakom, kao što je kad je došo u kasi brzopalanačkoj obštini našao samo 60. para prihoda, pa sa svoim mudrim upravljanjem bez ikakvog narodnog tereta načinio je prihod na 2000 duk. cesar. pa u docnije vreme gdi bi trebalo sprama tolikog grdnog tereta narodnog da se kasa obštinska znatno poboljša, ono načiniše načalnik Janković i pokojni kapetan Pera sa svoim trgovinom da ni glavno nema, a kako će kad su sami uzimali novce te sa njima trgovali.

37. Načalnik Janković što je u ovom okružiju činio prestuplenija, vidi se iz gornjeg navoda koje narod trpiti ne može, i zato da se opredeli komisija od naroda, bez uticaja i kakvog činovnika, pa da ispita, i vidi njegova dela, pa da i reši, da se konačno iz službe odpusti, kako ne bi docnije na štetu zemaljski interesa i na obšte nezadovoljstvo celog naroda okr. Krajinskog u službu primljen bio.

38. Đumrukdžija tekiski napravio je gostionicu u zdaniju Đumručkom, gotovi jelo za kafanu gdi je njegov pašenog Josif Viktorović kafedžija i odande gotovo nose u kafanu i prodaju trgovcima, a tako isto i seno kafedžisko drži u zdaniju Đumručkom odakle skeledžije pravitel. nose u kafanu i prodaju. — Đumrukdžija tekiski šilje svoje skeledžije te služe kafedžiju, voze pasažere u kolima do Kladova i obratno, i druge kojekakve privatne poslove kako đumrukdžii tako i kafedžii svršavaju. Za novopostavljenu Menzulanu u Tekii nuždno je bilo sena nabaviti i tako kapetan kladovski zapovedi, kmetovima u Tekii da oni nađu i kupe seno, i ovi nađu jedno od 55 cvancika. No đumrukdžija tekiski, Dimitrije Ivanović, kaže kapetanu, da ono seno što su kmetovi za 55 cv. našli ne valja, no da ima on seno njegovo koje je lepše i košta 7 duk. ces. i u njemu kaže ima više kola nego u onom što su kmetovi našli. I tako kapetan kupi ono seno, u kome više nije bilo nego 4 kola i to seno ne valja. Poštar se tužio Upravitelstvu pošta da seno ne valja. A u onome senu što su kmetovi kupili bilo bi 7 kola. Dakle đumrukdžija tekijski trguje, kasa u rukama novaca mlogo, kontrole nema, čini šta i kako oće, sotim njegovim rđavim delima koje ni najmanje ne odgovara shodno zvaniju svom, čini velike smetnje kako samim žiteljima tekiskim, koi su odveće časti siromasi, tako i onim trgovcima koi s njim nisu u šurovanju, niti u kakvom ortakluku pomešani. Kome bi se koi tužio kad nema kome. Načalnik je kao i on, kapetan takođe i proči. On koi je više puta u takovom delu prestuplenija i koi na štetu kase i zemaljski interesa ide, da se liši prava činovničkog.

9. Đumrukdžija radujevački Stevan Veličković za 7 godina službe njegove u Radujevcu, on je na više tužbi od trgovaca i drugi ljudi podnešeni Popečstvu odgovarao. No svagda je samo ukoren ili opomenut bio. On je ostao dakle kao što bi trebalo po veličini prestuplenija kazniti svagda nepobedim, a to zato što ga je načalnik kao šurak posredstvom svoij, pristrasni kao i on što je, prijatelja branio, što mu je na ruci bio u trgovini pod 2. točkom označene radnje načalnikove. On je dakle i u Vlašku išao i za račun načalnika i ortaka njegovi, kukuruza, sena, ječma, i proče kupovao.

Odavde u Vlašku drva, građe, kamena, i kreča šiljao. Uz drugoga i sebi je uzimao, i takovo preprodavao, seno pak kupovao je i prodavao je rānu njegovu u ambaru Pravit. držao, espap iz Karantina na svoim kolima pod kiriju nosio, i onome veću kiriju i manji đumruk naplaćivao. Njega su za to sve tužili, i on je kao krivac, budući samo komisioni trošak plaćao, a naročito pak od kada je Uredba nova 1858. god. o skelarini i docnije o kantarini izišla, mlogo smetnju trgovcima činio, koi je bio ortak njegovog šuraka i proči samo ako nije protivnoj strani prinadležao, na punu lađu kreča u Vlašku ekspediranog 12 ½ gr. naplaćivao, a drugima kao što je Dini Jovanoviću iz Radujevca na 2 lađe kreča ne po 12 ½ gr. nego po 2 gr. od stotine naplaćivao. Dima je tužio, ali nikakva udovletvorenja dobio nije. Ovo svedoče akta zvanična u Đumruku i Pop. finansije i u Sovjetu a i Protokoli Đumručki. Podleci svagda ravna sebi nalaze. Jasno se i u svemu vidi da on i novce iz kasse Pravit. uzima i seljacima za porez za 50=100 oka kukuruza kao interes za mc dana daje, s novcima sarafluk čini, i proče. Uobšte pak, nevaljao postupak njegov odbio je trgovce da preko Radujevca i ne rade. Zato se i prihod sve manji pokazuje. Za ovo sve ima dokazateljstvo i još više kad bi se sad odma kasa zatvorila i račun potražio, ne bi mogao odgovoriti. Dakle i ovaki činovnici koi se nikako nemože popraviti, već sve više i više čine zloupotreblenja i sramoti zvanije svoje da se kao nedostojni uživati narodne blagodejanije iz službe isteraju. —

10. U 1850. godini bio je neki učitelj u Brzoj Palanci imenom Krčainac, i imao je on svastiku devojku koja je od kapetana Pere zatrudnila bila. I posle kapetan Pera preko neki žena a naročito neke učiteljke u Grabovici tražio lekove, da devojka pobaci dete. Takve našao i dao, i ova popila, dete odma pobacila, i umrla. Ovo su starešine narodne, da se svet na nji ugleda, pokriveni gnusnim bludočinstvom i ovaki zvaničnici da se ne trpe više.

11. Iz sela Kobišnjice Radul Blbja, Jovan Toma, i Jon Burka, bili su zbog krađe i ubistva više puta apšeni i osuđivani, i sada su na večitoj robii u Topčideru, da se nikako ne puste, jerbo ij obština trpiti nemože. Kuću Radula Đurića kapetan Miloje Lozanić napastvovao i svu decu uapsio i doterao pod stražom u Negotinu.

U ime celog naroda Deputirci
Cena Lilović
Nikola J. Čivit za đumruk
Nidža Đorđević
Stevan Isaković
+ Radoje Đurić
+ Žika Nikolić

Original. DAS, S, k br. 353.

33.

Poslanici kruševačkog okruga Skupštini — da se smanje „nameti“ i poboljša stanje u trgovini, zemljoradnji, zanatstvu, saobraćaju.

1. Da se zapita Pravitelstvo, zašto nije izvršena do sad peta točka Hatišerifa od 7. rebjul-evelja 1246 god. (po turskom) ili od 3. avgusta 1830. god. (po našem kalendaru), koja glasi ovako: „Krome garnizona gradova prebivanje u Srbiji zabranjeno je svakom drugom Turčinu sasvim“; i zahtevati na osnovu Sultanskog hatišerifa od početka meseca redžepa 1249. god. ili nojemvra 1833. god. da „Turci, koi žive po varošima oko tvrdinja uđu u gradove ili se izsele iz Srbije i da se u napredak nikakav Turčin i niukakvom slučaju nemože nanovo utvrđivati u Srbiji“; počem je 1. februara 1838. god. iztekao rok, dokle su Turci u Srbiji i van gradova prebivati mogli.

2. Da se Turci priklone, da poštuju srbsku policiju, po sili Sultanskog hatišerifa, od nojemvra 1833. god. koi glasi, da „Turci nesmedu protiviti se policajnim naredbama, koje bi srbska vlast za shodne našla“.

3. Da se zapita Pravitelstvo, kako je moglo ono dopustiti, da se turske vlasti, naročito u novije doba, mešaju u unutrašnja dela naša, kad peta točka Sultanskog hatišerifa od 1830 god. glasi izrično, da „Vlasti visoke Porte neće se mešati u unutrašnja dela zemlje naše”. I u ovom smislu, da se izište od Pravitelstva račun o troškovima oko dolaska Etem Paše i Kabuli Efendije, i preporučiti, da neposredni prouzrokovatelji ovi, a ne narodna kasa podmire iste.

4. Da se izište od Pravitelstva, izvestije o svim onim zločinstvima, koja su Turci, austriski

i ostali strani podanici počinili u Srbiji od 1842. g. do sada, s primetbom, kakvo je udovletvorenje u svakom ponaosobnom slučaju pribavljeno, i šta je smetalo Pravitelstvu, da ono može izraditi blagovremeno udovletvorenje svakom podaniku našem protiv strani zločinstva. Naposledku, da se pita Pravitelstvo, koim povodom postali su i Turci i svi stranci upravo privilegirani zločinci u našoj zemlji, i zahtevati, da bar u buduće ličnost i imanje naše bude podpuno zaštićeno i obezbeđeno od strani nasrtaja. Kao i da se svakij stranij zločinac, bez svake štednje po zakonu pravde dotičnom vlašću osuđuje i kazni.

5. Da se pogranične straže naše, osobito prema Turskoj, i naročito na Kopaoniku, gdi iz Turske najčešće razne krađe čine, shodnije celi i pouzdanije urede, kako bi one bile u stanju nuždan odpor davati stranim napadačima na ličnu slobodu i stvarnu imaovinu naši obitatelja.

6. Da građenje i obdržavanje pogranični ograda i karaula bude predmet opšte narodne brige, a ne izključiviji teret pogranični obitelja; budući su i pogranične ograde radi opšte narodne usluge.

7. Da se zapita Pravitelstvo, zašto se lična i pravna bezbednost ni od mnogi vlasti, ili bar pojedinih zvaničnika, koi ove zastupaju, ni u unutrašnjosti zemlje naše nisu uvažavale, kao što par. 27, 46, 47, 63, 65 i 66 Ustava propisuju, nego su mnoga razna zloupotreblenja u ovom smotrenju trpila se, po svedočanstvu bezbrojni primera u narodu, kao između ostalog poznati postupaka G. Alekse Đorđevića, pisara sreza Kozničkog G. Aleksandra X. Tripkovića i njemu podobni. Naposletku, da se zahteva, da se u buduće navedenim paragrafima Ustava ne samo na artiji, nego i u praktiki važnost priznaje.

8. Da se Pravitelstvo pita, zašto je zabranjena slobodna pečatnja i slobodno predavanje, kad Ustav ovima ne polaže nikakvu pravnu prepreku, i da se zahteva, da se odma uvede sloboda i u pečatnji i u predavanju, shodno par. 27, 65, 66, Ustava, koi u osnovu izriču slobodu ovu i naročito da se ukine Uredba ona od 22. dekemvra 1850. god. kojom se zabranjuje, da se Srpske novine ne pečataju drugim, nego samo pravitelstvenim pravopisom, budući je ova Uredba jedna velika smetnja izobražavanju srpskog jezika. Po ovome, da bude slobodno ubuduće unositi u Srbiju i one knjige srbske, koje su pisane pravopisom poznatog književnika Vuka Karadžića, kao i ma kojom drugom ortografijom; jer ovim načinom podpomaže se rasprostranenje polezni znanja po narodu našem.

9. Da se Licej preobrazi, i predavanja u istom udese prema pravim potrebama zemlje naše. Pritom, da se prirodne nauke. koje su osnov svemu izobraženju svetskom; a tako isto i državne nauke i naročita državna ekonomija, bez znanja koi nemože se ni razumeti upravo državna uprava, predaju osnovnije i ozbiljnije. Da bude potpuna sloboda u smotrenju udruženja po naučnim delima. I potome, da se vospostavi družina Mladeži srpske (Licejske) i da se uzme na odgovor onaj, koi je ovu zabranio.

10. Da se trgovačka škola uredi shodno našim zemaljskim potrebama trgovačkim, i da u ovoj ne bude nemačkij nego srbskij jezik delovodnij; a nemačkij jezik, da se kao i ostali strani jezici, odvojeno predaje.

11. Da se u Kruševcu zavede polugimnazija.

12. Da se pita Pravitelstvo, kako je moglo napustiti materijalne interese narodne, pored toliki sredstava, koja mu par. 19, 20, 21. i 22. Ustava propisuju za negu i unapređavanje zemljedelija, skotovodstva, šumarstva, rudarstva, zanata i trgovine; zašto se nije brinulo, da osnaži i unapredi ove važne grane narodnog zanimanja; zašto se nije staralo, da bude blagostanje među nama, ili najposle, da sačuva narod od siromaštva, u kom se sada po nesreći nalaze svi razredi građanski, i zemljedelci i zanatlije i trgovci i varošani. Ta našto je moglo više obraćati svu pažnju svoju, našto upotrebiti sve novčane žertve narodne, nego na podpomaganje razvitka trgovine, zanata i proizvodstva sirovina, jednom reči na osnaženje života narodnog. Zatim, da se zahteva od Pravitelstva, da odma preduzme najozbiljnije mere za unapređivanje trgovine, zanata, zemljedelija, skotovodstva i šumarstva; da živo nastane, da se sačini zakon trgovačkij, zakon zanatlijskij, zakon zemljedelskij, nakratko, zakone za odklonenje prepreka, koje smetaju, da se u našem otečestvu razvija i unapredi trgovina, zanati i sve ostale grane narodnog zanimanja i da ove zakone verno udesi prema pravim potrebama u našoj zemlji; naposledku, da Pravitelstvo i slovom i delom svojski neguje sve uslove i upotrebljava sva sredstva od koi zavisi napredak trgovine, zanata, zemljedelija, skotovodstva i šumarstva i t. d. u našem otečestvu. Za ovu celj nuždno je, da ono preobrazi i celishodnije ustroi nadležatelstva za ekonomnu politiku, i da u ovim

nadležatelstvama upotrebi ljude od struke, naročito otečestvene sinove.

13. Da se Pravitelstvo svojski pobrine, da uvede pravedniju i prostiju sistemu poreza, nego što je dosadašnja.

14. Da šumarska uredba, kao nepraktična i narodu tegobna uništi. Međutim, da Pravitelstvo postara se regulirati šume, i počem odvoi državne šume od obštinski i privatni, neka propiše taksu na svoje šume, a što se tiče obštinski šuma, s koima obština po pravu razpolaže ovde su nuždna samo zakona opredelenja u smotrenju nege i načina upotrebljavanja šuma. No ovi zakoni treba da budu udešeni prema pravim potrebama zemaljskim.

15. Da se izište od Pravitelstva točan račun o svima državnim prihodima i razhodima od 1842. god. do danas.

16. Da se izište od Pravitelstva ponaosob račun o Majdanpekskom rudokopstvu.

17. Da se zapita Pravitelstvo, na koju je celj uzeta staklara od pok. G. Avrama Petronijevića i izište račun o prihodima i razhodima ove.

18. Tako isto, da se izište točan račun o zavedeniju Ekonomičeskom u Topčideru, s označenjem: koliko je Pravitelstvo uložilo novčanog kapitala u Ekonomiju Topčidersku; dalje, koliko je koje godine, a koliko svega od postanka tog zavedenija pa do sada potrošeno ljudski (robijaški) nadnica na radove ekonomiske, i u ostalom koliko je isto zavedenije imalo razhoda a kolikij prihod pokazuje.

19. Da se izište od Pravitelstva tačan račun o pravitelj. Ergeli u Ćupriji i ovaj podnese ljudima od struke na ispit i presudu.

20. Da se pita Pravitelstvo, koliko je do sada izdalo na ukrašavanje Topčidera i izište račun o troškovima, koi su dosad na ovu celj činjeni. Pritom, da se zapita, zašto je činilo troškove na izlišne stvari, kad mi toliko preči poslova potreba imamo?

21. Da se izište od Pravitelstva račun od suknene fabrike u Topčideru, s točnim označenjem, koliko je ovde uloženo od pravitelj. kapitala, koliko je potrošeno nadnica robijaški od postanka ove fabrike do danas; a kolikij prihod ista fabrika pokazuje.

22. Da se izište od Pravitelstva izvestije o zemljodelskoj školi u Topčideru, kao i o tome, šta je uzrok, te ova škola nije u stanju, da izobrazi samodelatelne privreditelje, nego su đaci, koi iz iste izlaze pravi bogalji, koi neumedu ni svakidašnjij leb svoj zaslužiti. I ovo izvestije o školi, dati na ispit i presudu srbskim sinovima, koi su u ovoj struci izobražavani.

23. Da se svi navedeni zavodi pravitelstveni, u smotrenju ustrojenija njiovog, podvrgnu strogoj osudi ljudij od struke, a potom, da se po primetbama ovi poboljšaju, ako su polezna ili ukinu, ako nisu od potrebe.

24. Da Pravitelstvo obrati najozbiljniju pažnju i pokušava sva moguća sredstva, da bi reguliralo, pročistilo i ubrodilo Moravu, kao i da potrebne, no postojane i sigurne mostove na nuždnim mestima sagradi.

25. Da se Pravitelstvo brižljivije stara o moguće najprostijem i najjevtinijem, no pritom temeljnom i celishodnom građenju pravitelstveni i obštinski zdanija, a tako isto i putova.

26. Da se što pre uvede ustmenij i javnij postupak suđenja; po kom će se parnica najbrže, pravedno i po redu — a ne po pristrastnom predpostavljanju — presuđivati moći; dalje da se Pravitelstvo sastara najskorije sačiniti i izdati kriminalnij zakon; no ovaj, da ne bude gola kopija tuđeg zakona, nego, da se verno udesi prema odnošaima i običaima naše zemlje.

27. Da se ukine zakon o proterivanju ajdučki porodica, budući je ovaj posve protivan načelu pravde i čovečnosti.

28. Da se obligacije, kao tevterijalne veresije, koje su uredne, najkraćim putem izvršuju.

29. Da se uredba o potvrđenju tapije i drugi dokumenata svede na lakšu taksu.

30. Da se zakon, koi pravi onako nepravednu razliku između muške i ženske dece u smotrenju nasledija preinači i po pravdi a s prizrenjem na ekonomičeske interese sočini.

31. Da Pravitelstvo dejstvuje na obštine da ove mogu celishodnije starati se o olakšanju izdržavanja sirotinje.

32. Da se točno izvršuje ona Uredba o činovnicima od 17. marta 1842. god. VN. 373/ON. 264, i naročito, da se — po glasu iste Uredbe — primaju u Pravitelstvenu službu samo ona lica „koja imaju zakone sposobnosti, i koja se odlikuju dobrim vladanjem“, i potome, da se iz pravitelstvene službe odpuste oni, za koje se dokaže, „da su nesposobni i nevešti i da neuredno i poročno žive, kao god i oni, koi su zbog prestuplenja i zločinstva osuđeni bili“.

Zatim, da se pita Pravitelstvo, zašto se neizvršuje ona točka predrečene Uredbe, koja glasi ovako: „iz uzroka pravde i nuždne obazritelnosti imaju nadležne vlasti za pravitelstvene službe o v o z e m n a i

o t e č e s t v e n a lica svakom prilikom predpostaviti“, nego se baš naprotiv mlogi sa strane ljudi predpostavljaju otečestvenim sinovima. — Naposledku, da se svi oni, koi zvanija zauzimaju, a nemaju sposobnosti za ista ni poverenja narodnjeg, kao što ovo Ustav propisuje, udalje sa svoi mesta.

33. Zahtevati da se u svim pravitelstvenim strukama upotrebljavaju pre svega oni ljudi, koi su se za ove struke naročitim izobraženjem priugotovili; a tako isto, da se svi oni zvaničnici, koi se nalaze za sad u strukama, za koje se nisu spremali, premeste u struke, za koje su znanje i sposobnosti pribavili. I potom, da se pri postavljanju i avansiranju zvaničnika i činovnika sposobnost i osobite vrline, a ne srodstvo i familijarne zasluge u prizrenje uzimaju.

34. Da se Uredbi, kojom se zabranjuje zvaničnicima i činovnicima trgovati, pribavi praktična važnost; a tako isto, da se sveštenicima trgovati zabrani.

35. Da se zvanija neustanovljavaju za ljubav familijarni ili inače lični prizrenja, nego samo po potrebama narodnim i shodno Ustavu. I potome, da se upita Pravitelstvo, da li je sadašnja Glavna Kontrola ustrojena celishodno i potrebama narodnim.

36. Da se plata činovnicima sistematizira sorazmerno važnosti i trudnosti posla njiovog, a ne po ličnim ugodnostima, i da se plata višim činovnicima i zvaničnicima umeri, a nižim svima, shodno potrebama povisi.

37. Da se sastavi jedan odbor od veštaka svake struke, pa da ovaj odbor pretrese sve naše uredbe i zakone, koi sad postoje, i potom podnese Skupštini svoje primedbe, u koliko se ove uredbe i zakoni saglašavaju sa Ustavom i potrebama vremena; kako bi se sve, što nije shodno Ustavu i pravim interesima narodnim ukinuti, a sve što je nuždno, pa oskudeva, uvesti moglo.

38. Da se Uredba o obštinskim koševima preinači, pa da se obštinski koševi ustupe obštinama na raspoloženje ili da se sasvim ukinu.

39. Da Pravitelstvo izda naredbu u smotrenju troškova, koje policajne vlasti, naročito sreske starešine po zvaničnoj dužnosti ili radi njiovi privatni poslova i uveselenija u svoim područijama čine, po kojoj, da ovi iste sami plaćaju, a ne da na teret obština padaju.

40. Da Pravitelstvo učini naredbu, da se okružni indžiniri pri deobi placeva siromašnim ljudima neizašalju, nego, da se to pravo obštini ustupi počem troškovi indžinirski prevazilaze i samu vrednost tij placeva.

41. Da se Pravitelstvo zapita, zašto Kopaonik osinoren nije? i da se zahteva, da se siromašnim obštinama od Alije kopaoničke za izdržavanje svoje stoke doda.

42. Da se Pravitelstvo pobrine preduzeti nuždne mere za lakšij i jevtiniji način nabavljanja soli za potrebu naroda i zemlje.

43. Da se ukine uredba, po kojoj se učiteljima kvartiri i ogrev davati mora i da im se to u kupnoj plati iz fonda iz narodni priloga izdaje.

44. Da se izda objasnenje k uredbi o plaćanju danka bećarskog, po kome, da se nesmatraju za bećare i oni, koji roditelje i imanje imaju, pa služe, i da ovi bećarskij danak ne plaćaju, počem jednom kuća njiova danak plaća.

Kosta Ilinkić
Novica Vukićević
Stevan Katić
Milojko Popović

Odvojeni predlozi.

1. Da se upita Pravitelstvo, zašto, da se naplaćuje taksa na nerodnu goru, kao: jasen, javor, jasiku, jelu, lipu.

2. Da se zahteva, da Pravitelstvo pooštri onu naredbu, po kojoj su ženjeni ljudi u prvoj godini svoje ženidbe oslobođeni od plaćanja poreze. Jer dotične vlasti u smotreniju tome, čine velika zloupotreblenija.

3. Da Pravitelstvo izda naredbu u smotrenju pelcarine, po kojoj, da se ova ukine; počem se lekari smatraju, kao i ostali zvaničnici pravitelstveni, i urednu platu iz narodne kase uživaju.

4. Da se preinači taksa u smotrenju naplaćivanja o t l a k a od oni planica, koi ovce na jagnjilo svode i da se smanji.

5. Da se izda uredba u smotrenju naplaćivanja takse od poljačine arendatora Kopaonika, koja ima biti umerena i čovečna.

6. Da se izda celishodna naredba u smotrenju poljačine i naplaćivanja ove u vreme otvoreni polja i ključeva.

7. Da se Uredba o naplaćivanju taksa sveštena dejstva preinači i po starom uvede, i da se sveštenicima zabrani, da ne čine zloupotreblenja sa svetinjom zvanija i dužnosti sveštenićke, naročito pri naplaćivanju venčanica i pri davanju blagoslova ili razrešitelnice u smotrenju srodstva, koje bračne sveze utorava.

8. Da se Pravitelstvo pobrine izdati jednu naredbu u smotrenju lijema — granica, koje srez od sreza dele, — po kojoj da se nesme naplaćivati i globiti narod i sirotim od suseda svoga zbog toga što stoka po ispustu živi, koi drugome srezu pripada.

Podpisi narodni predstavnika

Radovan Sretenijević
Đurđe Tanacković
Andrija Cvetković
Milorad Trnavac
Jovan Gavrilović
Jovan Žarković
Miljko Savić
Jovan Pecić
Miljko Stanbolić

Original. DAS, S, 226/1859.

34.

Poslanici smederevskog okruga Skupštini — da se skrati sudski postupak, poveća nadležnost opština, ubrza administracija, unapredi trgovina, proširi školstvo.

NARODNE ŽELJE

Izjavljene sa strane naroda okružija Smederevksog, deputircima istoga okružija, koje ovi Narodnoj Sveto Andrejskoj skupštini sa svakom učtivostiju na blagorasuđenje podnosu:

1. Narodu je vrlo teško od formaliteta sudejskij pri građanskim i krivičnim predmetima, koi se upražnjavaju, i zato predlaže, da se ustmeno i kratko postupanje kod građanski parnica uvede u zakon, kako ćedu se svi imajući kod sudova parnicu kakovu od troškova, dangube, i otuda proističuće propasti sačuvati; isto tako da se i za krivične predmete kraće postupanje ustanovi.

2. Da se kraće postupanje i za same pupilarne stvari uzakoni.

3. Dugovi po čistim obligacijama, pismenim drugim obvezateljstvama, kao i priznati, da se odma bez otlaganja naplaćuju, a i presude sudova koje su izvršitelne bez protezanja izvršuju.

4. Sudovi da primadu sami tužbe, a da neupućuju ljude advokatima da pismene donesu, i tako ovi narod globe, čime se više puta narod oštećava i u samom pravu svom, počem kriva strana vremena i prilike dobije da što otuđi, i tako se u nove i nove parnice uvlači.

5. Da se primiritelnim sudovima ostavi pravo, da oni za priznat dug ma koliki bio, mogu naplatu tražiti i izvršiti svoje rešenije. Isto tako da mogu do 500 gr. čar. suditi, a srezskij starešina do 1000 groša.

6. Zbog toga, što je želja naroda da se onako prostrani krug primiritelnim sudovima ostavi, to predlaže, da se kmetovi biradu od prvij ljudi, i zato, što ćedu oni sva obštinska dela otpravljati, da im se veća nagrada pravitelstvom opredeli, koju opet da obštine prirezom imadu podmiriti.

7. Da se odobri obštinama, da sami bez upliva budi koje vlasti mogu birati kmetove, a tako isto da mogu ove odpustiti, kad se u pogrešku uvate, ne pak po dojakošnjem da sa selom vode parnicu, u čemu ij srezske starešine kad i svoju korist uviđaju, zastupadu. Za zbacivanje kmeta neka bude dovoljno 2/3 obštinara u to sklonjeni.

8. Narod je ubeđen, da su naši zemaljski sudovi najveća garancija za čest, život i imanje njegovo, i zato predlaže, da se sudije dobro nagrade, ali da se svakij koi se uvati da je pristrastno ili po miti sudio, odma iz službe odpusti, nipošto pak premeštaem ili drugče kazni.

9. Narod želi, da zvaničnici, onome okružiju služe, odakle je koj rodom, s izuzetkom potrebe pravitelstvene.

10. Kad narod nalazi garancije kod svoi sudova za sve što uživa, to za pravo nalazi, da se i sudijama garancija dade, da se oni za pravo izražena svoja mnenija nemadu čega bojati; no da bi oni — sudije — volju dobili, da svoje misli boljma razvijaju, i tako boljma pravicu izriču, obšta je želja da im Narodnja skupština garantira za sve što bi ij postići moglo, nipošto pak da po dojakošnjem ne ostane garancija na samoj artiji napisana bez da je stvarna.

11. Da bi se u obšte činovnicima i zvaničnicima dala bolja volja za opravljanje narodnji dela, želja je, da dotična nadležatelstva strogo na red i sposobnost pri avanciranju njiovom paze.

12. Obšte je poznato, da sveštenici preko mere po štogod od svoi parohijana traže, zato da im se zakaže i upravo zabrani, da preko propisa nesme niko ništa uzeti; a što se tiče njiovog svjaštenodejstvija, želja je, da im se po starom običaju taksa svede.

13. Da se sveštenicima zakrati, da oni za manja srodstva ne globe svet, pa im onda dozvole venčavanja; no ako zakon crkovni dozvoljava brak, neka im odobre, a inače kaže im da ne može biti.

14. Da se zakrati sveštenicima taksa za oglašivanje pred venčanjem, no kad ne bude imalo prepona, da dužan bude sveštenik brak svezati.

15. Narod želi, da se svakom svešteniku, koi preko propisa svoi postupao bude, zakrati popovanje.

16. Narodnja je želja, da se ni jedan stranac u napredak pa ma i prirođen u javnu službu neuzima: ovo isto i za sveštenstvo razumeva.

17. Narod želi, da se poznati dobri i pošteni ljudi svuda, pa i pred vlastima odlikuju, i nestavljaju u kategoriju sa onima koi kačestva dobrog vladanja nemaju, a tako ni dobrog za sebe glasa.

18. Otnositeljno trgovaca naši, želja je, da se ovi na klase podele, i da im se po pređašnjem buruntije daju, pa oni koi u inostrane države prevoze stoku, neka u prvu klasu, a koi po vnutrenosti rade da u drugu klasu spadnu; oni pak koi su kalauzi — da u treću klasu dođu. Za sve pak, da se bez odobrenja kmetova, koi ćedu upravo jemstvovati, nedaju buruntije.

19. Narod želi, da se za poboljšanje trgovine osobito pravitelstvo pobrine.

20. Isto tako i za đumručke takse da se drugče naredi, kako se zapravo drži.

21. Trgovaca svinjarski želja je, da se ukrati taksa na drvo pri prevozu svinja, kao što je dojako običaj bio po 5 i 10 para od komada.

22. Želja je narodnja takođe, da vašari nebivadu na koima ćedu se strani espapi prodavati, no na ovima da se donose i prodaju samo zemaljski proizvodi i stoka.

23. Od kako je pravitelstvo na sebe uzelo plaćanje učitelja, od ono doba zatvorene su škole u selima Velike Krsne, Kovačevcu, Velikog Orašja, i Markovcu i Trnovči, narod želi, da se iste škole otvore. Ako bi se pak dogodilo, da neke obštine same žele školu otvoriti i učitelja plaćati, to da im se dozvoli, i takova obština da neplaća prirez za fond školski.

24. Narod smatra, da se u Topčiderskoj ekonomičnoj školi ne vospitavaju mladići, koi su od koristi, no bezposličari i bukači, i zato je te želje, da se ista škola ukine.

25. Koševi za ranu opredeleni, da se više neprave, a rana da se kmetovima na rukovanje ustupi bez uticaja budi koje vlasti, zašta će sami kmetovi jemstvovati. Da ne bi pak rukovanje kmetova rđavo bilo, narod želi, da se u svakom košu onoliko rāne pribavi, koliko je nuždno za trogodišnje izdržavanje jednog sela, pa u koliko se starog kukuruza proda, toliko novog sa uračunanjem onoga što se osuši da se domete, a višak novaca u obštinsku kasu ostavi. Na onaj pak slučaj da se kome iz koša na izdržanje izda, da ovaj onoliko vrati, koliko je uzeo, opet računajući višak u onoliko, u koliko će se vraćajući se kukuruz osušiti. Ovako želi narod.

26. Narod želi, da lekari radi pelcovanja dece u svako selo koje do 100 glava ima, dođe, i tom prilikom da fede već za kalamljenje izdaje, kako na slučaj udaje i ženidbe nećedu morati momci i devojke lekaru po više sati ići. Na ovo da se sav narod vnimatelnim učini. Manja pak sela, da obližnim selima većim dolaze za kalamlenje boginja i fede.

27. Udovice, za koje vešte babe, a ne lekari kažu da nisu trudne, da se mogu i pre 9. m-ci udati, a ne sprečava im se put da nuždu i nevolju trpe, naročito one, koje bez svakog uživanja i sa decom jošt ostanu.

28. Narod želi, da se ne naplaćuje danak od onoga koi umre.

29. Narod želi, da se starci i izmetači oslobode od uloga u fond školski.

30. Isto tako da se i novooženjeni oslobode danka za prvo polgodije, kao što je i pređe bilo.

31. Da služeća deca ne plaćaju bećarski danak onda, kad njiova kuća plaća.

32. Isto tako da ni otac, koi je imajući dva sina od plaćanja danka oslobođen bio, ne plaća danak na slučaj kad mu se sinovi odvoje.

33. Narod želi, da kapetani sami svoje troškove tegle, kad su pri pravlenju carski drumova, a i inače kad u sela po dužnosti dolaze na trošak obština, da nemogu mlogo pratioca sobom dovoditi.

34. Narod želi, da se po duhu naroda policajni zakon prekroi, i naročito policajnim činovnicima zabrani za malo zašto nazivati ljude protivnicima zakona, koi zatim pod veću kaznu dolaze.

35. Narod želi, da se svakij, koi Boga, Bogorodicu ili ma šta što je sveto psuje, kazni sa 30 batina, ili 25. talira, i to da možedu i kmetovi izvršiti, a novce da u obštinsku kasu ostavi.

36. Velika je narodnja želja, da se zakletva za svetinju smatra, i da se ona u krajnjim slučajevima gdi sudovi za dobro nađu, upotrebi.

37. Isto je tako velika želja narodnja, da se Pravitelstvo pobrine, kako će se zaduženi seljani od propasti sačuvati, pa u napredak da se nedozvoli ni jednom bez znanja kmetova zaduživati.

38. Da se stane jednom na put velikim interesima, koi je mloge do propasti doveo.

39. Narod želi, da se seljaku ma u kom slučaju poštedi od prodaje kuća, jedan dan oranja, dva vola i ratarski alat.

40. Narod želi, da se obštinski novci nedadu kmetu na rukovanje, s koima mlogi trguju, no da se na rukovanje pridadu onome, koga obština izbere i u njemu poverenja ima.

41. Sa mangupima da se po predašnjim pravilima postupi, a ne kao što sada da se treći dan prodaju, te se imalac stoke liši svoga dobra bez da vremena ima da je potraži.

42. Za izdani po 15. oka rāne na fond sveštenički udovica, kao i ulog na Karađorđev spomenik, narod traži da mu se javi, gdi su ti novci, i šta se s njima namerava činiti.

43. Narod želi, da se svakij onaj, koi je zagradio ili inače čuvao kakovu zemlju, pa bila ona pod gorom ili ne, smatra za gospodara iste.

44. Želi se, da se siromašnim ljudma deli zemlja sa strane obštine, bez da indžinir dolazi, ili da koja druga vlast mešavine ima, ovo zato, što obština najbolje poznaje stanje svoi žitelja, i što je iskustvom dokazano, da siromašne ljude troškovi oko poziva i dočeka vlasti više koštadu no sama zemlja.

45. Narod želi, da se obštinski atari zagrade, naročito zato, što se prelazeća stoka zatvara i dosta gine, u slučaju kad žira ima.

46. Isto tako želi, da kad rodi žir u kojoj obštini, da ona dužna bude susedne najpre obštine koje su toga lišene pustiti, pa zatim i druge ako žira izobiluje.

47. Do sada je postojao zakon, da su strane obštine u soglasiju sa kapetanom puštale ostale obštine u žirovnicu, no kako se izvestno zna, da su kapetani one obštine podražavali od koi je veću polzu koi imao, to narod želi, da se kapetani izključe iz takovi mešavina, i da se same obštine soglašavaju za žirovnicu.

48. Narod želi, da se ribolovne bare onima obštinama ustupe, u čije se ataru ove nalaze, bez da i druge obštine u njima učastija imaju, pa i samo pravitelstvo da od nji ruke dignu.

49. Narod želi, da se sve alije između oni obština koima po glasu spiska na uživanje pripadaju, po glavama podele, pa da im se dozvoli ovakove i zagraditi zato, što bi se onda boljma čuvale.

50. Narod uviđa potrebu, da u nekim selima treba da budu dućani, i zato želi da se svi dosada postojeći dućani održe, i u napredak dozvoli, da se obštinski dućani u svakom selu podići mogu, koje bi 200 poreski glava imalo.

51. Postoi zakon, da se sve meane po drumovima po planu podižu, koje i sam narod želi, ali da se ukine taksa za planove zato, što indžiniri imaju svoju platu. Što se pak tiče meana po selima van druma, narod želi, da se odobri podizanje ovi ondi, gdi preko 100 poreski glava imade u selu, i prvenstveno da imadu pravo obštine takove podizati, a gdi ove ne bi mogle, da se privatnim licima dozvoli podizanje isti.

52. Narod želi, da se na slučaj poare, paleža i tome podobna uvede predašnji običaj jemčenja, pa koi ne bi imao jemca, da se na strogi ispit preduzima.

53. Koi se proglase za hotimične ubijce, narod želi da se takovij ubiju, i ta kazn da se najdalje do 1 m-ca dana od učinjenog ubijstva izvrši. Isto tako da pretrpe kazn i oni koji tuđe imanje upale, razumevajući ovdi kuću, staju, vodenicu ili kolibu u kojoj se živi.

54. Narod želi, da se oni koi seno, slamu, svinjac i tome podobna izvan sela upale, ili koi tuđe kukuruze izseče, voćnjak zatire ili zagrade obaljuje, kazne šibom ili robijom, i da duplo naknade štetu.

55. Narod želi, da se oni koi kradu i araju, po osnovu svedočbe jednog lica koje ij u delu uvati osuđuju na strogu kazn; kao što želi da mu se sloboda dade, da se svakij onaj koi se kod tuđi vrati ili pendžera kao podozritelan opazi, ako se na prvij poziv domaćina ne javi koi je, ubiti sme.

56. Da se svi oni, koi se kao bekrije ili bezposličari u meani nađu, narod želi, da se kmetovima dade vlast kazniti i oterati.

57. Narod smatra, da je rđava ona zakona našeg naredba, po kojoj, kad jedan od zadružne braće bez muške dece umre, da njegova ženska deca samo pristojno udomlenje dobiju, i zato želi, da se ostavi pravo na nasledije i ženskim decama u zadrugama nalazećim se, kao i bez zadruge.

58. Narod želi, da se svakom dozvoli suva drva za ogrev iz obštinski šuma nositi, a naprotiv iz tuđi zavatina da se to zakrati.

59. Takođe narod želi, da sve takse, kao za pasoše, vize, o sečenju šuma, presude, artije potvrđenja prosti, kupovina, novčana

dokumenta, parnična taksa na oparničeno imanje, apelatno poštanske i sekurene note ukinu, i sve po starom ostane.

60. Želja je naroda i ta, da se kmetovima zakrati uzimanje rublje u 18 gr. kad se ove na podmirenje troškova obštinski koi po čaršijskom tečeniju bivaju, upotrebljavadu, a tako isto i za bušene cvancike.

61. Narod želi, da se činovnicima ne daje iz kase pravitelstvene penzija pre, dok se ovi za nesposobne za izvršivanje svoi dužnosti dejstvitelno ne pokažu, kao što želi da se ne nagomilavaju izlišni činovnici.

62. Narod želi, da i potvrđenja kmetova svake struke, imadu važnosti onakove, kao i kad okružni sudovi štogod potvrde.

63. Narod smatra, da su njegovi arhijerei takovi ljudi, koi su pozvani na to, da svoim blagoslovenstvom, smirenošću i bez svake sjajnosti život svoj provode, zato drži da je svima a naročito g. mitropolitu plata preterana, pored što nekij prihod i od svoi sveštenika imadu, zato želi, da se njina plata na onoliko svede, ukoliko za pravo nađe koliko će im na njiovo izdržavanje, poslugu i ostale potrebe dosta biti.

65. Narod je uvidio, da je stranaca upliv u Srbiji vrlo veliki, da su ovima neka povlašćeša na štetu otečestva učinjena, i zato želi da se sve to odbije i pravo njegovo da se bez odobrenja skupštine nesme okrnjiti.

67. Nekij su zaktevali da se odobri, da se neke presude, koje se za nepravične drže, mogu podvrgnuti rasmatranju Kasacionog suda, i zato želi se, da im se molba uvaži, kako se ne bi oštećavali.

68. Narod žali, što je ukinuta ona naredba, po kojoj se krivci na odaju nemogu namoravati; narod uviđa, da su čovečne te namere bile no kako se opet zna, da obično rđavi ljudi zla čine, prama koima ne treba krajnje nečovečno postupati samo, to je želja narodnja da se pređašnja pravila opet usvoje.

69. Trgovcima na skelu trgovine svoje radi prelazećim, odlazećim i dolazećim, vidi se dosta teško osim podvozne takse, i za čamac drugu taksu plaćati, zato se ž,eli, da im se taksa na jedno svede, a pravitelstvo neka se stara za prevoz.

70. U 39. točki ovoga izjavlenja smatradu poslanici okružija smederevskog da su se kratko izrazili, i zato pridodaju da se želi, da se dužnost seljaka samo njegov deo, a ne i njegove dece deo prodati može, a delova toliko da ima, koliko dece budu. Isto tako u 41. točki nije kazano, da su ljudi do- jako globljeni bivali, koi i nije mangupa odma kapetanu javio, bez prizrenije što je kmet znao, zato se želi, da se onome, koi mangupa pričuva naknada za rānu učini, a ne globi.

71. Kapetani su dosada globili ljude koi su baštu ili senjak popuštali, zato se želi, da se to ukine, ali ni da se nedozvoli bez odobrenja kmetova da svakij svojevoljno svoju ogradu popuštati može.

72. Obštine Smederevske želja je, da se na svakij način ukloni iz sredine varoši menzulana, jedno što je zbog sena opasnost za celu varoš, drugo, što isparenje đubreta ne malu škodu na zdravlje čovečesko prenosi, treće, što ćedu pacovi štetu obližnjim komšijama činiti, i četvrto što su surudžije ljudi razvratni koi svašta što je skaredno psuju, od koi ćedu deca demoralizirati se.

73. Budući je deputirac obštine Smederevske određen u Deputaciju izaslanu pred Svetlost našeg knjaza Miloša, to neka se njemu ostavi pravo da docnije želje njegove obštine izjavi, a 72. točka samo je zato ovdi navedena, što je poznata njihova želja bila.

74. Narod je do te svesti došao, da i sam uviđa da mu napred koračati valja, kako se pak za napredno koračanje iziskuju sredstva, to je saglasan za blago svoje žertve prineti, no kako, na koi način i po koliko neka se saglasno zaključenje učini.

75. Kapetani su dosad pod kuluk od razni sela drva za kancelariju uzimali, želja je narodnja da se to ukine.

Deputirci naroda okr. Smederevskog:

Marko Lukić, trgovac iz Miloševca
+ Marko Vučković iz Vodice
+ Života Ivković iz Lipa
+ Stojko Milovanović drugovca
+ Janko Sreić iz Luzačine
+ Janko Skokić Lozovika
Stevan Veličković
Mateja Milošević
+ Petar Ranković
+ Jeremija Tirjanić
+ Ranko Radoković
+ Kojadin Trijunović
+ Milan Marković
+ Panta Vukosavlić
Đorđe Živković
+ Laza Davidović

Original. DAS, S, № 229/1859.

TUŽBE I ŽELJE VAROŠKOG STANOVNIŠTVA

35.
Beograd, 29. novembra 1858.

E s n a f š n a j d e r s k i p o s l a n i c i m a — d a s e o g r a n i č e p r a v a s t r a n a c a .

BLAGOIZBRANIM NARODNIM POSLANICIMA OBŠTINE BEOGRADSKE

Esnaf je šnajderski u svom današnjem zasedaniju savet učinio za nedostatke koje je esnaf dosad trpiti i snositi morao, jer ono pravo koje je po visočajšoj Esnafskoj uredbi od 14. avg. 847 g. od № 1269 polučio ništa do danas nije mogao uživati:

1. Što je stran upliv ovladao, nesmatrajući ni u čemu ensaf i njegovu uredbu, koje naročito strancima zabranjuje, a to § 129 izrikom kaže da svaki stranac mora se prvo esnafu javiti pa ako od istoga odobrenje poluči, da tek onda može svoj zanat upražnjavati, a inače ne.

2. Što se dosad policajna vlast u esnafsko pravo mešala i što je ona naterivala esnaf koga je htela za majstora toga je esnaf kao prinuđen morao i primati, i tako sad imamo svakojakij majstora a § 4 Esnafske uredbe nalaže dužnost policajnoj vlasti nadziravati i motriti radi poretka esnafskog, i rešenija esnafska izvršavati.

3. Esnaf se šnajderski pre 2 godine a prošenijem svoim žalio visok. slav. popečitelstvu vnutrenij dela zbog strani majstori koi evo da bez dozvolenja esnafskog dućane otvorene drže, i u zanatu šnajderskom upražnjavaju, i tim esnafskim članovima veliki uštrb prečinjavaju i takova prošenija esnaf je do danas više puta visok. slav. pop. vnutr. dela podnosio, no mi na edno još nikakvog udovletvorenija pa ni indorzata dobio nije.

4. Kao što smo već napred izložili šta esnaf šnajderski zbog stranaca mora trpiti, to za odbranu našu pozivamo se i na same traktate koi su u našim novinama izloženi od prvog oktov. broj 109 i 110 gdi i sami traktati zabranjuju, da stranci ne moždu svoje espape na sitno prodavati, no kvantum, a o zanatima ni razgovora nema da njim se digod pravo daje da moždu svoj zanat upražnjavati bez esnafskog dozvolenja.

29. Noevria 858. god.
U Beogradu
Starešina esnafa šnajderskog
Dimitrije Stojanov
Pročitano u Odboru 18. julija 1859.
Pomoćnik
Gavra Kuzmanović
Dimitrije Dobrinković
Rista Simić
Vita Janković
Kosta Nikolić
Ilija Brančar Tasa (nečitko)
Toša Stojković
Milivoj A. Vrbić

Original. DAS, S, № 150.

36.
Šabac, 9 decembra 1858.

S u d s k i p r a k t i k a n t i S k u p š t i n i — d a i m s e p o v e ć a j u p l a t e .

Blagoizabrana Skupštino!

Kako je sada Skupština u otečestvu našem, prvij put može biti od kako je Srbstva pozdnijeg doba, uredna, zakonita i prava, kao što je u prosvešteniim državama narodnja skupština, koja će mnoga važna, za otečestvo spasitelna, i za budućij napredak i sreću njegovu pospešna pitanja rešavati, i rešiti; prepone razvitku narodnom, s puta ukloniti, i tegobe gdi se ove nalaze narodu olakšati, pribrana; i kako mi pokorno podpisatij po samom opredelenju našeg zanimanija, spadamo u građane proste, ili članove naroda, koi Pravitelstvo ne s drugijm pravama, no kao privatnog kog čoveka služimo; i kako nam je kao takovim, po našem mišljenju dozvoljeno i naše tegobe Narodnoj skupštini izložiti, i s jedne strane nju, kao ljudi koje ona zastupa, a s druge strane Visokoslavno Pravitelstvo koje služimo moliti, da nam se takove olakšaju, i bedno i sasvim žalostno i

nevoljno stanje naše, koje je voobšte narodu, a i Pravitelstvu poznato pobolša.

Nama ne može pravij čovek i rodoljubac prebaciti, da smo mi to stanje sami sebi izbirali, jer na taj način ne bi trebalo ni onoga požaliti, koi sa zanatom svoim pri najvećem trudu i prileżaniju ne može izdržavanje da zasluži; — Pravitelstvo svako pa i naše mora imati praktikante, pa kad dakle obe strane jedna drugu potrebuju, onda je nuždno da država svoim služiteljima da užitak. Ovo je nuždno prvo zato, što praktikanti služećij državu i živećij u najgorem siromaštvu i oskudici, na poniženje same države služe, drugo zato, što se onij pored sasvim male plate moraju građanima zaduživati, i ne imajući od kuda platiti, padaju na teret obštini u kojoj žive, moraju u nuždi njinoj učiti se lagati, i na taj način čest državnij služitelja, pred svetom kompromitirati, poverenje ubijati, i važnost i svoju i Pravitelstva pred narodom omalovažavati; i na posledku, što će ovakovi ljudij i zvanične poslove, na štetu pojedini građana zloupotrebiti; kao što se više puta to osvedočilo, gdi su praktikanti za neku preveć malu nagradu, onome, koga se tiče dokazali, da je kogod zaktevao na imanje njegovo zapt, intabulaciju i tome podobno, postaviti; koje sve iz krajnje nužde može i najpošteniji učiniti „jer krajnja nužda potire čest“.

Sve prednavedeno kad se u prizrenije uzme, i zrelo i pravedno razsudi, onda mora i Skupština i Pravitelstvo priznati, da je preko nuždno stanje praktikantsko, koliko je moguće skorije pobolšati.

Što se pak tiče načina pobolšanja, i osiguranja stanja praktikantskog, to neka Blagoizabrana Skupština, u sporazumleniju sa Visokoslavnim Pravitelstvom raspoloži, i uredi.

Blagoizabrane Srbsko-Narodnje Skupštine

9. Dekemvra 1858. god.
u Šabcu

Praktikanti Ntva Okr. šabačkog:
Andrija Nešković
Ljubomir N. Milivojević
Blagoje Blaznavac
Milan Jurišić
Gliša L. Stoićević
Praktikanti Suda Okr. šabačkog
Jezdimir R. Čekić
Milan Kovačević
Aleksandar Đ. Marković
Jovan Bošnjaković
Jovan G. Vukomanović
Adam Nikolić
Aleksandar J. Pavlović
Selimir Paunović

Original, DAS, S, № 30.

37.
Beograd, 16—21. decembra 1858.

Pitomci Zemljodelske škole u Beogradu Skupštini — žale se na teške uslove života i rada u zavodu.

PROŠENIJE!

Prepokorno podpisati ovde imenovati pitomci Škole zemljedelske, svi stari pitomci, a također i mlađi pitomci Škole zemljedelske podpisujemo se ovdi svi i verno i složno, koi smo od 1857. godine ovdi u ovo Zavedenije ekonomičesko-topčidersko u pitomce; pri tom i mlađi pitomci Škole zemljedelske stupili su 1858. godine u ovo zavedenije u istu nauku, a i podpisali smo se za 2 godine dana. Kad smo stupili u ovu školu i podpisali, nam nikakvi od naši profesora i načalnika g. Atanasija Nikolića, nikakvi dokazak ili da oni nam zakonik ovoškolskij pročitali uredbu, ili bar da su nam kazali oćemo li se kadgod na smenu puštati za ovo 2 godine dana kući našoj da bi se sa svojom braćom, roditeljima i familijom viditi, to nema nama dopušteno, niti odpust za kratko vreme; drugo, nikakvu platu nemamo; treće, rana nam je rđava; četvrto, obuća nam je rđavo; peto, odelo sasvim je nam rđavo, pritom po propisnoj protukoli ništa nam se ne izdaje kao što se ovdi za nas zavelo o nama troška, ni pola za godinu dana od propisatog troška ne izdaje, a od naši roditelja i proče sirotinje sluge i t. d. podpuno se uzima 1 cvancik za pitomce Škole zemljedelske, zaiskava i uzima, a gdi se troši i razdaje to nama podpisatim pitomcima nije poznato.

Pritom budite uverni za podpisate rečene gore navedene stvari i oksudice naše, koje svakim bratu Srbinu poznato je da jedan sluga koj za 100 groša gazdu služi pa i on mora dati 1 cvancik za pitomce i prima se podpuno za nas u ime našeg troška; i vi svi mislite da mi sve taj trošak školskij potrošimo za godinu izdate novaca, a mi to ni pola ne potrošimo za godinu dana, jer dosta dupljaša i rashodice ima u pomoć kase ovo školskoj koi njin džep od naši troškova

pune, a mi to kadri iztražiti nismo, nego prepokorno dohodimo Vašem svima blagoizbranom licu Skupštini javiti zato, da bi vi tu našu naznačenu oskudicu potražiti i račun izviditi gdi i kuda se osim nas troše, kad mi nemamo kod nas gorenavedenog troška, i to molimo svu Skupštinu, da nam svi odgovorite oćete li štogod o nama brigu voditi ili nećete, da znamo, i na posledku šta s nama mislite, oćete li još nas ovdi ovako držati, jer mi ovako na ovaj ovdi ni jedan više ni dan sedeti nećemo, ako li vi nama najdalje do tri dana ne odgovorite šta ćete s nama učiniti, i na koju ćemo se stranu okrenuti; jer smo ovdi sto puta grđi i gori od apsenika ili robijaša, oni koi su pod kazn pak su od nas bolje slobodni nego mi, i oni po negda imadu odpusta kući a mi nemamo.

Pri tom braćo primite svi na rado ovu našu molbenu pismu i budite uverni, da je to zacelo istina, Mi smo naše otečestvo dosad trošili i od pre trošeno je, do sad veći puni 6 godina dana, a vi ste i sami o tome izvešteni i vami je poznato da nema nikakvog učenika koi je ovu školu i nauku svršio da je štogod dobio za kakvu službu i važnost, a najposle nikakve važne i važnosti od ove nauke nemamo koju učimo, niti, kogod oće to početi raditi kući kad ode, nego samo vas i samu sirotinju trošimo badava. A ova nauka nama nije nikakvo nuždna.

Pritom očekujemo vas da vi dođete kod nas i sami s vašim očima vidite i bolje da se uverite, a ako ne dođete najdalje do tri dana mi ćemo svaki svojoj kući bez vremena otići, a ovako na ovaj način silom sediti, i dangubiti nećemo, jer nikakve polze od ove nauke i škole nemamo.

Pritom nadamo se, da ćete nam to učiniti i uslišiti; a u isto i odgovor odgovorite.

16. Dekem. 1858. god.
u Topčideru
Jesmo svi i sva škola
Pitomci škole zemljedelske najprepokorni vaši sinovi.
U obšte i stari i mlađi pitomci podpisati:
Blagoizbranoj Skupštini inače Deputaciji u zasedanije da se svima soglasno pročita
u Beogradu

Original. DAS, S, № 112.

PROŠENIJE!

Pod 18.g Dekembra ove godine po našem zaktevanju po našim vama predpostavljenim žalbama dobili smo od Blagoizbrane Skupštine komisiju, i svima nama vrlo milo bilo, i njinu smo sovet rado svi primili, ali pri svem tom nismo im naše žalbe dosta točno izjasniti mogli, zato što i vremena imali nismo.

I.[vo] Nama nauka s kojom se mi ovde zanimamo i naše 2.[ve] godine propuštamo našem narodu ipak otečestvu ni od kake polze nije. Za bolje uverenje možete se svaki lako uveriti o našoj nauci jer svaki imate u srezu po nekoliko pitomaca koi su islužili pa ste mogli viditi je li im bilo vajda što su ovu zemljedelsku nauku svršili. Pri svem tom molimo Blagoizbranu Skupštinu, da vi zaktevate od nas pitomaca jedno tri do četiri pitomca, koi će sa sobom predmete podneti svoj Skupštini, kako će se o našoj nauci uveriti moći, da mi kakvu god nauku ovde od polze imamo mi bi je učili, ali kad od nje nikakve polze nemamo ne treba je ni učiti. Svaki je kod svoje kuće znao orati i kopati a to i učimo, samo se molimo nemojte naše predmete izostaviti da i ne vidite.

19. Dekembra 858. god.
u Topčideru
Jesmo
Blagoizbrane Skupštine
najodaniji
Pitomci Škole zemljedelske

Original. DAS, S, № 31.

PROŠENIJE
Blagoizbranoj Skupštini

Pod 18. prošlog meseca dekembra dobili smo po našem zaktevanju od blagoizbrane Narodne skupštine komisiju za koje nama svima to vrlo milo bilo, mi se moramo našoj srbskoj blagoizbranoj Narodnoj skupštini kao deca svome otcu, ili svojoj braći, na nepravdu obratiti. U prvom prošeniju naša je nepravda točno ukoliko je moguće naznačeno, i mi Skupštini blagodarimo za njiovu Komisiju svi, ali opet radi jasnijeg dokazatelstva koje onda pred blagoizbranom Skupštinom po nemanju vremena i nismo, za sve izvestiti je mogli, Evo već našoj srbskoj skupštini i po drugi put, javljamo, zaradi uverenja o našoj zemljedelskoj nauci, i molimo se da izvolite zaktevati naše zemljedelske predmete kako će se vaše zasedanije o pročitanim knjigama uveriti uviditi moći, da li ove knjige srbskom narodu ikakvu

polzu prineti mogu, a braćo i narode vidili ste jesu li oni pitomci koji su izslužili koi vi svaki u svome srezu po nekoliko imate štogod novo proizveli.

Poradi svega toga molimo da nam se odgovori do nekoliko dana zašto mi smo 19. dekembra jošt jedno pismo pisali pa nismo mogli znati da li ste ga dobili.

A ja braćo znam da je svakij od nas kod svoje kuće znao orati i kopati. Koje mi sad ovde učimo.

Zato blagoizbrani narode na ovu Školu zemljedelsku mnogo se novaca izdaje a to vama svima pred očima stoji za znak da se ovde ništa važno naučiti ne može, zato mi naš vek umaljavamo učeći večeri od 6 do 9 sati prema svećij a u jutru od 4 do 8. Ako vi nešto premišljate a vi možete iskati jedno 3 đaka koji će vi predmete podneti i vas uveriti.

Samo smo radi da dobijemo odgovor jer je nama vovde bez vašeg odgovora mučno zašto ne znamo da li ste primili uvažili.

21. Dekembra 858. god.
u Topčideru
Jesmo Blagoizbrane Skupštine verni
Pitomci
Škole zemljedelske

Da se pročita u zasedaniju pred svima i odgovori.

Original. DAS, S, № 28.

38.

Beograd, 15. decembra 1858.

Beogradski poslanik Đorđe Aćimović Skupštini — da se zaštite interesi domaćih trgovaca i zanatlija i sprovedu reforme u poreskom sistemu, sudstvu i dr.

Podpisanij kao Beogradski poslanik predlaže Narodnoj skupštini sledujuće

1. Sa voljom božiom i našom slogom promenusmo dosada vladajućeg knjaza, i vospostavismo starog našeg gra i knjaza Miloša, mnenija sam toga da bi za istoga knjaza našeg, tako i za naše otečestvo od koristi bilo, da ga naša narodnja sadanja Skupština jošte pre nego što kormilo pravlenija u ruke uzme opomene, da ne bi oko sebe prezivao i nagrađivao one ljude, koi će samo njegovoj volji ugađati i njemu laskati, i navoditi ga da interese narodnje prezire i zaslužne ljude od sebe odbija, — jerbo to nije želja narodnja, već da i ovo što smo dosada od njegova odlaska pa do danas izgubili, sa njim povratimo i u svoj red dovedemo, i to se sve može postići samo sa slogom a ne osvetom.

2. Želja je obšta da budemo pred zakonom svi jednaki i bezbedni i da ne budu kao i pod bivšim knjazem sudovi pod uplivom, kako će se kome suditi, čim se zakoni obilaze, a presudu po volji izriču.

3. Radi obšteg interesa, a osobito Beogradske obštine, da nam Pravitelstvo dokle smo jošte ovde rastolkuje smisao trakta o trgovcima i zanatlijama strancima, koi se u ovoj varoši najviše naseljavaju i nalaze, i koji nikakove naše varoške troškove i terete neće da tegle a sva prava uživaju kao i mi. Ja sam razumeo da oni kad trgovine i zanate ovde otvaraju neće našoj vlasti, kao što bi trebalo, da se prijavljuju; ovo je za nas neopisana šteta. Ovde ima od skora doseljeni majstora šnajdera i trgovaca, kafedžija i proči, koi mislim preko traktata prodaju svoje espape na sitno, a ne samo na krupno, i tako sa time nas ubijaju, naša vlast nit se na to obazirala i trudila se da to ukloni, ovako ne treba da i dalje ostane već da se tom zloupotreblenju na put ozbiljno stane, isto tako da se zabrani, ovde u Beogradu i srbskom stranom ploviti i parobrodima austriskog družtva, i to donde, dokle se sovršeno plovidba dunavska ne uredi, jer osim ostalog to družtvo čini zloupotrebljenja, a pri naplaćivanju plovidbeni taksa, uzimajući novce kako oće preko tarife Pravitelstva našeg. Sve ovo naše Pravitelstvo ravnodušno je gledalo, i bez da je tome do danas na put stalo, i bez da je taksu propisalo ne samo u tarifi o putnicima već i tarifu jela; da se na parobrodu ne naplaćuje jedna crna kafa 2 groša, i time podobna.

Isto parobrodno družtvo pokazalo je i sada kako naš narod uvažava, jer nije htelo dati svoj parobrod za novce, da spušti naše narodne deputirce do Vlaške koi su poslani da knjaza našeg dovedu, i sa tim pokazalo je to družtvo da mrzost ima na naš narod, i kada je takovo, neka našim obalama ne radi i ovde novce zaslužuje, koje na drugome mestu troši.

4. Zahtevamo da naše Pravitelstvo na put stane, da se više pri ovdašnjem austriskom konzulatu prekomerna taksa za pasoše ne uzima, već da bude kao i pre što je postojalo, a od kako je to zavedeno imade ovde trgovaca koi za jednu godinu takove takse po 600 gro plati, a naprotiv

naša mestna policija samo po 20 para vize naplaćuje. Pravitelstvo nije vidilo da se srbski podajnici time globe.

5. Važni je naše zemlje interes, da se ona pošta koju je do 1840. god. naša zemaljska vlast imala, i onda je austriski konzulat prisvoio, po zemaljskom pravu povrati našem otečestvenom poštanskom nadležatelstvu.

6. U buduće da se vojska zaklinje na vernost narodu i knjazu srbskom.

7. Svi vašari u zemlji da se ukinu sa stranim espapima, a marveni da se umnože.

8. Vrlo je preka nužda za naše otečestvo da se umoli naše Pravitelstvo da jedan za plovidbu našim obalama parobrod kupi, kako naše otečestvo ne bi moralo izdavati austriskom parobrodnom družtvu za godinu najmanje do 250 hilja. fori. već da ostanu isti novci u našoj zemlji, a gn. predsedatelj Skupštine naše već je korake o tome u Engleskoj učinio.

9. I to je nužno da Pravitelstvo pošlje nekoliko pitomaca u prosvećene zemlje, da bi izučili vrlo nužne zanate za naše otečestvo, kao zidarski i dunđerski, jerbo za iste zanate stranim podajnicima mloge novce izdajemo.

10. Kod nas porez nije veliki, ali se pravedno ne reže, siroma plaća skoro kao i bogati, i to je grdna nepravda, treba dakle po imanju porez da se opredeljuje, ko više ima neka više i plaća. Premda ovde na Skupštini sirotna klasa nije kao bogata zastupljena, ipak mi moramo sveobšti interes narodnji zastupati.

11. Isto tako nuždno je da se baštinske knjige, kao što je pre projektirano i Pravitelstvom obećano, ustanove, jer bez nji ni intabulacije nisu sigurne, niti biti mogu.

12. Ištemo, da se što pre uvede i uzakoni onaj projekt, koji smo skoro u našim novinama čitali, o skorom naplaćivanju dugova i pismeni obvezatelstva. Neka se u tome ni malo vreme ne izgubi, jer se time velika šteta trgovini i svakom radu prouzrokuje.

13. Da se kaznitelnij i trgovački zakon što pre izda, jer bez prvog lične bezbednosti, a bez drugog trgovini dovoljno sigurnosti nema.

14. Da se kod nas i u krivičnim i u građanskim parnicama ustmeno i javno sudi, jer je u tom načinu postupanja velika sigurnost narodu.

15. Samo sposobni, dobri i pošteni ljudi da se u službe pravitelstvene uzimaju, ne žalimo dobre, poštene i sposobne činovnike kao što treba plaćati, ali od nji ištemo revnostnu i čestitu službu. Kad su dovoljno snabdeveni, tražimo da dokazano uzimanje mita i svako protivuzakono postupanje strogo kaznjeno bude, osuđeni jednom činovnici, naročito oni, koi su zloupotreblenje s kasama činili, da se nigda više u javne službe ne primaju.

16. Milosti bezrazložno nad osuđenicima da se ne čine, jer i Ustav zemaljski propisuje, da to u granicama umestnosti bude.

17. Bez dobri putova i mostova, radinosti i procvetanja u zemlji nema. Zato da se Pravitelstvo o tome, bez odlaganja pobrine i narod u tome podpomogne.

18. Sloboda pečatnje samo za naše otečestvo da se odobri.

19. Bolja pozornost i strogost da se u ovima zavedenijama beogradskim nabljudava.

20. Beograđani mole Skupštinu da pomogne umoliti Pravitelstvo, da bi ovoj varoši ustupilo, Adu Ciganliju, i čair u Bari, za koju sada adu varoš Pravitelstvu arendu plaća. Varoš je ova primorana da te korake čini, iz uzroka toga što je naše Pravitelstvo sve po pravu varoši Beograda prinadležavše utrine i popaše odpre ustupilo selima obližnim i varoši nije ništa ostavljeno, kako bi siroma jedan varošanin mogao svoje krave i drugu marvu pasti.

Najglavnije i to, što Beograd kao u Srbiji prestolna varoš, kada svoje kasapnice prodaje, nema i popaše istim kasapima da ustupi, kako oni marvu koju za klanje kupuju, ne bi odma klati morali već bi je na paši držali dokle bi zato dospela.

Pisano u Beogradu 15. Dekemvra 1858. od Đorđa Aćimovića.

Pročitano u Odboru 16. julija 1859.

Spolja:

Original. DAS, S, № 56.

39.

Beograd, 19. decembra 1858.

Poslanik Smedereva, protojerej Milutin N. Banić, Skupštini — da se poboljša položaj učitelja, ograniči broj seoskih mehana i dućana, poveća plata službenicima.

1. Da se na učitelje i njiovo stanje obrati bolje vnimanije, jer svi kojekako, ali ovi ljudi najgore i najsiromašnije u narodu našem stoje, a svi dobro znamo, da su oni narodu našem, ako ne baš najnuždniji zaista odveć nuždni i

potrebni. Ja ne znam da li će u celom otečestvu našem imati 20 učitelja koi imadu svoju kuću, a ono je drugo sve bez kuće. A i odkuda će imati kuću, kad je sa 100—120 talira godišnje naplaćen. Dok su obštine plaćale učitelje, one su dobrim učiteljima povišavale platu do 180, 200 i do 250 talira. Kad je ji počelo Pravitelstvo plaćati, ono je te plate mnogo smanjilo osobito seljskim učiteljima. Pravda iziskuje, da im narod srbskij, za ljubov napredka svoje dečice, stanje njiovo popravi, i budućnost njiovi udovica i siročadi osigura i utvrdi; a to će učiniti tim, ako se i za učiteljske siročadi, fond njiov u takovo stanje dovede, koi bi ovakove sirote izdržavati i raniti mogao, i ako im se plata njiova pobolša.

2. Ako poznatij fond svešteničeskij jošt nije u stanju izdržavati udovice i siročad svešteničesku, neka se učini naredba, da sveštenstvo u taj fond na svaku godinu ponešto ulaže, i to dotle, dokle fond ne narasti toliko, koliko je za izdržavanje sirota svešteničeskij potreban.

3. Pre nekij dan povela je se reč ovdi u Skupštini o prezaduženom stanju naroda našeg. Ovom prezaduženom stanju naroda našeg pomogle su mnoge meane koje se po selima nalaze. Ja sam vidio, kako mnogi ljudi u ovakovim mejanama po vazdan sede, i vreme, samo u pijenju, pušenju i praznom razgovoru provode; pa sam posle vidio, da su ovakove mejandžije ponajviše, ljudima isprodavali, njive, livade i kuće. Dalje vidio sam, crkva stoi na jednoj strani sokaka a mejana na drugoj strani, u crkvi se nalazi samo sveštenik sa učiteljem i sa nekoliko đaka, čita, bilo večernje, bilo jutrenje, bilo službu; u ovo vreme redko da će se koja hristijanska duša u crkvi naći; naprotiv mejana je puna ljudi i uveliko se već razgovara i pije ako zvona zvone pored same glave. Kad ovakovi mejana ne bi bilo po selima, zaista manje bi se ljudi zaduživali, manje bi se ljudi kvarili, bolje bi ljudi čuvali svoje kuće, bolje bi gledali svoje poslove, i onda bi se nedeljom i prazdnikom sastajali u crkvi, sastajali u svom Primiritelnom sudu, sastajali u školi, u koim mestima, mislim, da bi svagda ponešto bolje i poleznije čuti mogli nego u mejani. Tako ja držim, da su mejane po selima od velike štete narodu; i vidio sam, da selo ako koje nema mejane, bolje stoi, nego ono koje ima mejanu. Naprotiv, dućani po selima, mislim da treba da obstanu, ali ne sa ovako velikim kapitalima kakovi sada ima, nego samo toliko, koliko je selu nuždno za pojedine i ređe slučajeve. Dućani ovi, sa ovako velikim kapitalima, po mome mneniju pričinjavaju dve štete: jednu štetu pričinjavaju okružnim varošima, jer kod ovako veliki dućana po selima, okružne varoši moraju padati; drugu štetu pričinjavaju narodu, jer narod mnogo skuplje plaća jespap onaj koi kupuje u seljskom dućanu, nego što bi istij platio u okružnoj varoši gdi ima više dućana. I ovi dućani po selima, trebalo bi da budu obštinski dućani, a ne pojedini ljudi.

4. Kmetovi seljski imadu grdno veliki posao u svojoj obštini, a sasvim su rđavo naplaćeni. Otuda sleduje, da se dobri ljudi klone primiti se kmetstva, i zato dolaze u ovu službu obštinsku slabiji ljudi, i zato posle obštinske stvari stradaju i ni najmanje ne napreduju: dakle po mome mneniju, nuždno je i potrebno, da se seljski kmetovi bolje naplate, pa onda i oni bolje da se uzmu na um i bolje da služe. I zašto bi seljski kmetovi bili izuzeti, te da se i oni ne plate onim načinom, kao što se varoški kmetovi plaćaju. Tako isto mislim, da treba svakij primiritelnij sud da ima i svog pisara, jer bez ovog, nikakvog reda u kancelariji ne može biti.

5. Da činovnici ne budu prinuđeni nedeljom i prazdnikom u kancelarijama raditi, nego da dolaze u crkvu, jer se narod mnogo u koječemu ugleda na činovnike, pa naravno i u ovome. Ele sada tako stoi, da je crkva nedeljama i praznicima — čini mi se sve praznija, a kafane i mejane sve punije. I posle nalazi se u narodu našem tako razvratni i pokvareni ljudi, koi i najsvetije nam stvari zapsovaju. Ja znam jednog majstora, koi je šegrtu svom najsvetiju stvar hristijansku, opsovao, pa je posle bio kaznjen samo sa tri cv. globe, a za kakvu uvredu kome drugom nanešenu, zaista bio bi mnogo žešće kaznjen. Ovo su po mome mneniju sve rđavi znaci za našu crkvu, za našu veru i za naš zakon. Da je ovo sve ovako, svedoči i to, što ja vidim, da se od godine na godinu, ljudi sve manje ispovedaju i manje ji na pričest dolazi. Ovo se sve može popraviti tako, kad prvij ljudi, koi pred narodom prednjače, budu spram crkve, svete vere i zakona našeg ozbiljniji, i kad sve obrjade i običaje crkvene i sami bogobojazljivo budu ispunjavali; jer kao što malo pre reko, narod se jednim slovom, u svakom smotreniju i svagda ugleda na svoje starije, pa onako i on postupa.

6. Da bi se ovim prekomernim interesima, koi narod naš jednako upropašćuju na put stalo, po mom mneniju ne bi bilo bez dobri sledstva, da se svakij takovij novac, koi se na interes daje, izdaje u Primiritelnom sudu pred kmetovima, i pred kmetovima obligacija da se načini. Ovi pak kmetovi, da budu dužni svagda pitati onog koi novac pod interes uzima, na koju

cel on uzima taj novac, pa ako mu je cel dobra i polezna, neka mu dozvole novac uzeti; ako li kmetovi pronađu, da mu to zaduživanje, za njega, njegov dom i domaće neće biti polezno i probitačno, onda neka ga odbiju.

7. U mom okružiju ima nekoliko škola koje je Pravitelstvo zatvorilo kad je ono počelo plaćati učitelje. Obštinama dotičnim krivo je ovo zato, što su one pod upravom srezski starešina i dobivši odobrenja od veće vlasti, po nekoliko stotina dukata za ove škole potrošili, i jedva su dočekale da im se ovakove škole u selu otvore, ne žaleći ni najmanje što su same učitelje plaćati morale samo da im deca na daleko u školu ne odlaze. Pa sada preko sveg ovog, da im se ovakove škole zatvore, te da decu svoju ne mogu u selu vospitati, nego da moraju na nekoliko sati u drugo selo decu svoju u školu slati, to im se vidi sa svim krivo i nepravo, zato mole i prose, da im se ovakove škole, koje su već postojale, i opet otvore, i da se i ovi škola učitelji plate iz onog fonda, kuda svaka glava po dva cv. na godinu ulaže.

8. Da se praktikantima sudova i načalničestva okružni plata povisi tako, da najmlađij praktikant može imati do 100 talira plate godišnje; jer ovi služitelji narodnji, mnogo rade a sasvim su slabo naplaćeni i odveć žalostno i siromašno žive. I naposledku

9. Da momak i devojka budu dužni uzeti vedu od doktora kad on iziđe u okružje da pelcuje, te da tako ne moradu vede radi dolaziti u okružnu varoš i sebe neprilikama izlagati. Protivu Uredbe o pelcovanju, ja ne mogu ništa kazati, jer kad je ova, za svakij narod dobra i polezna, zaista mislim, da mora biti i za naš narod polezna i blagotvorna.

U Beogradu 19. Dekembra 1858.

Pročitano je 16. januara 1859.

Original. DAS, S, № 142.

40.

Beograd, 21. decembra 1858.

Esnaf mehandžijski Skupštini — da se odsekom plaća arenda, da troškove oko uličnih svetiljki snose opštine, a ne pojedinci.

Visokoslavna Skupštino!

Kao što su vrata visokoslavne Narodne skupštine otvorena žalbama, da bi se ispitale svestrane tegobe narodnje, kako bi se koliko toliko tim tegobama odlakšati moglo; tako i dolepodpisanij Esnaf meandžijskij varoši ove nepropušta poniznejše ovom molbom visokoslavnoj Narodnoj skupštini obratiti se i tegobe svoje izjaviti.

1.) Arenda mejanska, t. je. plaćanje na trošeće se pijće, vino i rakiju postojalo je pre nekog vremena, da svakij meandžija ili krčmar plaća nepoeredstveno opredjelenu sumu novaca, ne više, no 4, 5, ili najviše talira, obštini ovo varoškoj. Danas pak postala je ista arenda predmetom trgovine, da se ta arenda licitando prodaje, i zakupitelj da bi sebe obogatio, naplaćuje arende i 20—30 talira, inače, da mora svakom pijće izmerivši ga, pod pečat stavljati, i 2 pare na oku rakije, a 1 paru na jednu oku vina naplaćivati arende. Ne mora li svakij, da ne bi svagda i u svako doba kontrolu imao, i pri svakom kupovanju pijća arendatora ili zakupitela zvao, da mu premeri kupljeno pijće, i preteranu cenu zakupitelja ispuniti.

2.) Fenjere po varoši moramo dvoje izdržavati. Jedne, što se zovu, obštinskij; a druge: pred svakom mejanom ili kafanom, mora svakij meandžija ili kafedžija, o svom trošku napravljenij po jedan fenjer, izdržavati, i paliti. Nije li na pravičnosti osnovano, da obština gdi za nužno nađe, fenjere ustanovi, i celi varoš trošak na takove plaća. Zašto da na svakom nužnom mestu za osvetlenje, a pritom i pred svakom mejanom i krčmom fenjeri postoje. Zašto tim postupkom da se sirotinja tako reći upropašćuje, počem i pred najsiromašnijom kafanicom fenjer postojati i svako veče paliti se mora; i kad zbog kog prepjatstvija ne zapali se, ili zapaljen ugasi se, nekim slučajem, mora svakij 5 talira globe platiti. Ne treba li na nuždnom mestu za osvetlenje fenjere postaviti o obštinskom trošku a sve ispred pojedini mejana izdržavane privatnim licima, ukinuti.

Zato se nastojećim poniznjejše umoljava visokoslavna Narodna skupština, da on po svom kruga — prostranstvu delanja, visokom naredbom svojom ukine, prvo: trgovanje sa arendom, opredelivši odsekom plaćanje arende krčmarske neposredno obštinama, a ne posredstvom arendatora; drugo: fenjere privatna lica o svom trošku da ne izdržavaju, no o njima da obština popečenije voditi dužna bude, samo da dužna budu svi žitelji varoši ove pripadajući trošak za takove po raspoloženju platiti.

u Beogradu 21. dekembrija 1858.

Visokoslavne Narodne Skupštine
poniznjejši:

Staniša Anđelković, Jovan Stojković, Mijailo Ristić, Despot Stefanović, Ilija Nikolić, (potpis nečitak), Dimitrije Đorđević, Gligorije D. Karajezlaković, Jovan Panajotović, + Zarija Radosavljević, + Jovan Žarkovac, + Stojko Janković, + Andrija Đorđević, + Krsta Petrović, Nikola Smilakić, podpiso ga Milovan Arsenijević, Jeremij Radovanović.

Original. DAS, S, № 337.

41.
Kladovo, 22. decembra 1858.

Nekoliko ribara Sovjetu — žale se na postupke oko arende za ribarenje.

Visokoslavnomu Knjaževstvu Srbskom Sovjetu
u Beogradu

S ovim prepokornim prošenijem mi dolepodpisanij najpokornije javiti Visokoslavnomu Sovjetu, da izvjestivši se od Slavno Načalničestvo Krainskoj da će se licitacija na ribolovu Dunavskom držati se u Negotinu 23. 24. i 25.og julija, otišli smo onda toga radi u Negotinu. Tamo izvjesteni budemo od Slavno Načalničestvo, da je licitacija otložena posle mesec dana, to jest za 25. avgusta, zbog neke izmene ticajući se o arendi ribolova, koje imadu doći od Visoko naše Pravitelstvo. I tako vratili smo se kući, i otišli smo opet na opredjeleno vreme, to jest 23.eg avgusta. Isti dan započeta licitacija i držana tri dana. U isto vreme izvjesteni budemo od Slavno Načalničestvo novu uredbu to jest na malu ribu od 20 oka i niže da neće se arenda naplaćivati, a naprotiv povišena arenda na oranice, i to umesto dosadašnje arenda na oranice od 2. na 12 cvancika, na alov umesto 4 cvancika na 10 talira i proče. I licitirajućij tri dana, treći dan posle podne ostane licitacija na nas, sa godišnjom arendom do 910 talira. I ovom novom uredbom s kojom se nedozvoljava sitna riba do 20 oka ne licitirati se, opet je arenda od lanske 530 talira, izišla na 910 talira. Tamo pri licitacij prisustvovao i dosadašnjij arendator Nikolča Petrović, nego nije se usudio više dati od nas. Po svršetku licitacije, kazalo nam je Slavno Načalničestvo da kući idemo, i da će ono ugovor, kao novi arendatori poslati dok prepiše. Mi onda dali smo bakšiš tobošaru, častili smo u kafanu, za novoarendatorstvo, i kućama našim ovde došli, očekivajući da nam Slavno Načalničestvo ugovor pošlje, i novci položimo kauciju napred, koi smo i spremili bili. Posle nekoliko dana umesto da ugovor dobijemo, čujemo iznenada, da će se i po drugi put držati licitacija 25. t. m. oktomvra, i zbog toga nismo hteli više u Negotinu otići i licitirati.

Ovim dakle našim prepokornim prošenijem dolazimo mi dolepodpisani najponiznije umoliti Visokoslavnomu Sovjetu, da bi uvaživšij ovu našu pokornu molbu, ustupiti izvolilo nam za ove tri godine arendu ribolova ovdašnji, kao što je i na nas ostala bila. Posle pak tri godine, kako bude naredilo Visoko naše Pravitelstvo. Ako li moguće nije da na nas ostane, onda da se nam naknadi po sto talira svake godine za naše učinjene troškove i spremanje novaca radi kaucije.

Visokoslavnomu Knjažestvu Srbskom Sovjetu
u Kladovu — 22. dekembra 1858.
Prepokorne Sluge.
Dimitrije Sandulović, Risto (nečitko) Nikola Nikolajević, Krsto Nikolajević

Original. DAS, S, № 117.

42.
Beograd, 23. decembra 1858.

Poslanik iz Paleža Aleksa Joksimović Skupštini — da Palež postane sresko mesto, da se plaćanje danka „po klasama razdeli“, da se reformiše pravosuđe i sprovedu druge navedene mere.

Po rešeniju visokoslavne Prvozvano-andrejske Narodne Skupštine, i ja dolepodpisanij, kao član Skupštine, sledujuće tegobe izabrana me obštine i mjenija o budućim zakonima podnosim.

1.) Okružje valjevsko tako je neuredno na srezove podeljeno da zbog toga narod a naročito u Srezu posavskom i tamnavskom veliku i ne opisati se moguću oskudnost trpi; i to

otuda što je se Srez posavskij od Paleža 9 sati u dužinu a u širinu samo 3 sata protego. Dakle po ustrojstvu toga Sreza kad kome žitelju u Paležu ili u kom selu obitavajućem potreba se ukaže, da poziv od srezskog načalnika, koje se često događa, primi, mora pre svega na Ub sreskoj vlastij od ove svojoj kući, da mu u pozivu označeno vreme prispe, doći, pa posle nekoliko dana opet čak preko Uba u Valjevo, koje od naše varoši 12 sati odstoji, otići i nužnjij posao svoj, a više putij i tuđij kao svedok pozvan, za prava Boga, svršavati mora. Pa da bi se ovom udnom teretu kraj učinio i narod se, a osobito žitelji Paležkij, koi kao trgovci moraju često vlastij i sudu ići, oslobodili; ja Skupštini predlažem da se Okružije valjevsko na srezove podeli, tako, kako će Sreska kancelarija u Paležu postojati. Da je pak nužno i za ceo narod potrebno da kancelarija sreska i time vlast policajna u Paležu, postoi, držimo, da nijedan koi kako je Okružije valjevsko podeljeno, poznaje, odreći tim pre ne može, što je Palež ključ ne samo Okr. valjevskog no i šabačkog, podrinskog i užičkog, budući Kolubara kazana okr. od ostali razdvaja, i tako kad koj zločinac kakovo zlo iz koi okr. učini i želi ovamo u ova okružija ili iz ovi u druga proći to mora kroz Palež kao ključ okr. pa na skelu kolubarsku proći i dalje se begstvu odati, pa kad policajne vlastij nema, nema takovom zločincu na put niko ni stati.

Iz ovi prednavedenij i svakog prizrenija pravednog zaslužujućij uzroka, povtoritelno predlažem da mi Skupština predlog uvaži i pravedno rešenije donese, da se okr. na srezove preustroji, u protivnom slučaju predlažem da se varoš naša Srezu posavskom Okr. beogradskom pridoda, i time se Paležanima velika i prevelika olakšica učini, po tome što od Paleža do Beograda nema više od 6 satij, a do Sreske kancelarije na Unci postojati više od dva sata. Dakle i Paležani će koi se sa trgovinom zanimaju pored posla za u sud; i imajući posla trgovine svršiti i nećedu prinuđenij biti po sadašnjem načinu da se kao svedoci potrebnij ispitaju po tuđem delu 12 sati dok poziv prime i 12 sati dok sudu dođe, toliko dokle se vrati, i 12 sati dok posao svrše, dakle svega 48 satij dok posao svrši probaviti. Oštećen ovim nepravednim postupanjem, svedok zaktevao pravedno potraženje 2 # ces. u ime troška i dangube a sud u presudi pa kaže po umereniju 3 ili 6 cvancika dosuđuje se svedoku ili parničaru troška. Sada neka se rasudi oće li ko drugoga sa konjima 4 dana za 3 cvancika služiti.

2.) Predlažem da se danak po imanju plaća, no kako je imanje zasada teško premeriti, tako ja predlažem da se danak po klasama razdeli i na tri klase plaća.

3.) Da se svakome seljaninu 4 pluga zemlje i par volova za dugove prodati ne mogu; no kako i varošani oni ista prava koja i seljanij uživaju, to ja predlažem da se i svakom sirotnog stanja i varošaninu koi poreza plaća po 4 dana oraće zemlje da je otuđiti ne može, dade, te da time raneći sebe poreza plaća.

4.) Da se zabran pravitelstvenij na usta Kolubare postojećij razgradi i Obštini paležkoj, kojoj je i pripadao zato preda, što istij nikada Pravitelstvu ni pripadao nije, već takovij u godini 847. načalnik Zorić zauzeo je za račun pravitelstvenij, dakle samovlastno ga zagradio i zagradom ovoga zabrana, ne samo što je tada ljude jako oštetio, no i sada se ljudi na kuluk skoro svake godine nateruju, da zabran zagrađuju i vrljike pretresaju a nadnica im je 100 para a sa kolima 5 groš. naplaćuju, i to o svojoj rani. Kamo ima li gdi, koga, da će za 100 para o svojoj rani koga služiti. Dalje, da se kazanij zabran zato razgradi što po postojećem i skoro izišavšem zakonu koi glasi da svakij onaj koi je od šume pa ma i svoi pre 16 god. zagradio dužan je razgraditi, kako će ova na utrini stojati.

5.) Da se pupile od sudova odvoje budući da ove sudovima velika posla zadaju; po tome što se mase po nekoliko godina raspraviti ne mogu a sudovi s'bunjeni parnicama krivičnim, delma za pupile slabo se i zauzimaju, zbog čega ove duže vreme ne raspoložene stoje, i time se jako oštećavaju.

6.) Da se advokati u zemlji uvedu; zakletvi podvrgnu i Popečiteletvu da ono s njima raspoloženje čini predadu, no tako da ovi advokati dužni budu predhoditelno pred Popečitelstvo ispit polože jesu li za advokate sposobnij, pa ako su sposobni onda da im se dade dozvolenje, da mogu advocirati, a u protivnom slučaju advocirati zabranjuje im se i prosti ljudi da se od globe koja im od ovakovi nazovi advokata predstoji odklone; da su advokati nuždnij i otuda se dokazuje; što ja ne mogu u Okr. krainskom da parnicu vodim ići, jer ću jednim odlaskom više nego što parnica vredi potrošiti, i što ženske strane nisu u stanju parnicu voditi, no moraju koga zastupnika imati, a naposledku što su i zastupnici za branjenje mase potrebni.

7.) Predlažem da se nižim činovnicima od 400 talira plata povisi iz uzroka toga što činovnici mlađij a naročito praktikanti i pisari

najviše rade a najmanje plate imaju ili što su mnogo od nji oženjeni i familiom obterećeni; da je pak plata mlađim činovnicima mala i da se oni sa istom izdržavati ne mogu; možemo se mi svi deputirci podpuno uveriti, otuda, što mi po 6 cvancika i po 9 dnevno imamo, pa opet javno u Skupštinu kod toliki ostali narodnij potreba predlažemo da nam se d i j u r n a povisi; a kako će onaj siroma koi mora sebe, ženu i decu sa 3 pa i 2 cvancika kraj naći?; je li je to jedan od velikij greova i je li je sovetno vikati na taki činovnika kad siroma u ime mita što primi?, pa i ako je primio nužda ga je primorala da to učini a i bolje je kad se daje primanje nego krasti.

Treba činovnike nagraditi, pa kad se uvate da mito primi, prvij put novčano kazniti, a drugij put odma službe lišiti ga.

8.) Počem primiriteljnij sudovi do 200 gr. čar. sude, to predlažem da u primiritelnom sudu budu ljudi pametnij i sposobnij, i da ji obština bez pripita policajne vlasti birati, postavljati i izbaciti, i platu im opredeliti može.

9.) Da ne bi sveštenici od volje i milosti pojedini ljudi kao dosada živili i time razna gonenija trpili predlažem, da se i njiove duhovne vlastij, podvrgnu Pravitelstvu i knjazu da ovima za svoja dela odgovarati dužni budu.

10) Da se sveštenicima plata odredi i nurija im se podjednako dade, tako, kako više ništa, do jedne opredelene plate od naroda uzimati ne mogu, no da se plata tako opredeli, da oni — sveštenici — koi kod svoi kuća žive, platu manje od oni koi u varoši žive dobijaju.

11.) Da se komesija od strane Skupštine da ova, delo — prestuplenija, prošlogodišnji sozakletnika izvidi, kao i to koi je uzrok te je Eten paša u Srbiju dolazio i neke novce na račun d i u r n e odneo; ne manje i to zašto g. J. Nenadović, Aleksa Simić, i Živko Davidović sovetnici neku penziju od Pravitelstva, kao ljudi zdravi i za rad sposobnij i to ne penziju no podpunu platu koja 6 hiljada talira godišnje iznosi, uživaju? Pa izvidivši to, da Skupština izvestije podnese, kako će se od vinovnika toga dela potrošena iz kase pravitelstvene, d i u r n a i ostali troškovi naplatiti moćij. A i nije pravedno da narodnja kasa štetu za drugoga trpi, no onaj koi je tome uzrokovatelj.

12.) Da se svi računi od g. 842. n a r o č i t o o n i koi su pobunama god. 842. i 844. zaključenij, pregledaju; i ako bi se našlo da je kakovi izdatak iz narodnje kase izlišno učinjen, da ga onaj koi ga je odobrio od svoga sobstvenog imanja isplati.

13.) Budući sam od pou(z)dane strane izvešten, da su nekij oficiri projekt ili sozakletije gradili kako ćedu zbačenog biv. knjaza u kasarnu dovesti i Skupštinu raspustiti, a poglavare njene života lišiti, pa uvativšij sovetnike u kasarni nameravajućij istij projekt ozakoniti i po njemu dejstvovati, predlažem da se istij projekt u Skupštinu donese, pročita, i sočinitelj toga sudu na suđenje tim pravednije predadu što je Narodnja skupština u četvrtak proklamaciom svojom biv. knjaza bacila i na ovoga drugoga vaspostavila, a kazani su oficiri ovoj se proklamaciji Skupštine usprotivili, i time se buntovnicima pokazali, a i po tome što su sovetnike oružanom rukom u kasarnu odvukli.

14.) Iz uzroka toga, što svakij pa ma on više od 100 gr. čar. ne imao trgovinu otvoriti i sam za sebe raditi može; čime ne samo sebe ne podpomaže no i trgovcima ljudma, koi se sa trgovinom zanimaju na veliku i preveliku štetu stoji, ja predlažem da niko na svoju ruku raditi donde ne može, dok od nas to opredeliti se imajućem odboru trgovačkom dovoljnu sumu novaca, i ispit da je za trgovinu sposoban ne položi i od odbora pismeno odobrenje, da može trgovati i u čemu, dobije.

15.) Počem robijaši u Topčideru obitavajućij skoro bez ikakvog posla i bez ikakve koristi no na štetu pravitelstvenu leže; to ja predlažem da se istij robijaši na pravlenje drumova koi su dosta neuredni, a naročito u Beograd. okr. na pravlenje druma, koi od Beograda za u Valjevo i Šabac vodi, upotrebe; kako ćedu ovi brdo nazvano „Duboko" proseći, i put uredno načiniti. — u Beogradu 23 Dekem. 1858.

Jesam
Visokos. Skupštine pokornij
Aleksa Joksimović
iz Paleža sreza Poasvsk.
okru. Valjevskog

Prim. 25. dekem. 1858.
Pročitano u Odboru 14. julija 1859.

Original. DAS, S, № 353.

43.

Užice, 29. decembra 1858.

O d b o r n i c i o p š t i n a r i v a r o š i U ž i c a S k u p š t i n i — o d a n k u, s u d u, a d m i n i s t r a c i j i, z e l e n a š t v u, t r g o v i n i,

p a n a đ u r i m a , s v e š t e n s t v u ,
š k o l a m a i o z l o u p o t r e b a m a
t u r s k o g s t a n o v n i š t v a .

SRBSKOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

u Beogradu

Ceo narod srbskij osvedočen je svečano, da je Narodna Skupština jedinstveno za sreću naroda srbskog sabrana, te da narodu svome budućij temelj sreće postavi. Ovo je ona pre kratkog vremena osvedočila, pribavivši narodu svome nasledstvenog vladetelja, koja se nikakvim blagom kupiti ne može. Narod vidi i savršeno je uveren, da je samo patriote, koi i sobstvenij život svoj požalili nisu za blago zemlje i naroda, između sebe izabrao i ovo veliko delo i sreću svoju poverio jim. Narod srbskij čestita sebi što su izbornici njegovi put pravde i zakonitosti preduzeli i u tom preduzeću nepokolebimi, kroz najveće opasnosti cel postigli, čemu se cela izobražena Evropa divi i koje veliki vladatelji evropski, pokrovitelji naroda srbskog odobravaju.

Vaše mudro preduzeće koje je slavom uvenčano, dalo je narodu srbskom puno pouzdanje, da ćete Vi mili otčevi naši, sve tegote i terete od naroda svoga otkloniti i postarati se da samo onaki zakoni po svim strukama u zemlji budu, kakvi će narod srbskij, čuvajući mu život, čest i imanje srećnim učiniti. Ali pri svem tom ne zato, što bi mudrosti Vašoj soveta dati mogli, nego jedinstveno da Vam i odavde posvedočimo predloge deputiraca naši, mi dolepodpisati u ime celoga naroda Okružija Užičkog usuđujemo se podneti Skupštini sledujuće točke na razmotrenje, koje zato, što su odveć za ceo narod, treba da ji Narodna Skupština preinači i drugima celishodnijim zameni.

a., O DANKU

Dosadašnjij način pribiranja poreza krajnje je nepravedan i za siromašniju klasu naroda upropastitelan, jer je naplaćivan po 5 talira s glave na glavu, niti je toj nuždi pomoći moglo to, što su po neki imućniji ljudi svojevoljno uzimali na sebe po neku čast nameta kad o tom državnog propisa nema, jerbo druga čast imućnije klase, ako nije htela većij namet primiti, nije se primorati mogla. Zato je želja narodnja, da se danak po imanju razpoloži i pribira, koje nit' će za imućnije krivo ni za siromašnije ljude nepravedno biti. A da bi se u ovome uspelo, trebalo bi da se odma popis glavnij preduzme, bez koga ni pravedno pribiranje danka biti ne može.

b., O SUDOVIMA i SUĐENJU

Postupak sudejskij doveo je narod naš do propasti; onaj koi ga je izdao, nije mogao narodu srbskom veću nesreću na vrat nabaciti. Postupak je pun formaliteta, a dok se svi ovi pređu, za najmanju stvar i za priznato traženje treba po godinu dana kod suda posla imati i mlogima troškovima i dangubi izložiti se; pa kad se promotri naposledku šta je čovek izdangubio, šta li potrošio i štetovao, onda se aratosilje i parnice i života svoga.

A što je najnesrećnije! Kod naroda srbskog sve do postupka, zakletva se je kao najveća svetinja smatrala, a sada je obezsvećena i za ništa postala, jer nema dana kad se po 20, 30, i 50 ljudij kod suda okružn. ne zakune, pa već i sami ljudi počeše malo ili ništa na zakletvu držati; i da se ovako malo dalje teralo, i samo bi se sveto ime Božije obezsvestilo. Zato dole sa ovim zarazitelnim i upropastitelnim aktom. Na ognju ga sažeći treba, da mu se ni glasa ni traga ne zna, a na mesto njega neka se kratak i sasvim ustmen postupak zavede, na primer kao onaj koi je od 835. do 1839. god. pod vladom knjaza Miloša bio. Sa ovakovim bi se postupkom narod oporavio i u imanju pobolšao, a tim i karakter srbskij održao i svetinja zakona i zakletve u zakonu silu povratila.

c., O ZAKONU KRIVIČNOM.

Zakon krivičnij, koi je od 842. godine do danas pri sudovima upražnjavan, nečuvenog je na celome krugu zemnom značaja. Ovakij Zakon u črezvičajnim slučaima mogao bi se samo za najveće lupeže izdati a ne za hrabrij i poštenij karakter naroda srbskog. Nečuveno je u svetu, da jedan čovek za ukradenu vrednost od 1 cvanc. pošto u skendžetu grdne muke izdrži, bude na smrt i za prostu krađu preko 200 gr. na mrtvu šibu osuđen. Ta pun je krug zemni država i pravlenija, no nigde ove strogosti i ovoga pokora nema. Za ovakovij Zakon sramno je i čuti a kamo li ga slobodnom Srbinu nametnuti da pod njim stenje. Njim je valjda zakonodavac išo na to, da dokaže Evropi, da su Srbi svi do jednoga ajduci, lopovi i nepopravimi. To su može biti mlogi i verovali, a nisu znali i doznati mogli da je Srbima taj oštrij bič nabačen zbog politični; ili sebični' uzroka najveće vlasti u zemlji, koja nam

je do juče kr'v na pamuk pila. Počem su dakle Srbi svestni, da njima treba Zakon krivičnij kao i u drugi evropejski naroda da bude, to je obšta želja, da se ovaj kr'vnij Zakon blažim i celishodnijim zameni.

d., O ADMINISTRACII

I vlastima policajnim dato je bilo pravo suđenja; no suđenje kod sudova i suđenje kod vlasti policajni, pravilo je razliku kao da su dva Pravitelstva u Srbiji bila, a takova je ista razlika i između činovnika u otlikovanju i važnosti postojala. Za krivicu jedne iste vrednosti sudovi osuđuju krivce na smrt i na mrtvu šibu, a vlasti policajne na zatvor do 25 dana i 30 do 35 batina. U događaima ovakim treba samo kod kmetova ili policajni vlasti namestiti u preceni, pa onda krivica drugij vid uzima, a svemu je ovome zlu Zakon povoda dao. Osim toga, stvari parnične i mloge druge, od suda idu preko Načalničestva, pa koje kod njega, a koje kod srezski' starešina dok ostoje po duže vremena, najpreče trgovačke i narodne stvari dotle se zadrže, dok potraživatelje do propasti ne dovedu. Svima ovim propisima, osobito u određivanju ročišta koja su se do bezkrajnosti produžavati mogla kao i u odugovlačenju pri izvršivanju presuda išlo je se s pakostnom namerom na to, da ceo narod do prošnje dođe i da se u neocenime štete i vseobšte zavade i parnice dovede, pa onda pod tim teretima malakše. Zato neka bude Narodnoj skupštini svetij amanet da i ovu struku popravi.

e., O PREKOMERNIM INTERESIMA

Od sviju zala koja su ikad ma koi narod na svetu postigla, nije ni jedno ovako opasno i zarazitelno bilo, kao što su prekomerni interesi koi se od nekoliko godina izrodiše u Srbiji. Zbog ovi' interesa koi su tako veliki, da godinu kapital duplira, ostalo je stotinama familija bez kuće i krova, bez leba i igde išta i mloge su u prošnju pošle. Najsvetije delo Narodne skupštine biće, ako se ovome zlu doskoči i shodan zakon za to izda. Mi pak od naše strane primečavamo, da bi vrlo nužno bilo, da se bar u tome Zakonu naredi, da niko ne sme više od polovine svoga imanja zadužiti; a koi i preko toga koga zaduži, da mu i kapital propadne. Pored toga, da se i sekvesteri konečno ukinu a kreditori sviju redova neka dobro paze na što će zajme činiti; jer taj pravac u današnjem zaduženom stanju naroda, prava je oštra sablja koja ni malo detence pri rāni maternjoj ne štedi; jer sad ovog baš beznovčanog vremena kod sudova i nema druge parnice nego sekvestera kojima je više nego polovina ljudij imanje zapćeno, a dok presuda iziđe koje obično sporo i docne od suda dolaze, zapćeno imanje ode u propast pa ne dospe ni za dužnika ni kreditora.

f., O TRGOVINI

Trgovina je u Srbiji u sasvim poremećenom stanju. Po datoj slobodi sve klase naroda trguju i sve propadaju. Seljaci ostavivši svoj domaćij rad i zemljeobdeljavanje, puštaju se u razne trgovine, no ne razumevajući posao, upropašćuju ne samo one od koi šta kupe — po većoj časti na veresiju — nego i svoje stečeno pa i nasleđeno od dedova i otčeva imanje i zato cele familije u ubožestvo padaju. Ovako isto biva i sa seljacima koima je, izvan sviju varoša i varošica u Srbiji, ovde u Užicu dozvoljeno u dane pazarne na parabudžuk prodavati: vino, rakiju, ribu, so, mast, zejtin, pečeno meso, opanke i tima podobno, koje dvogubu nesreću sa sobom vuče, prvo što prodavce umesto pomoći zatiru konečno, a drugo što se tim oduzima građanima ovd. prilika pazarnim danima koju paru steći za obdržavanje svoji familija. I tako se obe strane upropašćavaju.

Zato predlažemo Narodnoj Skupštini, da izradi Zakon i opredeli pravac svakoj radnji, kako bi se znalo koi i s' kolikim kapitalom ljudi mogu u koju radnju doći. Tako isto neka se i esnafi formiraju i strog zakon protivu bankrotstva izda pa i drumovi za putnike i prenos espapa dobro urede i naprave, a i trgovci koi najveću popularnost u narodu imaju i državi doodak pričinjavaju, u bolju važnost kod činovnika i naroda dovedu, jer smo uvereni, da će, kad za svašta jasna pravila budu određena i ozakonjena, pravo blagostanje za sve razrede naroda proizaći.

g., O PANAĐURIMA.

Iskustvom je poznato, da su ustanovlenija vašarska u svakoj zemlji mlogopolezna za narod. Ova pomestna prodaja i kupovina i za naš je narod od neocenime koristi, samo treba da se vašari kod nas tako urede kako će odgovarati snazi sviju klasa žiteljstva. Strani espapi nužni su u zemlji našoj, da se većom masom unose, koi će se preko trgovaca i dućandžija naši u narod raznositi, a marveni vašari opet, da bi zemljedelci naši svoju stoku sa

lakše štrapaca i dangube u zgodna vremena prodavati mogli. Po ovome narodna je želja, da se tri godišnja vašara sa stranim espapima, samo u Beogradu ustanove, gdi će se espapi iz sviju država donositi, kako će trgovci naši jeftinije nego dosad espapa nabavljati pa jeftinije i narodu prodavati moći, a marveni vašari da se u svakome okružiju umnože. Za naše pak Okružije predlažemo, da ostane Ivanjičkij i Požeškij vašar, samo da se čisto u marvene preobrate i da se još dva u Užicu ustanove od koi jedan da bude o Đurđevu, a drugij o Mitrovu-dne svake godine.

Konečno ukidanje vašara sa stranim espapima po okružijama izvan Beograda, i umnožavanje vašara marveni po okružijama zato predlažemo, što se na prvima razna zloupotreblenija i prevare pa i krađe događaju, odkuda i bankrotstva sleduju, a na drugima, što će naši zemljedelci marvu svoju bez po muke više putij u godini, što no reč, kod svoi kuća, prodavati i do novaca dolaziti moći, da njima svoje zemljedelske potrebe u bolje blagostanje dovedu i ostale domaće potrebe podmiruju.

h., O SVEŠTENSTVU

Mlogo bi se imalo o činodejstvovanju sveštenika naši govoriti pa i zloupotreblenija neka izlagati, osobito što slovo Božije slabo ili nikako narodu ne propovedaju. A kako jedan sveštenik po više sela svoje nurije ima a od crkve udaljeno živi, slabo se i bogosluženija čine i narod, osobito siromašnija klasa, mlogo nedostataka u obredima pravoverija našeg snosi. No ove sve nezgode imaju svoj izvor, a to su što je sveštenstvo slabo nagrađeno, pa i ona nagrada koja mu je uredbom opredelena slabo jim se i nemarno i od imućnije klase naroda izdaje, a od siromašnije nikako. Zbog čega su, ne imajući dovoljno snabdenija, — i oni duhom klonuli, i po tome se više odali raboti i materijalnosti, nego po svetom opredelenju svom dušepopečeniju. Zato bi odveć spasonosno za narod naš bilo, da se sveštenstvu plata opredeli, i od strane duhovne ozbilno nastane, da sveštenstvo po propisima svete crkve točnije svoju dužnost izvršuje.

i., O EPISKOPU

Iz istorije narodne vidimo, da je Sv. Sava I Arhiepiskop i Prosvetitelj srbskij još u dvanaestom veku ustanovljavajući dvanaest episkopija u Srbii, ustanovio jednu u Ahiliji pri reki Moravici, a to je u Arilju — okružiju ovome gdi je eparhija od toga vremena neprestano do polovine osamnaestog stoletija suščestvovala i najposlednjeg episkopa Ariljskog, da su siledžije turske ubile, koga se telesni ostatci i danas u crkvi Sevojničkoj naode. A od toga vremena nikada nisu prestali episkopi, ma gdi u Srbiji živeli, nositi nadslov „Episkopi Užički“, kloneći se ovde sediti samo zato, što je Užice svagda skoro samim Turcima naseljeno bilo. Sad pak počem narod srbskij nezavisna vnutrenja prava uživa, počem je odveć nužna u svima krajevima zemlje prosveta i počem je Okružije užičko, koje sa sviju strana — od Bosne i Stare Srbije — čist ovejan srbskij narod okružava ljudstvom umnoženo, a okružna varoš po svemu u prvij red okružni varoši dovedena; sveobšta je želja, a to i samo pravo starine zakteva, niti nam ga iko otrgnuti sme, da se episkopska stolica iz Karanovca u Užice premesti. Za koje najponiznije Srbsko-Narodnu Skupštinu molimo.

j., O GIMNAZIJI

Pravitelstvo Srbsko 1840. god. počustvovavši tu potrebu, da je već prispelo vreme u koje treba da se narod srbskij većma nego dotle prosveštava i po tome da je nužno po nekim mestima i veće škole zavoditi, ustanovilo je u varoši Užicu polugimnaziju, koja je neprestano ovde do nesrećnog prevrata srbskog 1842. god. suščestvovala; a onda kako je protivu svega što je za narod srbskij dobro i polezno udareno i oboreno, tako se po želji kolovođa upropašćenja napredka srbskog i polugimnazija odavde digne, a tim storično oštroumnij i bistrij narod ovoga kraja ucveli oduzevši priliku i susednim u carstvu turskom stanujućim Srbima svoju decu u većim naukama izobražavati, a ova tri okružija lišivši konečno višega izobraženja, jer ljudi živeći u ovim gorovitim predelima, nisu takovog stanja, da o svome trošku svoju decu u Kragujevac i Beograd u polugimnazije šiljati mogu. Zato Narodna Srbska Skupština, ako želi najsvetiju želju naroda ovoga kraja ispuniti, prosvetu unaprediti i temelj njegovoj budućoj sreći osigurati, a tim dati priliku da se i jednokrvna naša braća u Staroj Srbiji i susednoj Bosni živeći prosvećuju i izobražavaju; ispuniće svetij amanet i maloga i velikoga ovoga kraja, ako se smiluje uzakoniti, da se što pre polugimnazija u varoši Užicu vaspostavi.

k., O TURCIMA

Slabo oni naši Srbi ponjaju šta će to reći živiti izmešano sa Turcima u jednoj varoši gdi ovi slobodni carski sinovi žive. Trebalo bi nekoliko tabaka napisati, da se sva zla i nezgode izčisle koje trpe i podnose Srbi izmešani sa Turcima živeći. Poznato je svakome da Turci od pamtiveka na sve ono što je novo i što narode unapređuje, mrze i preziru. Oni se strogo svoga korana i prastarog običaja drže. Pri tom su nezavisni od naše policije a svoju nikako i nemajući, žive kako jim ćud savetuje. Granice jim niko ne postavlja a od Pravitelstva srbskog dosada jim je se u svemu na ruku išlo bez obzira, što ovo najvećim patnjama Srbe izlaže. Uredbe postoje o čuvanju šuma, ali ji Turci neštedno zatiru. Naši ljudi skupo plaćaju drveće za potrebe svoje, no Turci najple(me)nitije drvo bez ičijeg pitanja obaraju i nose, prkoseći Srbima što su njima u tome ruke vezane. Oni u varoši bez svakog reda i pravila prodaju gdi i šta oće, a Srbi glede i očajavaju, ne smejući ni koraka na pregrdnu štetu svoju njima sledovati. Oni pod negdašnjom turskom vladom običaju torbare i espape iz dućana po selima nose i prodaju, niti jim se ikakva u tome od vlasti prepona polaže, a Srbi ograničeni Uredbom sede bez mušterija u svoim dućanima i očajavaju, ne mogući prepazariti ni da leba kupe i svoju familiju zarane, zbog čega se ne redko i bankrotstva u našoj varoši događaju. Turci pod pusatom nakostrešeni, ne samo po varoši nego i svud po selima tumaraju i opijajući se razna zloupotreblenja i zamešatelstva čine; a od kad jim je u 1842^{oj} godini dodato ceo sat unaokolo od grada i svoje zemlje, koje su jim pod vladom kneza Miloša oduzete, držati, neke obdelavaju, a na neke šestinu od Srba uzimaju živeći izvan varoši na tim zemljama kud često saobraštaj sa našom čeljadi imadu, od kuda i sleduje, da se često srbske žene i mlade po turskim kućama viditi daju, koje niti našem pravoveriju niti slobodi koju uživamo odgovara. I naše meane svako veče pune su pijani Turaka, gdi se i skarednij blud i kavge događaju. Ima već nekoliko od skorog vremena događaja, da su neki Srbi tajno od Turaka poubijani a mložina krvničkij tučeni i zlostavljeni koima nikakvo udovletvorenije dato nije. Ovi i podobni zala bezčisleno trpimo od Turaka, da i ne spominjemo njiove pretnje ovde i po selima kao: da će vlada srbska skoro pasti, da će oni zavladati i nama se osvetiti, da će jim spailuci timari i zijameti njini skoro u ruke pasti itd. Ali između svega najteže nam je, što se Turci posvednevno iz Bosne i Starije Srbije naseljavaju i mlože; što drumove i kaldrme nigde neće da popravljaju nego se našima služe, a prama njini placeva rupe i neurednosti stoje i velike nezgode svemu prinose — i što se ni najmanje ne staraju kafane i dućane od požara osigurati nego u krajnjoj neurednosti i truži drže tako, da bi i mi svi pored nji pri najmanjemu požaru pogoreti i celog svog imanja lišiti se mogli.

Zato s najvećom odanosti molimo Srbsku Narodnu Skupštinu, da bi ove tegote u prizrenija uzela i podejstvovati izvolila, da se tur(ske) Erlije iz varoši naše shodno carskom hatišerifu od 7 Rebil-Evela 1246. god. po turskom, a po našem od 3. avgusta 1830. god. i po drugom od početka Redžepa 1249. po turskom a po našem od Novembra meseca 1833. godine letočislenija za granicu udalje.

Najposle, budući je celom narodu srbskom vrlo dobro poznato, da je svemu goreizloženom po svim točkama zlu, to, te bede pričinilo, što je zakraćena bila u Srbiji skupština protivu darovanog srbskom narodu prava hatišerifom od 3. Avgusta 830. god. držati se, čemu su na putu bili viša „činovna“ lica, koi kod Pravitelstva narod zastupaju, nego i samij biv. kn. Aleksandar, kako se iz njegova slova Skupštini izgovorenog vidi. Zato mi u ime celoga naroda ovog kraja, koi u ovom predstavljamo, najozbilnije molimo Srbsku Narodnu Skupštinu, da Ona moćnostću i važnostću svojom reši, da se svi oni činovnici koi su napredku narodnjem preponu polagali, od svoi zvanija udalje kako nam ne bi i u napredak pakosti činiti mogli.

U Užicu 29. Dekembra 858. god.

U ime celog naroda Okr. užičkog:
Za svu struku policajnu
Pomoćnik Načalničestva Okr.
užičkog kapetan,
T. Radović

Za struku sudejsku član Suda
S. Obradović

Obštinari varoši Užica:
Milan Jevgenijević. Dmitar Janić. Miloš lojadžija. Pavle Jovanović. Mikailo Jovanović. + Jovan Filotijević. Aleksa F..lović. Ilija V. Narandžić. Jova A. Marić. Nikola Borisavljević. + Nešo Mikailović. Nastas Nikolić.

Članovi primiritelnoga suda varoši Užica: Stanojlo Joano(vi)ć. Stepan Milutinović + Tiosav Kaljević. Nikola N. Golemović. + Trivun Crnjević. Vasa S. Popović advokat. Filip Stanić. + Milan Jovanović kmet sela Dubokog

M. P. (pečat od crvenog voska).

Primlj. u početku Januara 1859.
Predlog
Gavrila Popovića, protejereja Užičkog
Milivoja Jovanovića, okr. načalnika, i
Sime Marića poslanika obštine Užičke
Miloja Kaljevića predsedatelja okr.
Pročitano 9. julija 1859.

Original. DAS, S, № 354.

44.

Beograd, 31. decembra 1858.

Poslanik Smedereva, predsednik suda, Sima Protić Skupštini — da se ozakone prava ženske dece „nasledije“, da se obezbede prava žene u zadruzi, da se regulišu veresijske obaveze, da se poboljša položaj učitelja i sudija.

Braćo!

1. U građanskom zakonu stoi: da ženska deca i u zadrugi i izvan zadruge imaju pravo samo na pristojno izdržanje i udomlenje, a nikako i pravo na nasledije. Po ovome su ženska deca ostavljena u zadrugi milosti i nemilosti zadrugara, a izvan zadruge milosti i nemilosti svoje braće i tutora. Ovo braćo nije pravo; po mome mneniju treba decu jednako smatrati i zakonom opredeliti, da ženska deca i u zadrugi i izvan zadruge imanje nasleđuju ravno s muškom decom, gdi očina volja nije odredila drugčije. U zadrugi preče je meni moje dete, nego moga brata dete, i oću da moje dete nasledi moje imanje koje je po smrti mojoj ostalo; a izvan zadruge što mi je sin, to mi je i kći. Kad mi je milo da bogatu snaju za svog sina uzmem, treba da mi je milo i kada bogato kćer moju udam.

2. Zakon kaže: žena je gospodar od glavnog prinešenog mužu imanja, a muž je gospodar od prihoda i priploda sa istog imanja. Ovo braćo nikako nije pravo. Muž treba da ima pravo pored žene i sa ženom uživati prihod i priplod njenog imanja, a ne biti neograničenim gospodarom istog na štetu i ubijstvo žene, koja je gospodar glavnog imanja. Rđavi i raspikuće muževi, kao što ja više primera znam, po ovom pravu upropašćuju dobrim ženama imanje a one moraju da gledaju i trpe, kako im muževi sa prihodom i priplodom njinim plaćaju bekrijske i kartarske dugove, a one s decom i gole i bose gladuju kod svog rođenog imanja. Po mome mneniju treba zakonom opredeliti, da muž ne sme bez soglasija ženinog prihod i priplod njen trošiti ili budi našto obraćati. Pomislite braćo, kako bi čoveku bilo, kad bi ženi tako isto zakon davao pravo, da je ona njegovog prihoda i priploda gospodar, pa da sa istim radi šta oće, a on da skrsti ruke pa da gleda svoju propast bez pomoći.

3. Zakon kaže: žena što trudom zaradi, svome mužu zarađuje. Ovo je grdna nepravda. Po ovome žena danas iznadniči 5—6 groša za muža bekriju i nesrećnika, koi joj uveče i umornoj i gladnoj s decom zasluženu koru hleba uzme i da na pijće i na karte, a žena mora mreti od gladi, jer joj siroti nema suda.

O ovakovom postupanju rđavi muževa znam više primera. Ovo zlo treba pravednim zakonom odkloniti i spasti dobre i čestite žene od nepravde rđavi muževa; osobito da se ovakova zasluga žene ne može uzeti u egzekuciju za izmirenje dugova muževljevi protivu njene volje.

4. Zakon kaže: da mati udovica pored dece do smrti ili preudaje ima na imanju muža samo prosto uživanje, a deca da su od imanja gospodari. I ovo je protivu svake pravde. Mati čedo začedi, 9 mci na srcu nosi, s opasnošću ga svog života rodi, trudno odgai i do vozrasta podigne, pa kad sve te teške žertve snese, onda mora sirota iz milosti istog čeda živiti bez prava i na najmanji tal od imanja reći svog, počem ga je s mužem tekla i stekla, ako joj muž nije testamentom tal ostavio. Po mome mneniju treba materi dati pravo da po smrti muža ravan deo s decom svojom u muževljevom imanju nasledi tim više, što ga je ona s mužem i stekla.

5. Zakon o zaptu treba za vnutrenost zemlje ukinuti, i zadržati po njemu pravo samo u toliko, da se na granici Srbije neplaćeno dobro može uzaptiti dotle, dokle se najpre ne plati. Zapt u vnutrenosti zemlje strašno ljude upropašćuje. Koj novce drugome pozaima, ili budi šta daje na poček, neka gleda kome i na što pozaima. Ako je pozajmio na jemstvo nepokretni dobara u njima je se i osigurao, iz nji

i nek naplatu traži; ako je dao na čest, on nek čeka na čest, dok dužnik steče i vrati mu, a ne tek što je dužnik s pozajmljenim novcima njivicu najmio i zasejao, ili dućančić otvorio, da se lebom prirani i što steče, da dug oduži, a poveritelj iznenada postavi zapt, te kukavnog dužnika pre vremena liši kore leba. O ovome zlu imam nebrojne primere.

6. Kad jedan dužnik nema imanja, da dug može platiti, a zdrav je, pa neće ništa da radi niti da služi, po mome mneniju, trebalo bi ga naterati, da nadniči, ili služi, pa da polovinom zasluge dug odužuje, a drugu polovinu sam uživa. Jer nije pravo da jedna zdrava bitanga ljudima novac pojede, pa posle ne stara se dug odužiti.

7. Kao sudija znam, da meandžijske i kafedžijske veresije mloge ljude upropastiše, osobito seljaka po selskim meanama. Ljudi rado na veresiju po meanama i kafanama piju, a meandžije i kafedžije opet rado na veresiju daju te šaraju i punu teftere svoje, pa ako je popijeno 100 groša, iziđe račun triput toliko. Ljudi posle ne priznaju, a ovi s tefterima potrči sudu, i traži naplatu. Ovakova veresija mloge je upropastila i raspikućama učinila. Svuda u svetu običaj je takav po meanama i kafanama: jedi, odma plati; pij, odma plati, tu veresije nema; tu teftera nema; tu po sudu parnice nema, samo je kod nas u Srbiji to zlo. Kad je svuda u svetu tako, treba da bude i kod nas tako. Kad imam u kesi, ja ću piti i platiti, kad nemam, neću ni piti, niti se mogu zadužiti. Dakle ja sam mnenija, da se meandžijska i kafedžijska veresija kod nas pred sudom nikako ne prima niti sudi; a meandžije i kafedžije nek ne daju jesti i piti bez para, ako oće da ne štetuju i gube.

8. Treba svi da znamo i priznamo, da je učiteljska dužnost, osobito s učenjem male dece vrlo trudna i pretrudna, teža od mlogi drugi zvanični dužnostij; da učitelj vospitavajući našu dečicu više polze rodu prinese nego zvaničnik, što se samo poslom pisanja pri jednoj kancelariji zanima. Učitelji naši osnovni ili mali škola stoje bez izgleda za svoju budućnost, bez svakog prava odnosno na državna zvanija. Jedan učitelj služi po 10 i više godina kao učitelj, pa kad zaželi u javnu pravitelstvenu službu ma i u najmanje zvanije preći, vreme učiteljske pretrudne službe ne računa mu se ni ušto, i stupa tek za praktikanta, kaogod i njegov đak, koi ni jedan dan učiteljevao nije, te da tako najmanje ukazno zvanije docnije zasluži. Ovo braćo po mome mneniju nije pravo. Treba učitelju vreme učiteljovanja kao vreme službe zvanične ili ukazne uvažiti i pri konduitiranju računati, i po tome učiteljima naravno dobrim i sposobnim, pri stupanju u pravitelstvenu javnu službu, davati ne praktikantsku nego ukaznu ili zvaničnika službu.

9. Sudije u Srbiji u slabom pravu stoje. Oni stoje u ratu između zakona i volje moćni velikaša. Kad 1 velikaškij rođak ili prijatelj kao prestupnik pod sud dođe, sudija ga ne sme po zakonu i meri prestuplenja osuditi od velikaša rođaka i prijatelja; jer će ga ovaj posle goniti i upropastiti, i zato se kukavnij sudija mora učiniti prestupnikom zakona, da ugodi želji i volji velikaša, pa ma posle za to i propao, kao što je pređe ceo sud Rudničkij propao i službe lišen bio, što je mimo zakon poslušao volju bivšeg knjaza Aleksandra i poč. Knićanina, te poč. kapetana Perišu za prestuplenja od svake kazni oslobodio. Braćo! Sudija treba da je čisto po zakonu sudija, i da se strogo zakona drži, a on to pre biti ne može, ako ga zakon od ćefa moćnog velikaša ne osigura. Zato sam mnenija da se za sudije načini naročnij zakon, po kome će one sa svojom sudbinom stajati samo pod zakonom, zavisiti samo od zakona, a nikako od volje i želje pojedini moćni lica, po kome će one i moći i smeti bez i najmanje zebnje, da se ne zamere ovome ili onome velikašu, i tako ne padnu u nemilost njegovu, samo po zakonu strogo suditi svakome licu bez razlike, dakle po kome će zakonu sudije biti osigurane, nezavisime, garantirane; i u ovakovo pravo ili zaštitu zakona postavljene, moći će tek biti sudije strogo i pravedne po zakonu sudije, a inače nikako.

Ja predlažem, ako Skupština usvaja, da se svi 9 predmeta predadu Odboru skupštinskom na promotrenje i razsuždenje s tim da u svoje vreme o njima svoje mnenije Skupštini izjavi, je li ili nije moje mnenije umestno.

Spolja:

Kom. № 199.

S. Miljković
M. T. Janković
P. Jovanović

Primljeno u Odboru 17. Julija 1859.

Original. DAS, S, № 217.

45.

Kragujevac, 7. januara 1859.

Praktikant okružnog suda u Kragujevcu Skupštini — o uzrocima nedostataka

administracije, o zloupotrebama birokratije i položaju činovništva.

SLAVNOJ SRBSKOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

Pored mlogi, u zemlji našoj suštestvujućij, i svako pošteno i rodoljubivo srce gnečećij tegoba, koje je Slavna Skupština već u pretres uzela, i koje uzeti namerava, i ja vam draga i ljubezna braćo! u formi samo ne, no u suštini pozvan, — duboko osećajući svaku, ma i najmanju tegobu našu, — hitim dve, istina odnosne, no obštem napredku mlogo i premlogo smetajući tegobe predstaviti i mnenije moje o odklonjenju isti izreći.

Predmet ovaj o kome ću govoriti, ja smatram od nemale važnosti, pa zbog toga, pri svem tom što držim, da Slavna Skupština takovij u vidu ima, — mislim da i moj predlog u ovome izlišan biti neće, jerbo ukoliko vešti majstori iz obilnijeg materijala kuću prave, utoliko ona temeljnija i udesnija za život čovečij biti mora; a i poslovica naša veli: „Što je više jaja, to je gušća čorba“.

PRVA TEGOBA.

Braćo! Od nekog vremena uvukao se velikij nekij nered, nepravičnost i pristrastije kako kod vlade naše, tako i kod naši vrhovni administrativni vlastij u proizvođenju činovnika i zvaničnika naši na većij stepen tako: da je poštenom čoveku skoro nemoguće postalo otečestvo služiti; i kad bi Slavna Skupština „Izvode Poslova“ i u ovom smotreniju od visokoslavni popečiteljstva iziskala, onda bi se tek ona sovršeno uverila da je ovo ovako. Tamo bi Skupština našla absolutno nesposobni činovnika i zvaničnika, da su predpostavljeni drugima odličnog znanja i sposobnosti. Tamo bi velim našla: da je Vladateljev, Popečiteljev, Sovjetnikov i uobšte skoro svakog na većem dostoinstvu stojećeg lica, sin, ili sinovac, ili unuk, ili zet, ili koi mu drago srodnik, ili pitomac, ili simpatiju i prijateljstvo kakvog većeg lica zadobivšij zvaničnik, zauzeo najvažnije, najspokojnije i najnagrađenije zvanije u državnoj službi, i da takovij ispolinskim korakom napred korača, a da je naprotiv drugij, od njega i po godinama službe starij, i po sposobnosti sposobnij, i za dela narodna upotrebiteljnij i po moralnom karakteru pretežniji i po obštem mneniju važniji, u nesravnjeno većem razstojanju zaostao, oplakujući svoju i familije svoje sudbinu, i nesmejući i neimajući od koga udovletvorenja i pravde tražiti: jer bi zato i Gurgusovac i Loznicu i Negotin i Užice našao. Tamo bi se moglo naći bezbrojno bezpostepenostij i nesledstvenostij u avanziranju, kao n.pr. da je jedan računovoditelj sudejskij II klase za člena Suda avanzirao; da je jedan učitelj sposobnosti odveć ograničene, a moralnog karaktera nepreporučitelnog, odma za II pisara sudejskog avanzirao, a naprotiv da su drugi neki učitelji pri svom osvedočenom poštenju i sposobnosti za dela narodnja, čak za praktikante primljeni, i da su neki od nji tek posle jednogodišnjeg prakticiranja avanzirali, a neki pak da ni posle četir — i petogodišnjeg prakticiranja, osim službe učiteljske, — pri svemu tome što su sa svima svojstvima za činovnika iziskujućim se, podpuno snabdeveni, i što im od onog nadležatelstva u kome služe, i dobre preporuke i dobra konduitna ocenenja neoskudevaju, — avanzirali nisu i pr. i pr. — Tamo će se naći da su jedni zvaničnici tek bezplatežni praktikanti bili, ili da jošt u službi ni bili nisu, kad su drugi kao ukazni činovnici ili punoplatežni praktikanti dela narodnja na obšte zadovoljstvo odpravljali, i sposobnošću se svojom odlikovali, pa da su oni prvi ovima drugima na sramotu i štetu dela narodnji, bez ikakovi zakoni osnova, u avanziranju predpostavljeni. Baš pre nekoliko dana postavljen je jedan dečko od 12— 13 godina, koi je tek drugij gimnazijalnij razred učiti počeo, za praktikanta jednog nadležatelstva sa 72 talira godišnje plate, a u istom je nadležatelstvu pre 9 meseci, jedan đak od 19—20 godina star — svršivši 4 gimnazijalna razreda — postavljen za bezplatežnog praktikanta, pa je tek siroma ovi dana, i to 60 talira godišnje plate dobio. — Primer ovaj navodim koliko da dokažem nesledstvenost naši popečiteljstva, toliko i da se vidi, kakve ćemo sposobnosti imati činovnika u drugoj polovini devetnaestoga veka. U državi našoj na žalost nalazi se, da su neki činovnici i zvaničnici kao zakonoprestupnici presudama sviju sudova na lišenje zvanija, činova i na kazn osuđeni no da ij je Vlada, uzevši ij u svoje zakrilje, ne samo od kazni za njiova zla dela poštedela, nego ij je ipak sa svima činovima u istom zvaniju zadržala, — davši im ipak sudbinu naroda u šake. — Može se dokazati da je pre kratkog vremena jedan zvaničnik avanzirao, koi ni po kakvom osnovu, — a naročito po konduit — listi, koja je valjda prvij i glavnij osnov, po kome se činovnici i zvaničnici avanzirati imaju,

— nije mogao avanzirati. Ta cela je istina i moglo bi se dokazati, da je o apsolutnoj nesposobnosti ovog zvaničnika i sam Minister, koi ga je Knjazu predstavijo, neposredno uveren, pa ga evo ipak predpostavi mlogim svestrano vrstnim zvaničnicima i proizvede u njima ogorčenje na štetu dela narodnji. Neposredno sam vidio i slušao, da i najprostiji red mestnog građanstva ovaj postupak rđavo, no umestno karakterizira, videći kakve se nezakonitosti pod vidom zakonitosti u zemlji čine. — Hiljadama ovakovi primera u državi našoj ima, i pravedno se i sa osnovom reći može: teško zemlji ako i dalje ovako u njoj ostane. Nepošteni će činovnici napredovati, a pošteni će se predati očajanju ili će se naposledku i oni onim prvim morati pridružiti, te tako će nam se svi činovnici i zvaničnici demoralizirati.

„S glave riba smrdi“.

Dete najviše podražava, i svojstva i običaje, dobre ili rđave, nasleđuje onoga, s koim najviše vremena provodi, a to je sa roditeljima. Ovo isto biva i sa činovnicima i zvaničnicima mlađim prema onima, koi zemljom i stvarima njenim upravljaju, a ovako i narod i prema jednim i drugima stajati mora. S kakvim primerima jedni drugima predhodili budemo, takove ćemo jedan od drugog i primati. Osvedočeno je i priznato, da nema veće zagre za zemlju, od demoralizirani činovnika, jer osim što joj utrobu grizu oni je i demoraliziraju, pa s tim i sebi i njoj ranij grob prouzrokuju. Od glava dakle narodni zaktevati se mora, da najpre one zakonitost i pravicu u zemlji poštuju, ako nam je celj, da zemlju usrećimo.

Ovome zlu krajnje je vreme leka naći. Lek taj može biti samo jedan opredeljen izvestan pravac, po kome da se činovnici i zvaničnici naši avanziraju. Za pravac taj ako bi se položile godine školovanja i službe zvaničnika, to bi onda time odlična svojstva i kačestva koristni za zemlju činovnika i zvaničnika, — nečineći nikakve razlike između njiove visoko- i (nizko-stepenosti umne i moralne — poništili, i učinili bi to: da ne bi u zemlji mogli imati dobri i sposobni činovnika; jerbo bi mlogi, — znajući da će ih kako tako izdržano školovanje i godine službe avanzirati, — veće usovršenstvovanje u delima narodnim prenebregavali, i na jednom stepenu bi znanja ostajali, kao što bi se ovo i sad sa više primera dokazati dalo. U ovoj državnoj klasi, i putem avanziranja, država, po mome mneniju, ne može i ne sme nikakva blagodejanija nikome činiti, već samo mora unapređivati onoga od koga se koristi, a za blagodejanija ona može imati iljadama drugi otvoreni putova, ako joj je moguće činiti takova. A budući da država samo od „pošteni i sposobni“ činovnika i zvaničnika velike koristi ima i uživa: to bi, po mome skromnom mneniju, ova dva kačestva Vladi za pravac pri avanziranju činovnika i zvaničnika, i po- staviti trebalo tako: da se ljudi ovim svojstvima snabdeveni, svima drugim predpostavljaju i avanzuju. Možda će mi tko u prvij mah primetiti, da bi ovaj pravac prineo to: da bi se naša mladež ređe odavala višem školovanju. No ne: „poštenje i sposobnost“ nijednog razumnog mladića od višeg školovanja odvratiti neće, počem se ova svojstva tamo i nabavljaju, premda ne uobšte. A da bi za svakog činovnika i zvaničnika predrečena svojstva dostatočno i pravedno ocenjena bila: to bi se dosadanjij način konduitiranja, po kome su pojedina lica ili nevežestvom, ili delom pristrastija, ili čuvstvom simpatije ili antipatije rukovođena, sreću i nesreću drugi činovnika i zvaničnika izricala, — morao zamenuti javnim i obštim konduitiranjem tako: da svagda opredeljeno čislo činovnika i zvaničnika o jednome mnenije izreku, naravno predpostavljajući, da ovi ocenitelji moradu nuždne sposobnosti za ocenjenje pritjažavati.

DRUGA TEGOBA.

Druga je tegoba koju niža klasa zvaničnika u životu zbog male plate trpi. Tegobu ovu dokazivati značilo bi dokazivati da je sunce svetlo telo, o čemu već niko ne sumnja. Jedino navestću to: da je sadanju platu činovnika i zvaničnika naši još pre 30 godina Svetlij Knjaz naš Miloš Obrenović opredelio, kada je oka brašna 10 —12 para, oka soli 15—20 para, kola drva 4—3—2 groša a odnosno na mesta i jevtinije bila; kad oka vina i oka rakije od 10—12 para nije skuplja bila; kad su haljine jevtinije bile i kad su u obšte sve potrebe za život čovečij nuždne, na nesravnjeno nižem stepenu stojale: a da su sad sve ove i ostale stvari, neke četvoro- neke petoro- a neke šestoro-sedmoro- i osmoro — duplu cenu dobile, — prema čemu bi se po prirodi stvari i plata činovnicima i zvaničnicima povisiti imala, — to već svi vidimo. Prirodno je, da se u našoj mladoj i tek razvijajućoj se državi, i potrebe naše razvijaju i umložavaju. Ta uzmimo za primer jednog od srednjeg stanja seljaka ili građanina našeg, i pogledajmo u njegove račune i protokole, pak ćemo se i odtuda najjasnije uveriti, kako su i njima potrebe narasle, i kako ij i oni teško podmiruju, pri

svemu tome, što i jedan i drugij na radnji svojoj u svakom vremenu izvestan procenat imaju, — jerbo: koi je pre 20 godina za jednu godinu dana 50 duk. cesar. trošio, taj sad za celo pri svoj štednji po 100 po 150 i do 200 duk. cesarskij trošiti mora. Šta dakle velimo za tužne zvaničnike od 100—150, 200, 250 i do 300. talira godišnje plate, pa koi su još po nesreći familijom obterećeni, koi nikakova imanja nemaju i koi po 4, 5, 6, 7, 8, 9, i 10 godina stoje? Bez sumnje je da oni ne mogu biti u službi svojoj nezavisni, i potome da ne mogu ni pozivu svome odgovarati; da moradu biti u najdešperatnijem stanju, i da ne mogu imati česti ni poverenja u narodu, a u kojoj državi činovnici i zvaničnici ovako stoje, tu država ni moralno ni materijalno napredovati nemože. O poboljšanju ovog hu- dog stanja nižij zvaničnika, visoko Pravitelstvo naše razmišljavajući, istina je u prošloj godini svima činovnicima i zvaničnicima ukaznim, — osim vojene struke, od 1000 do 700 talira zaključno, po 100 a odavde dole po 50 talira kao dodatak k plati povisilo, no sa ovim se nije skoro ništa nižoj klasi zvaničnika prema umloženim i poskupivšim potrebama pomoglo. — Za praktikante pak ostalo je po starom, jer oni u ovaj račun ušli nisu, i tako je predopisanoj nevolji i jedni i drugi vreme u pomoć priteći. No počem smo se u isto vreme dužni obzirati i na naše materijalno državno stanje, to da ne bi i ono s poboljšavanjem stanja činovnika kakav pritisak osetilo, mislim: da bi najpreče bilo zasad srazmerno stanje zvaničnika od 600 talira izključitelno dole poboljšati tako: da ukaznij zvaničnik najposle 300 a praktikant 200 talira god. plate uživa, jerbo u koliko su u kojoj državi činovnici i zvaničnici nagrađeniji i stanja obezbeđenijeg, utoliko su oni nezavisniji, a ukoliko su joj činovnici nezavisniji, utoliko je za nju probitačnije i blago njoj s njima.

Ako Slavna Skupština predlogu ovom vnimanje svoje pokloniti i takovij usvoiti izvoli, to ću se osobito radovati, da sam i ja u preporođenju našeg novog života i stanja otečestvu u pomoć pritekao i korist mu prineo; a u protivnom slučaju-tešiću se da sam glasu sovesti udovletvorio, i svakojako jesam, bit ću i ostati na svagda.

Slavne Skupštine
Najprivrženiji sagrađanin,
Vule Popović
Praktikant Suda okr. Kragujevačkog.

7. januara 1859. god.

u Kragujevcu

Original. DAS, № 353

46.

Beograd, 8. januara 1859.

Tipografski radnici Državne štamparije Skupštini — traže da im se povećaju nadnice.

Srbskoj Narodnoj Skupštini
Slavna Skupštino!

Mi smo 1856. godine,* predali prošenije Visokoslavnom Popečiteljstvu Prosveščenija, no mi se nismo ni odgovora udostoili. Sad pak molimo Slavnu Srbsko Narodnu Skupštinu da bi ovu našu molbu u prizrenije uzelo:

Svakij, koi iole truda na obšte blago polaže, taj treba više ili manje da je nagrađen; no mi smo na našu nesreću svega toga lišeni, pri svem tom što toliko godina u ovdašnjoj Praviteljstvenoj Tipografii radimo sasvim smo prenebregnuti. Jer nepravednim raspoloženjem rada naši starešina, mi smo više nedelja bez rada a i uredba 1842. godine zbog razni okolnosti ne ispunjava se — u kojoj je (naznačeno 6 groša, kad smo bez rada ili u vreme slabosti naše. Ali naprotivo svega smo toga lišeni, i svi smo do prosjačkog štapa dovedeni — jer u 3 meseca nismo kadri ni za lebac zaraditi. Mi ovde više godina radimo, mladost našu kao i vid gubimo; pritom smo mlogi i familijarni i sve terete građanske kao i porez plaćamo, a nikako nismo nagrađeni. Zato molimo Slavnu Srbsko-Narodnu Skupštinu da ove sledujuće naše navode, koliko je moguće usvoi:

1) Mi želimo, da se mi smatramo više od Služitelja Praviteljstveni, i da nam se po godinama službe plata opredelena daje i to po zaslugi (koju do sad imali nismo).

2) Da se naš rad u prizrenije uzme, i potome koi bi želio da mu spram godine shodna i praviteljstvena služba dade, kao praviteljstvenom služitelju.

3) Ako ne bi bilo moguće ni jedno ni drugo, to barem da se dani naši, kad

* Pomoću sačuvanih registara Ministarstva prosvete uspeli smo pronaći ovde pomenute molbe i mi ih u prilogu objavljujemo zajedno sa žalbama koje su sledile ovu predstavku Svetoandrejskoj skupštini. Sva ova akta čine celinu i ističu se po važnosti u vezi sa potrebama izučavanja položaja i akcija radništva u godinama koje su prethodile socijalističkom pokretu u Srbiji.

Praviteljstvena Tipografija rada nema (koje često događa) to da nam se u te dane, kao i u vreme bolesti izrikom plata opredeli i tarifa povisi — kako bi kao familijarnim ljudma za užitak sorazmerno bilo.

4) Mi smo prinuđeni ove tri točke navesti, jerbo da su naše starešine na ruci bili — to oni ne bi sva naša prošenija kao i ustmene molbe na stranu odbacivali, i tim smo svi izgubljeni, počem ni oni sami nisu nam prijatelji, i tako nam se ni stanje naše nije moglo poboljšati.

Mi dolepodpisani u ime sviju u Tipografii praviteljetvenoj nalazeći se slovoslagatelja, molimo Slavnu Srbsko-Narodnu Skupštinu, da sve naše navode usvoi, jerbo mi svi smo vaša deca, i tako svi smo zaboravljeni, svi smo prezreni, od svoi za koi bi se pomoći nadali ostavljeni smo, i nikakve druge nadežde nemamo, neg Vama Slavna Srbsko-Narodna Skupštino! koi ste se ovde sastali, da sve tegobe narodne u koliko je moguće pobolšate, pa i nas bez ikakve pomoći ne ostavite, jerbo bi onda prinuđeni bili Praviteljstvenu Tipografiju ostaviti i drugij rad uzeti, a počem nemamo sredstva drugij rad započeti, to ako Narodna Skupština nama naše stanje nepoboljša, to nama svima grob spremljen — i našu decu kao uboge sirote ostavljamo da od gladi umiru; a mlogi su zbog toga u ludilo došli, i u najvećem očajaniju su poumirali.

Mi se nadamo da će molba naša biti kod Slavne Srbsko-Narodne Skupštine ispunje- na, a ako to učini, to da zna da je tolike ljude od propasti sačuvalo. Jesmo

Slavne Narodne Skupštine
prepokornij
Personal Praviteljstvene
Tipografije

u Beogradu
8 Januarija 1859.
Slavnoj Srbsko-Narodnoj Skupštini.

Original. DAS, S, № 20.

PRILOZI:

Molbe tipografskih radnika za povišenje plata 1856. godine.

VISOKOSLAVNOMU POPEČITELJSTVU PROSVEŠTENIJA.

Mi pokornopodpisani usuđujemo se ovom prepokornom molbom Visokoslavnom Popečiteljstvu Prosveštenija na kolena pasti i od njega sledujuće prositi:

Kada je godine 1848. Brzotiska (Schnellpress) u Praviteljstvenu Tipografiju donešena, sredstva za uživlenje, kao što je i Visokoslavnom Popečiteljstu poznato, bila su najmanje u dvaput jevtinija, pa se moglo i sa 5 talira mesec provesti tako, da nam je bar po jedan talir na obuću i odelo mesečno ostao, pa se opet kroz dva tri meseca mogla obuća promeniti, a za godinu dana moglo se jedva po nešto zaštedeti da se kojom haljinom ponovimo. No sad od kako je velika skupoća nastupila, sa 6 talira jedva se nasuščnim hlebom naranjujemo a za obuću i odelo ni spomena nema, i da gdigod posluživati i štogođ pored plate zasluživati ne nađemo, doista kroz neko vreme ne bi ni obuće ni haljine nabaviti mogli. Toga radi prinuđeni smo u svakoj pokornosti pasti pred Visokoslavnim Popečiteljstvom Prosveštenija i najsnishoditelnije zamoliti ga, da bi se ono umilostivilo, pa uzevši u prizrenije jedno preveliku skupoću, a drugo točno delanje u dužnosti našoj po tome, što se počinjući iz jutra od 6 ina do 12 i posle podne od ½ 2 do 7 sati, nikuda maći pa ni okrenuti se nemožemo, jer bi onda i cela mašina stati morala, platu našu sastojeću se u 6 talira mesečno na 8, kao i točkookretatelju, koga je najvećij i neodmorimi teret, od 10 na 12 ½ talira mesečno, povisiti blagoizvolilo. Ovim načinom svaki će se služitelj naučen pri mašini i više godina zadržavati, a tim mašinama nikakve štete i dangube imati neće, koje je dosad obično pri češćem menjanju i uzimanju neuki momaka bivalo.

U nadežda da će Visokoslavno Popečiteljstvo Prosveštenija milostivo molbi našoj udovletvoriti, usuđujemo se nazvati

Visokoslavnog Popečiteljstva Prosveštenija.

4 Julija 1856 god.
u Beogradu

prepokorne sluge
Panta Vujanović brzo tiska okretatelj
Nikola Mijailović
Kosta Ilijć
Atanasije Cvetković.

Original. DAS, MP, fasc. I, br. 71/1857.

VISOKOSLAVNOM POPEČITELJSTVU PROSVEŠTENIJA.

Poslovi Tipografijski umnožavaju se od dana na dan sve više i više tako da bi upravo reći nužno bilo Tipografiju još s jednim brzotiskom snabdeti. No kako se takovi — brzotisk baš da Visoko Praviteljstvo i odobri nabaviti ga, zasad u Tipografiji zbog teskobe sadašnjeg zdanija smestiti ne može to je Inšpektorat, za podmoći stvar, za dobro našao i naredio, da se ista mašina — brzotisk — od sad ne črez jednog no črez dva čoveka okreće, naravno sudeći da će dve dejstvujuće sile više posla odpravljati i otaljavati, a to će reći da će se poslovi pečatarskij brže izrađivati.

No da ne bi za ovaj poso još jednog novog čoveka — okretača — morali najmiti, koi bi se najmanje sa 10 talira mesečno plaćati imao, kao što se sadašnji plaća, namislili smo od idućeg meseca radenika pri istom brzotisku poslujuće tako narediti: da se ona dva radenika, koi tabake naizmence nameštaju i primaju, menjaju sa onim koi točak okreće tako, da onaj koi je dosad vasdugi dan sam okrećo, na klupu sesti može, i dočekujući iz mašine tabake napečatane odmarati se, dakle da nameštač i primaoc tabaka, od sad učastvuje u okretanju točka, Za izmenu ovog posla i za nametanje većeg tereta naravno je i pravedno, da im se i više plaća. Usled toga predstojećim dolazi Inšpektorat u poniznosti moliti predpoh. Popečiteljstvo, da se ovo naše raspoloženije pri brzotisku odobri, i delateljima rečenima plata od 6 na 8 talira uzvisi, a onome koi je dosad točak sam okrećo, da ostane stara plata od 10 talira iz uzroka toga što on ima i drugij poslova oko mašine, što oni drugi nemaju. I za četvrtog momka koga je poso, nužni za trukovanje papir kvasiti, korekture snimati, tabake napečatane u sušionicu odnositi, slova u formi ceđom ispirati, i drugi mnoga neka se 8 talira odobri iz uzroka toga što pri većem poslu i njegov je trud većij.

Predstavlenje ovo naše nada se Inšpektorat, da nikakvog prepjatstva pri Popečiteljstvu naći neće, — jer šta se ište? i šta Tipografija ovim traži? ništa drugo no 6 talira više mesečno, koje će ona u manipulaciji svojoj sto na sto priumnožiti i nakrpiti, uzevši i to u prizrenije, da su sadašnja vremena skupa, da oni od 6 satij ujutru ako je nužno do ponoći raditi moraju, dakle upravo da su prelepljeni mašini, niti mogu s druge koje strane štogođ zaslužiti.

Predloženje ovo Inšpektorata nužno će biti još danas rešiti i Inšpektorat izvestiti, jer duže odlaganje Tipografiji je u toliko ubitačnije i što u subotu 1 7-vra počinje mesec, kad se ovo naše raspoloženije odpočeti mora.

№ 1294.
30 avgusta 1856.
U Beogradu

Inšpektor
K. srb. Tipografije
V. Berard

Original. DAS, MP, P. № 1230., fasc I br. 71/1857.

INŠPEKTORATU TIPOGRAFIJE

PN. 1230
31. avg. 1856 god.
u Beogradu

U odgovoru na pismo Inšpek. od 30. t. m. N. 1294 kasatelno razporeda plate radnicima ovog brzotiska, Popeč. prosveštenija preporučuje Inšpektoratu, da se on pridržava ustrojenija Tipografije i da soglasno sa istim ustrojenijem gleda interese Tipografije.

Da se eks

Koncept. DAS, MP, fasc. I., br. 71/1857.

Ž a l b e t i p o g r a f s k i h r a d n i k a
n o v o j v l a d i .

Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvete!

Pokorno podpisanij davno smo iščekivali čas, kada ćemo s nadeždom uspeha moći izjaviti Visokom Praviteljstvu naše zloudno položenje i prositi milostivo prizrenje na nas, koi smo bez svakog izgleda, a zdravlje naše gubimo i život kratimo u teškom ubitačnom poslu tipografskom. Mi smo prošli godina više puta obraćali se Visokoslavnom Popečiteljstvu Prosvete i zemaljskom Sovjetu s prozbom, no bez ikakvog uspeha; — sada pak, dočekavši taj željnij čas, u kome su svakom bednom vrata milosti i osnovane žalbe otvorena, mi se usuđujemo najpokornije moliti Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvete, nadajući se, da će naša molba naći odziva, i da će se naše stanje popraviti.

Svetlij Knjaz i Gospodar Miloš otac je narodne Tipografije. Njegova je Svetlost ovo Zavedenije u začetku svom brižljivo negovala i sa zadovoljstvom vidila je plode njenog otečeskog staranija. Mi smo u ono vreme s najvećom ohotom prionuli, i izveštili isto hudožestvo, bili smo prilično nagrađeni, i imali smo osnova nadati se po rečma Svetlost našeg otca osiguranoj budućnosti; budući da mi Praviteljstvo a ne privatnog čoveka služimo.

No na žalost za poslednji 16. godina iskusili smo Uredbom postojećom, po kojoj samo mi slovoslagatelji i slovolivci radimo na komad, a svi drugi imaju sigurnu platu, da smo svi mi, koi smo se tome poslu i zanatu odali, za navek ubijeni ljudi, a to iz sledujućij uzroka:

1) Mi smo radeći na parče, i zaslužujući tako našu dnevnu koru hleba, postojećom Uredbom imali dnevno, kad smo slučajno bolestni bili, ili nekad i kad posla imali nismo, po 6 groša čarš. na dan na ime izdržavanja i time naše mršavo stanje popravljali; no i ova je podpora nami poslednji godina ukraćena proizvoljstvom našeg starešine.

2) Naša je zasluga sasvim zavisila od proizvoljstva starešine, t. je. kome hoće, onom daje posla, a kome neće, ne daje; prema kome ima lične naklonosti, onaj prilično prolazi, a prema kome nema taj u gorkoj oskudosti zajedno s familijama svoim gladuje; pa budući je lična naklonost kod starešine, koi nikakve nad sobom kontrole nema stvar promenljiva, to i onaj delatelj, koi najbolje stoi, nije izvestan, dokle će ovo trajati.

3) Pri svemu našemu neizvestnom stanju i zaslugi mi svi po 8—10 talira poreze, i osim toga sve varoške troškove plaćamo.

4) Naš je posao vrlo težak; jer mi po 10—12 satij na dan stojećki radimo, a kad se što črezvičajno dogodi i po celu noć — kao što smo ovaj prošlij mesec dana činili, — brzo vid i prsi pokvarimo, i rano ostarimo, i za celo vreme našeg života večne smo sluge, jer mi smo ograničeni samo na naše dve ruke; — naprotiv kod sviju drugi zanata ide se sve na bolje; t. je. kalfa postane majstor, drži sebi kalfe i šegrte, koi njemu zarađuju, a mi i u pozdnijim godinama nikakve pomoći nemamo, nego su nam naše dve ruke i otac i majka; pa što smo god stariji, pri većim potrebama manje smo kadri zaraditi; najposle u vreme starosti i slabosti svi ćemo biti prosijaci, a što smo ceo vek proveli u poslu praviteljstvenom a ne privatnom zato nikakva nagrada ni prizrenje ne postoi.

5) Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvete neka izvoli i samo rasuditi, kako je to moralno ubijstvo za nas, kad naš život zavisi od jednog samovoljnog pijanstvu odanog čoveka, koi svojom lukavom i podlom politikom dovodi delatelje, da jedan zlobi protiv drugog, a čas opet nekolicinu razdraži protiv sebe, pa kad opazi, da će biti s osnovom tužen od koga delatelja, pomaže se time, da čas ovom čas onom dade zaslužiti, i time umiruje razdraženog protiv sebe. Time je u Tipografiji proizveden razdor, jer onda onaj, koi nema posla, s ucviljenim srcem zavidi onom koi ima.

6) Kad smo se god žalili na nepravdu starešina naši, svakad su se znali opravdati, da nemaju dobrog delatelja, i da je krivica do nas.

Iz sviju ovi pobuđenija mi pokorno molimo Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvete, da bi ono sledujuće k srcu primilo, i koliko za umestno nađe, kod nadležnog mesta milostivo uvaženje izdejstvovati izvolilo:

a) „Da se naš položaj opredeli kako sad tako i budućnost u pozdnijim godinama obezbedi, kako nebi pod starost prosili“.

b) „Da se opredeli izvestan broj godina službe, i po isteženiju kojega roka da delatelj ima pravo tražiti nibud kakvu praviteljstvenu službu, odgovarajući njegovim sposobnostima“.

c) „Da se podelimo na nekoliko klasa, sa izvestnom platom po godinama službe“.

d) „Da Visoko Praviteljstvo i na ono lice prizrenje ima, i izvestan mu užitak opredeli, koje bi, izgubivši ili zdravlje ili duševne sile u poslu praviteljstvenom, za svaku drugu službu nesposobno postalo, — i najposle

e) da se naše starešine, koi svu krivicu na nas bacaju uklone sa svoi mesta; jer samo u tom slučaju moglo bi izići na sredu, da nije to istina da oni nemaju s kim raditi; i možemo li mi pod drugim starešinama posao uredno raditi.

Nadajući se da će Visokoslavno Popečiteljstvo Prosvete na ovu našu pokornu prozbu milostivo pozor svoj obratiti, i u koliko može, i bude pravo naše bedno i neizvestno stanje popraviti.

13. februara 1859.

u Beogradu

Jesmo

Visokoslavnog Popečiteljstva Prosvete

prepokornij:

Slovoslagatelji:
Nikola Varmeđa
Đorđe M. Andrejević
Dimitrije Mihailović
Jovan Simić, pečatat.
Đorđe V. Jovanović
Spiridon Nešić
Bernhard Krol
Živko Todorović
Novak Novaković
Petar Đorđević
Mihajlo Nešić slovoliv.
Milan Janković
Karl Vondraček.

Original. DAS, MP, fasc. VI, br. 10/1859.

VISOKOSLAVNO POPEČITELJSTVO PROSVEŠTENIJA.

Dole podpisani usuđujem se prepokorno moliti: Visokoslavno Popečiteljstvo Prosveštenija da bi pri razmatranju tužbe koju je podnelo društvo, Tipografsko protivu starešina tog zavedenija; mene dole podpisanog iz tog čisla blagovolilo izbrisati, zbog tog uzroka što je rečeno Tipografsko društvo mene prevarilo, u ovim niže sledujućim točkama:

I Što je Tipografsko društvo, došlo kod mene u kamenopečatnju, i zamolivši me da se podpišem, na prošenije, navodeći rečma da oni mole Visokoslavno Popečiteljstvo Prosveštenija, da im se osigura njiova budućnost, s platom.

II Što mi nisu rečeno prošenije pročitali na moje zahtevanje, budući ja čitati neznam, oni su mi dali odgovor da nema više vremena za čitanje jer ga treba čas pre odneti, i tako me prevare te se ja podpišem na prošenije za koje ja nisam znao, jer nikakvim načinom ne bi se mogo na to odobriti jer nikakvog uzroka nemam.

Jesmo Visokoslavnog Popečiteljstva
ponizni sluga
Karl Vandraček

u Beogradu,
18. februara 1859. godine.

Original. DAS, MP, fasc. VI, br. 10/1859.

SLAVNOM INŠPEKTORATU PRAVITELJSTVENE TIPOGRAFIJE

Ima neko vreme kako se gdikoi između radnika u Tipografiji pokazuju vrlo uporni, i to tako da se očevidno primetiti daje, da im neki sa strane glave puni, pa ij je doista doveo dotle, da su se usudili bezdušnu i punu bezobrazni neistina tužbu podići protivu svoi starešina. Ukoliko se mene tiče ova tužba, ukratko ću na istu izjasnenje dati od svoje strane.

Poglavito im je u tužbi ovoj što se žale da im je posao težak. Istina, poslovi naši nisu sasvim laki, al' ima i drugi zanata, koi su još teži, pa ljudi ij opet rade, i moraju raditi ako će lebom da se rane. A ništa na svetu i nije lako.

Posle govore šta ijm je od strane Svetloga Knjaza Miloša pri osnivanju obećano, a jedva ij ima dvoica, koi su u ono vreme bili u Tipografiji, a ni jedan da je neprestano pri njoj služio. Tako Đorđe Jovanović ostavio je Tipografiju 1839. god. pa 1845. opet se vratio; a Jovan Simić, kad je zbog pribavljenog brzotiska slabo bilo posla za ručne presove, odpušten je po višem rešenju iz Tipografije sa nagradom, a docnije se opet povratijo na svoje mesto. Ostali radnici gotovo svi su od 1850. god. amo stupili u radnju u Tipografiji.

Dalje se žale što moraju na parče raditi. Način raditi na parče upražnjava se gotovo po svim Tipografijama na svetu, a taj je način i najsigurniji za prilježnog radnika, a samo se lenjivce na njega tužiti može. A to je i sredstvo da se prilježanje kod radnika pobudi, jer koi se trudi pa više uradi, taj naravno i više zasluge ima. A izvestna plata svima radnicima bila bi blagodejanije za lenjivce, ali šteta za vredne ljude.

Posle toga navode oni 6 groša dnevnij, koi bi im imali davati, kad je koi bolestan ili kad posla nema. Ovo postoi i dan današnji, ali za ljude prilježne, a ne za nevaljalce, koi po polovinu ili i čitav mesec sami svojevoljno ostave posao pa se odaju skitanju i lumpovanju, kao i ni za one, koi su samo za vreme dok posla ima uzeti u Tipografiju. Prvi su ovo blagodejanije uvek uživali, pa uživaju ga i danas; a što se poslednjij godina redko događalo da su se pomenuti 6 groša dnevnij izdavali, tome je uzrok, što je bilo dovoljno posla, pa koi je raditi hteo, mogao ga je dobiti i dobijao je. U ostalom Visoko Praviteljstvo pozdravilo bi lepo starešine u Tipografiji, kad bi oni ovi 6 gro. dnevnij izdavali i onim radnicima, koi dan provedu u spavanju odmarajući se posle noćnog skitanja, pa kad se za odsustvo od posla zapitaju a oni se bolešću izgovaraju, kakvi slučajevi kod nekij dolaze vrlo često.

Da sam pak kadgod pristrasan bio u razdavanju posla, to mi nemože niko dokazati, jer u ovom smotrenju — morajući se upravljati po predmetu posla i po sposobnosti radnika — težij i žurnij posao davao sam sposobnima i vrednijima, a lakšij i koji nije hitan manje sposobnim ili lenjivima, a zato svi su svagda dobro nagrađeni, niti se zbog rđave nagrade iko može potužiti. Što pak Novine, koje sigurnu zaslugu prinose, nedam raditi svakome seceru iz reda, to neka zapita vlast novinara, dal' bi on mogao primiti za svakij list ili svakog meseca drugog pa jošt neznalicu secera? Kad ima dovoljno posla, svakij vredan i čuvaran ima dobru zaslugu i živi dobro, često bolje nego i mnogi činovnici. Što pak Petru Đorđeviću, Bernhardu Krolu i Živku Teodoroviću, koi su po toliko puta posao i Tipografiju sami svojevoljno ostavili, nisam svagda, kad su tražili imao posla dati, to ja nisam kriv. Da je posla bilo dobili bi ga na svakij način, makar da su, kao što reko, često Tipografiju ostavljali. Novak Novaković primljen je lane pod uslovijem da će ostati u Tipografiji dokle bude posla bilo, a i kad je svoj posao svršijo, onda mu je kazano da više posla nema, a ako hoće čekati dok bi posao došao — da može slobodno. Pa on je imao obraza podpisati se na tužbu!

Da je radnicima teško pod mojom upravom, to mora da od skora osećaju, jerbo su do sada uvek i pred drugim ljudma i predamnom, kao što se i to posvedočiti može, kazivali da im je dobro. Bog i ljudi znaju da sam svakome činio dobra, koliko sam više mogao; a što po koi put moram nad radnicima biti i strog, bez toga nemože biti, ako ćemo reda da imamo u Tipografiji. I zato me oni nazvaše „Čovekom pijanstvu odanim". Za ovaj bezobraznij izraz neka ijm Bog sudi, a pametnij ljudi, koi me poznaju i samnom snošenija imaju, kao i vlast moja, koju već 24 god. verno i pošteno služim, neka presude o meni, jesam li takav.

Što se zahtevanja njiovog tiče, da se razdele na tri klase, o tome sam već napred mnenije izrekao, gde sam razložio kako se stoi sa radnjom na parče; inače što se penzije tiče, ako je Visoko Pravitelstvo hoće kome odrediti, tome nemože niko protivan biti. I dosad je Visoko Pravitelstvo to činilo i višini tipografski radnika u ime toga odsekom nagrada davalo.

Za poslednje zahtevanje, po kome traže da se starešine uklone sa zvanija svoi, nemogu — što se mene tiče — nipta drugo reći, nego da nikad ništa skrivio nisam, zbog čega bi to zasluživao i da sam svakad gotov na postupanje svoje odgovarati.

U ostalom je slavnom Inšpektoratu vrlo dobro poznato kakovog su karaktera ti ljudi, što su se na tužbu podpisali i zato je meni izlišno o tome što napominjati.

U Beogradu 23. februara 1859.

Slavnog Inšpektora
pokornij
Filip Valter
Faktor Tipograf.

Original. DAS, MP, fasc. VI, br. 10/1859.

VISOKOSLAVNOM POPEČITELSTVU PROSVEŠTENIJA.

Predpoh. Popečitelstvo predpisanijem svoim od 16. februara t. god. PN 281. sprovelo je ovamo Tipografiji žalbu radenika Tipografijskij s tim da mu Inšpektorat izvestije i mnenije svoje sverhu iste podnese.

Sadržaj cele tužbe i žalbe tužitelja taj je: „da nemaju sireč posla, a tome su, vele, krive starešine tipografijske, osobito faktor Tipografije Filip Valter, pa bi ij zato trebalo isterati, i na njiovo mesto druge postaviti; dalje ištu da im se njiova budućnost osigura".

Kasatelno faktora Valtera, Inšpektorat ima u poniznosti predpoh. Popečitelstvu podneti ovde u originalu izjasnenije istoga faktora, u kom se dosta jasno opovrgavaju oklevetanija koja se na njega odnose. Što se tiče mnenija našeg u smotreniju tom, Inšpektorat bojeći se i misleći, da se ne bi u ovoj spornoj stvari, govoreći o jednoj ili drugoj stranki t. je. tužitelje obvinjujući, a faktore i starešine pravdajući ili obratno, kod Predpoh. Popečitelstva pristrastnim izvestiteljem pokazao; to je on poniznog tog mnenija, da se jedna bezpristrastna komisija iz sredine Personala Popečitelstva Prosveštenija ovamo u Tipografiju na lice mesta izašlje s tim zadatkom, da i jednu i drugu stranu t. je. i sva 3 faktora i sve tužitelje podrobno ispita. Osobito neka ispita tužitelje 1. Nikolu Varmeđu koi malo koj mesec da 100 for. ne zasluži, a u tužbi žali se da nema posla. 2. Đorđa Andrejevića koi do 80—90 for. srebra mesečno zarađuje, 3. Đ. V. Jovanovića, ovaj, koi kuću u Beogradu pod cimerom „kod Dušana" na najlepšem mestu ima, zarađuje mesečno po 50 for. 4. Spiru Nešića također sa 40 for. srebra mesečno. Prema ovim

zaslugama i radovima, slobodno se mloge činovničke plate sakriti moraju, dalje Dimitriju Mihajlovića, ostavljajući Novaka Novakovića, i Jovana Simića koi su primljeni samo uslovno i za vreme, dok posla ima, premda ovaj poslednji Simić mesečno po 40—50 for. zarađuje. Mihail Nešić u slovolivnici zaslužuje mesečno 35—36 for. i Milan Janković platu opredelenu od 24 for. mesečno uživa. Za Vandračeka, kamenopečatara od 44 f. mesečne kontraktom opredelene plate nema se šta ispitivati, jer on podpis svoj priključenim ovde svoim opozivom uništava.

Posle toga neka se ispitaju i neka kažu kad je njima Svetlij Knjaz naš Miloš kazao i obećao da se oni smatraju kao činovnici Privatelstveni, kad su oni svi do jednoga ljudi mladi, koi tek od 1848. god. ovde u Tipografiji služe? i neka kažu gdi je i kad je ta Uredba izašla, da će se oni smatrati kao činovnici? a Inšpektorat će svagda od svoje strane Uredbu za koje i oni sami znadu, pokazati, da oni nisu činovnici, no ljudi i delatelji takovi, koima će se po poslu uređenom isplaćivati, i koja ovako počinje:

„Plan k zavedeniju reda u Tipografiji, po kom će se služitelji iste, sireč seceri i trukeri ne mesečno kao dosad, no od komada ili urađenog dosla plaćati imaju“. Po čemu se jasno opredeljuje da oni nisu zvaničnici, nego kao i drugi veštaci, premda je visoko Pravitelstvo naše uvažavajući njiov trud mloge od nji kako za činovnike pouzimalo, tako i nagradom uštedravalo. Neka mi se dozvoli ovde navesti nekoliko takovi slučajeva za primer. G. Mata Krainić bio je nekad secer a sad je pomoćnik u Načalničestvu šabačkom. Spira Radosavljević u Kontroli računoispitatelj. Tako je nekij Đura Stefanović bivši truker sad latov u Aleksincu, Gliša Krnjanskij na pošti nekoj postoficir, Cvetko Đorđević telegrafista u Aleksincu, Mihail Spasojević, Mihail Đorđević i Stevan Rajčević sva troica sad u Tipografiji činovnici, c mlogi drugi, a u najnovije vreme Đoka Staić dvaput je od Pravitelstva nagrađivan bivo po 100—200 talira, a treći put još sa 25 duk. cesarsk. u ime putnoga troška za Beč da oči leči. Po ovome dakle nepravo se oni tuže na svoje starešine, a tim posredstveno na visoko Pravitelstvo naše, da su oni prezreni, i da nikakve budućnosti nemaju, kad se jasno iz ovoga osvedočiti i uveriti mogu da im se čini ono što se redko kome od činovnika čini. No pored svega toga dosad bivšeg visokog staranija Pravitelstva nad njima, ja opet želim da komisija ovom prilikom kad se sve ispita i raspita, u sojuzu s Inšpektoratom uzme u prizrenije način

a, Kako da im se opredeli jasno njiova budućnost, i

b, Da se pobrine za onog radenika koi je zdravlje i sile svoje duševne u Tipografiji izgubio.

Međutim dok se ovo ne bi sve u red dovelo, predpoh. će Popečitelstvo mudro učiniti, da naše ove žalitelje k sebi prizove i zakaže im, da budu pokorni i poslušni svoim starešinama, koi ih smatraju kao majka svoje čedo, i koi nikakvom pakošću protivu nji ne dišu, i neka im se preporuči strpljivost; jer ako su sad nekako poslovi zastali, neće tako doveka biti, i najposle neka su u delaonici prema faktorima smireni i krotki, i da ne ropću protivu nji zbog posla, kad im oni poso iz prstiju izsisati ne mogu.

Žalba se u originalu povraća Popečitelstvu.

No 725. Inšpektor
6. marta 1859. K. Srb. Tipografije,
u Beogradu. Vasa Berar
PN. 520.

Original. DAS, MP, fasc. VI, br. 10/1859.

P. № 520.
1. maja 1859.
u Beogradu

Budući da starij i stalni radnici pri praviteljstvenoj tipografiji, kao što su na primer: Đorđe Jovanović, Đorđe Andrejević, Spiro Nešić, Dimitrije Mihailović i Nikola Varmeđa, pri svem tom, što prilične sume sebi mesečno zaslužuju, uživaju i to blagodejanije praviteljstva, da oni, u slučaju nemanja posla, primaju dnevno po 6 gr. na izdržavanje, to se molbi njiovoj, da im se stanje još bolje osigura i obezbedi, ne može udovletvoriti donde, dok se zavedenije tipografijsko ne preustroi, o čemu će se Pop. u svoje vreme postarati. Spram ostali pak radnika, koi nisu stalni, ne može se nikakvo obvezateljstvo položiti, i njiova zasluga zavisiće, kao i dosad od količestva posla, u zavedeniju nalazećem se, no i spram nji imaće se prizrenje, pri obštem preustrojavanju zavedenija.

O ovom se prositelji od strane Pop. Prosveštenija znanja i upravlenija radi izveštavaju.

INSPEKTORU TIPOGRAFIJE

Por ./. priloženi indorzat predaćete Nikoli Varmeđi, slovoslagatelju, kao prvopodpisanom na molbi, koju su radnici tog zavedenija Pop. ovom podneli, na revers, koi ćete ovamo dostaviti. U isto vreme Popeč. nalaže vam, da na faktorovo postupanje s radnicima d o b r o pazite, naloživši mu, da pravicu opram nji nabljudava, i motri, da se stalni radnici, sa davanjem posla nestalnima, nipošo neoštećavaju, jer se time i praviteljstvenoj kasi šteta pričinjava.

Da se prepiše
M. Spasić

Koncept. DAS, MP, fasc. VI, br. 10/1859.

47.

Kruševac, 15. januara 1859.

P r e d s t a v n i c i t r g o v a c a i z a n a t l i j a S k u p š t i n i — d a s e n j i h o v e s n a f k o n s t i t u i š e p o s t r u k a m a.

Izborna Narodna Skupštino!

Ustavom zemaljskim od Visoke Porte darovani nam, a naročito članka 45[g] naređeno je, da svakij Srbin svakog roda trgovinu upražnjavati može; — no Uredbom esnafskom § 89. pripisano je, da svakog roda zanatlije i trgovci, esnafe za sebe sa potrebnim čislom starešina esnafskij postroji.

U varošij ovoj običaj je dosada taj postojao, da sve zanatlije i trgovci, osim papudžija, ćurčija, meandžija, musidžija i tufekdžija, u jedan esnaf postoje, no kako ovim neuređenjem pomeđu zanatlija i varošij ovoj najvećij nered postoji, tako, da ćedu mnoge zanatlije ovim neuređenjem do krajnosti doći.

Za odkloniti ovo nepovoljstvo, koje sažiteljima ove varoši ovim neuređenjem, predstoji, nuždno je da se pomeđu različiti zanatlija esnaf podeli, pa da onda svakij svoj zanat, koga se esnafa prijmi radi, a ne da svakij koji šta oće radi, i time jedan drugome propast stvaraju.

Da bi se svemu ovome jedanput za svagda na put stalo i da bi se esnaf podeliti mogao, i svakij se majstor i dućandžija samo svoga zanata, i svoje trgovine primio, mi dolepodpisatij Izbornu Narodnu skupštinu molimo, da ona pored imajući svoji zadataka i ovu našu molbu u pravedno razsuždenije uzme, pa onda kod nadležnog i njoj poznatog mesta podejstvuje, da se u varošij ovoj esnaf na različite rodove koje su u § 89. Uredbe esnafske imenovane podeli.

Nadamo se da će molba naša kod Izborne Narodne skupštine uvažena biti nazivamo se.

istoj pokorni

15. Januara 1859. god.
u Kruševcu

Vukoje Nedeljković. Lazar H. Manojlović. Ranđel Stevanović. Pavle Živković. Đorđe Minić. Stevan Milenković. Raka Simonović. Jovan Stojković. Janićije Simeonović. Anta Pavlović. Vasa Mijajlović. Petar Dinić. Damjan Krapčević. Milan Milisavljević. Aleksa Radosavljević. Stojko Marković. Jevta Milosavljević. Agaton Radovanović. Milenko Stanković. Mita Kostić. Aleksa Stevanović. Blaža Cvetković. Nikola Cvetković. Atanasije Janković. Sima L. Stevanović. Vuica Milićević. Stojan Cvetković. Dimitrije Đorđević. Mitar Milićević. Milun Đorđević. Avram M. Bošnjak. Manojlo Stevanović. Aleksa Stanojević. Sava Cvetković. Stojan Stevanović. Miloš Miljković. Stojan Stanković. Petar Pantelić. Trena Dragićević. Milan Savić. Veljko Miletić. Kosta Nikolić. Petar Jovanović. Stevan Gavrilović. Marinko Petrović. Milan Stoilović. Spasoje Petrović. Janja Đorđević. Stojan Trojanović. Marko Šuster. Đorđe Vugović. Petar Radovanović. Toma Dimitrijević. Jovan Janković. Miljko Petrović. Đađa Papudžija. Ćira Oto. Dimitrije Ćirić. Krsta Joldić. Sima Jevtić. Nedeljko Zlatanović. Stanko Stamenković. Mladen Smiljkov. Vilip Milisavljević. Spasa Cvetković. Đorđe Pešić. Nikola Vasiljević. Miloje Stevanović. Vučko Radovanović. Petar Stojanović. Gligorije Đorđević. Vasa Jovanović. Milan R. Petrović. Mihail R. Petrović. Sava Cvetković. Tasa Stanković. Mateja Ilić. Sava Jovičić. Avram Nikolić. Dimitrije Petković. Stanko Nastić. Sima Savić. Kosta Šurdilović. Gojko Vlaić. Milisav Brkić. Todor Stevanović. Đorđe Trajković. Filip Petković. Nikola Ristić. — svi iz Kruševca.

Prim. 21. januara 1859. u Beogradu.

Predlog Koste Ilinkića, poslanika iz Kruševca.

Pročitano 16. julija 859. u Odboru.

Original. DAS, S, № 353.

48.

Beograd, 23. januara 1859.

Predstavnici beogradske opštine Skupštini — predlažu mere za unapređenje, trgovine, zanatstva i poljoprivrede.

POČITAJEMA SKUPŠTINO!

Dolepodpisani žitelji Beograda razmišljavali su u svoim obštinskim zasedanijama, kako bi po jednog građanina varoši ove, tako i celog otečestva našeg, blagostanje u koliko je moguće bolje usrećiti, i celoj državi od veće pomoći biti mogli. Ovo staranje njiovo dovelo ij je do tog ubeđenja, da samo trgovina, i radinost zemaljska, kadra je ove želje ispuniti.

Počitajemij Poslanici Naroda! Svakom od vas poznato biti, da čovek radeći za izdržanje sebe i svoi, teži zaraditi i suvišicu, koju ustupajući drugome, nagradu svoju u novcu dobija. Novac je dakle prvo i potrebno sredstvo za trgovinu i radinost. No kao što je novac u našem Otečestvu od nekoliko godina ovamo rađij u cirkulacij postao biti, to nam je nuždno, da se pobrinemo, da ga u većem količestvu dobijemo, pa kao što smo malo više gore rekli, da se tecivo novaca u suvišici od zarađenog nam truda dobija, to nam je potrebno, da seljak, u koliko je više moguće, znanja i truda položi, kako bi veći višak, od proizvoda svoi dobio, i prodai izložio. A da bi njegov trud, nagrađen biti mogao, nuždna mu je u tom pomoć, kako od pojedini obština, tako i Praviteljstva celog, koje je od družestva srbskog pozvato, da narod upravlja, usrećava, i celi onoj dovodi, koju u ostalim državama Jevrope, manje više postignutu vidimo.

Kad zemljedelac, proizvod svoj trudom svoim dobiveni, drugom koi ga potrebuje prodati želi, nužno mu je iz svog mesta u drugo otići, u kom se žitelji trgovinom, zanatom, ili inače nalaze. Prenošaj dakle svoga proizvoda, iz jednog mesta u drugo, treba da je u koliko je moguće, u većem količestvu, i kraćem vremenu bude. A ovo se onda udejstvovati može, kad se Otečestvo naše sa dobrim putovima i podvozima snabde. Postavimo sebe za primer, da zemljedelac ili proizvoditelj, imajući 100 oka sobstvenog proizvoda, iz svoga mesta u drugo odneti želi, koje nije više u rastojaniju od nekoliko saati, pa mora više dana za prenošaj i povratak svojoj kući probaviti, onda mu i najskuplja cena svoi proizvoda, neće dobitak onaj pokazati, koi bi u kraćem vremenu, i većem količestvu, donešenog proizvoda, s manjom cenom ustupljeno sravniti mogao.

Dakle dobri putovi, i brzi podvozi podpomažu, i obogaćavaju seljaka.

Otečestvo naše, kao što nam je poznato, više je planinska, nego ravna zemlja, zato dakle, treba da se postaramo, da zemljedelije u onim okružijama podpomažemo, koje je prirodom zato pozvano, a ona pak mesta, planinama i šumama snabdevena, skotovodstvom podižemo. I kao što je danas poglaviti dobitak naš od skotovodstva, to je potrebno da isto više proizvodimo, i bolje, kako bi ga susednim i stranim državama, u svako doba probitačnije i bolje, nego što bi drugi prodavati mogao. A ovo postignuti, valja nam se pobrinuti, da jaču, i bolju marvu proizvodimo, jer je osvedočeno, da se trud, i potrošak za podignuće jednog marvinčeta, onaj isti iziskuje, koi se za škrljavo, malo i slabo troši. Iz toga dakle sleduje, da seljak odabrani soj volova i krava, svinja, ovaca, i t.d. podiže, pomoću pojedini gazda, obština, i Praviteljstva.

Iz predizloženog dokazuje se, da trudoljubije, štedljivost, i pomoć obščestva i Praviteljstva, s potrebnim zakonima i uredbama, i na to određeni starešina, kadri su seljaka poučiti, upraviti i obogatiti ga. Pa kako je seljak člen celog jednog družestva, kao proizvoditelj jedan od najglavnij u celom družestvu, to i dolazi svakidašnje radom svoim u dodir, s onim članovima družstva, koi ga svoim orudijama snabdevaju, i olakšicu njegovom trudu daju, a to su alati i zanatlije.

Zanate dakle u svojoj zemlji imati, odma za ovom klasom sažiteljstva prvo mesto u celom narodu zauzimaju. Zato nam treba da u svima krajevima, i mestama Otečestva našeg, dobre i potrebne zanatlije imamo. I na ovom mestu uzimamo sebi čest, Počitajemu Skupštinu učtivo umoliti, da sodejstvijem svoim kod Praviteljstva izradi, da se započeti, od strane Praviteljstva, osnov produži t.j. šiljanjem na to dorastle i određene dece, na izučenje razni zanata u strane države, ili ako to nebi ktelo, u Otečestvu našem radionicu po primeru evropskij država, vojenom disciplinarnom naredbom podigne, od kuda će za kratko vreme, celo Otečestvo po svima

krajevima, s dobrim i izučenim zanatlijama snabdeti moći. A neimajući zanatlija dovoljno od urođeni svoi sinova, moraće narod kao što je i dosada činio, od stranaca alate kupovati, i pojedine ljude ovamo dovoditi, koi će ga sa potrebnim alatima snabdevati; predpostavljajući veliki iznošaj novaca, i skupo orudije, koje seljak naš, nije kadar u svako doba nabaviti, i otuda očevidna šteta postizavati ga mora, koje nas danas dovoljno ubeđava, da seljak naš, neimajući potrebnog alata i zanatlija, dvogubo sile svoje fizičke troši, nego drugi imajući dobra orudija, lakše i o manje trudova postizava. Ovo isto možemo i varošaninu kazati, da oskudica u zanatlijama, najmanje podignuće zgrade, ili drugi potrebni stvari, u sravneniju sa ostalim narodima skupo nas staju.

Kada dakle postignemo, da seljak proizvode svoje i skotovodstvo, u većem količestvu na prodaju donositi može, onda je polje špekulativnom trgovcu otvoreno, da kupce traži i onden ustupa di najveću cenu dobiti može. Jer badava je o trgovini i najbolje razmišljavati, kad se nema s čim trgovati; jeftini i dobri proizvoda u zemlji imati, dovlače sami sobom trudoljubiva, i špekulativna trgovca.

Kao što smo u početku naveli, da blagostanje pojedinog čoveka, kao i cele države, trgovinom i radinošću usrećiti se može, to nam ovde ostaje rešiti, s pomoću Vas Počitajemij Poslanici N a r o d a , i Praviteljstva našeg; pa kako je Beograd političnо, i trgovačko centralno mesto našeg Knjažestva, to mu treba i ona sredstva dati, koja će »kadra biti, celo sažiteljstvo srbsko, po svima krajevima u trgovački savez dovesti, kapitale nagomiljane, po celom Otečestvu rašiljati, i opet sabirati, kako bi novac cirkulirajući iz ruke u ruku, koliko kome pripada, deo dobitka ostavljao.

Trgovinu voditi prvo je sredstvo novac, koi ovom mestu za sada oskudeva, pa i ako ga u nekim trgovačkim kućama naći možemo, ne upotrebljava se sa onom veštinom, koje u drugim trgovačkim jevropskim mestima vidimo, a ovome je poglaviti uzrok što nema zajmodavatelj dovoljno jemstva za naplatu i povratak uzajmljenog svog kapitala. I zato usuđujemo se Počitajemu Skupštinu pristojno umoliti, da kod Praviteljstva izdejstvuje, da se trgovački zakonik menični, što pre po primeru ostale Jevrope usvoi i izda, da se trgovački sud od građanski sudova odvoi, i nuždni notari, kako ovde tako i po ostalim okružijama usvoje, koima će u dužnost spadati, ugovore i ostale dokumenta trgovačka, tako voditi, i na olakšicu sudova biti, kao što to u drugim državama postoi. Nagomilavanje potrebnog kapitala biva kad se jedno čislo imućnij ljudi saglase, da jednu sumu novaca saberu, i fond sačine, a ovo je takonazvana B a n k a .

No kako je kod nas teško zbog oskudice većeg čisla imućnij ljudi, veću sumu novaca sabrati, to se usuđujemo predložiti, da bi narod sa soglasijem Praviteljstva, ovakovi Inštitut kadar bio podići, iz kog bi se kako trgovac, tako i drugi sažitelji naši pomagati mogli. I tim bi samo načinom izbegao se skupi interes, koim je do danas svaki zajmoprimac podvrgnut bio. Jer di trgovac mora, 12 do 24% Interesa plaćati, tu se neda ništa dobiti, jer redka je trgovina koja 24 po 100 čiste fajde daje, neračunajući ovde i njegove troškove. K ovim spomagatelnim sredstvima, za podizanje trgovine, iziskuju se dobri drumovi, uredne i česte pošte s telegrafima, koje treba skopčati sa svima susednim državama, kako bi trgovac izvan Beograda, kadar bio, bez pomoći Komisionera Beogradskog, korespondenciju i izvan zemlje naše voditi.

Tečenije novca, ako je ikako moguće treba, da Praviteljstvo na onom mestu dejstvuje, da Srbija svoj novac, ili Sizerene države kao stalni i nepromenimi, po primeru ostali evropskij država dobije, i ustanovi tako, kako ne bi trgovac naš izložen bio, svakidašnjoj promeni u tečeniju moneta (kursa). Jer di trgovac nije kadar svoj predračun učiniti, tu se neda s verojatnosću ni raditi, zato i vidimo, da naši trgovci danas trgovinu kakvu zaključe, a sutra na istoj ceni po tečeniju novčanom, štetu ili fajdu imaju. Koi posao isključitelno bankerima pripada, trgovinu moneta voditi, a običnom trgovcu, treba stalan, i nepromenjiv novac u državi imati.

Kao što je poznato, da svaka zemlja koja je rekama za plovidbu snabdevena, da se i trgovina u takvim zemljama lakše podiže, zato nam treba našu pažnju na Savu, Dunav, i Moravu da obratimo, pa ćemo one plodove od vodeni putova imati, koi i drugi narodi imaju. Počem nema jeftinijeg putovanja, i transportiranja trgovački predmeta, od vodeni putova, treba dakle, da naši parobrodi po ovim rekama putuju, i da se obštim Ugovorom Jevropejskim polzujemo, kad nam je Parizko zaključenje, u ravnoj meri sa ostalim državama ustupilo.

Da se Praviteljstvo umoli, da podanicima stranim, baveći se i zanimajući se u otečestvu našem trgovinom i zanatima, rete i dajanija građanska naloži plaćati, i tim u toliko otešča, da

podanicima našim jeftinij konkurenti nebivaju. Jer kad naš trgovac, majstor, meandžija, il inače koi mu drago građanin, pored plaćanja određenog poreza, i ostale komunalne troškove plaćati ima, a stranac je od ovi poslednji kod nas izuzet, u toliko će on i lakše našeg urođenog u svakom radu ugnjetavati. U koliko nam pak ugovori (traktati) Visoke Porte sa ostalim državama jevropejskim zaključeni, po ovom predmetu polzovati mogu, to sa svakom pristojnošću Praviteljstvo molimo, za njegovo podejstvovanje.

Poznato je svakome Počitajemij Poslanici Naroda, da trgovac s češću, strogim držanjem svoje reči i obvezateljstva, kadar je poverenje zadobiti, jer ako on ovoga nema — onda on ni trgovati nemože — redki su trgovci!! — koi samo sa svoim sobstvenim kapitalom trgovinu vode, i vodeći je ovako, mora svagda i ograničenje u trgovanju biti. Zato preka je nužda, da se ispunjavanjem obvezateljstva, točno pridržavamo, i od stranaca poverenja zadobijemo, jer svi narodi, koi su ovo osnovopoloženje usvoili, i verni mu ostali, postali su veliki trgovački narodi. I ovom prilikom Praviteljstvo umoljavamo, da zakonima svoima, svakog onog upute i kazni ga privuče, koi bi u trgovanju, svetinju ovu, čestnosti trgovačke pogazio, jer u onoj zemlji, di se reč, čest i imanje s velikom predostrožnošću poverava, i gdi falični i obmanljivi špekulanti i trgovci dobit svoju traže, u takovom narodu, nikad trgovina, razvitak i polet nuždni dobiti neće. Ovo isto treba, i producenta da obveže, da se za prevarom u prodai svoi proizvoda, lakoumno ne predaju, jer je šteta jednog s drugim skopčana, a poverenje se uobšte celog naroda kod stranog trgujućeg sveta gubi.

Zaključujući predizloženi predlog, dolepodpisani žitelji varoši ove, podnose ga, kako Počitajemoj Skupštini, tako i Praviteljstvu našem, s punim uverenjem i nadeždom, da će od sada u napred svi organi Praviteljstvo naše sočinjavajuće, u soglasiju predmet, o trgovini i blagostanju zemaljskom, promišljaviti, i u soglasiju raditi, jer kako je, kao što smo gore napomenuli, seljak sa zanatlijom, a trgovac sa oboima u tesnom sojuzu to je sledstveno, da se na svakog od ovi članova harmonično dejstvuje, i kad seljak imućnij postane, onda će i ostali staleži družestva srbskog, s njime naprednij biti, počem imućstvo potrebe rađa, a s potrebama veći potrošak, jednom rečiju, sve ono što napredku i razvitku naroda pomaže, treba i da dejstvuje.

Država, imajući kapitala, bez dobri drumova, laki i udobni podvoza, nemože cirkulaciju novaca učiniti, — dobri drumovi bez urednog održavanja, nemogu dugo postojati; najbolji zakoni neće imati dejstva, ako valjani izvršitelja nema. Veliko čislo s izopačenim pravima sažitelja učiniće nemogućnost obstanka celom družstvu. — Ovo su uzroci, koi su do sada narodu našem smetali, da materijalno svoje stanje nije kadar bio poboljšati. Istiniti pravac dati, i narod rukovoditi, spada u dužnost Praviteljstva, i kad ono sa svima svoim članovima složno, ozbiljno, i rodoljubivo odpočne raditi, bez sumnje uspeh će mu slavom uvenčan biti. A kao što smo do danas vidili, da je Praviteljstva nemarnost, za sve što je dobro, i napredku naroda rukovodila, i da je poglavita njegova celj bila, održanju samog sebe, morala je ovaka žalostna katastrofa, celo družstvo naše postići. Mi vidimo danas seljaka prezaduženog, koi svoim trudom nije kadar održanje svoje podpuno zaraditi, a kamoli što više pribaviti, koje bi udobnosti njegovom životu služilo. Siromašstvo, dakle, povod je bio, i svagda ostaje svakom zlu.

Što se pak pojedinosti tegoba ove varoši tiče, usuđujemo se Počitajemoj Skupštini ovde priključeno u 13. Ekzemplara od svakog Ensafa ponaosob blagorasuđenju učtivo podneti, moleći ju, da u koliko može, i obstojateljstva joj po kom predmetu dozvolu, ukloni, i poboljšanje bez dugog gubitka vremena, zavede, i svoje rešenje o istima izda,

23-eg Januara 1859.
u Beogradu

Pečato hranitelj
Steria Naunović

Obštinari
J. Kumanudi
J. M. Zarafi
+ Janja Stamenković
Dimitrije Radovanović
Toma M. Leka
Vučko Božić
Nikola S. Šapović
Jovan Mošaić
potpis nečitak
Milivoj Đuknić
Petar S. Piskarović
Vita Jakovljević
Samuel Koen
potpis nečitak
Tričko Mihailović

M. Barlovac
Marko Bošković
+ Jevrem Damjanović

Predlog Đorđa Aćimovića poslanika obštine Beogradske s prilozima.

Original, DAS, № 353

49.

Bez mesta i datuma.

T e g o b e n a r o d a i m e r e d a s e o n e u k l o n e u r a z n i m o b l a s t i m a p o l j o p r i v r e d e , t r g o v i n e , s a o b r a ć a j a , ć u m r u k a , p o l i c i j e , s u d a , p o r e z a , p r i r e z a .

1. Turaka naodi se i izvan šanca, kao ovde u Beogradu ima ij te drže kafanu neku na Savi, gde lađe staju drže neke magaze i piljarskij posao rade u magazama i pred ovima. Osim tog ima Turaka i na drugij mestij gde nije kazano da mogu živiti, kao u Zaičaru nalbante. (Petru Kalkan, Postinje i t.d.)

2. Turcima je dopušteno, te stoka njina s našom pase, na što oni ne mogu imati prava, počev ne mogu imati zemlje za obdelavanje izvan šanca.

3. Osim što Turci nasilno prodiru u šume naše i goru nemilice zatirući štete nam nanose, podpuno im se dopušta da mogu ići i idu u naše šume, drva seći ili obaljena nositi za svoje potrebe i ogrev.

(Po kome pravu oni to mogu činiti? Što da se puštaju po šumama i selima, da traže sebi potrebe? Zar se ne mogu potrebama snabdevati preko liferanta, kao i sva ostala vojena sila?)

4. Osvajajuća težnja austrijske politike jasno je poznata, pa opet

a. dopušta se i trpi, te austrijski podanici imaju nepokretna dobra, baš i na svoje ime, — dućane, kafane i mejane otvaraju sami ili po dopuštenju njine vlasti kao što je n.pr. pintor Stevan Caran, u kući svojoj nedaleko od Šopovića Islidže, po odobrenju austrijskog konzulata otvorio kafanu i to oboje ne samo da se trpi, tj. da stranac ima kuću i kafanu u njoj otvara, no se nikakav odgovor, nikakvo rešenje ne izdaje najotmenijim licima i svima komšijama Caranovim, koji su se na ovoga tužili, da se zbog njegovog besa i raspuštenosti ne može snositi ni trpiti onde.

b. Dopušta se, te stoka stranih podanika, krave, koze, svinje, — po utrinama naši obština pase, na što stranci nemaju pravo, niti im treba to bezplatno ustupati.

c. Austrijskog društva parobrod Dijana pušten bez ikakvog policajnog nadzora, te plovi našom obalom i staje gde mu je god volja i u koje doba dana oće, pa tako se i događaju na njemu kojekakve neurednosti i za naše ljude štetne posledice. Tako n. pr. u zemlji našoj zabranjena je svaka vrsta kocke, a naši ljudi prazne kese s Dijane siđu, pošto im se onamo namamom kojekakvom novci izvuku. Osim toga, sa stvarima pisara konzistorije negotinske (sina poslanika varoši Negotine) tako se isto dogodilo na Dijani, što vrlo sumnitelnu senku baca na jednu stranu, ili najmanje što pokazuje da i privatna lica iz austrijske države pokušavaju osvajati pravo i vlast koju samo sudovi i to naši smedu imati; i tako se, ako ne javna krađa i otimanje, nasilno samovlastije na Dijani viđa.

(Parobrod ovaj staje i na austrijskoj strani i meša se sa drugim austrijskim brodovima kadgod oće i pod samim Beogradom, bez svakog motrenja od strane naše vlasti. Kad je na austrijsku stranu slobodna plovitba u toliko oslobođena, da l' bi onamošnja vlast dopustila našim brodovima tako što? — Naše lađare vetar ili kakva bilo nesreća natera, da prekorače polovinu reke, pa stražari austrijski ne samo nedopuštaju da se ljudi u nuždi i opasnosti pomognu, no ij, ako se nepovuku, iz pušaka gađaju.)

d. Za zemunskij poštanskij parobrod, koi plovitbu obdržava između Zemuna i Beograda, mogla bi služiti jedna obšta skela za sve strane brodove nameštena, a kancelarija za uzimanje bileta ne bi morala biti baš na obali, nego, ako ne u varoši, u kojoj sobi, pod kiriju, ili kako oni znadu, unetoj onde na Savi; pa je opet dopušteno, te je na onako skupocenom i prepoleznom mestu našem nameštena daščara za kancelariju ovog parobroda.

(Neznam kako je parobrod ovaj dobio to pravo, da i od oni naši putnika, koi se oće da vraćaju ovamo na kaicima svog praviteljstva, za sebe taksu naplaćuje, pa otišli oni iz Beograda na parobrodu ili našem kaiku, bavili se onamo nekoliko satij ili dana? I da l' se to pravo upražnjava kod nas, u smotrenju sviju putnika sa strane?).

e. Da l' je onako ugovoreno, da parobrod Dijana ovamo niže svoje šlepove uz nameštenu skelu svoju, i tako sve više prostora vata sebi, — i da onoliko mesta zaprema espapom koji on

nosi, i ako jeste, kakva je to nužda naterala, da se ono, što je najpotrebnije ne samo za Beograd i njegove trgovce, no i za celu zemlju, ustupa strancima, i da li se otud dobiva onoliko prihoda, koliko je dosada našim brodovima i neugodnost svima uobšte, gledeći kako se stranci šire po onome, što je naše i što nam je od velike potrebe, a naši ljudi pogurkuju se i poturkuju ovamo onamo sa svoim lađama i espapima.

(Uslugom ovom, koja je strancima bez ikakve nevolje učinjena, dotle je došlo, da su letos izašiljani indžiniri, da glede za nas drugo mesto, gde će se izvan namestiti; pa su promatranja činjena oko „venecije“ i „ispod kamena“ gde sakadžije vodu zaitaju; i tako bi se đumruk i magaze na Sava-Kapiji morale ostaviti, pa onamo sve novo podizati. Ako je slobodna plovitba izrečena i ova za Austriju važi, da l’ bi onda austrijsko ministerstvo finansije ili austrijska vlast dopustila i gledala, da naši parobrodi, da ij imamo, tako staju gde oće, i sebi mesto osvajaju koliko oće?)

f. Sa strancem jednim, bez nužde, učinjen je ugovor, te je ovaj na izvozu ispod đumruka na Savi namestio neku daščaru, s pravom da putnike poslužuje sa sladkišima; no on je posle počeo i piće onde točiti, pa se ne samo to trpi, no i još gledi, kako on nameštajući sudove, astale i druge nakarade, sve više mesta zavata oko one daščare, i sve većma zaprema ono mesto, što nas je dosta znoja stalo i koje nam je odveć potrebno.

(Na ukrašenije Topčidera, budžet određuje svake godine 1000 talira, dakle za neku, nama još nepotrebnu ugodnost i z d a j e s e , — za saksije cveća i druge bezpoleznosti — ponajviše u A u s t r i j u t o l i k a s u m a n o v a c a , d a s e u k r a s i T o p č i d e r na našu ugodnost, a k r a s n o i p r e p o l e z n o m e s t o n a S a v i u s t u p a s e s t r a n c i m a t e g a r o j a t e svojim kamenim ugljem, i kojekakvim nakaradama).

5. Naša je policija u Beogradu odpre primala, izviđala i presuđivala tužbe na strance od naši ljudij i t. d., ali u prisustvnu jednog Konzulatskog zvaničnika, a presude nad strancima izrečene nemože naša vlast izvršiti, no ij na taj konac šilje Konzulatu. Austrijski konzulat odrekao je taj postupak i izjavio da naši ljudi traže u Konzulatu udovletvorenja za protivzakone postupke kakve austrijski podanika i zaštićenika u Srbiji. Sad se opet razneo glas da je pomenutij Konzulat pristao, da se postupa po starom. Ali stari postupak ništa drugo nije no samo to:

a. da mi badava izdržavamo svoje zvaničnike, koji će oko tuđeg posla u zalud piskarati, i tako trošimo novce u vetar; a b) da mi predašnjim postupkom u izviđanju i osuđivanju stranaca što su među nama, ove smo samo sve većma sebi na vrat napuštali, jer presude policajne nad strancima izrečene, od dve — od tri godine gotovo reći nikako ne izvršuju se, no leže u Konzulatu, a time se stranci osvedočavaju, da im naša vlast nemože, a njina neće ništa, pa ma oni što činili, i tako se sve većma raspuštaju u samovoljnim postupcima, pa čine što im je god volja.

(Poznato je da je austr. Konzulat izvršio dve-tri presude nad svojim podanicima, ili bar odgovorio je našoj vlasti da ij je izvršio, ali zamenivši zatvor novcem ovaj je sebi zadržao, sa izgovorom da novčana kazn pripada onoj vlasti koja presudu izvršuje!! Na ostale, koji na stotine ima, ni odgovora nema).

6. Koliko se kod nas viče na suđenje kod građanski sudova, tolika je veća vika na naše policajne sudije; tim pak veća, što su građanski sudovi ponajviše s toga nezgodni, što se kod nji poslovi dugovlače, ali su policajna suđenja ponajviše nepravedna i neograničena, tako da onaj, kome je izbliže poznata praktika, koja se upražnjava u osuđivanju i kaznenju naši ljudij po unutrašnjosti, na tvrdu silu mora držati, da sudije policajne sa onima koje osuđuju i nad koima kazn izvršuju ili nisu jedne vere, jedne krvi i narodnosti, ili nisu u zemlji ovoj nikakvi zakoni izdati još, koima bi se sudijama pravac propisao i ruke im se za njega vezale.

(Vika na građanske sudove u javnosti samo veća je od one na policajno suđenje, zato što parnice kod prvi imaju ljudij koji su glasa jačeg, al’ od batinanja zakloniti; a mlogobrojnija niža klasa, koja nepravde podnosi od strane policajni činovnika, samom niskoćom svojom ubijena je u glavu, pa se redko koi i pojavi, da se tuži na zlo koje trpi).

Slučajeva kakve navoditi značilo bi u roj pčela darnuti, no opet ću čuda radi dva samo navesti, i to:

a. Seljak jedan imao je svinje koje su se navadile u tuđe useve. Onaj što mu je šteta nanošena dosadio je već kmetu tužeći se, i ovaj, posle mnogog zatvaranja oni štetočini svinja i opominjanja nevinog pritjažatelja, zapovedi oštećenome, da ubije ono krme, koje mu opet ogradu provali; što onaj i učini. A kako ovo nije daleko bilo od sreskog starešine, onaj što mu je

štetočino krme ubijeno, potuži se odma ovome, koji pozove odma obtuženoga i odcepi mu onoliko batina koliko je god teo, pa se posle još pohvali nadležnom kmetu, kako je i zašto onoga dobro iztukao. A kad mu kmet primeti, da je on zapovedio da se štetočino svinče ubije, onda kapetan, znajući da kmet ima pravo to narediti, okrene drugij list, pa kaže da je čoveka onog kaznio samo zato što mu nije odma došao, kad ga je pozivao, dakle zbog neposlušnosti policajnoj vlasti. Ovako nek' je stavio, ako je teo, posle u spisak presuda policajni, pa neka mu kogod oće presudu tu pregledi, naće je da je umestna i zakonu shodna; pa neka se onaj tuži posle kome oće, i nek' traži ko će mu svedočiti za što ga je kapetan izbio, je l' za ubijeno svinče ili za neposlušnost prema svojoj vlasti.

b. Drumovi kad se prave, onda se, po izdatom propisu, na svako selo opredeli po onolika čast gradećeg se puta, kolika je u kome sarazmernost u porezkim glavama. Praveći seljaci u jednom okružju drum, iz jednog sela, u kome su ljudi pošteni, izišlo je više nji na taj posao neg što treba, samo da pre svrše, a iz jednog opet mlogo manje neg' koliko je potrebno da na selo njino određen prostor druma na vreme izrade; pa kad je ovima ostalo puta nesvršenoga, a oni prvi svoj deo istoga svršili su, nastojavajućij sreskij starešina zapovedi, da se oni, što su svoj posao svršili, ne razlaze, no da rade na delu oni neuredni seljaka, na što se oni nisu složili: zato ij onda vlast oma poviše od 20 nji telesno kazni k a o n e p o s l u š n e s v o j o j v l a s t i , pa nigde posle nenađoše udovletvorenja, makar da se prilikom ovog kaznenja tako nečovečno postupalo, da je nekima krv iz debela mesa lopala i da je jedan od kaznjeni od batinaša dostao neizlečime bolesti.

(Što se za jednu zimu izda 1.000 (iljadu) talira za mekinje potrebne stoki u Topčideru, toliko za kojekakve nakarade i bezpolezne kipove, poleznije bi bilo, da se za te novce drumovi grade, pa ma se posle od naroda naplaćivali, prirezom natrag iskali, no što se narod od rada otrže i po drumovi tera, pa jedan na drugog odlažući samo dangube).

Sva, pa i ova samovlastija i nečovečna postupanja sa ljudima našim, događaju se iz ova tri uzroka:

aa. Što je postupkom u policajnom suđenju, otvoren put samovlastiju, bolje da kažem: postupkom koji sad postoji, propisane su neke forme koje se po artiji nabljudavaju, a u praktiki je staro samovlastije, koje je tim teže po narod, što je osuđivanje policajni krivaca uzeto ispred građanski sudovi, pa dato vlasti, kojoj je batina u rukama i koju ponajviše sačinjavaju lica, koja iz vojinstva izlaze, gde se obično strogo drži kazni batinanja.

Napomenuo sam, da će presudu onog sreskog starešine, što je seljaka onog za ubijeno svinče tukao koliko je teo, kad ode na pregled, nadležna vlast, bez svakog primječanija, naći da je umestna. Jer on je naveo da ga je kaznio za neposlušnost vlasti što joj nije odma otišao; da mu je udario samo 12 batina, i da je to bilo u prisustvu dva kmeta. A ovamo izbio ga je što je ono učinio na što je dobio od nadležnog lica dopuštenje; udario mu je 25 ili i 29 batina; bez ikakva kmeta. Ako se kaznjenij tuži zašto je bio bijen i koliko mu je udareno, po prvoj točki tužbe, biće uteran u laž, jer se može biti bio i uzvrdao te tražio kmeta pa da on ide s njime kapetanu, i tako nije iz oni stopa pošao; a ko će mu svedočiti što o broju batina? Pandur, koi ga je udarao? Ili drugij koi seljak ili kmet, koi se mogao desiti i gledati? Bože sačuvaj! Dosta naši ljudij ima koi u građanskoj parnici neće da svedoče istinu, dok se zakletvom ne prinuđavaju, a da on svedoči od svoje volje i po čistoj savesti u onoj stvari, koja je protivu vlasti, i to protivu one vlasti koja drugij trećij dan vrlo lako može naći uzroka, da mu kikom zavrne kako joj je volja, i osveti na štetu njenu izušćenu istinu. Batine se i đavo boji.

(Kad se ko žali da ga je policajna vlast nepravedno ili preterano osudila, njegova se tužba tuženom sudiji pošlje da na nju odgovori, i da pošlje akta s presudom. Sudija zna šta je u presudu zaveo i kakve je §§ naveo, a nije toliko malo pametan, da kaže ono što je učinio preko reda i zakona, pa na osnovu presude i odgovora tuženog sudije, dobije kaznjenij udovletvorenje takvog da ga može smatrati ravno pretrpljenoj kazni, a suviše navuče na sebe mrzost sudiji koga je tužio, pa jadna mu majka bude u prvoj priliki.)

bb. Drugij je uzrok samovlastjama i nezakonitim postupcima, što se po narodu našem od strane policajni vlastij viđaju, što je administracija kod nas postala mrtva forma na artiji, koja se samo šarabatanjem prakticira, a u dejstvitelnosti je sasvim popustila i oslabila. Od najnižeg seoskog knežčića (birova, vikača) pa dokle god oćeš naviše teraj, sve se to ravnodušnim pogledom prelazi i kroz prsti gledi i tako najveća istupljenija pretrpavaju i zašuškavaju, ili propuštaju te se do krajnje nesnosnosti gomilaju, pa ako u tom kako ne

zastare ili vid ili mesto ne izmene, onda se izvide, presude preko neke forme pređu, pa onda ponajviše: ajd opet iznova.

(Na Skupštini petrovskoj 1848. godini predloženo je (točka 61) da komisija jedna svake godine ide po okružjama i pregleda poslove sviju nadležatelstva, koje predloženje nije bez osnova, samo što je utoliko neumestno što je ograničeno na godišnju vizitaciju, koje bi opet bila samo jedna gola forma, na koju bi se uzalud samo trošilo. Pored postojećij propisa odnosno na administraciju malo bi što trebalo dodati, pa onda samo da se strogo nabljudavaju i za nenabljudavanjem neizbežna kazn sleduje. Ali kako da kmetovi ne čine šta oće u onom srezu gde sreskij starešina slabo i gledi, šta se po seli radi; kako sreske starešine da ne čine šta im je volja onde gde okružnij načalnik nije ni mukaet njinim postupcima, i po 5, 6 i 10 godina neode u okružje da ga obiđe? Kako okružni načalnici da ne čine koješta, kad im niko ne pregleda šta oni rade, niko ij ne kontrolira? Jedanput je samo izašiljan pomoćnik popečiteljstva da pregledi poslove po okružjama, pa i to je napred cirkulirano da će se on izaslati. To se zove trošiti uzalud novce na podvoz izaslatome činovniku, kao god što je zaludno periodično kontroliranje čega bilo. Tako n.pr. jedno nadležatelstvo imalo je u kasi svojoj defekta oko 500 # pa je uzelo od (ludog) čoveka za nekoliko satij te novce u poslugu i metnulo u kasu, te je komisija pregledala, što je najviše po sata ili sat trajalo, i tako kasu urednu našla!!!)

cc. Samovlastija i nezakoni postupci događaju se i množe od strane naši policajni činovnika, što se oni za dela svoja tako osuđuju, da im se povlađuje baš, da nezakonitosti čine samo ako oće, jer je za nji slabo koi tako osetno i drugima za primer kaznjen. Disciplinarne kazni znače koliko i ništa. Nisu naši činovnici baš tako vrlo čuvstvitelni, da mare za praznu reč na artiji napisanu samo forme radi „ukor“ i „opomena“ kad oni tu artiju i preko toga tutnu gdegod gde će je slabo ko moći naći i viditi, i kad se osvedočava, da kazni takove neuzimlju se u račun kad se dođe do avansamenta, s a m o i m a l i s e s v o j i l j u d i j. Veće što redko je, preredko koga dosad postiglo, a i kome se oduzme za koi dan plata, ima on prilike i vremena nju desetorostruko nakrmiti. Pa i sve kazni koje su nad činovnicima dosad izricane, slabo su osetnije od napred spomenuti disciplinarni počem im sleduje pomilovanje i ako ne svakom baš odma, al’ po malom vremenu dobiti opet službu.

Od svega pak, najvećma oslobođava naše policajne činovnike, te čine istuplenja po najviše u grabežu, taj običaj što se po pokazanim prilikama uzdaju odma u ostavku i po ovoj penziju, kad se već samovlastjama njinim mera prevrši; pa ako ne mogu doći do podpune penzije, malo će proći, pa će dobiti opet službu.

(„B o l j e j e i m a t i p r i j a t e l j a n e g o b i t i p o š t e n !“ to je stih iz Solomonove mudrosti našeg vremena, koji se kao neka lozinka pronosi po kancelarijama)

(Jedan je međ’ svojim poverenicima tu skoro rekao: „N e k ’ m e p r e t r p e d a j o š g o d i n u d a n a o v a k o g o s p o d u j e m , p a ć u i m j a i s a m d a t i o s t a v k u “)

7. Jedna od najveći i najteretniji nepravdij i upravo globljenja, postalo je dočekivanje činovnika i njini služitelja, kad po narodu putuju. Kod prostog naroda našeg ušlo je to već u običaj da starešine i vlast svoju dočekuje, pa teret kakav s te strane ne bi ni uzimao na um ni u račun, ali samoživi i grabljivi ljudi lakomisleno služe se tim običajem, pa je to gostoljubive seljake naše za srce ujelo; pa to je povoda dalo, te je na Petrovskoj skupštini predložena molba „Da narod ne rani činovnike koj zvaničnim poslom po okružju putuju“ (točka 60)

Dočekivanje to čini se, isplaćuje se prirezom koi se na narod razrezuje po uredbi od 15. dekembra 1855. god. v. № 1345, ali time što je ostavljeno, da se prirez na to čini bez odobrenja i ozbiljnog kontroliranja više vlasti, čine se od strane policajni činovnika po okružjima pregrdna zloupotreblenja. Oko najmalovažnijeg posla kakvog učini se, naračuni se troška na doček činovnika, da se mora čuditi kad vidi gde je kapetan za jednim ručkom ili o jednoj večeri gde na konaku popio 5—6 oka rakije i 20—30 oka vina i. t. d. pa se to sve odobrava i propušta. Tako n. pr. okružnij prota najđe te pregleda kase crkvene i njine račune, što kod svake crkve najduže za 24 sata može svršiti, a na jednom mestu samo pokaže se trošak na njegov doček oko 500 groša! Da l’ je crkva ona mogla imati više čistog prihoda preko rashoda one cele godine? Ne bi l’ bolje bilo da je tih 500 gr. dodato kasi crkvenoj nego ij potrošiti u nabljudavanju jedne na po tabaka naš partane forme? — Sreskij starešina ode da proda pupilarno koje najsiromašnije imanje, za koje ne može da iziđe cela suma od 1000 groša, a selu onom učini troška dočekom 2—3 i više stotina groša. Takim postupanjem dotle se tera, da u

nekim okružjima prirez na doček činovnika po 20 do 30 iljada groša godišnje iznosi, a na mesti jedan srez po 10—15.000 gr. prireza tog u godini izda, i to sve spada na najsiromašniju i najobterećeniju klasu ljudij. Kmetovima to ne može biti krivo, jer se ovamo počaste uz kapetana il' ćatu, ovamo posle ništa u ime prireza ne plaćaju, ili ako što i plate na koju poresku glavu u kući, baš slabo i mare, jer su bar ono odpili. A i osim toga, oni nit' mogu, nit' imadu sve svatiti u račun, šta je gde po srezu preko godine potrošeno, pa prirez pokazan im pokupe i predadu, držeći da je baš onoliko bilo. Tako je n. pr. jedan sreskij pisar, izvršujući dužnost i sreskog načalnika, u jednom srezu preko godine 15.000 groša prireza na doček svoj učinio i pokupio, pa k a d s e s l u č a j n o n e k a k o o d k r i l o , kud je tolikij novac denut, pokazalo se da je u jednoj mejani samo s besnim gostima svojim p i j u ć i , časteći se i p u c a j u ć i oko 5000 gr. troška učinio, ostali oko 10.000 gr. upotrebio je na podmirenje poarane kase u srezu iz koga je kazn (kome, narodu?) premešten, i koje se poare trag sasvim blizu njega doterao. Ovome podobni, manji veći zloupotreblenja kojima se nije kao njemu slučajno u trag ušlo (samo), na sve strane pojavilo bi se kad bi se mak na konac terao i svaćale sume prirezom od naroda pokupljene, i izčipkavalo našto je svaka parica okrenuta.

(Da l' se pod imenom dočeka na činovnika, razumu svi pravitelstveni i narodni služitelji od najmanjeg do najvećeg? — Da l' obština jedna, koja na doček arhijereja 2—3 iljade groša učini, ima toliko polze od posete njegove? —)

8. Obštine naše po unutraššosti i u tom velikij teret podnose, što sveštenici nisu bezuslovno obvezni sediti u svojim nurijama i što se ovima plaća po potrebama i slučajima; a teret je ovaj tim većij i težij što se sveštenstvo po više mesta polzuje tim svojim stanjem i onim uvaženjem i svetinjom, koje prostij ljudi naši imaju spram čina njinog, pa od oboga zloupotreblenje čini i samo na to ide kako će što više zakinuti i naplatiti u koje bilo ime. Ovo se svuda viđa i primećuje. Tako n. pr. u jednoj našoj varoši stranac i inoverac jedan prešao je i u podanstvo naše i u krilo pravoslavne crkve, pa se odma i oženio srbkinjom, i ovo poslednje stalo ga je oko 40 cv. što je izdao sveštenstvu! (Ovake ljude u drugim sektama i verama predusretaju sa obdarivanjem, a kod nas s globlenjem; onako nam se i krivi crkva istočna sa sviju strana.)

Vrlo bi dobro bilo kad bi se sveštenstvu odsekom plaćalo, kao što će jamačno od njine strane to biti i predloženo, — pa da se preseče svako i najmanje naplaćivanje po taksi. Onda bi prestala globlenja, prestalo bi rasprostranjavanje i utemeljavanje kojekakvi sujeverja i skarednosti, što se sad viđa i čini na porugu, malouvaženje i oslabljavanje našeg blagočestija; jer može li veća poruga biti nego kad sveštenik čita molitvu konju; kad sveštenik u sveštenom odelu sveti vodicu u svinjskom oboru punom svinja i svinjski buva, pa onda stane na oborna vrata s krstom u jednoj a s bosiljkom u drugoj ruci i proterujuće se svinje blagosilja škropeći ij osvećenom vodicom? — A to mora da radi sveštenik, ako će da ima odašta živiti, mora to da utvrđuje i prepopučuje, ako nije lud da protivu svojij interesa ide.

MNJENIJE

K 1.

Ozbiljnije nastati da se sultanskij hatišerif o izselenju Turaka, izvrši.

(Na što je obećanje pod 26. tačkom rešenja na predloženja Petrovske skupštine?)

K 2 i 3.

Popaše na svaku glavu marvinčeta da se naplaćuju u polzu obštinske kase; govedar koi se uvati da je ispod ruke primio predase koje marvinče, duplo da plati, a tako i našinac, koi bi u tome prevaru učinio. Turcima da se neda nikako izlaziti u šume i u sela, radi nabavljanja svoij potreba; nek' uzmu sebi liferante; dosta je što se pijacom našim služe. — U Užicu da se drži jedan batalijon voinstva, da Turcima staje na put činiti nasilja.

(Pijacu beogradsku ako nedadu i nepomognu poravniti i pokaldrmiti, da se izmesti izvan šanca, pa ni jedan Turčin da se nesme na njoj viditi. Sad se Turci i Jevrei viđaju na više puškometa od varoši izlaziti pred seljake, te grabe i prekupljuju stvari, koje posle skuplje prodaju.)

K 4. a.)

Dok mi dočekamo da se traktati prouče i rešetaju, pa po njima što među nama uredi, dotle ćemo dosta gorka leba izesti i krvi se svoje napiti od razuzdani stranaca; zato bi odma trebalo priteći onim sredstvima, koja su nama u vlasti, a ta su da se izda zakon ovog sadržaja odprilike:

1. Svakij onaj, koi stranca u svojoj kući, dućanu, mejani, kafani, vinogradskoj ili kakvoj

bilo zgradi i imovini pod kirijom, u kvartiru, pod izarendiranjem čega ili i u službi svojoj drži, kako pred policajnim tako i pred građanskim i svakim zemaljskim sudom odgovara, plaća i kazn trpi u ime njega za svako njegovo prestuplenije ili zločinstvo, za svakij nered i neurednost.

2. Koliko god koi srbskij sažitelj strani pojedini lica ili pojedini familija, u kvartiru, na svom kakvom bilo dobru drži, onoliko danaka na glave i uz nji pripadajućeg prireza obštinskog da plaća, onoliko svakog tereta obštinskog ili obštenarodnog da tegli.

Zakon da važi od 1. maja 1859. god.

(Ovo bi učinilo da bi se stranci morali uljudno vladati ili nedobivši kvartira i drugog zanimanja, od nas ukloniti se, pa ako bi se i pomogli turskim kućama i zgradama, ne bi nam toliko dosadni bili; no imali bi posla s njima Turci, koi su njima i pravili traktate.)

b)

I prema strancima i njinoj stoki postupati, kao i s Turcima i njinom stokom. Vidi gore K 2 i 3.

c.)

Na svakoj skeli našoj, gde obično trgovačke naše lađe staju, sagraditi po jednu skelu, za pristajanje strani brodova, pa koi se god pusti da plovi našom obalom, da se mora podvrgavati našim policajnim merama i po jednog našeg činovnika na sebi nositi i t. d. —

d.)

Prema zemunskom parobrodu i putnicima na njemu u ravnoj meri upravljati se, kao što se na austrijskoj strani s našim ljudima postupa; naplaćivati prevoz od svakog bez razlike, pa ma sat, ma godinu ovde bio.

e.)

Kad se uredi po napred kazanom pod c.) da se sve digne i daščare i skele što nije naše ni našeg Pravitelstva.

f.)

Da se digne sasvim i mesto očisti.

K 5.

Zaktevati izvršenje presuda i naplatu za svaku; za koju se za izvestno vreme ne odgovori ili se novci ne pošlju, da se obustavi od novaca, koi se dobiju za prodata dobra nepokretna, koja stranci ovde imaju. A više ni ispitivati ni osuđivati prestuplenja strani podanika, ako se ostaje na dosadašnjem, da naša vlast nemože presude izvr-šivati. (Ako bi se dogodilo, da Konzulat agente svoje šilje po srbskim kućama ili i u unutrašnjost, kao što je tako radijo, radi izvršenja svoij naredbij, da se sa agentima postupi od strane naše vlasti, kao sa običnim beguncima, da se najbližoj austrijskoj pograničnoj straži predadu na revers i za nji naplate troškovi propraćanja i prevoza.

K 6. a. a.,

Policajnij zakonik s postupkom suđenja po njemu u red dovesti; sa sudijama koi meru preteraju, kao i sa onima, koi u osuđivanju oslabe, strogo postupati, odgovoru i kazni osetnoj podvrgavati ij, naknadi štete ili pričinjenog zatvora, kazni kakve bilo, kratkim putem osuđivati.

b. b.,

Nadziravanje i kontroliranje strogo da se uvede i izvršuje: oslabljavanje u tome osetno da se kazni.

c. c.,

Da bi ceo tečaj, sva delatelnost Pravitelstva našeg i njeni nadležatelstva, činovnika i zvaničnika, boljij, uredniji, čovečniji vid dobila, trebalo bi umoliti visočajšu glavu, da za blago zemlje i naroda, za obdržavanje dobrog mnjenija o nabljudavanju pravde i pravice kod nas, pomilovanija, praštanja čini sa s h o d n i m i z j a t i j a m a (Ustav točka 3. pod e.) a ne, da veliko — i blagodušijem svoim jednim pomilovanjem na stotine uzdisaja proizvede, nečovečnost primerno nekaznjenu propusti, i još zlodjej zvanijama da se nagrađuju.

Zato svakij onaj, koi se sudom zvanija liši, bio pomilovan ne bio, pravitelstvenu službu dogod je živ da nemože dobiti;

Popečitelstvo, koje bi takvo lice, ili i ono, koje je pokazanim istuplenjima prinuđeno ostavku dati, pa tako ne samo zlodjelija njegova pretrpaju mu se, no još i penziju dobije, — po vremenu predstavilo za narodnu službu, da je odgovorno pred Narodnom skupštinom il' Sovjetom i da se ono lice bez svake presude i penzije iz službe odpusti;

Činovnik ili zvaničnik da se nemože u ravnom stepenu ili kačestvu više od dvaput premestiti ni za kazn ni po molbi; no ako na mestu gde je drugij put premešten, nemože ostati, da se odpusti bez penzije;

Kakvu god kazn pretrpi činovnik ili zvaničnik, da mu se rešenje u kratkom ali po svima točkama krivice učinjenom izvodu, sredstvom zvanični novina javnosti preda.

(Pomilovanije apsenika, koje se gotovo bezrazložno nazvati može, a ne sa shodnim izjatijem, dovodi jedno te jedno lice po dvaput po tri u Topčider; a koliko ij ima, što su se

izvestili, pa im se zločinstvama nemože u trag da uđe ni da se opet pošalju u Topčider i na pomilovanje?).

K 7.

Ako će se na seljake samo udaren namet, koi se po svoj prilici od Turaka povlači, da seljaci samo u izuzetnom obterećenju stoje, i činovnike pravitelstvene sa služiteljima, kad zvaničnim poslom putuju, rane, i dalje zadržati, onda da se dužnost ta preobterećene klase one žitelstva izvestno propiše i pravilima ogradi, da lakomisleni ljudi ne čine od toga zloupotreblenje, zailazeći sa familijom, prijateljima i znancima svoima gostbe radi po narodu na trošak selski obština. Na to bi se mogla odprilike izdati ovaka Uredba:

1. Na činovničku personu zajedno s konjem određuje se na 24 sata 20 gr.; a na momka s konjem 12 groša na toliko vremena (doručak, ručak i večeru).

2. Svakij račun učinjenog troška na doček, pored odostoverenja nadležnog kmeta, mora označen biti delovodnom numerom sreskog starešina pa i načalničestva, sa kratkom napomenom kakvim je poslom činovnik onaj izlazio kad je dočekan.

3. Da je dočekan činovnik dužan označiti i vreme bavlenja i obroke; pa ako je duže vreme probavio nego za koliko se posao jedan obično svršiti može, onda da odocnenjem ili zadržavanjem prouzrokovan trošak, odma na mestu naplati od vinovnika toga.

4. Više lica uza se, ako uzme činovnik, bez naročitog opredelenja predpostavljene mu vlasti, pa se i na nji što uračuni, da se ne prizna, no da taj činovnik ili zvaničnik ono naknadi iz svoje sobstvenosti.

5. Prirezi na doček da se čine na koncu računske godine i to po onim računima (kontama) koje Načalničestvo rasmotri i, obeleživši ij svojom delovodnom numerom, akta po kome je rađeno te je doček dotičnij spreman, — odobri.

6. Za po godine, do konca meseca aprila, da se podnese popečitelstvu račun od prireza i t. d.

(Prirezom se plaća: pravljenje crkvij, škola, primir. Sudova, mejana, apsana, koševa obšt., sreski kuća i svega toga opravljaše i u dobrom stanju izdržavaše. — Plaćaju se kmetovi, učitelji, pisari prim. Sudova i t. d. i t. d.)

Original. DAS, S, № 148.

TEGOBE STANOVNIKA SEOSKIH OPŠTINA

50.

Kladušnica, 20. novembra 1858.

Predstavnici kladušničke, dždežeračke i sipske opštine Skupštini — da se ukinu nameti izvan određenog godišnjeg danka, das e vrati zakon o slobodi seče drva, da se smanji arenda za ribolov, da se smanje obaveze za opštinske koševe, da se ograniče prava doseljenika na besplatnu zemlju, da se smanji kuluk.

Obštine Dždežeračko-Kladušničke i Sipske, koje on predaje svoim izaslanicima i želi, da oni ovo Narodnoj skupštini predadu i sve po redu radi olakšice narodne predlažu, a to su:

1. Kad je Svetli Knjaz milostiju Božjom na vladenije stupio, i narodom srbskim izabran bio, bilo je pred svima tu prisudstvujućim narodom izrikom kazato, da se od naroda našeg iziskuje samo da danak godišnji od pet talira plaća, i da drumove sami sobom pravimo, i da se više ništa ni od kog zahtevati neće. Po ovome naše Pravitelstvo želeći izobražavati narod svoj zavelo je fond školskij, od kuda ćedu se djetonastavnici deca našij nagrađivati, na kome postupku svi smo skupa blagodarni, i ostaćemo prepokorno — blagodarni i zadovolni. No sada se osim toga na narod naš ubogi nametnuli neki, i to takovi troškovi činovnički, da skoro neke godine i prevaziđu jedan godišnji poreznij danak, za koga možemo kazati i nazvati ga trećim godišnjim dankom.

2. Pored tog danka, fonda školskog i ti činovničkij troškova, nametnuto je na naš narod još po dva cvancika godišnje, pod imenom Grabovici okr. Krainskog srezu Ključkom. A

zbog čega mi toliku sumu novaca Grabovici dajemo to nismo ni od čije strane izvešteni; da posumnjamo da je u ime činovničkij troškova, to ne treba, počem mi sami naše činovničke troškove, na koje se u prvoj točki pisma ovog i žalimo, sami plaćamo i niko nam u te ne podpomaže, daklem zašto bi toj obštini svake godine po 16. groša čaršijskij davali.

3. Do sada nam je bilo slobodno drva seći od lika ličine praviti i sebi i drugima na prodaju, i od šume listnjake praviti i samo smo za objavlenija plaćali i nikakve druge takse nismo plaćali s čime smo zadovoljni bili, pa kako nam to zabranjeno više činiti, no da moramo svako drvo ponaosob izvestnom taksom plaćati, i tako kad bi koj hteo kakovu kućicu da sebi dečicu od nepogodni vremena sačuva načiniti, morao bi takovi najpre pored sviju drugi svoi troškova, za samu šumsku taksu po 200 i 250 groša platiti, moramo se svi skupa žaliti za olakšanje. Isto tako sekli smo po koja kola drva i na pijaci našoj prodavali, odkuda smo nuždna sebi nabavljali, i od lika smo se spomagali, jer nismo morali za svako uže u čaršiju ići kupovati, no smo sami takova pravili pa i drugima prodavali od koi smo dva načina i životarili. U vreme pak kad nas godina u selu izda, budući da nesmemo listjake praviti moramo stoku našu pošto zašto prodavati samo da nam pred kućnim vratima naprasno ne propada, pa jošt pored sviju prepona i zabrane jošt moramo i čuvare plaćati po 200, a kome i po 300 groša čaršijskij.

4. Pa kako nam je ovo sve dosad navedeno zabranjeno, i kako smo i s tolikim troškovima obterećeni, pored toga jošt se i sva radnja i plovidba ovog kraja dunavska prekinula, koje nam je najveća podpora bila, od kuda smo daže i sam naš godišnji danak mogli plaćati.

5. Od kako je postavljena dunavska arenda nad ribolovima pa do danas svagda je bila arenda umerena, jer smo na alate naše s koima ribu vatamo, a imeno: na oranicu po dva i na alove s koima se sitna riba vata po 4 cvancika plaćali, i đumruk je naplaćivao tj. arendator svoje samo od morune, jesetre i jastoge ribe, a sada naprotiv, podigla se arenda na oranicu po 12, na alove po 60 cvancika godišnje, i đumruk naplaćuje svaku ribu samo ako teža bude od 20 oka po 22 groša ½ od stotine. — U obštini Sipskoj imali smo jedan vir u kom je kad više kad manje ribe jednako padalo, ali niko dosad zakupac bio nije, no mi smo redom žitelji sela tog imena hvatali, te smo i svoim dečicama odnosili. Sada pak i to smo izgubili jer je se već počeo davati pod arendu, i nama se već zabranjuje u njemu ribe hvatati. Ovakim postupcima lišeni smo sviju sredstva, s koima smo koru hleba zasluživati mogli, da jadnu siročad našu zaranjujemo, i moramo se robovim tuđim učiniti.

6. Kad je prvi i drugi put naredba od visokog Pravitelstva našeg pročitana, da obštinski koševi po svima obštinama ima, onda je i to pročitano da će narod dužan biti bezplatno građu za pravlenje vući, a da će se što se novčanog troška ticalo bude iz kase obštinske izdati, i jošt da mi tima dužni budemo davati po 63 oke kukuruza u korenjima. Sada se trošak novčani na porezke glave razrezuje, i jošt k tome 63 oke kukuruza dajemo; pa kad jedan koš po veličini svojoj košta po 12 hiljada groša i više, to šta se može misliti po koliko će jedna porezka glava platiti u obštini koja više nema nego 200 glava i manje. Mi smo svi uobšte možemo reći ubogog stanja, i kad nam takvi troškovi pripadnu da moramo platiti, mi se moramo zaduživati i svoja dobra zalagati trgovcima koi nam novce pozajmuju ili pak kukuruze kad nam ni toliko u njivama našim ne rodi da svoje kuće izdržimo, a kamo li da košu damo; koi kad novce po- zajme uzimlju nam po 4 groša mesečno a neki i po 8 mesečno po 1 # carski, a kukuruza koj uzme 100 oka ove jeseni to mu mora dati do druge, 180 oka. Kad nas i ta jesen izda i ne rodi nam kukuruz za dosta, onda nam uračunaju do druge jeseni 400 oka pa jošt da mu dugujemo i interes gore pomenuti plaćati koga nam u glavno uračuna. Ovo su dva glavna načina zašto se i na to žalimo jer u propast vodi nas.

7. Pored sviju nedostataka i patnje našeg naroda prilikom ovom sa novodoselivšim se Banaćanima mnoge smo zemlje izgubili, koje su od nas oduzete i njima predate, i jošt kakvu zemlju? Zemlju koja ne samo što je plodna i što usevom svoim sav ovaj srez zadovoljava, no jošt obdelanu i jošt sa usevima našim kakvim premerivane su zemlje naše, nama zabranjeno više nazivati se gospodarom baština naši, no da dok oberemo plod prestati moramo od pritjažanija što se mesto zove „džeribaša“ u kome su većina naroda našeg baštine imali; a ne zemlju koja nije obdelavana ili zapuštena, ili da gospodara svog nema, no jošt u prisudstvu gospodara koi gledi de mu se zemlja oduzima i kao od otečestvenij sin da više nije gospodar očevine svoje, već sa prekrštenim rukama i plivajućim očima u suzama i uzdišući poći, koi je i otca i deda i pradeda i sve svoje praroditelje ovde u Srbiji saranio, a koga su roditelji i krv

svoju nepoštedno za ljubov lepe budućnosti potomaka svoji prolivali i za ljubov otečestva svog svake bede i nevolje podnosili. — U ovim našim obštinama nije tako veliki prostor za obdelavanje, no jedan mali komadić između samog Dunava i planina ležeći, zbog čega smo i samu stoku našu i obore pozatvarali i njive pred samim kućskim vratima načinili, no uzalud smo i to učinili bili, jer kako nam je u Džeribaši, tako isto i ovde sve oduzeto bilo, i Banaćani učinivši se gospodarima ovij zemalja nisu hteli ni gotovu carinu opraviti, no tako u nezagrađenoj baštine ujehali, i kako koja stoka uđe taki je stanu sa koljevima i batinama nemilostivo tući dok je naposletku sasvim isprebijanu na polje izvuku, i nemisleći se na to, da je od ove jadne sirotinje ona zemlja oduzeta i njima po 10, 12 i po 14 lanaca zemlje ustupeno; i to toliko koje ovde ni jedan više od 5 lanaca nema.

8. Osim sviju kulučni i beglučni poslova pretežio nam je Majdan-Pekskij kuluk, koi od kako se je otvorio raditi pa do danas jednako smo prinuđivani ići i raditi, s tim da će nam se plaćati, koje je i učinjeno, plaćano nam je po 5 groša i to na čoveka i na kola i volove, koje se može kazati da smo više badava nego za novce radili, jer kad se uzme kako siromaškij narod naš jedva je, sirotovajući, odvajajući od svoje duše, kupio po jedan par volova da se s njima zarani, pa otišavši u majdan pod moranje raditi za 5 groša, vrati se kućama bez svoji volova u koima je svu nadeždu imao i polagao pa je pet groša platio sa 20 # cesarskij, a sad izgubivši poslednju zaranju svoju mora on na jednu, žene na drugu a deca na treću stranu ići i služiti za koru leba, sviju je sredstva lišen s koima bi se boljoj budućnosti nadati mogao, i s koima bi mogo danke i troškove godišnje platiti.

9. Od kako je Srbin božjim providenijem nas iz varvarski ruhu otrgao do danas, ove su selske meane radile i otvorene bile. Sada su se i one zatvorile i zahteva se da svaka meana po planu mora biti načinjena. — U ovim obštinama ne bi nuždno bilo da takove ima, premda i jesu na drumu sela sva, ali opet velimo skupa da ovde nuždno nije za takove meane, jer su blizu varoši naše Kladova. Ovdi trgovac ne prenoćiva no do varoši dođe pa dalje neće. I zašto bi on u selo došao noćivati, kad i sam arendator naš selski iz iste varoši sebi nuždna nabavlja, gde se jasno razume da onaj koj tima prodava hoće dobiti a potom i arendatori hoćedu. Dakle trgovac prvo zato neće u selo doći što mora skuplje plaćati a drugo zato što mu je varoš blizu i nikakovi prepona po putu nema. I kad su u takvom obstojatelstvu sve meane naše selske, tu ni jedan arendator ne sme se usuditi da onom koi bi kafanu po planu načinio po 30 ili 40 # ces. godišnje isplatio po čem ni on toliko prepazariti neće kroz celu godinu dana, a kad se još i arenda tome priračuna?

Ovi navedenij u devet točkij uzroci dovode nas do propasti. Zato mi svi skupa dole potpisani u ime celog našeg naroda prepokorno molimo visoko naše Pravitelstvo, da nam olakšicu u ovim točkama označenu tužbu i smetnje izvoli učiniti, za koje ćemo mu večiti spomen u srdcama našima učiniti.

I nazivamo se prepokornij izbranij obštinari:

U Kladušnici
20. novembra 1858. godine

+ Kostadin Trailović Pištolj
+ Štefan Šeremet
+ Vasilije Spuneće Vulpić
Žitelji sela Kladušnice

+ Adam Popović
+ Đorđe Dolbočanu
+ Nikola Krdžalija
Žitelji Dždžerački

+ Đorđe Tomić
+ Kalvin Dimitrijević
+ Nikola Dobre
Žitelji Sipski

Da je ova navedena želja celog obštetstva ovog istinita, i da su gore podpisani ljudi dostovjernoj to primiritelnij sudovi Kladušničko-Dždžerački i Sipski pečatima i podpisima svoima svoim osvedočava.

Pred. Pr. suda obštine Kladušničko-Dždžerače

U Dždžerovcu, 20. novembra 1858. godine

Nikola Mare
Članovi:
Đorđe Zabun
Vasilije Sorej

Predsedatel Pr. suda obštine Sipske
Jon Kostandinović Tutuloša

U Sipu 21. novembra 1858. god.

Članovi:
Đorđe Džan
Lazar Tomić

Original. DAS, S, № 128.

51.

Golubac, 26. novembra 1858.

Stanovnici sela Golupca Skupštini — žale se na visoke arende za ribolov, na zloupotrebe opštinskih koševa, na ograničavanje broja dućana, na zloupotrebe opštinskih izvršnih vlasti.

Punomoćije

koim opredelenog izborom narodnim našeg deputirca Ognjana Miloradovića, rodom iz Golupca, Sreza Rečko-Zvižskog, Okružija Požarevačkog, opunomoćavamo, da može sva dela koja se na korist narodnju ticala budu, sa soglasijem ostali narodni deputiraca, no ne na uštrb ni Pravitelstvu zemaljskom, ni Svetlom Knjazu našem, u ime sviju nas i celog ovdašnjeg naroda, raditi na odobrenoj Narodnoj skupštini, i delati. Budući pak nalazeći se na granici Dunavskoj, i između ostalog, najnuždnije nam je ovde navedeno u svome redu od naše strane u Narodnoj skupštini napomenuti i ovo:

1. Nalazeći se pod planinom svojom obštestvenom a pri tom kao što je svakom poznato, da planinci sve svoje gruntove u planini imaju, kao: livade, krčevine, ograde sa usevima, i td. tako isto i naši gruntovi i svo uživlenije po planini rastureno, i koi je gdi od pre mogo zgodno mesto naći, tu je i krčio, dakle okruženi, od 10 sela koi svoje šume nimalo nemaju, u našoj svo leto drvareći, gazu naše livade, potiru, šumu bez obzira seku i kvaru pa i samu utrinu našu seosku svojom stokom dolazeći neprekidno u našu šumu popasu, tako da se nama stoka do najposle u velikoj oskudici bez popaše nalazi, po 500 kola u drva i u građu u jednu šumu dolazu, drva suva već moraju jednom nestati, kao što ij i nema, da ni sami ne možemo za ogrev takova naći, sledovatelno moramo za suva drva sirova seći, koje nikako nije pravo da jedno što šumu kvare i seku, a drugo svoje gruntove čuvaju i utrine od svakog, a nas svi gaze i upropašćavaju, dakle nuždno je da se ova sela od naše šume odbiju.

2. Vrlo bi potrebno bilo, da se srezka kancelarija u selo Golubac namesti, iz uzroka toga, što je udaljena, 7 do 8 sati mesta od granice Dunavske, što preko vrletni, planinskij i nezgodni mesta, dakle ceo bivši Rečkij srez, najveću nevolju trpiti mora i sa požertvovanjem samoga života u zimno vreme mora ići u gornju Kruševicu srezskom svom starešini, na pozive i druge svoje poslove, preko vrletni i nezgodni puteva; kao što se i dogodilo da je pre godinu dana jedan, imenom Nikola Sretković, rodom iz Voilova, putujući, od zime i nepogode vremena na putu u Gornju Kruševicu, svome starešini i umro, tako se više puti događalo da su smrznute ljude naišavšij čobani na putu ovom kurtalisavali. Osim ovog i susedni Austrijanci prelazeći mloge nam poare čine, konj, goveda, ovce i svinje prevoze, a to sve zato što udaljeni od srezske kancelarije, nemožemo skori saobraštaj dobiti, i takova zla iznaći, i predupreditи. Dakle kad bi se ova kancelarija u Golubac namestila, celom ovom bivšem negda Rečkom srezu mnogo bi shodnije bilo, i svaka se opasnost predupredila.

3. Sav Podunavskij narod mnogo negoduje na novo izišavšu Uredbu o ribolovu, jer svi oni vatali su i spomagali se od lova ribe, no svaki po malo, a sada od kako je ove godine arenda ribolovska podignuta, niko ne lovi, budući arenda velika, dakle silom arendatoru da izvadi novce za arendu od ulovljene ribe a sebi nimalo, na tolikom svom trudu.

4. Svakom je poznato da poštenij ljudi danas stradaju, a parničari, i varalice napreduju jer sud prima njina laskanja, i parnicu na dve ili tri godine produžava, tako, da siroma tužitelj mora u produženiju vremena i česte pozive traženo sve da potroši i izgubi, koje bi nuždno bilo odma, po dostavljenoj tužbi i priznanstvu presudu izreći. Kao i za lopove, koi se sada uče kako da kradu, počem u sud dođu, jer sud više veruje lopovu nego svedodžbi i, samo ako je tvrdog srca da održi jednu reč ja nisam, pak onda njegov sud, za koje bi takođe trebalo da strožije sudi jer mnoge se poare čine u narodu i sve više i više počinje se činiti i umnožavati a to zato što im se po volji sudi.

5. O Uredbi koja je pre 4 godine izišla da se naprave obštinski koševi, u koi će se kukuruz na glave od naroda uzimati, koim će se narod u vreme glada podpomagati moći, protivno je narodu; ove godine dogodivši se ukvaren kukuruz, koi je prodan, a narodu nikakva polza nije učinjena od tuda kao što je u pomenutoj Uredbi naznačeno da se na korist narodnju kupi.

6. Neobhodimo je nuždno narodu ovde u ovoj kapetaniji živećem, da se dopusti da više dućana u selu Golupcu dopuštiti i namestiti treba, iz uzroka toga što i ovaj sada nalazeći se nije opštinski no jednog lica, dakle postupa u prodaji po svojoj volji, a tek koi je tako valovit,

da se u svako doba prelaziti ne može, da narod ide pazara radi u Gradište, koje je 4 sata od nas udaljeno mora kupiti pošto nije vredno od jednog prodavca. Dakle između 25 sela potrebno je ovu udobnost celom narodu, a ne samo nama jednoj obštini i za udobni pazar, i prodaju svoju, da se takovi dućana više dozvoli.

7. Poznato je narodu da je ustavom zabranjeno troškove činiti u narodu činovnicima i pandurima njiovim, koje se sada svuda kod nas čini, tako da jedna glavna obština kao što je naša najmanje po 2000 groša preko godine potroši, a to je narodu mnogo protivno; osim troškova mezul i kuluk podvoza radi do Dobre i Brmice mora narod da deli, Dunavom; a koi kako činovnika tako i pandura doklegod svoj posao ne svrše od nas troše.

U Golupcu
26. novembra 858.

U ime celog ovog naroda
primiritelnij obštine Golubačke
svojim pečatom potkrepljava, sud.

Original DAS, S, № 13.

52.

Grocka, 8. decembra 1858.

Predstavnici Alaskog esnafa iz Ritopeka, Vinče, Velikog Sela i Višnjice Skupštini — da se smanje takse za ribolov.

NARODNJOJ SKUPŠTINI!

Ponizno podpisani u ime Alaskog esnafa opštine: Gročanske, Vinačke, Velikoselske, Ritopečke i Višnjičke, uzimamo slobodu, Skupštini narodnjoj, sledujuću molbu podneti i za pomoć moliti.

Po staroj Uredbi o ribolovu, plaćali smo mi alasi na čun po 3 cvancika, na trbok 9 cvancika, a na laptaš i alov 9 talira godišnje; a osim toga davali smo petu oku od uvaćene morune, jesetre, ksima i pastruge. Ovo je plaćanje za nas, sirotnoga stanja ljude, teško bilo, i sada, umesto da nam se olakša, iziđe nova Uredba, pre nekog vremena, po kojoj sada moramo da plaćamo: od čuna 12 cvancika, na trbok 6 talira, a na laptaš i alov 20 talira godišnje. Osim toga, pored morune, jesetre, ksima i pastruge davati i od soma petu oku. Ova je Uredba po našem mišljenju nepravedna i za nas vrlo ubitačna. Nepravedna je po tome: što u Srbiji danas na svoju trgovinu, zanat, špekulaciju i uobšte rad, niko ne plaća ništa drugo, osim poreze; a samo je nama učinjeno to izjatije, i samo smo mi izuzeti od opšte jednakosti i slobodne radnje u našoj zemlji. Ako ćemo mi toliko za našu radnju plaćati, onda treba i svakij seljak da plaća, pored poreze, nešto na svoja kola, nešto na plug a nešto i na motiku, isto tako svakij drugij majstor od svoga alata, i trgovac od svoje radnje trgovačke i na špekulaciju, pa bi onda i za nas pravo bilo, i moglo bi se kazati tek onda, da smo svi pred zakonom jednaki; a ovako mora se priznati, da mi više nego drugi plaćamo, i to valjda zato, što smo u zemlji najsiromašniji, i što svakij trećij od nas, ni krova na kući nema.

Ubitačna je pak za nas ova Uredba zato što mi nismo nikako u stanju pored poreza, od 5 talira, ovoliko plaćati, i moraćemo se ribolova okanuti, pa sebi drugij način života tražiti; a bogme svaka zemlja treba i alase da ima.

Molimo dakle Narodnu Skupštinu, koja se skupila za blago i sreću narodnju, da se i za nas siromahe seti i kod vlasti zauzme, da se, ako ne sasvim oslobodimo od plaćanja, to bar da po staroj Uredbi i unapred plaćamo, a ova nova sasvim da se ukine.

9. Dekembra 1858. god.
u Grocki

M. P.

Ponizni
Tanasije Petković
ustabaša

+ Nikola Beličić iz Ritopeka
+ Ilija Stošković iz Vinče
+ Mita Belčević iz Velika sela
+ Cvetko Lačić iz Višnjice

Privatan predlog Gročana crvenom olovkom.

Spolja

S.Miljković
M. T. Janković
P. Jovanović

Original. DAS, S, № 11.

53.

Predstavnici sela sreza timočko-zaglavskog i svrliškog Skupštini — protiv

opštinskih koševa, protiv ograničavanja slobode seče drva, za smanjivanje parničnih rokova, protiv visokih sveštenićkih taksi i drugih preteranih dažbina.

Visokopočitajema Narodna Skupštino!

Mi narod iz Sreza timočko-zaglavskog i svrličkog, Okružija gurgusovskog, usuđujemo se preko naši izabrani punomoćnika, najučtivije moliti visokopočitajemu Narodnu skupštinu, da bi našu u sledujućim točkama sadržeću se želju odobriti blagoizvolila.

1. Naša je želja da se obštinskij koševi unapredak ne drže a žito, koje se u njima nahodi ili da obštinskij između sebe razdelimo, ili da se proda i dobiveni za njega novci da se u obštinsku kasu ulože i da budu samo pod nadziranijem obštinara.

2. Radi smo što se sečenje gore tiče, da po starome načinu ista ostane.

3. O školskim novcima, koi se uz porez od svake porezske glave uzima, molimo izvestiti se, zašto ji sireč dajemo.

4. Što se tiče bolnice, postojeće u našoj varoši Gurgusovcu na koju smo po jedan groš prilagali dojako, izjavljujemo ozbiljno, da više davati nećemo, počem i najsiromašniji čovek mora g. doktoru za medicine, pa ma i samo nekoliko kaplji plaćati. U istoj točki želimo, da se i kula uništi; jer i ona nami velikij teret pričinjava.

5. Želimo znati, zašto starci od 70 do 80 godina, vrlo ubogij i duševnim silama već iznemogli, najpre po zemaljskom Ustavu od poreza razrešenij, sada opet na svakij porez po 5 groša plaćaju; zašto nekij starci, koi su svoje sinove izženili, i po njiovom zaktevanju iz kuće ji odelili nanovo čitav porez plaćaju, kad su oni tako oslabili, da nisu kadri ni hlebom raniti se a toli glavnij porez plaćati? Zašto njegovi sinovi, koi su bećari i po službama, moraju danak plaćati, i naposledku zašto kmetovi obštine na svakij porez po 5 groša plaćaju?

6. Što se dosadašnje očajanje na dugovremene parnice tiče, koje su od 5—6 godina trajale dok se ne izvrše, i toliko čoveka potroše, koliko ni sva višerečena parnica ne čini, želimo, da se to unapred poboljša, i neka najdalje do mesec dana izvršene budu.

7. Sveštenstvo neka ostane po pređašnjem načinu, t. j. kad je venčanje bilo 18 groša, opelo starog čoveka 18 groša i tome podobna, a ne kao što je sada kod nas na nekom mestu po tarifi, a na drugom po 58 i više groša, a naročito ono trikratno oglašenije poradi srodstva, jer svakij čovek nije u stanju, ako se vreme poklada približilo bude, a oglašenije nije se moglo tri puta učiniti 58 groša platiti; a što se bira svešteničkog tiče, molimo neka bude od kuće a ne od svake porezke glave uziman.

8. Krivo je nami što travninu plaćamo. Zato jednoglasno molimo da se to ukine, jer i na to moraju obštine velike troškove da čine.

9. Trgovcima da se za mc. dana izpaša ne naplaćuje, a posle kako se sa obštinarima sporazumedu, neka se onako upravljaju.

10. Naši kmetovi, koi su tolikim obštinskim poslovima obterećeni, da nikako ne mogu dospeti svoju kućansku radnju odpravljati, a osobito oni u koi je slaba zadruga u kući, trpe ne malu štetu, suviše kad se jošt doda, da oni za svoja obštinska delam bivaju paljeni, pa zato molimo visokopočitajemu Narodnu skupštinu, neka bi se na nji smilovala, i nekij novčanij povišak opredeliti izvolila.

11. Obštinska zemlja, koja se u svakoj gotovo obštini nahodi, nek se ne bi morala meriti od g. indžinira, kad bi kakav siromašan čovek zaiskao je, jer dolazak njegov s g. srezskim načalnikom, pričinjava takođe velikij trošak, nego neka to obštinari sami razdele.

12. Mi molimo da bi se nami što se građenja plota na granici i opravljanje karaule tiče, naknadi drugom kakvom olakšicom, jer mi svakij put po čitavi 15 do 20 dana tamo izdangubimo, osim toga neke obštine u Svrliškom srezu, moradu kupovati no 10 groša kola drva u tuđim zabranima, radi pograničnog plota, a kad ji na stražu oteraju, na štetu svoju po 5 groša prodaju ista. U slučaju kakve nesreće dužni smo na granicu u ponoć usred najljuće zime ići, i više puta po 10 do 15 dana tamo baviti se radi čuvaša.

13. Molimo da i varošani, koi do danas na nikaki kuluk nisu išli, od sada kad potreba bude, sa ostalim narodom taj teret nosi.

14. Želimo da se gospodin episkop Negotinskij, skupno sa polugimnazijom u Zaječar preseli, jer je našim đacima vrlo Negotin daleko, što je tu sredina eparhije Negotinske, sireč Zaječar.

15. Radi smo, što se pupilne novce tiče, da se onako isto primadu, kao što su u kasu predate.

16. U smotrenju novoizdate Uredbe o naplaćivanju prodate zemlje za potvrđenje tapije želimo da se i to uništi.

17. Komisija koja od strane suda na neko dogodivši se oparnično mesto, izlazi, i po vrednosti zemlje, što se od krive strane resum plaća želimo da se i to ukine.

18. Što se gg. činovnika tiče, koi od svoje volje ostavku daju, a posle uvažene ostavke penziju polučavaju, želimo da se to ukine, i po mogućstvu svoji dobara neka žive.

19. U našem okružiju nećemo advokata, koi nami veliku štetu sa svoim advociranjem pričinjavaju, od sada nikako.

20. Želimo da g. doktor, samo od svoje plate dužnost svoju izvršuje, a ne da za svaku fedu po 2 groša uzima, a što se tiče pelcovanja K. boginje, neka to ranije izvršuje, a ne kad oće momak i devojka da se venčaju onda kalemiti.

21. Obštinske novce nad koje je do sada g. kapetan upravljao, želimo da to više ne bude, već neka sami kmetovi sa svoim obštinarima upravljaju.

22. Počem u našem okružiju samo dva obštežitelna monastira ima, to želimo da se postave tutori, jer što se isti tiče, do sada su g. namestnici upravljali, mi primečavamo da u njima prilično prihoda imade, a mi o njima nikakovi račun ne znamo, niti se bar od rečenog prihoda u monastire što opravlja.

Naposledku 23. Što se pasoša za prelazak u Tursko iliti u drugo koje carstvo, tiče želimo neka po starom načinu ostane t. j. po 12 groša a ne po 24 na godinu.

Nadamo se da ćedu ove naše predhodeće točke kod visokopočitajeme Narodne skupštine, uvažene biti.

Predlog poslanika iz okr. knjaževačkog.

Kon. № 227.
Pročitano u Odboru 18. julija 1859.

Original, DAS, S, № 147.

54.

Zahtevi naroda gružanskog, lepeničkog i jaseničkog sreza — da se pozovu na odgovornost članovi Praviteljstva za razne zloupotrebe, da se ukinu koševi, da se vrati stara uredba o sečenju „gore“, da se donese novi zakon o parničnom postupku, da se urede tapije, da se uvedu političke slobode, da se povede postupak protiv zloupotreba sveštenika i službenika.

Mi, svi deputirci u ime naroda, koi nas je za njine poverenike izabrao, po želji njinoj predlažemo, i to

1. da nam se od Pravitelstva pokaže, zašto nije održana ona reč, koja nam je data, da će Skupština narodnja svake treće godine biti, nego je porečena, i ko je taj, što je u tome preponu stavljao.

2. Što je na svakij danak pridano po 60 para čar., ako je u ime škole, ili učitelja, to nam

3. da se objasni, gdi su oni novci, što se svakog polgodija kao tečenija porezskog, od svake danak plaćajuće glave po 1 cv. u ime fonda školskog uzima, i na što se upotrebljuju.

4. Da nam se pokaže, gdi su oni novci, što su u 1854^{oj} god. od svake danak plaćajuće glave po 1 # ćes. uzeto i na što su upotrebljeni.

5. Želimo znati, gde je takođe i onaj novac, što je 1856. god. od svake kao porez plaćajuće glave a i od oni, koi su neku izvestnu platu na uživanje imali, u ime Kara-Đorđevog nekog spomenika, načinom više iznuditelnim nego dragovoljnim uzet, i na kakvi je račun upotrebljen.

6. Oni 15 oka žita, što je na svaku porezsku glavu pre neke godine uzeto, radi smo takođe znati, na što je uzimato, i gdi je onaj novac, počem je isto žito u novac preobraćeno, i za kakvu je cel narodnu upotrebljen?

7. Uzeto je pre neke godine po pola cvancika na svaku danak plaćajuću glavu, u ime nekoga okružnog načiniti se, imajućeg špitalja za bolesnike, pa je i osim toga prije za nemalo od svake obštinske kase po neka suma novaca uzeta; dakle ta obadva puta na jednu i istu cel sakupljenij i dignutij novac, želimo znati, je li upotrebljen na namenjenu cel, i ima li se za narod od toga špitala, ako je doista već i načinjen, kakva polza, koje narodu po okružiju živećem, nije poznato.

8. Koševe, koji su pre neke godine postrojeni, da pri svakoj obštini poradi nepredviđene dogoditi se moguće nužde, postoje, tražimo, da se sasvim ukinu, a žito, koje je dosad u istim koševima sakupljeno, ili ako je gdi u novac preobraćeno, pod rukovanje obštinsko a i pravo njeno da se stavi.

9. Sečenje gore, kao i samu sobstvenost njenu, tražimo, da po starome uredbenom običaju ostane, a tako isto i šuma, da pod

raspoloženjem i pravom obštinskim ostane, kao što je ovo pravo narodnim običajem usvojeno bivše i pre bilo, nego što je ovo pravo obštinske usvoine uredbama okrnjeno.

10. Ispust ili atar zemlje gdi je bude imalo, predlažemo, da pod rukovanjem obštinskim a i pravom njenim ostane.

11. Predlažemo da nam se parnični postupak sudenja kod okružni sudova, bar ono suđenje, koje se računa bez ikakvi zapleta tiče, a i ono parničenje, koje se pred sudom sa kakvim pismenom, koje je dostovernim načinom napravljeno, pokaže i s istim dovoljno dokaže, koliko je više moguće, skrati, a po tome,

12. da se priznati dugovi, odma na prvom predstanku parnični strana kod suda, bez da se to sa kojekakvim ročištima i formama odugovlači, presuđuju.

13. Želimo i tražimo, da se advokati, ako je ikako moguće ukinu, jer ovi ljudi, bar zasada pri ovome postupku parničnog suđenja, i pri njinom dosta svakojakom za to spremljenom (s nekim izuzetkom) znanju, više zla, nego li dobra i jednoj i drugoj parničnoj strani, prinose.

14. Molimo Pravitelstvo, da se postara takvij Zakon o postupku parničnog suđenja izdati, koji će osnove narodnog običaja imati, i koi stvar u parničnom sporenju neće protezati, i po kome će moći svakij bez razlike znanja svoju stvar s pravom braniti a braneći se i dokazati, i onda dakle držimo, da će ona potreba, koju smo dosada u advokatima po dosada postojećem Zakonu o parničnom postupku suđenja imali, prestati.

15. Da se svaka tapija koja se pri prodaji kakve zemlje kupcu izdaje i koja se pečatom a i podpisom imena kmetova mestnog Primiritelnog suda sa pridanim još dva ili tri poštena komšije potvrdi, no to da bude pre, nego što se je doznalo, a ovo je svakom mestnom kmetu moguće saznati, je li kakvij teret na takvu zemlju, kao što je n. pr. intabulacija ili pribeležka kod okružnoga suda stavljena, — za punovažnu prodaju smatrati i proglasiti ima, bez da se to utvrđenje i okružnim sudom po dosadanjim zak. činiti mora, pa da svoju punovažnost dobije, a to zato, što su sve dosada izdane tapije, samo Primiritelnim (a mnoge ne i ovim) sudom i s nekoliko još pošteni mestni ljudij podpisima utvrđene, pa bi se naš narod, koji nije još kadar sve forme po dosadanjim zakonima nabljudavati, vrlo mnogo, s nekim izuzetkom, koi su dosadanju formu zakona u smotrenju voprosne stvari držali (ovo su po većoj časti varošani) oštetio, a to sve nepoznavanjem običaja narodnog, koje se je od zakonodatelne vlasti iz vida izgubilo.

16. Da se žirovnica ne može naplaćivati od oni sela, koja se sa nekom žirorodnom obližnjeg sela gorom graniče, a isto tako i

17. da se i popaša od graničeći se sela ne naplaćuje.

18. Gdi se bude dogodilo, da se parnica između pojedinog čoveka ili pojedinog sela, ili naposledku i više sela zbog nekog sinora povede, da to mesto parničeće se ne može jedna od parnični strana za vreme trajanja te parnice sebi prisvajati i uživati nego da imadu sva parnična lica ili strane podjednako pravo uživanja, do okončanija parnice.

19. Da se svaka vodenica, gdi bi se primetilo, da izlivom svojim okolnim ljudima na zemljištu štetu čini, ma bilo ova ne znam kad podignuta, u prisustvu sudom okružnim određene komisije, obali i uništi, jer je bolje i razumu shodnije, da samo jedan čovek ili nekoliko nji štetu nose, nego li po čitava okolina naroda.

20. Predlažemo, da se izbor seoski kmetova samoj obštini na raspoloženju njenom ostavi, da ona može sama sebi po višestvu glasova kmeta izabrati i zbaciti bez ikakvog uticaja vlasti, kao što je dosada bivalo, da je g. kapetan srezskij starešina po svojoj volji i birao kmetove i kad je kteo zbacivao, da to više prestane biti, nego da ostane obštini pravo i biranja i zbačenja.

21. Ako se ne bi moglo u jednoj obštini naći, da se pošten čovek pri sadanjem opredelenju plate za kmeta izbere, a ono neka odsada bude, da svakij redom od pošteni ljudij u obštini na neko opredeleno vreme kmet bude, jer više nikako nećemo ljude za kmetove nepoštene niti propalice, koi nogdi ništa nemaju, pa jedva čekaju da se kmetstva dočepaju, a to iz ničega drugoga, nego samo da pijanče po meanama, a ovakovi kmetovi ima dosta i šta više imamo i g. kapetanovi pandura za kmetove.

22. Predlažemo, da se dozvoli od Pravitelstva da bude odsada slobodna štampa; jer je ovo za javnost popravke najboljij put, a i najveće merilo za održanje pravičnosti a bogme i jedino najkrasnije sredstvo, da se nekim samovoljama, od koji mnogima sreća i samij životi zavisi, na put njine obvladane srasti stane, a suviše, što je ovo put slobode, po kome svakij sa svojom odgovornosću hodajući um svoj na njivi književnosti razvija, a s ovim će se književno stanje naše mlogo unaprediti i podpomoći.

23. Što se tiče kalamljenja kravlji boginja o tome nismo ni malo protivni, nego želimo, počem smo se o polzi toga uverili, i počem se mloga opasnost u nagrdi i narušeniju tela s time odklanja, da i dalje to obstane; ali fede, koje se devojkama pri udadbi od lekara samo zato izdaju, da se iz isti pri venčanju vidi, je li devojka boginje prebolela i imala, tražimo, da se sasvim ukinu, počem jedno nije nam moguće zbog daljine mesta, gdi lekar prebiva otići, a da veliku štetu u mlogome, koječemu ne pretrpimo, i drugo, što se pri tom odlazku kod doktora na vizitiranje podaje prilika bezobrazluku; dakle, što se tiče uzimanja rečeni feda pre udadbi i ženidbi jedne i druge strane, koje u brak stupiti žele, tražimo i želimo, da prestanu uzimati se.

24. Tražimo, da se plata popovima po starome običaju, kao što je do 1842. god. bilo izdaje.

25. Oglašenija oni lica, koja u brak stupiti žele, da se više ne čine, nego sveštenik nek odma pri ispitu, u prisustvu roditelja ili kog starijeg od domaći jedne i druge u brak stupiti želeće strane sazna, može li biti, da se takva lica kao supruzi uzmu ili ne, jer s ovim načinom, kao što je dosad s oglašenijem bivalo otvaraju se i popovima i protojerejima vrata, da zloupotreblenija čine, počem ima se dovoljno primera, da sveštenik pri venčanju kakvi lica kaže, nije bivalo oglašenija, mora se jedan dukat platiti, dakle kad može za jedan dukat, zašto ne bi moglo biti i bez dukata venčanje bez prethodnog oglašenija, da po ovome navedeno oglašenije ništa drugo nije, nego samo sredstvo bar kod nas seljaka, da sveštenici s time globe narod, koje se iz ovde rečenog lako viditi daje. Posle toga

26. primečava se, da sveštenici čine zloupotreblenija i u tome, što u nekim slučaima kažu, da je devojka za brak još maloletna, ili da između nje i momka, s koim u brak stupiti želi, srodstvo postoi, no pošto se sporazumenije između nji, t.j. sveštenika i prote učini i upravi novčana neka pogodba zaključi, onda venčanje, kad im se poiskanij od nji novac dade, može biti i dozvoljava se; dakle i o tome predlažemo, da nam se rastolkuje, kako je to, i može li biti, da se srodstvena sveza s novcima između u brak stupajući lica razreši, ili maloletstvo s istim novcima popuni. A zatim

27. da bi se o ovome, što se je o sveštenicima a naročito o protojereju reklo, opravdalo, navode se i imena oni ljudij, koi su novce g. proti davali, samo zato, da im blagoslovi, da maloletnici, ako su u tome stanju, u brak stupiti mogu. Ovi se ljudi zovu: Vasilije Otašević i Panta Paunović iz sela Zabonice i Milan Joksimović iz Brnjice Sreza gružanskog. Prvij je dao g. proti 10 # ćes., drugij 6 # ćes. gotovi i

ćes. pod obligaciom, a trećij je dao 12 # ćes. i 100 oka ječma sve zbog toga, da se prepone maloletstva s blagoslovom g. protinim za 33 # ćes. i 100 oka ječma uklone, pa da maloletnice, koje po našem zakonu još nemaju propisne godine, u brak stupiti mogu; dakle javno pokazujemo Pravitelstvu, kako se naši zakoni poštuju pa i to od oni lica, koi treba da su primer i ugled pred nama, a oni su na žalost našu primer razvratnosti a ne dobrodetelji.

28. Primetilo se još i to, da neki sveštenici po kućama venčavaju supružnike pa i to još posle podne a i pred samij mrak, koje je takođe zakonu naše crkve protivno, a ima sveštenika, koi nećedu venčanje da svrševaju dokle im se napred jedan ili dva dukata ne dade.

29. Predlažemo, da se nad sveštenicima, protojerejima a i srezskim starešinama od njima podvedomstvene im vlasti smotrenije i strožije postupa, jer ovi ljudi (ako su dobri) ponajviše kod naroda na poboljšanje njegovo, prvi t.j. sveštenici sa shodnim poučavanjem, a drugi t.j. srezske starešine sa opomenom kazni, koja je zakonom propisana, podejstvovati mogu, no na preveliku žalost našu dosad smo dosta oskudni bili u dobrom sveštenstvu, jer je ovo po većoj časti bar kod nas, o kome i vodimo ovde reč, dosta raskalašno i bezprimerno kao što mu čin donosi i zakon nalaže, postalo.

30. Predlažemo, da srezskij starešina, kad u srez po poslu jednoga čoveka, ili po poslu kakvoga sela iziđe, da taj trošak, koi se pri tome izlasku srezskog starešine učini padne na teret onoga, zbog koga je takovij starešina i izlaziti morao, a ravno tako i

31. da srezskij starešina i po zvaničnom poslu kad bude morao u srez ili pojedina mesta izlaziti, da taj trošak, koi se pri takvom njegovom srezskog starešine — izlasku učini, na njegov sam teret padne, jer se primečava, da srezske starešine mlogij trošak čine, a s ovim bi se stalo na put i kmetovima, što oni u nekim slučaima na ime kapetanskog troška podobro časte se i svagda sa raduju dolazku kapetana u njino selo.

Primeč. Sam Blagoje Lekić poslanik iz sela Zabonice navodi kako je 1857. god. kad je srezkij starešina ond. po pregledanju obštinski kasa izlazio, za dve noći i jedan dan u njinoj obštini učinjeno na ime kapetanovog dolaska

troška 700 gr. Dakle po ovome se vidi, kakvi su troškovi, koje srezske starešine pri njinom po srezovima izlasku čine, i ovim se dokazuje, radi predupređenja veliki i izlišni troškova, da bi tim pre nužnije bilo, da troškovi, koje g. kapetan, kad po zvaničnom poslu u srez izlazio bude, učini, na njegov teret padne.

32. Želimo i tražimo, da nam se pokaže uzrok, zašto mi prosti ljudi, a naročito, koi su siromašnijeg stanja, kad uzimadnemo kod suda kakva posla, ne možemo presudu od suda kroz više godina da dobijemo, a neki činovnici, koi kod suda po parnici kakvoj uzimadnu posla, makar da su i docnije od nas u sudu prijavljeni? oni ipak ranije i brže presudu i udovletvorenje dobijaju. Dakle iz koji uzroka to biva?

33. Predlažemo, da se ni jedan činovnik s jednog mesta, u kome se sa zvanijem svoim naodio bude, ne može u drugo po potrebi službe — koje mu se kao kazn računa — premestiti, nego, ako je koi činovnik kriv, i njegova se krivica dokaže, da se takvij činovnik odma zvanija i sviju s tim zvanijem skopčani prava liši i to s tim zaključenjem, da se nikad više u pravitelstvenu službu primiti ne može; jer onaj, koi je naučio zlo u jednome mestu činiti, premeštaj njegov neće proizvesti sledstvo, da više zla i rđava dela ne čini, nego ga može taj premeštaj ogorčiti, da još veća i gora zla čini (izuzimajući političnе krivce).

34. Predlažemo, da se konškripcija svake treće godine redovno kao što je i bilo drži, koje je dosad od nekoga vremena promašivano bivalo i nije se red propisnij držao.

35. Da se danak od oni slugu, koi su ovde u Srbiji rođeni i imadu roditelja ili koga starijeg u zadrugi i imanja, onde gdi se sa službom kao bećari naode ne uzima, počem takvij danak njegov brat ili pak koi drugij od ukućana spram celog zadružnog imanja plati.

36. Da protojerei okružni po pregledanju crkveni računa po okružiju ne izilaze, nego da sami mestni sveštenici sa svoim nurijama takove račune pregledaju, i izvestija o stanju njini crkveni kasa daljij prinadležećoj vlasti forme radi podnose, jer sa ovim dosadašim načinom pregledanja crkveni računa umnožavaju se obštinski troškovi bez koji moglo bi biti, koje sve na teret naroda spada.

37. Da manje pupilske mase, koje ne prelaze sumu od 100 # ćes. na rukovanju i raspoloženju sami tutora i obštinara ostanu, a to zato, što se mloge nezgode, kad se oće kakva manja suma novaca iz rečeni masa, koje se pri rukovanju okružni sudova naode, u ime izdržavanja siročadij, digne i uzme, događaju, i prepone stavljaju, da se dugo do novaca doći ne može.

38. Da svaka crkva pri sebi školu i učitelja ima.

39. Da se pri svakoj obštini, koja je moguća bez tuđe pomoći, dozvoli crkve praviti, i da se sve one prepone, koje su dosada na putu stajale, uklone.

40. Da se svakij čovek, koi u selu živi, pa sebe jemstva nema, da je pošten, čim se kakva krađa ili poara, u kakvome selu, gdi takovij čovek, koji za sebe i svoje poštenje jemstva nema, obitava, dogodi, i ova se doista i dokaže, da je kome učinjena, na strogij sudejskij ispit, ne čekajući njegovo priznanje i jače dokazatelstvo osim gore navedenog jemstva, uzme, počem se je primetilo, da takvi ljudi, koji za sebe i svoje poštenje u selu svome jemstva nemaju, dogovore vode sa ljudima njima ravnim iz drugi obližnji a i daljnji mesta, te tako jedan drugome kradene stvari, da bi lakše svoje rđave tragove sakrili, doturuju. Dakle i da nisu u nekim slučaima ovakovi ljudi, o kojima je ovde reč, krađu ili poaru sami proizveli, oni su takovu kod sebe na prikrivanje primili, o čemu je već u primerima osvedočeno, i po tome dakle želimo, da se ovakvi ljudi, samom vlasću, gdi se koi nađe, povlače i uzimaju na strogij sudejskij ispit, koji ispit nek je i s nekim baš za ovakove ljude i potrebnima mukama skopčan, o čemu ni malo protivni biti nećemo, nego baš i želimo i tražimo, da se spram ovakvi ljudij strogo pri sudovima bez ikakvog kaznenog umekšavanja, za koje još nisu oblagorođeni, postupa.

41. Predlažemo, da se Ekonomičeska škola, koja u Topčideru postoi, sasvim ukine, počem pri ovome sada postojećem postrojenju vidimo, da nikakve polze za naš narod, bar zasada i to kao što rekosmo pri navedenom sada postojećem postrojenju od naši pitomaca, koi se u istoj školi uče, nema se, niti se pri ovome stanju njinog vladanja, pošto iz iste škole kao svršivši propisno tečenije izađu, uviđa, da će ikad od nji polze narodu se prineti.

42. Da se svakome čoveku, čim koji kao danak plaćajuća glava umre, više danak od onoga dana, kad je koji umro, ne uzima, koje je dosada bivalo, nego da se taj dan umršega, ima smatrati i za dan prestanka danak plaćati.

43. Da činovnik ni jedan ne može novaca iz pravitelstvene kase ili drugi koji javni fondova na jemstvo njegovi nepokretni dobara, uzeti, te tako posle sam pod interes narodu davati i biti ujedno i činovnik i špekulant, jer onda, lasno se

pomisliti daje, da takvij činovnik, koi i špekulaciju vodi, može zvanične svoje poslove prenebregnuti, pa bogme i zanemariti.

44. Predlažemo, da nam se preko nadležnij vlastij rastolkuje, s kakvim pravom g. Gavril arhimandrit od monastira Vraćevšnice i u ime čega uzima na svaku godinu i sada po 1000 gr. čar. kad on ima svoju opredeljenu i lepu platu na 800 tal. godišnje, bezplatežan sigurno kvartir, pa još ako se ne varamo i bezplatežan ogrev, pa šta više i od monastira Drače 250 gr. čar. a ravno tako i od monastira Grnčarice 250 gr. čar. na godinu uzimao je, a možda to i sada čini. Dakle s kakvim je pravom on to činio, i po čijem dozvolenju, o čemu smo takođe nepremeno radi znati, kao i na kakvu je cel, da li takvu, koja je obštestvu polze prinosila ili samo svoju privatnu obraćao i obraća taj novčanij od monastira uzimatij novac. Po tome.

45. želimo znati, da nam javno g. arhimandrit Gavril pokaže, zašto onolike kaleme razne sorte voća pri monastiru u Vraćevšnici, pa još i mnoga drveta oraovi posuši, i s kakvom je namerom on to činio, kad od onog vremena, od kako je to učinio, mlogo već godina prođe, a ne vidismo ništa novo, što bi mesta prazna, gdi je prakrasno voće, koje je od toliko godina podiženo i odgajano postajalo, popunjavalo; dakle, naša je želja, da se g. arhimandrit preko nadležni vlastij pristojno upita, kakvu je polzu za monastir pred očima imao, kad je gore pokazana rodna drveta, i to pitoma, posušio, koje narodu ondešnjem vidimo nije, da se je u polzu monastira štogod radilo, počem se nipta kroz toliko protekše vreme ne primečava, na onim mestima, gdi je rečeno voće bilo, da ima, osim praznina i panjeva od osušenog rodnog pitomog voća a s tim g. Arhimandrit veliku sumnju naroda ondašnjeg na sebe navukao i javno pokazao, da je nešto drugo sebično pred očima, a ne polzu monastirsku imao.

Primeč. Ova je stvar dostavljana bila od ondašnjeg naroda i g. Mitropolitu, no nikakvog udovletvorenja nisu dobili. Dakle mislimo, da je prošlo ono vreme, koje nije dozvoljavalo protivu zloupotreblenja vlasti žaliti se, i žalbe i molbe da ostanu progutane bez ikakvog odzivatelnog udovletvorenja, pa zato sad u ovom položenju javno tražimo, da sve ono što je kao pritrpano i pod zaboravnost bačena, iziđe na vidik, i svoje nužno udovletvorenje dobije.

46. Tražimo, da se strogost nad sudejskim činovnicima pooštri, da mito ne primadu, jer se je u mlogim prilikama pokazalo, da svi činovnici sudejski, ravno tako i policajni, mito uzimaju, i tako prvi činovnici t. j. sudejski zbog mita pri parničenju u izvestnim prilikama nered pričinjavaju i prvenstvo onim ljudma kod suda daju u parničenju, koi su u mitu izdašni.

47. Da se plata većim činovnicima koliko je više moguće smanji, a nižim činovnicima pridoda, jer je stanje i život ovi niži činovnika sasvim udan i žalostan, a naprotiv oni veći odviše preizobilan, i potome želimo, da se neka sorazmernost između naši činovnika što se plate tiče, postavi.

48. Da se odsada izvod konduit liste, ili onaj akt u kome su sva imena naši bez razlike činovnika popisana, i u kome je sposobnost, poštenje i vladanje njino spram sebe sami i svoji zvanični poslova zabeleženo, svakoj skupštini narodnoj podnosi i javno pred njome čita, da se iz istoga akta vidi, da li je red u vandžiranju naši domorođeni činovnika držan, i šta se je pri tome vandžiranju u vidu imalo, da li sposobnost i poštenje činovnika spram povereni mu narodnih poslova, ili srodstvo i drugo neko prijateljstvo, ili (pak sasvim neka tajna lična prizrenija; jer se je dalje primetilo, da se nepravda i velikij nered u vandžiranju spram naši činovnika čini, a to je sve uzrok, što imamo svakojaki činovnika, a ponajviše oni, koi su majstoriom i veštinom svojom do veliki zvanija došli, i takova kojekakvim stranputicama polučili, a bogme i u veliku milost kod neki obmanjeni velikaša koi sreću činovnicima dele, te još kaku veliku, preporučili se. I da bi se sve ove nezgode, koje među činovnicima našima zbog vandžiranja a naročito niže klase činovnika postoje izbegle, to

49. predlažemo, i molimo Pravitelstvo, da Zakon o činovnicima u smotrenju rednog vandžiranja, po kome neće se moći po želji ili po volji velikaša neki ovaj ili onaj, moj ili tvoj, zbog ovi ili oni lični neki prizrenija, do veliki zvanija doći, nepremeno i neodložno treba izdati; jer je samo ovo jedino sredstvo kadro ravnopravnost u obziru rednog vandžiranja između naši niže naročito klase činovnika postaviti, koje je u vrlo veliku zaboravnost bačeno i na milost sreću delećim ljudma a ne pravo i zaslugu njinu ostavljeno, a milost ovi ljudij već je mnoge skoro do prave sirotinjske prošnje a naročito ovu nižu klasu činovnika, koje na poštenje rada činovničkog služi, dovela.

50. Predlažemo, da se danak po imanju razrezuje i plaća, i da se o tome i zakon izda.

51. Da se samo one meane, koje su na glavnim drumovima, po planu prave, a one, koje su po selima, i (koje nisu na glavnim drumovima, da svakij po svome planu i po

svojoj volji praviti može, a i bakalnice, da mogu imati.

52. Da se onome, koi ne bude imao dovoljno zirateći njiva, ne dozvoljava u planini, gdi gore i šume ima takve njive praviti ali onome, koi potrebe bude imao u građi kakvoj, da mu se dopusti japiju seći, no pri tome svakij objavlenije, s koim mu se koliko drveta dozvoljava, mora pri sebi imati.

53. Da bi kmetove onakve, kao što smo pod brojem 21 predložili imali, to još dalje predlažemo, da im se i plata povisi.

U ime sviju deputiraca
Todor Mirković
Miloje Stojanović i
Milovan Radivojević

Spolja:

[Mesto i datum nisu označeni].

Kom. № 222. Pročitano u Odboru 17. julija 1859.

Original, DAS, S, № 183.

55.

Kisiljevo, 16. decembra 1858.

Predstavnici kiseljevačke opštine svome poslaniku Milenku Miletiću — da traži od Skupštine smanjenje arende za ribolov, kažnjavanje sveštеničkih zloupotreba, povećanje prava korišćenja opštinskih koševa.

Gosp. Milenku Miletiću
Deputatu Narodne Skupštine
od Obštine Kisiljevačke

Vaše od 11. tek. msca ove god. na ovu obštinu upravljeno pismo dobijeno je, i ceo njegov sodržaj pred celim sobranijem pročitan je, pak zato danas Vam se od cele obštine blagodari što ste je opomenuli da u miru bude.

Obština ova pak vas pokorno moli, da se vi zbog ribolova Dunavskog zauzmete, jer je sadašnje arende naplaćivanje sasvim bezzakono, po tome, što se jedno povisilo od 10 cvan. na 10 talira za laptaš, i alov, a tako i za proče pređe, drugo kad koj ufati 20 oka ribe, pa ma i samo kesege bilo, da mora 5^{tu} oku dati i proče kao što znate. To više da ne bude, no vi u ime obštine ove predložite, da se unapred po staroj taksi naplaćuje t. j. na dva čuna 10 groša čar. i od krupne ribe koja je od 20 oka veća da se 10ta oka uzme, a ne više.

Sveštenicima da se strogo zakaže da oni u napredak preko tarife ništa više naplatiti ne smedu, jer oni mnogo preko Uredbe globe narod, a osobito kad koi počne sina ili brata ženiti, tu će onda pop pronaći da su srodnici, il nepunoletni mladići, i tako ij muče donde dokle god ne oglobe otca, ili brata mladoženje, a kad mu ovi izdadu po nekoliko dukata on im onda dopusti da se uzmu, i venča ji, a on se toga radi božem straši i uzima tu odgovornost na sebe, i bog te zna šta koješta smišljavaju da bi što više narod oglobiti mogli. A takovi primera vrlo mnogo imade, no, ako je moguće da im se plata iz pravitelstvene kase izdaje, da ne bi globiti narod mogli.

Kukuruz i koševi obštinski, da se ostavi obštinama na razpoloženje, i uzeti za kukuruz novci da se obštinama povrati.

Svaka obština da može sa svoim utrinama raspolagati.

I to kad bi koje lice koje pokraj obale dunavske žive što u Dunavu ufatilo, kao: lađu, drva balvane i pr. da mu se takovo ne uzima, ako mu se saibija one stvari pronašao ne bi.

16. Dekembra 1858. god.
u Kisiljevu

Obštinari:
+ Laza Selaković
+ Stanoje Stokić

U ime cele obšt.
Pred. Prim. suda
Jova Tomić

Članovi:
+ Sima Đorđević
+ Bogica Ognjanović

DAS, S, № 99.

56.

Beograd, 17. decembar 1858.

Predstavnici đakovačke i mainačke opštine Skupštini — protiv opštinskih koševa, protiv ograničavanja „goroseče“, za podizanje škole, protiv zloupotrebe prilikom „fede“.

Visokopočitajemoj Skupštini Naroda Srbskog

1. Počem granicu ponajviše pogranični ljudi čuvaju to bi se moglo namestiti da se poreže po celom narodu uz porez, pa da se plaća onima ljudma koi se nalaze blizu granice te bi oni tako pograničnu ogradu zagrađivali, da ne bi daljni ljudi mučeći se sasvim koje s kvartirima koje pak s ranom mučiti se morali, i svoj kućnij rad ostavljali. A granica je obšta a ne samo jednog načalničestva.

2. Budući da je srez studeničkij načinio školu u Slapnicama pa počem Visoko Pravitelstvo nije odobrilo da se onde škola držati može, zbog nama nepoznatog uzroka to su onda đake i školu na Rašku premestili a načinjenu školu u pomenutom mestu prodao je g. Đoko Pavlović pisar srezkij bez znanja našeg, kao što nam nije ni to poznato kud su isti novci od škole prodane upotrebljeni. Materijal pak niti je praviteljstvenij niti pak obštinskij kao što smo i nadnice majstorima iz prireza od glave porezke po pet groša platili; a kuću za školu uzevšu od popa Nićifora 2.000 gr. morao je srez platiti a načinjena škola stojala je prazna.

3. Budući da su salaši koi su po celoj Srbiji načinjeni, nisu nikako shodni za narod a osobito za ovaj gornjij kraj Srbije; jer se gore slabo kukuruz i sije a takođe ni roditi ne može, zato su snuždeni čak u Karanovac ići te kukuruz kupovati pa ga potom nositi po 8 satij daljine i obštini ga u salaše predati. Novaca pak ne imajući prinuđeni su svoj tal i baštinu prodavati za kukuruz da bi nabavili, a za nikakvu obštinsku niti narodnju hasnu, već samo za jednu veliku propast naroda.

4. Za goru što je izdan zakon, da se ista bez u zakonu označene tarife nikako seći ne može, — moli se narod da bi mu se taj zakon sasvim preinačio ili pak uništio; jer u ovom kraju, šljiva i livada redko i ima nego su same šume: brda i doline pritisnule i po tome taj zakon o gori izdani nikako obstati ne može. Što se pak tiče gore borove, ta je ljudima, koi se među tom gorom nalazi, jošt za vreme turske vlade podeljena, i tako oni nikakvog uživlenja drugog nemaju osim od te gore borove od koje luč i katran prave i po celoj Srbiji raznose i prodaju pa za iste novce žito kupuju i s time svoju familiju obdržavaju; pa kad bi jim se ista gora zabranila seći, to bi onda svi, kako malo tako i veliko od gladi poskapati moralo.

5. Počem su zakosi selski nalazeći se u planini Čemernu prevarom knezova i nekij posebni ljudij metuti pod visoko Pravitelstvo i tako sada tamo nalazeći se žitelji primorani su svu svoju stoku zatrti jer stoku ni na koju stranu na popašu izjaviti nemaju a ako mu brav u planinu uiđe to ga odma poljaci uvate i tako mora preko zakona poljaku platiti ako rad nije da mu brav propadne, sledovatelno pređe vrednost brava na poljačinu. No budući da je na skupštini držanoj na Vračaru već opredeleno da isti zakosi selima prinadleže kao što su neko vreme i pripadali, no se za kratko vreme ista prava ta uničtože i tako Čemerno podpadne opet pod pravitelstvo kao što i danas pod istim stoi. Polovina Čemerna, što se tiče zakosa senski, to bi trebalo i da ostane pod selo; a druga polovina neka bude pravitelstvena kao što je i za tursko vreme na poslednju polovinu arenda plaćana. Ako se pak to selima ondašnjim ne bi dozvolilo prenuždeniće biti smrt bez sudbine božije tražiti jer nikakvog uživlenja drugog nemaju.

6. Činovnici pak kako policajni tako i sviju drugij nadležateljstva, počem oni imajući narodnju platu, — po dužnosti u srez ili okružije izlazeći, trebalo bi da troše od svoje plate a ne da ji narod zajedno s njiovim momcima rani, jer na taj način nije jim plata tolika grdna potrebna.

7. Počem su gimnazije po svima eparhijama ustanovljene, a u nekima i po dve; a kod nas se ni jedna ne nalazi to molimo da bi se i mi istog blagodejanija Visokog Praviteljstva udostoili te da bi i naša deca imali se u čemu god obučavati; — kao što je i preka nužda gore u Karanovcu gimnaziju ustanoviti, jedno zbog toga što su ljudi siromašni a drugo što je i daleko čak u Šabac, Kragujevac i Beograd decu slati na nauke. Trošak pak, škole Topčiderske koi toliki grdnij rashod pričinjava a za nikakvu polzu narodnju, već samo za jednu veliku propast, mogao bi nemalo celu gimnaziju izdržati.

8. Kao što je Uredba izišla da devojke udovice i pr. moraju ići kod doktora za fede, pa po udaljenosti mesta moraju po meanama noćivati i kao što se to na više mesta i dogodilo bivaju osramoćene kako one tako i njiovi roditelji, braća i srodnici, čega radi to je preka nužda da se odkloni, jer sama čistota naroda srbskog zakteva.

9. Kad bi selo nekom siromahu opredeliti htelo neko parče zemlje za uživanje to bi moglo biti da opredele obštinari i kmetovi a ne da se poziva Okružnij indžinir koi dolazkom svoim više troška načini nego što ista zemlja košta.

10. Kad činovnik, pogrešivši ne mogući dužnost svoju odpravljati, ne bi ga trebalo za kazn samo s jednog mesta na drugo premestiti, nego odma iz službe kasirati jer on premešten po

pogreški ovamo globi tiranskim načinom narod, da bi pređašnju izgubljenu naknadu podpunio.

Visokopočitaemog Odbora naroda srbskog

U Beogradu
17. Decembra 858. god.

poniznij
Milutin Seničanin iz Ponora
Obšt. đakovačke sreza studeničkog i
Aleksa Mitrović kmet Obšt. mainačke.

Spolja:

Pročitano u Odboru Srbske nar. Skupštine 12. Januara 859.

Original. DAS, S, № 139.

57.

Beograd, 21. decembra 1858.

Poslanici dragačevskog sreza Skupštini — da se ukinu opštinski koševi, da opštine dodeljuju zemljišta za siromašne, da se stanovništvo zaštiti od raznih zloupotreba.

Blagoizbranoj Narodnoj Skupštini

Uvereni da će Blagoizbrana Skupština sve tegobe naroda svog u vid uzeti, dole podpisani skupštinari uzimamo slobodu istoj neke točke narodnji želja izjaviti.

1. Narod želi da se više salaši po selima ne podižu, a sa onim sadašnjim salašima i žitom, koje se u njima nalazi šta obštine učine. Jer se velika nasilja pri sabiranju obštinskog žita čine: tako je kapetan Sreza dragačevskog g. Jovan Stoičević kaznio 40 ljudij u svom srezu zbog toga, što ti ljudij zbog sirotinje nisu dali žito na opredeljeno vreme u salaš obštinskij, i uzeo zatim od svakog između tij kaznjeni po 1 talir.

2. Da se šume dozvole po potrebi seći, no ne po sadanjem Ustavu, nego kako je pre ovog Ustava postojalo.

3. Pri popuštanju placeva sirotinji, da se ne zovu kapetani ni inžiniri zbog troškova, no da sama Obština sa kmetom može siromahu kakvom plac popustiti.

4. Narod želi da oni ljudi, koi su obštinske šume sebi prisvoili, i iz isti kojekome drva prodaju, u buduće to ne čine. A pored toga i to da svakij može slobodno pritjažavati onaj zabran, koi je odavno svojom rukom podkresao i podigao.

5. Narodnja je želja, da mu danak bude 5 talira godišnje.

6. Narod želi da se školskog troška po 1gr. daje.

7. Po planinama, koje se pod arendu daju, da se ne naplaćuje poljačina pre Đurđeva i posle krstova dana.

8. Narod želi, da se neke obštinske kuće u letnje vreme sa placeva obštinski kudgod zbog potre izmeste, a zimi da mogu na isto mesto povratiti se i živiti.

9. Da se fede doktorske uničtože, koje se od momka i devojke pre braka zahtevaju.

10. Da se kantari po celoj Srbiji umere i da budu varoški kantari sa selskim jednake mere i obratno.

11. Narod želi da po selima meane po svima budžacima ne budu, a gdi baš na potrebnom mestu ima, da meandžija ne sme svakom bezkućniku na veresiju dati, a baš ako mu po svojoj želji daje, da se nema kome radi naplate učinjenog troška tužiti.

12. Kad se povede parnica o obligacionom dugu i nađu se 3 svedoka poštena, koja dostojnu zakletvu polože, da se takova parnica okonča po položenoj zakletvi, i to u onom sudu gdi je zakletva položena, a tako isto i parnica, koje se o zemlji ili o drugom čem vodi, a da daljeg apeliranja ne bude. A papirna sudejska taksa da se naplaćuje, kao što je pre ove nove uredbe postojalo.

13. Kad ko novce iz Pupile pod interes uzima, da ne naplaćuje kapetan precenu po 5 a kmet po 3 cv. no i jednom i drugom po 1 cvancik da se daje.

14. Popaša za stoku da se više ne plaća od 2 gr., a pri tom susedne obštine da ne mogu jedna drugoj popašu naplatiti, a tako isto ni žirovnicu.

15. Narod želi da se sveštenicima za venčanje i opelo po 18 gr. plaća, za svečarsko 4 gr. za bdenije, jeleosveštenije, molitve i ostalo po tarifi, a pri naplaćivanju da imaju kotrolu, ili da im se kao i ostalim činovnicima plata iz narodnje kase umesto toga opredeli.

16. Da Primiritelnij sud može tapiju potvrditi i da joj nije potrebno bolje potvrđenje.

17. Da onaj žitelj, koji je iz danka zbog toga izpisan, što ima 3 sina koi danak plaćaju, ne plaća opet danak umesto kog sina, ako mu koi u slučaju umre.

18. Ako kmet parnicu sa obštinom svojom oko kmetstva povede, i na protivnoj strani pred vlasću više glasova obštinski bude,

koi ga za kmeta više neću, da se pred istom vlasću zbaci.

19. Niti činovnici, niti kmetovi da ne smeju novce iz kase uzimati i po svom proizvolenju narodu davati pod interes.

20. Da udova, koja zbog sirotinje u najam sinove šilje, ne plaća danak po 5 talir. a njeni sinovi po 9 cv.

21. Narod želi, da po seoskim kancelarijama budu pisari prilične sposobnosti radi odpravljanja dužnosti, i da im se (plate) iz kase obšt. plaća.

22. Načalnici i inžiniri, koi po dužnosti svojoj u sela dolaze i tu troškove učine, da iste troškove sami plaćaju, a ne narod.

23. Da se ne može neko pred svedocima prodato mesto poreći, ako kupac po neznanju ili zbog drugi kakvi pričina nije mogo tapiju od prodavca dobiti i sudom potvrditi, a svedoci su jošt živi.

24. Da ne mogu u buduće kapetani bezakono čoveka kazniti bez dovoljno ispitanog uzroka, pak ga zatim na tužbu načalniku upućivati.

25. Da se ne primaju u buduće u čin podanici drugi država, a koi se stranci ovde radi zanata bave, da se podpišu u podaničestvo i

26. Narodnja je želja doznati gdi se nahode oni novci, koi su za spomenik Kara-Đorđev od naroda uzeti.

Nadajući se, da će Blagoizbrana Narodna Skupština sve točke višeizčisljeni narodnji želja u vid uzeti, i narodu svome olakšicu učiniti, ostajemo

U Beogradu.
21. Dekembra 1858.

Blagoizbrane Skupštine
najponizniji skupštinari
Okružija čačan. Sr. dragač.

1. Milorad Jovković
2. Radosav Ćebić
3. Stevan Radičević
4. Vučko Đekić
5. Blagoje Mićović
6. Nikola Ćendić

Pročitano u Odboru 28. julija 1859.

Original. DAS, S, № 321,

58.

Beograd, 21. decembra 1858.

Poslanici račanskog sreza Skupštini protiv zloupotreba sudija, protiv zelenaša, protiv prekomernih kuluka, protiv opštinskih koševa, protiv šumske uredbe, protiv zloupotreba sveštenika, opštinskih i državnih činovnika.

Po zaključenju Narodne skupštine pod N. 39 i 112, podpisani izlažu tegobe i neurednosti, koje su među narodom onoga kraja koi je ovamo nas poslao:

A.

Jedna od najveći tegoba u našem je kraju ona, na koju se sa sviju strana glasovi tužbe podižu, — a to je suđenje kod naši sudova i rukovanje s masama pupilarnim.

Suđenje kod nas ide vrlo sporo, sasma neuredno, tegobno i u prilikama po očiglednoj nepravdi; zato bi trebalo sadašnje suđenje skratiti; piskaranja mlogog proći se, pa uvesti, da se parnice ustmeno i ukratko presuđuju, a one samo pismeno vode, koje su zapletene i trebaju vremena za razpravljanje. Trebalo bi da se sudci naši sete svoje zakletve, da se trgnu natrag od kojekakvi lakoumni i baš neuredni, nesavestni, nepošteni postupaka. Treba da se u suđenju boljij i pravednij red vodi, a ne da se onoga parnica pre izviđa i posle, pre presuđuje, koi sudcima više da, — koi sudca ima za advokata, pod maskom ili naličjem kakvog nadriknjige, koi je na svoje ime uzeo zastupanje parničara, a sav posao njegov radi podmićeni sudija. — Jer, ako se sadašnjij način suđenja ostavi, pa se opet i to ostavi, da se na dosadašnjij način pusti dokazivati, iztraživati, osuđivati i kazniti one koi se podplaćuju i po mitu što rade, a ne uzhte veća vlast bolje paziti i pregledati šta naše sudije rade, — ne uzhte nepoštene postupke pojedini sudija boljim pogledima motriti, odkrivati i osetno kazniti ij, onda nema od nas ništa, onda smo svi propali i nije nam nikakva pomoć što imamo sudove, kad kod nji ne samo pravice ne nalazimo, no se sve većma upropašćujemo. Nesavestno postupanje naši sudaca, tim pre upropastiće nas što su im i pupilarne mase u rukama, pa su ovima uzeli tako rukovati, kako se narod naš, uzajmljujući što iz pupilne kase javno upropašćuje, plaćajući mesto 8 il’ 10 na stotinu, na svakij dukat cvancik mesečno sudijama, koi novce pupilarne pod imenom svojij na tako nečovečan interes ljudma u nuždi daju,

izgovarajući se da je kasa iscrpljena i nema više u njoj za izdavanje na zajam.

Treba dakle:

a) Odnosime izmene u načinu sadašnjeg sporog, neurednog i nepravednog suđenja, — da vlast što je nad sudovima, na sudije naše bolje pazi, poslove njine u stvari, a ne samo, neke forme radi, na artii pregleda, zloupotrebljenja vlasti njine ozbiljno vata i neumitno kazni, ako želi narod svoj od propasti sačuvati i ako je rada da se narod naš o pravici u zemlji svojoj nesumnja i nedrži, da smo mi zato samo, da gospoda pored plate, još i nečovečnu korist od nas čupa i sebe i svoje obogaćavajući, nas upropašćuju.

b) Da se što pre izda najstrožiji zakon protiv oni, koi nezakon interes ugovaraju i naplaćuju. Po zakonu tome, poveritelji koi preko mere il' uzmu il' ugovore interes, ne samo da izgube uz interes i glavno, no i da se na strogu kaznu robije osuđuju; a tako da se postupi sa svakim onim koi po učinjenoj primetbi kakvoj njegovog dužnika, dokaže samo da je ovaj obligaciju izdao a ne posvedoči, i da je onoliku sumu novaca od njega primio.

B.

Na narod naš po selima nametnuti su tereti neki, koi se sve zemlje tiču, a jedne samo po neki krajevi otečestva našeg tegle, dokle ij drugij i ne osećaju i upravo za nji i ne čuju i neznadu. — Jedne opet od tij tereta samo seljaci podnose, a varošani su od nji izuzeti, i to:

1. Teret, koi samo po neke krajeve naroda našeg pritiskuje, podoban je onome na koi se čuo glas tužbe na ovoj Skupštini kako iz jednog sreza samo seljaci naši teret snose, kulučući na poslovima oko stragarskij barutana. Izuzetna tegoba ta jeste koju pogranični narod naš pored Turske, podnosi podižući i popravljajući ogradu, stavljenu na granici naše zemlje; a o toj tegobi okružija pa i srezovi što se sa Turskom ne graniče, ništa i neznadu.

Nije pravo dakle, da mi n. pr. u Srezu Račanskom, osim vremena, koje i najradnije dane provesti moramo podižući i popravljajući ogradu pograničnu, u samom putovanju do na mesto izdangubimo po 2—3 dana, pa toliko i natrag; a da braća naša u Beogradskom Okružju o tome ništa i neznadu, tim nepravije što oni nemaju da nose opet takav kakav teret, koi mi ne teglimo.

2. Teret, koi tegle sami seljaci po celom otečestvu, pa i kod nas, jeste dočekivanje vlastij i njinij službenika, kad zvaničnim poslom svoim idu po selima. A na nji samo nametnut teret taj, tim je nesnosniji, što se nesavestni ljudi, tim, od Turaka povedenim običajem lakomisleno služe, i gostoljubive seljake naše za srce ujedaju.

Mi držimo da nije pravo, što su seljaci naši teretu tome podpali, i tako u pogledu na obštenarodno teglenje troškova i tereta stavljeni u neku vrstu građana zemaljski, koi nemaju jednaka prava s varošanima; i gotovo ne možemo da razumemo zašto je činovnik i ovoga službitelj, dužan sebe od svoje plate izdržavati kad dužnost svoju otpravlja u varoši, a šta su seljaci opet skrivili, da oni izdržavaju, kad među nji iziđu ili s njima posla imaju. Ovo nam je tim zamršenije, što je poznato, da u varoši mnogo veći trošak treba imati na svoje izdržavanje; pa tako činovnici kad po selima idu, trebalo bi još bolje da se zadovoljavaju sa platom što im se daje, i da olakšicu, koju imaju u izdržavanju po selima, uvažuju a ne seljacima na rānu padajući, onima što su sve u varoši za sudejskim astalom, i po kancelarijama načalničestva, dvojaku nepravdu čine.

Troškovi na dočeke ove seljaci podmiruju najviše prirezom koi se na nji udara, i koi preko godina više iljada iznese; a ima po neki krajeva u zemlji našoj gde se troškovi ovi ne plaćaju niti razrezuju na seljake, no imućniji između nji po redom ili u skupljenim prinosima, vlasti svoje i njine službitelje dočekuju; ali je ovaj običaj još gorij za siromašnije seljake, jedno zato, što se oni pobolji zaklanjaju od drugi obštinski tereta, koje oni nejači moraju nositi, a drugo opet zato, što su dočekivanja ta onim imuć- nim seljacima jedan najglavniji uzrok iz koga oni ne pristaju da se danas daje onako kako je pravije, tj. kako je ko imućan i ne dopuštaju da se odustane od sadašnjeg načina kupljenja danka pa ma se ovaj morao sa još 5 talira podići.

Pravedno bi dakle bilo, da se teret dočekivanja činovnika i njini službitelja, sa seljaka naši skine; i da se oni zadovolje s platom što je imaju. A ako se i preko toga nalazi da je kakva, nama nepoznata, nužda, da se po narodu putujući činovnici i njini službitelji, na trošak seljaka dočekuju; onda pravda zapoveda, da se predmet jasno opredeli i uredbom strogo ograniči, jer ona od 1855. godine nije dovoljna, da stane na put lakoumnim ljudima, niti je u njoj izrično pokazano u koim slučajevima i koi činovnici i službitelji imaju se po selima dočekivati. Razume li se tu osim okružni i srezki činovnika, zvaničnika i njini momaka, još i

sveštenstvo obojega reda? Jesu li npr. dužni seljaci plaćati

a) onaj doček na kome je, uz jedan ručak ili večeru, srezkij starešina ili ovoga pisar dve tri oke koje ljute koje meke rakije popio i 15 do 20 oka vina potrošio, i tako uz sebe kojekakve pristalice časteći, dve-tri stotine groša troška učinio?

b) Da l' seljaci moraju tegliti trošak na doček kaluđera kog, kad ide po selima pisanije radi?

c) Da l' se tu razume i doček okr. protojereja, koi mu se da kad ide te pregleda crkvene račune, i kad kod jedne crkve samo nađe se troška četiri-pet stotina groša?

d) Troškovi oko popisivanja i prodavanja pupilarni imanja — izvršavanja neki presuda, — oko kalamlenja krsta itd. moraju li se takođe obštinski, i na koi način plaćati?

Posle toga, kad se izvestno kaže kad su i koga seljaci dužni dočekivati, da se odredi taksa na lica na 24 sata; da se oni računi priznadu i isplate, koi su označeni numerom i sasvim kratkim sadržajem akta, po kome je što rađeno, te je doček trebao; da se ni na više lica, no koliko je potrebno ili naročito u poslu kakvom određeno, — ni na više obroka (taina) koi su zbog odugovlačenja kakvog il' čijeg izdati, trošak neprizna ili isplati, no da padnu na teret onoga, ko ij je prouzrokovao, itd.

e) Trećij teret obštenarodnij i obštezemaljskij, što ga samo seljaci podnose, pa i to vrlo nejednako, jeste pravljenje i opravljanje drumova i ćuprija. Oboje ovo potrebno je celoj zemlji pa zašto da ij samo seljaci prave? Putevi i ćuprije svima jednako trebaju, a zašto da se jedni oko pravljenja njinog iz petni žila upinju i svom snagom poduviru, dangubeći u najbolje vreme preko godine, a na drugom kraju vrlo malo što o tome i osećaju?

Kad se pre nekoliko godina o nejednakosti toj i o kuluku uobšte reč povela po narodu, objašnjeno nam je da pravljenje putova nije protivno Ustavu, koim je svaka rabota ukinuta; i da se putovi imaju praviti, koi kroz okružje idu, celim okružiem, koi kroz srez, onim srezom i td. No tolkovanje ovo nije toliko protivno Ustavu, koliko je rđavo raspoloženo. Jer osim toga, što drumove i ćuprije prave sami seljaci, kao da oni za druge klase naši sažitelja, činovnike, sveštenike i td. i ne trebaju, — kakva je to razlika između truda, koi seljaci naši imaju praveći jedni put kroz ravnu Mačvu, a drugij preko Sreza Zlatiborskog? — Na koliko strana ima glavnij drum pravit Okružije Kragujevačko, Beogradsko i dr., a na koliko Podrinsko, Šabačko i neka dr.?

Osim što je nejednak i nepravedan način, kako se u zemlji našoj drumovi i ćuprije prave, on je i u obziru na privredu, za seljake naše, pa tako i celu zemlju pravij zakol i ubilstvo; jer kad bi sračunali i u srednju ruku ocenili sve one poslenike, koi su do jako potrošeni oko građenja ovo ponegdi nazovi-načinjeni putova, nikom ne bi smeli kazati koliko smo troška imali, a koliko i kakvi putova imamo. Da seljaci naši mogu nam putove pograditi uzgred, kad dokolu od svoi poljski poslova, to ne može biti, jedno što vrstan seljanin ne može nikada biti dokolan, a drugo, što se putovi nemogu praviti kad poljski poslovi prestaju; no kad se zapovedi, moraju ostaviti il' u proleće ili u jesen, ako ne u leto, plug i njivu, pa ići i po putovima prezjavati, kao na kuluku na kome jedan na drugog odlaže i posao onaj kao od bede radi s izgovorom: „K o n a k u l u k u o d r a d a u m r e , n e t r e b a g a z a k o p a t i “, i „k a d j a s v e u r a d i m , š t a ć e o s t a t i o n o m e , k o j e d a n a s n a s v o m e p o s l u “, i td.

Preko svega toga dakle, što je izgovor, da pravljenje drumova nije protivno Ustavu, opet ostaje da je to kuluk (robota), i to jedan samo na seljake otisnut teret, koi oni nisu dužni sami tegliti niti je to pravo, kao god što nije pravo, što su seljaci iz Krajinskog, Požarevačkog i Crnorečkog Okružja morali onoliku muku i dangubu tegliti po Majdan-Peku za sto para i 5 gr. nadnice po Uredbi koja je poodavno izdata o nadnicama na prazitelstvenom radu.

Da bi dakle obštenarodne terete i poslove svi obšte mogli tegliti, trebalo bi 49. točki Ustava zemaljskog podpunu silu vratiti, i po njoj svakij „kuluk“ ukinuti, pa sve novcem dati praviti i putove, i ćuprije, i ograde itd., a novac taj svi da dajemo odprilike onako, kao što se kupi prirez na školskij fond; jer tako će se svakome po pravdi činiti, a obštenarodni poslovi za potrebe pre i bolje svršiće se.

C.

Sadašnja Uredba o obštinskim koševima slabo je udešena sa stanjem i potrebama našeg naroda, i za mloge od seljaka i siromašni sažitelja naši, vrlo je teretna. Jer, osim što se odstupilo od Uredbe, koja je pre izdata o koševima, i s a s v i m b l a ž i j a b i l a , — pa naređeno, da se u izvestne godine mora davati r o d i l e n e r o d i l e , i tim mnogi naši ljudi u tu nuždu ove oskudne godine doterani, da, ne imajući zrna žita čim će se zaranjjivati, zailaze te

prose, Uredbom propisane 63 oke kukuruza, što iz oka iz boka moraju u koš dati, — Uredba je ova i s te strane teretna što ni ubita sirotinja nije pošteđena, i što propisuje da se za jednu oku oka i po vraća. — Seljaci naši nisu išli kud na stranu, ni vidili od kakve su pomoći obštinski koševi, ali preko grdne muke i patnje, što su se krvi svoje napili, po zimi i na itac koševe gradeći, jošt ovako strogi propisi sadašnje Uredbe, tako su ij na jedanput omrznute koševe obštinske ozlojedili, da nema toga, ko im može dokazati, da su oni na svakij slučaj dobri; niti ij i u najvećoj nuždi nagovoriti, da se zajmom iz koševa obštinski pomognu.

S toga koševi obštinski nisu nam od potrebe, no da se žito iz nji po davanju raspoloži, a oni prodadu.

D.

Narodu se onog kraja vidi krivo, što bez komisije koja ljudstvo u 4 godine dana jedanput popisuje, vlast neće da ispiše iz danka one glave poreske, koje osakate il' u drugu kakvu nuždu padnu, pa ga nemogu baš plaćati; nego odbijajući na komisiju nesrećnike one dovede, te sve isprodaju uz izdržavanje sirotinje svoje, i danak plaćajući.

Isto se tako događa i s pupilama nekim, od koi se danak naplaćuje, i za koje ponajviše kmetovi od svoij novaca dadu, pa posle ako se kome i vrati iz mase, dvoinom onoliko izdangubi i potroši se, sudu rad toga odlazeći.

E.

Kad se u zemlji oskudnom seljaku, po najnovioj šumskoj Uredbi zemlje daje od obštinske utrine, dok dobavi na tu potrebu okružnog indžinira i načalnika, skuplje ga stane to dobavljanje i istom prilikom učinjen trošak na doček, neg' što sva zemlja ona vredi. Trebalo bi dakle olakšati to davanje zemlje obštinske siromašnim ljudima, što tako samo može biti ako se pomenutom Uredbom propisan red umekša, ili se seljaci naši oslobode dočeka činovničkog.

F.

Za obštinske i za srezke kuće uzimlju se planovi takovi, koi se nepodudaraju sa stanjem obština i naroda, i seljaci naši velikij teret podnose gradeći one kuće.

Zato bi trebalo za svaku obštinsku kuću onakij plan izdavati, kakav je spram obštine i za njene potrebe, a ne da ij vlast, natrpava i narod obtereti, te imanje svoje prodaje isplaćujući i jedne i druge kuće one.

G.

Planovi što su za mejane drumske i seoske propisani, nisu udesni ni za naša brdovita i strmovita mesta, ni za stanje našij ljudij, koi imaju meane; jer je podizanje meana po propisanim planovima vrlo skupoceno tako, da mnogi naši siromašnij meandžije nemogu ij pograditi, da sve što imaju u građenje to ulože no se moraju zaduživati.

S toga bi trebalo sadašnje meane ostaviti i po malo popravljati, dok nam se putovi boljij ne otvore, pa će se onda moći i bolje meane podizati.

H.

Šumska uredba teška je našem narodu, što se tiče nabavljanja nuždni domaći potreba, i u ime njega predlažemo, da se taksa šumska za domaće potrebe spusti po pređašnjoj Uredbi, a i prestupnici goroseče da plaćaju po staroj Uredbi.

Kmetovima i policajnoj vlasti da se prepišu naredbe, kako će na šume strogo paziti i za utamanjivanje njino strogom odgovoru i plaćanju podpadati.

I.

Što je naređeno da se nemože ni žensko ni muško venčati, dok ne pokažu fedu kalamlenja krasta, tim se devojke naše različnim nepovoljnostima izmeću, događaju se svakojake neprilike i starij njini osim što podpadaju na podsmej svetu, dangubu i trošak trpe, jer devojke svoje vode doktoru, od neki i po 10 satij udaljenom, pa mu opet moraju plaćati i neku globu trpiti. Osim toga, tim je otvoren put i drugim globama, koje se od naroda isceđuju videći ga u smetnji zbog toga, što žensko ili muško nema da pokaže fede kalamlenja boginja.

J.

Na mnogo strana narod naš velikij teret i dangubu ima što nurije nisu uređene i što sveštenici nisu obvezani da moraju baš sedeti u nuriji koja im se da; ali nigde te muke i zlopate ne podnosi, mislimo, narod, kao što je to kod nas. Manastir naš Rača ima 700 kuća koima popuju kaluđeri iz toga manastira i ima neki od tij sela i kuća, koje su po 8 satij daleko od manastira, dakle dalje neg' odavde do Paleža. Pa kako smo mi ljudi jošt prosti i po prostoti našoj tvrdo se držimo crkve i sveštenstva našeg, to osim krštenja, venčanja, itd. u vrlo čestim

prilikama tražimo mi utehe kod naši duhovni otaca, sveštenika i kaluđera. Može se misliti dakle, kakav je teret i koliku dangubu imamo mi, po 8 satij daleko idući do mesta onog, gde žive kaluđeri, koi nam popuju! Kako se pate i kinje naši ljudi, idući po tako dugom a strmenitom i kršovitom putu s bolnikom ili nejakim detetom svoim, tražeći duovnog otca, da bolesniku molitvu očita, i novorođeno krsti.

Osim što smo tako sa neuređenom kuriom manastirskom; i u prevelikoj patnji, još i druga zla i nevolje podnosimo. Duhovni otci naši pustili su se nekom ovosvetskom grabljenju, pa su se ponajvišje na to odastrli, te vrebaju priliku gde će i kako će što odvaliti, ili poviše neg' što im je propisano, naplatiti. Tim duhom vođeni, baš i kad su dokolni teško se daju skloniti, da onome od nas što na vreme i po volji učine, koi im je u kakvoj prilici odkazao dati, ili onda kad ij moli n e d a o n o l i k o k o l i k o o n i o ć e .

Duhovnim otcima našim svud po Srbiji, a u našem kraju osobito dobro je poznato, da mi prosti seljaci veoma poštujemo i uvažujemo čin onaj što ga oni na sebi imaju, i da ćemo radije pet i deset puta onoliko dati, koliko propis donosi, pa štetu tu pregoreti, a ne ići tužiti se; s toga su različite zakačke njima vrlo mile, kao što su: razrešavanja srodstva, fede, i drugo koješta.

Po ovome dakle molimo i nuždno je:

1. Da se nurije odma urede; u svaku nuriju da se odredi toliko kuća, koliko sveštenik na vreme može obsluživati, a i od nji živiti; pa da svaka nurija ima svog sveštenika, koi da mora u njoj neprestano biti; prema tome, da se uradi i sa oni 700 kuća što pripadaju sad manastiru Rači.

2. Da se sveštenstvo naše oštro opomene, da čin svoj uvažuje, sa stanjem svoim zadovoljava se i preko propisa od naroda naplaćujući, ovome nedaje ugled grabljenja, otimanja i javne nepravde.

3. Da starešine crkve nama imaju svagda na umu važnost vere i blagočestija našeg, pa prema tome da strogo kazne narušitelje Uredbij i one, koi idu na porugu naše vere, na malouvaženje sveštenog čina sobom; a ne da grabljenja, neuljudna dela i skarednosti kojekakve, koje se od neki duhovni lica događaju, slušaju i viđaju, ravnodušno glede.

4. Da u onim nurijama, koje su dalje od bogomolje, sveštenici u svako doba godine decu kod kuće krste, i do 12. godine uzrasta u obštinskoj kući kojoj pričešćuju, kao što je to do skora običaj bio; a što se tiče crkvi obližnji sela, u njima krštenje zimi da se svršuje po kućama, i to sve bez svakog razlaganja i odbijanja.

5. Da su sveštenici dužni svakog mrtvaca opojati na vreme pre neg' što se ukopa, a ne da se opela čine nad grobom, posle kad oni oće, isto tako da su dužni mrtvaca do groba odpratiti za propisanu taksu, a ne kao što su uobičajili po 1 # zato od naroda uzimati.

Za opelo nad ukopanim već mrtvacem, da se svešteniku ništa neplaća, i da posle 24 sata ukopanog mrtvaca najdalje za 15 dana mora bez svake plate opojati, kad nije to učinio dok je bio nad zemljom.

K.

Na izslužene vojnike da se bolje ima prezrenje, da se njima pre sviju daje služba pandurska i druga, za koju su; a ne da se to čini po mitu i daje onima koi su imućnii.

L.

Narod je naš primetio, da se činovnici preko reda i pristrasno u službe utrpavaju, da se pod imenom zvanija, samo o većoj plati grabe i zvanija se razdaju, ne po zaslugi i sposobnosti, no samo po privatnim preporukama, po srodstvu i osobitim naklonostima.

S toga se kod nas viđaju nezaslužno u službe poprimani i trčećki vandžirani, — viđaju se sasvim nesposobni a mnogi sasvim nesavestni činovnici. Ovo je ne samo neuredno i nepravedno nego je s dve strane štetno za narod i zemlju našu. Šteta je za narod i praviteljstvenij posao, što se primanjem nesposobni, nezaslužni i nevaljali lica u službu, ubija volja kod oni, koi su od nji bolji; a kad se još oni i pre turaju na zvanije veće plate, onda se revnost i volja kod sposobni i uredni sasvim saranjuje. Od štete je zemlji našoj takvo primanje i nameštanje činovnika, i s toga, što od nji Praviteljstvo rđavu pomoć ima, pa da se poslovi ne bi sasvim zatrpavali, mora se, mesto jednoga dvoica i troica uzimati i plaćati.

S toga Skupštini predlažemo, da nastane uzakoniti:

1. Da se ni jedan u službu ne prima, koi se pred određenom komisiom pokaže, da je za odpravljanje javnog zvanija nesposoban, i da, donda svedočenim vladanjem svoim nezaslužuje da mu Praviteljstvo i narod poverenje dadu.

2. Da se ni jedan u službu ne prima, koi je bilo sasvim ili i za najkraće vreme sudom zvanija lišen, pa bio on pomilovan ili izdržao dosuđenu kaznu.

3. Da je pred Skupštinom i narodom odgovorno ono nadležatelstvo, kao i Popečiteljstvo, koje istupljenje kako sebi podvedomstvenog zvaničnika ili činovnika, ma i za najkraće vreme, neizviđeno i osetno nekažnjeno ostavi, no čeka da se nezakonosti onoga gomilaju i narod u živac udaraju.

4. Da je odgovorno pred Skupštinom narodnom ono Popečiteljstvo, koje nezakonitost kakvu zvaničnika ili činovnika kog pretrpa, od njega uzetom ostavkom; a ovakom licu ako je data penzija ili posle još i služba, ovo i jedno i drugo odma da se uzme.

Isto tako da se povuče na odgovor za onog činovnika, koga izstuplenja kazn prevazilaze, pa bude predstavljen te se premesti, — ili koga više od jedanput za kazn premesti.

5. Da vandžiranje činovnika ide samo postepeno, i da nijedan ne može ni najnižij stepen zvanija preskočiti niti dalje koračiti dok nije najmanje godinu dana u njemu proveo.

6. Da se činovnici ne primaju iz jedne struke u drugu jer je to protivno 55. i 56. točki Ustava, i uzrok je te imaju ljudij koi slabo znadu za red.

7. Kontraktualiste da se nikako više ne uzimaju, a ljudi druge vere samo u nuždi javnu službu da dobivaju.

M.

Narod je naš primetio, da plata višim činovnicima bez postepeno je određena i u takim sumama, koje su spram malog našeg otečestva i njegovi slabi prihoda, dosta velike; pa da bi nuždno i u redu bilo, da se plate one, što su preko 1000 talira, svedu pravičnije i spram nejake zemlje naše; kako bi se doodci zemaljski bolje štedili i upotrebljavali najpre na ono što nam je nuždno i od potrebe, a ne da se troše na kojekakve, pojedini mesta ugodnosti, — ne da se izdaju u neudešenim platama, koje su postale kao neke zlatne jabuke, oko koi se jagme samoživi ljudi.

Po tome dakle predlažemo Skupštini, da u svoje vreme i s kim treba oko toga nastane, da se sve plate veće od 1000 talira, svedu na niže sume, jer n.pr. nije sa zemljom i prihodima našim ni malo udešena plata G. Mitropolitu, a i drugim Gospodi Arhijejereima, kad imaju slobodno obitalište i uz to prilične druge do'odke, i t.d., i t.d.; no držimo, da bi G. Mitropolitu dosta bilo tri, a GG. Episkopima po dve iljade talira i t.d. i t. d.

N.

Narod nam je najživlje poručio da poištemo i pokažemo mu račun,

1. od prireza onog, što je u 1854. godini pokupljen od oviju po 1 #; gde su sad oni novci, i ako nisu u kasi, našto su okrenuti; i

2. kud su novci od priloga, kupljenog po narodu pod izgovorom da se Kara-Đorđu digne spomenik.

S toga molimo Skupštinu da račun o tome pribavi i o urednosti njegovoj uverivši se, narodu to objavi.

O.

I to nam je narod preporučio da se od Pravitelstva izvestimo: na što je bilo ono u 1854. god. žestoko i na vrat na nos oružanje, — onako sa dangubom i gorkom tegobom činjeno obučavaše naroda u vojenom redu; i u isti ma zamolimo ga da od onakog naglog posla, bez nužde, u napred poštedi narod. S toga i za ovo molimo Skupštinu da nesmetne s uma.

P.

Naposletku izjavljujemo i tu želju naroda našeg, da se odjako ni za dlaku ne popušta od strogosti zakona spram nevaljali i rđavi ljudij, pa ma kog reda i stanja oni bili; jer narod naš drži, da tako samo može sladko i u miru uživati svoju koru leba, ako se vlasti uztegnu zdrave — prave ljude napadati i na razne načine globiti ij, a ako Praviteljstvo naše ozbiljnije korake preduzme u odkrivanju, vatanju i osuđivanju rđavi i nevaljali između nas ljudij, kradljivaca i grabljivaca prosti i zvaničnog reda, napadača javni i tajni i t.d.; počem je na rđave ljude koi nas upropašćuju i podkradaju, pakoste nam i živovanje uznemiruju, tolika naša mrzost, da se nemarimo osvrtati ni na koju stranu, no i odma od sebe za na vek ukloniti želimo, pa il' nek od mirna i poštena sveta odvojeno žive, ili najposle da ij nikako i nema na ovom svetu.

21. Dekembra 1858. god.
u Beogradu.

Despot Vučićević
Nikola Marinković
Pero Kanberović
Milić Elisavčić
Toma Lazarević

Pročitano u odboru 12. julija 1859.

Original. DAS, S, № 255.

59.

Beograd, 21. decembra 1858.

Poslanici temnićkog i levačkog sreza jagodinski okrug, Skupštini — da se vrati stara šumska uredba, uprosti sudski postupak, snize razne takse, da se manastirska imanja stave pod kontrolu opština, da se podižu škole i dr.

NARODNJA SKUPŠTINO!

Da bi i mi kao punomoćnici (deputirci) u ime celog naroda Okružija jagodinskog m(n)enija naša Narodnoj Skupštini predložili, takova u nižisledujućem izjavljujemo:

1. Predlažemo da se ona Uredba koja je 1842. godine kao u vreme onda bivše narodne Glavne Skupštine izdata, i koja je od onoga vremena do današnjeg dana sovršeno obezuvažena i uničtožena iznađe i u novij život postavi, iz koje se jasno uviđa šta je u ono vreme narodu u svima bez razlike rodovima obećano da će imati davati.

2. Uredba šumska sadanja izišavša o naplaćivanju taksa za sečenje gore da se ukine, i po starom obnovi.

3. Koševi koi su od prilike u 1854^{oj} godini Uredbom visočajšom ustanovljenij za punenje obštinskij kukuruza, da se sovršeno u napredak ukinu a do sada prikupljenij kukuruz da ostane u pravo raspoloženje obštine.

4. Postupak sudejskij koi je takođe od visočajšeg mesta narodu bez obšteg soglasija izdat da se konečno obori, i da se po želji narodnjoj svako suđenje ustmeno kao što je i po starom običaju bilo najkraćim putem vospostavi, tako da manjeg roda sve parnice koje nikakove zamršenosti nemaju od 1 do 4 dana imaju se ispitati i rešiti, a većeg pak za 15 dana presuđivati.

5. Takse sudejske da se sve konečno izuzimajući resuma po vrednosti ukinu.

6. Iz obzira na uzvišenja blagostanja i razvitka trgovine u našoj zemlji ubeđeni smo da je velika i neobhodima potreba da se ćuprija na reci Moravi prvo kao na glavnom a drugo kao carigradskom drumu postr(o)i, kako bi povodom postrojenija iste veliki saobraštaj pomeđu susedni okružija imati mogle, a zatim i sve nezgode i tegobe sada na dejstvujućoj skeli mimo-prolazećim putnicima i trgovcima odklonjene bile.

7. Premda je pelcovanje po uverenju naroda prevažno i obštepolezno delo, koje ima i u buduće od vešti i izkusni doktora da se upražnjava, protivu koga se od strane naroda ništa primetiti nema. A što se pak tiče vizita nad devicama i momcima protivu koga narod jako negoduje i trpiti ne može, da se postupak ovaj ubuduće konečno utamaniti ima, zamenivši ga tim: da nadležnij kmetovi ako dotična lica o pelcovanju slučajno bileta nemaju, a pelcovana su svedočanstva u svoim selima bez ikakvog plaćanja dužni budu izdavati, koja će se i samim znakovima dokazivati moći, da je ono lice u svoje vreme pelcovano.

8. I udovice one koje su namerne u brak supruževskij stupiti da se na sramotu naroda nikakvoj vizitaciji lekarskoj podvrgavati pod vidom trudnoće nemogu, no da se i za nji po želji naroda jedno zakono pravilo toga smisla ustanovi, da nikakova udovica pre 6 mci u brak supružestva stupiti ne može, dok dovoljno ovim rokom o sebi ubeđenja ne da, da nije posle smrti bivšeg (j)oj muža u nezakonom braku trudna ostala.

9. Na sveštenički i učiteljskij ustanovljenij fond, od prodate one rane — Ištire — koja je za nepredvidime slučajeve od naroda pokupljena bila novci na kakvu su cel upotrebljenij, da se stanje takovoga odma otvori i pregledi, tim pre što je narod ubeđen da od ustanovljenog fonda do današnjeg dana ni jedna familija upokojenog paroha i učitelja nikako izdržanije svoje sirotinje dobila nije, nego se prosjačinom izdržavaju.

10. Da se meandžije u sporednim drumovima i selima u davanju preterane veresije žiteljima dotičnij sela ograniče, i tim sve bez razlike seljane koi su dosta kao pritjažatelji svoi dobara u neuredan život i veliko raskošstvo upuštati odpočeli, i tim postupkom unesrećavajući svoju familiju svoje nepokretno imanje nemilice s dugovima i izlišnim troškovima preobterećavaju, da posle dve ili najviše tri godine svega se svoga imanja nemilice liši i sebe i svoju familiju do prosjačkog štapa dovede; — i tako da se ni jednom seljaninu veresija ne dopušta, a, na slučaj, koi bi se protivu ove zabrane usudio veresiju dati, da nema pravo nikako zakonim i sudejskim putem naplatu tražiti.

11. Da se u obšte manastirima prinadležeće šume na sobstveno raspoloženje manastirskij starešina ne ostavljaju, no da se ima

od strane zakonodatelne vlasti pravac propisati po kome će u susedstvu stojećij sela kmetovi kao nadziratelji i kontrole manastirskij dobara brigu i staranije voditi da ne bi starešine manastira nekima iz srodstva, atara i mita pravo takovo poveravali da nemilice a bez nagonitelne domaće potrebe šumu kao najznamenitije blago i dobro sekući upropašćivali a drugome trpeći najveću oskudicu ni za skupe novce ne daju no da se u tome pod nadziranijem kmetova ravnopravnom a shodno Uredbi o šumama nabljudavati ima.

12. Zemljedelac koi bi se iz nagonitelnij i domaćij potreba dugu podvrgao, da mu se na konac isplate takovoga, izuzimajući ostalog pokretnog i nepokretnog imanja, 1 dan oraće zemlje, kuća s placem i dva vola tegleća s plugom nikako prodati ne mogu, koje će mu na izdržanije svoje familije služiti moći.

13. Da se zabrana i u tome postavi, da ni jedan susedni seljanin iz sela na stranu, a osobito u planinu ili potes seoskij naseljavati i kuću sa zgradama graditi; koim postupkom štetu u gori a razor u selu proizvodi, ne usudi se.

14. Da se zemljedelcu nikako novce pod interes ne dopuste, kako iz javnij kasa i fondova, tako i mnogo manje od privatnij lica uzimati, i sa istima u nepoznate radnje i trgovine sebe upuštati, i ne poznavajući tečaj trgovačke radnje sebe i svoju familiju do najveće propasti dovodi. Ostavljajući pravo onima koi gotov novac imaju slobodno upražnjenje svake radnje.

15. U vreme žiropađe da svaka obština pravo ima sa žirom kao dobrom obštinskim raspolagati i onoliko ino susednij sela ili okružija nagonice primiti ukoliko njiovoj domaćoj marvi na štetu bilo ne bi. Zadržavajući pravo za sebe da svaka obština u svojoj planini po neku s kraja žira zadrži, kako bi njene svinje po izgnaniju nagonice ako nipta više do 10 ili 15 dana docnije žiriti mogle.

16. Da se za neoglašenje u brak stupajući lica onaj dukat koi je do sada uzimat konečno ukine što se izvestno zna da se na ime arhijerejskij lica uzima, i što kad se može bez oglašenja za novce u brak stupiti, zašto se ne bi ovo i bez naplate ovoga u nuždi i preponi brak zaključiti mogao, kad ni jedno ni drugo protivno obrjadu naše pravoslavne crkve nije.

17. Pupile do sada rasprodavane da nadležne starešine ukoliko narod svedenija ima i poznaje, nikada nisu kasatelne tutore o prodaji imanja i prikuplenju novaca izveštavali, koliko je dobiveno za to. Da bi se dakle ova pogreška izpravila da se u dužnost policajnim vlastima postavi da svagda pri prodajama ovi o dobitku novaca s kvitama tutore uvedomljavaju.

18. Da se od onij lica koi u zadrugi sa svojom braćom ili roditeljima žive i pored toga u službama se naode, nikako bećarskoj danak sa školskim prirezom ne naplaćuje, zato što njegovij zadrugari podpunij danak Pravitelstvu plaćaju.

19. Prirez školskij od koga nikakovo lice koje obične Pravitelstvu dankove plaćaju izuzetno nije, da se takovoga plaćanja oslobode starosću otjagotjaštenij starci i udovice koi su i od samog pravitelstvenog danka oslobođenij.

20. Na ime postrojenija spomenika Kara-Đorđa sakupljenij novci gdi su, koliko je ta suma iznela i našto su upotrebljenij, da se o tome račun točan narodu pokaže i odkrije.

21. Obnarodovanije svako od manje vrednosti ispod 100 # cesarsk. u nepokretnom imanju a naročito po selima da se ne čini, jer se tim veliko obterećenje poveritelju dužnika nanosi, a zatim i preterana dosada policajnoj vlasti i velika šteta onome selu donosi, što kasatelnij starešina ili ovoga pisar predhoditelno mora daći imanje popisati i preceniti, pa zatim obnarodovanije dati učiniti, i tek posle 3—4 nedelje dana prodaju držati, koje nikakovu veću korist no sugubu i štetu kako za tužitelja i obtuženoga tako i za dotičnu vlast i selo prinosi. Po čemu je narod mnenija toga, da se ove prodaje ubuduće samo u susednim selima obnaroduju pa potom odma u dejstvo privode.

22. Prirez onaj koi je svaka porezska glava po 1 # ces. na nepredvidimij slučaj dala, gdi je, zašto je uzeto i našta je upotrebljeno, da se o istome točan račun narodu ookaže.

23. Alija pravitelstvena, zovomi Lukar, postojeći u Srezu levačkom, koi je svuda u naokolo susednim selima, daže i u samom njemu s nekoliko kuća naseljen i obkoljen, koih žitelja sva uobšte stoka ni jedne stope zemlje dok na atar Lukarskij ne nastupi pritjažanije nemaju, tako da ni jedan minut njiova stoka ne može biti do u ruke zakupitelja Lukara kao u vreme žiropađe ne dođe, za koju grdnu i protivzakonu globu plaćaju, pa jedno uzrokom tim što u reči stojeći Lukar kao nazvano Pravitelstveno imanje nije u ogradu jaku postrojeno, i što se ova iz samog trnja i to u vreme žiropađe zagrađena nalazi, da na svakom mestu ne samo svinjče i goveče, nego i najsitnijeg roda marva ako se ne čuva ući mora, i zbog toga grdnu i neopisanu štetu preko godine trpe, da im više živiti ne ostaje. Koim povodom sadašnje Narodne Skupštine okolo stojeća sela, t.j. Lukor, Ursule,

Cikot, Bunar i Šaitarovac svoje deputirce opomenuli su da predmet ove tegobe koje onij trpeći od toliko godina podnose Narodnoj Skupštini jasno i dostatočno predloživši razloži, kako bi ona uzevši u prizrenije 300 i više glava porezskij predmet prednavedene žalbe njine odobrila, da im se rečena alija ako prizrenija pravednog zaslužuju bezplatežno, a ako ne? za novce na uživanje ustupi, a u protivnom pak slučaju neka se i komisija jedna opredeli i izsledovanije učini, je l' moguće da 300 glava danak — plaćajući onako pritjasneše u ustavnoj zemlji trpe.

24. Pod staklenom pravitelstvenom fabrikom u Belici postojećoj, prinadležeća planina koja je od susednij sela odvojena i pod nazor Pravitelstva s' pravom na izvlačenje suvij drva i klada uzeta, docnije sasvim zabranjeno i predupređeno da ni jednu šipku suvu, ni sirovu iz rečenog prostora fabričnog izneti se ne sme. Ova zabrana docnije ustanovljena na štetu narodnju da se digne, tako da svakij slobodno i bez ikakovog uzdržavanja suvi drva i klada iz prostora svoga mogu slobodno za ogrev domaći izvlačiti.

25. Kako je u 3^{oj} točki ovoga predloženja o ukinuću sudejskog postupka navedeno, da se ovaj po želji narodnjoj ima uničtožiti, koi je pravo i advokatima dopuštao narod u parnicama podpomagati i zastupati, i počem će se sve parnice kod suda ustmeno voditi, tako da se imaju prilikom tom i zvanija advokatska konečno ukinuti, i advociranju granice za u napredak položiti.

26. Osećajući ceo narod sreću i napredak u rasprostranenju trgovine koja se inače nikako obdržati ne može dok se kako glavnij tako i svi sporednij drumovi koi u rđava i nezgodna vremena velika otjagotjaščenija čine gdi nasipa jošt postrojenog nema, a naprotiv gdi su takovij i od časti postrojeni veliku olakšicu i udobnost prinosi. Zato je želja njegova da se odma i bez svakog otlaganja naredba učini da se prethoditelno glavnij a zatim i sporednij drumovi s nasipom snabdedu i utvrde.

27. Osećajući narod i u tome veliku sreću i napredak za svoje otečestvo kad vidi da već dovoljno svoi srbskij sinova s' naukama obdarenij veliku polzu i korist svome otečestvu prinose, zato i želja je narodnja da se škole svuda ukoliko potreba iziskuje postrojavaju i s' dobrim i valjanim učiteljima snabdevaju, no što se građenja škole tiče da se mali planovi za takove postroje, budući su dosadanji planovi vrlo veliki i da po istima narod jošt za više godina neće biti u stanju onakovoga roda škole postrojavati, — po koima će odma takove u posao preduzimati moći.

28. Da se komisija iz sredine Skuštine po želji naroda izbere i opredeli koja će u stanju biti sve prihode i rashode od 1842. god. do danas narodnju kasu pregledati.

29. Da se svi stranij podajnici u službi pravitelstvenoj živeći i kao poverenija za unapredak ne zaslužućeg bezizjatno i odma po želji naroda iz službe odpuste.

30. Da se i onij činovnici i zvaničnici koi su porocima sireč: nasiliju, samovlastiju, neograničenostima odani i ostalim strastima zaraženij kao nedostojnim blagodejanija narodnjeg iz službe pravitelstvene odpuste, a drugim boljima i poverenija narodnjeg zaslužujućim zameni, tako, kako ne bi unapredak porokom zaraženog činovnika na štetu i ogorčenija naroda iz okružija u okružije na ispravlenije premešćali.

31. Tako isto da se i sveštenici koi su prvo nesnosimi postali, a drugo i suviše porocima na soblazan vere i zakona spram naroda postali, iz parohije u parohiju i na ogorčenje naroda premeštaju, nego kao nedostojnim parohija liše i uklanjaju.

32. Sveštenici da platu onu kao što im je prvom i starom uredbom opredelena i u napredak primaju, i bir po naosob kuća a ne po glavama porezskim uzimaju.

33. Oskudnim licama u zemljama da može svaka obština po uverenju njenom zemlje od obštinske utrine sama nadležno davati, a ne da indžinir sa srezskim načalnikom ili drugim policajnim licem kao što je docnije Uredbom naređeno izilaziti i ovima zemlje deliti ima, po tome što dolazak ovaj njiov veći trošak onome licu kome se zemlja dade pričini, nego koliko ono parče zemlje licu ustupljeno košta.

34. Svima onim činovnicima koi su ostavku na svoja zvanija dali, a penziju uživaju, da im se takova ukine, i ubuduće koi bi činovnik na zvanije svoje ostavku dao, da mu se nikako ne izdaje.

35. Obštine pak koje su s malim čislom obštinu sačinjavale t. porezske glave, da se o ovima jedno zakono pravilo izda, da svaka obština sočinjena bude s' 500—600 glava porezskij, pa kad takove vospostanovljene budu da se pri svakoj obštini po jedan pisar postavi, po tome pre ne samo što će brži i točnij posao u obštini, ići, no što i kmetovi svako do sada nepismenij nećedu se kod pismovodnog lica u zamršenostima upuštati kao što je do sada velika

neurednost bila, da mnogo kmetova kao nepismeni ne znajući dobar i točan račun pokazati pregrdnu štetu plaćaju i oštećavaju se. Pri kom da se pisari iz kase obštinske plaćaju a međutim na bolje i točnije izvršenje kmetovske službe da im se plata po želji naroda povisi.

36. Meane one izlišne koje su samo na propast pojedinij žitelja načinjene da se po selima i sporednim drumovima ukinu i samo ondi gdi potreba iziskuje na onom mestu postave.

21. dekemvra 1858. god.
u Beogradu

Aleksije Tomić. Živko Marković. Todor Dragićević. Ilija Čepurac. Milutin Petrović. Raka Milosavljević. Milan Pavlović. Arsa Voinović. Gligorije Milenković. Miša Anđelković. Sava Bušetić. Gliša Jablanac. Mihajlo Bradić. Gliša Katić. Apostol Ivanović. Aksentije Pavlović.

Deputirci Sreza Temnićsk. i Levačk. Okružija Jagodinskog.

Original. DAS, S, № 320.

Pročitano u odboru
21. Junija 1859

60.

Beograd, 22. decembra 1858.

Poslanici mačvanskog sreza Skupštini — protiv raznih policijskih mera, da se koševi predaju u nadležnost opštine i narod zaštiti od mnogih zloupotreba.

DIČNA SKUPŠTINO!

Pokorno podpisanij, kao deputirac dične Skupštine, za najslađu dužnost počitujem izpuniti sve naloge, i podneti sve tegobe i žalbe, koje mi je pri izbornoj Skupštini obština moja naložila.

Tegobe i želje naroda jesu sledujuće:

1. Policajnij zakonik pre godinu dana izdanij, po kom mi kao robovi i kirajdžije, a ne pravi pritjažatelji ne smemo s našim sobstvenim branicima razpolagati, niti pored gradine obor za stoku načiniti, pri čemu se odma kapetanu javi, koji nas za ovo sa nekoliko talira oglobi i sve, ako je gradina ili obor razvali, s izgovorom da je to zemlja obštinska, a ne naša, i to je velika tegoba narodnja, koje bi se rado oprostiti hteli.

2. Ako pri oranju ratar svoj plug polomi, ne sme niti u sobstvenom a toli u obštem braniku grmić odseći da plug napravi, dok čak kapetanu ne javi, i pripadajuću po gore pomenutom zakoniku taksu ne plati; a međutim prođe po dva tri dana, ona velim dana, koi su u vreme one radnje neocenimi za svakog delatelnog ratara; a ako se koi usudi da bez dozvolenja, bojeći se rđavog i močarnog vremena grmić odseče i plug svoj napravi, kako bi rad odma produžio, toga odma kod kapetana pozovu, gdi bude kako novčano tako i ili telesno ili zatvorom kaznjen; iz čega može se zaključiti, da se ne samo ne pomaže narodno-ekonomskom poljskom kućenju, nego mu se još po nesreći i odmaže, koje je takođe jedna od najtežih narodnij tegoba.

3. U početku kad je još Ustav donešen utvrđeno je bilo da se za goveče po dvadeset a za sitnu stoku po dvanajest para oborciji na glavu plati, ako bi se u šteti uvatilo; ali se sad od ovog sasvim odustalo i tako se iz pizme kmeta iz jednog sela prema kmetu iz drugog sela, naplaćuje sad po polak a i po čitav cvancik na glavu, koje je narodu vrlo nepravo.

4. Ustavom uzakonjeno je, da čovek samo do sedamdesete godine danak plaća, a knjaz Miloš uzakonio je, da se svakij onaj, koi dva sina oženi od svakog danka oslobođava; a sad makar on pet sinova oženio, dužan je po dva cvancika godišnje i do same smrti plaćati, koje je takođe narodu nepravo.

5. Pri pravljenju kakve crkve želio bi narod, da se pored novca crkvene kase i novci seoskij kasa ulože, pa k tome još i nekij prirez učini, i iz tog bi se novca crkva načiniti mogla, i da se crkva po mogućstvu obštine načini, a ne po nekim planovima, po koima bi mlogo više novaca trebalo, nego li što narod izdati može.

6. Ako bi koi od seljana svoga kmeta, kapetanu tužio, želi narod da kapetan prvog pražničnog dana u selo dođe, i ako višina seljana tužbu obistine, da kapetan kmeta zbaci, i drugog po višini glasova izbere; jer do sad su se velika zloupotreblenja događala, s tim što seljani tužeći kmeta po toliko radni dana izdangube, što kmet miteći kapetana po selu zloupotreblenja čini, i što kapetan primajući mite od kmeta seljane zlostavlja i istog kmeta drži, koi mu iz blagodarnosti velike mite izdaje, a za koje njega kapetan od svakog pravednog sudejskog napadanja brani.

7. Što se tiče čardaka ili koševa seoskij, želi moja obština sledujuće: Da se koševi svake obštine, obštini predadu, a ne kapetanu, jer ima slučajeva u koima je rana od kapetana poiskavana a on nije dao, a međutim je ona stara rana pobuđala, ne bi li dakle bolje bilo da je poisk(a)no količestvo rane dao, pa da s pripadajućim interesom novu primi; kapetan pak dužan da bude račun o rani pregledati, kao što i kase pregleda; i počem su svi koševi gotovi, to želi moja obština, da se po postojećoj uredbi i napune, jer, ceni i uvažava potrebu isti koševa; takođe želi, da se pri izdavanju rane narodu što može manji interes uzima.

8. Po veri hristijanskoj pravoslavno-vostočnoj ne može rodbina jedno s drugim u brak stupiti do 6^{g} kolena, ili po velikoj nuždi i potrebi do razrešenija arhipastira crkve; ali ovo razrešenije uobičajeno je sada bez nužde, kod svakog, koi dobro plati, a ma po kakvoj nuždi ne daje se razrešenje onom, koi je siroma. Ovo je po mneniju celog naroda srbskog verolomno, zato želi da se tome kraj učini, i da se dokazani krivci kazne.

9. Rđavo izpunjavanje svoji dužnosti kod kmetova vidi se iz tog, što se ni najmanje davno izdane uredbe ne drže, što se po selima strašno i bogomrzko psuje: svetac, krst, anđeo, zakon, vera pa ni sam Bog na miru ne ostaje; a kad Boga psujemo, čijoj se milosti nadati možemo?

10. Da se ne bi zloupotreblenja činila želi narod, da se sveštenicima odsečno plata odredi.

Zato u ime moje obštine molim, da se sve ovde izložene želje uvaže, koje mislim, da su na zdravom razumu osnovane.

11. Takođe je velikij teret od strane Turaka našem narodu, što su se tako razkalašili da u naše branike ulaze i drva seku, nose ograde i sve što god nađu, niti jim se sme kogod protiviti, niti jim oće naše vlasti dotičnim putem da zakrate, a nama je to pravo sama blistatelna Porta podarila da nam se niko ne sme u našu vnutrenost mešati, i da Turci samo u gradovima živiti i razpolagati mogu.

12. Žitelji varoši Šabca smetaju i velikij uštrb nanose zemljedelcima okolni sela, što pri svom njiovom imanju, koje u varoši pritjažavaju, pogode po 5—6 momaka i kupe toliko kola pa celo leto drva kako suva tako i sirova krešući u varoš nose, pa ista drva ne upotrebljavaju za sobstveni ogrev, nego čitave kamare od 100 pa i 200 fata trgovcima pod zimu prodaju; koi uštrb primora seljake da protiv oni pogođeni drvara ustaju, jer kad se zemljedelcima svakoj dobiti prepone stavljaju, odkuda ćeju oni potrebe za život nuždne nabavljati, i tako se može lako veliko istupljenje dogoditi; zato molim braćo, da se ukoliko je moguće (a moguće je) kraj ovome učini.

13. Meane po manjim selima, osim glavni drumova i važniji sela, po nalogu moje obštine imam čest izjaviti, da ne samo nuždne nisu, nego su još i od velike štete za zemljedelce, što ljudi kako u praznične tako i u radne dane neprestano tamo sedeći svoj posao prenebregavaju, a pri tom izlišne i za nji ubitočne troškove čine zadužujući se, za izplatu kog duga prodaju jim se zemlje i svo njiovo imanje, koje je propast kako za nji tako i za njiove mlađe i celu familiju a osim toga meandžije su većinom stranci, koi novce pocrpe pa ji u njiovo otečestvo nose, koje je vrlo štetno za narodno kućenje. Osim toga zloupotreblenja se čine, što u nekim selima, od koi ću jedno spomenuti, velim u Dublju kmet selskij gotovo svake nedelje ljude sazivlje gdi ji po celi dan drži, samo zato da ljudi u meani troše, iz čega se može zaključiti, da je kmet u dogovoru sa meandžiom, jer ako bi se koi usudio da ode kući, bude kaznjen, i tek pred noć kaže seljacima zašto ji je zvao. A gdi meane u selu nema tu se zapovest za sat, najviše za dva sata izda i ljudi svakij za svoim poslom odu.

14. Naša obština iz četiri sela sastojeća se imala je crkvu na mestu, koje je u sredini između sva četiri sela, ali počem je crkva odveć stara to je želila obština da novu crkvu na istom mestu načini, to nam se nikako ne dozvoljava, jer nam vele da ma u kom selu crkvu načinimo; ali to nam nikako nije moguće, jer je onda jednima crkva vrlo daleko; zato želimo, da nam se dozvoli da i novu crkvu zajedno sa školom i svima potrebama na starom mestu načinimo, jer smo oskudni da bi svako selo moglo crkvu i školu sebi po naosob načiniti.

15. Budući su se vrlo mloge globe za sve poslednje tri godine dogodile, to želi narod, da se sve obštinske i srezke kase preglede, da li se novci tamo nalaze, jer je samo selo Ševarice platilo u prošloj godini 260 # ćes., koje su seljaci prevarom kmeta zbog bele šume platili, a zloupotreblenja kako kapetanova tako i kmetova, zbog koi će i pod sud podpasti, pobuđuju u nama krajnje nepoverenje.

Izjavljujući želju naroda srbskog

22. dekembra 1858. god.
u Beogradu

Dične Skupštine

Deputirci
Mika Arnautović iz Pričinovića Okr.
šabačkog Sreza mačvanskog
Jovan Maksić iz Tabanovića i
Boža Makejević iz Drenovca istog
Okružija i Sreza

Pročitano u Odboru 15. julija 1859.

Original. DAS, S, № 335.

61.

Beograd, 22. decembra 1858.

P o s l a n i c i k a č e r s k o g s r e z a S k u p š t i n i — p r o t i v v i s o k i h d a ž b i n a, d a s e i s p i t a j u r a z n e z l o u p o t r e b e, d a s e k a z n e k r i v c i z a m n o g o b r o j n a n a s i l j a.

Deputirci Sreza kačerskog Okr. rudničkog izjavljuju od svoje strane celoj deputaciji Narodnje skupštine svoje želje i potraživanja od Knjaza i Sovjeta.

A.) Ištemo obećanje ono, koje je dato na Vračaru i Kale-mejdanu, a to je: da u našem otečestvu nikakvog inostranca budi kog carstva ne primamo i nedržimo u našim nad-ležnim kancelarijama i sudovima, a tako i advokate, zbog koi je država naša skoro do propasti došla, pa ne samo u ovo vreme, nego i u vreme preminuvšeg G. Kara-Đorđa, knjaza Miloša i Mihaila koje se zadržalo do skoro zbačenog knjaza Aleksandra.

B.) U gore navedenom obećanju rečeno je i to pred celim narodom: da u Srbiji ne bude više danka od 5 talira, a ako bi ko preko toga dve pare više potražio, toga pištoljem u čelo treba gađati. Al' na žalost ovo je bilo sve iza leđa bačeno, pogaženo i prenebregnuto, pa iz toga prenebregnuća porodilo se varanje, koje je posle i izdanim cirkularom podkrepljeno, da niko ništa protiv vlasti ne sme reći a kamo li preduzimati; pa s tim kako većij tako i manjij starešina dobio je pravo, da može podčinjenom narodu ono činiti; što mu je volja, ili što mu se od više vlasti nalaže, oslanjajući se na pravo i zapovest, protiv koje niko se na svog starešinu potužiti ne može. Pa iz toga posle porodili su se različni tereti, koi su se na vrat narodnjij svalili, a to su sledujući:

1. Plaćali smo s glave na glavu 1 # c. i to ne od slobodne volje naroda, nego pod moranjem; pa da je istij novac na polzu narodnju upotrebljen, radost velika za njega, ali ni spomena mu se ne zna, bilo pa prošlo.

2. Davalo se za nekakav teator po 2 cvan. na glavu u tri reda tako, da je svakij po talir platiti morao, bez ikakve potrebe narodne, u vnutrenosti Srbije, i bez ikakvog prihoda i koristi narodne kase. Podizati teator, a neobhodimo nuždne stvari prenebregavati, nije zaista pametno.

3. Pod imenom spomenik Kara Đorđu podignuti oglasilo se, koj od slobodne volje šta želi dati, a ovamo bilo ubeđavanja i primoravanja tako, da je opet s glave na glavu po 1 # c. izići moralo, pa da je podignut spomenik, slava narodu, al' novcima nigde traga.

4. Pokupilo se žito raznog roda kao za nuždnu potrebu voinstva, koje bi se u slučaju nužde upotrebiti moglo, ali ovo se nekim načinom obrati, kao i mnogo koješta, na sveštenstvo i učitelje radi penzije posle smrti njiovoj familiji, a ne razsmatrajući da u Srbijji posle velikaša, popovi kao spaije živu pa ne manje i učitelji, koi shodno razumu štedljivo žive i umereno, a narod što god ima to je pod intabulaciom sudejskom i popovskom a tek po nekog trgovca. Iz toga se vidi da su u vidu samo činovnici, popovi, učitelji, a narod iza leđa bačen stanja u najvećoj provali.

5. Navalom Knjaza i Pravitelstva, bojeći se, da je malo narodu srbskom prednavedeni dacija, pak navališe kojekakve globe sa svake strane sredstvom policije, načalničestva, sreski načalnika tako, da kad bi se sveli računi, prevazišlo bi u mnogo razrezanij porez od 5 talira.

6. Nametnut je narodu desetak, koi je blagotvornim ustavom ukinut za svagda. Ustanovljeno je s glave na glavu po 63 oke kukuruza svake godine, a šta više i koševi da se moraju graditi, kako će jedan 4godišnju poglavicu seosku moći smestiti, a druga dva veća biti moraju, koi su na grdnu štetu sirotinjsku (narodnu) načinjeni, i tako nepremeno kupiti po narodu svake godine žito (kukuruz), dok se rečeni koševi ne napune. Nek se opomene Pravitelstvo, kako je pripovedalo, dok se o narodu brinulo, tirjanstvo u Vlaškoj, a sad i samu Srbiju postavi pod zakupom, a mislimo, da ni Knjaz, ni ikakav drugij velikaš ni jednog u Srbiji nije zakupio, da bi s njim ono činiti mogao, što mu je volja. Koliko je samo grdna šteta narodu učinjena u rodnoj gori, dok su se po 3 koša tako velika načiniti morala, vukući

grdnu japiju iz gudura i planina i kulučeći ostavio svoj rad, pa i samu majstorsku ranu, piće i drugo plaćati i davati morao, a koi nisu imali svoje šume kupovali su za gotov novac od drugoga.

7. Počem je spailuk u Srbiji ukinut, predata je šuma po Ustavu svaka svojoj obštini s tim, da svaka obština svojom šumom raspolaže, al' da ne sme bez znanja kmeta goru poseći, dok ovaj potrebu svoga seljaka ne uvidi i dozvoli. Pa i to ne bi našem Pravitelstvu dosta, nego prisvoi i odredi takse, da svakij čovek mora svoju goru, ako mu je potrebna kupiti i to neko drvo 1 cvan. neko 3 cvan. i tako samo, kako će sve ostati pod težim jarmom neželi onaj, koi je pod zakupom.

8. Šta naši sudovi rade, to mislimo nema ni u kojoj zemlji. Parnica mora po 3, i 5 god. trajati i sve oklevajući pa i sami navodeći, da se ne može sam tuženij i tužitelj braniti, nego da moraju uzeti advokata. Ovaj pak naplati svoje, pa svršio posao ne svršio. A po svoj prilici sudovi može da su u ortakluku sa advokatima.

9. Narod zahteva od Knjaza i Sovjeta da se te presilne i prekomerne takse sudejske smanje a tako i apeliranje i rekuriranje na Kasacionij sud ukine; pitanje: kako su papirni i presudni troškovi izilaziti mogli na kraj, kad je samo 5 tal. danka bilo i s tim se potrebe izdržavale?

10. Narodu je našem začudo kako naše Pravitelstvo ne uzme u razsuđenje tolike grdne troškove na topolivnicu u Kragujevcu, i neće da to rasudi, da baš ako bi i bila vojna protiv ma kog, da mi toliko čislo topova u srazmeriju sa količestvom našeg naroda ne potrebujemo; pa ako bi se i to reklo da se kome proda, nema one države, koja bi od nas kupila; ona je zasad na štetu narodnu.

11. Majdanpek šta je dosad silnog troška narodnjeg poglotao, da se nikad kasa narodnja popraviti ne može i u ono stanje, u kom je bila, postaviti. To je sve učinjeno ne sporazumevši se i ne dogovorivši se s narodom, pa posle učinjenog uzalud troška odma u narod pa iz oka iz boka daj, pak kako mu se ime nadene, za ovo ili ono.

12. Zdanija pravitelstvena, koja se kojekuda po vnutrenosti Srbije prave istina su potrebna, ali ono uzme kojekakve indžinire nemačke i majstore loncijaše te pregrdnu platu vuku pak kroz nekoliko godina ruši se i toliko ošteti narodnju kasu da se opet mora nanovo zidati i plaćati.

13. Razumeo je narod da se u kasi narodnoj umalilo novaca, otuda, što su se toliko izlišni troškovi poizdavali, pa šta više i tolike strašne penzije sbačenim sovetnicima, a na njiovom mestu postavši isto toliko primaju, pa ne samo to kod sovetnika nego i kod drugi niži činovnika.

14. Narod naš pozdravlja Knjaza i Sovjet da prestanu od te uprave i uredbe; jer, ako koj sovjetnik il' popečitelj pa budi koi i od niži' činovnika zbog krivice kakve sudom sbačen bude, tome ne treba davati ništa, osim ako koj bude čestno i pošteno otečestvo služio pak zbog slabosti dalje tu dužnost odpravljati ne može, tome treba dati sorazmerno uživlenje, a ne kako koi oće i kako mu je volja pa da narod opet guli.

15. Narod iziskuje ovde i one troškove na vidik, koi su izdati komisiji, koja je dolazila da raspre ovdašnje izvidi, pa čija pogreška bude t.j. koi je krivičan, taj da dužan bude te troškove platiti.

16. Narod naš preko nas kao svoi poslanika zahteva, da izpitamo i doznamo, zašto obećana skupština ne bi svake godine, a računi prihoda i rashoda narodne kase, da se moradu najkraće svake 3^{će} godine deputaciji od naroda srbskog poslatoj podnositi. Sad pri soboru ovom dosta ima, kojima je takovo obećato, i koi smo mi ostalom narodu ovo obećanje izjavili, šta više da smo i jemstvovali da će bi(ti) istina.

17. Narod je razumeo, da u Užici zdanije, koje građeno, stalo kasu narodnu 13000 # ces. i tako jošt više Lozničko pa i treće Jagodinsko, a što bi takve grdne troškove naše Pravitelstvo činilo po onim mestima, koja su skoro na kraj Srbije, da je bar onde, gde je centralno pravlenije, opet bi zar koi strani narod vidio, te bi na pohvalu Pravitelstvu služilo.

18. Narod naš misli, da Topčidersko zavedenije do danas narodnoj kasi nije nikakvog prihoda prinelo, no šta više učinilo je rashoda. Pitomci učeći se u tom zavedeniju pa posle odpušteni nikakvu polzu nisu narodu prineli. Kad dođu kod kuće naučivši se tamo nežnosti zahtevaju ranu i piće, pa ne bivši mu po volji kod kuće počne se londžijati po meanama i kafanama ni malo ne odgovarajući zadatku onom, koi je bajagi Pravitelstvo položilo. Dosad jošt ni jedan činovnik nije kontrolirao, šta koi u selu radi izpunjava li svoje dužnosti, Ako oće Pravitelstvo da narod radi a ne lenjstvuje, nuždno bi bilo u svakom selu postaviti po jednog, koi će ljude na posao pooštriti pa u slučaju nemarnosti i kazniti i silom naterati da radi i onda će kako sebi tako i otečestvu na polzu biti.

19. Žao je nam i to što je Pravitelstvo dopustilo, da stranci svoju trgovinu, zanat i radnju mogu ovde voditi, koi niti je podajnik srbskij, niti kakvij trošak, niti danak plaća pa ni pod policiju našu ne spada, i tako našim trgovcima i zanatlijama ometaju i nji upropašćuju. Zato molimo Pravitelstvo, da bi ono svakog onoga, koi ovde interese ima, u podajničestvo srbsko i pod policiju srbsku dovelo, inače, neka idu iz našeg otečestva. Treba nam se ugledati na Austriju, našu komšinicu, u kojoj nije slobodno tuđem majstoru (strancu) trgovinu voditi i zanat raditi, izuzimajući špekulaciju, i to magaze pod skupom kiriom u koima prodaje svoju trgovinu na toptan a ne na krčmu (u pojedinosti).

20. Zakona u našem otečestvu ima i suviše, koi su za narod ubitočni, i koi su po duhu tuđeg naroda skrojeni. Narod naš dakle želi poizmenjivati i po duhu našeg naroda skroiti i sačiniti, kako će svakom Srbinu biti poznat i prost i čisto srbski, otečestvena i narodna ljubav, a ne sto uredbij i zapovestij ma kakvog roda izdane i nazvane Z a k o n i k .

21. Pre(d)lažemo da je selo do sela da ne može uznemiravati jedan drugom svinje i da ne može tražiti žirovnicu i koi ljudi bezzakonje psuju: veru, dušu, krs i pos itd. da se stroguju. Koi bi mejandžija davo više od 20—50 gr. na veresiju da ne može naplati(ti) kod suda jer to upropašćuje narod i dukat uzimajućij Praviteljstvo u danak 60 para manje od 24 groša.

22. Koi je bez obštinskog odobrenja zagradio zabran u kom žirorodna gora nalazi se, da se razvale na korist obštine.

23. Koje su kuće od skora načinjene u šumi opštinskoj, da se primora da se natrag na staro mesto sa kućom povrati.

24. Po narodu ima ljudi ko psuju veru, zakon, boga i svu našu veru i zakon obezuvažiše. Molimo da se takovi najstrožije kazne.

22. dekembr. 858 g.
u Beogradu.

Deputirci Okr. Rudničkog

Pročitano u odboru 13. julija 1859.

Spolja.

Original, DAS, S, № 338.

62.

Beograd, 22. decembra 1858.

P r e d s t a v n i c i s e l a N e r e s n i c e , V o l u j e , K u č a j š e , r e č k o - z v i š k i s r e z , S k u p š t i n i — d a s e v r a t e p r a v a k o r i š ć e n j a š u m a , d a s e p o v e ć a j u p r a v a o p š t i n a i s t a n e n a p u t r a z n i m z l o u p o t r e b a m a ,

Slavnoj Skupštini naroda Srbije iz Neresnice, Voluje, Kučajne, Sreza Rečko-Zviškog, Okružja Požarevačkog

Nas pokorno podpisati pretstavnike gore rečeni obština, prilozi i zaktevanja Skupštini.

1. Kao što se navedene obštine sa Majdanpekskim atarom graniče, koja je šuma od iste obštine pod Majdan i uzeta, tako marva, a po najviše svinje iz šume u šumu idu, tako panduri, poljaci i šumari svinje nam potukoše i grdne štete pričiniše, a tako narod i oglobiše, tako zloupotreblen da se sa puta ukloni, da nam se tako grdna globa i šteta načini i to globa po 6 cv., na bravi.

2. Što je Pravitelstvo šumu uzelo i ograničilo jedanput, pa preko toga i više je zemlje čiste zauzelo, pak niti nam tu zemlju vraća, niti nam kao našu sobstvenost po proceni plaća, takova zemlja da se povrati ili naplati.

3. Koe je kod nas narod skoro podivljao, pa tako on u selo nikako ne dolazi, no u planini po selima živi takovi u selo da se doteraju i u selu obitavaju jer ako u selo ne dođu, tim će se više lopova umnožiti no što i sada ima.

4. Kako narod u planini po selima živi tako i knez seoski koi platu od sela ima a u selo i ne dolazi, no svi takovi da u selo dođu te bi se time lopovi razbijali i u poljenici suzbili i pronašli.

5. Da se sreske starešine u obštinske račune ne mešaju, jer na više mesta, obštinari ne znaju šta i koliko u kasi novaca ima, no samo knez i kapetan o tom seoskom prihodu i rashodu znadu, zato takova zloupotreblenjija da se ukinu [?] bude o računu, take račune da zna knez tj. pretsedatel, pomoćnici i obštinari.

6. Po primitelnim sudovima da se kmetovi bez znanja sreske starešina menjaju kad se god u falinki nađu.

7. Svaki od svoga branika da je pravi gospodar i po svojoj volji da sa njime raspolaže, da mu se niko u takovi mešati ne može, pa on je zagradio ili ne zagrađivao.

8. Marva, a osobito da se svinje kako leti tako i zimi da se od livada čuvaju jer livade se upropašćavaju i zatiru.

9. Doktorima kako za fede, tako i za kalemljenje boginja da se ne naplaćuje, jer oni od Pravitelstva platu imaju, no samo troškove.

10. U koševe kukuruz da se odsada ne kupi, i to da se ukine, a što se pokupio i u koševima naodi to da se obštinama na rukovanje ustupi.

11. Svaki pretsedatelj da ima određeni dan da u seosku kuću dolazi i seljanima sudi, a ne po salaša u planini da sedi.

12. Sedeljke da se utamane, da se mladež na sedeljke ne skuplja jer se otuda porađaju svaka zla.

13. Sveštenici narod da ne globe, no da se tarife pređašnje točno predržavaju.

14. Novci bez razlike kako u trgovini tako i u zvaničnom, po jednom tečaju jednu cenu da imaju i svaki novac u danak da se prima.

15. Takse sudejske da se utamane, a po starom običaju da se naplaćuje.

16. Advokati po sudovima da se ukinu i utamane, a sudije usmeno da presuđuju.

17. Svake godine da se kontrola preko obštinski kasa, a tako i preko sreski obština postavi.

Nadajući se da će visoko plemenita Skupština molbu naroda našega uvažiti i odlakšanje naroda izdejstvovati.

Vse pokornejšij predstavnici jesmo

22. dekembra 858.
U Beogradu
+ Jovan Paskojić iz sela Neresnice
+ Golub Stojićević iz sela Kučajna
+ Pavle Adamov Duboke
Pročitano u odboru 13. julija

Original. DAS, S, № 345.

63.

Beograd, 29. decembra 1858.

Poslanik Spasoje Tomić na zahtev predstavnika beličke, sugubinske i miševačke opštine, srez levački, Skupštini — da se obližnja planina koja je pripala okolnoj fabrici vrati seoskim opštinama radi snabdevanja stanovništva drvima.

BLAGOIZBRANA SKUPŠTINO!

Od strane Obštine Beličke, Sugubinske i Miševačke u Srezu Levačkom, Okružiju Jagodinskom, koje su između ostali dolepodpisanoga, kmeta susedne obštine Lozovičke za sastavnog člena radi izražaja želja i potreba njiovi na Blagoizbornoj Skupštini opunomoćile, u priloženom prošeniju od 24. tek. mca preko mene poslanom izražava se (koje izražaje i ja delim) da je planina naša do 1851. god. bivša, podpala pod fabriku staklenu u Avramovcu ležeću, od koje smo mi sedam časti a fabrika samo jednu uživala; no za nagradu otrgnute planine te, dato je gornjim obštinama pravo da drva suva u rečenoj planini, a za potrebu obštu i sirova s dozvolenjem nadležne vlasti odseći može; no docnije, to je pravo ovim obštinama zakraćeno pri svemu tome, što one nikakovi drugi zavata nemaju, odkuda bi sebi drva za ogrev nabavljati mogle.

Pa po tome uzroku, što sam ja predstavnik želje naroda podkrepljene u ovome slučaju gore izloženim pismenim izjavleniem, našao sam predstojeći put za najcelishodniji, koim bi se gornje želje oni obština naroda ispunile skorije, dolazim ovim moliti Blagoizbranu Skupštinu, da bi ona od nadležnoga mesta doznati smilovala se, zašto se u pravama ovoga naroda o rečenoj planini dosada nikakvo udovletvoritelno raspoloženje od nadležne vlasti učinilo nije, kojoj je toliko puta predlagalo.

Za ovu neobhodimu nužnu potrebu, pa u slučaju kakvoga prenebreženija predloženu žalbu i molbu u svoje zakrilje uzeti i kod Visokoslavnog Pravitelstva nastati izvolila, te da se ovoj što skorije udovletvori.

29. Dekemvra 1858. god.
u Beogradu
Spasoje Tomić
kmet iz sela Lozovika
Okružija jagodinskog
i deputirac Narodne Skupštine

Pročitano u Odboru 15. julija 1859.

Original. DAS, S, № 353.

Prilog:

VISOKOSLAVNO POPEČITELJSTVO VNUTRENJIJ DELA!

Pokorno podpisanij mi kmetovi obštine Beličke, Sreza levačkog, Okr. jagodinskog, usuđujemo se Visokoslavnom Popečiteljstvu sledujuću molbu podneti. U najvećoj pokornosti molimo Visokoslavno Popečiteljstvo vnutrenji

dela, za bivšu našu planinu koja se između sela Belice, Sugubine i Miševića postoji, kad je pre 1851. godine obštinska bila, no iste godine ova planina pala je pod fabriku našij sedam častij. Fabrika je imala samo osmu čast ove planine, pa kad je komesija toga radi došla ovde i naši sedam častij planine fabriki pričislila, onda je da imamo svagda dala slobodu suva drva seći i nositi sa izunom i sirova seći i sa nužnim potrebama snabdeveni biti. Jer sad nikakovi drugi zavata ni drva za ogrev nemamo, nekij siromašnij ljudi koi su blizu planine bili njiove — zavate zauzete uz planinu. No sad nam se ne da ni suva ležeća drva odseći. Kolena preklonše svi jednokupo molimo veliko Visokoslavno Popečiteljstvo da bi se ono smilovalo nama podariti da suva drva za ogrev seći i nositi i sirova za nuždne potrebe odseći blagoizvolili dati. Usuđujemo se nazvati,

Visokoslavnog Popečiteljstva vnutrenji dela

24. Dekembra 1858. god.
u Belici

M. P.
prepokornij
Kmetovi obštin. Beličke
+ Milovan Veljković. + Radisav Milutinović.
Kmetovi ob. Sugubiske
+ Mladen Savić. + Vasilije Marković. + Antonije Markićević.
Kmetovi ob. Miševačke
+ Savo Stevanović. + Jovo Živanović. + Zdravko Stanimirović.

Original. DAS, S, k № 353.

64.

Beograd, 29. decembra 1858.

Poslanici vražogrnačkog sreza Skupštini — za poboljšanje saobraćajnih prilika i zadovoljenja drugih potreba.

Deputirci sreza Vražogrnačkog. okr. Crnorečkog podnose od svoje strane Narodnoj skupštini sledujuće tegobe i želje:

1. U vreme, kad je Knjaz Miloš pređe u Srbiji vladao, postojao je glavni drum idući iz Zaječara u Negotin kroz sred Vražogrnca. U vreme pak, kad je g. Danilo, sadanjij načalnik požarevačkij, bio načalnik okr. Crnorečkog po uredbi izišavšij, da se svuda po Srbiji drumovi naprave i nasiplju, premesti ga on s onog mesta i po opredelenju inžinira obeleži ga koso između Trnavca i Rgotine na Koprivnicu, i ceo Vražogrnački srez morao je po zapovesti 8—9 godina raditi i kulučiti, dok ga nije onako napravio i nasipao, da čovek bez po muke i pri najgorem vremenu putovati može. Taj je dakle put načinjen tako, da nije nikome nikakva šteta nanešena. U sadašnje vreme kad se poče telegraf praviti, različni inžiniri različno i kroiše. Jedan od nji dođe i po nalogu i opredeleniju njegovom dovukoše se direci na toj napravlenij drum, i to bijaše nama svima milo, kad se počeše tuj direci utemeljivati, jedno što će i telegraf putniku pokazivati put a drugo što se nikome nikakva šteta pričiniti neće. Al' na žalost posle kratkog vremena dođe drugij inžinir i na veliku štetu celog sreza premesti te direke s glavnog druma na drugo mesto, tj. kroz Rgotinu, tako da se nekom kuća, nekom livada, njiva itd. kvariti mora, ako se pored telegrafa i drum premesti. To premeštanje druma i telegrafa služiće na polzu samo dvoici ili troici, koi na onom redu svoje meane pritjažavaju, a celom srezu na štetu; pa počem su i sami činovnici Crnorečnog okružja toj dvoici ili troici jako naklonjeni, to možemo suditi, da je taj inžinir od onij', ljudi koima je to od polze, podmićen, pa ne sumnjam ni o činovnicima; jer i taj put, gde je telegraf namešten, mnogo je zaovitniji nego postojećij i napravlenij drum. Tolike muke, kuluci, dangube i tereti koje je narod pri pravljenju onog druma toliko godina podneo, zar da propadnu, pa nanovo da se za ljubov i korist dvoice, troice, a na štetu celom selu podnose? Zaista ne! Jer ako Narodna skupština ima tu celj, da sve tegobe i štete narodne ukine, to će zaista ona i tu predupreditи, da se taj utemeljnij drum ne premešta pored telegrafa; jer nema onog čoveka u Srbiji, koi nezna kakve su muke prosecati brda, stene i iz daleka vući pesak i kamenje, niti ima onoga, koj će reći da su preča troica no stotina. Svaka se država ponosi sa višinom a ne sa manjinom žitelja i radi na koristu sviju a ne pojedinij.

2. Obština Vražogrnačka nema u svom krugu crkvu, a rada je takovu praviti, da i ona po hristijanskom zakonu ovaj božji dom u svojoj sredini ima. No po čem nema toliko novaca, da bi i ona po onakovim planu pravila, po kakvom druge bogatije obštine prave, to ja kao zastupnik cele te obštine pristupam Narodnoj skupštini s molbom, da bi ona odobrila, da svaka obština

pravi onakvu crkvu, za kakvu je ona u stanju i mogućna praviti.

3. Zemlji, koje je obština Vražogrnačka pritjažala, ostale su pri opredeleniju granica Srbije u Turskoj. Više puta predavali smo molbu kapetanu g. Rai da bi nam je sproveo višoj vlasti, kako bi nam ona ma gdi kakove zemlji, za pašu stoke, njive, u koima oskudicu trpimo, podarila; ali odgovora nikada nikakvog nikada dobili nismo. Pa ne samo ovo, nego i druge neke parnice, koje bi naša obština s drugima povela, traje po 7—8 godina dok najposle i ne propadne. A to nije ništa drugo nego kapetan podmićen i od jedne i od druge strane, pravicu iza leđa baci, ne izvidivši stvar, niti dalje sprovedši, da bi se do celi došlo. Ovu stvar podnosimo Narodnoj skupštini na razsuđenje, da bi ona onako postupila kako ona za najbolje nađe.

29. dekembra 1858. godine
u Beogradu

Deputirci sreza Vražogrnačkog
okr. Crnorečkog
Živan Pavlović iz Vražogrnca
Janko Buda iz Lota
+ Stanije Pantelaović iz Trnavca
+ Balja Colović iz V. Izvora
+ Paul Adamović iz Kriljeva
+ Miljko Ninić iz Zvezdana
+ Paun Prvulović iz Metovnice

Spolja:
Pročitano u odboru 14. julija 1859.

Original. DAS, S, №. 353.

65.
Beograd, 29. decembra 1858.

Poslanik opštine Veliki Izvor, vražogrnački srez, Skupštini — protiv zloupotreba kapetana i pandura, protiv zahvatanja opštinske zemlje.

Od strane deputiraca obštine Veliko-Izvorske, sreza Vražogrnačkog okp. Crnorečkog predlažu se Narodnoj skupštini sledujuće tegobe i želje.

1. Što nam se livade duž naše granice po 3,5 hvata na polzu kapetana i pandura kose, u kojima smo inače i sami za našu stoku oskudni.

2. Troškovi, koi se na Vrškoj Čuki od vlasti naloženi bez uzročno čine, samo njine šetnje radi, da se ukinu i ispitaju.

3. Kad je nama najveći rad, onda moramo poslove naše ostavljati; a kapetanu seno pod kuluk nositi; pa kad je i kakav velikij praznik, na poziv kapetana moramo mu kulučiti za njegov posao.

4. Pograničnij plot nije samo naš, pa zašto da mi moramo takovij zarađivati, i kao stražari danonoćno bez ikakve pomoći čuvati?

5. U vreme kad su se granice Srbije postavile, morale su nekako naše zemlje u Turskoj ostati, i mi oskudni u tome, obratimo se s molbom višoj vlasti, koja nam se i udovletvori; jer počiv. G. Stevan Ćosa polkovnik opredeli i dade nam jedan suvat između Metovljice, Brestovca i Šarbanovca, drugi suvat između Zaječara, Metovnice i Nikuličeva; trećij suvat između Gamzigrada i Planinice; u koima smo mogli našu stoku za nekoliko godina pasti. No posle malo po malo spomenuta sela počnu sebi ta nama opredelena mesta prisvajati i oduzimati tako, da nam sasvim oduzeše, i mi sada takovu oskudicu u tome trpimo, da moramo stoku, koja nam je neobhodimo nuždna prodati. Zato ako je Narodne skupštine ta plemenita celj, da narodu svom oskudice i tegobe ukloni, to će se ona milostivo postarati i u tome, da zvaničnim aktom spomenute suvate opredeli i ograniči Veliko-Izvorskoj obštini kako ne bi prinuđena bila posle dosađivati visokom Pravitelstvu.

6. Da se nam za ogrev ma gdi planina ili gora opredeli; jer su nam branici takođe u Turskoj ostali.

7. Da se zabrani kapetanu mešati se obštini u biranju kmetova, da ne bi se razpre događale i takovi izbirali, koi su u očima kapetana dobri, a narodu rđavi i spletkaroši.

8. Da se ukinu meane, koih ima čislom, 15 u našem selu (V. Izvoru); jer odatle se porađa svako nevaljalstvo, lenjost seljaka, krađa, palež dobara imućnij pa i svakij porok.

Sve ovo predlaže Narodnoj Skupštini na razsuđenje i rešenje u Beogradu

29 dekembra 1958 god.

Deputirci obštine
Veliko-Izvorske sreza Vražogrnačkog
okr. Crnorečkog
+ Balja Colović iz V. Izvora

Original. DAS, S, № 353.

66.

Beograd, 29. decembra 1859.

Predstavnici mailovačke opštine ramsko-pećkog sreza Skupštini — da se utvrdi vrednost novca, kazne činovničke i sveštеničke zloupotrebe, ukinu opštinski koševi.

SRBSKOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

1. Da se tečaj novca privatni sa zvaničnim izjednači. Jer to je očevidno šteta i nepravda da se napr. rublje čoveku daje u 20 groša, a pri plaćanju poreza prima mu se samo u 18 groša.

Čovek, koi dugo na jednom mestu među kakvim ljudma živi zavati s ovima prijateljstvo ili mrzost, pa ako je sudnja, onda on baš i da nije strastan — koje je na nesreću u naši činovnika obična stvar — čisto mora da se vlada po dobivenoj simpatii ili antipatii; zato:

2. Zvaničnici, koi su u narodu, ma koje struke bili, da se dugo na jednom mestu nedrže. — Čovek oće da se ženi, ako od dana kad je izprosio do posta nema tri nedelje, da bi se triput u crkvi oglasiti moglo, onda na venčanje mora čekati čak posle posta, a to je za njega štetno. Zato je nužno:

3. Da se oglašavanja sveštenička po crkvama ukinu.

4. Da se nezabranjuje otvarati dućane po selu bar u onom, koje je dalje od 6 sati od varoši.

Jer za najmanju a vrlo nuždnu potrebu potegnuti u varoš koja je po 7 i više sati daleko, dangubno je, teretno, a kad je vreme rđavo i opasno.

Davanje kukuruza u ove skoro zavedene koševe, po izjavi naroda, teretno je, zato se moli

5. Da se kukuruz više nedaje, a što se zateklo, da ide u obštinsku kasu. —

6. Da se obštinska zemlja ostavi na obštinskom raspoloženju, a ne da nju srezske starešine dele, jer je to i teretno po ljude, koima se daje i po obštinu, koja se često nemože sa kapetanom da složе. —

Cigani su ljudi očovadni i njiov skitnički život škodi okolini u kojoj su; jer oni, nastanivši se na svoim čergama kod neke obštine, ovu svojom krađom ugnjetavaju. Tako od jedne ciganske kolonije, koja je nastanjena na zemlji od obštine Mailovačke ne pravedno otetoj, pati i trpi ista obština, a tako i Salkovačka i Dubravička; zato je vrlo nuždno

7. Da se Cigani na obštine podele, tako da na svaku obštinu dođu po dve, najviše tri ciganske familije, i da padnu pod vlast obštinsku, kao što i drugi srbski podanici; tu da im obština zemlje za radnju da.

A gore navedena oteta zemlja da se napomenutoj obštini povrati.

8. Da se uzde sveštenicima popritegne te da svoje zasluge po tarifi a ne po svojoj volji naplaćuju; dalje, oni nisu svetci te da mogu (za novce) srodstva razrešavati, niti Turci pa da (nasiljem) službu nevrše, te tako siromaka, za kog se nema više platiti nego tarifa što glasi, da ne opoje. Jer svi što oni tako rade narodu je teretno a i njiovom zvanju ne prilično.

Što pak učitelji, koi su bogosloviju svršili, nisu bolji od oni koi su samo osnovne škole učili, i što popovi nisu odličnii koi su svršeni klirici, od oni, koi su samo u manastiru čitati učili, za to sve treba da odgovara sveštenički vrhovnik, koi slabu brigu o tome vodi, a to mu je jedinstveno dužnost.

Počem su sovjetnici narodni predstavnici i zastupnici to je nuždno, a i shodno je

9. Da u Sovjetu iz svakog okružija ima po jedan sovjetnik.

A ne kao dosad iz nekog okružija nema nijednog, iz nekog pak po 3 i više, kao i to što neki zastupaju ne okružie ovo il ono neko prekodunavske oblasti. Srodno je s ovim i zaktevanje:

10. Da viša zvanija zastupaju domorodci a ne stranci.

Napred izloženi 10 točki jesu zahtevanja, želje i tereti mnome zastupajućeg naroda.

29. decembra 1858.
u Beogradu
+ Mateja Dimitrijević iz
+ Okružija Požarevačkog
Sreza Ramsko Pećkog
+ Stojanko Ostoić, Dubravice
+ Stojan Nikolić, Bresja

DAS, S, № 129.

67.

Užice, 30. decembra 1858.

Predstavnici opštine Ljubanj Skupštini — da se zaštite od imenovanih zelenaša.

SLAVNOJ SRBSKO-NARODNOJ SKUPŠTINI U BEOGRADU

Kao što se je već u svemu otečestvu našem prekomernij i bezakonij interes tojest o uzimanju novaca pod interes umnožio, a ne nigdi kao u našem okružju, a ko je tome povoda dao, ni sumnjati nije da neće na Strašnom sudu svevišnjega odgovarati, a ipak posve u našoj obštini, kao što su Simo i Vaso braća Stojanovići inače Mostarci puškari, iz Užica u našoj obštini novce za prekomernij interes izdali i to kao što niže sleduje.

Nikoli Vasiljeviću 10 # c. a za 2 ½ godine izašlo je 51 # c, Nikoli Radoičiću 6 # c. a za dve godine izašlo je 32 # c., Marko Jolović 15 # c. i za 1 ½ godine izašlo 90 # c. i 40 gr. čar., Miloš Sekulić 2 # c. a za tri godine izašlo 37 # c., Vukašin Jolović 3 # c. i 10 groša čar. a za tri godine izišlo je 23 ½ # c., Marko Radoičić 5 # c. a za dve i pol godine izašlo je 30 # c., Vukoman Jolić 40 # c. a za 2 ½ godine izašlo suma u 117 # c., Tiosav Jolović primio 10 # c. a za tri godine izašlo 34 # c., Glišo Gudurić 20 # c. i 35 gr. čar. primio a za jednu godinu izašlo je 89 # c., Periša Stanojević 7 # c. a za dve godine, 25 # c., Miladin Gudurić primio 12 # c. i 21 groš a za dve godine izašlo 33 # c. i 36 groša, Petronije Gudurić 15 # a za dve godine izašlo 43 # cesarska, Krsta Gudurić 15 # c, a za dve godine izašlo je 55 # cesarskij; za koja je tri poslednja dužnika braću Guduriće Ilija Đurić bivši kmet, na njiove obligacije kao jemac i platac podpisao se, no počem dužnici dug nisu u stanju isplatiti, to se višerečenij jemac toliku grdnu sumu novaca mora ošteti, i četiri se familije i moralno ubistvo nizvrgnuti morati, Milošu Stanojeviću su izdali 10 # c. za 1 godinu izašlo je 26 # c., Jovanu Tešoviću 13 # c. a za tri godine izašlo je 58 # c., Iliji Crnogorcu 5 # i 20 gr. a za tri godine izašlo je 23 # cesar.

Za koje najpokornije mi dolupodpisanij u ime cele obštine Srbsko Narodnu Skupštinu molimo, da bi ona ovaj naš predlog u prizrenje uzeti i bezakonij interes oboriti, blagoizvolila. A pri tom da se višerečena lica pod zakletvom ispitaju koliko je koji primio, pak onda da se na sve sume, a o rečenim terminima, uobičajenij i uzakonjenij trgovački na sto dvanaest interes isplati, kako se ne bi baš ova naša obština od toliko porezski glava upropastila. Jerbo ako ovo ovako ostane, u našoj obštini od 230 glava porezski, uvereni smo da se danak ni na 50 glava bez prodaja imanja, u koga se još po neka čast takovoga u rukama nalazi, naplatiti ne može, a kamo li da se mogu iste familije po s nekoliko sitne dece izdržavati.

Tako povtoritelno Srbsko-Narodnu Skupštinu u ime celog naroda obštine ljubanske da bi ona ovoj našoj molbi udovletvorenja podati blagoizvolila.

30. Dekemvra 858. god.
u Užici

M. P.

Jesmo
Prepokorni Srbsko-Narodnje Skupštine,

Kmetovi
Mile Joković inače Mulić
+ Jovan Vasiljević
+ Lazar Panović

Obštinari i seljaci
Nikola Vasiljević
+ Ilija Đurić, + Miladin Gudurić, + Tiosav Jolić,+ Jovan Sekulić, + Nikola Radoičić, + Petronije Gudurić, + Glišo Gudurić, + Miloš Stanojević, + Krsto Gudurić, + Vukašin Jolović, + Miloš Sekulić, + Vukoman Jolović, + Marko Radoičić, + Periša Stanojević, + Marko Jolić, + Jovan Tešić, Ilija Crnogorac svi iz obštine Ljubanjske, sreza Zlatiborskog, okr. Užičkog.

Original, DAS, S, № 17.

68.

Beograd, 31. decembra 1858.

Poslanik čačanskog okruga Skupštini — žalba na postupke kapetana dragačevskog sreza prilikom postavljanja jednog seoskog kmeta.

BLAGOIZABRANOJ SKUPŠTINI

Usuđujem se izjaviti kako postupa g. kapetan ok. Čačanskog, sreza Dragačevskog sa svoim narodom, budući da je pre nekog vremena došao u obštinu Lišansku da postavi novog kmeta na mesto koga je raskmetio bio. Zatim zovne svoju obštinu, pa neće da pita poštene ljude koga će da zakmeti, nego iziđe između

pošteni ljudi i stane se dogovarati potajno sa selskim izelicama, dogovarati da zakmeti onoga koi će mito uzimati i krasti pa s njim zajedno dijeliti. Posle počne kušati Kuzmana i reče koga ćemo da zakmetimo a Kuzman mu ovako odgovorio: ja nisam nalazio kmetu nikakvu manu već koi ga tuži neka traži novog kmeta. U taj ma reče kapetan: ja ću Pavla meandžiju za kmeta a Kuzman mu reče da Pavle ne može biti kmet, kad je letos u mojoj meani bio ortak s lopovima i sve drago leto jeo kradeno meso. Tada kapetan ušuće pa izađe i reče: braćo ja oću Pavla za kmeta. Onda 5 do 6. ljudi kao pravi lopovi koi su njemu ravni odgovore ćemo, dok pošteni ljudi odgovore nećemo. Kapetan onda opsova svemu sabranom narodu rod o materin i reče: da vidim kako nećete. I ode u drugu obštinu i zovne oni isti 5 do 6. ljudi te zakmeti istoga meandžidžju, a šta više ne gleda kako će sirotinji dužnost da izvrši nego gleda kako će od koga mito uzimati i svoje novce na grdnij interes dati i kako će sirotinju u nesretni stanje dovesti. Šta više i same presude kad iz kancelarije izdaje, koi ga podmiti a on ij izdaje 7 g. a u recepis izda sudu 3. g. Kako će ljudi koi su od suda udaljeni presude svoje gubiti dalje: kad u srez izađe od 10. godina što je bivši kapetan sudio sa kmetovima taj neće da pita ljude ni kmetove no samovoljno oduzima i daje drugima, kako će ljude između sebe zavaditi.

Jesam
Kuzman Šolaić
Blagoje deputir. okr.

Original. DAS, S.

69.

31. decembra 1858.

Predstavnici dobranske i brnjičke opštine svome poslaniku — da traži od Skupštine dozvolu za krčenje šume i za „goroseču", kao i druge olakšice da bi se spasli nemaštine,

Skupštinaru sela Golupca, Okruž. Požarevačkog, Sreza Rečko-Žvizskog, Ognjanu Miloradoviću.

Podpisata obština vaša, želeći Narodnoj skupštini podneti svoje neke preko nužne tegobe, a time i molbu, da bi se oslobodila od istij nepravednij nezakoniti tegoba: preporučuje vama da vi iste tegobe od reči do reči kao što ide saobštite plemenitoj Skupštini, i to:

1. Poznato je da je Dobra, naše selo, sasvim u pritesnjenom položenju k dobrom napredku, tj. s istočne, zapadne, i severne strane Dunava, Đerdap i Stenje, a sa njene strane neprohodne planine obkoljavaju ta i ovakovom položeniju teškom, nema pored Dunava u dužini do 200 fati a u širini do 50 takođe obrabućavajuće zemlje; i ta se, kad dođe velika voda, gotovo sva plavi, koje često i biva, pri najmanjem navodnjenju jer je takovo položenije mesta.

2. Pri ovakvom dakle teškom i nezgodnom stanju, obština je ova sasvim nesretna i nazadna postala. Ova nesreća pređašnjij godina slabo se osećala, budući je trgovina velika Dunavom radila, i tako su naši ljudi imali priliku sebi prilično uživanje zasluživati; — no kako je sad od nekoliko godina, ne samo kod nas na Dunavu, prestao onaj velikij skok trgovine, no u celom svetu; to smo i mi po svemu pravi sirotani postali. A ovome je poglaviti uzrok u tome što nemamo onog slobodnog i zakonitog prava, kao što je još od naši pradedova uobičajeno ostalo, da, neimajući dovoljno zemlje za obrabućavanje i uživanje, možemo zato sebi krčevinu činiti u obštinskim pustarama. — A da bi sad pri ovakovom nevoljnom našem stanju ovakovu krčevinu upražnjavali, i tim sebi stanje nesretno sadanje podpomogli, to nismo u stanju po postojećem o krčevini zakonu: jer, kad želimo koje parče krčiti u pustari obštinskoj, moramo zato iskati dozvolenje od gospodin srezskog načelnika, pa kad dobijemo velikim mitom ovo dozvolenje onda moramo, za izmeriti istu krčevinu dočekivati indžinira, pisara i načelnika, koje nas sve tako veliki troškovi stane da, što no veli poslovica: skuplja dara nego mera postane, tj. veći troškovi postanu o pribavlenju ovakovog prava na krčevinu, nego sama krčevina, osim moga truda i krvnoga znoja o krčevini što učinim, koje naravno opet skupo stane dangubom. — I tako bolje je kupiti gotovu njivu jer sam od nje sobstveni gospodar oma, a od krčevine nisam po navedenom zakonu. — No budući da nismo ni tri tala u stanju ovakovu kupovinu činiti, a i koi je kadar nema je gdi kućiti po navedenom našem sasvim pritesnjenom stanju, onda naravno po svemu gotovi smo prosjaci: — Za oto s punim pravom učtivo prestavljamo našoj plemenitoj Skupštini da bi se ovakovi nepravednij Zakon o krčevini

skorije ukinuo, i drugi celishodniji ustanovio, koim da nebi pri krčevini ni pare troška činili, osim svoga truda. — I taj Zakon da bude takove snage kako da nikom ne bude na štetu i jedne pare, i koi bi to i najmanje što povredio, tj. u popunjenju njegovom mita uzimao, ili druge prepone pravio da se oma pravedno kazni.

3. Postojećij Zakon o goroseči tako je nepravedan i nepraktičan da sam svojoj celi protivoslovi, tj. namenjen je, da se ne utamanjuje gora, a samim time dato je prostrano polje špekulaciji goroseče, dakle utamanjivanju gore. — Zaista nepravedno ustanovlenje, tj. da žitelj budi koje naše obštine ne može oseći sebi građu u svojoj sobstvenoj šumi za svoju životnu i domovnu potrebu, a pod vidom špekulacije i za špekulaciju da može! I odkud može biti ma koga roda bila potreba od drveta za moj život moja špekulacija? Samo je ono špekulacija s drvetom, kad osečeno i urađeno drvo prodam drugom pod vidom trgovine, a osečeno drvo, od koga da načinim budi kakovu moju stvar, za život mi potrebnu nije nikako špekulacija nego potreba moga domaćeg života. — Dakle nikako nije pravo da žitelj jedne obštine, plaća za drvo osečeno u šumi svoje sobstvene opštine, i za svoju sobstvenu domovnu i životnu potrebu, a ne za trgovinu. Naravno da ovo ne može biti bez razloga, i kako ko oće; no redovno i pravedno. A špekulacija prosečna treba da se zabrani sasvim iz obštinski šuma, onde gdi su slabe, a gdi bi se pokazala mogućnost i za to, onda tek da se dozvoli; no svagda umereno i štedljivo. I što bi se plaćalo za takovu špekulaciju to da utiče u obštinsku kasu, koje je i šuma i to na blagodetelne celi obštinske tako i ovo u svakoj pristojnosti predstavljamo Plemenitoj Skupštini, da se kao pravedno uzakoni, tim pre što naša gora postojećim Zakonom od kako je on izišao, znatno se počela zatirati špekulaciom; a obština kao i onako svoim položeniem po rečenom budući sirotna nikakove koristi od tuda nije vidila, no naravno, jošt gubitka, po čemu joj se gora utamanjuje a blagodeteljne celi svoje odtud nikakove nije vidila, no šta više, njeni žitelji, i onako siromašni su postali, nemogući platiti goru za svoje preke potrebe životne.

4. Budući da više godina bez sveštenika živimo, jer obštine koje sveštenike imaju udaljene su od nas i po 8 sati, i budući da smo više molbi činili nadležnoj vlasti, zato, da ne bi nam deca nekrštena i mi bez zakona umirali, pa ovakove molbe nisu nam do danas nikako ni u prizrenije uzete, to ponizno predlažemo Plemenitoj Skupštini, da bi nam ona ovu preku zakonu potrebu skorije podpomogla na najpravedniji i zakoniji način da i mi imamo po zakonu svog sveštenika, koi bi pristojno živio u dva naša sela: Dobri i Brnjici, koje bi jošt više postiženo bilo kad bi nam se stanje po izloženom pravedno i zakono pobolšalo. Na ovom osnovu predlažemo da bi i školu i učitelja dobili i imali.

I 5. Arenda ribolova danas postojeća ne odgovara ni malo pravdi i zakonitosti, a osobito je za našu obštinu ovako u svemu pritesnjenu ona teška. I ne samo teška no prava globa, tj. moramo više platiti arende nego što nama pripada na naš trud, alat i zanat. Zato predlažemo i želimo da ostane po starom, pre ove današnje arende, postojećem pravu, i onda će to tek moći malo podpomoći naše onako tegobno stanje, koje nam se postojećom arendom sasvim ubija.

Oslanjajući se u svemu ovomu na plemenitu i mudru upravu hvaljene naše Narodne skupštine, kojom narodu pravdu zastupa, od svega srca želi ova obština da živi naš predobri i svetli otac otečestva, Knjaz i gospodar Miloš Obrenović!!! Da živi narod naš sa svojom plemenitom Skupštinom!!!

31. 10 vria 858. god.

Od strane cele obštine
Dobranske i Brnjičke:
Jovanča Jovanović
Pretst. Primir. suda
obšt. Dobrn.

Členovi:
+ Đorđe Lazić,
+Milisav Petrović,
+ Milenko Radojković.

Obštinari:
+ Stoka Tomić, dumenčibaša,
+ Milić Jovanović,
+ Gica Jovanović,
+ Pera Popić,
+ Josip Stefan,
+ Milenko Bogdanović.

+ Stojan Bakić, + Trailo Žujka, + Pavle Anoka, + Jevta Popić, + Janko Žujkić, Blagoje Đorđević, + Mijailo Popović, + Trajilo Ilić, Brnjičani + Mita Đorđević kmet, + Petar Stojkov kmet, + Jevta Zarin kmet.

Pročitano u Odboru 18. julija 1850.

Original, DAS, S, № 287.

70.

Topola, 5. januar 1859.

Predstavnici opštine Topole i sela Božurnje Skupštini — da se ograniče prihodi privatnika i crkve od raznih arenda u korist opštine.

VISOKOM ODBORU NARODNE SKUPŠTINE

Iz velikog pobuđenja prinuđena je obština topolska visokoj deputaciji sledujuću molbu u niže sledujućim dostaviti.

Budući da je visoke delegacije glavna cel i sveta namera ta, odklonite one pagube, koje se na i pojedinu obštinu klone. Osećajući dakle i ova Obština, da je spram drugi obština u svemu nazadna što se obštinske kase tiče, a tako isto i njeni prihoda, jer nam za ukor dosta služiti može, kad druge obštine, koje do 100 porezki glava broje imadu svoju obštinsku kasu u nekoliko hiljada groša sastojeću se; ali nažalost ova obština skoro do 300 glava porezki ima, no u obštinskoj kasi skoro ni jedne pare nema. Uzrok tome navešćemo Visokoj deputaciji u sledujućim sastojeće se:

1) U našoj obštini imade 3 meane i 1 dućan, i sva su pomenuta u pritjažanju bivš. knjaza Aleksandra, od koi kako kiriju tako i arendu na svoju polzu primao je, ne ustupivši kao po drugim obštinama arendu da takova u kasu obštinsku utiče.

2) Visokoj deputaciji poznato je da ovdi u Topoli od više godina vašar postoi, od prihoda ti, takođe ova obština nikakove polze nije imala, a međutim za vreme trajućeg vašara najveće štete trpila. Ovdi pravedno reći možemo, da su novci tog prihoda u crkovnu kasu uticali, no mi i te sreće nismo se mogli udostoiti, da se mi bar s tim novcima služimo, nego drugi, o čemu će se Visoka deputacija jasno uveriti.

Toga radi pristupamo Visokoj deputaciji kolenopriklono moliti je, da bi nam kako po drugim obštinama, i po obštem Zakonu arendu, kako od meana tako i od dućana dati izvolila.

Osim toga kao što nas vašar ovaj, najvećoj šteti izlaže, a međutim nikakova prihoda naša obština nema, to koljenopriklono molimo, da bi se ovdi do sad postojavšij vašar ukinuo, ili na drugo mesto premešten bio.

U nadeždi, da Visoka deputacija našu molbu neće prezreti, no milostivno uslišati, i od sviju prednavedeni šteta predohraniti, jesmo

Visoke Deputacije

5. januara 1859. god.
u Topoli

U ime cele Obštine topolske
Kmet topolski

Maksim Nedeljković. Sima Trivunović. Mladen Pavlović.

Obštinari

+ Petar Relić, + Marko Jakić, + Panta Knežević, + Milisav Čolić, + Nedelko Bogićević, + Radoje Ristić, + Miladin Ruzulić, + Milan Milovančević, + Damnjan Gligorijević, + Srećko Gligorijević. Svi žitel(i) Topolski. + Marko Pavlović, iz Božurne.

Original. DAS, S, 1859. № 353.

71.

Beograd, 7. januara 1859.

Predstavnici mlavskog sreza, požarevački okrug, Skupštini — žalba na globljenje naroda od strane sveštenika prilikom veičavanja.

SLAVNOJ SKUPŠTINI!

Svakij koi god prelazi granice svoi prava, taj treba da bude kažnjen zbog zloupotreblenja svoi dužnosti — a u taj red dolaze sveštenici zajedno sa protojerejom svojim g. Vićentijem. Zloupotreblenje rečenog gospodina narodu su dodijala — naplaćivanja i globlenje narod je ogorčilo — i mi dole podpisani u ime svog okružja požarevačkog podnosimo sledujuću tužbu.

G. prota učinio je te je uzeo za venčanje Milete Stanojevića iz Oreškovice za venčanje (a to zato što mu dete nije bilo punoljetno - 10#
Od istog g. Mitropolit ---------- 12 #
Od istog namesnik mlavskij ---------- 6 #
Od Stojadina iz Batuše
g. prota ---------- 4 #

g. mitropolit ---------- 5 #
g. paroh za venčanje ---------- 3 #

Zloupotreblenje namesnika mlavskog, koji podpada pod Protopresviterat požarevačkij jesu sledujuća:

Iliji Kablancu iz Kladurova ---------- 15 #
Milojku Novakoviću ---------- 10 #
Trailu Nedeljkoviću iz Ranovca ---------- 5 #
Zdravku Jovanoviću iz
Kladurovca za srodstvo ---------- 25 #
Marku Fizitanu iz Kladurova --------- 5# 6 cv.
Petru Pavlovom ---------- 5 #
Janku Martovom ---------- 6 #
Bogdanu Janoševom ---------- 4 #
Janku Janoševiću ---------- 9 #
Trailu Živkovom ---------- 6 #
Golubu Živkovom napred uzeto ---------- 10 #
a kad se venčao ---------- 5 #

Sad idu zloupotreblenja jereja Jevte iz Boževca:

Od Biće Kaprile za venčanje ---------- 11 #
Od Traila Novaka venčanje ---------- 8 #
Od Josifa Pavlova ---------- 3 #
Od Janka Mikova ---------- 2 # 10 cv.
Istog jereja koi ima parohiju u Kobilju
Od Alekse Damnjanovića za venčanje -- 11#
Od Mujice Đorđevića ---------- 10 #
Od Rade Penča ---------- 2 #
Od Mijaila Ilića ---------- 2#10 cv.
Od Arsenija Trailovog ---------- 3 #
Od Janka Nikolića vepra ---------- # 24 gr.
Od Antonija Stepanovića vepra ---------- 1#
Od Pere Šljivića ---------- 3 #
Svega suma ---------- 214 # 50 gr.

To su zloupotreblenja koja narod trpi od sveštenika, a kad se upitaju, ko im je to dozvolio — oni mu odgovaraju — da su oni dobili nalog od g. Mitropolita. Mi mislimo da g. Mitropolit ima platu da podčinjene ne nagovara da narod globi — vreme zuluma je prošlo, mi svi imamo zakon, a zakon svakij trebaju da poštuju, a osobito sveštenici koi imaju većeg izobraženja. Sveštenici su u ovom kraju posve pokvareni — zato mi molimo Slavnu Narodnu skupštinu da bi g. Mitropolita upitalo, da li je on izdao nalog da njegovi sveštenici globe. Da bi ta zloupotreblenja prekinula se želim da Odbor ovu stvar u razmatranje uzme

Slavne Skupštine

U Beogradu
7. januara 1859.

pokorni
Miloš Đoković
Stojan Jovanović
Marjan Kukić
Stojan Jevtić
Janko Zarić
Stojadin
Petar Miličev
Pavle Milić

Okr. Požarevačkog Sreza Mlavskog
predloženje

Original, DAS, S, br. 353.

72.
Beograd, 10. januara 1859.

Poslanik moravskog sreza Skupštini — da se Ada kod sela Dubravice vrati opštini i opštinarima.

MLOGOPOŠTOVANA NARODNA SKUPŠTINO!

Podpisanij kao skupštinar i poslanik iz okr. Požarevačkog sreza Moravskog, izjavljuje sledujuća zaktevanja obštine sela Dubravice, koja mu je kao poslaniku svome zvaničnim aktom naložila da mlogopoštovanoj skupštini predstavi naročito one tegobe, koje ona najjače trpi, i želje da se za blagostanje i unapređenje njeno ove što pre uklone, i tako:

I U smotrenju zauzete Pravitelstvom Ade, koja leži blizu ušća reke Morave u Dunav kod sela Dubravice. Ovu Adu Morava proizvela, kad je stala odronjivati zemlju i njive sela Dubravice i tako svoje korito zasipavati, i kad je potom drugij put tečenija svog u Dunav zauzimati počela. U ovom toku Morave je i jedno parče zemlje prinadležeće selu Kuliču obišla, koje odsečeno od druge zemlje Kuličke ostavi na onoj strani, na kojoj je korito njeno zasipavano bilo t.j. do mesta, gdi su na ostavlenom koritu Morave zarošene zemlje Dubravičke ležale, s kojom i sjedinjeno bude, i tako se nekij poluostrovo ili poluada obrazuje. Zbog toga pre 13 do 14 godina porodi se raspra između obštine sela Dubravice i Kuliča, koja poslednja tražila je ovu Adu da u njeno

pritjažanije dođe zbog sjedinenja one zemlje Kuličke koju je Morava prebacila i sastavila sa zemljom prinadležećoj Dubravici. U tom nesporazumlenju između rečeni obština, jedna komisija sastavljena iz načalnika okr. Smederevskog i Požarevačkog izašla je na licu zemlje, da sporno pitanje o rečenoj Adi sazna, i stvar podrobno providi; no ona umesto da je to učinila, istu Adu uzela je za Pravitelstvo, a obštinu Dubravičku nepravedno od pritjaženija i do danas izključila. Zbog toga uzimajući ovaj postupak kao neodgovarajući zakonu iz sledujući uzroka:

1. Što je jasno propisano i utvrđeno zakonom građanskim a imeno §§ 262, 263, 4, 5, i 266^{im}, koje zemlje na rekama pripadaju privatnim licima, a ne Pravitelstvu. Po njima, kad se voda na više rukava rascepi i tako obrazuje Adu kakovu, onda ova pripada biv. gospodarima zemlje, a počem je u ovom slučaju pomenuta Ada sastavna čast zemlje, koja prinadleži obštine sela Dubravice, i koja upravo i ne pravu no polu Adu obrazuje jer je s tvrdom zemljom skopčana, to je nesumitno, da pravo na istu rečenoj obštini pripada, a neka čast i na obštinu Kuličku a nikako Pravitelstvu.

2. Što je po rečenom zakonu propisano, koje porodivše se Ade mogu samo Pravitelstvu u sobstvenost pripasti, a ne privatnim licima; dakle kad bi se obziralo na prirodu ove Ade, onda po navedenom zakonu, nikako ne bi se moglo izvesti za Pravitelstvo pravo sobstvenosti, koje je ono na pomenutu Adu položilo; suviše pak što je prisvajanje ovo Pravitelstvo činilo u vreme kad je već zakon građ. postojao, i kad je pravo sobstvenosti svakome opredjeleno, dokle kad se nije već mogao po samoproizvolenju pravo čije presuđivati, a da se neobzire na položitelnij zakon; i

3. Što je ista Ada sa suvom zemljom skopčana, zbog čega se ima kao poluostrvo ili poluada uzeti, pa kao takova i nepodležati onim pravilima koja su o Adama uzakonjena, i na koja Pravitelstvo sebi pravo prisvaja, no imala bi se smatrati kao i druge zemlje koje neestoje na rekama, sledovatelno onima i ustupiti koji imaju pravo na nju, t.j. imenovanoj obštini, čija je i pre zemlja bila; — obština sela Dubravice zakteva da joj se pomenuta Ada od Pravitelstva natrag povrati, i to iz sledujućeg:

a) Što po prednavedenom, pravo sobstvenosti na istu Adu pripada pomenutoj obštini, a nikako Pravitelstvu;

b) Što se od strane obštine i carina na ovoj obdržava i ona zagrađuje, koja to zbog sveze sa suvom zemljom nuždno potrebuje, a narodu je to činiti odveć teretno kad od nje nema nikakve polze, no šta više ima štete;

c) Što je reka Morava do sad već grdne komade zemlje sronila i toliko njiva mestnim žiteljima upropastila i progutala, da se često mnoge štete događaju, (i ljudi svoi zemalja lišavaju, zbog čega obština veliku oskudicu u zemlji i njivama trpi; a kad bi pomenutu Adu Pravitelstvo povratilo, onda bi se prilično narodu pomoglo, jer bi se njome ono naknadilo, što bi voda s druge strane upropastila i odnela.

d) Što narod okolnij od rečene Ade dosta veliku globu i štetu trpi. Šteta ova proizilazi odtud, što Pravitelstvo pomenutu Adu svagda daje pod arendu. Kad se dogodi, da kakva stoka napr. vo ili makar koje drugo živinče, koje često biva u pomenutu Adu uskoči, onda arendator iste globi pritjažatelja njenog svagda sa 4 do 5 gr. koi ako ne bi imao ovu sumu da plati, koje ne retko biva, onda bude prinuđen te svojoj kući ide da nuždnu sumu arendatoru donese, za koje vreme toliko izdangubi da od toga mlogo veću štetu trpi, jer se često događa, da mu plug po nekoliko sati leži, nemogući s njime orati, dok vola ne dobije; a kad Pravitelstvo tu Adu ne bi držalo, onda ne samo da narodu nikakva šteta od nje ne bi bila, no što više priličnu bi korist odavle imati mogao;

e) Što kod sela Dubravice i đumruk postoi, na koi obično marveni trgovci prolaze i stoku svoju u strane zemlje provoze.

Velika čast zemlje mora neupotrebitelna za mestne žitelje da ostane, zbog stoke koju trgovci dovode, i koja utrinu pritesnjava a popašu umanjava. Ovoj oskudici moglo bi se pomoći kad bi Praviteljetvom zauzeta Ada, rečenoj obštini ustupljena bila; jer bi se time naknadilo ono, u koje žitelji nuždu trpe; iz ove četvrte točke obština sela Dubravice traži:

II Da se gleda i naredbe shodne izdadu da u koliko imaju žitelji sela Dubravice zbog đumruka pomagati prolazećoj trgovini i na ruci biti trgovcima radi olakšanja ovi, i blagostanja kako njinog tako i obšteg, — u toliko da se i njima nikakve štete odatle nepoređaju, no da i oni mogu polze za sebe imati onako isto, kao što i trgovci od nji vuku, jer se onda narod u blagostanju pokazuje kad od prolazeće trgovine netrpi nikakav teret, no korist za sebe od nje nalazi.

10. januara 859. god.
u Beogradu

Sačinio D. Jovanov,
praktikant suda
v. Beograda.

+ Stanko Ostoić
Podpisao ga D. Jovanović

Original. DAS, S, №. 353.

73.

Bogdanja, 14. januara 1859.

Seljaci iz Bogdanja svome poslaniku — da traži od Skupštine da im se vrati zemlja koju su „ogradili“ kaluđeri manastira Ljubostinje.

POČITAJEMIJ G. GLIGORIJE!

Zdravstvujte ! ! !

Budućij da Vi kao poslanik naroda, iz ovog kraja države srbske, predstavljate tamo na Skupštini ceo narod pomenutog kraja to vas ovim pokorno umoljavamo, da u ime nas podpisanij predstavite, blagoizbranoj Narodnoj Skupštini, tegobe narodnje, koje od duhovenstva manastira Ljubostinje u sledujućim točkama podnosimo, i koje više podnositi nemožemo. —

1-vo. Da izvolite Narodnoj Skupštini predstaviti, kako su kaluđeri manastira Ljubostinje, pre više godina, zauzeli našu planinu, naše njive, livade i vinograde, i postavili nam, sredstvom komisije granicu do sami naši kuća u selu Bogdanju, a našu od pamtiveka postrojenu granicu, koja se od „Jezera“ kosom do „Parloga“ odatle niz „Kosu“ na „Suvar“, sa „Suvara“ niz „Brskinjšiku Kosu“ u „Reku“, odatle na „Jazvane“, pa na „Zlu Đulu“, odatle do „Kosanjka i Krtaška“, na „Put“ pa na „Drenove“, i odavde povrh „Vinograda“ na „Popovo Laze“ i „Kosu“ u „Veliku Topolu“, od „Topole“ preko „Ključa“ u „Bubanu“ do „Morave“, i odatle u „Otčin Brest“, sastojala, dogazili i preinačili, i nas u najveću teskobu obgradili tako, da nisu u stanju ni deset, a kamoli osamdeset domova živeti. —

2-go. Da živo predstaviti izvolite Narodnoj skupštini, tegobu koju ovaj narod od strane kaluđera manastira Ljubostinje u smotreniju njine samovlastno postavljene poljačine trpi, da izjavite kako su oni, sve ovde podpisane ljude, svakoga za svakij komad stoke, i zimi i leti, kog za više, kog za manje komada sa po jednim cvancikom na brava, koje bilo vrste globili, tako da ima ljudij, kom su i do šezdeset cvancika uzeli, a manje nikom od tri. Dalje da predstavite kako su njijovi poljaci i iz sami naši svinjaca, ispred kuća, i naši zabrana stoku našu, u planinu svoju terali, za moći nas lakše po volji i samovlastiju svom globiti; pa kako su pojedinim ovde potpisanim ljudma, koi ili nisu imali, ili hteli zahtevanu poljačinu platiti, stoku, i to nekima od deset brava jedno, nekima od osam i šest po jedno, a nekima i od četiri po dva brava, upravo kazati otimali i uzimali, bez da su na to ljudij kojom bilo vlastću osuđeni; i ako je se koi od globljenij, rečma braneći pred njima izjasnio, da će za zloupotrebljena i samovlastija njiovo vlasti se žaliti, to su oni svaku onu vlast, koja njima o tom suditi htene i preduzme, najgnusniim rečma, koje se ni navesti ovde nemogu psovajući grdili.

3-će, Da i to dostavite Narodnoj Skupštini, kako su oni od nas, na svaku kuću po tri cvancika za suva drva, iz njiove planine, mesečno naplatili, pak potem nam nisu drva ni vući dozvolili, i ako je koi vukao, toga su posle osobeno a prekomerno kao kradljivca smatrajući globili, ili jim sikire oteli. Tako su nas prevarom i za sirovu goru mlogo puta globili, t. j. kad koi potrebu za sirovu goru ima, i s dozvoljenjem i pogodbom rast ili mertek odseče, toga su posle oni za svakij rast po jedan dukat cesarskij, a za svakij mertek po dva groša čaršijskij globili. Za ovo globljenje naroda, kad bi u kasu bilo manastirsku, bilo pravitelstvenu ovi novci ulazili, ne bi ni po jada bilo, ali oni ovako nas globeći, i kako koi dan sve većij zulum postavljajući, pomenute novce na svoju polzu upotrebljuju, i time se kao svakij zulumćari razmeću, a mi ovamo kao svaka sirotinja, različne nužde i oskudice trpimo i podnosimo. Oni su obštinu Mijajlovačku pod kuluk primorali te su njiovu planinu zagradili i priboli u Mijailovački plot, koim su i drum presekli i zagradili, i tako postavili jednog od svoi poljaka na istom drumu, koi od svakij kola drva naplaćuje po tri cvancika, negledajući da li su drva iz njiove planine ili nisu, i ne pazeći da li čovek od dotični kmetova na goru obštinsku dozvoljenja ima.

4-to. Dalje pak nemojte propustiti i to Narodnoj Skupštini dostaviti, da se od strane njiove, u našoj Pravoslavno-Istočnoj veri iziskujuća i potrebna svjašćenojdejstvija traljavo izvršuju, da nam se vodica neuredno sveti i pronosi, da se ljudi neopojani saranjivaju, i t. d. i

da su svoim neprimernim vladanjem, narodno blagoobrazije i čest povredili. —

Za sva ova ovde navedena naša pobuđenija molimo vas da Narodnoj Skupštini predstavite živo ove naše terete, koje nisu ni naši starij od Turaka trpeli, a mi moramo da snosimo od napi kaluđera od koi treba da što primerno i pametno naučimo. Predstavite Narodnoj Skupštini od strane naše prepokornu molbu i želju da bi ona odredila jednu komisiju, od oni ljudij, koi ćedu moći pravedno, izsljediti ova zloupotrebljenija, i uviditi može li se na ovako nečuvenij način živiti. Za sve ovo ovde navedeno mi podpisanij jemčimo, da je na istini osnovano, i dostavljeno. Pozdravljajući Vas

14. Januar 1859. god
u Bogdanju

Jesmo
Vaši počitatelji

+ Vasilije Katić, + Nikola Mladenović, + Arsenije Dmitrović, + Mijajlo Popadić, + Jovan Miličević, + Krsta Miljković, + Sima Postolović, +Vule Stojković, + Vasa Rarojević, + Sava Jovanović. Svi u ime sela Bogdanja.

+ Paun Petrašinović, + Ilija Orolić, + Radoje Petrašinović, + Petronije Đorđević, + Vukadin Milosavljević, + Milia Simić, + Vukoman Radosavljević, + Živan Đorđević, + Đorđe Mijailović, + Milisav Ilijć. Svi iz sela Mijajlovca

+ Todosije Stevanović + Vukašin Stevanović, + Ćira Maksimović, + Milovan Alatanović. Svi iz sela Rainca.

+ Nedeljko Petrović, + Aksentije Vukašinović, + Sima Arsenijević, + Jovan Blaževac, + Milenko Blaževac, + Petar Simeonović, + Stevan Blaževac, + Petar Nikolić, + Udovica Mladena. Svi iz Planinice.

+Veličko Mamutinović, + Vasilije Milutinović, + Petar Milutinović, + Kosta Popović, + Marko Radenković, + Milan Milosavljević, + Jovan Đurić, + Manojlo Jovanović, + Ilija Jovanović iz sela Prnjavora.

Original. DAS, S, k №. 46.

74.

Tekija, 20. januara 1859.

Predstavnici opštine Tekije Skupštini— da im se smanji đumručka taksa i stane na put policijskim zloupotrebama.

NARODNA SKUPŠTINA

S najvećom željo'm očekujemo svaku poštu, i čitamo sv. dela, što se za narod srbskij u Narodnoj Sv. Andreskoj Skupštini u Beolradu sretno za Srbiju radi. — Iz ovi uviđamo i to: da je, svakij skupštinar ili poslanik na polzu svog sreza ili obštine u Narodnoj skupštini nuždna predlaganja učinio — a naš poslanik imeno Nikola Čivit, koga mi ni izabrali ni poslali nismo, no sam je se nametnuo, i preko neki policajni zvanični pojedini lica tamo uvukao, — i koi je pri polazku odavde za Beograd javno izrekao, opsovavši otca i mater onom koi će od njegove strane što za polzu obštine ove prosloviti — počem mu obština zaktevajući trošak odobrila nije. Iz čega se zaključuje, da je on želio pre turskog ata ovdi vodati nego li za slobodu braće svoje na Skupštini što dobro izraditi, nikakvog predloženja nema, zato se mi pokorno podpisati i usuđujemo sledujuće tegobe naše saobštiti.

Mi smo obština Tekiska, u predelu neobdelanom obkoljeni od sviju strana planinom, gdi nikakvog vziratelnog mesta za obdelavanje zemlje nemamo. No same kamenite stene i planine. A uz nji reka Dunav teče! Mi smo pre nekoliko godina sa radnjom plovidbe lađa uživali. No kano su ove prestale, a vapori počeli raditi, mi nikakvog zanimanija u ovom predelu nemamo. Osim sa skelom Oršavskom što trgovinu vodimo. Ali kako je ćumruk sa svojom tarifom sada skup i za nas preskup postao, po tom: što se za jedno lice i to u svojoj oramici prevoz 12, a teret kao piljarskij 13, svega 26 groša čar. plaća, ma bilo to samo 30 oka kakovi nibud stvari tereta. Kromje toga takse đumručke na vrednosti espapa, kao i

kantariju plaćati moramo. I drugo ako slučajno na praviteljstvenom čamcu pređemo, pa se do podne ne vratimo moramo za pre podne 12, i za posle podne 12, svega 24 groša čar. prevoza platiti. — Ovo je za nas ubistvo, i ne možemo se dalje na ovaj način izdržavati.

Što se pak tiče policajni zvaničnika, kada po svoim ili zvaničnim delu svršavati ga u obštinu našu dođu, — kola svoja odma smesti i 4—5 dana s konjma i kočijašima trošak čine, a pri polazku kola prazna povrate; i odavde nas po 6 sati rastojanja nagone pak čamci voziti moramo. A i pored toga u godini dana po 8—9 stotina groša obštini ovoj troška učine, — kao i to, mi u obštini našoj imademo Primiritelnij sud sa tri kmeta, koima osim 2 groša čar. platu opredelenu dajemo; i pisara kome također obština 80 talira godišnje plaća. Ovaj sud sva svoja dela na pismeno zvanično pod № vodi, i zato opet moramo na svaki poziv Sreskoj kancelariji za najmanju stvar u Kladovo ići.

Zato Molimo, da nam se taksa đumručkog prevoza olakša, jer mi kao što rekosmo samo otuda zasada uživamo. Da ne moramo iz Tekije u Kladovo zvaničnike na lađama voziti ji i da nam se pozivi, rešenja, presude i proče u kancelariju Primiritelnog suda ovdašnjeg zvaničnim putem, dostavljaju, da ne bi po dva dana gubiti i trošiti za ovaku malenkost u Kladovo idući morali.

20. Januara 1859. god.

Pisar
N. Sekulić

Pokorna
Obština Tekiska
Okruž. Krainskog
Sreza Kiseljskog
Umesto pret. Prim. suda Tek.

Članovi
Jovan G. Ristić
Nik. Dimitrijević
M. P.

Obština
Pavle Vidaković, + Antonije Lazarević, + Petar Predić, + Milenko Jovanović, + Janko Nedelović, Preda Jovanović, Nikolaje J. Bazlić, + Nikola Trifu, + Dinu Popa, Petar Nikolić, + Jon Trkes, Jordan Gligorijević, + Vasa Simić, Gica Dišovići, + Nikola Moštetej, Nikola Radić, Đorđe Đ. Zdriboj, + Petar T. Isuf, + George Buzatu, + Miaj J. Radi, + Dima Janković, + Stojan Ivković, + Gic Vasij, svi iz Tekije

Original. DAS, S, №. 152.

75.

Predstavnici omoljskog sreza Skupštini — traže zaštitu od mnogobrojnih zloupotreba činovnika, sveštenika i trgovaca.

SRBSKOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

Predloženje Sreza Omoljskog Okr. Požar.

1. Da se novci pri davanju poreza primaju u onoj vrednosti, u kojoj narod od trgovaca a i Praviteljstva prima.

2. Da štetu, koju lopovi učine, izplaćuju obštine, jer će se tako isti nevaljaci lakše iznaći; kao i to da podozrenje obštine na kakvog čoveka ima važnosti pred sudom.

3. Da se od sina, koi za pomoć očevu služi, danak ne naplaćuje.

4. Kad se sinovi od otca odele i počnu danak plaćati, da se tada od otca više nenaplaćuje.

5. Da se fede, koje se za venčanje daju, ukinu, jer to je protiv srbskog morala, da devojke, po fedu idući, po meanama noćivaju, a i pogubno je po 16—17 sati ići do mesta gde se fede daju.

6. Da se koševi i davanje kukuruza ukine, jer je narodu teretno davati, a čini se i bez duše pri uzimanju kukuruza iz koša počem se daje po 50%.

7. Da se oglašavanje sveštiničko o ženitbi i udatbi ukinu, jer ako do poklada nema tri nedelje radi oglasa onda se mora venčanje čekati čak po postu, pri čemu još popovi čine zulumstva, što mogu bez oglasa venčati ako im se dukat dade. Tako što popovi nisu pape te da za novce mogu srodstva razrešavati.

8. Da se vaspostavi praznovanje Sv. Jovana (7 Januara) i trećeg dana Duova.

9. Advokate nećemo zato, što oni u dogovoru sa sudijama, gule sirotinju, i ubijaju, parnice odugovlače i skupo naplaćuju. Osim toga, kad pred sud dođem, neće sudija ni da me sluša, nego odma šilje advokatu, kao da se to ustmeno svršiti nemože. — Zvaničnici da parničara ne zastupaju.

10. Da pečat obštinski ima pune važnosti kao i sudejski, jer za neku malenkost pri predai nemože se trčati čak u sud, da on tapiju svoim pečatom potvrdi, nego se udara pečat obštinski, pri čemu se događa da se ista stvar dvaput naplaćuje, počem obštinska potvrda nevaži.

11. Lekari da pelcovanje nenaplaćuju, nego da im se samo trošak plati, koi su učinili dok su došli.

12. Da je svaki gospodar od svog imanja dakle i na zabranima, a tako i obština da je gospodar nad obštinskim i utrinama. Šumari da nesmu narod globiti, nego da se sporazumevaju s obštinom.

13. U seosku kasu da se niko nemeša do obština. Kad se pravi seoska kuća, most, drum itd. to da ide na trošak te kase a ne na novo prirezivanje.

14. Da može narod višinom glasova obštine jedne kmetove menjati, kad ga u pogreški uvate.

15. Da se iztrebe zelenaši.

16. Da se zabrane sedeljke i podobni po selima jer se događaju neurednosti, zločinstva itd.

17. Da se broj meana smanji, a da se dozvoli, da u istoj može biti i najnuždnii seoski sitnij potreba kao: zejtin, ribe, pirindža, soli, čelika, konopaca itd. Jer za takve sitnice ići čak u varoš po 6, 7 a i više sati udaljenu teretno je i dangubno. A što u meani da budu te bakalske stvari, zato je što podignuta meana košta po 700—1000 dukata, pa se nemože ona samo polićem naplatiti.

18. Da domorodci zastupaju važnija i najvažnija zvanja a ne stranci.

19. Da seoska kuća bude odprilike u sredini a u najvećem po ljudstvu selu; osim toga da u svakom selu bude po jedan ekzemplar zakonika, u kom selu ima kmeta.

20. U ovom srezu postoi jedna alija gde se praviteljstvena ergela na popašu pušta. Tu aliju zagrađuju sedam sela. Ta se ergela bavi tu 4 meseca, a posle odlazka njeni puštaju na popašu svoju stoku ti 7 sela. No u to mešaju se i druga sela čak iz Mlave, pa i oni oće da se tom aliom koriste koje je nepravedno, počem oni istu neobdržavaju, no šta više u inat plot razgrađuju. I počem sudovi po tužbi oni sela nisu hteli to da razmrse, umložava se Skupština, da ona reši, i udovletvori.

21. Da puštanje stoke jednog sela u atare drugog, biva po dogovoru isti sela uzajamno, a ne po nekom neosnovanom pravu pa dakle nasilju.

22. Što se tiče novaca za spomenik Karađorđev kupljeni, molimo Praviteljstvo da ij upotrebi na ono što je sada narodu i njegovom napredku najnužnije i najpotrebnije.

23. Sreski starešina da nesme ljude sebi terati na kuluk, kao što to čini kapetan Omoljskij Đorđe Micković, nego neka i on plaća pa da mu se radi. Isto tako taj spomenuti kapetan kad u srez pođe on povede po 5 konja te ij narod rani. Njemu moraju pod kuluk da oru, žanju, vršu pa i doma odnesu, kao i to da mu vino iz Krajine donose pri čemu ljudi po 5—6 dana izdangube.

24. Da učitelji nesmu činiti ni kakvi zloupotrebljenja s decom koja mu se poveri. Tako oni često teraju decu da izvršuju njegove domaće poslove i podobna. A što je rđavije to je što on neko i neko dete, ako mu se dobro plati iz škole odpustiti može, i tako broj učenika smanjava. Dete pak u školu poslato iz zadruge je uzeto, dakle pravedno od kuće odvojeno. — Regracija da se ukine.

Učitelji naši koi su Bogosloviju svršili, nisu niučem bolji od oni koi su samo znali čitat i pisati pa posle kakve skitnje, tu službu dobili; često im moral i gori od morala oni drugi. Isto tako sveštenici, koi su iz Bogoslovije izišli nisu bolji od oni, koi su s ruke u manastiru naučili nešto čitati i pisati, a što je još gore, njiov je moral rđaviji od morala oni neuki popova.

Oni čine nevaljalstva takova, (bar u pravcu njiovi osvećeni zvanija) da se čovek gnušati mora. Sve to jasno pokazuje, da pitomci te škole, i ako ona odavna postoi, nemaju nikakvog vaspitanja a vrlo malo znanja. A ova škola stoi pod upravom onoga istoga, koi je popovima glava. I zato, što popovi čine onakva zločinstva i bezzakonja, i što pitomci te škole nisu bolji kad iz nje izađu, nego što su bili, kad su u nju ušli: ište se da se pod strogu odgovornost stavi i na odgovor pozove taj svešteničkі vrhovnik — G. Mitropolit — da da računa o svemu što mu je u rukama bilo.

+ Stanko Pacić
+ Ognjan Jovanov
+ Radul Prvulov
+ Matija Popović

DAS, S, №. 353.

76.

Beograd, 23. decembra 1858.

Stojadin Nešić iz sela Batuše, mlavski srez — žali se na zloupotrebe sveštenika prilikom ženidbe maloletnog posinka.

SLAVNOJ SKUPŠTINI NARODA SRBSKOG
Okr. požarevačko, Sr. mlavsk. selo Batuša.

Ja, Stojadin Nešić, imao sam jedno siroče koje sam pod svoje držao. Kome kad je bilo 16 godina naumio sam ga ženiti jerbo je bilo siroče u danku, a devojka je zaprošena bila, za 1 god. ½ dana. Pošljem ja kod našjega prote požarevačkog Vićentija za odobrenje da bi se venčali, prota odgovori mi da nije punoljetan i neodobri mi. Onda ja sam otidem kod njega. Kad odem on mi poište 4 dukata ces. rekavši da će mi on to učiniti. Ja mu dam, a on mi to nesvrši. Onda ja dođem u Beograd, dam g. Mitropolitu 5 dukata ces. i on mi svrši i da mi blagoslov. Preko toga ja opet dam popu velikocrničkom 3 dukata ces. i čarape za ispit.

Sad ja molim braćo je li pravo, da jedno siroče za tolike novce ovenča.

23. decembra 1858.
U Beogradu

Ostajem
Slavnoj skupštini N. Srb.
pokornij
Stojadin Nešić
tužitelj.

Original. DAS, S, №. 23.

77.

Kruševac, 4. januara 1859.

Vula Stevanović iz sela Vrćanovice, moravski srez — žali se da mu je bespravno oduzet deo zemljišta dobijen na uživanje.

NARODNOJ SKUPŠTINI!

Pre 20 godina mene je dolepodpisanom bivšij načalnik ovog okr. g. Pera Cukić biv. starešina sreza morav. Pavle Urošević i biv. onda pisar istog sreza a docnije starešina g. Miloje Vasilijević zemlju neku s gorom od obštinske utrine na uživanje dao, koja se iz 9 plugova sastoji i jedan zavat za vinograd od jedanaest duluma. Svu ovu zemlju ja sam do pre 10 godina uživao, no od onog vremena počem sam pravo svoje pred. biv. načalnikom Radovanom Petrovićem i biv. načalnikom okr. aleksinačkog g. Jovicom Nikolajevićem svedočanstvom g. Miloja Vasilijevića dokazao, uživao sam.

Sad pak pre 3 godine dana biv. starešina i g. Milojko Dunjić pomenutu zemlju sa gorom i zavatom stane mi otimati i drugome na uživanje davati. No počem sam se ja odupirao gornju zemlju kao moju sobstvenost drugome ustupiti, ovaj me što sam zabrane trpio, sa 124 gr. čar. kaznio i kolje s vrzine proda, i tako se ta stvar zastane. G. Dunjić pak nanova kada je dužnost sreskog starešine izvršivao, nanovo sa kmetovima Milijom Petrovićem, Miladinom Bogosavljevićem i Stevanom Ivkovićem stane mi napomenutu zemlju otimati i drugome u pritjaženija davati i u zabranu bivšu kolibu razvalili, pa su mi iz tog uzroka lane tri junca lipsati morali.

Tako isto i onaj zavat vinograda kmetovi su mi sa g. Dunjićem oteli i drugima da ga uživaju podelili.

Pored toga je g. Dunjić sam jednu njivu od 6 plugova kao moju sobstvenost koja mi je od dedovine ostala uzeo, i Bogosavu Milićeviću u pritjažanija dao, tako isto i jedno parče zemlje od ./4. pluga g. Dunjić je od mene uzeo, i pomenutom Bogosavu u pritjažanija dao, zato što mu je Bogosav obećao ako gornju zemlju od mene oduzme i njemu u pritjažanija dade, da će mu ćurak na poklon dati, a da je Bogosav g. Dunjiću ćurak obećao dati, pozivam se na Spasu Mladenovića iz M. Drenovca.

Da sam ja ovu zemlju pre 20 godina uživao, i da mi je zaista na pomenutima u pritjažanija data može mi g. Miloje Vasilijević kao biv. starešina sreskij koi mi je istu zemlju i dodao osvedočiti, pored g. Miloja može mi Marjan Tomić iz D. Adrovca, Krsta Damjanović iz Pestu, Zdravko Filipović, Janko Petrović, Jova Miljković, Simon Stošić, Milosav Marković,

Milojko Ilijć, Marko Petrović i Maksim Mečkarović osvedočiti.

Zbog ovog nepravednog otimanja kada sam tužiti se počeo, g. Dunjić mi je pretio, da ako se protivu njega igde potužim da će mi jezik i zube izvaditi, no ja videći da mi je u ovome g. Dunjićem nepravda učinjena, više sam se puta slav. Ntvu okr. Kruševačkog tužio, no načalnik g. Joca Kaunavić umesto da tužbu moju primi napolje me istera. Kada sam uvidio, da se g. načalnik nadamnom onako grubijanskij navikuje i nikakovo mi udovletvorenija nedaje, prinuđen budem velikoslav. Popečitelstvu vnut. dela žaliti se. Po žalbi mojoj velikoslav. Popečitelstvo Ntvu kruševačkom naložilo je da tužbu moju izsledi i tako po nalogu Popečitelstva načalnik okr. g. Joca pored izsleđenja drugij tužba između koji se i tužba moja nalazila, u srez B. moravskij izađe, pa pri izsleđenju ove tužbe neispitajući svedoke kao što mu je visokoslav. Popečitelstvom naloženo, stane se na mene navikivati, i napolje izterivati, vikajući mi, zašto te obesili nisu kada si zavat trsijo. A zašto g. Joca načalnik ni jedne tužbe protivu g. Dunjića podnešene izsleđivao nije to mi poznato nije, nego izbornu Narodnju skupštinu pokorno molim, da ona novu komisiju koja će sve tužbe protivu g. Dunjića podnešene bez pristrastno izslediti, što pre odrediti izvoli, u kojoj komisij da nikako g. Joca načalnik ovog okr. koj Dunjiću odviše stranu drži, pristupa nema.

Pored toga Skupštini narodnoj do znanja dostavljam, da ako se komisija koja će Dunićeva izstuplenija izslediti što pre ne odredi, da će narod postupkom Dunjića, koji je čakšire imao bez takovi ostati, a pored toga se i likom opasivati.

Nadam se po molbi mojoj što skorijeg udovletvorenija, nazivam se istoj

4. januara 1859. god.
u Kruševcu

Pokornij
Vula Stevanović
iz Vrćanovice
Sreza moravskog
Okr. kruševačkog

Original. DAS, S, № 9.

78.

Lučica, 5. januara 1859.

Janko Nikolić iz Popovčića Skupštini — podnosi tužbu protiv zelenaša koji ga je upropastio.

BLAGOIZBRANA SKUPŠTINO!

Pokornopopisatij pristupa pomoliti se Blagoizbranoj Skupštini protivu Stojana Ćormitrovče, Banhera Požarevačkog po pleni crnu i tužnu sirotinju i isprodava gde god šta imade, mloge ljude sa njegovim crnim interesom porobi i popali tako i ja bedan i kukavni siromah uzmem 3 duk. cesarskij da svoju dečicu zaranim. Od 3 duk. dao sam mu 15 duk. ces. a kad bijaše o svetog Nikole prodade mi gdegod šta imado, ostavi me sa 8 sitni dečica niti kuće, ni kućišta, niti njiva, ni livada što sam imao malo mlogo zemlje čim bi svoju decu zaranio sve prodade pošto zašto i ja ostado kukajući kako kukavica na belom polju sa osam dečica sitni, i ovo što sam imao imanja nije prodato ni u pola, a po šacovanju košta

Jedan plac kućevni	----------	15 duk.
4 dana oraće zemlje u Staro selo i to dva dana orano a 2 dana pod branikom u vrednosti	-------	100
Jedan vinograd od 5. motika	----------	25
Jedna njiva u istom brdu od 1 ½ oranja		20
Jedna njiva od 1 dan oraša	----------	12
Jedna njiva od ½ oranja	----------	6
Jedni volovi	----------	7
Dva brava ovaca	----------	2
Cela suma iznosi mog imanja ces.	------	187

Svo ovo moje nepokretno imanje prodato je za 78 dukata i 50 groša, zato sam se prinuđen našao koleno priklono požaliti se Izbranoj Skupštini da bi se smilovala na mene bednog kukavca koi sam tako nepravedno postradao i koi sam ostao bez nigde ničega, ni kuće, ni ništa na svetu da svoij 8 siročad odranim. Molim Izabranu Skupštinu da bi ona svoim rešenjem ovo moje imanje natrag povratila, a gore navedenem dužnik mom što sam mu dugovo ja sam mu izdao sve, osim što imam kasi te dugujem 30 duk. ces. sada ij nemam otkud naplatiti ako mi se imanje natrag nepovrati.

U nadeždi ostajem daće se Blagoizbrana Skupština smilovati i meni sinjem kukavcu žalbu uvažiti

u Lučici
5-og Januara 859. god.

Jesam
Blagoizbranoj Skupštini pokornij
Janko Nikolić, iz Popovčića
okr. Požarevačkog, Sr. morav.

Original. DAS, S, № 106.

79.
Beograd, 23. januara 1859.

Mijailo Nikolić iz Zlakuse Skupštini — tužba protiv zelenaša.

BLAGOIZBRANA NARODNJA SKUPŠTINO!

Ja sam pokornopodpisatij imao preku nuždu i potrebu, te sam od Neše N. Bojadžije iz Užica 9 duk. ces., pod interes na sto 32 gr. čarš. da mu godišnje plaćam, uzeo. No kad dođe opredeleno vreme da mu glavnij kapital sa interesom položim, ja mu kapital platim a interes pripadajući ostanem mu dužan. I tako mu na ovu sumu novaca t.j. na 384 gr. obligaciju dodam. No on nekako skroi plan i obligaciju od 384 gr. na 2.200 gr. načini — preinači — potom otišavši kod Suda okružnog i obtuži me. Sud pak Okr. Užičkog ne slušajući moje izgovore, na osnovu one lažljive obligacije osudi me, na plaćanje podpuno 2200 gr., za koi dug mi se sva dobra moja prodadu a ja nesrećnim sbog nepravde do konca života moga ostanem. Da ne bi ovako kao nepravedno stradao prinuđen se naodim u najvećoj pokornosti Narodnju Skupštinu umoliti, da ona izvoli uzevši sve prednavedeno u prizrenije presudu Suda Okr. Užičkog uništiti i rešiti, da se ovaj predmet parnice moje na novo u isledovanije preduzme.

Nadajući se dakle da će moja molba kod Narodnje Skupštine uvažena biti i očekujući skoruju udovletvorenje nazivam se

Narodnje Skupštine
Pokornij
Mijailo Nikolić
iz Zlakuse Sreza Zlatiborsk Okr.
Užičkog

23. Januara 1859.
u Beogradu.

Original. DAS, S, № 64.

80.
Požarevac, 29. januara 1859.

Steva Mišković iz Lučice Skupštini — tužba protiv trgovca zelenaša.

SLAVNOJ NARODNOJ SKUPŠTINI

Ja sam pokorno ponizno dole podpisani dolazim Slavnoj Skupštini žaleći se protivu Stojka M. Jovanovića, trgovca iz Požarevca. Počem sam danas od strane njegove upropašćen zbog zeleno koje sam od njega pre 3 godine dana uzo novce na 500 oka kukuruza. A sada mi traži 7200 oka kukuruza ili u novcu po tri talira da mu platim. A ja sam čovek siroma, da mi se svo moje imanje proda pa mu se nemogu odužiti nikada, pa zato se danas prinuđen ja siroma nalazim pokorno ponizno moliti Slavnu Skupštinu da mi štogod udovletvorenje i rukopomoć učinila bude da ne bi ja siroma stradao, i da Bog živi Slavnu Narodnu Skupštinu.

Jesam Pokoran
Narodnoj Skupštini
+ Steva Mišković
zemljodelac
iz Lučice

Original. DAS, S, № 79.

81.
Grošnica, 30. januara 1859.

Tri seljaka iz Grošnice Skupštini — podnose tužbu protiv zelenaša.

VISOKOSLAVNOJ SRBSKOJ NARODNOJ SKUPŠTINI!

Mi dolepokorno podpisatij najpokornije Visokoslavnu Srbsku Narodnu Skupštinu umoljavamo da bi izvolela nas kao srbske građane o našim teretu jednu nevinu milost i olakšanje obezakonim interesu u izdavanju novaca Milana Barlova iz Kragujevca Okružija Kragujevačkog, po koje ni je vrlo nuždno bilo nama kao srbskim građanima po neku čas novaca na zajam uzeti, pa smo prošle 857. godine svi u jedno vreme sireč, Blagoje Živadinović 20 duk. cesarski, Stevan Jovanović

10 duk. cesar. Elesije Jocić 12 duk. ces., a Sima Spasojević, iz Grošnice svi, 7. duk. ces. u zajam uzeli, pa ni je u izdavanju novaca grdni interes na jedan dukat mesečno po 1. cvancik naplatio, i posle toga isti interes u glavno sam stavio. A sada ni pored izdavajućeg mu interesa od sviju nas predrečeni lica u skupu još 70 duk. cesarskij potražuje, pa ni je Visokoslavna Srbska Narodna Skupštino na sva naša nepokretna dobra intabulaciju stavio, kako sada sa našim dobrima nemožemo nikako razpolagati, a povremenu će ij isprodavati, kako posle toga sa decama i suprugama našim ni očemu živiti nemožemo, očekujući od Visokoslavne Srbske Narodne Skupštine, i želje narodne da bi se smilovala i nas ovolike siromahe udovletvoriti, i olakšanje učinila blagoizvoli, kako bi i mi kao i ostala braća uživatelji i podatelji postati mogli.

30-g Januara 1859. godine.
u Grošnici

Prepokorno očekujući
Blagoje Živadinović
Jelesije Jocić i
Sima Spasojević iz sela Grošnice
svi iz Sreza gružanskog,
Okruga kragujevačkog.

DAS, S, № 76.

MERE ZA UBLAŽAVANJE NARODNIH TEGOBA

82.
Beograd, 8. januara 1859.

S k u p š t i n s k i o d b o r z a p r e d l o g e i ž a l b e S k u p š t i n i — p r e d l a ž e m e r e z a u b l a ž a v a n j e n a r o d n i h t e g o b a .

Odbor, koji je iz sredine Narodne Skupštine sastavljen da pretresa predloge narodni poslanika o raznim potrebama i tegobama narodnim, pregledao je dosad neke predloge i o njima podnosi Skupštini svoje mnjenije.

1. Da se umoli Praviteljstvo da neodložno i pre svega izda Zakon o slobodnoj štampi, kao najjačem jemstvu za bezbednost lične slobode i razvitka državnog;

2. Da se moli Praviteljstvo, da tako isto čas pre i bez odlaganja uvede u zemlji našoj kratak ustmeni i javnij postupak suđenja, po građanskoj i krivičnoj časti bez reda advokatskog, i za ovo da shodne zakone izradi i izda; jer dosadašnjij način suđenja sasvim je teretan i ubitačan za zemlju i narod;

3. Da se umoli Praviteljstvo, da se bez odlaganja uzakoni kod sudova kratak postupak za brzo naplaćivanje obligacioni i priznati dugova;

4. Da se ukine izvesna Uredba u poslednje vreme izdana, kojom su parnične i mloge druge takse povišene, počem nema osnova, koim bi se povišenje ovi taksa za artiju moglo opravdati, i počem se to narodu vidi kao čista globa;

Mesto povišeni rečenom Uredbom razni taksa, Odbor nalazi da je sasvim umestno i pravedno, kad bi se opredelila taksa i to:

1. Za svako potvrđenje ili odostoverenje - 4 gr.
2. za kopiranje iz jednog tabaka ---------- 4 „
3. za pasoš zagraničnij na godinu ---------- 8 „
a na pola godine ---------- 4 „
4. taksa parnična da se sasvim ukine kao čista globa.
5. za presudu ma kog suda ---------- 4 „
6. za rešenija sudska taksa sasvim da se ukine.
7. papirna taksa od jednog tabaka --------- 20 p
8. taksa za vrednost u svim slučajima da se ukine.
9. za uverenje intabulaciono ---------- 4 gr.
10. za prenos poklona, kao i za prenos nasleđa taksa da se ukine.
11. za revers o hranjenju testamenta ------ 4 „
12. za velikij pasoš po vnutrenosti na god. 4 „
na pola godine ---------- 2 „
13. za malij pasoš ---------- 1 „
14. za ispravu bećarsku ---------- 2 „
15. za sastanak objavlenija ---------- 1 „
16. za plan drumske meane ---------- 12 „
17. za dozvolenje dućane po selima, kao i za dozvolenje otvaranja meana i kafana, da nema nikakve takse.
18. za dekret o primanju u podanstvo------ 24 „
19. za potvrđenje kalfiski dekreta ---------- 4 „
20. za potvrđenje majstorski dekreta ------ 12 „
21. za odpust iz podanstva ---------- 24 „

22. taksa apelatna i rekursna da se ukine.

Ako se i Skupština sa ovim mnenijem odbora složi, onda neka izvoli učiniti korak, da se prema ovome druga shodna Uredba o taksama, koi su ovde izložene, izda.

5. Da se uništi ono pravilo sudejsko, po kom se moraju svedoci u građanskim parnicama, kadgod koja parnična strana ili Sud oće, zaklinjati pre ispita o stvari; jer to zaklinjanje po volji jednog ili drugog a bez nužde, narodu je odveć protivno i teško; i zato Odbor u ovome je toga mnenija: da se svi svedoci u spornim delima bez zakletve, ko što je i pre bilo, pitaju, pa tek onda, kad se ispit svedoka stranama saobšti i strana koja primeti, da svedok nije istinu kazao, i da želi, da se na kazivanje svoi zakune, a Sud nađe, da predmet nikako drugčije pravedno presuditi nemože, onda tek da se svedok taj, presudom na polaganje zakletve osudi.

6. Da se naredba praviteljstvena o ustanovlenju obštinski koševa i o kuplenju rane i raspolaganju sa istom ukine, pa da se na blagorazumije Obština ostavi, da one same po uviđenoj potrebi sa obštinskim koševima i ranom raspolažu i postupaju onako, kako se one saglase bez svakog uticaja vlasti; jer pri dosadašnjem raspolaganju Praviteljstva, više je sakupljene rane obštinske upropašćeno, nego što je upotrebljeno ili kako valja i kad je vreme bilo, prodato.

7. Da kasa praviteljstvena ne samo služiteljima svoim uobšte nego i svima onima, koi su mu kakav rad ili posao po dužnosti i naredbi vršili, plaća i izdaje novce onako i u onolikom tečeniju, u kom ove po uredbi u kasu uzima; jer je vrlo nepravedno činjeno dosad, što su novci onima, koi na poslu praviteljstvenom kuluče, izdavani skuplje, nego što se u kasu primaju. A u slučaima kad se što za potrebu kupuje i gdi od pogodbe zavisi, tu naravno može Praviteljstvo izdavati novce, pošto ovi u čaršii idu i pošto se s kim pogodi.

Osim toga, da se novci samo u danku primaju od naroda po Uredbi u kasu, a pri svima drugim kasama, kao: pupilarnim, depozitnim, kao i u slučaju prodaje imanja, kupljenja veresija, izplate dugova pa i kod razni fondova, da se novci sve u čaršijskom tečeniju i primaju i izdaju.

A što se tiče samo davanja novaca pod interes, pri svima bez razlike kasama, tu da se novci po Uredbi i daju i primaju pa i računi svi vode u poreskom tečeniju.

7. Zbog toga, što su u nekim srezovima i okružijama narod na rad praviteljstvenij suviše upotrebljava, a naprotiv u drugim krajevima i okružijama nikako, i što odtud jedni prekomerne terete trpe a drugi nikakve ne snose, a sviju se jednako tiču,

Odbor je mnenija da se Praviteljstvo postara o svima javnim radovima, koi se za Praviteljstvo izvršuju, jednu tako blagorazumnu Uredbu sačiniti i izdavati, po kojoj će ovi tereti na sve podjednako a ne samo na pojedine žitelje i krajeve spasti.

8. Januara 1859. godine
u Beogradu.

Iz zasedanija Odbora Srbske Narodne Skupštine.

Za Odbor iz Skupštine određeni:

Za Okr. Aleksinačko: Miloje Bravinac Radojko Pešić

Za varoš Beograd: N. Hristić

Za Okružije:

Beogradsko: Kostadin Terzić i Janićije Drobnik.
Valjevsko: Jakov Radosavljević.
Gurgusovačko: Pavle Marković i Stanoje Coić.
Kragujevačko: Miloje Stojanović i Todor Mirković.
Krainsko: Stefan Isaković i Radoje Đurić.
Kruševačko: Stevan Katić i Radovan Sretenović,
Požarevačko: Vučko Tošić i Dina Nikolić.
Podrinsko: Sava Boić i Živan Radošević.
Rudničko: Miloje P. Blaznavac i Sima Vujović
Smederevsko: Miloje Milikoviċ i Stevan Veličković.
Užičko: Nedeljko Joković i Miloš Demitrović.
Crnorečko: Aleksa Zdravković i Veljko Stojanović.
Čačansko: Rade Prodanović i Blagoje Mitrović.
Šabačko: Jovan Bogatinčević i Arsen Ninković.
Jagodinsko: Lazar Petrović i Todor Dragićević.
Ćuprijsko: Gavril Lazarević (nečitko).

Načalnici okružni:
M. Jovanović i Sim. M. Božić.
Predsedatelji Apelacija:
M. Radovanović i Đ. Petrović.
Predsed. suda okr. Kraguj.:
Atanasijević.
Dru. predsednik sud. Šabačk.:
Jevt. Vesović.
Predsed. suda var.:
B. J. Nikolić.
Protojerej užičkij:
Gavril Popović.

odbora skup. rešenja Kom: № 168.
S. Miljković
M. Stanković
T. Jović
Gligorije Arhi.
Prota Lozničkij
Ignjatije Vasić
Milutin N. Banić
Protojerej Smederevski

DAS, S, № 168.

83.
Beograd, 9—15 januara 1859.

Odbor za predloge i žalbe Narodnoj skupštini — predlaže dalje mere za ublažavanje narodnih tegoba.

9. Januara 1859.
u Beogradu

NARODNOJ SKUPŠTINI

Odbor Narodne skupštine razsmatrajući dalje predloge narodnij poslanika, zaključio je podneti Skupštini svoje mnenije o sledujućem:

1. Da se Praviteljstvo umoli, da ono svoim putem i načinom živo nastane, da se stranim podanicima kao i našima pred svima zemaljskim sudovima po tome pre sudi, što su prepone one zbog koi je dosada ovo zabranjeno bilo, prestale, i što se više nije bojati, da nekoi nepravdu kakvu od sudova naši pretrpiti, počem sada zemlja naša onakvi zakona ima i po njima se sudi, koi ličnost i imanje svakog dovoljno osiguravaju, i koi su na onim načelima osnovani, koi i u ostaloj izobraženoj Evropi postoje.

2. Da se Uredba o torbarenju strogo pooštri, jer to veliku smetnju napredku uredne trgovine čini, a poglavito ljudi, koi ovo torbarenje upražnjavaju, odveć varaju prost svet davajući mu rđav espap pod prekomernu cenu:

3. Da doktori okružni dužni budu, na zaktevanja izvan mesta, okružni, u sela izlaziti s tim, da se doktoru kad u selo na poziv izađe, u ime troška i podvoza dnevno 24 groša plati, računajući dolazak, u mestu bavljenje i povratak, bez razlike daljine mesta. I da doktor ima izići nepremeno onome najpre, koi ga prvij pozove. A kad bi doktor na poziv čiji u selo koje izišao već, pa bi ga tom prilikom i drugij koi zvao u istom mestu, u blizini on je dužan i ovome doći i ovaj će mu platiti samo običnu vizitu lekarsku.

Ovako pravilo neobhodimo je nuždno postaviti zbog toga, što su dosad neki doktori ucenjivali ljude, koji ji u selo pozovu, pa im tek onda dolazili, kad im ovi prekomernu i nepravidnu sumu dadu.

4. Zbog toga što su neki policajni činovnici, kad po narodu putuju, činili vrlo velike troškove u obštinama, i time je narod neumestnim i velikim troškovima bez nužda i potrebe izlagan, odbor je mne- nija, da se umoli Praviteljstvo za strogu naredbu, da se postojeća u ovom prizreniju pravila od 15. Dek. 1855 god. V № 1345 pooštre s tim, da vlasti ove ne vode sa sobom više ljudij i konja, kad po Srezu ili Okružiju putuju, nego onoliko, koliko im je najnužnije, i da obštine sve ono što vide da je izlišno, nisu dužne priznati i platiti, pa ako koja veća vlast za ovo dozna ili joj se ko potuži, pa ne htedne po zakonu ovu tužbu uvažiti i vinovnika kazniti, onda da mora sama odgovarati i svaku štetu naknaditi.

Uredba u ovom smotreniju da se obštinama pečatana dade i da se je one u Prim. sudu drže i po njoj se upravljaju.

Kad pak policajna vlast putuje po narodu privatnim svoim poslom, onda će sve svoje troškove sama i snositi.

5. Budući se meane po selima umložavaju, i zbog nji se mlogi ljudi, odajući se neradu, lenjosti, pijanstvu, raskošstvu i nevaljanstvu upropašćuju, — Odbor je mnenija, da se meane po selima odsad ne otvaraju dokle obština potrebu dovoljno ne dokaže i tek samo po dovoljno dokazanoj potrebi i zaktevanju obštine, da se meana otvoriti može a nikako drugčije. Što se pak tiče postojeći meana, one ostaju tako, da onim obštinama i selima, koima meane ove na štetu služe a naprotiv nema prave potrebe, zbog koi bi one i dalje imale ostati, pravo ostaje s pritjažateljima takovi o uništenju isti sporazumeti se, a ako se pogoditi ne bi

mogli, onda da se po preceni isplata učini, i takva štetna za narod meana zatvori.

Što se naposletku tiče pijančenja i razvratnosti po meanama kao i oni ljudij, koi se zbog toga neradu i lenjstvovanju odaju, — da kmetovi i vlasti stroge budu i po zakonima postojećim točno se upravljaju; inače da se i kmet i vlast koja bi za ovo zlo znala, pa ne bi svoju dužnost učinila, strogom odgovoru podvrgne.

6. Da se ukine kao protivan običaju i moralu onaj propis, po kome je udovica, koja bi se htela udati, morala pre venčanja doktoru ići da je vizitira. A u slučaju ako bi takva ženska bila trudna i po venčanju dete rodila, da se u tima slučaima postupa po raspoloženju građanskog zakonika,

NARODNOJ SKUPŠTINI

15. Januara 1858.
u Beogradu

1. Zemlja naša jošt nema Kaznitelnog zakonika, koi je odveć nuždan u toliko više sada, kad je već usvojen kod nas ustmenij i javnij postupak suđenja.

Zbog toga je Odbor zaključio, da se umoli Pravitelstvo, da koliko je pre moguće izda Kaznitelnij zakonik zajedno s postupkom kaznitelnim a poslatij projekt Kaznitelnog zakona da se natrag povrati zato, što Skupština nema toliko vremena da za sada i ovaj projekt pregledati može.

2. Strani uplivi u našoj zemlji, počeli su se jako rasprostranjavati, čime su odveć ovo-zemaljska prava povređena. Zna se izvestno, da je od prava srbski, koja su preskupo ovu zemlju stala i krvlju zadobivena, popuštano i ustupano i Turcima i Austrijancima. Tako na primer, bivše Praviteljstvo ćutalo je, a Turci su u okružiju Podrinskom preko Drine, koja je prava granica, prekoračili i suvu granicu kod Sakara prema Zvorniku načinili. Praviteljstvo je ravnodušno bilo prema tome, što se Turci iz Bosne kradom doseljavaju i oko Sokola naseljavaju tako, da sad oko Sokola na čistoj srbskoj zemlji oko 5—6 sela turski ima. Gotovo ovako je isto zloupotrebljeno pravo srbsko i od Turaka Užičkog, Šabačkog i Smederevskog grada kao i u Krajinskom okružiju kod Kladova — Fetislama i oko kastela Adakalskog, jer i po ovim mestima Turci pritjažavaju oko varoši pa i čitav sat daleko od gradova zemalja svoi koje slobodno zirate protivu svakog prava. Pa šta više na sramotu Srbskog naroda i njegovi prava, Srbi oko Užica i Sokola plaćaju Turcima i šestinu na zemlje turske, koje oni samo po zloupotrebljenju u pritjažaniju svom drže. A ni malo ne stoi bolje stvar ova ni u samom centralnom mestu, Beogradu; jer kao što vidimo, ova je varoš — izuzimajući grad — više u rukama turske nego srbske vlasti, počem u njoj postoji turska policija i turski soldati po varoši stražare.

Sve su ove stvari, koje su ovde dodirnute a tiču se prava srbskog davno rešene hatišerifima, presvetlog sultana, darovanima narodu srbskom, a naročito onim od godine 1830-te, i po većoj časti bile su te stvari izvršene, pa su posle upuštene bivšim Praviteljstvom, za koje ono i njegovi članovi, a narodni zastupnici i predstavnici trebalo bi da strogo odgovaraju.

A kako je visoka Porta i pre kratkog vremena izaslala u Srbiju svoga činovnika Kabulu-Efendiju poglavito zato, da se sa Praviteljstvom srbskim sporazume za Turke u Srbiji živeće, i da ovu stvar u red dovede, to je Odbor mnenija, da se umoli sadanje Srbsko Praviteljstvo, da najživlje dejstvuje, da se fermani u ovome smotreniju postojeći izvrše u svemu i onako kako glase i to još dok je ovde rečenij Portin činovnik, koi je toga radi ovamo poslat, i to s tim pre tako što je rok fermanu o izselenju Turaka jošt pre toliko vremena protekao.

Ni sa strane Austrije nisu manje povređena prava srbska. Za vreme bivšeg Praviteljstva, jer je ono ćutalo kad je austrijskij konsul neke srbske podanike zatvarao u sobstvenoj zemlji našoj; zavođenje pošte, upražnjavanje policije i tome podobnog, a to sve protivu prava ove zemlje i protivu postojeći traktata.

Za sve ovo treba članovi biv. Praviteljstva, koi su ovome uzrok da odgovaraju narodu, a za buduće, Odbor je mnenija da se Praviteljstvo sadanje umoli, da izčisljena zloupotrebljenja predupredi i ne dopušta, da se na ovaj i nikakav način stran upliv u zemlju našu uvlači i da se prava srbska povređuju.

3. Na predlog neki poslanika, da se Uredba o naplaćivanju danka, koja je za sirotinju teretna a za bogatiju klasu laka, i tako nepravedna, preinači, Odbor posle dugog savetovanja, pri čemu su neki odbornici predlagali da se danak po imanju, a neki opet predlagaše, da se po starom načinu naplaćuje, — zaključi većinom glasova: da se ostane pri sadanjoj Uredbi o danku, i da se po njoj strogo

postupa, ali tako, da se ostavi pravo obštinama da one, koje ljude svoje najbolje poznaju, strogo spravedljivo razrezuju danak tako, kako će svakij onoliko platiti, koliko prema mogućstvu svome može platiti, a ne da jedna sirotna glava prekomerno plaća i teret vuče koji ne može vući, a druga da se zaklanja i da manje plaća a mogla bi pa i po pravdi trebalo bi da više plati. Što pak obština jedna nađe da je spravedljivo, to stalno da ostane i tako nepremeno da se izvrši. A razume se po sebi, da će obština krajnje uboge, kljaste, mučne i ovima podobne, za koje zna da nikako ne bi mogli ma koliko bilo platiti, imati sama iz danka ispisati.

4. Narodu je teško, što mlogi činovnici a naročito bogatiji i veći između ovi, uzimaju bez nužde i jedinstveno za svoju špekulaciju i trgovinu, znamenite sume novaca pod interes iz javni kasa, te se tako kase ove izcrpe pa nema odkud sirotinja nužde svoje da podmiri, i novaca pod interes zakonij nađe, nego mora ovim špekulantima prekomernij i nezakonij interes davati i od nji novce uzimati na interes.

Zbog toga je Odbor mnenija, da se činovnicima uobšte zabrani i ne daje novaca pod interes iz javni kasa radi svoje špekulacije i davanja drugima pod interes, no samo da za sobstvenu potrebu i nuždu može im se dati do 300 # c. a ne više. Samo pak iz fonda činovnički udovica i siročadi, u koi sami činovnici i ulažu, može im se davati novaca na interes bez svakog ograničenja.

5. Sadanji način raspravljanja bračni parnica, dodio je svakom koi je s duhovnom vlašću posla imao, i šta više, strane, koje su u ovu nevolju dolazile, zbog odugotezanja i neurednog raspravljanja ovi parnica dolazile su često i do samoubistva i drugij nesrećni slučajeva kao da jedno u svet odbegne i t.d.

Odbor posle dugog razmišljavanja o ovom predmetu našao je, da je vrlo nepraktično da duhovna lica a naročito episkopi, koi se kao sveta lica smatraju, najskarednije stvari u bračnim parnicama ispituju i saslušavaju, naročito pak da duhovnici monašeskog reda koi su braka i poroda lišeni, o ovima stvarima mnenija daju i iste presuđuju. Prvo dakle zbog toga, drugo što jedan episkop više okružija u svojoj eparhiji ima, pa ljudi po toliko dana iz drugi okružija ići, dangubiti i trošiti moraju, i treće, što duhovne vlasti po više godina parnice ove dugovlače i supruzi često do toga ogorčenja i omraze dolaze, da se više nesrećni i žalosni slučajeva događa, — kao što gore napomenuti gdi čitave familije i domovi propadaju i zato je Odbor mneiija, da sudovi građanski, koi i za sva druga prestuplenija sude, i ove parnice za razvod braka odsad izsleđuju i presuđuju onako isto kao i sve druge parnice no tako, da duhovne vlasti za 3 mca po postojećem propisu supruge duhovno savetuju, sklanjaju i pomiruju, pa ako tako ne bi mogle uspeti, da ji s pismom Okružnom sudu upute, koi će po obštim zakonima parnicu ovu u pristustviju njiovog paroha ili ako to nije moguće ko drugi, koga mirskog sveštenika lica koga sud za taj slučaj pozove saslušavati i presuditi, a protivu ove presude stranama da se samo na kasacionu vlast žaliti mogu, i kad presuda izvršitelna bude, duhovna će vlast samo znanja radi i daljeg njenog po duhovnim raspravama upravlenija izvestiti. Samo pak parnice na razvod braka zbog pokazanog srodstva i oni prava, koja u čisto duhovna spadaju i nikakve kazni za sobom ne nose Konsistorija će raspravljati i episkopi blagoslove davati.

6. Da se Praviteljstvo umoli za naredbu, da se dućani po selima bez dovoljno dokazane potrebe ne otvaraju i ne umnožavaju, i u vreme praznični dana da se ne drže otvoreni i u njima pazari protivu postojećeg zakona.

7. Zbog toga, što se Uredba o postavljanju i avandžiranju činovnika tačno ne izvršuje, narod je veliku nevolju i nuždu od rđavi i nesposobni činovnika trpio; i zato je Odbor mnenija, da se Praviteljstvo umoli, da se postojeća Uredba o činovnicima točno bezpristrasno izvršava, i da ono sve one nesposobne zvaničnike i činovnike koi dužnost svoju dobro i tačno ne razumevaju dakle i za ono zašto su postavljeni nisu, kao i one, koi tačno dužnost svoju ne izvršuju i koi su protivno Uredbi i preko reda kao nesposobni — postavljeni čas pre zakonim putem i načinom svoim uklone i sposobnim zamene s tim da će onaj koi ovo rešenije Skupštine izvršio ne bi ili bi protivno ovome postupao, prvoj idućoj Narodnoj skupštini strogo odgovarati.

8. Uredba postoi da se stranci u službe praviteljstvene ne primaju bez krajnje nužde, i da se u službama predpostavljaju otečestvenici prirođenima, ali se ovo vrlo slabo izvršuje i stranci se sve više i neprekidno uvlače u javne službe pri svem tom, što već ima dovoljno srbski sinova pripravljeni skoro za sve struke pravlenija; i zato je Odbor mnenija, da se Praviteljstvu od strane Skupštine a u ime celog naroda najživlje izjavi to: da se postojeća u ovom prizreniju pravila najstrožije izvršuju, i da

će svaki onaj, koi bi pomenutu Uredbu narušio strogo odgovarati narodu.

9. Da bi se iznašao uzrok tome, zašto se sada 22 cvancika 100 oka soli u Kusjaku a 20 cv. u Beogradu narodu prodaje, kad je pre 5 godina za 15 cv. 100 oka uzimano i da bi se iznašao i objasnio i taj uzrok, zašto se so po 13 cv. od Austrije uzeta po 20 cv. prodaje, pri svem tom što je pre 5 god. đumruk na so po 5 gr. bio, a sada po 60 para na sto oka soli, i da li je to u polzu kase državne ili kog imeno drugog lica učinito, a sirotinja po 8 para oku soli skuplje plaćala, nego što bi trebalo. Odbor je zaključio, da se od Soveta ugovor sa g. Mišom Anastasijevićem o soli austrijskoj i vlaškoj zaključenij izište kako bi Narodna skupština izvidila sve navedene uzroke i po mogućstvu odklonila globe koje narod zbog nepravednog i skupog uzimanja soli trpi.

10. Neki poslanici predlažu, i Odbor usvoi, da se obštinama onima, koje nemaju škole a žele takovu imati i o svom trošku obdržavati, dozvoli po svome mogućstvu ustanoviti školu takvu, koja neće dolaziti u red javni osnovni škola, nego će spadati u čislo privatni škola; ali što se tiče učitelja i njiove sposobnosti i postavljanja za ove privatne škole, da se po postojećoj Uredbi o učiteljima postupa.

11. Da obštine učiteljima selskih redovni škola imaju besplatno kvartire i drva davati, a učiteljima varoškim, da varoške obštine u onoliko dadu u novcu pored redovne plate, sa koliko ovi mogu plaćati kvartir i drva; a razume se onde, gdi učitelj svoje kuće, ili bezplatnog kvartira nema.

12. Užičko okružje predlaže, da se u Užice, a Čačansko, da se u Karanovcu polugimnazija zavede.

Iz uzroka što ne samo u spomenuta dva okružja nego i u Okružju Kruševačkom, Aleksinačkom, Rudničkom i Ćupriskom ne postoi polugimnazija, Odbor je mnenija da se polugimnazija u Karanovcu kao na najzgodnijem mestu i u sredini oni okružja koja se polugimnazije lišavaju, zavede.

13. Zakon onaj, o progonenju familija ajdučki, narodu se vidi, da je preterano strog i surov, a i samoj 29. točki Ustava provan, i zato Odbor je mnenija, da se istij Zakon ukine; a Praviteljstvo, radi predupređenija ajdukovanja u izvesnim krajevima Srbije, da se pobrine iznaći druga sredstva, koja bi pravdi i čovečnosti odgovarala.

Što se pak tiče oni familija, koje se po sili gornjeg Zakona i izgnanstvu nalaze, Odbor je mnenija, da nadležno Popečitelstvo učini Knjazu predstavlenje, da bi on iste familije pomilovao i povratak u postojbinu dozvolio im.

14. Zbog toga, što neki činovnici pored svoje dužnosti zvanične i trguju u narodu, i time ne samo narodne poslove, za koje su postavljeni, prenebregavaju, nego i velike nepravde u narodu čine, a i samim trgovcima smetnju i štetu proizvode, — Odbor je mnenja, da se svakij onaj činovnik, koi se uvati da sam pored svoje zvanične dužnosti posredstveno ili neposredstveno ma kakvu trgovinu vodi, službe liši.

15. Iz uzroka, što se jako počelo umnožavati u narodu hulenje i psovanje vere, zakona, krsta, posta i pr. Odbor je mnenija, da se postojeći za ove prestupke zakoni pooštre do izdanija obšteg Krivičnog zakonika; i na ovo da najstrožije paze policajne vlasti i sveštenstvo, a i same one, ako bi se u ovome prestuplenju uvatile, da se strogo kazne.

16. Izdanjem Policajnog zakonika, Praviteljstvo je išlo na to, da obezbedi ličnost, čest, slobodu i imanje. No u izvršivanju ovoga Zakonika, narod se dovoljno uverio, da njime ne samo nije sačuvana, nego je naprotiv obezsvećena i najvećoj nesigurnosti izložena čest, ličnost i sloboda.

Odbor je dakle mnenija, da se ovaj Policajnij zakonik ukine tim više što je i samom Ustavu protivan i da se suđenje policajni prestupaka od policajne vlasti oduzme i sudu okružnom dade, počem policajnim vlastima pravo suđenja ni Ustavom nije dato, a i ličnost je nesigurna na ovaj način, kad činovnik policajnij po Zakonu policajnom i tuži i sudi i izvršuje.

Ako usvoi i Skupština ovo mnenije Odbora, onda neka umoli Praviteljstvo, da želju ovu naroda, ima u vidu pri sačinjavanju obšteg krivičnog zakonika.

17. Postavljenje i menjanje kmetova selski na dojakošnij način, pričinjavala je narodu velike nezgode i terete. I zato je Odbor mnenija: da obština višinom glasova može izbaciti i postaviti kmeta; no u tim slučajima da prisustvuje u obštini i kapetan, koi će samo na obdržavanje reda motriti.

18. Budući su se dosad pri davanju novaca obštinski pod interes velika zloupotreblenija činila, i narod nepravde trpio, to je Odbor, radi predupređenja zloupotreblenija, rešio: da kmetovi iz obštinski kasa ne mogu novce bez odobrenja sviju obštinara iz kase obštini sami na interes uzeti niti ikome bez razlike pod interes izdati; kao i da ne mogu

srezski načalnici obštinske novce po dojakošnjem načinu ni sami uzimati na interes niti kod sebe držati pod vidom, da ji pod interes razdaju

19. Odbor je mnenija, da se sluge one, koje imaju kuću i zadrugu, koja danak plaća, oslobode plaćanja bećarskog danka.

20. Za izbeći svako parničenje i omrazu između crkvij i pojedini lica, Odbor je mnenija: da se zemlje crkvene u varošima ostave obštinama, koje su crkve pravile, da one s istim zemljama raspolože onako kako za najbolje nađu, to jest, da mogu i prodati ove zemlje privatno ili licitacijom na polzu kase crkvene. Što se tiče stari crkvi koje su davno pravljene, pa imaju zemalja one će obštine, iz koji sveštenici u crkvama tim služe, dakle i narod tij nurija u iste crkve dolazi, prilaže i ove obdržava, dogovoriti se i sporazumeti, pa sa zemljama crkvenim onako raspoložiti, kako sve za dobro nađu.

21. Pojedinim obštinama, koje se crkve lišavaju, da se dozvoli bez svakog uticaja i ograničenja vlasti, da mogu, ako oće, crkvu praviti po potrebi i mogućstvu svome, a ne samo od tvrdog materijala.

22. Zbog toga što se zemlja naša lišava dobri puteva, koi su tako potrebni za napredak trgovine i saobraštaj, Odbor je mnenija, da se Praviteljstvo umoli, da ono najživlje i neprekidno nastoji da se putovi i ćuprije prave i u dobrom stanju obdržavaju; ali pri ovome pravlenju da vlasti dobro motre na to, da se ljudi u vreme poljskog rada i onda, kad kućni poslovi imaju na pravljenje puteva ne upotrebljavaju, no da u dogovoru sa obštinama, ono vreme izaberu svagda, i onda puteve prave, kada je ovo narodu najzgodnije i najlakše.

20. januara 1859. god.
u Beogradu

Iz odbora Srbsko Narodne Skupštine
Original. D A S, S.

Predsedatelji Apelacije:
M. Radovanović i Đ. Petović

Potpis nečitak
Prota lozrički: Ignjatije Vasić

N. Hristić, Grigorij Arhimandrit, Gavril Popović prota, J. Nikolić, Prota zaječarski Miloš Stojadinović, Filip Popović, Sava Boić, Stevan Katić, Vučko Tomić, potpis nečitak, Stefan Isaković, Nedeljko Joković, Simo M. Božić, Konstadin Terzić, Todor Mirković, Radovan Sretenović, Stanoje Coić, Pavle Marković, Rade Prodanović, Dina Nikolić, Miloje Bračinac, Sima V. Atanacković, Gavril Lazarević, Nikola , Miloš Demirović, Stevan Veličković, Todor Dragičević, Milan P. Blaznavac, Janićije Drobnjak, Živan Radošević, Miloš Đorđević, Lazar Petrović, Sima Vujović, Radoje Đurić, Blagoje Mićović, Miloš Jevtić.

DAS, S.

GARAŠANIN I SVETOANDREJSKA SKUPŠTINA

84.

Beograd, 26. jula 1858.

Ilija Garašanin Magazinoviću — obaveštava ga da mu najviše brige zadaju glasovi o zahtevima naroda da se sazove Skupština.

MOJ DRAGI MAGAZINOVIĆU!

Jutros u Sabu primi tvoje ljubezno pismo od 24. tek. mes. iz Smrdan Bare. Kako vam se Banja zove ne čudim se nimalo što u njoj nikakve pomoći ne nalazite. No i sve medecine smrde pa opet ljudi nalaze u njima leka dakle valjda ćete i vi to naći i ako ne više a ono kao i u apoteki. Žao mi je što veliš da je mala nadežda za tvoje dete. Ono siroto zaslužuje pomoći sa svake strane da mu dođe a za vas ostale koi ste grešni tražite lek pred Sudom Božim, kad ga niste kadri na zemlji naći, što od vas samo zavisi.

Već to što ti za tamošnjeg protu moliš dovoljno je uzroka da on ne postane vojeni sveštenik. Bar tako je dosad bilo od kad sam ja po nesreći na novo popečitelj postao. I zaista ja imam mog kandidata za taj post već od dužeg vremena i mogu ti u poverenju kazati da je to Pop Dima ovdašnji. No može biti, da se ovaj moj kandidat neće primiti i ondaj moglo bi se na tog vašeg, koi mi je i inače s druge strane vrlo

dobro preporučen doći, i koga bi ja s drage volje primio da predstavim gdi treba. Za sada pak i ne govori se još ništa, da se to mesto popuni; druge važnije stvari zauzimaju svačije vnimanije više nego da se mesta daruju. Glas o skupštini to je što svu moju brigu zauzima; na to treba vnimanije obratiti i tek ako stvar na miru prođe, moći ćemo u spokojstvu druge stvari kao što valja naređivati. Tebi kao sudi, koi sad i orden imaš, znam da nije do ovi stvari, ali ja ti mogu kazati da je glas o skupštini glas važan a što se mene tiče i prevažan. Šta li vi o tome tamo znate? Načalnik tamošnji odgovara mi da tamo narod nije za skupštinu nimalo. Tako nije na drugim mestima. (Podvukao — A. R.)

Gnu Dozanu isporučio sam pozdrave Gna Vojvodino. Blagodari suviše mlogo no ne nada se da će vas posetiti; jer veli da se nesme dugo od svog posta odvajati. — G. Dezesar dolazi čim mu rok otsustvija prođe; to je dao javiti i preporučio, da mu se potrebna spreme. Moj sin Svetozar prispeo je baš na Sv. Iliju veče u Beograd sasvim zdrav i dobro. Otišo je u Grocku i u ovom magnoveniju nije ovde. Imperator dozvolio je da on može ući u školu Meceku. To što lani nikako ne može biti za pitomce naše, to se ove godine učini za mog pitomca. Fala Imperatoru što me se i na toj visini po dekada seti, a fala Boga mi i onim oklamišima na okolo.

Moj prijatelj Milivoje, taj glavni stup sviju trupa Srbski, klanja se pre duboko Gnu Vojvodi i tebi samo duboko jer vi imate među sobom ono „parol doner“.

Novosti nikakve. G. Jeremija jednako se oruža protivu nekog, neznam ili da se brani, ili da napada, ili iz junaštva ili iz stra ele je vrlo djejatelan. Njegov drug Ratković pošto se veoma obruka ode u Buzaš i zato sad je uz njega samo G. Ranko Mateić sin Milutina Žabarca. — Pozdravi Gna Vojvodu mlogo od moje strane i kaži mu nek se ne podaje bolesti dok neda račun svetu s nama zajedno, koi se tako živo od sviju nas ište.

Tvoj pobratim dobro piše, ali se veoma ljuti što je još privremeni a ne dejstvitelni načalnik. Kad vidi tebe na toj visini čini mu se da je on veoma nisko izosto a pobratimi veli trebalo bi da su svagdar barabar to što upravo i gradi pravo pobratimstvo. On te moli da i ti što za njegovo uzvišenije prineseš, a on se obvezuje kad mu upadne sikira u med da će sve za tebe učiniti.

Primi pozdrav sa svima, koi za mene pitaju.

Ostajem tvoj ljubeći te naijistinitije

I. Garašanin

85.

Beograd, 26. jula 1858.

Garašanin Mondenu — žali se na kneza, ističe opravdano nezadovoljstvo naroda i svoju zabrinutost u vezi sa zahtevima za saziv Skupštine.

MOJ DRAGI GOSPODINE

Na sami dan svetoga Ilije posle podne prispe moj Svetozar u Beograd zdrav i veseo. Kako smo se svi njegovom dolasku obradovali nije nužno da vam prepovedam. On nam je doneo i isporučio vaše ljubezne pozdrave pa i kazao nam, da se svi zdravi kod vašeg doma nalazite. Naročito nam je milo bilo čuti, da ste vi moj dragi Gospodine sovršeno ozdravili od bolesti od koje ste patili, i za koju nam je Svetozar dva put iz Pariza pisao. Šta znači ta vaša bolest i gdi je ono vaše lepo zdravlje kad vam se lice sijaše kao ružica rumena? Daj Bože da se ta slabost više ne povrati na vas; neka ona ide tamo gdi ljudi nemaju posla a to je kod nas ovamo, gdi ili ništa ne radimo ili zlo radimo. Ta dakle vaša slabost nebi nas činila nimalo dangubiti. —

Evo već 5. dana kako je Svetozar došo i ja se još nisam mogo s njim dosta razgovoriti; ja sam u poslu a on opet sa svojim poznanicima i tako nam prolazi vreme od sata na sat dok i on prestane biti nov. —

Pre nekoliko dana meni posla G Dozan jednu kopiju Grafa Valjevskog pisma, kojim on preporučuje da se meni objasni dozvoljenje Imperatorovo za ulazak mog sina u školu Meceku. Bijaše nam teško otvratiti mog Svetozara od Meca i kad ne bijaše ovog dozvolenja, a sad kako vi mislite moj dragi prijatelju? Oće li biti fajde što i govoriti Svetozaru protivu ovako dobivenog dozvolenja? — Mlad čovek samo se ponositi može ovakvim otličijem, to što upravo priznati moram i meni

čini najveću prijatnost i zadovoljstvo, videti koliko blagovolenija izliva na mene Imperator francuski što ja ne mogu reći da sam zaslužio. — Ja vas molim dajte mi sad u ovom vaše prijateljske savete kao i u obšće vaše sovete o mom Svetozaru. Ja ću čekati na to vaše pismo kao i na račun vaš po kome ću znati šta vam isplatiti imam, i koje ću učiniti čim vaše naznačenije primim. —

Kao što sam u početku mog novog zvanija predvidio velike teškosti u budućnosti, tako vam sad kazati mogu da se u tom ni malo prevario nisam. — Velika neprirodnost sastava članova Pravitelstva, ne dozvoljava činiti napredke u delima narodnim. Kad se još ovome doda rđava volja knjaževa i uporstvo sledovati sovete ljudi, koi se na Pravitelstvu nalaze, ondaj možete lako znati u kakvim teškim mukama nalazim se ja s mojim drugovima. Knjaz neće s nama u soglasije a bez njega se raditi ne može, dakle nije ni malo čudo kad mi nismo kadri odgovoriti očekivanjima narodnim. Knjaz u interesu svoje lične politike (jer on druge nikad i nema) nalazi za najbolje dokazati da i Garašanin nije kadar dela narodna unaprediti. Ovakva misao je njegova zla i za zemlju vrlo ubitačna i upropastitelna. I Garašanin a i drugi mlogi, mogli bi bolje i od Garašanina stvari rukovoditi samo kad ne bi poglavar njima smetnje na put polagao. Položenije zemlje postaje sve teže a kakvi će ishod toga biti bog sveti zna? Stanje ovo zadaje nam suviše mlogo brige, naročito i zato što se narod u velikom nestrpleniju nalazi i očekuje rezultate novog Ministarstva, koje je teško pokazati. — Osim toga u narodu se počinju otkrivati najživlje želje za jednu Skupštinu Narodnu. Gotovo ove želje već prelaze upravo zahtevanje i ja neverujem, da će se moći izbeći da se ovim željama neudovletvori. I meni samom glas skupštine zadaje mlogo brige, kao god što osećam da i Porta ne bi rada bila čuti što za skupštinu u Srbiji; ali mi to izbeći nemožemo nikako. Narod je razdražen i sasvim nepoveritelan sprama svoje vlade, a Pravitelstvo je u razdoru; dakle vi razumete da ovo položenije nosi velike neizvesnosti za nas. — Mnenije naroda za skupštinu vrlo je događaj prirodan. Razne neptrijatnosti, koje su se između samog Pravitelstva događale i koje ni dan današnji nisu još prestale; ovo obstojatelstvo privelo je narod u stanje očajatelno i sumnitelno, pak nije ni malo čudo što bi on sam želeo upomoć samom sebi priteći. Osim toga, dok se je Pravitelstvo nalazilo u ovom razdoru više vremena, narod je trpio od svoji vlasti razna zloupotreblenija; jer niko nije nad tim vlastima kontrole imao niti vodio, a takvo stanje postalo je za narod nesnosimo. — Pobuđenija dakle koja izrađaju želje narodu za skupštinu tim su umestnija što on uviđa da Pravitelstvo nije kadro samo izbaviti Narod od zla u kom se on nalazi. Narod izbira kao put razumnij i poleznij skupštinu narodniju, nego revoluciju od koje se on sasvim gnušava. — Što se mene tiče ja mislim, da će Pravitelstvo grešiti ako ovoj želji narodnoj ne udovletvori. —

Po ovome što sam napred kazao, vi ćete lako razumeti da kod nas još o kakvom napredku ni misliti se ne može. To je stanje žalosno, ali je po nesreći sasvim tako kao što vam kažem. Ja još čekam da vidim oću li moći otpočeti s polzom otpravljati moje sadanje dužnosti, koje, ja priznajem, jesu najvažnije za moje otečestvo; ako to ne bi moglo biti, ja ondaj neću ovo mesto zastupati gdi tako velika ogromnost odgovornosti po stoji. Meni ne priliče to što drugome, samo veliko mesto popunjavati; ako nisam u stanju raditi treba i mesto drugome predati. —

Bi li vam što smeo progovoriti o politiki stranoj i njenim sadanjim dejstvijama kod nas. Mlogo vam o tom nemam kazati, a i što bi imao nema nikakvog značenja. Zabuna koja vlada na konferencijama pariskim čak se i ovde oseća i to zdravo tako, da bi čini nam se Jevropa želila, ništa i ne čuti o nama a kamo li misliti na naše stvari. Ja neću da se upuštam u pogađanja šta smeta veliku diplomaciju Evropejsku te se tako nemoćna u svima voprosima pokazuje; ali na svaki način ja vam priznati moram, da ceo svet na vostoku, trpeći najveća zamešateljstva zbog te nerešitelnosti kabineta, počinje proklinjati poslednji rat od koga praviše se tako velika vmečtanija i uobraženja i koja se pretvoriše u jednu veliku neizvesnost, ili pravije da kažem u pravo očajanije. — U ovom magnoveniju imamo samo dva konzula u Beogradu i to: ruskog i austriskog. Ovi ljudi premda sad ništa javno ne rade, ali spremaju materijala da s polzom rade kad tome vreme prispe, kome se oni nadaju, i koje nastupiti mora. — Čudnovato vreme nastupilo, da čovek ničemu značenje pogoditi ne može. — Što se Turske tiče, ona zasad vrlo rđavo stoji u svakom smotreniju a oće li joj konferencije leka naći to ćemo tek viditi. Vi ste sigurno iz novina vidili da su se i Bošnjaci i to u Krajini Bosanskoj pobunili. Stradanja ovog

naroda među ovako razdraženim Begovima Bosanskim postaju ne snosima. Ja nisam kadar opisati Vam zla i svirepstva koja se tamo događaju. Štogod od ovi zala čujete sve je to malo. Niko neće podrobnosti ovi zala opisivati; jer se one nebi verovale. Oficiri granice Austriske podgovorili su raju da se na oružje digne. U početku su im davali oružja i džebane a kad se buna raspalila, ondaj su to zabranili prenositi, i narod hristijanski, koi se preko nadanja hrabro borio protivu svojih zulumćara morao je lišen konečno vojeni potreba, podati i bežati u Austriju, gdi je dosada preko 20 iljada familija prebeglo. Neke još čete ostale su da ispale i poslednje svoje fišeke pa će sigurno i oni ili izginuti ili prebeći za ostalima u Austriju. — Begunci pak u Austriji tako se ne milostivno primaju da neznadu da li bi im opasnije bilo da su među Turcima ostali, ili što su u Austriji pribežište potražili. — Da bi parče leba dobili, oni koi su što od stoke onamo preterali, prodaju Austrijancima jednog vola za 1 dukat i 1 ovcu za jedan cvancik pa sad možete misliti kako taj narod propada. Ja verujem da ćedu Bošnjake sva diplomacija osuditi kao buntovnike, a niko neće ispitati ni saslušati ugnjetenija koja su Bošnjake prinudila na bunu ustati.

Šta da vam drugo kažem od naše zemlje? Leto nam je suviše kišovito i zato plod biće manje nego se držalo. Novca u narodu nestalo i to se zdravo oseća u svima klasama. — G Marinović od dužeg vremena u Feslau sa njegovom bolestnom Gospojom. Isto tako i G Magazinović u banji kod Loznice sa bolestnim detetom. O ovoj Gospodi ne mogu ništa mlogo kazati.

Gnu Dezesaru, koji se još u Parizu bavi nadamo se skorim vremenom. Pametno čini Ministar kada mu neda dugo ostati. —

Vi ste sigurno čuli Gospodine kako je zlo izbijen bio G Fonblank od jednog turčina — nizama na Kalimegdanu kad se je jedan dan pored bedema gradskog špacirao. On je dobio udaraca vrlo strašni i ubitočni od istog nizama; posečen na dva mesta i po celom telu izbijen žestoko. Ležao je više nedelja i čuvala je straža naša kuću konzulata dugo vremena. Po ozdravleniju Gn Fonblank otišo je da se dalje leći u austriskim ilidžama, no ja držim, da je više otišo da izbegne sramotu nego da se leči; jer njegovo Pravitelstvo uzelo je jednu satisfakciju vrlo jadnu i žalosnu. Nekoliko izbačeni topova bilo je svo udovletvorenje. Engleska se je ovim načinom strašno ponizila. Ona je čisto htela predstaviti da se nije dogodilo ono što se je zaista vrlo skandalozno i sasvim javno učinilo. Srbi se zdravo smeju Engleskoj čestnosti. To nazivaju u Beogradu karakter jevrejski. —

Molim vas poftoritelno za moj račun da bi vam po tome novaca mogao poslati. — Zdravo sam Gospodine dragi i tako isto moji su svi zdravo i na miru. Ovo naravno čini me vrlo spokojnim kad ne bi imao drugi nezgoda koje me suviše uznemiruju. Daj Bože, da vam jedanput mognem što bolje pisati o našem obščem stanju. —

Da prekratim jedan put ovo moje predugačko pismo i da vas još umolim da me izvinite što vam ovako redko pišem. Budite uvereni, da sam suviše mnogo zbunjen da neznam gdi mi je glava.

Molim vas Gospodine da primite zajedno sa predobrom Gospojom i dragom dečicom vašom najserdečnije pozdravlje od mene i moje žene, isto tako da primite i ovom prilikom naše velike blagodarnosti na vašim prijateljskim raspoloženijama i trudu oko našeg Svetozara, za koje večito ćemo vam blagodarni ostati. — Predstavite me prijateljskom spomenu dobrog prijatelja Gna Davrila kad ga vidite. —

Mlogo vam pišem no moram prestati da vas više ne mučim i zato zbogom dragi prijatelju dok vam opet ne uzpišem, Vaš najiskreniji prijatelj

I. Garašanin s. r.

Moj Svetozar iljadu komplimenta vama i prepočitajemoj Gospoji a i Milutinu ljubi vam ruku koi će na godinu i sam videti Pariz. —

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

86.

Beograd, 4. novembra 1858.

Garašanin Mondenu — o previranjima u narodu i o teškoćama oko sazivanja Skupštine.

MOJ DRAGI GOSPODINE!

Pre nego ćete ovo pismo čitati ja se nadam biće moj Svetozar već kod vas. On je prošlog petka seo na Gvozdeni put u Bazjašu (kod Rama blizu) i pošo za Pariz. Ja sam ga do Bazjaša ispratio a s njim do Pariza pošo je jedan mlad Srbin, koji misli ostati u Parizu da uči jezik

francuski. Danas sam primio vaše jedno pismo za mog Svetozara od 8 novembra. Vi ćete mu kazati ustmeno šta ste mu u ovom pismu kazati hteli; međutim ono služi mene za obaveščenje. Fala vam što ste tako prijateljski opomenuli na sve što mu je nužno za početak nove njegove škole. Ja sam zaboravio poslati Vam po Svetozaru sumu novaca za nove troškove njegove. Ja to naknađavam sad šiljući vam u svom pismu jednu vekslu od 1175 franaka i ja vas molim da me o točnom prijatiju iste veksle izvestite.

Dalje ja vas molim moj dobri prijatelju, da budete i odsad nakloni mom sinu a to će reći i meni i svoj mojoj familiji. Samo vašim prijateljskim posredstvijem moći će se moja želja ispuniti. Pošljite vaše preporuke kome znate u Mec i raspoložite kako mislite da je najbolje i kako će moj sin u koliko je moguće imati svagdar jedno nadziranije, koje bi naknađivalo njegovu priličnu lenjost. Što god vi naredite za njega to će biti i dobro i pravo za mene. Ja sam mu dao moje sovete i davaću ji i odsada češće nego dosad (Samo, da moj sin nebi osramotio to slavno zavedenije i učinio se nedostojnim visokog blagovolenija plemenitog naroda francuskog.

Ja nemam reči s kojim bi se mogao lako pred vama izvinuti za moje tako dugačko ćutanje. Neću to ni probati da činim. Ako bi vi hteli sadanje moje položenije smatrati kao aps (to što ono upravo i jeste) vi bi me ovdaj lako izvinili. Neka vam moj Svetozar prepovedi moje preteško stanje (ako on to ume još sve kazati) pa ćete se uveriti o mukama u kojima se nalazim u ovom magnoveniju. Ovog dugog ćutanja nije uzrok samo oskudnost vremena koje je nužno za napisati vam štogod i iz logora pred dušmaninom ugrabi čovek vreme da štogod svom prijatelju napiše, ali kad vam ja neumem ništa izvesno kazati onda kakoj da vam pišem? Sve što bi vam danas govorio to bi morao sutra poreći. Naše se stvari tako menjaju, da vi Gospodine udaljeni od ovog vrzinog kola (lavirinta, bolje vidite Vukov rječnik) morali bi me strašno osuditi za nesljedstvenost, koju bi vi u svakom mom pismu nalazili, vi bi me najposle smatrali da neznam šta govorim.

Kao što sam svagdar kazao tako i vama ovde poftoravam, da dolazak Etem Pašin pričinio je jedno sasvim ne prirodno stanje kod nas, i ova sumnja opravdana je gotovo sovršeno u događajima, koji su se kod nas stvorili, i koji ništa manje nego jedno pravo rastrojstvo u zemlji pretstavljaju. — Mlogi je svet mislio da će se knjaževska askudost u sposobnostima nadoknaditi kad se ja i G Vučić poslova narodni primimo. Istina mi smo sledovali toj opštoj želji; mi smo se poslova primili, ali ipak ceo se svet prevario u svom nadanju. Njegova svetlost ukoliko oskudeva u dobroj volji začiniti zemlju našu napredkom, utoliko više ima naklonosti slušati sovjete koji daju sposoba jednom pravom rastrojstvu. Šta više u ovoj poslednjoj nameri mogla bi se knjaževoj okolini pa i njemu samom najveća veština odati. — Nema više ni spomena moj dragi Gospodine od one lepe Srbije koju ste vi ostavili. Sve se je to u jedno strašilo pretvorilo; ta čini mi se ni priroda nije više ona koja je bila. Jedan prijatelj našeg naroda mora s dubokim sažaljenijem naše događaje smatrati a mi Srbi moramo sa straom iščekivati sljedstva naše rđave sudbine, naše nesposobnosti i naše slabosti. — U narodu je zaista najveće nepoverenje nastupilo sprama svega što mu se od strane Praviteljstva atresira, niti danas što može Pravitelstvo na narod niti ovaj na Pravitelstvo računati. Dva logora neprijateljska lepše između sebe stoje nego što Pravitelstvo i narod naš među sobom. Ovo je izraženije grubo, ali je ono istinito, sovršeno i ono se može kazati jednom prijatelju narodnjem kao što ste vi moj dragi Gospodine. Zar još po gdi koja ličnost nalazi nešto uvaženije u narodu ali Pravitelstvo zaista nikakvo drugojačije nego sam napred kazao. — Odma čim sam se poslova primio video sam da nije mogućno ništa otpočeti raditi dok se pre svega ne povrati međusobno poverenje između Pravitelstva i naroda. Ja sam držao da će se to najlakše postići moći črez jednu narodnu skupštinu i poznavajući taj jedini put ja sam ga predložio mom Knjazu ali sam bio rđavo razumljen. Tek pod pritiskom teški obstojatelstva i što nebijaše nikud na drugu stranu ishoda, primi se ideja za skupštinu i bi zaključeno da se takova ima držati; ali ovo primanje kako je bilo iz nužde i bez volje, tako se svaki dan izmišljaše razne prepone, koje se na put stavljaju da se skupština protegne i otlaže dok najposle ovim protezanjem i ovom neiskrenostiju i ta se ideja toliko kompromitira, da će se

sad teško ona polza od skupštine imati, koja bi nepremeno bila da se je iskreno k stvari pristupila bez svakog otlaganja i svakog lukavstva. — Sledovala je posle zaključenja da će se skupština držati, zapovest Portina da je ne držimo; jer veli nemamo pravo na to, i dok smo mi uništili ovu zapovest Sizerenjsku kao neumesnu, nezakonu i nas nimalo neobvezujuću donde je narod pripisivao lukavstvu Pravitelstva što je ta zapovest došla, koje ne mogući samo odbiti želje naroda za skupštinu, tražila je jedna strana pomoć Turaka da zbog svoji sebični interesa žrtvuje jedno od najveći prava narodni. Drugi uzrok pretezanja otvori se u pravljenju zakona za skupštinu, koji je jedva knjaz i ondaj podpisao, kad je gotovo sasvim po njegovoj volji ispalo; treći opet uzrok: nagoveščenje Porte da će komesara u Beograd poslati kad se skupština bude držala i. t. p. I tako sve kad se jedan uzrok ukloni drugi se na put stavlja samo da se ne dođe do dejstvitelnog saziva naroda na skupštinu. Najposle sad je uzrok jedini taj gdi će se skupština držati; jer Sovjet je u svom glavnom zasedaniju doneo zaključenije da se u Beogradu drži a Knjaz bi hteo u Kragujevcu gdi njegov pašenog komandira jedan Bataljon vojske i gdi se više topova nalaze. Sve ovo narod čujući i poznavajući namere sve u veće ogorčenije dolazi. Sovjeta zaključenije glasi da se skupština ima sazvati za 1-vi Dekemvri no ja još vam nesmem reći da je to istina; jer zaključenije stoi pred Knjazom i on ga još ne podpisuje; ja dakle ne znam šta se još neće izneti moći što bi i dalje protezanje pričiniti moglo. — Sve ovo biva po jednom izvestnom sovjetu, da se vreme dobije i čini mi se po sovjetu dobro izračunjenom; jer onaj koi rukovodi danas, (tako reći sudbinu našeg naroda) vrlo energično čini svoja predloženja i Beču i Carigradu samo da se uspe u nameri najmanje poleznoj za Srbiju. — [Istakao— A. P.]

Strana politika naši novi garantni sila, takođe ne čini nas bolje usrećene nego što smo pre bili; šta viši mi bi se još tužiti mogli i ako oćemo istinu da kažemo mi bi mogli dokazati, da dok jedna od ovi sila vodi direkciju u našem rastrojstvu, donde druge saginju ramena, uzdišu s nama zajedno i očekuju, da se sami pomognemo. Kad ne bi jedna od ovi politika obodravala zla kod nas, ja sam uverenja da se ovo stanje nikad nebi moglo ovde stvoriti. Pod imenom branjenja načela (ta nesretna reč kod svije diplomata) dozvoljava se da se najsvetlija prava našeg naroda ruše. Tom rečju „načelo" jedne sile sakrivaju svoju slabost a druge opake namere. Ja poklanjam tu reč svima kad stvar jednog naroda propada. Dejstvitelno Gospodine naše stvari iljadu puta rđavije sad stoje nego ikada što su stajale. Ja vam sad još neću govoriti čemu se ovo najviše pripisati ima; docnije moći ću razgovetnije o svemu govoriti kad budem morao činiti sravnenija javna o našem stanju pre rata i posle rata. Ja sam dužan to nekad kazati, no gledaću da reč kažem od koje za istinu da se ne može niko posumnjati.—

Vi ste Gospodine sigurno razumeli da je Blistatelna Porta najpre pokušala otkazati nam pravo za držanje skupštine. Ovakva neumestna zapovest bila samo ismejana kod nas i odbijena s jednim podsmevom da ne reknem s prezrenijem. Porta je htela tu svoju sramotu zagladiti sa jednim novim komisarom koga je rešila u Srbiju poslati. Pošto je razumela, da se u Srbiji ni komesar neće u sojuz sa skupštinom dovoditi, ona se je izjasnila, da komesara šilje samo Turaka radi, koi u gradovima i pored gradova u Srbiji žive. No ovo izraženije treba smatrati koi izvet a prava je namera sa svim druga, koja će se po obstojateljstvama ili otkriti ili sasvim u pomrčini ostati. G. G. Tuvnel i Butenjev dugo su se ustezali odobriti ovaj korak Portin; no najposle su i oni popustili Porti, koja je u tom

sledovala Engleskoj i Austriji. Mi se za koi dan već nadamo tom komesaru da se pojavi pred đumrukom Beogradskim. Taj novi i izvanredni gost ako naše stvari gore ne zaplete neće ij zaista ni rasčistiti. Porta nije kadra ni sebe da uredi u stvarima, koje se njenog života tiču, a kamo li će nas urediti. Ona se sirota daje do veka varati čas od jednog a čas od drugog poslanika. Ona sad ovim načinom potpomaže vlijanije tuđe u Srbij isto tako opasno za sebe kao i za Srbiju. U kratko reći: što je nekad činila za Rusiju to sad čini za jednu drugu silu. Ona ni od čega račun ne drži; tuđa krv koja ju je izbavila od Rusije izbaviće je nada se i od svake druge sile. Ona računa na A g a Ć e r i m , i da je Bog đaure zato stvorio da služi C a r u s v i j u c a r e va kad god to potreba bude.—

Zaboravi vam još kazati i to: dok se Njegova Svetlost s jedne strane trudi da iznalazi uzroke za protezanje skupštine s druge strane ona se brine kako će oboriti Ustrojenije Sovjeta, koje je proletos tek usovršenstvovano. Kad se i Gn. Milivoje posle tog Akta nada da može Ministar postati, ondaj ćete se lako setiti koja sila potpomaže oborenje tog zakona, pod koim jedinim mogla bi ne popularnost knjaza neškodivom biti.

Još treba da vam kažem, da je sadašnje Ministarstvo već nekoliko puta podnosilo svoje ostavke knjazu i on nikako neće da nas razreši najviše zato, što se boi da mi u Sovjet uđemo i što se njegovi ljudi nesmedu Ministarstva da prime. Knjaz nas dakle drži za Ministre silom a podozreva nas u najvećem stepenu i šilje na sve strane ljude od najgoreg reda po narodu, da nas kontrolira i ogovara; i kad ovo ovako biva, a ovo je istina prava, ondaj lako možete ponjati u kakvom se stanju nalazimo, i da je ono gore nego se i pomisliti može.—

Eto vam moj dragi Gospodine kratkog načertanija o našem žalostnom stanju pa ako još možete imati ono dobro srce za ovu pokvarenu stvar, koje ste nekad imali a vi sažalujte nas s nama zajedno; to je jedino što nam se još od naši dobri prijatelja činiti može.

Molim vas Gospodine učinite takovo raspoloženije sa troškovima mog Svetozara, da on nikad nema mlogo novaca na svom raspoloženiju i b e z s t r o g e k o n t r o l e . Vi razumete šta je novac za jednog mladog čoveka u zgodnoj prilici. Ja se u tome na vaše raspoloženije oslanjam.

Molim vas kažite mi šta znači onaj crn pečat na vašem pismu. Ja i moja žena uprepastili smo se kad smo vaše pismo poznali i crnim pečatom zatvoreno. Neka vas bog na veki sačuva od pomisla, koi je nama u tom magnoveniju kroz glavu prošo. Ja sam sa užasom otvorio to pismo i makar da ništa francuski ne znam, opet sam celo pismo tačno pregledao i poznao sam da zla u njemu nema a kad je moj Milutin iz škole došo, on me je još bolje osigurao da nikakve zla nije se kod vas dogodilo. Ja vas molim tražite voska jedine jasnije farbe; jer crna farba kod nas je zdravo osuđena.—

Vi ste sovršeno pogodili zašto moj Svetozar nije činio onaj polezni put za koi ste mu vi maršrutu naznačili. Ja ga nisam mogao poslati u vnutrenost zemlje kad sam primetio strašno velike sumnje š t o j e o n u B e o g r a d d o š o . Možete li sebi predstaviti takve budalaste misli? Ali je tako jamačno kao što vam kažem.—

Dao sam Svetozaru 70 for. u bankama da se oduži vašem dobrom ujaku Gnu Belo u Pragu. Zapitajte jeli to učinio tačno.

Gospoda, koju ste pozdravili svi vam mnogo blagodare da ij se sećate i svi vas najiskrenije pozdravljaju.

Primite Gospodine dragi zajedno sa predobrom Gospojom i ljubljenom dečicom vašom, kako od mene tako i moje žene i mog Milutina najserdečnije pozdrave s koima ostajem vaš svagdar

blagorodni i najiskreniji prijatelj
I. Garašanin, s.r.

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

87.

Beograd, 27. decembra 1858.

G a r a š a n i n p o v e r e n i k u z a u n u t r a š n j e p o s l o v e — ž a l i s e n a p o s t u p k e p o l i c i j e .

27. 10 vrija 1858

GOSPODINE!

Ja ne mogu propustiti a da vam ne učinim moja primečanija o nekim događajima koi su se naročito danas pojavili od strane policije ovdašnje. Ja ću vam posle govoriti šta sam čuo no najpre ću vam kazati šta se je u mom prisustviju dogodilo pre pola sata. Ja sam došo večeras kod Gna Miše. Posle malog bavlenja

pošla su deca iz te kuće u svoj kvartir i to dvoje mojoj familiji prinadležeće a dvoje pokojnog Gospodina Raje. Na kapiji G. Mišinoj bila su ova deca zadržana od dva naoružana čoveka, koi se kazaše, da su od policije nameštene stom zapovesću, da nikog ne puste iz iste kuće na polje izaći. Meni se ovo javi i ja posla da se kaže rečenim policaima, da ne smetaju ovaj izlazak dece, no oni ipak ne poslušaše. Na posledku ja izađem sobom napolje, da se uverim da li je zaista mogućna takva ne urednost. Ja nisam bio prevaren; jer ti isti momci mene u oči priznadoše, da su oni za ista dobili strogu zapovest nikoga iz ove kuće ne puštati na polje. Na moje pitanje koi im je tu zapovest izdao odgovoriše, da su takovu iz Policije dobili i da su je dobro razumeli.

Možete sebi predstaviti Gospodine koliko me je ova ne urednost policije udivila. Ovaj postupak ne zna nikakve forme ni jedne policije u svetu; ovo je nešto novo; ali vrlo rđavo smišljeno. Ako policija oće da pazi ko ulazi ili izlazi u kuću i iz kuće, ondaj se to svoim načinom čini bez da ko oseća da se nato motri i policija može zato imati svog načina samo ako oće da se trudi. Oće li pak oni da jednu kuću ma pod kakvim vidom formalno u apsi, ona je dužna črez jednog policaja to istoj kući najpred objaviti; jer niko ne zna da su ti panduri za ista od policije postavljeni i lako bi se moglo ne sporazumenije puno žalosti dogoditi.

Ja vas molim Gospodine učinite vnimatelnom policiju, da bude više smotrena u svakom svom naređenju; jer vi znate, da u sadanjim obstojatelstvima i svakoj najnevinijoj pogreški daju se značenja bog zna kako falična i čudnovata.

Evo baš sad dođe mi momak i kaza da je s Filipom iz Smedereva govorio, koi mu je kazo, da on nije zapovedio, da se neda iz kuće izaći no samo da se podozreva na Mišu, Vučića i Garašanina i zapoveđeno je momcima da se gleda ko od velike gospode njima dolazi i t.p. Neću vam govoriti o Vučiću i Miši ali što se Garašanina tiče, ja ne mogu trpiti, da se Filip ovako lakoumno samnom titra. Ja vas molim Gospodine zaustavite ovaj bezobrazluk Filipov; jer ja ga ni najmanje trpiti ne mogu. Taj bedni čovek vara se kad misli da ja prinadležim kakvom kartadžiskom društvu s koim se on može igrati kako oće. Ostavljajući za sad sebe na stranu dozvolite mi da vam primetim, da Filip nije čovek za policiju, i zato ili bi ga trebalo iz te dužnosti, konačno odpustiti, ili ga držati pod strogim zaptom i upravom. Ja sam uveren da vi ne želite zapovedati jednom policijom koja služi za uznemirenje ljudi, nego onakvom koja će umeti svačiju čest od napadanja čuvati.

Ja ne poznajem Filipove velike zasluge za današnju stvar, toliko pak izvestno i sa dokazatelstvama mogu vas uveriti da je on svojom neveštinom stvar narodnju do velike opasnosti dovodio i ako se ova nije dogodila sigurno biće zasluga nečija druga a nikako Filipova. No najposle mrzi me i tužitelj Filipov biti; ja vama predstavljam stanje kakvo je i ostavljam vašem blagorazumiju da naredite šta je nužno te da nam se svet ne smeje. —

Vi znate kako je on danas s jednom gomilom konjanika kroz Beograd prošo bez svake celi; ono je više smešno nego lepo bilo niti se da rastolkovati značenje toga postupka. Mi svi pocrkasmo, tako reći, da se tišina tako nužno i tako polezna za obštu stvar obdržava a on čovek tobož policije sam tu tišinu narušava. Čemu to sve služi ja neznam. Osim toga kazaše mi, no ja zato ne jemstvujem, daje Filip noćas i karte igrao u kafani i to na novce gdi je i larme bilo. Policaj u sadašnjem vremenu i kartanje, to se baš ni malo ne slaže sa predostrožnostima policajnim. Oko policije ne treba da je na kecu nego u svakom budžaku varoši i to načinom skromnim i tihim.

Rekoše da je i na Vučićevoj kući danas straža stajala i posle se opet odande podigla, dali je to istina i dali je to u kakvoj celi bilo ja za ista ništa neznam.

Pošto sam vam sve ovo u najvećoj iskrenosti i u želji dobrog poredka soobštio, ja ostavljam dalje stvar vašoj uviđavnosti uveren budući, da ćete vi nužne mere preduzeti, koje ćedu učiniti kraj izlišnim preteranostima kao što su ove koje sam dovde izložio. —

Vaš iskrenjšij Drug
I. Garašanin

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

88.

Beograd, 3/15. januara 1859.

Garašanin Mondenu — o izboru novog kneza i teškoćama privremene vlade

Beograd, januarija 1859.

MOJ DRAGI GOSPODINE I LJUBEZNI PRIJATELJU!

Sinoć sam primio vaše počitajemo pismo od 8. tek. mes. Pre svega moram vas moliti da me izvinite što vam za tako dugo vreme ništa pisao nisam. Vi ste podpuno pogodili uzrok koi me je od toga uzdržavao. Zaista Gospodine, ja sam suviše obterećen bio celoga leta a naročito ove zime i u sadanjem vremenu. Više posla imam nego što može ikoji čovek izvršiti. Pored toga i poso je mučan i moje položenije preteško. Šta mu drago; u jednoj nuždi sve to ja snosim lakše i ravnodušnije nego što bi to u običnim vremenima podnosti mogo. Meni je vrlo žao moj dragi Gospodine što nemam vremena da vam opišem sve naše događaje sadanjeg vremena. Budućnost naša stoji još u mračnoj ne izvestnosti. Istina naše je položenije presuđeno i kod naroda i kod politike; no to je tišina samo jednog magnovenija a još smo daleko da možemo izvestno opredeliti konac naši dejstvija tako krupni i koja se u ovim danima izvršuju kad vam ja ovo pišem. Svetozar je valjda ispunio moje zapovesti, koje sam mu u tom izdao, da vam pošlje Novine Srbske, koje sam mu ja u dvaput dosada odavde ekspedirao, i koje sadržavaju delanija skupštine naše i događaje koi su se u tom vremenu zbivali. Ako je moj sin mene poslušo, vi ste dosada dosta tačno saznali mloge događaje, vi ste vidili kako smo se mi jednog knjaza oprostili i kako smo drugog vaspostavili. Danas smo primili zvanično saobštenje Portino, da je Sultan utvrdio Knjaza Miloša i tu vest oglasili su topovi radostnu da su želje narodne ispunjene. U isto vreme javljeno nam je da će jedan carski Ađutant otići u Bukurešt, koi će dopratiti Knjaza Miloša ovamo i doneti Berat potvrđenja knjaževskog po uzakonjenom dosadanjem običaju.

Mi smo već učinili sva raspoloženja za doček Knjaza, koi će proputovati preko Negotina, Gurgusovca, Banje, Ralinja, Ćuprije, Požarevca, Grocke do Beograda. Šta će ovaj stari Knjaz na novo činiti niko najpred znati ne može. Ako učini kao i pre što je, to će zlo biti, a može li se čovek u 80 godina promeniti, tome se teško nadati možemo? Na svaki način čudno je položenije naše. —

4 - g o J a n u a r i j a : Baš sad dobismo jedno čudnovato izvestije iz Bukurešta. Blistatelna poreta potvrđujući Knjaza Miloša išla je dalje nego dokle se njeno pravo pruža. Ona je opunomoćila Knjaza Miloša da on još iz Bukurešta opredeli jedno lice, koje će u ime njegovo upravljati zemljom dok se on ne povrati. Knjaz Miloš poslušo je ovu zapovest brzo i danas već s telegrafom predo Upravu nekom S t e v č i b i v š e m n e k a d n a č a l n i k u o k r u ž n o m a obitavajućem u Jagodini, no koi je sad bio član privremenog Pravlenija iz tri lica sostojećeg se, kao što to iz novina, poslati vam preko Svetozara znate. Niti je Knjaz Miloš imao pravo učiniti, a još manje Porta mu tako zapovediti. Knjaz ne može ništa činiti dok zakletvu ne položi to je po glasu Ustava. On ne može ni inače iz tuđe zemlje ništa naređivati. Porta pak nikako nesme jednu naredbu izdavati kojom ona uzima pravo ni malo ne prinadležeće joj. Sam Narod ima pravo birati Knjaza dakle i onog koi knjaza zastupa. Osim toga, mi smo svagdar izbegavali pa i sad izbegavamo od jednog Mestozastupnika. Svagdar smo nalazili za sigurnije ovo dostoinstvo predavati troici ljudma. Porta kad nije mogla neposredstveno nametuti nam jednog kajmakama kao i Vlaškoj i u Moldavij, ona je htela to posredstveno učiniti. Skupština naša već je protestirala jednom notom na Privremeno Pravlenije i ovo je uvažilo umetnost te note. No to je bilo samo na jedan glas da je Porta to tako naredila a šta će sad biti kad je i knjaz Miloš tu naredbu primio i ovamo je poslo, to ćemo viditi. —

Sad Gospodine oćete li primiti moja opravdanija zato što sam i sad član Pravitelstva? Ja znam vi se tome čuditi morate kao što i ja nikad mislio nisam ostati u Pravitelstvu kad Knjaz Aleksandar ostavi vladu. No teška obstojatelstva, koja se dogodiše u vreme same te promene i opasnost, koja bijaše gotova da potrese svu našu zemlju, i da proizvede strašno krvoprolitije, prinudilo me je, da ostanem u pravleniju i da potpomognem zaustaviti zlo, koje se u jednom brzom magnovenju htede učiniti. Ja sebi laskam da sam dosta k tome prineo, da bar ne vidimo u našoj zemlji stranu vojenu intervenciju, koju nam komšija spremaše i to mi čini veliko spokojstvo kad se reći može, da sam i ja bar štogod k tome doprineo. Ja vam ne mogu istoriju događaja opisivati, to bi za mene u sadanjem vremenu suviše bilo. Kad budem ostavio se poslova, koje se nadam da ću skoro učiniti, ondaj ću vam bolje moći ovu našu malu demonštraciju opisati.

5 . J a n u a r i j a u v e č e . Knjaz Miloš nehtede odustati od svoga zaključenija za mestozastupnika. On drugim telegrafima izreče da tako ostati mora kao što je naredio. Stevča je dakle mestozastupnik i baš sad spremaju se

cirkulari u mojoj kući za da se razašlju proklamacije toga radi u narod.

Čim ovo izvršim, odma ću noćas još predati moju ostavku na zvanije Popečitelja i povratiću se u Sovjet. Vi ćete Gospodine lako razumeti zašto ja ovako učiniti moram. Može biti sutra više neću ja biti popečitelj i ja smatram ovu priliku za ugodnu izmaći se iz dela dok ne poznam nameru novog knjaza koim će on hteti upravljati Srbijom. Na rđav način Uprave ja se neću ni za jedno magnovenije rešiti da pristanem.

Stevča je čovek od 55 godina star, od vrlo obične sposobnosti a još manje pratičan u delima državnim. Njegovog upravljanja karakter biće ličnosti bez svake farbe političeske; no to neće ništa još škodljivo biti, jer će za kratko trajati, ako knjaz ne produži i sam taj gotovi put.

Sad Gospodine da se vratim na vaše pismo. Radujem se da ste svi na domu zdravo i veselo. Bog neka vas svagdar u dobrom stanju održi sa svima vašima.

Molim vas Gospodine isporučite najiskrenije pozdrave dobroj vašoj Gospoi i od mene i od moje žene. Isto tako predstavite me spomenu vaši dični sokolova i kažite mi koliko je već vaše drago čedo Alfred i slušali vas dobro? Jeli on više u naravi na Đorđa ili na Hanriha? Bog neka ij svu troicu poživi dugo i za mlogo na radost svoi mili roditelja.

Moj Svetozar učinio je strašno veliku pogrešku u smetreniju duga kod vašeg Ujaka. Ja sam mu to zdravo u dužnost postavio bio i kad me on nije poslušao satim više briga za mene. Ja ću ga za taj slučaj tako strogo ukoriti, da ću mu proreći najposle i moje odricanje brige roditeljske.

Molim vas Gospodine na novo, imajte staranije o tom ne poslušnom mom sinu. Nebi li vi Gospodine mogli mi što skorije dati kakvo izvestije o njegovom povedeniju što se vladanja i njegovom napredovanju što se nauke tiče od kako je u Mecu. Ako imate u tom zavedeniju koga poznatog molim vas upitajte se o tome i pišite mi ali što skorije. Kad ja to bez gubitka vremena saznam, moći ću brže na njega moim sovetima dejstvovati.

Što se tiče opredeleni dve stotine franaka mom sinu na trošak mesečno, ja Gospodine ne mogu osuditi jeli to mlogo, malo ili upravo koliko treba. Ja vas samo toliko imam najlepše zamoliti da bi vi sami to ocenili po poznavanju ondašnji obstojatelstva pa onoliko opredeliti bez koliko se upravo biti ne može; jer ja ne želim ništa izlišno da se troši osim koliko se ne obhodimo trošiti mora.

Ovde vam prilažem Gospodine jednu vekslu od i l j a d u s t o i s e d a m d e s e t i p e t f r a n a k a . Molim vas odgovorite mi da ste je primili i upotrebite je na troškove moga sina. Šaljite mi malo ranije račun svagdar te da bi vam i ja ranije novaca šiljo, a ne da čekate kad i poslednju krajcaru istrošite. Bar u tom ne treba da dosadu od mene trpite kad vam je i bez toga dosta. —

Dozvolite mi Gospodine, da vam izjavim moje začuđenje za vaš srbski jezik. Bez komplimenta ja vam kažem da ste ovo pismo tako dobro srbski napisali kao da ste od poslednjeg pisanja ne prestano Srbski študirali. To mi takođe suviše dokazuje vašu veliku ljubav sprama Otečestva mog.

Primite Gospodine od mene a ravno i moje žene i mog Milutina najserdačnije pozdrave s koim ostajem

vaš najiskreniji prijatelj
I. Garašanin, s.r.

Oprostite da sam tako mlogo pisanje prekidao kao što ćete iz datuma viditi. Tomu je svemu uzrok mlogo sveta koi primati imam i mlogo posla koi se brzo izvršiti mora.

I. Garaš: s.r.

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

89.

M e m o a r s k a k a z i v a n j a I l i j e
G a r a š a n i n a p o z a p i s i m a
n j e g o v o g s i n a M i l u t i n a

BEGSTVO KN. ALEKSANDRA U GRAD

Pošto ja postado Popečiteljem vnutreni dela, a Vučić Predsedateljem Državnog soveta, odma sam počeo smišljati, da moj položaj upotrebim, na to kako bi se rastećem uplivu Austrije u Zemlji čas pre na put stalo.

Kn. Aleksandar bio je čovek vrlo plitke i državničke i obične pameti. Srebroljubiv i poglavito zbog toga vlastoljubiv, a uz to jošt do krajnosti plašljiv, bio je posve nepostojanog i nepouzdanog karaktera. Najneznatnija stvar, koja bi se njegovoj slaboj pameti za vlast njegovu, dakle za izvore bogatstva, opasna učinila, proizvodila je u njemu takva

razpoloženja straha i užasa, da je u tom bunilu, bio u stanju učiniti korake, koi su često dostoinstvo zemlje a uz to često i njemu nezavisnost u opasnost dovodili.

Dokle se god za vreme njegove vlade, politika vrzla oko vnutrenjeg razvića i usavršavanja zemlje, dotle se on dosta rado podavao svima preduzećima i naređenjima ljudi, koi su u ono vreme bili na mestima, da o tome rade. I neosporima je istina, da što se vnuternjeg uređenja zemlje tiče, Srbija je pod njegovom vladom vrlo znamenite korake u napred učinila. Dovoljno je napomenuti: sudove, škole, pošte, drumove, Topolivnicu, barutanu, vojenu školu, telegrafe, obštinske koševe, obštinske njive i t.d.

Ali kad je Srbija, koliko toliko svoje vnutarnje potrebe podmirila i kad se ukazala potreba, da se i na njenom spoljašnjem razviću radi, onda više nije bio ravnodušan. Uviđajući na tom polju, opasnosti za svoje lične interese, ostavljao je interese svoje zemlje na stranu, i bojeći se da se po ovom predmetu nebi štogod bez njegovog znanja preduzelo, pribegavao je uplivu čas turskom, čas ruskom, a čas austriskom. Upotrebljavao je svoj Knjaževski položaj na to, da opreči i osujeti sve ono, što bi se po predmetu spoljašnjeg razvića preduzeti moglo. Na ovom polju, pod njim nije se dalo absolutno ništa raditi.

U koliko je štetno po Srbiju bilo, što se Srbija spoljašnje nije mogla unapređivati, utoliko je daleko opasnije bilo što se u ovu, jedva postavšu i na dvoje, na troje uređenu Zemlju, strani uplivi i to uplivi tako moćni Zemalja kao što je Austrija i Rusija, uvlačiti počeli.

Ruski upliv bio je Krimskim ratom u Zemlji znamenito smanjen, no u toliko je više austriski osnažio se. Konzul austriski bio je u Zemlji posle Knjaza ili bolje reći uz Knjaza prva ličnost. Ništa se nije moglo preduzeti ni učiniti, bilo u vnutrenjem bilo u spoljašnjem pravcu, a da Konzul austriski svoj rešavajući glas o tome neda. Austriski Konzulat bio je tako reći, u dvoru Knjaza Srbskog. Austrija je ovaj svoj upliv bezobrazno i namerno na javnost iznosila, misleći time da će narodu imponirati. Ovakvo stanje stvari trebalo je što skorije poništiti. Ponašanje Austrije i Knjaza Srbskog proizvelo je u Zemlji jedno zagušeno ogorčenje, koje je ugrožavalo, da vrlo skoro u najveće vrenje pređe. Ovo raspoloženje Zemlje upotrebio sam ja, da rastećem uplivu Austriji na put stanem i to na sledujući način.

Jedini oslonac i upravo uzrok austriskom uplivu bio je Knjaz. Zbaciti Knjaza i to voljom naroda, značilo je za mene kazati austriskom uplivu, opet voljom naroda: stoj.

Toga radi odpustim svima načalnicima pisma, u koima im izložim, da mi sa razni krajeva Zemlje dolaze glasovi, kako narod želi da se skupština narodnja sazove, i pozovem sve načalnike, da me o pravom stanju stvari, po tom predmetu obaveste. Odgovor za mene nije bio sumnjiv. Sa sviju strana dobijem izvestija, da narod živi u nekoj grozničavoj brizi o stanju zemaljski poslova i da je to obšta želja, da se narodna skupština čas pre sazove.

Dobivši ova izvešća, ja izađem pred Sovet sa predlogom, da se skupština naroda sazove, dajući za osnove to, što je već mlogo godina proteklo od toga doba, od kako je poslednja skupština sazivana, kako je već krajnje vreme, da se narodu za dojakošnje stanje stvari računa dade, i da se narod o svojim potrebama zapita; kako treba da imamo na umu, da ovako neobaveštavajući se sa narodom, jednu ogromnu odgovornost pred tim narodom i pred svetom na sebe tovarimo i t.d.

Sovet je onda na dvoje podeljen bio: na protivnike i na prijatelje Knjaževe. Među ovim poslednjim bilo je i više srodnika Knjaževi. Svi ovi povikali su na mene, da ja sa ovim predlogom idem na to, da se Knjaz zbaci i najživlje intrige zapodenu se između Knjaza. Soveta i Austriskog konzula, u Celi da se sazivanje narodne skupštine osujeti. Dugo sam se morao sa teškoćama, koje su mi polagali, boriti. Badava sam razlagao da nije to nimalo izvestno, da će skupština Knjaza zbaciti; navodio sam, da je moguće da Knjaz i narod, pošto se uzajamno obaveste, mogu do sporazumljenja doći, da se promenom pravca u vnutrenjoj i spoljašnjoj politici Srbije, može lako doći do promene razpoloženja naroda spram pravitelstva, da najposle i sam Knjaz, ako svoj narod vole, neće hteti, a nebi ni trebalo da narod svojom protivnošću do krajnosti dovodi, nego treba da se želji naroda bezuslovno pokori i t.d. Nekoliko puta sam sa tim predlogom pred Sovet izlazio i uvek bez uspeha, i tek pošto sam svakog sovetnika uzeo preda se i posebice mu razložio svu ogromnost opasnosti i odgovornosti, kako Sovet i Knjaz ovim odugovlačenjem na sebe tovare, pošto sam i Sovetu i Knjazu, otvoreno pred oči stavio, da je stanje u zemlji i narodu takvo, da ako se skupština ne sazove, narod će izvesti nasilno, sa pravitelstvom raskrstiti i da ja ni pod kojim

uslovima neću da uzmem odgovornost na sebe, za sve što će se iz toga poroditi, posle svega toga predlog jedva u Sovetu prodre. Sad mi je jošt ostalo da od Knjaza dobijem odobrenje, što nije nimalo laka stvar bila. Austriski konzul uviđajući, da je za Austriju u Srbiji jedini oslonac Knjaz, savetovao je Knjazu da nipošto rešenje Soveta neodobrava. No pošto sam ja Knjazu a i svima iz njegove okoline, jasno razložio, da u slučaju revolucije u narodu, koja će se zbog ovog nesazivanja skupštine izvestno izroditi, da u tom slučaju na mene nimalo neračunaju, niti, da misle da ću ja moj upliv upotrebiti na to, da revoluciju, koja je samo izraz pravedni zahtevanja naroda i koja bezprimernim tvrdoglavstvom vlasti izazvana ugušujem. Znalo se je i ako se baš kazati nije htelo ni onda ni danas, i ako baš ja nisam nikad mlogo ni mario da se to kaže, da sam u ono vreme samo ja kadar bio, da toj revoluciji nedam ni da se porodi, ili ako se porodi znalo se da sam kadar bio da je ili poništim ili da je pod svojim rukam držim, rukovodim i završim — to se znalo, pa kad se vidilo, da se ja te moje mogućnasti kategorično odričem, onda su pribegli po krajnjoj nuždi, jedinoj nadeždi, koju sam im dao, a ta je da sazovu skupštinu te da probaju da se sa narodom sporazumu i do poravnenja dođu. Međutim ja za sebe bio sam više no izvestan, da i do toga poravnenja doći zacelo neće i nemože. Posle dugog razvlačenja, odbijanja, pretnji i t.d. od strane Knjaza, on najposle, na jedvice jade, odobri rešenje Sovetsko. Od onoga časa kad je on ovo podpisao, on je za mene prestao biti Knjazom Srbskim, i jedino što sam još smatrao za dužnost u ovoj stvari da učinim, to je da događaje tako rukovodim, kako bi se zbačenje jednog i izbor novog Knjaza u podpunom poredku dogodilo, a te ne samo zato što sam uvek na nered i anarhiju mrzeo, nego zato, što sam hteo tim da pokažem Austriji, a preko nje do izvestnog stepena i Rusiji, kako je sam narod srpski bez ikakvog prisiljavanja, nego zakonitim izrazom svoje volje, odsudno protivan svakom stranom uplivu u zemlji.

Malo pre reko, da je pri mom navaljivanju oko sazivanja skupštine, probao da mi preti, plašeći me povratkom Obrenovića u zemlju, no na to se ja nisam obazirao. Za mene je glavna stvar bila da Karađorđević, koga sam vladu kroz dugo vreme ja podržavao i na svojim leđima nosio, sve dotle, dok sam nalazio da ta vlada ne smeće koristi zemlje, — za mene je velim glavna stvar bila da taj Karađorđević padne, počem je njegova vlada na štetu zemlje raditi počela. I samo zato da bi sa sebe skniuo i tu pomisao, da ja ovu vladu i u ovom slučaju podržavam, smatrao sam za dužnost da toga štetnog po zemlju vladatelja, uklonim i da narod pustim da sam novoga bira; pa ako ovaj bude bolji, onda je za Srbiju dobit, a ako ne, onda sam bar sa sebe skinuo svaku odgovornost za moguća zla koja se poraditi mogu. Za mene je izvestno bilo da će posle Karađorđevića doći na vladu Miloš Obrenović. Imajući narod i vlast u rukama, ja sam to vrlo dobro znao, i u interesu zemlje želeo sam da Mihajlo Obrenović umesto svog oca Knjazem postane — no tu ne moju želju nisam hteo nametati nikome, samo da bi sa sebe skinuo svaku moguću odgovornost, za sljedstva i dalji tok poslova u zemlji. Međutim za mene je onda izvestno bilo, da se padom Karađorđevića i povratkom Obrenovića moja politička karijera u zemlji i izvan nje završuje, što sam u ostalom ja onda iz sveg srca i želeo. Mislio sam da Obrenovići neće hteti ni činiti upotrebljenja od pomoći koju bi ja vladi mogao dati, no i ako bi hteli ja sam čvrsto rešen bio, da se pod vladom Kn. Miloša, nikakvi državni poslova ne primam, jer ja i Kn. Miloš zajedno nikad raditi nebi mogli. To ne samo da ja želeo nisam, nego bi se pre iz Srbije ma za svagda uklonio, neželi da pristanem da pod njim služim i sa njim o ovoj zemlji radim. Kn. Miloš je mene jošt zbog nekadašnjeg svog prijateljstva sa mojim ocem uvek voleo, a smem reći, da sam ja takva ista osećanja naspram njega imao. Ali ova naša međusobna prijateljska osećanja prestala bi sa moje strane izvestno, a po svoj prilici sa njegove, odma onoga časa, čim bi se naša zajednička radnja na zemaljskim poslovima odpočela. Izvestno je za mene bilo da bi se ja sa njim pri prvom koraku otvoreno sudario, pri svem tom što to jošt niko u Srbiji, osim Vučića, nije za bezopasnu stvar smatrao. Zato sam želeo, da uvek podalje od toga čoveka budem, i ako ga inače lično mrzio nisam.

Treba da napomenem ovde kako se Acika Nenadović u tim prilikama vladao. Vezan s jedne strane blizkim srodstvom spram Kn. Aleksandra, a s druge strane poštenjem svojim spram ove zemlje on je hteo da se u celoj toj razpri između Soveta i mene neutralno vlada, tim više što služeći dugo godina podamnom pri mom ranijem ministrovanju u vnutrenim delima, zavatio je spram mene veliko uvaženje, i uverenje, da mene u celom radu, samo interes zemlje, bez obzira na ličnosti i dinastije rukovode. Kad sam mu u jednoj prilici, podpuno razložio svu opasnost u koju je zemlja uvaljena,

kad sam mu napomenuo, da je i pred Bogom i ljudima grehota, da mi starešine narodne pri takvom stanju stvari ravnodušni ostanemo, kad sam mu kazao da dužnost i poštenje zahtevaju da pripomognemo da se zemlja iz zla izvuče, i da nedamo, da se bar ono što smo od naši stari nasledili upropasti ili obezsnaži, odgovorio mi je: Istina je da sam Knjažev srodnik i da ga i dušom i srcem volem i voleo bi da ga doveka na tom mestu i položaju vidim, ali međutim vidim i to, da je preko svake mere slab, da u zemlji strane uplive uvlači, da zemlju sa time — ili bolje njenu nezavisnost — u opasnost stavlja, sve to vidim i kažem, kad je takav neka ga neka padne. Srbija je od njega preča. To mi je onda on odgovorio i to pokazuje, koliko je, taj čovek uvek pošten i savestan bio. —

Vučić je bio u otvorenoj opoziciji na spram Knjaza. Ovaj je čovek bio jedno čudnovato pojavlenje u narodu srbskom. Ocenjivati ovoga čoveka izdaleka, kao što se to danas čini, nije moguće. Ja koji sam sa njim u neprestanom dodiru bio, jošt ne mogu sasvim na čisto da budem sa tim izvanrednim čovekom. Popularnost njegova u zemlji nije bila izmajstorisana, niti osnovana samo na izvestnim častima naroda. Ona je bila stvarna i obšta.

Rođen u Bariču selu okružja Beogradskog, malen je odnet u Vučkovicu u Kragujevačkoj. Tu je odrastao kao seljačko dete i oko svoje 17-te godine pođe u školu, koja je onda u Čumićima bila. Ali baš u prvim danima ove njegove nauke, Karađorđe zakraini na Turke i Vučić onoga časa ostavi časlovac u školi, uzme torbu o rame i stupi u Karađorđevu vojsku. Više se školi nije ni vraćao. Po svojoj prirodi hrabar, prošao je kroz sve ratove naše za nezavisnost, kako pod Karađorđem, tako i pod Milošem, bez da je kroz to vreme do kakve god slave i sjajnosti dolazio. Ovo je bio jedan ozbiljni temelj popularnosti njegovoj, temelj kakav je retko ko do njega u narodu imao. Nad ovom svojom popularnošću on je brižljivo bdio, i pogreške ondašnji praviteljstva, a naročito samovoljstva vladatelja, koima se on uvek odupirao, pomogla su da se ta njegova popularnost ojača i proširi. Narod je srbski imao podpunu veru u Vučića. Energičan, redko kad nagal, uvek je samo o narodu bavio se i mrzio je od srca na sve one, koji su hteli, da obezuvaže krvave žertve naroda srbskog u ratovima protivu Turaka. U koliko sam ga ja poznati mogao, to je pravi republikanac, ako se pod tom reči razume branitelj naroda protivu samovolje vladatelja i vlastnika, iako se pod reči narod, razume seljak, a ne proletarijat, koi on nikad nije uvažavao. On po svoj prilici nije znao, niti je mario, da se republikancem pokaže, jer je on tu svoju republiku narodu pod pištoljima i sa sikirom u ruci tolkovao. Međutim neosporita je istina, da je taj čovek narodu u svakom pogledu ugađao i da je narod uvek u svojoj pesnici držao. Vučić nije bio otvorena karaktera, te da se moglo znati, kakve su njegove celi bile, te se tako spram naroda ponašao. Volio je Rusiju i Ruse, ali je mrzeo Austriju i sve što je iz preka. Zbog te njegove naklonosti na strani Rusije bio je u otvorenoj zavadi samnom, kroz dugo godina, jerbo sam ja pred krimskim ratom u otvorenu opoziciju naspram Rusije stavio se. Onda je Srbija bila pod pokroviteljstvom Rusije, i to pokroviteljstvo služilo je za osnov, da se ruski upliv po zemlji širi, čemu su mlogi vlastnici: srbski, zbog svoji simpatični razpoloženja na spram Rusije na ruku išli; narod pak zbog srodstva narodnosti i jednakosti vere, podavao dragovoljno ovom opasnom uplivu Rusije. Nezavisnost Srbije, bila je ugrožavana, da bude tako reći dragovoljno Rusiji žertvovana. Toga radi ja sam se u ono doba Rusiji iz sviju moji sila odupreo, toga radi sam se i sa Vučićem zavadio, i toga radi bio sam Knjazom Aleksandrom, po naročitoj zapovesti dvora ruskog sa Ministerstva inostrani dela uklonjen.

Krimski rat zaustavio je u Srbiji upliv Rusiji, no Austrija je tim bezobzirnije svoj upliv po zemlji širila. Kao što sam malo pre kazao, Knjaz se podavao svakom onom uplivu, koji bi njemu knjažesku vlast osigurao.

Pri takvim okolnostima, Vučić i ja bili smo na jednom istom zemljištu i izmirenje između nas dvojice bilo je prirodno sledstvo samoga stanja stvari u Srbiji, u ono vreme. Borba protivu Knjaza ili upravo protivu Austrijskoga upliva imala se po mom shvatanju i želji črez narod izvršiti.* Pomoć jednoga čoveka kao što je Vučić bio, koji je celi narod Srbski za sobom imao, bila mi je preko potrebna. A osim ove potrebe taj mi je čovek i inače nuždan bio i zbog toga, što kad bi se ja od njega izolirao, on je mogao sam nešto preduzeti, što bi na svaki način opet protivu Knjaza upravljeno bilo, ali se oslanjanjem na drugi kakav strani element. A bio je čovek koji je bio u stanju, da mlogo koješta sam na svoju ruku uzme i izvrši. Toga radi, predpostavljao sam ga imati samnom, neželi usamljena.

---

* Odavde počev pa sve do kraja pasusa preko teksta piše: „docnije".

Mlogo se govorilo i pisalo o mojim namerama u ono vreme. Iz ovoga što je dovde kazano, namera je moja jasna. Treba još da pokažem, koji su me uzroci u tome rukovodili.[**])

Zbačenje Knjaza Aleksandra i povratak Obrenovića u Srbiju delo je moje. Istina je da mlogi sebi to u zaslugu pripisuju, ali ja, koji sam to radio i uradio, samo sam zato tako radio, što sam mislio da je to dobro i koristno po Zemlju, a prinositi koristi Zemlji, to nije ništa više do dužnost svakog poštenog služitelja njenog, i vrlo je pogrešno sebi neke zasluge u tome pripisivati. Netražeći dakle u zbačenju Karađorđevića i povratku Obrenovića nikakve osobite zasluge za mene, ja ću samo napomenuti to, da dokle god sam ja hteo da se Karađorđević drži, to jest dokle sam god nalazio da njegovo Knjazovanje nesmeće interesima zemlje, dotle se on zacelo i držao. Dokle sam god hteo da Obrenovići u zemlju neuđu oni zaista ni ušli nisu. Kako sam opazio da Karađorđević napušta interese Zemlje, ja sam ga ostavio i on je pao. Kako sam i ja rešio da i nimalo neutičem u izbor novoga Knjaza pa ma ko to bio — Obrenovići su povraćeni u Zemlju. Okolnosti su takve bile da je u mlogome od mene zavisilo da ovako ili drukče bude.[***]

Knjaz Aleksandar posle dva izbora na Vračaru bio je za Knjaza narodom proglašen. Ovaj Knjaz poznat je bio u narodu samo toliko koliko je bio sin Karađorđev. Inače daljega korena u Zemlji nije imao.

Despotska vlada Knjaza Miloša izazvala je njegov pad. Spletkaška vlada Knjaza Mijajlova izazvala je pad ovoga. Kandidatstvo Karađorđevića bilo je čisto delo Vučićevo. On je smatrao, da novi Knjaz mora biti, nosioc imena slavnih ratova Srbski za nezavisnost. Kada je Vučić na Vračaru kazao narodu, da treba Aleksandra za Knjaza da primi, narod je najedanput povikao: „nećemo njega, nego tebe Gospodaru“ — na što im je Vučić odgavorio“: „ili ćete Karađorđevića primiti za Knjaza ili ako nećete, eno Mijajla u Zemunu i do mraka će on opet biti Knjaz“. Narod stavljen između ovoga dvoga, proglasi Karađorđevića za Knjaza. Ovo je istiniti fakt, za koji se danas nezna ili neće da zna, ali za koji ja izvestno znadem, a vlada ima i danas još koga koji to isto zna.

Da li Vučić nije imao namere, da pored ovako slabog Knjaza, sebe nuždnim u Zemlji učini, te da sam pored Knjaza Zemljom upravlja, to se pri velikoj zatvorenosti njegova karaktera nije moglo pouzdano znati. Među tim ja imam dovoljno osnova verovati, da je u stvari tako bilo. Dovoljno da smo Vučića u izboru Kn. Aleksandra potpomagali svi, koji smo ranije Obrenovićima gonjeni bili.

Odma posle izbora Knjaza Aleksandra, postao sam Popečiteljem vnutreni dela. Ovo popečiteljstvo bilo je u ono vreme vrlo razgranato. Što je danas u tri ministarstva i na tri ministra podeljeno, to je onda sve stajalo pod popečiteljstvom vnutreni dela. Po mom shvaćanju, mislio sam da je trebalo, da moj položaj ondašnji upotrebim na vnutrenje uređenje Zemlje, kako bi ona koliko toliko dobila izgled jedne napredujuće državice i kako bi čas pre prestala da izgleda, kao neka nakarada među ostalim uređenim evropskim državama. U ovome sam pravcu dugo i mlogo radio i uradio i nisam imao skoro nikakvi teškosti od strane Knjaza da savlađujem. Sve je to tako išlo do 1848. godine, kad je revolucija u Mađarskoj buknula. Učastije Srbije u Mađarskom ratu, bila je čisto moja ideja i samo je mojim navaljivanjem ostvarena bila. Tim učastajem Srbije, nisam nikad ja mislio, da će se stanje stvari u Austrijji promeniti, niti da će se onostranim Srbima Bog zna kakva pomoć u ostvarenju njiovi želja i potraživanja pružiti. Moja je jedina namera i celj bila da onostranim Srbima učinim jedan zajam, koji bi nam oni u docnijim vremenima, u vremenima, koja bi i po nji i po nas mlogo važnija bila, povratili. Tu mi je trebalo, za ovu moju nameru pridobiti Knjaza i narod. Knjaz koji se u ratu nije nalazio tako siguran, kao u miru bio mi je odsudno protivan. Dokazivanja moja, da je naša dužnost da jednokrvnoj braći našoj s one strane Save i Dunava pomognemo, nisu bila u stanju da njegovo straovanje umire. I tek pošto sam mu stavio pred oči da je i Austrija i Rusija protivu Mađara, da stavljajući se protivu Mađara, mi tim samim ugađamo Austriji i Rusiji, da ma šta se dogodilo, te će dve sile, držati njemu velikog računa od njegove gotovosti, da i uz nji stavi i t.d. i tek posle toga rešio se on, da u vojnu protivu Mađara stupi. Ove sam razloge ja Knjazu podnosio, samo zato, da njegovu odvratnost spram rata slomim, a u samoj stvari meni je do toga najmanje stalo bilo da Rusiji i Austriji Srbija svoju gotovost ukaže. Naprotiv sva moja uslovanja išla su na to da naši i onostrani Srbi igraju protivu Mađara sasvim zasebnu rolu od role koju su Austrija i Rusija protivu Mađara igrale. Trebalo mi je još slomiti odvratnost naroda nasprem rata. Naviknut

[**] Ovaj pasus je u tekstu zapisa precrtan.
[***] Preko ovog pasusa napisano je kasnije: „docnije“ .

mirnom životu, osiguran u svom radu, i imanju, narod nije bio nimalo voljan, da iz ove mirnoće u rat prelazi, tim manje što poziv Patrijarha Karlovačkog i preklinjanja onostrani Srba, nisu imala ni najmanje snage, da oduševljenja u narodu pobude. Vučić, koji se od naroda nikad odvojiti nije hteo, podržavao je celim svojim autoritetom i svom svojom popularnošću ovu ravnodušnost naroda. Savladati Vučićevo tvrdoglavstvo, pa sredstvom Vučića narod u rat uvući, bilo je absolutno nemoguće. Toga radi sam Vučića i obišao i sredstvom načelnika okružni, posle toliki tegoba i naprezanja jednu čast naši svakojako naoružani Srba u Mađarsku bacio, Knićanin ostavi sovet, pređe na onu stranu kao svojevoljac stavi se na čelo naši Srba, i svojim neosporimom vojenom veštinom i ličnom odvažnošću, proveo sretno naše Srbe kroz mloge bojeve protivu Madžara.

Najposle rat se svrši, Madžari budu satrveni, na Temišvaru u Vilagošu, mi se povratimo u Srbiju i Austrija izneveri svoja obećavanja spram onostrani Srba. Da bi Austrija, našem učastiju dala značaj pomoći, koju je Srbija njoj, a ne onostranim Srbima ukazala, i da bi time poništila svezu, koja je u madžarskom ratu između naši i njeni Srba utvrđena bila, pošlje odma svima našim velikodostojnicima ordenje gvozdene Krune pa između ostali i meni, i to za usluge koje smo joj za vreme ustanka ukazali. Uviđajući svo lukavstvo ove namere Austrije, ja taj orden, koji je meni namenjen bio i koji se već u Beogradu nalazio povratim, sa jednim pismom, u kom sam, kazao, da počem učastijem Srbije protivu Madžarskog ustanka, moja je namera izključivo bila da onostranim Srbima. a ne Austriji pomognem, a ako je Austrija iz toga kakve god koristi pocrpela, to je bilo bez moje namere i prema tome nikakav mi orden i neprinadleži. (Vidi pismo N kojim je orden vraćen). Ovo je prvi korak moj bio, kojim sam u otvorenu protivnost spram Austrije stupio, i prema kome je Austrija odpočela, mene, kao čoveka nekomotna po njene interese smatrati. Propuštanje Košutove porodice kroz Srbiju i ostali Madžarski i poljski emigranata, pored sviju pretnji od strane Austrije i Rusije, bilo je početak moje otvorene opozicije, uplivima ove dve sile. Srbija je donde uvek smatrana bila, kao neko nedonošće, koje nije kadro svojim sobstvenim životom da živi. Rusija i Austrija često zajedno a često posebice htele su Srbiji da tutoruju. Srbija je zaista onda bila veoma slaba i nuždna joj je bila jedna snažna podpora. Ona je neprestance osećala potrebu od te potpore. Jošt nova i siromašna u ono vreme nije mogla oslonca tražiti među jednoplemenim narodima na jugoistoku. Veoma je dakle trebalo paziti, da ta podpora trenutna, nebude docnije od Srbije skupo naplaćena. Najveća čast srbski velikaša bila je odana Rusiji. Jedni su bili odani Rusiji iz gluposti, samo zato što su Rusi i Srbi jedne krvi i vere. Drugi su joj bili odani zato, što su dugo godina u Rusiji živeli i služili. Treći su joj bili odani za usluge, koje je Rusija pod Karađorđem Srbji učinila, bez ikakvog obzira na to što je Rusija 1812 god. Srbiju Turcima napustila, i pravi uzrok propasti Srbije i Karađorđa u ono vreme bila. Najposle mlogi su joj odani bili zato, što su smatrali da je Rusija prirodna zaštitnica srbski interesa i što nisu uvideli ni u čemu boljeg i pouzdanijeg oslonca za nezavisnost Srbije. Ovo simpatično i puno poverenja razpoloženje naspram Rusije, u narodu se najživlje ogledalo, pa i danas se ogleda i ako je Krimski rat znatno umanjio tu zaslepljenost na strani imena i oružja ruskog. Ovo razpoloženje na spram Rusije ja sam smatrao uvek pa i danas smatram, kao jednu ogromnu opasnost za našu nezavisnost - smatrao sam kao jednu opasnost koja nam bez prekida nad glavom visi. Ovako sam ja tu stvar onda tim više smatrao, što je u ono vreme u Rusiji bio na prestolu Imperator Nikola, čovek do krajnosti despotičan, nagal i tvrdoglav, čija je cel uvek bila da Rusiju, što jačom i što većom učini i što mu se najposle kao vladaocu Ruskom ni prebaciti nemože. Proširenje pak granica ruski u Evropi, najprirodnije je da se dogodi k jugoistoku Evrope, jedno zato što bi tu Rusija uzela podase, jednorodna i jednoverna plemena, koja bi se zbog toga srodstva narodnosti i vere brzo u Ruse pretvorili, a drugo zato, što onda Rusija, pretježanje Carigrada, kao glavnu i poslednju cel, pred očima imala. A da Rusija do Carigrada dođe, morala bi preko nas najpre preći, pa kad bi se ona već toliko osnažila da Carigrad u svojoj vlasti održi, razume se da nas nebi ni pitala da li se naše položenje nama dopada ili ne. Daj bože da ovo kad tad nebude; a da nebude nužno je mlogo pameti, mlogo obazrivosti i mlogo delatelnosti. Ovo je uvek moja najglavnija zebnja bila, jer Srbija u takvoj krajnosti imala bi samo dvoje da bira i to ili da sama protivustane nadmoćnije Rusije, što je posve bezsmisleno ili da potraži pomoć kod drugi Evropski sila. Evropske sile još kako tako hoće da se pomešaju u neku stvar koja se nji neposredno ne tiče, dok je ona jošt u toku, dok se jošt o njoj rezonirati daje, ali čim se ona u

delo privede, onda one obično odma nju smatraju kao svršeni događaj, i njiova intervencija još najviše može se sastajati u tome da pomognu da se taj događaj ozakoni i uregula. Kad bi dakle Rusija ili bolje reći Imperator Nikola svoju nameru ostvario Srbija bi propala i to za navek. Kroz jednu stotinu godina možda i za Srbsku narodnost ne bi više ništa ni znalo, tako bi se brzo i lako u Ruse prelili.

Sva moja usiljavanja, svu moju delatelnost i pamet upotrebio sam onda, pa i docnije na to da sprečim da namere inperatora Nikole, ovoga veoma ćudljive pameti čoveka, nepostaniju delo, bar donde dok se na jugoistoku nestvori nešto, što bi za život sposobno bilo, što bi u slučaju nevolje toga radi i Evropu zainteresiralo i što bi najposle i samo do nekog stepena nadmoćnij Rusiji na put stati moglo.

Austrija nije imala nikakve simpatije u zemlji. Naprotiv narodu je srbskom nekako odvratnost urođena spram ove sile i njenoga upliva imali bi se samo utoliko bojati, u koliko je to jedna jaka susedna sila, koja nam uvek naškoditi može, i koja bi po krajnjoj meri mogla Srbiju pritisnuti, bez da zato strepimo od toga, da se narodnost srbska poništi. Zbog ove obšte odvratnosti sprem Austreje nebi se imao bojati njenoga upliva u zemlji, da Knjaz Aleksandar i njegova okolina nisu ovome uplivu sasvim podlegli.

Knjaz Aleksandar bojao se Rusije, a naročito Inperatora Nikole, ali nije imao nikakve simpatije spram nje. Još pri prvom izboru Karađorđevića, za Knjaza, Imperator Nikola, izjavio je svoju ogorčenost i jarost protivu toga događaja i tako reći po njegovoj je zapovesti nov izbor preduzet i izvršen. Ovo je bio prvi uzrok da je Kn. Aleksandar od Rusije uvek zazirao, bez da je ikad imao kuraži, da joj protivstane. Bojeći se Rusije, on se tim bezobzirnije predao Austriji u ruke, možda zato, što se nadao, da će ova biti kadra i da he hteti, da ga protivu Rusije u zaštitu uzme.

I ako je upliv austriski bio ograničen samo na Knjaza i njegovu okolinu, mogao je ako ni zašto drugo, a ono zato što se pod okriljem poglavara Zemaljskog vrši, zla sljedstva u Zemlji ostaviti. Ovoga upliva Austriskog ja sam se veoma bojao, ne toliko baš njega radi, koliko toga radi što sam iza Austrije uvek vidio da Rusija viri. Rusija i Austrija su prirodne protivnice jedna drugoj. Ja sam to tako uvek shvaćao pa i danas shvaćam. Može biti da se varam, ali sam o tome ubeđen. Ma koliko da su te dve sile u predašnjim ratovima jedna drugoj pomagale, ma koliko se danas njiovi carevi po njiovim prestonicama grlili, ljubili i od uzhićenja plakali, Rusija i Austrija kad tad moraće između sebe imati jednu krvavu i poslednju razpravu, o rezultatima koji za mene sumnje nema. Carevi ti zemalja možda zaista i osećaju jedan prema drugom ta bratska razpoloženja i prema poznatom njiovom poštenju ja verujem, da je to zaista tako. Ali ima nešto što i jednoga i drugoga nadmašava, a to su interesi njiovi zemalja, radi koji će se ta lična prijateljska osećanja između vladaoca uvek na stranu bacati.

Ovako ubeđen austriski upliv u Srbiji ja sam smatrao za tako isto opasan kao i ruski, jer se on prema mom shvaćanju u svoim poslednjim rezultatima na upliv ruski i svodi. Održi li Austrija nadmoćije nad Rusijom, u ovoj borbi na život ili smrt između nji dve, nadmoćije, koje je moguće, ali posve neverovatno, Srbija bi postala austriska provincija i ako baš nebi narodnost naša u njoj propala, opet bi reskirala, da mlogo godina i možda i vekova pod jarmom Austrije ostane. Ovako stanje tim bi duže trajalo, što gospodarstvo Austrisko nebi ni učem nalikovalo na svirepost i samovoljstvo tursko koje je uvek mržnju protivu Turaka u živosti održavalo, nego bi po svoj prilici veštim ustanovama i mlogobrojnim sredstvima blagostanja, kojima jedna napredna Evropska država u veliko razpolaže, dovela narod srbski do izvestne uspavanosti, tako da on upravo ne bi ni mario, da iz toga stanja ikad i izađe. Ako dakle ni zbog čega drugog, a ono zbog toga što bi se Srbija možda za nekoliko vekova unazadila trebalo se ovog Austriskog upliva čuvati.

Ali ako bi Rusija održala nadmoćije nad Austrijom, što je ne samo moguće, nega za mene i sasvim verovatno, onda bi Rusija poništivši Austriju, sve što bi zatekla u njoj kao svoje smatrala i od ovoga stepena na kom bi ona Austriski upliv u Srbiji zatekla odande bi ga ona kao svoj sobstveni dalje nastavila.

Eto zašto se meni činilo da se Austriski upliv u Srbiji, svodio uvek na upliv Rusije. Oko toga da se ova opasnost izbegne, ceo se moj državnički rad u ovoj zemlji sastojao.

Stvoriti nešto na jugoistoku što bi samo po sebi snažno bilo, što bi već samo sobom ove opasnosti odkloniti kadro bilo, našto se nebi sa malim i neznatnim žertvama nasrnuti moglo, pod Knjazom Aleksandrom nije moguće bilo, a međutim bio sam ubeđen da Srbija, na tome mora čas pre raditi, ako skoro propadati nemisli. Da bi dakle uklonio jednu veliku prepreku onome što sam ja za Srbiju kao preko nuždno

smatrao, da bi ostavio otvoreno polje drugome, da po tome predmetu u korist zemlje radi, a naročito i zato, što se uobšte smatralo da ja Knjaza Alekasandra iz neki lični i sebečni razpoloženja na prestolu podržavam, zato dakle da bi takovu sužnju i odgovornost sa sebe pred Srbiom skinuo, rešio sam u sebi da Kn. Aleksander treba u interesu zemlje da padne, a narod posle da se pusti da sebi za Knjaza izbere koga hoće. Uzhte li ovaj novi Knjaz raditi po onom pravcu koji sam ja malo pre izložio, onda sam smatrao da sam uklonjenjem Knjaza Aleksandra sa prestola dobro i po zemlju nuždno i koristno delo učinio. Ne uzhte li pak novi Knjaz raditi onako kako sam ja shvaćao da treba, nego htedne li se i on podavati, koje čijim uplivima, onda sam bar odgovornost sa svoje savesti skinuo, uveren da sam sa svoje strane učinio sve što je učiniti trebalo te da Srbija nepropadne. Međutim tvrdo sam bio rešen, da se posle padanja Kn. Aleksandra u državne poslove nepozvan nemešam. Što sam se docnije pod Knjazom Mihajlom opet u državne poslove upustio, to je bilo jedino zato, što sam kod toga vladatelja opazio čvrstu volju, da na unapređenju i učvršćenju zemlje radi, što me je on sam pozvao da mu u tome pomognem, što sam se još osećao sposobnim, da mu pomoći mogu i što sam prema tome za dužnost smatrao da to učinim.

Što su mi neki pripisivali nameru, da se sam Knjazom napravim ili da sa Vučićem i Mišom Anastasijevićem stvorim Kajmakamiju u zemlji to je puka izmišljotina i laž, koja je u glavnome imala svoj izvor u pakostnoj nameri, da se moja važnost među svetom umali, te da se može bez mene komotnije po državi vašar praviti. Prema mojoj doondašnjoj delatelnosti u državnim poslovima niko nije hteo verovati da je onda kod mene iskrena želja, da se još u to vreme, na za svakad od državni poslova uklonim. Da bi dakle iz državni poslova istisli, i da do nekog stepena i sebe uzvisim, ponižavajući mene mislili su da mi treba izmišljati i podmetati klevete i ljage meni i mome glasu.

Zašto bi ja želeo, da sam budem Knjaz? Da li za ljubav bogatstva? Ta ja sam kroz 30 godina zauzimao, najvažnija i najbolja plaćena mesta u Zemlji, ja sam na tim mestima skoro neograničen bio, pa ne samo da moje materijatno stanje popravio nisam, nego sam onda kad sam službu ostavio sav u dugove uvaljen bio. A međutim svaki zna da sam kroz svo vreme moje službe vrlo skromno i ni na koj način razkošno živio. Služio sam ovu zemlju dugo i pošteno, i ona mi je uvek zato pošteno i plaćala. Pod drugom vladom Kn. Miloša moja penzija za jedan ili dva meseca obustavljena, no ja je ni onda ni docnije potraživao nisam. Ja i Srbija smo jedna naspram drugoga kvit. Što neki danas misle da bi mi Srbija dužna bila malo više blagodarnosti za moje dojakošnje trude, u tome veoma greše. Ja te blagodarnosti nisam nikad očekivao, Srbija nije dužna nikome da blagodari, što je dobro služi jer ovaj to po svojoj dužnosti činiti mora. Što je mlogima nepravo, što sam ja u poslednjim godinama, vređan, omalouvažavan i klevetan bio, zato Srbija nije kriva. Zato bi po krajnjoj meri, mogao opet ja biti najkrivlji, što od mlogi moji trudova oko ove zemlje, nisam jednu čast upotrebio na to, da Zemlja nemože šarlatanima i nevaljalcima u ruke pasti. Kriv sam zato što sam kod svakoga predpostavljao mlogo više poštenja i patriotizma, i što sam mislio, da sebične intrige i računi neće se porađati onda, kad se jedna važna i sveta stvar za zemlju sprema i već hoće da izvrši. Zato sam kriv — no ja najposle nikad nisam ni pretendirao da sam savršen — infaillible — kao što Milivoje za sebe govoraše. U ostalom ja sam uvek kroz moju službu bivao klevetan i vređan bez da sam se ikad na to obzirati hteo. Iz ovoga se svega vidi da ja nikad ni za bogatstvom ni čašću gramzio nisam i da prema tome, nisam mogao ovoga radi ni želeti da budem Knjaz. Da li sam želeo da budem Knjaz radi vlasti? Pod jednim Knjazom, kao što je Aleksander, ja sam se vlasti sit naupražnjavao. Kroz mlogo godina moga ondašnjeg ministrovanja u vnutrenim delima, ja sam najvažnije grane državne u rukama imao i mogao sam po mojoj pameti žariti i paliti kako sam hteo. Knjaz nije bio kadar da me smeće, Sovet se rado mojim nazorima, podavao — em bez da je to izgledalo ja sam onda bio neograničeni popečitelj vnutreni dela, što je u ono vreme veoma mlogo značilo. Svaki je nekako imao uverenja, da ja znam šta radim i popuštao mi radi u svima moim predlozima i rezonima. Da li sam ja mojom službom to i toliko poverenje opravdao — neznam — o tome se danas svakako govori — ali što znam, to je da svoju vlast nikad nisam namerno zloupotrebio. Želja dakle za vlašću, nije me mogla u tome rukovoditi da tražim da budem Knjaz, jer meni se čini da za vlašću može samo onaj gramziti, koji bi hteo da je zloupotrebi.

U ostalom nikakvi data ni fakta nepostoi, da sam ja na tome radio da se Knjazom napravim. To ili se samo na prazno nagađalo ili

je pakostno izmišljeno i ja pre verujem da je ovo poslednje.

Što je dovde rečeno o meni i mojoj nameri da se na Knjaževski prestol popnem vredi potpuno i za Kajmakamstvo, sa tom samo razlikom, što su u poslednja vremena iznešena sa njim neka fakta na javnost, kojima bi se to tvrdilo. Nekoliko reči i o ovome.

Neki Nil Popov, Rus, koji je u Rusiji za srbske dukate, jednu srbsku istoriju pisao, prvi je izneo na javnost jednom tvrđenje, koje u ostalom nikakvim faktom podpomogo nije. On je kazao prema pričanjima Stevčinim, da je Stevči Vučić pokazivao turski ferman, kojim se Vučić, ja, i Miša Anastasijević za kajmakame postavljamo, da je Vučić taj ferman imao i pred Stevčom ga po stolu širio, i da mu je Vučić nudio i prevod toga fermana na srbski, no Stevča ga nije hteo da primi. Jošt na jednom mestu spominje se da je Filip Hristić našao u Londonu u Arhivi taj ferman i predao ga Knjaginji Juliji, a ova Knjazu Mihajlu.

„Treba* znati, da Ministarstvo Englesko ne izdaje podobna Akta iz svoje Arhive, koja su joj tajno saobštena. Mi bi pre verovali da je g. F. Hristić sam izmajstorisao ovaj ferman i Knjazu saobštio. Jeli mogao postati takav ferman bez da lica za koja se ovaj izdaje ništa o tome neznadu? Bar ja nikad nisam čuo što o tom fermanu i tek ga nalazim u ovoj Knjizi. Kabuli Efendija sastajao se samnom u ono vreme, ali ništa ni nalik nije mi spomenuo o tom fermanu, ili valjda je Porta mislila da može sa srbkim Ministrima raspolagati kao sa svojim mudirima, da ih postavlja i zbacuje kako ona hoće. Porta bar nebi se usudila mene u taj ferman upisati, kad me dobro poznaje, da rado neprimam blagovoljenja careva osobito kad ova dodiraju interese zemlje, kojoj ja služim. Ako sam ja hteo kajmakam biti, mogao sam to biti i bez njenog fermana, i ja sam to bolje znao, nego iko drugi, pa zato bi tim pre odbacio svako vređanje prava Srbije, ma od koje sile. Ta ja sam bio taj Kajmakam, ne po fermanu, nego po molbi skupštine narodne, pa i onda primio sam se toga samo zato, što sam vidio, da je nazovi liberalna partaja dovela stvar do toga, da je svojom neveštinom htela krvoprolitije među narodom proizvesti, a ovo trebalo je otkloniti, da se bez svake nužde ne dogodi. Govoriću o tome i na drugom mestu, gde je spomen o ovom fermanu, pa će se onda jošt bolje viditi koliko mogu biti istiniti izvori, koji taj ferman propovedaju. Ako je Knjaz zaista verovao spletkama Ristića i Hristića (pašenoga) onda nije čudo što je Garašanina odpustio s čim je i svoj veliki plan odma za tim zanemario. Velike stvari:, da bog — me, i nevrše se onde, gdi glas ovakvi intriganta može dopušten biti“ ..... “** .....

„Ovo je takva laž od patriota Stevče, da svaku meru prevazilazi. Jeli moguće da Stevča nezaželi imati prevod toga fermana, koji mu Vučić nuđaše?? Koliko Stevču poznajemo, on nije toliko glup, da bi tako što mogao odreći, što bi njegove liberalce, najvećma osnažiti moglo.

„Vučić, veli Stevča, uze širiti po stolu ferman” . Ko Vučića poznaje taj neće lako verovati ovoj priči Stevčinoj. Zašto bi Vučić širio po stolu ferman? Valjda zato da Stevča vidi koliko je ovaj širok i dugačak, jer da ga čita — nezna turski. Stevča je ovim hteo da bolje uveliča pred svojim jednomislenicima svoj sastanak sa Vučićem, a malo prostije da većma opalči protivu Vučića. No ima nešto, što jošt jasnije dokazuje neistinu ovog Stevčinog pričanja: Da li će ko verovati, da bi Kabuli Efendija smeo iz svoih ruku ma kome poveriti takav ferman ako bi ga baš i doneo bio, pre nego je i vreme zato došlo, da se on pojavi? No što je još najvažnije, da Vučić ima u svoim rukama ferman sultanov za njega i za Iliju Garašanina, kao što G. Stevča veli, da on taj ferman širi pred Stevčom po astalu, a da Garašinanu, na koga tobož takođe taj ferman glasi, ništa o tome ne kaže. O tom fermanu Garašanin tek iz ove knjige prvi put čuje da se i pojavljivao nekad. Osim toga znao je ceo svet da Vučić i Garašanin od 1852 godine stoje međusobom vrlo rđavo i da se ni u čemu neslažu. Ovo je i Porti i svima stanujućim Konzulima u Beogradu vrlo dobro poznato bilo. Ako bi dakle Vučić bio sasvim čovek sultanov, kao što g. Stevča ovom svojom pričom (dosta prostačkom) oće da dokaže, bili mu Porta onda dodavala u družstvo I. Garašina koji s Vučićem ni u čemu saglasan nije? Ne bi zacelo, a to joj ni njeni diplomatski prijatelji nebi savetovali. No sve to na stranu, ali da Vučić saobšti taj ferman Stevči, a da ga taji od Garašina, koga se po vidimome isti tiče koliko i Vučića to će teško iko verovati. Ta Vučić bi bar moro pomisliti, da će Stevča o tom fermanu što zapitati Garašanina, s kojim je neprestano u dodiru i poslu, pa zar bi se on hteo izložiti, tako

* Ovo što je između znakova “ “ napisano je rukom moga oca. — Milutin.

** Ovo što sleduje između znakova “ “ napisano je opet rukom otčevom, i odnosi se na ono mesto knjige Nila Popova, str. 49, gde Stevča, priča kako je taj ferman Vučić pred njim po stolu širio i nudio mu prevod istoga. — Milutin.

težkim objasnjenjama, koja bi se prirodno morala dogoditi između Garašanina i Vučića. Što Stevča ne zapita o tome svoga drugara bar jedanput, nego ga za prvog Namestnika priznao, s njim saglasno radi, a ovamo od njega sakriva tajnu, koju je on saznao. Ako je Stevča verovao da je takav ferman za Garašina postojao, i on opet s njim radio, onda je G. Stevča nepošten čovek, što nije to Skupštini otkrio, te da ova ne predaje sudbinu naroda u ruke takoga čoveka. Sve ovo meće veoma u sumnju ovu rđavo smišljenu priču Stevčinu. Ovo se je moglo gdi na Jagodinskom ćepenku i pričati, ali zacelo nije za štampu bilo."

Još nekoliko reči o knjizi Nila Popova. Kao što sam rekao to je: Srbska istorija pisana za srbske dukate. Taj čovek, kad se kao stranac obvažio da piše istoriju ovi i pređašnji događaja u Srbiji, kad se čak nakanio da toga radi preduzme i put po Srbiji, trebao je po mom shvaćanju, da upotrebi tu priliku svoga putovanja, pa da se kod sviju oni koji su ili u ondašnjim događajima učestvovali, ili koji te događaje poznaju, obaveštenja potraži. Među ovim ljudima na prvom sam mestu stojao ja, i on je mene mimoišao. Međutim obratio se isključno samo jednoj klasi ljudi o kojoj ću ja niže moje mnenje dati. Nil Popov kao nepristrasni strani istorik trebao je da sasluša sve mnenja i sve ljude, koji su mu o dotičnim događajima štogod kazati mogli, pa da od svega toga prema njegovoj istoriskoj uviđavnosti izbira, ono što mu se najprirodnije i najverovatnije činilo bude. — On to nije tako računavao. On se uhvatio jedni ljudi i držao se njih i njihovi kazivanja, kao, što no vele, pijan plota. Zašto? Možda zato što je smatrao da je tako njegov posao mlogo brži i lakši, ali ja pre verujem da je jedino zato tako radio, što je mislio, da će mu se tim putem za njegovo delo, najviše srbski dukata dati. Ovakvi putovi mogu za istoriopisca veoma koristni biti, ali meni se čini da istorija u njima nimalo nedobija, šta više ja bi reko da gubi. Čudnovata stvar ti dukati srbski; za ponekog su koristni, a ponekog koštaju poštenja, i uvaženja; istoriopiscu su od vajde, a istoriju oštećavaju, i tako će to po svoj prilici ići dok sveta i veka, samo što je to kod nas u poslednje vreme malo odviše brzo, tim đavoljim tragom pošlo.

Kad bi taj Nil Popov bio neki pravi istorik, koj bi slučajno u zabludu zašao, smatrao bi za dužnost da celo njegovo delo izpravim i da praznine popunim a dometke neistinte da izostavim. I ako bi to veoma trudno za mene bilo, jer bi svo delo njegovo skoro iznova napisati valjalo, to bi učinio zbog ljudi, sa kojima sam nekad priteljstvom vezan bio, i koji danas među živima nema. No ja sam iz svog njegovog pisanja uvidio da je njemu do istine ili zablude veoma malo stalo bilo, nego mu je naprotiv nešto veoma materijalno ako ne baš u džepu a ono pred očima svetlilo, to sam ja njegov rad kao neku sokačku paškvilu smatrao i mislim da nevredi dalje o tome ni govoriti.

Nekoliko reči i o G. Stevči i tako nazvanoj Stevčinoj Liberalnoj partiji.

G. Stevča od kako je postao poslanikom na narodnoj sveto Andrejskoj skupštini, mislio je da je njemu namenjeno, da on bude u Srbiji pod Obrenovićima ono, što je Vučić i pod Obrenovićima i pod Karađorđevićem bio. Tu je rolu on od svega srca želio da igra među narodom, bez obzira na to što mu je podpuno oskudevao sav onaj materijal za popularnost, koji je Vučić još u ratovima pod Karađorđem i docnije pod Milošem počeo prikupljati. Vučić je postajao, ono što je bilo, postepeno i polako, a Stevča je hteo da to najedan mah postane. U ostalom to nije iz sobstvenog Stevčinog ubeđenja proizlazilo, nego mu je bilo nametnuto ljudima iz tobožnje liberalne strakke.

Ova stranka, koja je na svaki način onda potrebovala jednog čoveka, koji bi u narodu temelja imao izabrala je za svoga šefa Stevču, jer u svojoj sredini nije imala da pokaže ni jednog, koji bi mogao sebi polaskati, da će narod za sobom povući. Ne velim da je Stevča bio takav čovek, ali kao trgovac bio je u narodu poznatiji nego i jedan iz narodno-liberalne stranke, bez da je to ikad imalo drugog kakvog političkog značaja, osim što se znalo da je Obrenovićevac. Liberalna stranka dakle izborom Stevče za šefa nije naišla ni nakakvu ličnost, koja je imala duboka značaja u narodu — a izvan naroda nije imala nikakva. No narodno-liberalnoj stranki nije trebao jedan šef koji će nju da organizira i rukovodi, nego naprotiv šef koji će se po njenim naređenjima upravljati, i koji će se zadovoljavati s time što će se šefom te stranke nazivati. U ovom pogledu narodno-liberalna stranka, naišla je na čoveka kakav joj je trebao.

Ta narodno-liberalna stranka bila je vrlo čudnovato sklopljena. U njoj je bilo ljudi koji su svršili škole u Srbiji i na strani i ti se danas nazivaju svestni iz užeg kruga, neovejani Obrenovićevci. Bilo je ljudi, koji su uvek smatrani kao Obrenovićevci, bilo i je koji su bili Karađorđevićevci, Vučićevci, a bilo ij je, koji nikad nikako ni smatrani nisu bili. Ovi se danas nazivaju bezsvestni ili nesvestni, ovejani, iz

šireg kruga Objrenovićevaca. Ova raznolika gomila ljudi sastavljala je onda narodnu-liberalnu stranku.

Načela ove stranke nisu nikad poznata bila. Ona je iznosila na sredu, svoju ljubav spram naroda, spram njegove nezavisnosti, spram njegove časti, spram njegovog napredka i t.d. Izrazi, koje obično sve stranke na čelo svoji programa stavljaju. To je ona na javnost stavljala, a međutim u samom delu ta se njiova ljubav svodila sva na ljubav sprem narodni para. U onom prvom pogledu oni nisu ni doonde, ni onda, ni odonda ništa učinili što bi zasvedočavalo da je to njima zaista na srcu ležalo, a u ovom drugom pogledu učinili su mlogo i odviše i prema tome prirodno je da mislim da im je ovo poslednje prava jezgra i njihovog programa i bila. Oni se istina sa ovim ne diče javno, ali mi to na nesreću dobro opažamo. Jedino što oni kao svoje delo na sredu iznose to je povratak Obrenovića u Srbiju, no na žalost to nimalo nije sa izstinom saglasno. Obrenoviće nije povratila ovamo nijedna stranka, nego narod; i kad ta liberalna stranka pripisuje sebi povratak Obrenovića, ona tim samim isto vređa popularnost ti knjaževa. Povratak Obrenovića to je delo naroda. Što je pak stvorena mogućnost da se ta želja naroda izjavi i što su olakšane prepone, da se ostvari, to je moje delo. Dok sam ja hteo da Obrenovići u Srbiju nedođu oni se nisu mogli tako reći ni granicama Srbije približiti i ja sam Knjaza Miloša u Zagrebu dao pod stražu staviti i to preko Milivoja Blaznavca, koji mu je uzgred budi rečeno tom prilikom prilično para zakačio. Dakle narodna-liberalna stranka nemože ni jedno koristno po zemlju delo na sredu da iznese i da tvrdi da je to njen stvor, a zna se da su svi ti Obrenovićevci redom napuštali i Knjaza Miloša i Knjaza Mihajla. Zna se da ji ima koji su protivni ovome docnije bili, koji su ga osuđevali javno, koji su u ubistvu ovoga učestvovali. Zna se da ji je bilo koji su Karađorđeviću u Peštu išli i molili ga plačući za oproštaj; zna se da ji je bilo koji su od ovejani Obrenovićevaca još ovejaniji Karađorđevićevci postali, sve to valjda, u interesu slobode jednakosti i bratstva ! ! !

Primetno je da te ljude nijedan Obrenović nije trpeo, niti je hteo da ij upotrebi. Primetno je i to da narod te ljude i nepoznaje, niti oni mogu sebi laskati, da za sobom imaju onu masu naroda srbskog, koju je na pr. Vučić iza sebe uvek imao. Narod Bog zna da li im i za ime zna. Pa kad se ove dve okolnosti u prizrenje uzmu onda čudnovato izgleda, na čemu ta stranka svoju titulu narodni Obrenovićevaca osniva. No kad se uzme u račun da je njima do Obrenovića i naroda slabo stalo bilo, nego do sebe sami, onda je lako uviditi da su se oni nazvali narodnim zato, da bi što veću gomilu bukača sokački za sobom imali, koji svi bukači očekivali su da i sami u tom vašaru štogod zadobiju. Ova gomila ljudi, koja danas viče živio Karađorđević a sutra živio Obrenović nuždna im je bila, te da imaju s čim pred Kn. Miloša izaći, nudžna im je bila da mu mogu reći da je narod uz nji, jer su svi znali da ji njiova lična vrednost neće biti kadra u dobar kredit kod Kn. Miloša postaviti. Ova gomila nuždna im je bila da mogu do Kn. Miloša dopreti, a Kn. Miloš nuždan im je bio, da mogu do važni mesta u državi doći. Sav program te partije sastojao se u tome.

No Kn. Miloš iako je ostario bio, opet je zadržao do kraja nepromenjenu narav, koja se sastojala u tome, da sam po svojoj volji vlada i upravlja, ne slušajući ničija mnenja ni savete, i on je odma ove savetnike koji su silom hteli da mu se nametu od sebe odbacio. U ostalom Kn. Miloš i liberalnost to su dva tako suprotna pojma, da se samo prema tome dovoljno može već oceniti, koliko su liberalni Obrenovićevci ili bili neuviđavni, ako su mislili da se to dvoje u saglasnost dovesti može, ili neistiniti, dakle nepošteni, ako su znali da to biti ne može, a opet su hteli da dokažu svetu kako to ustvari postoji. A ako je kome do toga stalo da zna šta ja o tome mislim, ja ću reći da je moje najčvršće ubeđenje, da je ovo poslednje kod nji slučaj bio i ostao.

No i opet ja dodajem, da ta narodno — liberalna partaja, nije nikad nikakva partaja ni bila. — Svaka partaja pretpostavlja najpre izvestnu uređenost, stalnost načela, izvestnost zemljišta, na kom ima nameru da radi i ako je pokad što obvezana da ništa neradi, ona opet svoja načela ne napušta, već im ostaje verna, dok vremena za rad ne nastupe. Tako ja bar shvaćam jednu partaju u zemlji. Ali ova narodno — liberalna, pojavila se od Stevče do skupštine, od skupštine do Kn. Miloša, od ovoga do Kn. Mihajla, od Kn. Mihajla do Karađorđevića, od ovoga do Ristića i Blaznavca i tako će se i dalje povijati, kako joj kad koji vetar za lične interese udesnije dune. Ovakva gomilica ljudi, sa ovakvo prevrtljivim ubeđenjima ne može se, kako ja razumem nazvati partajom, nego najviše jednom smutljivskom i sebičnjačkom frakcijom. Ta ima ljudi iz te žalostne partaje, koji su mi odma podneli adresu, u kojoj mi blagodare, za moju nekakvu veliku državničku mudrost, koju sam pri celom tom radu pokazao i u kojoj me mole

da i dalje „prednjačim narodu u razvitku njegovog državnog života“. Jedan od podpisanih na toj adresi, podpisan je i kao prevodioc istorijske paškvile Nila Popova. (Vidi adresu pisanu 23 dekembra 1858 god.). U ostalom ja o ovoj tobožnjoj partiji ne bi toliko ni govorio, da nisam nažalost iskusio u poslednjim godinama da podobni šarlatanstva mogu zemlju da unesreće.

Takvo je moje mnjenje o toj partaji, o njenom šefu i o njenom istoriopiscu. —

Iz svega ovoga što sam dovde kazao uviđa se koliko su lažna tvrđenja koja tu nameru kajmakamstva meni pripisuju.

Na kratko dakle, ja sam hteo da Karađorđević padne: prvo u interesu zemlje, a drugo da bi narod kurtalisao knjaza koji mu napredovati neda, i za koga se sve donde mislilo da ja podržavam. Dalje hteo sam da dovedem narod u položenje da može sam sebi izabrati knjaza kakvog mu je volja. Dalje hteo sam da se sasvim državni poslova okanem, i domaćem životu povratim. To je moja ondašnja namera bila, koju sam od časti i ostvario.

Što se Vučića tiče, on je samnom zajedno hteo da Karađorđević padne. Šta je on posle toga nameravao, zato ga nisam hteo nikad upitati, jer sam se bojao da prema njegovom odgovoru opet u raznoglasje ne dođemo, pre no što bi se stvar i svršila, a njegov pristanak uz mene, pa makar i trenutan bio, onda mi je veoma potrebovao. Kad god je pak Vučić mene zapitao, šta treba posle zbačenja kn. Aleksandra da radimo, ja sam mu odgovarao da je to laka stvar, da treba pustiti narod da sebi knjaza bira, pa ko bude — i naš razogovor o ovome nikad se nije dalje produžavao. Ja sam uvek izbegavao i brzo prekidao, po ovom predmetu svako objašnjenje sa njim. Šta je Vučić dakle imao nameru i želju da se posle padanja Karađorđevića dogodi ja to neznam.

Miša Anastasijević bio je uvek trgovac i ništa dalje. Samo se jedanput u svom veku u politiku pomešao i to 1858 godine ali onda bio se ceo predao politiki i to samo u celji da pomogne da Karađorđević padne. U ovome ga je rukovodilo jedino čuvstvo osvete spram Karađorđevića, koji je njegovog zeta Baju Damjanovića, onako nečovečno zlostavljao u sljedstvu čega je Baja po svoj prilici u Gurgusovačkoj kuli i umro. Pošto je Karađorđević pao a Miloš izabran za Knjaza, i pošto se sveto Andrejska skupština razpustila, on se opet povratio u svoj trgovački život i više se nikako oko politike nije ni bavio. Ali kroz to kratko vreme njegovog političkog rada, on je gotov bio sve žertve učiniti, samo da se padanje Karađorđevića osigura. Miša zacelo nije za sebe radio, da sam bude knjaz jer mu to nikako trebalo nije; a da li je imao svoga kandidata za knjaževski presto to neznam, jer mi nikad o tome govorio nije. Međutim ja sam ubeđen da nije nikakva kandidata imao, počem Miša nemajući dovoljno političkog značaja u narodu, nije mogao misliti da će svog kandidata sam sobom proturiti moći, i za celo bi on moju pomoć, kao pomoć čoveka sa kojim je on uvek u najvećem prijateljstvu i ljubavi živio, potražio. No on ovo nikad učinio nije, dakle ono što se po Nila Popova knjizi pripoveda, da je Miša svoga zeta kandidirao, po svoj prilici nije ništa drugo do jedna laž više, kojom je on svoju istoriju nakitio.

Kn. Aleksandar podpiše dakle i odobri sovetsko rešenje da se skupština sazove i to licem na prvo zvan. Andreju.

Odma posle toga raspisao sam da se izbori po Srbiji učine. Rezultati ovih izbora za mene su bili izvestni. Čim sam pustao među svet tu ideju da se skupština sazove, dolazili su k meni ljudi sa sviu krajeva Srbije, samo u toj celji da me mole da ja potpomognem, te da se skupština sazove i kad god sam ij upitao, zašto skupštinu žele oni su mi odgovarali da je žele samo zato da Karađorđevića zbace. A kad sam ij pitao, koga nameravaju posle za Knjaza uzeti odgovorili su mi iskreno i odrepšito da žele Miloša Obrenovića. Ja sam se na ove njiove izjave samo smejao, jer sam uviđao da će Miloš biti zaista Knjaz, a predviđao sam, kako će mlogi od ovi pokunjiti nos, kad Miloš vladu u svoje ruke uzme, — i u ovome se nisam ni malo prevario. Mlogi su mi govorili da oni dobro Knj. Miloša poznaju, ali opet njega hoće za Knjaza, zato što su uvereni, da će on čim u Srbiju dođe predati vlast Knj. Mihajlu. Ovoj predpostavki ja sam se opet smejao, jer sam Kn. Miloša dobro poznavao i znao sam kako je on preko Kn. Ljubice pro- tivu svoga sina Mihajla koi je Knjaz bio, intrigirao, te da se opet za knjaza povrati, znao sam dakle da neće nimalo raspoloženje biti, da vlast koju u rukama drži Kn. Mihajlu preda. Kn. Miloš, hteo je da bude Knjaz, on sam, sobom, lično, a kad on to nije mogao biti, njemu je sve jedno bilo ma koj to bio.

Pored svega toga što sam ja ovo predviđao i dobro znao, nisam hteo ovo obšte razpoloženje da kvarim.

Između načalnika, koi su onda po okružijama bili, imalo ij je, koi su bili Obrenovićima odani, bilo ij je koi su svoju službu vršili bez obzira na dinanstije, a bilo ij je jedan ili dva koi su Karađorđeviću privrženi bili. Svi pak, koliko ij je bilo, bezuslovno su slušali moja naređenja kao naređenja predpostavljeni im vlasti. Izvestan sam bio da Karađorđević pri izborima neće kadar biti, da svoje ljude u skupštinu proturi. To on nije mogao učiniti, jedino zato što u narodu ljubljen nije bio, a drugo zato što bi ja to preko načalnika osujetio. Jedina je Kragujevačka naija, koja je mogla uplivu Karađorđevića podati, ali to bi Vučić celim svoim autoritetom osujetio.

Prema takvim raspoloženijama učine se izbori za skupštinu. Pred Sv. Andreu skupe se poslanici u Beograd, a na sami dan Sv. Andrije Kn. Aleksandar po nagovoru svoih srodnika i pristalica nameri da pozove sve poslanike na ručak, u gostionici kod Srbske Krune. Poznavajući, skroz naš narod, znajući u kakva ga raspoloženja može dovesti spram Knjaza, jedan simpatičan prijem propraćen, po raznim objasnjenjama i navaljivanjima, kako od ovija strani, tako i od strani njegovi srodnika, bojao sam se da poslanici pri tom ručku ne učine kakav akt, koi bi ako ništa više a ono bar protivurečio nameri, koja se na skupštini ostvariti ima. Toga radi preporučim načalnicima, poverljivo, da svoje ljude odvrate od toga ručka, hoteći time u isto vreme da se Knjazu pokaže u kakvom se raspoloženju narod na skupštinu skuplja. U vreme ručka pri astalu bio je Knjaz, popečitelji, načalnici i tek samo nekoliko narodni poslanika.

Knjaz sutra dan otvori skupštinu, potom se izberu zvaničnici skupštinski i skupština preduzme svoj rad.

Akt obtuženja protivu Kn. Aleksandra sastavio sam ja? i predao M. Barlovcu da on u svoje ime u skupštini pročita (vidi akt N). Po pročitanju akta skupština reši, da se od Knjaza ište ostavka i odredi se jedna deputacija, koja će to rešenje skupštinsko Knjazu podneti.

Za celo to vreme, ja sam vršio moje dužnosti pri šopečiteljstvu) kao, da se u skupštini ništa izvanredno ne preduzima, ali u samoj stvari svu sam moju delatnost upotrebio na to, da s jedne strane motrim na Knjaza i njegovu okolinu, s druge strane da osujećavam intrige austriskog Konzula a s treće strane, da se osiguram da Turci nebi štogod u korist Knjaza preduzeli. Knjaz je mogao upotrebiti našu vojsku i skupštinu topovima razturiti. Ja sam imao sve oficire u svojoj ruci i uveren sam bio, da će se oni moim zapovestima pokoravati. Ali bojao sam se, da Knjaz sam sobom ne ode u Kasarnu i da se na same soldate ne pozove, u kom slučaju stvar bi sasvim drugče izgledala, jer bi soldati, na prvi Knjažev mig, gotovi bili da svoje oficire ili prinude da vrše ono što Knjaz oće, ili da ij povežu i sami sobom Knjaževe naredbe izvršuju. Ovoga se ja nisam bojao zato, što sam mislio da je Karađorđević bog zna kako popularan među vojnicima, nego zato, što znam šta to znači zakletva kod vojnika i šta to znači kad vladatelj sam lično vojnike na zakletvu opomene. A znao sam i to da srbska skupština nije od oni, koja mirno pod pucnjavom topova, zemaljske stvari pretresaju. Toga radi Miša Anastasijević uzeo je pod zakup salu kod Srbske Krune, da bi se u slučaju pucanja na skupštinu u pivari mogla skupština, bar dotle na okupu držati, dok zbačenje Knjaza Aleksandra ne proklamira, pa makar se posle i razturila, jer sam ja ovu okolnost predvideo i nuždna naređenja učinio. Nismo mi nimalo mislili, da u sali kod Krune, stavljamo sebe i skupštinu pod zaštitu turski topova. Turski su topovi mogli vrlo lako u korist Karađorđevića pucati, tim pre što su Turci ovoga Knjaza uvek Obrenovićima predpostavljali. I ovo bi se možda i dogodilo, da ja nisam već izranije Tursku i Austriju pocepao (Vidi dolazak Etem-pašin) i bio sam uveren, da ću pocepanost bar dotle održati; dok se Kn. Aleksander ne zbaci. Ja sam Turcima vrlo jasno razložio i neprestano razlagao, da je od preko po- trebe da Kn. Aleksander padne, te da se uplivu Austrije na put stane i dokazivao sam im, kako je taj upliv tako isto opasan po celokupnost carstva turskog, kao i po nezavisnost Srbije. Ovo mnenje valjalo mi je neprestano, kod Turaka u živosti održavati, jer Turska, Austrija i Kn. Aleksander, sve je to jedno za drugo vezano bilo kao pseća pogan i najmanja uspavanost s moje strane, mogla je zbliženje između njih dovesti. — Austriske intrige valjalo mi je osujećivati zbog toga, što sam se i sa te strane bojao njene oružane intervencije, koju je ona veoma rada bila da ostvari, i ovakva prilika bila bi joj dobro došla.

To su bile moje zebnje i toga radi, ja sam želeo da se zbačenje Kn. Aleksandra na mirni i zakoni način dogodi. Toga radi ja nisam hteo da docnije skupština sama vrhovnu vlast u ruke uzme, jer sam i onda i uvek uveren bio, da naša skupština nije sposobna da tu vlast vrši a da se anarhija ne izrodi. Toga radi nisam hteo ni vojsku pod skupštinu da podvrgnem, jer vojska

u rukama anarhije, ovu bi uvećala i Austrija bi bila prva koja bi se ponudila, da joj na put stane. Ta se anarhija već bila počela i rađati i rodila bi se da joj se nije, postavljenjem privremenog upravlenija na put stalo.

Sve ovo ukači i bukači ili bolje reći narodno-liberalni Obrenovićevci nisu razumevali ili nisu hteli da razumu. Oni su hteli svoj patriotizam u larmi i drski da pokažu, a nisu uviđali, da je između svih revolucija najlepša i najdostonija ona, koja se svrši tako, da ni koga ni glave nezabole.

Dok je skušitina pretresala akt optuženja protivu Knjaza, zovne mene Knjaz u konak i ja odem. Položenje moje u ovom trenutku bilo je veoma neprijatno za mene. Knjaz mi od prilike reče ovo: „Znateli vi šta skupština hoće" našto mu ja odgovori' da znam i da skupština hoće da se obavesti o onome, što se dosad bez nje radilo i da se dogovori sa vladom o daljem toku stvari. „Nije to, reče mi on, skupština hoće od mene, da ište ostavku, ali ako to bude, videćemo šta će biti." Sa ovim rečima on je išao na to, da mene zaplaši, no ja sam se sasvim ravnodušan spram toga pokazivao i rekao sam mu, da ja neznam, da li će skupština stvar dotle terati, te da ostavku od njega ište, ali baš ako to i bude, onda je to znak da smo našom upravom narod do krajnosti doterali, u kom slučaju treba i volji njegovoj pokoriti. „Znam ja dobro, šta skupština hoće ali ja ću joj prvi kazati da Mijaila opet povrati". S ovim je on opet upravio pretnju na mene, no ja mu rekoh, da narod ima pravo, da bira koga hoće za Knjaza i da je to čisto njegova stvar; — na tome se odprilike čitav taj naš razgovor svrši, u kom je Kn. Aleksander poslednji put pokušavao, da me putem pretnje za sebe pridobije. Ali ovo osta bez uspeha, i ja odo od njega u Sovet te, da očekujem rešenje skupštine o ostavci knjaževskoj.

Skupština preko svoje deputacije zaište od Knjaza ostavku i on odloži svoj odgovor do sutra.

Onda je bio načalnik vojske Jovan Lukavčević, knjažev pašenog, čovek pošten i vojnik u punom značaju reči. Njemu sam već napomenuo i strogo zapovedio, da on samo moje zapovesti, kao svoje predpostavljene vlasti slušati ima, napominjući mu i to da ću svaku neposlušnost njegovu na spram vojenog zakona, najstrožije kazniti. On mi na to odgovori, da on vrlo dobro razume svoju vojničku dužnost i da će se on bezuslovno moim zapovestima podvrgavati i ako ga sveza srodstva sa Karađorđevićem zbližava. — Za celo vreme dok je vojskom upravljao on je svoju reč održao. —

Milivoje Blaznavac, koj je onda bio pri popečiteljstvu vnutr. dela bio načelnik vojenog odelenja, jednako je intrigirao između Knjaza, mene, austriskog i ruskog konzula. Što je od mene čuo to je onima dostavljao, što je od njih čuo meni je kazivao, i tako je neprestano između mene i nji mutio, neznajući na koju će se stranu privoleti, jer nije znao, koja će strana ostati. U ostalom ceo njegov život bio je jedna neprekidna lagarija i šeprtljanje. On bi u ono vreme pristao da Knj. Aleksander padne, a pristao bi i da se održi, to mu je sve jedno bilo. Ali se bojao povratka Obrenovića, zbog njegovog dela u Zagrebu sa Knjazom Milošem.

Onoga dana u veče, kad je ostavka od Knjaza zaiskana, skupi Knjaz u konak savetnike i konzule da ij za mnjenje pita. Između ostali bio sam i ja tamo pozvan. Ulazeći u Konak smotrim u odžaklii puno ljudi naoružani, između nji Mita Ljotić i nekoliko Turaka smederevski. Videći ovo sve posumnjao sam o čistoti namere Knjaževe, i pomislio sam, da može pokušati kakvo nasilje nadamnom. No opet sam mislio da se to učiniti neće u prisustvu konzula, a rešio sam se da sa ovima zajedno iz konaka izađem.

Kad smo se svi izkupili, onda Knjaz izkaže šta skupština od njega traži i zapita svet za mnjenje. Vučić kao predsednik Sovjeta, kaže mu da treba ostavku, da da i skoro svi savetnici osim njegovi srodnika, to su mu isto rekli. Bata Laka u dugačkom njegovom govoru ljuto prebaci Knjazu, njegovo ponašanje dojakošnje, predstavi mu da je narod njega za Knjaza uzeo zbog zasluga njegovog otca, a ne zbog njegovi lični, da je on to poverenje naroda izneverio i da mu sad neostaje ništa drugo, nego da se volji naroda blagovremeno podvrgne.

Konzuli, zapitani za mnenje odgovore, da moraju najpre instrukcije od svoi dvorova tražiti.

Knjaz je za celo to vreme poražen izgledao. Knjeginja Persida, u gnjevu i besnilu jednako ga podržavaše da ostavku neda i videći Knjaza poplašena govoraše mu: „Ta šta si se poplašio; što nisam ja Karađorđev sin, ja bi uzjašila hata uzela kasu i vojsku i topove odavde, pa bi otišla u Kragujevac, da odatle zapitam tu skupštinu, šta ona od mene traži". Neznajući već od težki jarosti šta radi, biješe počela u jedan mah, da gasi sveće po konaku rukama i ujedamput ščepa svoje dete iz kolevke i ponese ga da ga u vatru koja u odžaku goraše baci; jedva sam imao vremena, da je od ovoga

zadržim, rekavši joj, da Knjaz i ona mogu činiti šta hoće, ali da to dete nije nizašto krivo i da ja neću dozvoliti da se ono predamnom u vatri peče.

Dok su konzuli i savetnici u sobi kod Knjaza bili, utrči Jevrem Nenadović i kaže da je u Beogradu buna buknula i da treba što pre mere preduzeti. Ja sam na nekoliko trenutaka pre njega u konak došao, i odma odgovorim, da nikakve mere preduzimati nije nužno, da sam ja baš na koliko sav Beograd obišao i sve u miru našao i ostavio. No na njegovo tvrđenje, budem zamoljen da odem da vidim, da se što dogodilo nije i da se postaram za bezbednost Knjaza i njegove porodice. Na ovo im ja odgovarim, da sam ja sve mere već preduzeo, što se bezbednosti ličnosti Knjaževe i porodice mu tiče, — sednem opet u kola i obiđem varoš. U varoši je vladala mrtva tišina. Svet je išao ćuteći u gomilicama. Neki naoružani, a neki ne — no mir i poredak najveći. Vrativši se u Konak, kažem da u varoši nema ni traga od kakve god revolucije da je tišina najveća, da svet ide gomilicama po sokaku, no da i te gomilice nemaju nikakvi upražnjavajući karaktera za poredak, nego su prouzrokovane ljubopitstvom, koje rešenje jednog ovako važnog akta prirodno izazivlje.

Posle izkazanog mnjenja sovetnici i konzuli, pođu i ja se pridružim njima. No Knjaz me najedanput uhvati za kaput i reče mi „Goopodine Garašanine, ostanite molim vas malo“. No moja izgovaranja, da mi je vrlo nuždno da odem radi razni naređenja, on nije slušao nego me je jednako za haljinu u sobi vukao i zaustavljao me. Ovo mi se nije dopalo — ali najposle ostanem. Pošto smo se sami našli on mi reče: „Ja hoću da idem u grad, ja nisam ovdi siguran, na mene će se noćas napasti, zlostaviće me ubiće me, ja moram da se sklonim u grad“. Ja mu na ovo odgovorim, da nimalo ne treba on da se za svoju ličnost boi, da sam ja energične mere uzeo radi obezbeđenja njegove ličnosti, da je u varoši sve u miru, da nema nikakvi neprijateljski raspoloženija spram njegove ličnosti, da ga niko dirnuti nesme, da mu ja za to mojom ličnošću jamčim, i da ću se ja najposle pred njegovim vratima ubiti dati, pre nego se do njegova života dođe i t. d. Sve ovo on nije slušao nego je, u jednom već nedostojnom strahu, neprestano govorio „mene oće da ubiju, ja moram u grad, i molim vas da me odma u grad odvedete“. Ja sam ga neprestano od toga odvraćao, napominjući mu, da on bežeći u grad tim samim ostavlja Knjaževski prestol, da će se smatrati, kao vladatelj, koj je u tuđinstvo pobegao, da je mlogo dostojnije za njega i ime njegovog otca, da odrešito skupštini ostavku podpisanu pošlje, da ću mu, ako mu je volja, to ostavku odma napisati; da će se njegovo begstvo u grad, kao izdajstvo zemlje smatrati, i najposle, da on može činiti, kako hoće ali da ga ja u grad voditi nemogu. U tom trenutku osećao sam neko prezriteljno sažalenje, spram čoveka, koi iz stra tako nizko pada. Videći da ja neću u grad, da ga vodim, on mi najposle reče „Gospodine Garašanine, ja vas preklinjem nemojte me sad ostaviti, ako ste mi ikad prijatelj bili, to mi budete sad i odvedite me u grad“. Videći najposle da taj čovek za svoim ličnim dostojanstvom slabo mari, rešim se da ga odvedem u grad. Za mene je glavno bilo da on prestane, da bude Knjaz, — pa kad baš sam hoće, da se to ovim putem dogodi to neka mu tako i bude. Ja sam voleo da on ostavku skupštini da, jer bi on prestao biti Knjaz uzaimnim sporazumlenjem između njega i skupštine i tim bi se svakoj stranij intervencii na put stalo.

Izađem iz sobe napolje i naredim mom momku, da moja kola dođu na mala vrata, koja vezuju avliju dvorsku sa avliom maloga konaka. Knjaz odma izađe zamnom napolje i počem je onda već zimnje doba bilo primetim, kako je drkto. U zabuni i strahu zaboravio je da navuče zimsku haljinu. Kad mu ja to primeti, on mi je s nestrpljenjem odgovorio „nemari ništa, — nije mi nimalo zima — dajte samo kola odma“. Ja naredim te mu se zimska haljina donese i sednemo u kola. Kola moja bila su slaba i stara i konji iđaju preko Terazija malim običnim kasom. On jednako vikaše kočijašu „teraj, teraj življe“, i ja mu primeti da on sa tim teranjem mlogo više reskira nego što dobija jer se moja slaba kola mogu najedanput strošiti i on se najedanput na sred sokaka naći, što bi po njega veoma neprijatno bilo, počem bi se njegovo bekstvo obelodanilo. Konji moi, naviknuti da pred kućom mojom stanu, kad su pred kuću došli najedanput zaustave se a Knjaz kao oparen skoči do kočijaškog sedišta i viknu kočijašu „teraj Živko“. Od kud je on — Knjaz vladajući mogao znati ime mome kočijašu, nisam nikad mogao pogoditi, ako nije otud što je on uvek o konjima, kolima, amovima i kočijašima mnogo više brige vodio, nego o državnim delima.

Najposle prispemo do gradske Kapije, koja je u ono doba noći zatvorena bila. Ja dozovem stražu i kažem da sam ja i da kapiju otvore. Međutim se i Knjaz skinuo sa kola i

stajali smo na vr'u šanca, dok se ključevi od paše ne donesu i kapija neotvori. To je prilično dugo trajalo. U svom preteranom strau, on je sasvim nestrpljiv bio. Da bi ga umirio ponudim mu jednu cigaretu, no on ne htedne primiti. Na jedanput predloži mi, da skačemo u šanac, da to nije duboko da je on u mlogo veće dubljine skakao i td. Ja se nasmejem i odgovorim mu, da ako uzčekamo dok se kapija neotvori, da ništa na svetu nereskiramo, ako pak uzskačemo u šanac onda prvo reskiramo da polomimo vratove, a drugo da stražar sa bedema na nas puca, kad u šanac budemo uskakali. Međutim se kapija otvori. Mi posedasmo u kola i čim smo kroz kapiju prošli, odma on onaj svoj ponizni i moleći ton promeni, i zameni ga gordim i zapovedajućim ponašanjem. No na ovo se ja nisam osvrtao. Za mene je izvestno bilo to, da čim smo mi u gradu ušli, da i Austrijski upliv proigram i jošt mi je ostalo, da preprečim da Turska ništa u korist ovoga upliva neučini. Sa tim sam smatrao, da je ceo moj zadatak u ovom radu svršen. No za ovo trebalo je mlogo smotrenosti, i pažnje te da se poredak u zemlji održi, a naročito da ni šta neučini, što bi moglo osetljivost portinu u korist Knjaza Aleksandra obrnuti. No narodno liberalni Obrenovićevci nalazili su da im to nimalo u račun neide. Pri jednom urednom stanju oni su osećali, da će neprimećeni ostati a pri neurednostima znali su da se može svašta dogoditi, dakle da i oni mogu u tome vašaru štogod ćariti.

Kad stignemo u konak pašin uđemo u salu pašinu — Knjaz napred a ja za njim. Paša, Kabuli-Efendija i Dragoman njegov igrali su karte za astalom. Kad smotre Knjaza, oni bace karte, skoče na noge, poklone se do zemlje i odma mene Paša grčkim jezikom upita, da se Knjazu u Beogradu nije što zlo slučilo. Pre no što sam mogao odgovoriti, Knjaz se obrte meni i reče mi „Kažite paši da ja neosećajući se dovoljno sigurnim u uviđajući svu opasnost koja mom životu u varoši grozi — stavljam se pod zaštitu carskog grada". Ja mu odgovorim, da ja to njima ne mogu kazati, počem znam, da u varoši nikakve opasnosti za njega nema, i počem je on svojevoljno, bez ikakvog prisiljavanja u grad došao. On mi sa navaljivanjem reče „Kažite vi njima samo, to što sam: ja vama rekao" i ja onda kažem paši, grčki, šta mi je Knjaz naložio, da mu izjavim, no u moje ime dodam, da je to samo uobraženje, od Knjaževe strane, da je u varoši najveći poredak, da niko i nemisli, da štogod protivu života Knjaževa preduzima. Knjaz i ako nije znao grčki, opet je nekako pogađao, šta ja paši govorim, i prekidao me neprestano sa rečima „nije to tako, nije". — Turci se opet pred Knjazom poklone i reknu mu da je carski grad na njegovom raspoložnju. Posle toga posedimo, popijemo po jednu kafu i ja se dignem da idem natrag. Knjaz me jošt zamoli da naredim da mu se od kuće pošalje njegova prostirka, pokrivač i duvan, i tu se ja od nji oprostim. Tu sam Kn. Aleksandra poslednji put vidio.

Vraćajući se iz grada natrag odem pravo u konak, i putem vidio sam da se u Beogradu i nepomišlja da je Knjaz u grad pobegao i da je Srbija bez glave ostala. U konaku hteo sam poslednju poruku knjaževu da izvršim i ušavši u jednu sobu, upadnem u jednu gomilu žena iz knjaževe porodice, koje čim me vidoše, kao osice nasrnuše na mene sa grdnjama, psovkama, kletvama i svakojakim rečima. U ovakvom čudu nisam se nikad našao. Da izađem napolje nisam mogao, jer bi ij morao silom oko sebe i ispred sebe uklanjati. Da se pravdam nisam mogao, jer to niko nije hteo slušati; da grdnju za grdnju vraćam nisam hteo; ele počeo sam kao o čudu misliti, šta će najposle iz svega ovoga biti. Na sreću Gospođa Mašinka, knjeginjina sestra ustade i viknu „šta ste navalile na čoveka sram vas bilo; izvolite gospodine u drugu sobu ovamo; to nisu žene, nego ciganke". U drugoj sobi popijem kafu, izporučim knjaževu naredbu, sednem na kola i odem kući. Jošt niko nije znao ni u varoši ni u skupštini ni sovetu šta je s Knjazom bilo! Došavši kući sazovem načalnike i kažem im šta se noćas dogodilo. Neki su ravnodušno stvar primili, a neki su se tim postupkom poplašili, bojeći se, da se Knjaz turskom pomoću opet nepovrati. No ipak svi su očekivali, da im kažem šta se sutra raditi ima. Ja im dakle razložim, kako je ovim postupkom knjaževim, stvar vrlo prostom učinjena i izjasnim im kako se u jutru najpre Knjaz Aleksander ima skupštinom za zbačenog oglasiti, zbog neverstva koje je zemlji učinio.

Tako se dogodio odlazak Knjaza Aleksandera u grad. Ovo se pripisivalo, a i danas se pripisuje izključno meni, t.j. smatra se da je taj odlazak ideja koja je iz moje glave izašla, dok naprotiv iz dosad rečenog, jasno je da ja na to nisam pomišljao, da se Knjaz ovim putem sa vlade ukloni, nego da mi je to baš njim samim i upravo preko moje volje nametuto.

Ostala mi je posle ovoga jošt jedna stvar, a ta je da se izbor novog knjaza svrši u podpunom poredku, kako bi se i Turskoj, i Austrii oduzeo svaki povod intervencije. Nered

bi proizveo, anarhiju, ova bi izazvala intervenciju strane, koje sile; ova pak intervencija mogla je Karađorđevića povratiti i sav dojakošnji posao i postignute rezultate osujetiti.

Sutra dan posle begstva Karađorđevićeva u grad, skupština zbaci Karađorđevića izviče Miloša i uzme do dolaska Knjaževog svu vlast u ruke.

Sad su se prvi put narodno liberalni obrenovićevci, javno istakli. Dok je stvar bila neizvestna, trudna i opasna dotle su oni ćutali, i ostavljali meni da ja do kraja izderem. Ja sam to učinio, ne zato što sam u tome neka zadovoljstva ili koristi nalazio nego zato što sam smatrao, da to učinim. No pošto je Karađorđević uklonjen, oni su smatrali da je tim samim i svaka dalja opasnost uklonjena i mislili su da je onda najudesnije po nji, da dajući vlast skupštini sami se iste dočepaju. Ja sam ovome odsudno protivan bio. Narod ovaj voleo sam ali se nikad o njemu varao nisam. Nisam ga nikad smatrao da je sposobnij nego što je. Kakve su druge skupštine u svetu neznam — ali znam da naša skupština nikad nije kadra bila zemljom da upravlja. To nije kadra bila nijedna, a Sv. Andrejska manje nego i koja; jer je ona sklopljena bila iz činovnika i naroda. Činovnici su očekivali od mene naređenja, a narod je glasao za ono što su mu činovnici naređivali. Ovo je ovako — a drugče stvar doterivati znači lagati i narod i svet. No baš da predpostavimo da je ta skupština bila od sasvim nezavisni elementi sklopljena, opet je bila manje nego i koja sposobna, da vrhovnu vlast u ruke uzme, ako ni zašto drugo a ono zato što je sakupljena u izvanrednim okolnostima, i što je od samog njenog početka izvestna uzrujanost obuzela i skupštinare i narod i tako bi se pod pritiskom ove uzrujanosti strasti lako izrodile, a onda gde se strasti izrode tu nema ozbiljnog pravitelstva, osobito, kad ima ljudi, koi te strasti na svoju korist traže da obrnu.

Toga radi, ja sam odsudno izjavio, da se vrlo pogrešnim, a i opasnim putem polazi: da pre svega treba jednu urednu vlast u zemlji do dolaska knjaževog imati, a najprirodnije je bilo, da se privremeno pravitelstvo dotle postavi. To je bilo nuždno prvo radi održanja zakonitog rada u zemlji, naročito u ovako burnim trenutcima, a drugo nuždno je bilo zbog toga, što bi Karađorđević pri kakvim neredima Portom i Austriom lako povraćen biti mogao.

Narodno-liberalnim obrenovićevcima to nikako nije u račun išlo. Njima je pošto po to trebalo da neku rolu imaju, a uviđavali su da to samo u ovako neobičnom stanju biti može. Onda se prvi put porodila u njiovim glavama misao o Kajmakamstvu, i to jedino zato da bi sprečili postavlenje privremenog pravitelstva. Oni su govorili da ja ovo privremeno pravitelstvo, samo zato predlažem da bi sa Vučićem i Mišom kajmakamstvo lakše u zemlji stvorio.

Meni je već odavno državna služba dotežila bila i ja sam sa padanjem Karađorđevića, moju političku karijeru, kao do gotovo svršenu smatrao. Nisam dakle ja predlagao to privremeno pravitelstvo, zato što sam želeo da ja u njemu budem, jer sam se ja čvrsto rešio bio da ni namestnik nego ni minister dalje neostanem. A što sam se docnije t.j. posle dva dana namestničestva primio, to je bilo iz drugi okolnosti, koi ću niže objasniti.

No našto ja nikako saizvoleti nisam hteo to je, da vojsku i policiju stavim pod neposrednu zapovest skupštine. Čim je Kn. Aleksandra skupština zbacila, i knjažesku vlast sama u ruke uzela opet sam zvao Lukavčevića i kazao mu: da će mi on glavom odgovoran biti, za svaku nesreću, koja bi se u vojski ili od strane vojske dogodila. On poznavajući ovu moju rešitelnost u svakoj prilici, dade mi svoju reč da sa ove strane spokojan mogu biti, no da on nikako neće hteti, niti će na to i koj oficir, pristati, da ja vojsku pod zapovesti jedne gomile ljudi stavljam, i zamoli ne da mu takvu zapovest i neizdajem.

Ja nisam hteo vojsku i policiju pod skupštinu, da stavljam i zato što sam smatrao da prava za to nemam i da bi to bila jedna neoprostima slabost od moje strane, da vojenu i civilnu snagu zemlje, stavljam na raspoloženue anarhii, na koju su mlogi u skupštini i izvan nje računali.

Dok je skupština probala da knjažesku vlast upražnjava, dotle vojska obezglavljena bila je u dvoumiju. Stevča, Gruić i ostali njiovi drugovi, videći moje uporstvo da im vojsku i policiju ne predam u ruke mislili su da će putem pretnje moći to da postignu. I toga radi uprave, sredstvom neki njiovi sokački pristalica, oružane gomile ljudi: na kasarnu. Oficiri, vojska, postrojeni u avlii od kasarne stajali su sa oružjem i punim topovima, rešeni da svako nasilje od sebe odbiju. Krvoprolitije moglo se svakog časa izroditi.

Milivoje Blaznavac, misleći da će zaista do sukoba doći, a znajući međutim da će u ovom slučaju izvestno vojska nadmoćije imati to je smatrao da je povratak Karađorđevića vrlo verovatan. Da bi dakle pred ovim imao neku

titulu privrženosti, otišao je u kasarnu, nadajući se da će njegov glas kao načalnika vojenog odelenja, tamo poslušan biti. No naišavši odma na kategorično izjašnjenje od zapovednika vojske, da se on samo moim zapovestima pokoravati ima, pošlje mi jednu cedulju iz kasarne, u kojoj me poziva da tamo dođem. No ja mu na ovo nisam ni odgovorio.

Međutim svetina ispred kasarne i vojska unutra zauzeli su vrlo neprijateljsko položenje jedni naspram drugi. Vojska nehtejući predati se skupštini a nestrpeljiva o svom položaju, pošalje jedno odelenje konjanika u grad, da se obavesti od samog Knjaza, da li on pristaje na ova rešenja skupštinska. Ovo odelenje konjanika pođe iz kasarne, pređe kroz ceo Beograd ode u grad i vrati se u kasarnu, bez da je iko u nji i dirnuo. Šta im je Knjaz u gradu kazao neznam ali posle jednog ili dva sata krene se jednim odeljenjem pešaka, sa nešto konjanika i dva sovetnika, Rankom Mateićem i Anton. Majstorovićem, po svoj prilici da Karađorđevića iz grada uzmu i u kasarnu dovedu. Vojnicima i oficirima, bilo je Lukavčevićem, pod pretnjom smrtne kazne, naloženo da od oružja, ma šta s njima bilo od upotreblenja nečine. Ova zapovest njegova bila je jedini uzrok što se krvoprolitije onda nije dogodilo. A da se krvoprolitije dogodilo, vojska iz kasarne pomogla bi sa topovima poslato odelenje, a kad bi se topovi pomešali onda bi se skupština razturila, onda bi one oružane gomile prsnule, Karađorđević bi se komotno povratio, staro stanje stvari opet nastupilo, i nastala bi gonjenja i užasi, koima se plašljivi Karađorđević, rado podavao kad god je osećao svoje položenje jakim. Možda bi se Karađorđević pomoću austriski bajoneta na presto povratio, a to bi još najcrnje i najžalostnije od svega bilo.

Eto do kakvi opasnosti, mogu ukači i bukači, podstreknuti sebičnim, a neveštim ljudma, bez ikakve nužde dovesti jednu stvar, koja je dotle vešto i pametno svršena bila.

Ovo odelenje vojske, bude naoružanim beograđanima presretnuto i počem vojska nije smela od oružja upotrebe činiti, bude primorano da od puta svog odustane i u policiju odvedeno. Tom prilikom bude nekoliko vojnika i oficira zlostavljeno. Narodno-liberalni Obrenovićevi, odma predstave i razglase ovaj događaj, kao jedan triumf oružja njiovog nad vojskom, što vojsku u strašnu ogorčenost dovede. Jedan od oficira topdžiski, Kosta Nenadović, srodnik Karađorđevića, komandovao je topom, koj je kroz kapiju od kasarne na pivarski sokak upravljen bio. Ovaj oficir najedanput komanduje, na svom. Kartačom napunjenom topu, paljbu i da načelnik vojske Lukavčević nije sam sobom pred top istrčao i stao, još bi se onda ovim sokačkim scenama učinio kraj i nastale bi odma scene, koje bi u posledicama svoim jošt nesrećnije bile.

Ogorčenost u vojski rasla je sve više i više. Vreva među naoružanim svetom, postajala je sve jača i nesmislenija. Pred kasarnom s jedne strane nasipa stajala je vojska bez oružja. S druge strane nasipa stajala je naoružana svetina. Ova svetina bila je svakojako sklopljena. U njoj je bilo i činovnika i trgovački kalfi i đaka i šegrta, i trgovaca i bankrota i trezni, a naročito pijani. S jedne se strane vikalo živio Obrenović i grdio se i psovao Karađorđević, a s druge se opet vikalo živio Karađorđević i: prosipale se psovke na Obrenovića. Svetina je zahtevala da se vojska njoj preda, a vojska je odgovarala da njoj bozadžije beogradske neće nikad zapovedati. Jedan iz gomile narodno-liberalne, prilično napit, hteo je pošto po to, da uđe u kasarnu, da sam sobom otme top, koj je na kapii stajao. Neobzirući se na moje opominjanje on je više puta do kapije dolazio i stražar ga sa oborenim bajonetom natrag vraćao. Kad se još jedanput na kapiju naleteo, stražar ga pusti te kroz kapiju prođe i u isti mah iza kapije pomoli se jedna ruka, te ovoga otmičara ščepa za ruku i u kasarnu uvuče. Najedanput smotri ja ovoga našeg zleudog junaka, pod pištoljima, sabljom i dugom puškom u sred jedne gomile pešaka i jedno 30 pesnice dizahu se i spuštaju na izmenice po njegovim leđima. Oficiri su imali žive muke da ga kurtališu i ovaj bez pištolja i puške, kao očerupan petao, jedva živ iz kasarne iziđe.

Između takve dve gomile stajao sam ja utišavajući i jedne i druge. Soldatima je bilo lako i govoriti, jer su svoje oficire, a ovi mene slušali. Ali, ona liberalna gomila, ugrejana oduševljenjem i vinom, nerazbiraše ni za kakve razloge, nego se bez ikakvog računa deraše i soldate vređaše. Taman ja od soldata dobijem da se u kasarnu povuku, a kakav iz gomile baci se kakvom grdnjom ili uvredom na nji i oni opet odustanu od namere i ostanu na drumu da se i dalje svađaju. Često su ove svađe dolazile dotle da su soldati jurišali sa podignutim pesnicama na svetinu i pri svakom ovakvom jurišu ona se brižljivo i hitno uklanjala. Dok ja na jednom kraju razvađam i mirim dotle na drugom kraju tek čujem gde soldati, kao iz jednog grla viknu „ura“ i sa pesnicama na oružanu svetinu

jurišavaju. Dok ja ove umirim dotle oni prvi zabrkaju i to tako jednako. Jedva na teške jade, dobijem od soldata da se u kasarnu povuku, ili pod uslovom da se ono odelenje, koje je ono jutro u policiju odvedemo, natrag u kasarnu vrati. Bojeći se da vojnici u ovoj dugoj prepirci sa svetinom ne ulete u kasarnu i neuzmu oružje pa onako ozlojeđeni nezametnu oružanu kavgu, pristanem na njiovo zahtevanje. No oni sa druge strane nasipa nisu hteli za to ni da čuju. Oni su smatrali ono odelenje vojske u policiji, kao ratne zarobljenike i nisu hteli da se liše ovoga znaka njiove pobede i junaštva. Jedva najposle i nji na popuštanje privolim i poručimo da ono odelenje vojske iz policije u kasarnu dođe. Za nekoliko trenutaka nastupi tišina kod kasarne, no kad se oni vojnici iz policije na vr'u druma gdi se teraziski sokak svršava, pojaviše, ovi izpred kasarne i oni ozgo povikaše „ura" i potrčaše jedni drugima. Ovo je bio prosto izjav radosti što su se opet sastali. Među vojnicima ima nešto što ij međusobno veže; oni nekako zajednički i radost i nevolju dele; nekako se volu; izgleda kao jedna valjana zadruga. I jedni i drugi dakle obradovali su se kad su se zajedno videli. No narodni liberalci, znajući da posle svakog njiovog „ura" lete pesnice iza vrata nagrnu svi koliko ij pred kasarnom beše u one sokake, koi od kasarne pivari i sadanjem sovetu vode, pa kako ij je mlogo bilo a i oružje im mlogo mesta zapremalo, to im ona dva sokaka ne bijau dovoljna i u oduševljenju svome nadru na plot koj je bio oko budare, gde je sad vojnička crkva. Plot ovaj nije za ovakav pritisak ni udešavan bio, i on pod silnom navalom ljudi i oružja pukne i tako se ovaj centrum, sa svoja dva krila sojedini i svoju razuzdanu trku u varoš nastavi. Prvi, koi su u varoši stigli naiđu tamo na jednu naoružanu gomilu, koja je jednu veliku sliku Kn. Miloša nosila i sa varoškom muzikom kroz sokake išla. Naišavši na ovu gomilu oni joj kažu da je vojska iz kasarne izašla, i da sam ja ubijen, i tako muzika odma prestane, Kn. Miloševa slika ostane na kaldrmi i svi se razbežu kud koi. — Dok je trebalo vino iz čabrova po sokacima i meanama piti, dotle su svi bili i privrženici i narodni liberalci, ali čim je trebalo za Knjaza i slobodu malo krvi proliti, tu su im čuvstva veoma oladnela. Ovi i ovakvi slučajevi zbivaju se svuda u svetu. I samo zato što sam ja ove slučajeve posmatrao i pamtio, samo zato ja se nisam nikad dao obmanjivati ovim oduševlenjem svetine, i zato ja nisam mario ni za hvalama, koje su iz ovakvi oduševljenja isticale, niti sam se ikad obzirao na grdnje i pokude. Znao sam da su sve to osećanja, koja se za trenutak promeniti mogu i da prema tome nikakva značaja nemaju. No najvažnije iskustvo za mene koje sam iz ovoga i ovome podobni posmatrenija pocrpeo, to je da nikad nije probitačno ma kakvo državno delo entuzijazmom svetine podupirati, jer se to delo najednaput može bez podpore i kompromitirano naći. Tako se isto ja nisam nikad varao ni o urođenom junaštvu današnjeg našeg naraštaja. Gdi god sam vidio junaštva, to sam primećivao, ili ga nikad nisam više no što u stvari odcenio, a gdi god sam vidio plašljivosti, to sam takođe primećivao i pamtio. Danas u obšte drugojače rade; junaštvo preuznose, pa često i od nevažeće neke stvari, naprave čitavo čudo od junaštva, a o plašljivosti nerado govore, pa često je i zaborave. Ovakve navike ne samo da su po sebi rđave, počem su neistinite, nego mogu u državnim poslovima vrlo često zemlju na tanak led da povuku.

Stevča, Grujić i t.d. mislili su da kad se svetina veoma dere po sokacima, i viče „Živio Stevča", „Živio Grujić" da ona zaista tako i misli i da to iz ubeđenja čini; a ja sam to kao jednu ne samo bezpoleznu nego i opasnu kartu smatrao. Oni su hteli to ubeđenje da eksploatiraju u svoju korist, a ja sam se oko toga prividnog ubeđenja samo u toliko bavio, u koliko je potrebno bilo, te da stvari ne naškodi. To je sva razlika između mene i nji. — Ja za popularnošću nisam nikad mario, nego za delima. Ja verujem da popularnosti nema, ali imam dela, i ako se o njima danas svakojako govori. Oni niti imaju popularnosti, ni dela, što u ostalom nije za osudu, osim ako ij ta žeđ za popularnošću nije gdegod na zla dela navukla ili ji od sad navuče.

Pošto se vojnici u Kasarnu povratiše i svetina razturi vratim se kući sa tvrdom voljom da se svega za u napredak okanem. Dotužalo mi je da se ja mučim i zlopatim oko toga da već svršeni stvar u opasnost nedođe, da se ja oko toga mučim onda, kad Stevča i njegova kompanija, nalaze zadovoljstva da stvar jedni iz gluposti, drugi sa napred napravljenim računom, kompromitiraju i meni ogromni težkost stvaraju. Hteo sam da ij pustim da sami, dalje, stvar bez mene rukovode.

Original. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

90.

Beograd, 5. januara 1859.

Milivoje Petrović - Blaznavac Stevči Mihajloviću — pravda držanje vojske u danima otpora

Gospodine Komandante. Narodnja Skupština, kao što vam je poznato, šiljala je nekoliko svoi deputacija u kasarnu da se s ovom sporazume. Svakoj Deputacii odgovoreno je u kasarni da od onog magnovenija, kako se narodnja skupština bude sporazumela sa Sovjetom i popečiteljima, telom koje i posle udaljenja Knjaza Aleksandra, kao zakonno po Ustavu u zemlji ostalo, da će se vojska pokloniti naredbi koja potome sledovala bude. Vojena zakletva obvezuje vojsku da služi verno svome otečestvu, da čuva Ustav i zakone zemaljske, da knjazu bude verna i t.d. Kad je narodnja skupština u ime otečestva našla, da polza zemlje iziskuje, da Knjaz Aleksandar prestane vladati u Srbii, onda je vojska poremećena u svezi sprama Knjaza, jer otečestvo, kome se je vojska takođe zaklela, raspravlja s Knjazom; ali sveze koje vojsku vežu za Ustav i zakone, ostale su nedodirnute i ništa umestnije i poleznije, od strane vojske, nije moglo biti zahtevano, nego da se skupština sporazume sa Sovjetom i Popečiteljima, vlastima koje po Ustavu i zakonima zemaljskim, kao zakone i posle Knjaza ostaju. Narodnja skupština ili je u ovo sporazumenije stupiti morala šta da će uradi pošto se je Knjaz Aleksandar udaljio, ili je morala zbaciti i Sovjet i popečitelje, nepriznavši im druge vlasti koje u zemlji stoje i tako učinivši jedan prevrat u otečestvu pocepavši ga ponovo na partije i uzevši na sebe odgovornost za sledstva koja bi se odtude porodila. Posle ovakvog zbačenja Knjaza, Sovjeta, popečitelja i sviju vlastij, skupština bi tako mogla uzeti na sebe svu vlast zemaljsku i pozvati vojsku da joj se pokori. Vojska, tako razrešena od sviju sveza zakoni, ili bi se pokorila, ili, ako to ne bi učinila, uzela bi opet i ona na svoju odgovornost mere koje bi sama po sebi preduzimala. No pošto je narodnja skupština, posle dugi dogovaranja i pregovaranja črez svoje deputacije sa kasarnom, sporazumela se sa Sovjetom i popečiteljima i izabrala privremeno pravlenije, priznala Ustav, zakone zemaljske i sve postojeće vlasti, pošto je tim načinom izbegla prevrat u čitavoj zemlji koi bi skupštinu i otečestvo u veće zaplete baciti mogao, koi bi otečestvo razcepio i razdore, i onako velikij uveličao i novim i nesrećniim borbama put otvorio, — onda je vojska pristupila tom novom naređenju koje samo čini izmenu u poglavaru zemlje. Kako je deputacija od strane skupštine koju je član Sovjeta G. Gavrilo Jeremić predvodio, izjavila 12. pr. m. u veče vojski ovo novo naređenje, dato je od strane vojske uverenje, da će se tome pokloniti odma, kako joj se proklamacija sutradan zvanično saobšti, kao što je Deputacija i kazala, da će se sutradan črez predstavnika to i učiniti!. I zaista, kako je sutradan G. Predstavnik proklamaciju u kasarni pročitao, vojska se je tom poklonila i takvom narodnjem zaključenju podvrgla. Ja sam odma za tim sa vojenom bandom došao pred skupštinu, malo za tim došao je i G. Lukačević i skupštini se lično predstavio. Ja sam pred skupštinom sa bandom stajao, i posle nekoliko magnovenija narod iz glasa vikaše „Blaznavca“ „Blaznavca“ u skupštinu. Ja sam čest imao lično predstaviti se skupštini i na nekoliko reči koje sam u skupštini govorio o povedeniju vojske, skupština je vikala „Živio“ „Živila vojska“. Ja sam ovo svečano vikanje zaključio sa „Živio Knj. Miloš“. Gospodine, posle ovakovog toržestvenog odobrenja od strane narodnje skupštine, ja sam i mlogi drugi oficiri odma uzeti pod stražu, i od prostog stražarnog čuvanja, danas smo u pravom apsu. Gospodine, ovakvo postupanje sprama nas, najpre je protiv reči i česti narodnje skupštine, a posle i protiv narodnjeg poštenja i daje vid kao da je narodnja skupština samo išla da prevari vojsku na štetu reči, česti i poštenja narodnjeg. Da je vojska dejstvitelno pucala, da je grdna krv prolivena, i posle onakovog dogovora, pregovora i zaključenija, niko, ni od jedne ni od druge strane ne bi mogao i ne bi smeo biti ni na odgovor uzimat a kamo li kakovoj kazni podvrgnut. Ovakovo postupanje sprama nas, protivno je publičnom moralu sviju naroda u Jevropi, baca narot srbskij u klasu aziatski divljij naroda koi još nisu ni svestni niti česti pojedini žitelja niti česti narodnje. Velika je razlika Gospodine između postupanja 1842 god. gdi je buna načinjena, prevrat učinjen i gdi je jedan čovek zapovedao kao diktator na svoju ličnu odgovornost i kojom su prilikom vrlo grozni događaji zbili se; tu nije bilo ni narodne

skupštine niti dogovaranja, niti pregovaranja, niti čega ugovorenog između Diktatora i oni koi su stradali; takovi su se primeri događali i kod drugij naroda, ali ovakovog primera, kakovij se je sad kod nas i s nama, oficirima dogodio; nema Gospodine u Istorii ni jednog naroda. General Hajnau postupio je, pošto se je madžarska vojska predala, vrlo strogo sprama oficira madžarski koi su se dejstvitelno tukli, pa je taj isti G. Hajnau osetio silu publičnog morala kako u Londonu gdi je zlostavljen, tako u Parizu i Briselu gdi mu je na sve strane zviždano, po teatarima; ulicama itd. i otkuda se je on odma odkloniti morao, niti mu je vlast ikakove zaštite dati mogla. Gore je Gospodine ovo što se s nama čini, ovo je više protiv publičnog morala nego li je ono bilo. Ovde je na sredi narodnja skupština s kojom smo se mi, posle dugi pregovora sporazumeli i ugovor načinili, koja nas je s toržestvenim „živio pozdravila i odma posle tog toržestvenog, publičnog, odobrenja narodnje skupštine, mi smo poapšeni, pa sad već nije ni prost aps, već kazn koju izdržavamo bez da smo suđeni. Podvrgnuti smo dakle kazni kao dejstvitelni oficiri sa otličijama. Ovo postuplenje sprama nas protivno je Ustavu i svima zakonima zemaljskim. Mi se kaznimo bez da se i suditi smemo, osim ako se oće čisto i prosto i zloupotreblenije i veće nasilije da čini i narodnjoj česti, publičnom moralu, Ustavu i zakonima zemaljskim. S ovim postupanjem ruži se sloboda lična, prvo uslovije građanskog života u jednoj državi. Mi smo samo s jedne strana nagrađeni ovim postupanjem, a to je sa strane česti, no po nesreći ovo je na štetu česti narodnje. Ja netražim nikakove milosti, niti ovde ima predmeta za kakovu milost; ja sam jači i duševno i telesno od sviju muka i tegoba koje jedan smrtnij iskusiti može, neka mi se nasilno nalože i evo me gotova da ij ravnodušno izdržim. No kad ste već Gospodine postavljeni u položenije da učastvujete u rešeniju sudbe naroda srbskog, ja vas molim, da obratite vnimanije na lične interese koi u ovakovim prilikama vrlo rado pod vidom revnosti i rodoljubija zauzimaju mesto obšti interesa; da ovako sebične težnje otklanjati izvolite, da naročito ne zaboravite, da u ovakovim prilikama traže ljudi da se preporuče dostavljajući vlasti do znanja izopačene i izmišljene stvari, a to je preterana revnost u izgledu za velikom nagradom. Naposledku molim vas da dejstvujete, da se našim zadržavanjem u apsu, nestvaraju nikakove dalje neprilike ni narodnoj česti ni Knjazu Milošu koi ima vrlo lepe zasluge za naše otečestvo i koga ime netreba da služi kao zakrilje lični strastij i interesa.*

Prepis. DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

* Drugo Blaznavčevo pismo, upućeno 15. januara 1859, objavio je Radoslav Marmović u Spomeniku SH, Beograd, 1961, 28.

KNEZ ALEKSANDAR O SVOJOJ OSTAVCI

91.

Knez Aleksandar Karađorđević Garantnim silama — o svojoj ostavci na kneževski položaj za vreme zasedanja Svetoandrejske skupštine.

POSLATO JE GARANTNIM SILAMA.

Poznato je Garantnim Silama

Da sam pri polasku mom iz Srbije god. 1858. kad mi je Deputacija skupštine Sv. Andrejevske, zaključenje svoje podnela i molila da joj ostavku na srpski prestol dam, istoj kazao, da je meni poznato, da skupština na to narodnja punomoćiju nema, no da samo po uputstvu slaboljubivi i za vladom čezneći moi protivnika a imeno Vučića i Garašanina radi, koi na to idu da treću dinastiju na presto dovedu, koije ja nikako dozvoliti neću, ma me i samog života stalo. Po tome što sam uveren da bi takovo što po narod srpski ubitačno bilo. No da ne bi ljubljeni mi narod srbski, koime je iz jedine priznatelnosti ocu mome Kara Đorđu za svog knjaza uzeo, toga radi do kakve neprilike došao, da ću zaključenje skupštine samo tako usvoiti ako Obrenoviće, koij knjaževi srpskiji bili, natrag na srpski prestol pozovu i ako garantne sile njiov povratak dozvole inače nikako.

Oni odgovore da su i oni istog mnjenija i da Obrenoviće žele pozvati, u slučaju ako garantne sile povratak ne dozvole, da oni ipak mene i nikog drugog za vladatelja ne žele.

Ja im na to moju knjaževsku reč založim, da nikakvu silu održanja mog radi upotrebiti neću, jer ne želim, da se i jedna kap krvi srpske mene radi prolije, koja je za mene, kao sina Kara-Đorđevog odveć skupa, i da ću odma zaključenje skupštine konzulima garantni sila saopštiti.

Oni zadovoljni zablagodare mi i otidu.

Poznato je i to da sam odma po obećanju mome konzule prizvao, zaključenje im skupštine saopštio i molio da to svoim dvorovima jave, a i njima kao i skupštini — do dolaska rešenja obećani mesta kao i skupštini zadao.

Poznato će biti i to da su imenovani moji isto ono veče, kad su razumeli rezultat skupštinskog zaključenja i moga dotičnog odgovora, koim je njihovom planu protivno izpao, izneli glas, da nameravam tu noć u narod izići i na skupštinu udar učiniti, tim učine da skupština izvanredno sastane se a da bi mene protiv date reči skupštini i konzulima izazvali, napuste oružane gomile, da po varoši bune. Oni pak sami, sa svima sovetnicima i popečiteljima pod imenom da i je skupština izaslala, k meni u Dvor dođu i zaištu da im nepremjeno ostavku dam ako želim, da buna većma ne bukne i varoš ne upropasti se a narod do kakve nesreće nedođe.

Ja im odgovorim, da ostajem pri onom što sam skupštini i konzulima saopštio i samo ako Dvorovi povratak Obrenovića odobre, gotov sam ostavke dati, a inače živ nikako,

Nemogući me prinuditi, pođu iz dvora, no na izlazku njiovom, zar po nesreći mojoj zadržim Garašanina ministra vnutreni dela, u čiju se vernost do onda nisam jošt pokazao da sumnjam, i rečem mu da gleda da uzrujanu svetinu umiri. On mi odgovori da to bez vojske učiniti ne može, i kada mu reko, da to dozvoliti nemogu, po tome što bi to bilo protivno zadatoj reči, predstavi mi, da u grad idem i tamo na rešenje dvorova izčekujem. Tim ću razneti glas koji je skupštinu i varoš pobunio, najbolje oprovrći, i time uzrok buni oduzeti.

Ja se na to sklonim i njime praćen u jednim i njegovim kolima u grad otidem.

No isti Garašanin, koi me na to skloni i u grad odvede, ode u jutru s Vučićem u skupštinu i kaza, da sam ja narod svoj izdao i Turcima prebegao, no da skupština po pravu svom privremenu vladu odredi. Ali skupština, poznavajući lukavu nameru njiovu, odzove im se protivno i Obrenovića za svog vladatelja izviče.

Videći oni sebe prevarene, dođu u grad i plan s Osman Pašom i carskim komesarom Kabuli-Efendijom načine, da ono veče, blizu Stanbol-kapije, gdi je turska vojska stanovala, vatru zapale i tom prilikom, kolo vođe skupštine pohvataju, u grad dovedu i odavde u Carigrad pošalju i po tom svoj izvestni plan oživotvore.

Sutra dan dođe pomenuti komesar k meni i saopšti mi njiov plan koji ja odma Podpresedatelju skupštine Stevči Mihajloviću

dostaviti dam, i tim izvršenje tog pogubnog plana osujetim.

Naposletku poznato je i to da se vojska u kasarnama posle nekoliko dana pobunila, doznavši kakovim sam lukavstvom u gradu odveden, i mene kao svog zakonog knjaza od Soveta tražila, i deputaciu iz svoje sredine k meni izaslala, i pozivala da se natrag vratim. Da su i sami konzuli garantni sila, bojeći se da ne bi buna mah preuzela, u grad dotrčali i meni predstavljali, da se na svoje mesto vratim i mogućoj opasnosti na put stanem, no ja i sada ostanem pri mome prvome zaključenju, izdam pismeni nalog vojsci da se odma smiri i narodnjoj skupštini ne protivi.

Posle dva dana Obrenović bude silama kao knjaz odobren, po obećanju mom odma ostavku dam i u Austriju pređem, zadovoljivši se sudbinom svojom, da mogu s mojom familijom svoj ostali život mirno provoditi.

Ali sadanji grozni događaj sa K. Mihajlom, ne samo da mirni život moj naruši, već i moju čast i pravo moje familije potresti pokuša.

Pravitelstvo bivšeg Knjaza Mihaila, za održati sebe na kormilu, bojeći se da ne bi narod mene ili sina mog na presto pozvao proglasiše me odma bez svaki zakoni dokaza za vinovnika i kolovođu knjaževa ubistva, i ne zakonim putem, protivno postojećeg narodnjega prava na očigled zastupnika sviju garantni sila oglasiše za vladatela Milana Obrenovića.

Ovaj bezakoni postupak rečenoga Pravitelstva, koji takim nedostojnim načinom na mene napada, i čest moju neprestaje crniti pred svetom na mene kao sina Kara-Đorđevog koji je posle četir stoletnog robovanja srpskog prvi zastavu za oslobođenje naroda podigao i Srbiju uskrso na mene, koji sam preko 16 godina kao ustavni vladaoc Srbijom vladao, i izišavši iz zemlje nisam ni najmanjeg traga samovolje i bezakonja ostavio; koji sam za ljubav naroda srpskog imajući sva sredstva za održanje svoje, sebe pregoreo i iz zemlje izašao; koji sam naposletku imajući u vidu sreću i polzu opštu narodnju prvi povod dao i svima načinima upeo se da jedino Obrenović za vladatelja dođe, neuzimajući to što je Obrenović opšte poznati ubica oca mog i što su za celo vreme vlade moje Obrenovići sva sredstva upotrebljavali da između mene, vlade i naroda razdor poseju, koji su oružanu četu u Austriju t. g. poslali — koja je tolikim ljudma život oduzela i narodnju kasu znatno oštetila — i koji su najposle i u samom komplotu drogiv života mog, po Zakonu dokazati kao glavni vinovnici pokazali se 1857. god. potovaravane mimo svega toga, današnji postupak pravitelstva prinuđava me svečano izjaviti da današnje stanje u mome otečestvu Srbiji iznuđeno mimo očitog i jadnog narodnoga prava svim nasilničkim i bezakonim merama, nemogu nikad smatrati za zakono, i u ime svoje, u ime naroda, koga nemože u istinu predstavljati pod pritiskom vanrednog suda i nezakoni mera jedino po volji i zapovesti pravitelstva sastavljena skupština, — ovim kod visoke Garantne sile najsvečanije protestiram.

Uzdajući se na spravedlivost Hvaljeni sila, ja se nadam da ćedu za umesnu priznati i za pogažena prava narodnja zauzeti. Tim pre što je visokim silama to dobro poznato da sam ja posle šest meseci vlade moje, pri svem tom što me nije jedan čovek ili jedno društvo već narod predstavljen od više hiljada za knjaza izabrao — na protivnu jedinog tada bivšeg pokrovitelja srpskog, koji je protestovao da je izbor nezakono učinjen — ostavku na prestol dati morao i u manastir Rakovicu kao privatno lice sklonio se; a Vučić i Petronijević koje je visoka pokrovitelnica za vinovnike smatrala iz zemlje izaći morali i Baron Liven Ađutant cara velike pokrovitelnice s Komisarom Porte novi izbor preduzeli — i sami razpis za izbornike u narodu prepisali — i kada je skupština u Topčideru sabrata, izašli su rečeni Komisari u nju i u ime svoji dvorova narodu sasvim slobodan izbor dozvolili, šta više izjavivši da skupština može i samoga izišavšega Mihajla Obrenovića za vladatelja izabrati— kupili su od svakoga skupštinara pojedince glasove — i kada se skupština vtorično za mene izrazila — deputacijom doveden budem na novo u knjaževsko — i naročitim beratom potvrđen.

A I I, 3/181, III /9.

POSLANICI NARODNE SKUPŠTINE*

Imena, zanimanje i imovno stanje poslanika Svetoandrejske skupštine.

I.
LIČNIJ SASTAV NARODNE SKUPŠTINE

ČLANOVI SKUPŠTINE PO ZVANIJU I ČINU

	Njiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
1. **Građanska lica**					
Predsed. kasac. suda; g. Jevtimije Ugričić					
Predsedatelji apelacije:					
I. odelenja g. Đorđe Petrović					
II. odelenja g. Marinko Radovanović					
Predsedatelji okružni sudova:					
Aleksinačkog Stevan Dimitrijević					
Beogradsko-varoškog Jovan Nikolić					
Beogradsko-okružnog Aleksandar Đurić					
Valjevskog Jovan Mićić					
Gurgusovačkog Todor Petrović					
Kragujevačkog Srećko Popović					
Krainskog Sima Anastasijević					
Kruševačkog Aksentije Marković					
Podrinskog Marko Pavlović					
Požarevačkog Stojča Ivanković					
Rudničkog Boža Božović					
Smederevskog Sima Protić					
Užičkog Milan Kaljević					
Crnorečkog Đorđe Milovanović					
Čačanskog Jovan Dimitrijević					
Šabačkog Jevtimije Vesović					
Jagodinskog Sava Hristić					
Ćuprijskog Andrija Stamenković					
Okružni načalnici:					
Aleksinačkij Jovan Radović					
Beogradskij Jovan Vučković					
Valjevskij Marko Dabić					
Gurgusovačkij (pomoćnik, zamenjujućij načalnika, koi je bolestan)					
Neša Stefanović					
Kragujevačkij Radovan Petrović					
Krainskij Kosta Janković					
Kruševačkij Joca Naumović					
Podrinskij Dimitrije Milenković					
Požarevačkij Danilo Stefanović					
Rudničkij Mladen Žujević					
Smederevskij Stanojlo Petrović					
Užičkij Milivoje Jovanović Crnorečkij (pomoćnik mesto načalnika, koji je prepjatstvovan) Pavle Mutavdžić					
Čačanskij Jovan Peruničić					
Šabačkij Aksentije Srećković					
Jagodinskij Simeon Božić					
Ćuprijskij Stefan Miljković					
Upravitelj varoši Beograda Nikola Hristić					
2. Duhovna lica					
Iz Arhidijeceze Beogradske					
Arhimandrit ravaničkij Dionisije					

* Po prvobitnoj nameni ovaj spisak trebalo je da sadrži podatke o imovnom stanju svih, ili bar većine skupštinskih poslanika. Usled nepredviđenih teškoća, uspeli smo, do sada, pronaći i sabrati tražene podatke samo za manji broj poslanika, ali se spisak ipak štampa, u saglasnosti sa urednikom, kao značajan dopunski ilustrativni materijal.

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Protojerei:					
Beogradskij Ilija Novaković					
Kragujevačkij Jovan Simeonović					
Požarevačkij Vićentije Protić					
Svilainačkij Sofronije Nadrljanskij					
Smederevskij Milutin Banić					
Jagodinskij Jovan Dimitrijević					
Iz Dieceze Negotinske					
Arhimandrit sveto-romanskij Sava					
Protojerei:					
Aleksinačkij Živadin Milojković					
Gurgusovačkij Miloš Stojanović					
Negotinskij Dimitrije Milojković					
Zaječarskij Miloš Stojanović					
Iz Dieceze Užičke					
Arhimandrit blagovešteskij Vasilije					
Protojerei;					
Kruševačkij Josif Popović					
Rudničkij Petar Protić					
Čačanskij Radovan Popović					
Iz Dijeceze Šabačke					
Arhimandrit bogovađskij Grigorije					
Protojerei:					
Valjevskij Živoin Marković					
Lozničkij Ignjatije Vasić					
Šabačkij Jovan Pavlović					
II.					
NARODNI POSLANICI					
Iz Okružija Aleksinačkog					
Varoš Aleksinac					
Milosav Trifunac, trgovac iz Aleksinca					
Srez Banjskij					
Radojko Pešić, trgovac iz Banje					
Stanislav X. Pavlović, trgovac iz Banje					
Filip Branković, kmet iz Skrobnice					
Marko Jovanović, kmet iz Jošanice					
Srez Aleksinačko-Ražanskij					
Miloje Bračinac, trgovac iz Ražnja					
Milija Trifunac, trgovac iz Subotinca					
Raja Pavlović, zemljodelac iz Smilovca					
Raka Krkić, zemljodelac iz Ćićevca					
Iz Okružija Beogradskog					
Varoš Beograd					
Mijailo Barlovac, trgovac					
Miša Anastasijević, trgovac					
Milovan Janković, bivš. sekretar u popečiteljstvu finansije					
Đorđe Aćimović, trgovac					
Srez Vračarskij					
Jovan Ognjanović, zemljodelac iz Žarkova					
Đuro Nikolić, kmet iz Železnika					
Filip Branković, kmet iz Slanaca					
Srez Gročanskij					
Janićije Drobnjak, zemljodelac iz Ripnja					
Kosta Sapundžić, zemljodelac iz Ritopeka					
Matija Raić, zemljodelac iz Malog Požarevca					
Marko Cveić, zemljodelac iz Begalice					
Srez Kosmajskij					
Miloje Jeremić, zemljodelac iz Stojnika					
Todor Janković, trgovac iz Vlaške					
Stevan Nikolić, trgovac iz Vlaške					
Ilija Janković, zemljodelac iz Rogače					
Đorđe Marković, zemljodelac iz Koraćice					
Srez Kolubarskij					
Kosta Terzić, kmet iz Vrelaca					
Marko Kamenica, zemljodelac iz Županjca					
Radosav Marković, zemljodelac iz Darosave					
Mijailo Stojšić, trgovac iz Petke					
Srez Posavskij					
Milić Jovičić, kmet iz Božidarevca					
Panta Petković, kmet iz Barajeva					

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Luka Jeremić, kmet iz Ražanjaca					
Paun Jokić, trgovac iz Vranića					
Iz Okružija Valjevskog					
Varoš Valjevo					
Kosta A. Stojšić, trgovac iz Valjeva					
Srez Kolubarskij					
Pavle Ješić, kmet iz Planinice					
Sava Stojanović, kmet iz Kovačice					
Aksentije Janković, kmet iz Pauna					
Teodor Janković, kmet iz Virovaca					
Maksim Đurđević, zemljodelac iz Đurđevca					
Jovica Teodorović, zemljodelac iz Cvetanovaca					
Srez Podgorskij					
Ivko Lazarević, marvenij trgovac iz Gor. Bukovice					
Mićo A. Jovanović, kmet iz Lelića					
Ilija Mladenović, zemljodelac iz Osečine					
Krsta Sirovljević, kmet iz Miličinice					
Milan Golosković, zemljodelac iz Zlatarića					
Filip Stančić, zemljodelac iz Osladića					
Srez Posavskij					
Filip Popović, trgovac iz Jabučja					
Mirko Mihajlović, trgovac iz Borka					
Isailo Kuzmanović, zemljodelac iz Belog Polja					
Ranisav Mišić, kmet iz Broovića					
Stefan Filipović, zemljodelac iz Grabovca					
Arsenije Ilić, kmet iz Paljuve					
Srez Tamnavskij					
Jakov Radosavljević, kmet iz Papučaka					
Petar Jeremić, trgovac iz Tvrdojevca					
Ivan Kandić, trgovac iz Trlića					
Velimir Đuričić, kmet iz Klanice					
Damjan Radovanović, trgovac iz Dupljaja					
Ivko Brdarević, trgovac iz Kožuara					
Iz Okružija Gurgusovačkog					
Varoš Gurgusovac					
Miloš Stanojević, trgovac iz Gurgusovaca					
Srez Timočko-Zaglavskij					
Marko Todorović, trgovac iz Kamenice					
Zdravko Prvulović, zemljodelac iz Ošljana					
Cvetko Paunović, zemljodelac iz Selačke					
Joca Petković, zemljodelac iz Koželja					
Dina Lazarević, zemljodelac iz Novog Hana					
Stanoje Coić, zemljodelac iz Debelice					
Miloje Milojković, zemljodelac iz Bučja					
Janko Pavković, zemljodelac iz Trnovca					
Pavko Ristić, zemljodelac iz Žlne					
Miladin Marinković, zemljodelac iz Borovca					
Srez Svrljičkij					
Toša Mirčić, zemljodelac iz Lalinca					
Pavle Marković, zemljodelac iz Varoši					
Pavle Rajković, zemljodelac iz Niševaca					
Miloje Cvetković, zemljodelac iz Lukova					
Milovan Vukadinović, zemljodelac iz Belog Inja					
Iz Okružija Kragujevačkog					
Varoš Kragujevac					
Todor Tucaković, trgovac iz Kragujevca					
Srez Gružanskij					
Vuk Tucaković, zemljodelac iz Čestina					
Milovan Marić, zemljodelac iz Borče					
Stevan Lukić, zemljodelac iz Gornje Vrbave					
Todor Marković, trgovac iz Guberevca					
Sima Mitrović, zemljodelac iz Pečenoga					
Blagoje Lekić, zemljodelac iz Zabojnice					
Mijailo Vujadinović, zemljodelac iz Grbica					
Panta Ratinac, zemljodelac iz Grošnice					
Obrad Novaković, kmet iz Knića					
Srez Lepeničkij					
Pavle Badžak, trgovac iz Jagnjila					

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Sava Vukićević, kmet iz Svetlića	50 a*	30 k	10 m	—	1200
Stojan Raičić, trgovac iz Čumića	37 a	38 k	6 m	—	1050
Milovan Radivojević, zemljodelac iz Brzana					
Milosav Đorđević, kmet iz Sipića	37 ¼ a	7 k	8 m	—	676
Marko Kidišević, zemljodelac iz Saranova	19 a	9 k	2 m	—	500
Radosav Mijailović, kmet iz Ratara	22 a	16 k	8 m		500
Antonije Jović, zemljodelac iz Botunja					
Radovan Stepanović, kmet iz Žabara	12 ½ a	1 k	1 m	1 vod.	160
Jovan Rosić, zemljodelac iz Petrovca					
Atanasko Pavlović, kmet iz Velike Rače					208
Srez Jaseničkij					
Gaja Atanasković, zemljodelac iz Božurnje					
Miloje Stojanović, zemljodelac iz Orašca					
Martin Milutinović, zemljod. iz Velike Vrbice					
Damjan Zarić, zemljodelac iz Vukosavaca					
Vuja Đorđević, zemljodelac iz Vlakče	20 p	8 k	2 m	1 meh.	615
Ilija Radović, zemljodelac iz Banje					
Iz okruga Krainskog					
Varoš Negotin					
Stevan Isaković, trgovac iz Negotina					
Srez Krainskij					
Radoje Đurić, trgovac iz Čubre					
Žika Nikolić, trgovac iz Rogljeva	24 ¾ a	—	5 m	1 vod.	710
Jovan Marković, kmet iz Kobišnice					
Stanislav Bogosavljević, trgovac iz Koprivnice	44 a	8 k	7 m	1 meh.	1000
Stoka Spasojević, kmet iz Tamniča					
Jova Pavlović, zemljodelac iz Metriša	17 a	10 k	4 m		210
Blagoje Jovičić, trgovac iz Sikola					
Joca Stojković, zemljodelac iz Brestovca	5 a	2 k	—		62
Dimitrije Jovanović, kmet iz Mokranje					
Srez Brzo-Palanačkij					
Cena Milović, trgovac iz Negotina					
Stanko Stojković, trgovac iz Šarkamena					
Miloš Stanković, zemljodelac iz Šarkamena					58
Jovan Đorđević, trgovac iz Džanjeva					
Paun Dimitrijević, kmet iz Malajnice					
Jon Đorđević, kmet iz Slatine	21 ¾ a	9 ½ k	8 m		157
Nikola Nikolić, zemljodelac iz Jabukovice					180
Nikola Stojanović, kmet iz Vidrovca	31 ½ a	20 ½ к	23 m		306
Srez Porečko-Rečkij					
Jovan Zarić, trgovac iz Milanovca					
Nikola Velić, kmet iz Milanovca					
Srez Ključkij					
Janko Vunturiš, zemljod. iz Rudne Glave					
Kostaćije Nikolajević, trgovac iz Kladova	4 ½ a	4 k	8 m	1 duć.	485
Đorđe Šujka, zemljodelac iz Rtkova	10 ¾ a	5 k	3 m		135
Nikola Žurž, zemljodelac iz Velesnice	19 ½ a	15 k	8 m		336
Nikola Čivit, kmet iz Tekija	5 a	18 k	3 m		204
Iz Okružija Kruševačkog					
Varoš Kruševac					
Kosta Stefanović, trgovac iz Kruševca					
Srez Kruševačkij					
Stevan Katić, trgovac iz Trstenika				3 duć.	2000
Radovan Sretenijević, zemljodelac iz Lopaša	4 p	3 ½ k	8 m	—	105
Andrija Cvetković, zemljodelac iz Stopanje	13 ½ p	5 ½ k	6 m		105
Milorad Trnavac, zemljodelac iz Globodera	4 ½ p	3 ½ k	2 m	—	30
Đorđe Atanasković, zemljodelac iz Pepeljevca					
Zdravko Udovičić, zemljodelac iz Golovode					
Petar Živanović, kmet iz Štitara					
Stanoje Đorić, kmet iz Bivolja					
Srez Jošaničkij					
Milojko Popović, dućandžija iz Pavlice					
Jovan Pacić, kmet iz Jelakca	32 p	30 k	20 m	—	500
Vukoica Minović, zemljodelac iz Dubova					
Srez Bugar-Moravskij					
Jovan Ivković, trgovac iz Kožetina					
Novica Vukićević, dućandžija iz Brusa					
Jovan Gavrilović, zemljodelac iz Buča					

* Skraćenice: a — ar, k — kosa, m — motika; vrednost u dukatima

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Jovan Žarković, zemljodelac iz Raklje					
Miljko Savić, zemljodelac iz Osredaka					
Miljko Stambolić, zemljodelac iz Leskovca					
Srez Kozničkij					
Marko Milićević, kmet iz Žitkovca					
Pana Milošević, kmet iz Sušice					
Stamenko Mitrović, kmet iz Zubovca					
Miladin Bošković, trgovac iz Trnjaka					
Todor Vučković, trgovac iz Zdravinja					
Iz Okružija Podrinskog					
Varoš Loznica					
Sava Boić, trgovac iz Loznice					
Srez Azbukovačkij					
Živan Radošević, zemljodel. iz Dragodola	83 p	—	—	—	215
Petar Nenadović, majstor iz Gor. Bukovice	23 p	—	—	dunđer	150
Mića Vasić, kmet iz Gornje Bukovice	31 p	—	—	1 meh.	121
Mijailo Milovanović, zemljod. iz Carine	21 ½ p	—	—	—	69
Srez Rađevskij					
Mićan Ristić, trgovac iz Krupnja	14 p	12 p	20 p	1 duć.	763 ½
Boja Ignjatović, zemljodelac iz Brasine					
Makevija Arsenović, zemljodelac iz Borine	15 p	23 k	11 p	1 ¾ vod.	183
Milisav Vidaković, kmet iz Ravnaje					
Toma Novaković, kmet iz Komirića					
Srez Jadranskij					
Dimitrije Cerovac, kmet iz Kluzaca					
Cveja Dimitrijević, kmet iz Kozjaka					
Raka Baštovanović, trg. iz Donjeg Dobrića					
Stepan Tomić, kmet iz Trbušnice					
Milan Lazarević, kmet iz Donje Badanje					
Jakov Spasojević, zemljod. iz Jarebica					
Iz Okružija Požarevačkog					
Varoš Požarevac					
Petar Protić, trgovac iz Požarevca					
Jovan Spasojević, trgovac iz Požarevca					
Srez Moravskij					
Stoka Stefanović, zemljodelac iz Brešana	37 a	10 k	3 m	½ meh.	498
Stanko Ostojić, trgovac iz Dubravice	40 ½ a	23 k	7 m		659
Dina Nikolić, trgovac iz Žabara	44 ½ a	—	12 m		497
Isak Milošević, zemljodelac iz Žabara	15 ¼ a	8 k	7		251
Stoka Stanković, trgovac iz Kušiljeva	20 a	3 k	16 m	1 meh.	607
Zdravko Ilić, zemljodelac iz Zabrađa	7 ¾ a	6 k	7 m		42
Stojan Nikolić, zemljodelac iz Salakovca					
Janko Ilić, zemljodelac iz Vel. Sela	10 ½ a	2 k	8 m		113
Stojan Jovanović, zemljodelac iz Prugova	13 a	—	9 m		103
Stojan Đokić, zemljodelac iz Dobrnja	17 ¼ a	6 k	8 m		111
Milovan Popović, zemljodelac iz Prnova					
Živko Ilić, zemljodelac iz Rakinca	44 ¾ a	28 k	6 m		542
Srez Mlavskij					
Steva Jevtić, zemljodelac iz Boževca	16 a	11 k	9 m		168
Sima Stojković, zemljodelac iz Kule	18 ½ a	4 k	10 m		106
Jovan Đorđević, zemljodelac iz Rašanca	5 ½ a	3 k	2 m		43
Živan Marković, zemljodelac iz Trnovče					
Miloš Đokić, trgovac iz Tabanovca	32 ½ a	19 k	1 ½ m	1 meh. 2 vod.	405
Marjan Kukić, trgovac iz Zlatova	13 ½ a	15 k	4 m	1 duć. 1 meh.	278
Janko Zarić, trgovac iz Rakovca					
Jova Mateić, zemljodelac iz Melnice	6 ¾ a	18 k	2 m	2 vod.	155
Petar Milić, zemljodelac iz Bistrice					
Petar Milićev, zemljodelac iz Zlatova	7 ½ a	8 k	1 m	vod.	38
Stojadin Nešić, zemljodelac iz Batuše	10 ¾ a	10 k	8 ½ m		145
Srez Ramsko-Pekskij					
Vučko Tomić, trgovac iz Velikog Gradišta					
Milenko Miletić, trgovac iz Velikog Dola					
Vuja Vasić, zemljodelac iz Makaca	10 ¼ a	1 ½ k	4 m		160
Tiomir Gruić, zemljodelac iz Mišljenovca					
Milenko Katić, zemljodelac iz Bara	6 a	2 ½ k	3 m		36
Milovan Nikolić, zemljodelac iz Kasidola	12 ¾ a	2 k	6 m		160
Ivan Vijgić, zemljodelac iz Kostoca					
Mateja Dimitrijević, zemljodelac iz Majranja					
Vuica Raičić, zemljodelac iz srednjeva	13 a	—	2 ½ m		146
Srez Račko-Zviždskij					
Pavle Adamović, zemljodelac iz Duboke					

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Jovan Paskar, zemljodelac iz Neresnice					
Golub Stoićević, zemljodelac iz Kučajne					
Živko Stanojević, zemljodelac iz Vinaca	5 ½ a	1 k	3 m		54
Aleksa Jovanović, zemljodelac iz Požežene	6 a	1 ½ k	4 m		65
Ognjan Miloradović, zemljodelac iz Golubca	10 a	7 k	1 m		101
Miša Miloradović, zemljodelac iz Miljevića					
Srez Omoljskij					
Stanko Pecić, zemljodelac iz Žagubice					
Radul Prvuljović, zemljodelac iz Biliznika					
Ognjan Jovanović, zemljodelac iz Milatovca					
Mata Popović, zemljodelac iz Suvodanja					
Iz Okružija Rudničkog					
Varoš Despotovica					
Vuja Vasić, trgovac iz Despotovice					
Srez Moravskij					
Trifun Novaković, zemljodelac iz Bresnice					
Ivan Alempijević, zemljodelac iz Miločaja	2 ½ p	4p	1 m		71
Miša Mirković, zemljodelac iz Donje Gorevice	15 p	7 p	3 m		246
Lazar Lužanin, kmet iz Miokovca	11 p	1 p	1 p	1 vod. ½ meh.	620
Teofilo Maslać, kmet iz Paprišta					
Nikola Jovanović, zemljodelac iz Prijeljine	4 p	2 p	1 m		48
Đorđe Jelić, zemljodelac iz Brđana					
Srez Crnogorskij					
Gaja Milosavljević, majstor iz Drenove	14 p	13 k			95
Jovan Damjanović, trgovac iz Koštunjića	166 ½ p	33 ½ k	1 m	1 meh. 1 vod.	849
Pavle Milojević, zemljodelac iz Ljutovnice					
Ivan Jovašević, trgovac iz Grabovice					
Sima Vulović, zemljodelac iz Kneževca					
Srez Kačarskij					
Sima Saić, zemljodelac iz Dića	15 a	11 k	3 m		270
Miloje Petrović, trgovac iz Blaznave					
Jovan Pleskonja, zemljodelac iz Živkovca					
Vučić Jovanović, kmet iz Mutnje					
Iz Okružija Smederevskog					
Varoš Smederevo					
Matija Popović, trgovac iz Smedereva					
Srez Podunavskij					
Marko Lukić, trgovac iz Miloševca					
Života Ivković, zemljodelac iz Lipe	15 ½ a	7 ¾ a	2 ½ a		1.383
Janko Sreić, zemljodelac iz Lugavčine	52 ½ a	17 ½ a	1 ¼ a		1.073
Stojko Milovanović, zemljodelac iz Drugovca					
Janko Stokić, zemljodelac iz Lozovika	28 ½ a	6 a	2 ½ a		792
Stevan Veličković, zemljodelac iz Vrbovca	26 ¼ a	3 ½ a	½ a		403
Marko Vučković, zemljodelac iz Vodanja	27 ½ a	13 a	¾ a		541
Srez Jaseničkij					
Lazar Davidović-Džoda, trg. iz Velike Krsne					
Ranko Radojković, zemljodelac iz Selevca	27 ½ a	52 k	4 m		1.108
Milan Marković, kmet iz Azanje					
Petar Banković, trgovac iz Kusadka	31 a	39 k	11m	1 meh.	1.200
Panta Vukosavljević, trgovac iz Cerovca					579
Mateja Milošević, trgovac iz Velike Plane	46 a	131 ½ k	6 ½ m	1 duć. 1 meh.	3.357
Jeremija Tirnanić, zemljodelac iz Krnjeva	33 ½ a	64 k	16 m		1.014
Đorđe Živković, zemljodelac iz Lapova					
Kojadin Trifunović, kmet iz Markovca	11 ½ a	46 k	3 m		786
Miloje Šišković, trgovac iz Palanke					2.016
Iz Okružija Užičkog					
Varoš Užice					
Sima Marić, kmet iz Užica					
Srez Ariljskij					
Nedeljko Joković, kmet iz Milićeva Sela					
Dimitrije Mijailović, kmet iz Preseke					
Miloš Stanković, kmet iz Stupčevića					
Đoka Smiljanić, kmet iz Libiša					
Milovan Isaković, kmet iz Dobrača					
Srez Zlatiborskij					
Uroš Milinković, kmet iz Nikojevića					
Gavrilo Milošević, kmet iz Vrutaka					
Marko Čulić, zemljodelac iz Čajetine	9 p	8 k			60
Toma Vitos, zemljodelac iz Kremana	11 ½ p	15 k			63
Mića Kovačević, zemljodelac iz Dobroselice	8 ½ p	20 k		½ meh.	73

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Srez Moravičkij					
Milun Bojović, trgovac iz Ivanjice					
Gavra Vuković, trgovac iz Ivanjice					
Mijailo Sarić, kmet iz Brusnika					
Jevrem Ocokolja, kmet iz Brezove					
Petar Radoičić, kmet iz Rovina					
Srez Račanskij					
Milić Jelisavčić, zemljodelac iz Zaovine					
Despot Vučićević, kmet iz Strmova					
Nikola Marinković, kmet iz Svojdruge	26 ½ p	20 k			120
Toma Lazarević, zemljodelac iz Draksine					
Petar Kamberović, kmet iz Pilice					
Srez Crnogorskij					
Vasa Krunić, trgovac iz Požege					
Arsenije Raičević, zemljod. iz Družetića					
Jeremija Božić, zemljodelac iz Subela					
Sima Radojević, kmet iz Gojne Gore					
Jeremija Popović, kmet iz Skakavaca					
Miloš Demirović, kmet iz Dražinovića					
Andrija Milošević, kmet iz Makovišta	8 ½ p	9 k		1 vod.	63
Radovan Marić, kmet iz Dobrodola					
Iz Okružija Crnoročkog					
Varoš Zaječar					
Jota Petković, trgovac iz Zaječara					
Srez Vražogrnskij					
Balja Colović, zemljodelac iz Velikog Izvora					
Živan Pavlović, zemljod. iz Vražogrnaca	15 ½ a	2 ½ k	22 ½ m	1 meh. 1 vod.	608
Aleksa Zdravković, trgovac iz Rgotine					
Stanoje Paić, zemljodelac iz Zlota					
Ilija Paunović, zemljodelac iz Metovnice					
Miljko Ninić, zemljodelac iz Zvezdana					
Jon Mijailović, zemljodelac iz Oštrelja	15 ¼ a	17 ¾ a	5 m		176 ½
Paun Adamović, zemljodelac iz Krivelja					
Milojko Ivković, zemljodelac iz Grlišta	7 ¾ a	1 k	4 m		102
Srez Zaječarskij					
Veljko Stojanović, trgovac iz Planinice					
Bosiok Nestorović, kmet iz Podgorca	17 p		3 m		44
Raka Milić, trgovac iz Lenovca					
Golub Conić, zemljodelac iz Jablanice	55 ¼ p		8 m	1 vod.	274
Radivoje Pavlović, kmet iz Boljevca					
Veljko Ranđelović, trgovac iz Lasova					
Stojan Živković, trgovac iz Malog Izvora	35 p		8 m		148
Iz Okružija Čačanskog					
Varoš Karanovac					
Marko Nešković, trgovac iz Karanovca					
Srez Dragačevskij					
Milorad Jovković, zemljodelac iz Zeoka					
Radisav Cebić, zemljodelac iz Dlina					
Stevan Radičević, kmet iz Kaone	6 p	10 k			280
Blagoje Mičović, zemljodelac iz Lise	17 p	12 k			63
Nikola Čendić, zemljodelac iz Guberevaca	19 p	15 k	6 m		280
Vučić Đekić, zemljodelac iz Rtiju					
Srez Karanovačkij					
Nika Milošević, zemljodelac iz Samaila					
Jaćim Stanišić, zemljodelac iz Pekčanice	10 ½ p	14 k		1 meh. 1 vod.	169
Panta Obradović, zemljodelac iz Vrbe					
Pavle Mladenović, zemljodelac iz Ribnice					
Rade Prodanović, kmet iz Vraneša					
Srez Studeničkij					
Sima Čorbić, kmet iz Gradca					
Aleksa Dimitrijević, kmet iz Orlje Glave					
Milutin Seničanin, trgovac iz Ponora					
Srez Trnavskij					
Vule Pantelić, trgovac iz Čačka					
Milisav Voinović, zemljodelac iz Atenice	25 p	20 k		1 meh.	751
Nika Bugarčić, zemljodelac iz Kulinovaca	20 ½ p	12 k			391
Milan Tutunović, zemljodelac iz Rajca					
Iz Okružija Šabačkog					
Varoš Šabac					
Jovan Bogatinčević, trgovac iz Šabca					
Stevan Milićević, trgovac iz Šabca					

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Srez Mačvanskij					
Živan Vuković, trgovac iz Bogatića					
Nika Arnautović, zemljodelac iz Pričinovića					
Jovan Maksić, zemljodelac iz Tabanovića					
Jovan Mioković, zemljodelac iz Crne Bare					
Jovan Gavrić, zemljodelac iz Štitara					
Nikola Đukić, zemljodelac iz Lješnice					
Petar Petrović, zemljodelac iz Glušaca					
Ranko Vićentijević, zemljodelac iz Radenkovića					
Jovan Guconić, zemljodelac iz Badovinaca					
Aleksa Ivanković, kovač iz Klenja					
Marko Milovančević, zemljodel. iz Zasavice					
Boža Makević, zemljodelac iz Drenovca					
Srez Pocerskij					
Ranko Vilotić, zemljodelac iz Boića					
Živko Ranković, zemljod. iz Gor. Vranjske					
Milinko Alimpić, kmet iz Nakučana					
Srez Posavo-Tamnavskij					
Arsen Ninković, trgovac iz Muratovca					
Đorđe Arnautović, kmet iz Vlasanice					
Teodor Jović, kmet iz Vladimiraca					
Milan Lazarević, kmet iz Svileuve					
Radisav Paunović, trgovac iz Koceljeve					
Jevta Živanović, kmet iz Jalovika					
Gača Petković, kmet iz Trbušca					
Iz Okružja Jagodinskog					
Varoš Jagodina					
Stevan Mihajlović, žitelj iz Jagodine					
Mihailo Radenković, trgovac iz Jagodine					
Srez Levačkij					
Gliša Jablanac, zemljodelac iz Riljca					
Lazar Petrović, zemljodelac iz Bunara					
Milosav Vukomanov, kmet iz Donje Sabante					
Mijailo Bradić, trgovac iz Medveđe					
Apostol Jovanović, zemljodel. iz Županjevca					
Gliša Katić, zemljodelac iz Bogdanja					
Aksentije Pavlović, zemljod. iz Vel. Drenove					
Sava Bušetić, zemljodelac iz Rekovca					
Todor Petrović, kmet iz Dragocveta					
Spasoje Tomić, kmet iz Lozovika					
Srez Temnićskij					
Milutin Petrović, kmet iz Varvarina					
Todor Dragičević, kmet iz Jasike					
Gligorije Milenković, kmet iz Šanca					
Živko Marković, kmet iz Bačine					
Miša Anđelković, zemljodelac iz Zologovca					
Ilija Čepurac, trgovac iz Obreži					
Milan Pavlović, zemljodelac iz Donjeg Jovca					
Arsa Voinović, zemljodelac iz Laništa					
Radovan Milosavljević, zemljodel. iz Ribara					
Aleksa Tomić, kmet iz Beočića					
Iz Okružija Ćuprijskog					
Varoš Ćuprija					
Stanoje Pelivanović, trgovac iz Ćuprije					
Varoš Paraćin					
Miljko Bošković, trgovac iz Paraćina					
Varoš Svilajnica					
Stojko Migrić, kmet iz Svilajnice					
Srez Paraćinskij					
Jovan Pavlović, zemljod. iz Gornje Mutnice					
Marko Đorđević, zemljodelac iz Krušara					
Sava Matić, zemljodelac iz Stubice					
Manojlo Radojković, zemljod. iz Drenovca					
Stojan Veljković, kmet iz Plane					
Srez Resavskij					
Miljko Mitrović, zemljodelac iz Jelovca					
Ilija Đorđević, zemljodelac iz Dvorišta					
Radovan Petrović, zemljodelac iz Tropolja					
Zdravko Jevtić, zemljodelac iz Bresja					
Radosav Pavlović, kmet iz Jasenove					
Milenko Golubović, kmet iz Plašnja					

	Niiva, zabran i dr .	Livada	Vinograd. šuma	Dućan, mehana, voden.	Vrednost imanja
Stojan Jovanović, kmet iz Dražmarovca					
Miloš Vesić, kmet iz Gložaba.					
Miloš Jevtić, kmet iz Lukovice					
Radosav Vasiljević, kmet iz Dubnice.					

DAS, MF (Ministarstvo finansija). Popisne knjige. *Srpske novine* 135 — 6. XII 1858. *Zvanične novine* 134—1858. Jevrem Grujić, *Zapisi II,* 52 — 61. *Posle četrdeset godina*. U spomen proslave četrdesetogodišnjice Sv. andreiske velike narodne skupštine. Napisao i sredio Milivoj Malenić.

STAVOVI VELIKIH SILA

Turska

92.

Carigrad, 28. decembra 1858.

Porta Kabuli Efendiji u Beogradu — da se vlast posle ostavke kneza Aleksandra preda kajmakamu.

Traduction d'une dépêche télég.

LE MINISTRE DES AFFAIRES ÉTRANGÈRES À CABOULI EFENDI A BELGRADE.

Constantinople 28. decem. 1858.

Le Conseil des Ministres a été saisi de vos deépêches télég. concernant l'état actuel de la Serbie. La S. Porte dans des sentiments de justice bien connus n'a eu constamment d'autre désir que le bonheur du peuple Serbe; elle prendra en considération avec les mêmes sentiments ses voeux legitimes pourvu qu'il n'outre passe pas les limites de ses droits et devoirs. Comme la Skoupschtina n'a aucune mission de la part du peuple par rapport à la révocation ou à l'éléction du Prince, et attendu que le dernier procédé de cette assemblée est en contravention tant avec les droits de la S. Porte, qui est la Cour souzeraine, qu' avec ceux de la nation Serbe et les privilèges et immunités de l'administration princière, le gouvernement Impl., approuve complètement et sanctionne la manière avec laquelle vous avez considéré le dit procédé comme illégal et déclaré énergiquement et cathégoriquement nul et non avenu tout ce qui a été proclamé.

1. Le Prince de Serbie ayant quitté le Siège de son gouvernement et s'étant retiré au chateau, ni a été jugé opportun que l'administration provisoire du pays soit confiée à un caïmacame et comme Michau en vertu du choix de l'assemblée nationale a déjà rempli les fonctions importantes de la présidence de la dite assemblée, la S. Porte a jugé convenable de le nommer caïmacame pour agir conjoinctement avec les autres membres de l'administration. Dans les cas ou cette mesure ne serait pas jugée conforme aux exigences de la situation, le pouvoir exécutif devra être confié aux membres de l'administration au Sénat qui est le siège légal de la discussion des affaires courantes du pays, ils seront en même temps chargés du maintien de l'ordre.

2. Considérant que la discussion des règlements ne peut être considerée comme légale tant que le pays se trouve sans un gouvernement provisoire, et qu'il n'existe pas de pouvoir exécutif; attendu qu'il est nécessaire que l'assemblée qui sera invitée à élire un Prince en cas d'un changement, soit constituée conformément aux prescriptions des règlements existants, les discussions de l'assemblée actuelle devront être suspendues.

3. Vu que la S. Porte ne pourrait prononcer le changement du Prince qu'à suite de la démission officielle du Prince et que l'on doit alors procéder à l'éléction conformément aux règlements et usages en vigueur; attendu que tout ce qui vient de se passer sur cette contrairement au principe suénoncés se trouve entâcher d'illégalité, — en conséquence la S. Porte attendra la démission du Prince ou bien le recours officiel de la nation pour prononcer le changement du Prince et la question de l'éléction.

Telles sont les décisions du Gmnt Impl. qui ont été revêtues de la sanction de S. M. M. Sultan.

Vous êtes chargés de mander auprès de vous les membres de l'administration et du

Sénat de leur communiquer ce qui précède, et de leur donner copie de la présente dépêche.

AII, 25/310, XXV/11. Public Record Office London, F. O. 78/1371.

93.

Carigrad, b. d.

Sultan Mehmed Hafiz paši u Beogradu — da se pre izbora novog kneza obrazuje kajmakamija od tri lica.

Ti Upravitelju Beogradskij, Mehmed Hafis Paša!

Sadašnji Knjaz Serbije Aleksander dao je ostavku posredstvom Depeše, koju na visoku Portu moju upravio pod 13 skoroštekšeg meseca Aprilija.

U sledstvu podržanija iste Depeše zapovedio sam, da se Knjaz ovaj reši svoga činodejetvovanija; da se stupi k zakonnom i pravilnom izboru jedne osobe za Knjažesko Dostoinstvo u Serbij, da u ovom novom izboru naimenovanje ovog istog Knjaza može mesta imati u slučaju, ako ga volja Narodnja za dostojnog izjavi; da Knjaz Mihail pređašnji Knjaz Serbije, budući nije upravljao ovom zemljom shodno mojoj carskoj volji, nikada nemože izabran; i naposledak, da se stupi k zboru triju kajmakama, koje će Sovjet među Srbskim poglavarima izabrati, i koi će do pomazanija novog Knjaza u delima zemlje kormilo voditi.

Ti, koi si Upravitelj Beogradskij, ti ćeš postarati se, da pošto ovaj moj carskij ferman k tebi prispeo bude, ovo stanje dela rečenom narodu do znanja dostaviš i počem budeš obnarodovao rešenija Knjaza od zvanija, stupiti ćeš po dogovoru sa rečenim Sovetom k izboru gorepomenuti kajmakama.

Ravno ćeš po dogovoru sa kajmakamima i drugim poglavarima Srbskog naroda stupiti i k novom zakonom i pravilnom izboru sootvetstvujući postojećim zakonima, i želji naroda. Sklonost koju bude u obšte narod, ili prema Knjazu Aleksandru, ili prema drugoj osobi pokazao, dostavićeš do znanja amo u Carigrad preko Depeše i običnog prošenija, kao što se je to i dosad pri predhodivšim Knjazevima činilo.

Ja ti preporučujem da bodrstvuješ nad tim da bi gorepomenuti kajjmakami do vremena, dok izbor novog knjaza bude polučio moje Carsko potvrđenje, obrate sve trudove na dobro upravljanje narodni dela i obezbeđenje blagostanja i spokojstva zemlje, što je jedina celj ovog na tebe odpuštenog fermana.

Dakle, počem doznaš moju carsku volju, preduzećeš, silom pridoneti vlasti, i po pređe označenom načinu, obnarodovanje dela, o promeni u Knjažeskom dostoinstvu, pa za tim pristupićeš k ustanovleniju kajmakama

Odma pošto ee stupilo bude, soglasno postojećim zakonima, k novom pravilnom izboru za Knjažesko Dostoinstvo ti ćeš pobrinuti se, da mi ono prašenije pošlješ, koje mi; narod, po radi polučenija moga carskog potvrđenja podneti ima, a od tvoje strane sve ono, što nužno bude soobštiti mi.

Nalažem ti, da bodrstvuješ, da bi gorerečeni kajmakami u soglasiju radili sa Članovima Sovjeta, Nadležateljstvama i poglavarima toga Naroda, trudili o mudrom upravljani dela, i da upotrebe sva sredstva, koja su im u vlasti, k održanju poredka i spokojstva u Srbiji.

Preporučujem ti na konac, da pozorno zabraniš svaki postupak, koi bi protivan bio sovetovanjama, i predpisanijama sodržanim u fermanu istekšem onom prilikom, kad su im uprizreniju vnutrenog Ustrojenija Serbije od mene Uredbe dane.

DAS, Iz Garašaninove zaostavštine.

Austrija

94.

Beograd, 28. jula 1858.

Generalni konzul, Radosavljević, u Beogradu ministru inostranih poslova, grofu Buolu Šauenštajnu (Schauenstein), u Beču — o nezadovoljstvu naroda u Srbiji i akcijama Vučića i Garašanina protiv kneza Aleksandra Karađorđevića.

Es scheint immer bestimmter, daß Vučić— Garašanin durch ihre Agenten dem Volke die Erhebung der Obrenović auf den Fürstenstuhl zugesichert hatten.

Das Volk nach jeder Richtung hin betragen ist im Innern des Landes unzufrieden und dringt auf Volksversammlung, welcher schließlich nicht auszuweichen sein dürfte,

deßhalb haben Vučić—Garašanin den Kreischefs jene Personen bestimmt, deren Wahl zur Volksversammlung durchgesetzt werden soll, Vučić ist sogar selbst in die Gegend von Schabatz und Losniza gereist und haranguirt das Volk.

Garašanin will die Erhebung der Obrenović ohnehin selbst nicht, er trachtet nur nach der Entsetzung des gegenwärtigen Fürsten und nach seiner eigenen Erhebung zur Kaimakamin, wozu er bereits aus Konstantinopel Zusicherung haben soll, wenigstens scheint er sehr sicher vorzuschreiten.

Das Volk aber, bei dem der gegenwärtige Fürst so herabgewürdiget wurde, ist jetzt ganz für die Obrenović's gestimmt, es weiß, daß dieser Nahme Russenthum bedeutet, wofür es immer Neigung hatte, welchem auch Edhem Pascha bestens in die Hände gearbeitet hat.

Geruhen Euere Excellenz den gehorsamsten Ausdruck meiner tiefsten Ehrfurcht gnädigst zu genehmigen.

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. Haus-, Hof- und Staatsarchiv Wien (dalje skraćeno: H H S), Politisches Archiv (dalje skraćeno: P A) XXXVIII, Konsulat Belgrad (dalje skraćeno: K B), Karton (dalje skraćeno: K) 122. N. 40.

95.

Beograd, 4. septembra 1858.

Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da se u agitaciji protiv kneza ističe i list Srpski dnevnik iz Novog Sada; radi obaranja kneza traži se saziv Skupštine.

Über den heutigen Stand der Dinge in Serbien kann ich aus verläßlichsten Quellen gehorsamst berichten, daß mit Obrenović'schem Gelde durch den Senats Präses Vučić eine neue Verschwörung gegen den Fürsten im Innern Serbiens entdeckt wurde und Garasanin über des Fürsten Aufforderung den hiesigen Stadt Prefekten zur Untersuchung dahin entsandte, nach dessen Rückkehr erst Näheres und Bestimmtes in Erfahrung gebracht werden kann. Inzwischen finden nächtliche Zusammenkünfte zwischen Vučić, Garasanin, Hassan Pascha und dem türkischen Polizey Chef statt.

Das Volk, welches außer der übrigen Agitationen auch durch das in Neusatz erscheinende, hierlands sehr verbreitete, vom Obrenović' schem Gelde genährte wenigstens in deren Sinne agitirende Blatt »Srbski Drevnik« zur Abhaltung der Volksversammlung angeeifert wird, erscheint hierwegen immer heftiger und Garasanin erklärt es laut, daß wenn der Fürst nach seiner Rückkehr nicht sofort in die Volks Versammlung einwilliget, er seine Demission geben werde. Man bereitet eine Art Sturmpetition vor, um des Fürsten Schwäche zu benützen und ihm die Genehmigung zur Volks Einberufung abzuzwingen. Es heißt auch, daß man bis auf 4 Offiziere das Militär für sich bereits gewonnen habe.

Die Idee zur Einberufung des Volkes stammt aus dem russischen Generalconsulate, welches erklärte, daß das Volk, das den Fürsten einsetzte, ihn auch abzusetzen habe, weshalb eben Fürst Alexander sich der Versammlung abhold zeigt.

Die Zagenden werden gewonnen, indem man ihnen beizubringen sucht, daß Österreich gegen die bewaffnete Volksversammlung an seiner Grenze Nichts einwendet, indem es auch keine Maßregeln an derselben trifft, daher hiemit indirekt zeige, daß ihm die Erhaltung des Fürsten nunmehr gleichgiltig sey.

Geruhen ...

Original. H H S, P A XXXVIII, K B, K. 122, N. 50.

96.

Beograd, 17. septembra 1858.
Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da su Vučić i Garašanin, u dogovoru sa predstavnicima Turske, izdejstvovali saziv Skupštine sa ciljem da posle svrgavanja kneza obrazuju kajmakamiju.

Wie ich mit meiner telegrafischen Depesche No. 40 angezeigt habe, hat der Senat auf Andringen Wucić und Garasanin's die Einberufung des Volkes definitiv beschlossen und ich erlaube mir die Détails über die diesfälligen Verhandlungen Euerer Excellenz zur Hohen Kenntniß zu bringen.

Daß Ethem Pascha zur Zeit seiner Anwesenheit allhier als kaiserlicher Commissär

die Absicht hatte den Fürsten Alexander zu stürzen und eine Kaimakamin zu gründen, zweifelt hier Niemand, so wie man nach dem Benehmen des hiesigen Festung Gouverneurs Osman Pascha annehmen muß, daß Wucić und Garasanin im Sinne der Hohen Pforte handeln — oder ihn täuschen — da das neue vom Fürsten erzwungene Organisirungs Gesetz, wonach die Fürstliche Gewalt an den Senat übertragen wurde in Konstantinopel vollkommenen Eingang gefunden hat.

Was Ethem Pascha nicht vermochte, übernahm Wucić und Garasanin durch die einzuberufende Volksversamlung auszuführen, daher auch gleich nach der Abreise des Ethem Pascha Alles aufgebothen wurde, um durch einzelne Schreyer, Emissäre und Zeitungsblätter, wobei sich der hier stark verbreitete Neusatzer Srbski Dnevnik besonders hervorthat, die Nothwendigkeit der Volksversamlung darzuthun. Nachdem diese Idee unter dem Volke verbreitet ward, verlangte Garasanin als Minister des Innern von den Kreischefs — die er früher bei ihrer Einberufung nach Belgrad über seine Ansichten informirte, im Präsidial Wege die Auskunft, ob das Volk wirklich die Einberufung einer Volksversammlung wünsche?

Mit Ausnahme eines einzigen Kreischefs, welcher selbständig zu handeln wagte, sprachen sich alle für die Abhaltung der Versammlung aus. Wucić machte Reisen in das Innere und soll im Geheimen einzelnen Vertretern gesagt haben, daß das Volk, falls die Regierung seinen Antrag zur Einberufung des Volkes abweisen sollte, auch ohne Aufforderung in Massen kommen, mit Pistolen sich bewaffnen, Patronen und Reserve Feuersteine mitbringen soll, wobey er sich als Freund der Obrenović erklärt habe, um dadurch auch diese Parthey für sich zu gewinnen. Im Ernste denkt er jedoch nicht an die Obrenović, welche er haßt und fürchtet, sondern an eine Kaimakamie, da er voraussetzt, daß die Hohe Pforte, wenn selbst das Volk die Rückkehr der Obrenović verlangen sollte, dies niemahls bewilligen würde, somit um so sicherer bis zur Entscheidung der Frage die Kaimakamie eintreten müsse. Diese Intriguen Wucić Garasanin's konnten nicht lange verborgen bleiben, weßhalb sich im Senate selbst für die Erhaltung des Fürsten eine Majorität bildete, indem von 17 Senatoren 10 für den Fürsten und 7 für die Gegenparthey offen auftraten und wenngleich die 4 Minister gegen den Fürsten sind, so bliebe doch die Majorität für diesen, da der Senat den Ministern keine Stimme in Beschlüssungen gestattet.

Der Fürst machte selbst eine Reise in das Innere und brachte die Überzeugung mit, daß nur Schreyer, Emissäre und Bankrotteurs die Versammlung wünschen, das wahre Volk aber keinen Grund hiezu finde, zumahl nach dem Ustav auch kein Wirkungskreis für die Volksversammlung festgesetzt erscheint, indem diese nur bei der Wahl des Fürsten einzutreten habe.

Bei seiner Rückkehr aus dem Innern drang Garasanin mit den Kollegen auf die Abhaltung der Versammlung und weil der Fürst nicht beistimmen wollte, drohten sie mit ihrer Demission. Der Fürst konnte dieselbe nicht annehmen, weil sie sodann in den Senat rückkehren und in demselben eine Majorität bilden würden; denn wählt der Fürst die neuen Minister aus seinen Gegnern, um im Senate die Majorität gegen sich zu beseitigen, so würden diese wieder die Abhaltung der Versammlung vortragen und im Nichtzustimmungsfalle auch ihre Demission einreichen, wählt hingegen der Fürst aus seinen Freunden die Minister, so bleiben im Senate für ihn nur 6 und seinen Gegnern 11 Stimmen, welche als Majorität wieder die Volksversammlung votiren würden, die der Fürst nach dem neuen Gesetze annehmen muß. Um somit nicht in diese ungünstige Alternative zu verfallen, mußte er in das Begehren Wucić und Garasanin's willigen und seine Majorität im Senate hinzu bewegen. Durch eine Emission wird nun das Gesetz, wie die Wahl stattzufinden habe, entworfen. Dieselbe besteht aus den 4 Ministern, dem Wucić und noch 4 Senatoren, sie wird berathen, was in der Volksversammlung überhaupt verhandelt werden soll. Nachdem sich nun bei dieser Comission 7 Gegner und 2 Freunde des Fürsten befinden, so läßt sich von ihren Beschlüssen nichts Gutes für Letzteren hoffen.

Übrigens soll dieses Gesetz schon in Voraus abgefaßt sein, man eilt mit der Einberufung derart, um die Versammlung noch in diesem Monathe abhalten zu können.

Bei der großen Aufregung des Volkes insbesondere dem Mangel an Disciplin und Gehorsam der Untergebenen gegen ihre Vorgesetzten, der Energielosigkeit der Letzteren, welche nach Popularität haschend Alles gut heißen, was zügellose Schwindler unternehmen, ist kaum denkbar, daß diese Versammlung ohne nachtheiligen Folgen für Ruhe und Ordnung ablaufen werde, zumahl alle

bisher in Serbien abgehaltenen Volksversammlungen mit Auswei-
sung Höherer — um dadurch einträgliche Stellen zu gewinnen — geendet haben.

Geruhen ....

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. H H S, PA XXXVIII, K B, K. 122, N. 53.

97.

Beograd, 20. septembra 1858.

Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da je predizborna agitacija prožeta napadima protiv kneza.

Wegen der Volksversammlung wird schon nach allen Seiten agitirt, es bilden sich Gruppen, die verdorbene Jugend, die sogenannten Parisler, die banquerotten Kaufleute und die wegen begangener Verbrecher entlassenen Beamten alle wollen die Gelegenheit Etwas zu erhaschen, benützen. Einige wünschen die österreichschen in Serbien angestellten Serben, welche Ihnen an Fähigkeiten überlegen sind, aus dem Lande zu schaffen, um Eingebornen Platz zu machen, man spricht sogar von Vertreibung höherer Geistlichkeit, selbst des Metropoliten, da er ein Jenseitiger ist, um den jungen in Rußland erzogenen Schabatzer Bischof, welcher vollends Russe ist, zum Erzbischof und Metropoliten zu erheben. Wucić und der russische Generalconsul sollen dieser Intrigue nicht fremd sein. Andere wollen den Fürsten absetzen und die ihm verschwägerte Familie Nenadović nebst einigen ihm befeundeten Senatoren aus dem Lande schaffen, sodann die Familie Obrenović zur Regierung rückberufen. — Wieder andere — zu welchen die jetzigen Machthaber gehören — wollen die Kaimakamie einführen indem jeder sich den hiezu Auserwählten dünkt. Nur die Gutgesinnten sind in Angst über Alles, was aus den verworrenen Verhältnissen sich entwickeln soll, sie sind unthätig und wagen nicht Schritte zu machen, welche dem Übel Vorbeugen könnten sondern erwarten Hilfe von Außen.

Eben erfahre ich von einem verläßlichen Vertrauten, daß Garasanin den Kreischefs die Namen derjenigen bezeichnet habe, welche er als Deputirte erwählt zu haben wünscht, deßgleichen sind im Geheimen die Beschwerde Punkte aufgezeichnet worden, welche man der Deputirten in den Mund zu legen beabsichtiget.

Wucić und Garasanin sollen sich nach der im Senate beschlossenen Volkseinberufung im vertrauten Kreise geäußert haben: »Nun müssen wir entweder den Fürsten Alexander stürzen oder Serbien selbst verlassen.«

In dem in Wien in serbischer Sprache erscheinenden »Svetovid« vom 31. Aug./12. Sept. No. 70 erscheinen mehrere Artikel zu Gunsten der Volksversamlung, die Beachtung verdienen, ich lege sie hier in deutscher Übersetzung bei.

Man legt hier überhaupt großen Werth auf Zeitungsartikel, weßhalb die beiden Minister des Innern und der Justiz, Garasanin und Cernobaraz einige ihrer Beamten ausschließlich mit der Verfassung solcher Artikel, in welchen ihre Persönlichkeiten besonders hervorgehoben werden in nachstehenden Zeitungen beschäftigen: »Srbski Drevnik« in Neusatz, »Svetovid« in Wien, Augsburger A. Zeitung die preußische Zeit »Die Kölner Zeitung« »Pesther Lloyd« und im »Ce Nord«.

In der eigenen hiesigen Zeitung »Srbske Novine« sind sie sehr vorsichtig, weßhalb darin selten etwas Politisches vorkömmt, hingegen werden Artikel gegen Österreich in allen Zeitungen aufgesucht und in der Übersetzung abgedrückt. Wucić und Garasanin nicht minder ihre Anhänger sind gegen mich bei allen Gelegenheiten voll Aufmerksamkeit um ihr feindseliges Treiben gegen Österreich zu bemänteln, ich begegne ihnen mit Würde und Energie hin öfters in die größte Verlegenheit versetzend.

Geruhen ....

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. H H S, PA XXXVIII, K B, K. 122, N. 54.

98.

Beograd, 10. novembra 1858.

Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — o ishodu glasanja u Sovjetu, Senatu, prilikom određivanja mesta i datuma održavanja Skupštine.

Im Nachhange zu meiner heutigen telegrafischen Depesche gebe ich mir die Ehre Euerer Excellenz zur hohen Kenntniß zu bringen, daß über Aufforderung des Ministeriums heute in dem Senate eine General Sitzung zur Bestimmung der Zeit und des Ortes für die Volksversammlung abgehalten wurde.

Einstimmig wurde beschlossen, den Zusammentritt der Skupstina am 12. Dezember l. J. als dem Landes-Patron-heiligen Andreas- statt finden zu lassen, nur über den Ort Belgrad oder Kragujevatz waren die Meinungen getheilt und zwar die conservativen und fürstlichen 10, Senatoren stimmten für Kragujevatz, dahingegen die 4, Minister und deren Anhang Wucić mit andern 6, Senatoren also mit einer Stimme-Majorität 11, gegen 10, für Belgrad. Fürst wählte Kragujevatz, was auch der Wunsch des Volkes ist, damit die Skupstina in der Mitte des Landes abgehalten werde, weil er dadurch seinen Gegnern zeigen wollte, daß er das volle Vertrauen in die Loyalität des Volkes setze, der Hauptgrund aber ist es, weil er der Agitationen des französischen und russischen General Consuls, dem Proletariate Belgrads und dem verführerischen Golde des reichen Major Mischa und seiner starken in Belgrad wohnenden Verwandtschaft ausweichen wollte. Seine Gegner sprachen sich wieder für Belgrad aus, weil ihre Elemente in Belgrad concentrirt sind, vorsonderlich Garaschanin, der seine Hauptstütze, den Herrn des Essard, welcher sich nicht scheuet, den Sturz des Fürsten laut, jedoch mit Vorsicht stets zwischen 4, Augen anzurathen — in seiner Nähe wissen wollte, Fürst dürfte schon morgen diesem Senats Beschluße seine Sanction geben, weil er hierum noch heute dringendst vom Senate angegangen würde. —

Gleichlautenden Bericht erstatte ich Seiner Hochgeboren Herrn Grafen von Ludolf.

Geruhen ....

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. H H S, PA XXXVIII, K B, K. 122, N. 67.

99.

Beograd, 14. novembra 1858.

Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — o pokušajima kneza i njegovih savetnika da se osujeti održanje Skupštine u Beogradu

Alle aus dem Innern des Landes nach Belgrad kommenden Gutgesinnten bestätigen, daß im Innnern die democratische Parthei durch Emissäre und Flugschriften stark agitirt um den Umsturz des Bestehenden auf der Skupstina zu bewirken, und da alle diese Agitationen ihren Sitz in Belgrad haben, so wünschen selbe, daß die Skupstina in Kragujevatz und zwar in der Mitte des Volkes, wo sie für die Erhaltung der Ruhe und Ordnung bürgen können, abgehalten werde.

Daß Belgrad der Sitz alles Schlechten ist, unterliegt wohl keinem Zweifel, denn abgesehen davon, daß Wucsics und Garaschanin mit ihrem Anhange hier viele Schlupfwinkel haben um die Deputirten in Geheimen zu bearbeiten und zum Bösen zu verleiten, wird der französische und russische General Consul während der Skupstina in Agitationen nicht Zurückbleiben und vorsonderlich ist der reiche Salzhändler Major Mischa mit seiner ausgebreiteten Verwandtschaft und Schwägerschaft in Belgrad, dann Hunderten der Salzhändler, die von seinem Monopol leben — der gefährlichste.

Ungeachtet dessen glaube ich, daß man nicht wagen würde, unter den Augen des kaiserlichen Commissärs und der drohenden Festungs-Kanonen, die Ruhe und Ordnung zu stören; allein der Fürst ist schwach und furchtsam, und glaubt sicherer zu gehen, wenn er die Skupstina in Kragujevatz abhalten lasse, wodurch wie er sich äußert, das Volk sich überzeugen würde, daß er sein volles Vertrauen, in das Volk setze.

Aus diesem Anlaße zögert der Fürst mit der Sanctionirung des Senatsbeschlußes, daß die Skupstina am 12. Dezember l. J. in Belgrad abgehalten werde, und da für letzteren Ort nur durch eine Stimme die Majorität im Senate erzielt würde; so dürfte der Fürst, diesen Senats Beschluß mit seinen Bemerkungen für die Abhaltung der Skupstina in Kragujevatz, an den Senat zurückweisen. — In diesem Falle dürften die Minister auf ihrer Demission bestehen, welche der Fürst unter so gearteten Verhältnissen annehmen würde, weil der Vorwand ihrer Demission, daß selbe in dem Volke kein Vertrauen haben, dem Fürsten die Simpathien des Volkes zuziehen würde.

Wird die Demission der Minister vom Fürsten angenommen, so dürfte der Fürst, da er im Senate seine Majorität nicht schwächen kann,

noch darf — durch seine dermalige Majorität im Senate zu bewirken trachten, daß das ustavswidrige Gesetz, wornach er die Minister aus dem Gremia des Senats wählen müsse, aufgehoben werde.

Nach der Aufhebung dieses Gesetzes würde der Fürst seine Minister außer dem Senate nehmen, die gegenwärtigen Minister aber bis zur Erledigung der Sitze für dieselben, im Senate in die Disponibilität versetzen; und durch die neuen sein Vertrauen besitzenden Minister und seine dermalige Majorität im Senate die ihm ohnehin bekannten Wünsche des Volkes, die hauptsächlich in einer geregelteren Organisation der Gerichte und Regulirung der Wälder bestehen, auch ohne Zusammenziehung der Skupstina zu erfüllen trachten.

Zeit gewonnen, Alles gewonnen, denn ist einmal der Winter vorüber, und überzeugt sich das Volk, daß die neuen Minister ihren Wünschen während der Wintermonate zuvorgekommen seien, so wird die Skupstina deren Bedürfniß ohnehin nicht aus dem Volke hervorgegangen ist, auch für die Folge überflüssig erscheinen, ausgenommen, daß die Regierung selbst solche seinerzeit zur Erhöhung der Steuern die unumgänglich nothwendig ist — einzuberufen für gut finden würde.

Jedenfalls ist schon jetzt durch die verzögerte Sanction des Fürsten der Einberufungstermin für den 12. Dezember zu kurz, und es hat alle Wahrscheinlichkeit, daß, mag dieses oder jenes geschehen, die Skupstina in diesem Jahre nicht abgehalten werden wird. Geruhen ....

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. H H S, PA XXXVIII, K B, K. 122, N. 68.

100.

Beograd, 6. decembra 1858.

Generalni konzul Radosavljević grofu Buolu — da pobeda Obrenovićevaca ne odgovara planovima Vučića, Garašanina i Miše Anastasijevića.

Nun sind auch aus dem Innern die Wahlen der Deputirten für die Skupschtina allhier bekannt geworden.

Jene, denen die Persönlichkeiten derselben bekannt sind, sagen, daß eine entschiedene Mehrheit zur Parthei der Obrenović gehören, was weder dem Fürsten noch Wucsics und Garaschanin, am allerwenigsten dem reichen Major Mischa angenehm zu sein scheint.

Man ist hier in so einer Spannung über die Folgen der Skupschtina, daß man nun einzusehen scheint, daß es viel gerathener gewesen wäre, wenn die Einberufung der Skupschtina nicht stattgefunden hätte.

Es circuliren die absurdesten Gerüchte, in welcher Art und Weise der Kampf gegen die Regierung eröffnet werden soll, da aber Alle die Obrenovic'sche Parthei fürchten, der die Gegner des Karagyargyevics die Waffen in die Hand gespielt haben, so ist durchaus nicht vorauszusehen, ob irgend Jemand so viel Muth haben wird, dieser erstarkten Parthei entgegen zu treten, zumal schon die Schuljugend laut Stimmen für die Obrenović erhebt, und weder die Stadt-Polizei, noch der Minister des Innern Garaschanin dagegen Maßregeln zu ergreifen wagt, mit einem Worte: Es herrscht in Belgrad ein vollkommen anarchischer Zustand.

Der kaiserliche Commissär Kabuli Efendy, so er sich gegen mich äußerte, hat den besten Willen, um diesem verworrenen Zustande einen guten Ausgang zu geben, allein, ob es ihm gelingen wird, eine günstige Lösung herbeizuführen, ist bei der großen Aufregung, welche die Democraten hervorgeruffen haben — sehr in Frage gestellt.

Fürst gibt am Andreastage, dem Landespatron, den 12. dieses ein großes Diner, wozu er alle Deputirten einzuladen beabsichtiget. Dieses Diner kann gute aber auch schlechte Folgen haben — da Viele die Meinung theilen, daß sich der Kampf schon an diesem Tage, bei dem Genuße der geistigen Getränke — entzünden könnte. —

Des Essards ist sehr thätig und hat tägliche Conferenzen mit Garaschanin, er äußert sich offen, daß der Fürst fallen müße, und daß dies der Wunsch des Kabuli Efendy somit auch der hohen Pforte sei.

Miloschević ist vorsichtig, empfängt aber fleißig Besuche, von allen Partheien und scheint für die Obrenović zu sein. —

Der preusische und englische Consul verhalten sich sehr ruhig. —

Ich bin bestrebt zur Aufrechthaltung der Ruhe und Ordnung das Möglichste beizutragen,

allein nach meiner dermaligen Lage hoffnungslos.

Einen gleichlautenden Bericht erstatte ich an Seine Hochgeboren Herrn Grafen von Ludolf.

Geruhen ....

Radossavlievic, Oberst
Generalkonsul

Original. H H S, P A XXXVIII, K B, K. 122, N. 71.

101.

Beč, 12. decembra 1858.

Političke instrukcije za grofa Đorđija koji u izvanrednoj misiji odlazi u Beograd — da se osujete planovi za obaranje kneza Aleksandra na Skupštini.

Politische Instruction für den in außerordentlicher Mission nach Belgrad abgehenden k. k. Legations-Rath Herrn Grafen Giorgi. de dato Wien, 12. XII. 1858.

Euer Hochgeboren haben durch Einsichtnahme der auf die Angelegenheiten des Fürstenthums Serbien bezüglichen Akten ersehen können, wie sich in Folge der Parteiumtriebe, der denselben von Außen her gewordene Unterstützung, dann auch durch die eigenen Fehler der fürstlichen Regierung die Sachlage in Serbien dermassen verwickelt hat, daß ein Zustand der Krise eingetreten, welcher nun in der für den 12. dieses Monats einberufenen Volksversammlung (Skupschtina) seine Lösung finden soll.

So sehr auch die kaiserliche Regierung diese Wendung beklagen muß, und so sehr auch die Pforte, von den Gefahren die daraus hervorgehen können, durchdrungen, bemüht war der Verwirklichung dieses von der sogenannten nationalen Partei in Serbien ausgedachten Planes entgegenzutreten, so war es doch, bei der Haltung einiger Mächte, welche als Mitunterzeichner des Pariser Vertrages vom 30. März 1856 eine Collektiv-Garantie der serbischen Privilegien übernommen, der suprämen Macht nicht möglich ihren dießfälligen Einwänden den Erfolg zu sichern. Sie mußte demnach mit der Sendung eines außerordentlichen Commissärs sich begnügen, welchem unter dem Vorwande der Schlichtung einiger zwischen ihr und Serbien schwebenden Detail-Angelegenheiten die Aufgabe gestellt wurde, während der Abhaltung der Skupschtina in Belgrad zu verweilen, thunlichst auf Versöhnung der Parteien hinzuwirken und namentlich dem Fürsten Alexander Karageorgewich die etwa benöthigte moralische Unterstützung angedeihen zu lassen.

Das Verhalten welches Euer Hochgeboren dieser unverkennbar den bedauerlicher Verwicklungen bergenden Sachlage gegenüber zu beobachten haben, werden Sie nach folgenden Andeutungen über die Stellung, welche Oesterreich in der serbischen Frage einnimmt, bemessen können.

Der österreichische Kaiserstaat ist vermöge seiner geographischen Lage angewiesen den Zuständen in den Nachbarprovinzen des osmanischen Reiches, schon wegen der Wechselwirkung, welche sie auf die eigenen Länder äußern müssen, eine besondere Aufmerksamkeit zuzuwenden. Hiebei ist die kaiserliche Regierung einzig und allein von dem Wunsche geleitet, die legale Ordnung in diesen Provinzen unter den ihnen gewährleisteten Institutionen aufrecht erhalten und dadurch die Beziehungen der Nachbarschaft und des wechselseitigen Verkehrs vor unliebsamen Störungen gesichert zu sehen. Als wirksamstes Mittel hiezu erschien uns stets die Befestigung des Bandes welches die Fürstenthümer an die suzeraine Macht knüpft, deren Integrität nicht minder als die Privilegien dieser Vasallenländer nunmehr unter die allgemeine europäische Garantie sich gestellt finden.

Euer Hochgeboren haben gegen den Fürsten Alexander und seine Functionäre, gegen die Organe der hohen Pforte wie auch gegen die ausländischen Consular-Vertreter in vorstehendem Sinne sich auszusprechen und auch Ihr ganzes Verhalten zu bethätigen, daß Oesterreich keinerlei besondere Zwecke in Serbien verfolgt und daher auch weit davon entfernt ist, einen überwiegenden Einfluß auf die dortigen Angelegenheiten für sich in Anspruch nehmen zu wollen. Wenn es einerseits wesentlich erscheint in dieser Beziehung Alles zu vermeiden, wodurch sich die Organe anderer Mächte zu einer rivalisirenden Thätigkeit aufgemuntert finden könnten, so wird es andererseits um so nöthiger sein, das Vorgehen dieser Organe mit aufmerksamem Auge zu beobachten, um deren etwa auf Verwirrung der Verhältnisse oder gar auf einen Umsturz

hinzielenden Bestrebungen mit Erfolg entgegenwirken zu können.

Dem Fürsten Alexander wollen Euer Hochgeboren den von ihm angesprochenen Rath stets in wohlwollendem Sinne ertheilen, so lange derselbe auf der Bahn verharrt, welche ihm seine Pflichten gegen die Pforte und die freundnachbarlichen Rücksichten für Oesterreich vorzeichnen. Doch wird bei dem schwankenden Charakter desselben stets einige Vorsicht dießfalls zu beobachten sein.

Wie sich Euer Hochgeboren aus den eingesehenen Correspondenzstücken überzeugen konnten, ist die Meinung, welche die türkischen Minister von der Persönlichkeit dieses Fürsten hegen, keine unbedingt vortheilhafte, und sie scheinen weniger aus Vorliebe für denselben als deßhalb geneigt ihn in Schutz zu nehmen, weil sie keinen Candidaten kennen, den sie mit größerem Vertrauen auf dem serbischen Fürstenstuhle erblicken würden. Nachdem letzteres mit unserer eigenen Anschauung übereinstimmt und wir uns im Allgemeinen der Gesinnungen des gegenwärtigen Fürsten nur zu beloben haben, so wird Euer Hochgeboren hiemit eindringlickst empfohlen mit Hinblick auf die Eventualität, daß von Seite Garaschanin's oder einer anderen Partei beabsichtigt werden könnte durch die Skupschtina einen Wechsel in der Person des Fürsten herbeizuführen, bei dem Pforten-Commissär Kabuli Efendi dem Militär-Statthalter von Belgrad wie auch ein vernehmlich mit denjenigen Ihrer Collegen, bei denen Sie allenfalls günstige Dispositionen finden sollten, thunlichst dahin zu wirken, daß so geartete Bestrebungen, die mit den eingestandenen Zwecken der Einberufung der Skupschtina nichts gemein hätten, rechtzeitig durch zweckentsprechende Vorkehrungen vereitelt würden.

Der französische General-Consul Des Essards ist derjenige unter den fremden Agenten in Belgrad der am werkthätigsten zur Herbeiführung der gegenwärtigen Krisis beigetragen und sich stets offen als Gegner des Fürsten und Parteigänger Garaschanin's gerirt hat. In wie weit er dabei auf die Mitwirkung seines russischen Collegen wird zählen können, wird die nächste Zukunft zeigen; doch scheint ein aufrichtiges Einverständniß zwischen diesen beiden Consuln ebensowenig als zwischen Vuchich und Garaschanin, von dem Ersterer bekanntlich zu Rußland hinneigt, zu bestehen. Das Unterhalten thunlichst befriedigender persönlicher Relationen auch mit jenen Organen fremder Mächten, denen eine divergirende Richtung aufgetragen ist, brauche ich wohl Euer Hochgeboren nicht besonders zu empfehlen.

Wiewohl den ausländischen Consulaten in der Türkei und auch speziell in den Donaufürstenthümern keine diplomatische Wirksamkeit zusteht, so hat die eigenthümliche Lage des osmanischen Reiches es mit sich gebracht, daß dortselbst die Consular-Vertreter einiger Mächte sich zu einer Thätigkeit berufen glaubten, die ihre eigentlichen Befugnisse weit überschreitet. In letzter Zeit hat Großbritannien für angemessen erachtet seinen Consulaten in der Türkei jede Einmischung in die inneren Landes-Angelegenheiten ausdrücklich zu untersagen und auch andere Mächte haben ihre Bereitwilligkeit an den Tag gelegt der obbezeichneten Unzukömmlichkeit ein Ende zu machen.

Derselbe Vorwurf trifft nicht die Consular-Organe der kaiserlichen Regierung, welche daher anläßlich der englischerseits erfolgten Mittheilung der an die betreffenden Consuln ergangenenen Instruction, ihre eigenen Consulate nur auf die früheren Andeutungen zu verweisen brauchte.

Es ist sehr zu wünschen, daß die fremden Consuln in Belgrad sich fernerhin einer Betheiligung an den inneren Angelegenheiten Serbiens enthalten, und darin liege gewiß eines der wirksamsten Mittel die im Lande vorhandenen Aufregung zu beschwichtigen. In wie Ferne die Regierungen und ihre Organe in Serbien dem obberührten Programme getreu bleiben werden, — solches zu beobachten, dürfte die weitere Entwicklung der Vorgänge im Fürstenthume wohl mehr als eine Veranlassung bieten.

Im Ueberigen kann ich Euer Hochgeboren nur empfehlen das kaiserliche Ministerium von allen bemerkenswerthen Vorkommnissen stets unterrichtet zu halten. Ihr Benehmen den obigen Andeutungen genau anpassen, und in zweifelhaften Fällen durch den Telegraphen die hierortigen Weisungen einzuholen, wobei ich die Ueberzeugung hege, daß Sie mit jenem lobenswerthen Eifer für den Allerhöchsten Dienst, wovon Sie bereits vielfache Proben abgelegt, thätigst beflissen sein werden, dem von Seiner Majestät dem Kaiser in Sie gesetzten Vertrauen zu entsprechen und neue Ansprüche auf die Allerhöchste Huld zu erwerben.

(Buol-Schauenstein).

Original. H H S, P A XXXVIII, K B, K. 122.

102.
Beograd, 23. decembra 1858.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da su predstavnici Turske iznenađeni izborom Miloša Obrenovića i čekaju instrukcije za uspostavljanje kajmakamije. Car Franja Josip pretpostavlja Miloša kajmakamiji.

Ich komme eben vom Fürsten von Serbien aus der Festung, wo Cabuli und der Englische Consul sich gleichfalls einfanden. Cabuli theilte mir mit, daß die Volksversammlung den Fürsten abgesetzt, und Milos zum erblichen Fürsten proclamirt hat. Cabuli meint, daß Milos und sein Sohn zu verhindern wären in Belgrad, wenn er dießfalls Instruction von der Pforte erhalte. Erbittet hievon Fürsten Calimaki zu verständigen. Cabuli's Gespräch läßt vermuthen, daß die Pforte durch die Ereigniße überrascht seyn dürfte, und ihr eine zeitliche Caimakamie erwünscht gewesen wäre, beifügend, daß eine neue Volksversammlung sich mit der Wahl eines neuen Fürsten hätte befassen können. Die Volksversammlung hat inzwischen sich für permanent erklärt und ihren Vicepräsidenten mit der Executiv-Gewalt betrauet.—

———

Es ist zu eruiren, ob der Vorgang nach der serbischen Verfassung legal ist, woran ich zweifle. Allein alles ist besser, als die Kaimakamie und Milos viel besser als Garaschanin und Vucic.

Franz Joseph, eh. [eigenhändig]

Telegram. Dešifrovani tekst. H H S, P A XXXVIII, K B, K. 122, N. $\frac{4184}{113}$, N. 16.

103.
Beograd, 23. decembra 1858.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da Sovjet uz pristanak Kabuli efendija priprema hapšenje vođa Obrenovićevaca i rasturanje Skupštine.

Euer Excellenz Telegramm No. 2 erhalten. — Kabuli, welcher in der Festung im Beisein des Pascha's mit Garaschanin, Vucić, Mischa und Cernobay verhandelte, theilt mir mit, daß der Senat die Proklamirung des Milosch zum erblichen Fürsten und die Zuweisung (?) der zeitweiligen Exekutiv-Gewalt Seitens der Volksversammlung nicht unterstütze (?) auf der Abdication des Fürsten fortbestehe. Man beabsichtigte mit Cabuli's Genehmigung heute Nacht die Fahrer der Milosch'schen Parthei zu verhaften und morgen mit Hintansetzung des Fürsten den Senat der Volksversammlung zu substituiren und auf diesem Wege der Anarchie vorzubeugen. Auch hat der englische Consul Cabuli auf die Folgen der beabsichtigten Arrestationen aufmerksam gemacht.

Telegram. Dešifrovani tekst. H H S, P A 16286 XXXVIII, K B, K. 122, N. $\frac{16286}{122}$, N. 17.

104.
Beograd, 24. decembra 1858.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da je situacija vrlo opasna, da bi se izbeglo krvoproliće trupama je izdato naređenje da ne preduzimaju agresivne akcije.

Telegraphische Depesche aufgenommen vom k. k. Telegraphenamte des hohen Ministeriums der auswärtigen Angelegenheiten.

Aufgegeben in Semlin am 24. Decembre 1858 Comte Giorgi à Beigrade

No. 18.

La Position est grave, un conflit imminent, la troupe tient pour le Prince qui est encore à la forteresse malgré l'opinion évident du peuple et du Sénat. Le Prince ne donnera sa démission que sur la décision de la Porte et des puissances garantes. Kabuli Efendi et les consuls réunis à la forteresse ont adressé une lettre colective au Predsavnik pour annoncer que

l'ordre avait été donné aux troupes de ne tenter aucun mouvement agressif et inviter fortement les personnes influentes a maintenir les choses dans le statu quo jusqu'à décision de la Porte et des puissances garantes. Dépéche indentique de tous les consuls à leurs cours et aux embassades à Constantinople.

Belgrade 1 heure après midi 24. Decembre 1858.

Pacholik

Telegram. Dešifrovani tekst. H H S, P A 4213 XXXVIII, K B, K. 122, N. $\frac{4213}{144}$, N. 18.

105.

Beč, 26. decembra 1856.

Centralna vojna kancelarija ministru inostranih poslova u Beču — prilaže tekstove šifrovanih telegrama sa naredbom da trupe krenu u Zemun radi odbrane beogradske turske tvrđave u slučaju potrebe.

Militär Central-Kanzlei
Seiner Majestät des Kaisers.

Präs. 26. XII. 1858

In der Anlage beehre ich mich, E. Exz. eine Abschrift der von mir unter heutigem Tage auf allerhöchsten Befehl an Se. Kais. Hoheit den Herrn Commandanten der 3. t Armee Erzherzog Albrecht und an den Militär § Civil-Gouverneur in Temesvar Herrn F. M. L. Grafen V. Coronini expedierten telegraphischen Chiffre-Depeschen zur gefälligen Kenntnisnahme mitzutheilen.

Wien den 24. Dezember 1858
Grünne

Sr. Exzellenz dem Herrn K K Geheimen Rath, Minister des Äussern etc. etc. Grafen Buol Schauerstein.

Abschrift.

Militär Central-Kanzley Seiner Majestät des Kaisers.
1. Erzherzog Albrecht in Pest.
Telegraphische Depeschen in Chiffren
2. FML Graf Coronini
Exp. Gf V. Grünne m. p.
Wien den 24. Dezember 1858

1.

Euere Kaiserl. Hoheit wollen gleich nach Erhalt dieser Depesche aus Pest eine Brigade von einem Linien Infanterie Regrute zu 3 Bataillons und einem Jägerbataillon nach Semlin abschicken. Dieser Brigade sind gleichzeitig anzuschliessen: 1 Compagnie des 5 t. Pionier Basus, 2 Kompagnien eines der in Ofen befindlichen Genie Basus mit ihrem Materiale, dann eine 12 To ige-batterie mit neuem Material.

Die Linieninfanterie, die Jäger, Pioniere und Genietruppen marschieren zwar mit dem vorgeschriebenen Friedensstande aber möglichst vollzählig. Die Batterie rückt mit voller Munition und kompletter für den Kriegstand bestimmter Bespannung an ihre Bestimmung ab.

Da es sich darum handelt, diese Truppen so rasch als möglich nach Semlin zu bringen, so wollen Euer H. die notwendige Anzahl Schiffe hiezu in Verwendung nehmen. Sollten nicht Schiffe genug herbeigeschafft werden können, oder zeigen sich in der Schiffahrt Anstände, so wäre ein Theil oder die ganze Truppenzahl ohne mindesten Zeitverlust mittelst Eisenbahn in Marsch zu setzen. Ob sie dann in Groß-Kikinda oder erst in Temesvar die Eisenbahn zu verlassen haben, wird von den Anordnungen des FML Grafen v. Coronini mit dem sich euere K. H. über diese Angelegenheit ins engste Einvernehmen setzen wollen, abhängen. Über das Veranlasste ersuche ich im telegr. Wege um Bekanntmachung. FML Coronini erhält unter Einem nachstehende Depesche.

1. 2.

Aus dem Nachstehenden wolle Euere Exzellenz ersehen, was ich auf a. H. Befehl unter Einem an den E. H. Albrecht, mit dem Sie Einvernehmen zu pflegen haben, erlasse

(Depesche pro 1.)

Wegen Unterkunft der nach Semlin bestimmten Truppen ist sogleich Sorge zu tragen. Nach derem Eintreffen wollen Ew. Exzellenz dem türkischen Befehlshaber von Belgrad davon mit dem Zusatze Kenntnis geben, daß der sie befehligende General den Auftrag hat, auf seine Mittheilung, daß er allein mit seinen Kräften die Festung Belgrad nicht halten könne u. daher seine Hilfe ansprechen müsse sofort in die Festung Belgrad einzurücken und mit ihm den Besitz dieser Festung zu garantieren.

Kommt es zu diesem Einrücken, so ist der die K. K. Truppen befehligende General zu instruieren, daß er der türkischen Militärbehörde in Belgrad, was die Sicherung dieser Festung betrifft, die eifrigste Unterstützung zu leisten, sich aber auch hierauf zu beschränken habe. Eine Einmischung in die politischen Ereignisse und Verhandlungen ist ihm auf das Strengste zu untersagen.

Wegen anstandsloser und raschen Überschiffung der Truppen im rechten Momente werden Sie das nöthige vorkehren.

Graf Grünne

Wien, den 24. Dezember 1858.

Der H. Pl. Adjutant theilt mit die Abschrift der im telegraphischen Wege an Erzherzog Albrecht und an FMLt. Graf Coronini ergangenen Weisung, betreffend die Absendung einer Brigade zum Schutze der Festung Belgrad.

Original. HHS, BW. Berichte und Weisungen, Serbien; ispisi u Arhivu Srpske akademije nauka i umetnosti.

106.

Beograd, 29. decembra 1858.

Grof Đorđi grofu Buolu — o svojoj misiji u Beogradu i o držanju pojedinih konzula za vreme proteklih događaja.

Konsulat Belgrad.

Bericht Nr. 74.

Belgrade le 29 Décembre 1858.

N. Comte Giorgi à Son Excellence Monsieur le Comte de Buol-Schauenstein,

Vienne,

Monsieur le Comte

Lorsque Votre Excellence daigna me donner à vive voix ses derniers ordres je ne me doutais guères que le lendemain de mon arrivée à Belgrade une révolution éclaterait en Serbie. Elle rend ma tâche encore plus difficile — plus que jamais la haute et bienveillante protection de Votre Excellence, dont j'ai déjà reçu des témoignages précieuses, me devient nécessaires. C'est en comptant surtout sur Votre indulgence Monsieur le Comte que je puiserai des forces pour remplir mes devoirs envers mon Empereur et Maître.

Mes dépêches télégraphiques ont mis Votre Excellence au fait de déplorables événements dont je viens d'être témoin. L'imprévoyance du Prince Kara Georgevich et l'action de Monsieur des Essards ainsi que l'ambition des Chefs de partis y ont beaucoup contribué si toutefois ils n'ont pas provoqué cette catastrophe.

Etant arrivé le 21. d.c. j'ai sollicité et obtenu le 22 une audience près du Prince Alexandre et bien que je n'eusse que quelque moments d'entretien avec Son Altesse — attendu que Mr. de Radossavlievi ć m'accompagnait en interlocuteur — je me suis fait un devoir de L'engager à cherher l'appui principal chez Son Suzerain tout en l'assurant du vif intérêt que Sa Majesté l'Empereur notre Auguste Maître daigne prendre à Son sort. L'invitation que le Prince fit le même jour aux consuls étrangers prouverait cependant que mes collègues et surtout Mr. des Essards n'auraient point envisagé du même point de vue la situation.

Dans cet état des choses tout ce que me restait à faire fût de transmettre l'énoncé du Prince à Votre Excellence tout en déclarant en cette occasion que je n'étais point autorisé d'adresser à Son Altesse (à l'instar de Mr. le Consul Général de France) des questinos entièrement étrangères à l'objet de la coférence.

Mr. des Essards ayant cru en sa qualité de doyen du corps consulaire que la gravité des circonstances l'autorisait le 24 d.c. de convoquer le corps consulaire chez lui, je lui ai répondu que Cabuli Effendi m'avait adressé une invitation identique et que je préferai pour ne pas manquer mes collègues de me rendre à la citadelle où Mr. des Essards et les autres consuls me rejoignirent. Après quelques préambules où Mr. des Essards s'efforça a contester au représentant de la Porte la faculté de convoquer les consuls et après que la question ait été vidée dans un sens opposé à l'opinion du préopinant à la suite de quelques observations faites par le Consul d'Angleterre ainsi que par moi, la note dont j'ai l'honneur de soumettre ci-joint une copie fut adressée sur la demande explicite de Cabuli Effendi d'un commun accord à Mr. Magazinovich. Mais je ne suis pas assez présomptueux pour croire qu'a elle seule elle ait empêché un conflit et l'effusion de sang car heureusement une heure avant Ohman Pacha avait obtenu du Prince l'ordre aux troupes de ne point procéder agressivement. Quelques moments après Mr. Garasanin nous apporta le message qu'un Gouvernement provisoire composé de personnes déjà connues à Votre Excellence accepterait la tâche de maintenir l'ordre à condition toutefois que le corps consulaire y consentit, tout en

ajoutant qu'un conflit et une effusion de sang étaient imminents. Nous lui répondimes à l'exception de Mr. des Essards, qui me faisait l'effet d'être dans cette complication la cheville ouvrière, que nous n'avions aucun mandat éventuel y relatif et point d'ordre de nous immiscer sous aucun prétexte dans les affaires du pays.

Le 25 d.c. Mr. Magazinović m'adressa une dépêche circulaire que je m'empresse de joindre également en copie à ce très respectueux rapport, portant que la Skupčina avait proclamé la déchéance du Prince, la restauration de Milosch Obrenovich et la création du gouvernement provisoire. Le même jour au soir je reçus une invitation de Mr. Des Essards de me rendre ainsi que mes collègues chez lui, pour aviser au salut de la famille du Prince. Sans obtempérer à cette demande je me rendis dans la citadelle chez Cabuli Effendi où le Consul d'Angleterre m'avait précédé et c'est dans la voiture du représentant de la Porte que j'ai passé à la résidence princière pour assister au délogement de membres de la famille Karageorgević. Le Consul de Russie offrit son bras et sa voiture à la Princesse, l'un et l'autre furent acceptés au grand regret du Consul général de France, et Son Altesse s'établit dans la maison de sa fille Madame Nicolajević où nous tous eûmes succesivement l'honneur de Lui présenter nos hommage. Depuis ce jour la tranquillité ne fut point troublée.

On prétend que tout le pays est pour les Obrenović qui sont censés représenter l'idée nationale sous les auspices de la Russie. Cependant une large part des suffrages que les Obrenović ont obtenu doit être atribuée à l'argent qu'ils ont répandu avec profusion dans le pays ainsi qu'aux tonneaux de vin et de bière distribuès à Belgrade.

Le Président de la Skupcina Mischa Anastasiević l'homme à la foi le plus riche et le plus vaniteux de la Serbie dépend dès qu'il s'agit d'affaires soit politiques soit administratives de son parent Garašanin, homme d'esprit mais doué d'une ambition sans bornes et à ce qu'on dit, représentant de l'idée Serbo-Slave unitaire dans le Trapèze Illyrien.

Veuillez, je Vous en prie, agrés Mr. le Comte l'hommage de mon respect.

N. Giorgi, m.p.

Postscriptum:

Les conspirateurs contre la vie du Prince Alexandre exilés à Rustschuk viennent d'être amnéstiés par la Skupcina.

Original. H H S, PA XXXVIII, K B, K. 122, N. 74.

107.

Beograd, 5. januara 1859.

Austrijski predstavnik u Beogradu ministru inostranih poslova u Beču — rad Skupštine smatra opasnim za poredak, ukazuje na potrebu što bržeg povratka kneza Miloša.

En me référant à mes dépêches télégraphiques j'ose avoir l'honneur de porter à la connaissance de Votre Excellence que le Prince Alexandre, lequel avait repoussé jusqu'au 2 d.c toutes les ouvertures relatives à son abdication, ne s'y est décidé que lorsque sur l'nvitation de Cabuli Effendi ja lui ai représenté qu'il n'y avait qu'a opter entre la destitution et l'abdication. Le terrain se trouve en conséquence de cet acte déblayé de ce coté et la Porte délivrée d'un Prince, qui pouvait bien lui donner des embarras mais qui n'avait ni l'intention ni les moyens de lui inspirer des appréhensions sérieuses.

Cabuli Effendi n'ayant pas été a même de remplir lès instruction (sic) de la Porte aux quelles Votre Excellence avait donné son approbation a proposé d'autres expédients dont l'exécution rencontre également des difficultés. Il vient de substituer à ses derniers le projet mentionné dans ma dépêche télégraphique du 4 d. c. N. 31, c'est dire: que le senat choisisse un gouvernement provisoire soit parmi ses propres membres, soit en dehors de ce collège. J'estime que même dans le cas le plus heureux cette Kaima Kame aurait de nombreuses inconvénients. En attendant la Skupstina avance avec précipitation dans ses travaux législatifs qui tenderaient a peu près à transformer la Serbie dans une république, en établissant que la Skupcina devrait se réunir annuellement et concentrer dans son sein l'exercice du pouvoir tant legislatif qu'exécutif. Dans ces état des choses qui est plein de dangers il est de tout urgence que la sublime Porte arrive à une décision. Si elle devait agréer Milosh comme prince à vie, peut être proviendrait elle à écarter

au moins en partie les dangers que son élection présentait de prince abovo en le gagnant à la cause de son futur Suzerain. Il s'agira surtout de la prévenir contre des intrigues qui se cacheront derrière son nom et lesquels auront entr'autres pour but d'obtenir son concours dans l'éventualité d'un soulevement des provinces Slaves de la Turquie qu' on dit arrêté pour le printemps prochaine. Si cependant la Porte bien que les suffrages du Sénat non moins que ceux de la Skupčina soient désormais acquis à Milosh, ne dut point acquiescer à son élection il faudrait qu'elle avisat à temps aux moyens de la combattre tout en admettant d'avance qu'une nouvelle élection pourrait avoir le même résultat ou bien pir encore. Je me permets d'observer à Votre Excellence que la nrompte arrivée d'un prince serbe pourrait mettre des bornes au débordement anarchique de la Skupčina. Quant à la question de l'hérédité j'ose ajouter que d'après l'opinion de Cabuli Effendi la Porte n'y pourra jamais consentir, mais à mon avis il serait peut-être utile de la réserver aux délibérations futures de la Porte a l'effet de gagner par cet appât Milosh.

Bien d'autre questions restent encore à régler si toutefois on désir de prévenir pour l'avenir des orages semblables en Serbie. L'ustav et surtout l'Ustrojenje, lequel est en contradiction avec la loi fondamentale sur plusieurs points ont besoin d'une revision et régularisation, lesquelles, bien qu'avec concours des commissaires Serbes, ne sauraient avoir lieu qu'à Constantinopole loin des passions et des intrigues locales. Plus il faudrait aviser aux moyens d'empêcher les réunions périodiques de la Skupčina et en tout cas la reduire aux proportions modestes d'un pays dont le nombre d'habitant atteint à peine Un million.

Original. H H S, B W.

108.

Beč, 7. Januara 1859.

Ministar inostranih poslova diplomatskom predstavniku Austrije u Beogradu — izražava zadovoljstvo zbog mirnog razvoja događaja.

„Wien, 7 Jan. 1859

Mit Bericht № 74 vom 29 d. M. haben Ew. die ernsten Ereignisse anher angezeigt, welche unmittelbar nach Ihrer Ankunft in Belgrad stattfanden und eine Umwälzung der serbischen Verwaltungs-Verhältnisse zur Folge hatten. Die späteren Vorgänge sind uns aus Ihrem bis zum 5. d. reichenden telegraphischen Berichten bekannt.

Ich war bereits bedacht Ew. auf telegraphischem Wege anzudeuten, in welcher Weise die kais. Regierung die in Rede stehenden Ereignisse beurtheilt so wie auch in Bezug auf Ihr Verhalten Sie mit den nötig befundenen Anleitungen zu versehen. So sehr wir auch die gewaltsam herbeigeführte Entfernung des Fürsten, Alexander Karageorgevich von der Regierung in Serbien beklagen mußten, so konnten wir uns die Schwierigkeit seines Verbleibens nicht verhehlen welches sicher unseren Wünschen am entsprechendsten gewesen wäre und vermochten es nur gutheißen dass derselbe sich bestimmt gefunden habe seine Resignation auf den Fürstenstuhl zu unterzeichnen. Was die Wiederberufung des Fürsten Milosch Obrenowitsch anbetrifft, so haben wir unsere Vorstellungen mit jenen anderer Cabinete bei der Pforte vereinigt und den Widerwillen der letzteren gegen die stattgefundene Wahl zu beseitigen und es ist Grund zur Annahme vorhanden dass sich die Souveräne Macht geneigt zeigen werden den Wünschen der serbischen Nation, wenn dieselben auf legalem Wege ihr kundgegeben werden, ihre Genehmigung angedeihen zu lassen.

Das freundschaftliche Anerbieten welches der kais. Hof für die während der bestandenen Aufregung in Belgrad ins Auge gefaßten Eventualität eines Angriffes der serbischen Insurgenten auf die Festung Belgrad zu machen sich bewogen fand und welches von letzteren dankbar entgegengenommen wurde, hat seitens der Mitunterzeichner des Vertrages vom 30 März 1856 eine verschiedenartige Auslegung erfahren. Namentlich hat das französische Cabinet darin eine Verletzung des Art. 29 besagten Vertrages erblicken zu sollen geglaubt und hat sich an die dazwischenkunft der h. preussischen Regierung gewendet und die Zurücknahme der dem kais. Commandirenden in Semlin ertheilten eventuellen Ermächtigung zu bewirken, ein Ansinnen auf welches selbstverständlich das Kais. Cabinet nicht in der Lage war einzugehen.

In welchem Sinne wir auf die Seitherigen Eröffnungen des franz. Cabinetes über den Gegenstand erwidern zu sollen erachteten,

werden Ew. aus der abschriftlich beigeschlossenen Depesche an den kais. Botschafter in Paris vom 6. d. entnehmen. Der bloß zu ihrer persönlichen Kenntnis bestimmte Inhalt dieses Aktenstückes wird Ew. sogleich andeuten wie Sie sich selbst vorkommendenfalls über den fraglichen Punkt auszusprechen hätten und wird dieselben überdies die Wichtigkeit ermessen lassen, allem demjenigen was mit Souverenitäts u. Garnisonsrechte der Pforte in den drei Festungen Belgrad, Semendria und Schabatz in Zusammenhang steht, Ihre verdoppelte Aufmerksamkeit zuzuwenden und die kais. Regierung von Ihrer einschlägigen Beobachtung stets genau unterrichtet zu halten.«

Original. H H S, BW.

109.
Beograd, 20. januara 1859.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da se Miloš što pre vrati u Srbiju i dobije podršku Austrije i Turske radi sprečavanja „revolucionarne drame“.

Belgrad 20. Jan. 1859

Garašanin, welcher die Fürstenwürde seit lange angestrebt und auf den Schutz Frankreichs bauend, vor wenigen Wochen noch sich seinem Ziele nahe glaubte, hat nunmehr, da seit Sanctionierung der Wahl Miloš seine Stellung unhaltbar geworden, seine Entlassung eingegeben. Selbe wurde heute angenommen und Stewča hat den Senator Leščanin mit der Leitung des Ministeriums des Inneren vorläufig betraut.

Die Skupčina hat sich heute mit dem Antrage der Abschaffung der Cenzur und der Erhebung der Presfreyheit zum Skupčina Gesetz befasst.

Ferner hat selbe die Reproduction der Akten, worin am 24 Dezember v. Js. der Senat die Restauration des Fürsten Karageorgević beschlossen, verlangt.

Aus diesen beiden Vorgängen werden Euere Excellenz zu entnehmen belieben, daß wenn Fürst Miloš nicht bald selbst die Zügel der Regierung übernimmt, das Streben der National-Versammlung dahin ginge, aus der Abdication des Fürsten Karageorgević blos den ersten Akt des revolutionären Dramas in Serbien zu machen.

Leider soll die Donau bie Orsova gefroren sein, wodurch Fürst Miloš gezwungen sein dürfte, die Reise zu Lande zu machen, was eine sein, wodurch Fürst Miloš gezwungen sein dürfziehen dürfte. Soll er sodann seine Aufgabe erfüllen und die — vorzüglich in den Köpfen der sogenannten Parisler spukenden anarchischen Ideen in ihre Schranken zurückweisen, so ist ihm die Unterstützung der Pforte und Euerer Excellenz unumgänglich nothwendig. Erstere hat Cabuli Effendy mir heute zugesagt und letztere kann ihm von Seite des erleuchteten Staatsmannes, welcher in Europa das conservative Prinzip vertritt, nicht fehlen.

Genehmigen etc.

Eben erhalte ich von Baron Eder ein Telegram, dem zu Folge Fürst Miloš dennoch sich Morgen nach Giurgevo begeben soll um sich daselbst nach Belgrad einzuschiffen.

Belgrad, Mitternacht von 20—21 Jänner ut intus

Original. H H S, BW.

110.
Beograd, 24. januara 1859.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — traži intervenciju Austrije i Turske u korist progonjenih sovjetnika i mitropolita.

Berichte aus Serbien
Belgrad, 24. Janner 1859.

Euerer Excellenz verehrter Weisung vom 10. 1. M’ts. worin Hochdieselben mir bekannt zu geben geruhten, daß die Hohe Pforte dem kais. Kabinnets für das Anerbiethen einer Hilfe Leistung an Osman Pascha gedankt habe, ist mir am 22 zugekommen und ich bitte für gedachte Mittheilung den Ausdruck meines ehrfurchtsvollen Dankes entgegen zu nehmen.

Mein in dem gehorsamsten Berichte vom 20. 1. m. No 5 angedeuteten Befürchtungen über den Stand der Donau haben sich nicht bestätigt und Fürst Miloš befindet sich seit gestern auf serbischem Boden, wohin ihn der Dampfer Széchenji von Giurgevo geführt hat. Indessen wird der Fürst leider vom Landungs Puncte

Kladova bis nach Belgrad — wo für hierländige Verhältnisse großartige Vorbereitungen zu seinem Empfange getroffen werden — elf volle Tage brauchen!

Stewča besitzt nicht jene Fähigkeiten welche die gegenwärtige Lage erheischt und die Skupština geht unaufhaltsam auf dem bereits betretenen anarchischem Wege vor. Heute hat sie 4 Individuen als den Major Zach, Militär-Akademie Direktor, H. A. Nicolić, Unterstaatssekräter im Ministerium des Kultus und H. Knežević, Obersten Gerichts Rath angeblich wegen Österreich freundlicher Gesinnung abgezetzt.

Ferner verlangt die National Versammlung, dass die Senatoren ihre Entlassung eingeben, um selbe durch Männer, welche sich an der letzten Revolution im Sinne der Skupština betheiligt, zu ersetzen. Desselbe Ansinnen wurde an den Metropoliten Peter Jovanović gestellt. Dieser ist seit geraumerer Zeit der Bewegungsparthei und den »Philorussen« wegen seiner bewährten Toleranz — den Katholiken gegenüber — anstössig. Der Mitropolit hat an den Fürsten telegrafirt und gebeten bis zu seiner Ankunft in dieser Beziehung keine Veränderung zu treffen und man ist auf des Letzteren Antwort sehr gespannt, da solche für die von ihm einzuschlagende Richtung entscheidend sein dürfte.

Auf Cabuli Effendiš Verlangen mache ich mir es zur Pflicht an Euer Excellenz unmittelbar im telegrafischen Wege die Bitte zu richten, sich bei der h. Pforte dahin verwenden zu wollen, dass selbe an Miloš sofort den Befehl erlasse, sowohl in Beziehung auf die Senatoren als auch auf den Metropoliten keine Veränderung vorzunehmen und seine Reise nach Möglichkeit zu beschleunigen.

Der Pforten Kommissär, dessen Gesundheit sich glücklicherweise gebessert, hat seine Privat Wohnung außerhalb der Festung bezogen. Genehmigen etc.

M. Giorgi

Original. HHS, BW.

111.

Beograd, 11. februara 1859.

Grof Đorđi ministru inostranih poslova u Beču — da je Kabul Efendi, izaslanik Porte, dao do znanja Milošu da velike sile očekuju od njega da uspostavi red u zemlji, da je Miloš izjavio da će Skupštinu raspustiti 31. januara i ubuduće je držati samo pod vedrim nebom.

Berichte aus Serbien
631/142
Telegrafischer Bericht
Graf Giorgii Belgrad 11. Februar 1859.
Chiffre No 46.

Nach vorgestriger feierlicher Lesung des Fürst Milosch Berat wurde in der Skupschtina der Antrag gemacht, welcher sich auf die Erblichkeit bezieht und die Suverain Rechte der Pforte gefährdet; weshalb Cabul gestern sich zum Fürsten Milosch begab, und ihm mit ebensoviel Nachdruck als Mäßigung vorstellte, daß die Pforte und die Großmächte von ihm die Herstellung der Ruhe erwarten, und ihm für jede Ausschreitung verantwortlich machen dürften. Der Fürst gab ihm die beruhigende Versicherung und Versprechen die Skupschtina bis 13 Februar aufzulösen und sie nicht anders als auf dem freien Felde in Jahr und Tag zu berufen.

Euer Excellenz Weisung vom 7 und jener des H. Intermentins vom 2ten habe ich gestern mich entledigt. Der Fürst danke Seiner Ma-

jestät und Euer Excellenz für den wohlmeindenden Rath, bittet aber nur ihm Zeit zu gönnen damit er allmälig die Ordnung herstelle.

Den Auftrag wegen der Beamten Österreichischen Ursprungs muß ich bis zum günstigeren Augenblicke verschieben... Der Fürst erholt sich sichtbar und sein Geist hat noch die Alte Frische.

Original. HHS, BW. Prvi prepisi austrijskih dokumenata su u Arhivu SANU: Ispisi iz bečkih arhiva, br. 7140. S obzirom da su teško čitljivi i nisu kolacionirani mi smo se koristili originalima.

Engleska

112.

Pera-Carigrad — London, 24. do 28. decembra 1858.

Iz prepiske diplomatskog predstavnika Engleske u Turskoj i ministra inostranih poslova u Londonu u vezi sa obaranjem starog i izborom novog kneza.

Pera December 24, 1858. 6, 30 p. m.

Sir Henry Bulwer to Lord Malmesbury, Foreign Office, London
State of Servia critical, present prince likely to be deposed by assembly if not so already. Miloss the favorite candidate. I have told Dalyell not to compromise our opinion but mine is that it will be better for the Porte to accept with a good grace any general wish of the country as to a Prince whoever he may be reserving the question of Hereditary right —

(Public Record Office, London, F. O. 78/1371)

* * *

Foreign Office
December 29. 1858,

N. 457
Sir,

I sent to your Excellency on the 27th instant the following telegram in cypher

»Her Majesty's Government are under the impresion that if popular feeling is decidedly in favour of Prince Milosch the Porte should accept him reserving question of Hereditary right.«

I am, with great truth and respect Sir, Your Excellency's most obedient humble servant

Malmesbury

His Excellency
The Right Hon[ble]
Sir Henry Bulwer

(Public Record Office, London, F. O. 195/575).

* * *

Decypher

Sir H. Bulwer, Constantinople
26 Dec. 7 pm
27 9.35 am
If the Porte can resist the Milosch family it is by the present reigning family. All other combinations seem to me more intrigues. Milosch would soon lose his popularity if accepted; but his family may become a National Watchword for Independence if he is refused. This Government however seems disposed to deposition of Prince Alexander and refusal of Milosch and establishment of a kaimakamia and appeal to the guaranteeing Powers: Thus losing it's ... by referring everything to Foreign interference which if hostile defeats it's immediate effect and if friendly will destroy it's Sovereign Independence and individual prestige.

(Public Record Office, London, F. O. 78/1371).

* * *

27th December 1858

Given in at Constantinople at ten fifty five
Received in London at nine forty eight
Sent out for delivery at 10 — 3 a. m.
From Sir Henry Bulwer
To Lord Malmesbury
Foreign Office, London

Constantinople December 26, 6 p. m. — Prince Alexander deposed by the assembly — Milosch proclaimed; Prince Alexander retired to Fortress Consuls and Portes commissioner with him. Troops stand by him. My opinion leans to one of two courses; Supporting Prince Alexander who has a party and is in power or consenting to his deposition and adopting with a good grace the popular candidate, a Middle course would be not deposing the Prince but ordering him to Summon an assembly according to Ancient forms. The present not being such an assembly as has ever deposed a Prince and in the meantime seeing what should be done as Milosch —

M. A. Coomber

(Public Record Office, London, F. O. 78/1371).

* * *

Constantinople, December 28[th] 1858

My Lord,

I have had the honour of forwarding to Your Lordship this day the following telegram;

»Porte remaining undecided affairs in Servia progressed. Troops gone over to popular

party. Milosch proclaimed and invited to come to Belgrade.

Finally, this Government send a conciliatory dispatch, stating its sole wish is the content and well-being of Servian people, but that

matters must proceed legally — the senate demanding the dismissal of present Prince, an assembly with a proper Mandate for that purpose electing a new one and submitting him to the Porte for investiture. A provisional Government to be named in the meantime«.

I have the honour to be, with the greatest respect. My Lord, Your Lordship's, Most obedient, humble Servant

Henry Bulwer

(Public Record Office, London, F. O. 78/1371).

* * *

Constantinople, December 28. 1858

N. 466.

My Lord,

I have had the honour to forward to Your Lordship this day the following cyphered telegram:

»The real question at issue is Milosch. He is a Russian partizan and the Porte has plausible grounds for excluding his family. Where popular feeling is strong but variable it may be safer to wait it's change than to oppose it. This must depend on the strength of Milosch party.

All that I want is that the Porte should not hastily pledge itself to a course it may not ultimately be able to sustain.«

I have the honour to be, with the greatest respect. My Lord, Your Lordship's, Most obedient humble servant

Henry Bulwer

(Public Record Office, London, F. O. 78/1371).

Francuska

113.

Beograd, 31. jula 1858.

Zamenik francuskog konzula Dozon ministru inostranih poslova u Parizu — narod traži da se sazove Skupština, nezadovoljstvo naroda je izazvano i ekonomskim nevoljama.

Votre Excellence connait de longue date la situation de ce pays; elle ne s'est nullement améliorée, et les Ministres ont récement agité entr'eux la question de leur démission. Imposés au Prince, ils sont en quelque sorte placés vis à vis de lui dans un rôle de commandement, et Son Altesse affecte de Son côté un rôle d'obéissance passive, sans perdre une occasion de protester contre la prétendue annulation de Son autorité, et en opposant sur tous les points une sourde résistance, une force d'inertie, qu'il faut vaincre à tout instant. Ce que cette lutte a de fâcheux, combien elle entrave la marche régulière et active du Gouvernement, combien à la longue elle devient intolérable pour les deux parties, il n'est pas besoin de le dire.

J'ai cependant engagé les Ministres à la continuer, et avec toute la modération possible. Mais là même est un autre écueil; les hommes au pouvoir sont accusés par leur parti de mollesse, de manque d' énergie, et je suis assailli de récriminations contre M. Garachanine, dont la popularité va se perdant, parce que, connaissant mieux les difficultés, il se refuse aux résolutions extrêmes.

Sa retraite n'eut pas tardé à ramener le pays au point où il était avant la venue d'Ethem-pacha. Il l'a compris, et s'est décidé à garder le lourd fardeau qui pèse sur lui. Sa persévérance, je dois le dire, est fondée en grande partie sur les espérances qu'on n'a pas encore perdues, d'une intervention de l'Europe dans les affaires de ce pays: après les deux principautés du bas Danube, après le Monténégro, la Serbie aura sans doute son tour, et les puissances reprenant la tâche commencée dans l'un des protocole du traité de Paris, voudront s'occuper de son organisation.

Je ne puis en effet partager l'avis de M. le Consul général d'Autriche, qui me disait récemment que la mission du Commissaire extraordinaire de la S. Porte avait rempli l'engagement moral pris alors en *constatant* les *abus*, et selon lui, en y remédiant.

Le mécontentement qui règne dans la principauté, l'inquiétude qui la travaille, ont pris dans ces derniers temps une forme nouvelle, et se traduisent par le désir général d'une *Skoupchtina*, ou assemblée de la nation: les Kmétes, ou chefs des villages viennent constamment apporter à Belgrade l'expression du voeu impérieux des populations à cet égard. Ces assemblées, Votre Excellence le sait, se

tenaient sous la domination turque et les Obrenovic; la dernière a eu lieu en 1848, sous le Prince Alexandre, qui s'est depuis refusé constamment à une nouvelle convocation.

On met en avant aujourd'hui comme motifs principaux d'une telle réunion, le besoin pour la nation de faire connaître ses voeux et ses griefs touchant certains objets, notamment l'administration de la justice, et les vexations de l'abus de pouvoir dont beaucoup d'employés se rendent coupables dans l'exercice de leurs fonctions.

L'émotion qui règne ne tient pas d'ailleurs uniquement j'en suis convaincu, à des raisons politiques: des causes économiques y semblent mélées profondément. Depuis plusieurs mois, le journal de Belgrade retentit de plaintes sur la situation des paysans, qu'il représente comme succombant sous le poids de leurs dettes, et de dénonciations contre la rapacité des usuriers. J'ai lu avec attention ces articles, je me suis enquis des gens les mieux informés, qui m'ont confirmé des faits qui y sont allégués.

Le taux de l'argent restreint par une loi, vaine comme partout ailleurs, à 12%, n'a pas de limite dans la réalité; on paye par exemple »pour un dinar (58 piastres) 5 piastres et quelque fois plus d'interêt mensuel (Serbske noviné) No du 3/15 juillet 1858« et je pourrais citer tel sénateur qui a prêté 300 ducats contre remise d'une obligation double.

Les principaux usuriers en effet, et ce n'est pas la circonstance la moins déplorable, se trouvent parmi les fonctionnaires, les natchalniks et capitaines de districts surtout, qui joignent cette coupable industrie à leur emploi. On assure que les deux tiers de la population rurale, encore maitresse du sol, est obérée au point de pouvoir être expropriée sur le champ, si les créanciers réclamaient leur remboursement intégral; et d'ici à un nombre d'années peu considérable, il faut prévoir un changement radical dans les relations de la propriété et par conséquent dans l'état social du pays. On conçoit qu'une pareille situation, bien qu'elle ne soit pas encore sentie dans toute son étendue, engendre déjà un malaise qui réagit au point de vue politique.

Quoiqu'il en soit, une question préalable se présentes. La S. Porte et même les puissances garantes mettraient-elles quelques entraves à la tenue de cette assemblée? Je crois déjà savoir que le Gouvernement Ottoman n'y serait point favorable, et j'ai, moi-même, exprimé quelques doutes dans ce sens, malgré le droit absolu que l'on revendique, en me fondant surtout sur les graves perturbations qui agitent la Turquis.

Ce n'est pas seulement que je voie dans une *Skoupchtina* une cause de troubles ou de désordres en supposant toutefois quelle eut un but nettement déterminé. Peut-être au contraire, aurait-elle des avantages en donnant plus de force à l'un des principaux partis qui sont en présence.

Mais le but réel en est de parvenir au renversement du Prince Alexandre et à l'installation d'un gouvernement provisoire qui procéderait à une nouvelle élection. Si cette épreuve devait avoir un résultat satisfaisant, il n'y a pas de doute qu'elle ne fut, pour lui, le seul moyen de tirer la Serbie de l'état de dépérissement où elle se trouve. Mais si l'accord pour la destruction est complète, la division, en ce qui concerne le choix d'un autre chef, est profonde.

Le Prince Michel Obrenovic aurait de grandes chances; il parait cependant certain que sa candidature échouerait si elle était combattue par M. M. Voutchitch et Garachanine qui, du reste, sont très décidés à le faire, le premier par haine personelle, le second par crainte-des prédilections russes de ce prétendant. On va plus loin; on affirme que toute personne proposée et soutenue par ces deux hommes quelle qu'elle fùt d'ailleurs réussirait. Mais, en posant ainsi les termes, on ne voit encore absolument personne à proposer, aucun candidat qui pût raisonnablement être revêtu de la dignité princière.

Quant à M. Garachanine, en effet, le plus, le seul digne, l'opposition décidée de M. Voutchitch et, j'ai regret de le dire, les jalousies que sa supériorité excite, seraient, dans une telle éventualité, des obstacles difficiles à vaincre.

Je viens d'exposer fidèlement la situation à Votre Excellence. J'ai tant entendu parler de révolution sans jamais rien voir qui ressemblât à une émeute; même dans les cas qui semblaient le plus naturellement l'appeler, lors de la venue d'Ethem pacha par exemple, que je suis devenu fort sceptique à cet endroit et je ne cache mon incrédulité à personne. Toutefois, l'interdiction d'une Skoupchtina d'une part, l'oubli de l'Europe de l'autre, en donnant carrière libre au Prince pourraient avoir des résultats d'autant plus graves que la patience a été plus grande et plus longue.

Les Ministres n'ont encore rien décidé quant à la tenue d'une assemblée; M.

Garachanine, bien que pressé par tous et que les préfets lui signalent, à peu près unanimement, la mesure comme nécessaire, hésite par des raisons de politique extérieure, — il tient à tous le même langage et attend la fin des conférences de Paris.

Comme c'est là un voeu général, une sorte d'idée fixe et qui reparait dans toutes les conversations, j'aurai l'honneur de prier Votre Excellence de vouloir bien me donner des instructions au sujet de l'accueil probable que rencontrerait chez les Puissances le jet d'assemblée.

M. Tzouchic, chef à la Chancellerie du Prince vient d'être choisi par Son Altesse en qualité de commissire de la Serbie près de la commission des riverains du Danube à Vienne. Sa nomination est, en ce moment, soumise à l'approbation du Sultan. Quoiqu'il ne fut pas à la rigueur impossible d'en faire une meilleure, ce choix révèle suffisamment un des plus grands maux dont souffre la principauté, le manque d'hommes d'un talent même ordinaire et en état d'administrer les affaires.).

Veuillez agréer ....

(signé Dozon)

Prepis. AII, Zbirka ispisa Grgura Jakšića, br. 57/160. Original u Arhivu Ministarstva inostranih poslova Francuske (Archives du Ministére des Affaires étrangéres Correspendence diplomatique. Turquie — Belgrade. Dalje skraćeno: AMAE, T—B)

114.

Terapia, 22. septembra 1858.

Francuska ambasada u Turskoj ministru inostranih poslova o mogućim naslednicima kneza Aleksandra.

Les dépêches que Votre Excellence doit avoir reçues de Belgrade l'auront éclairée sur la situation menaçante de la Servie. Le télégraphe a annoncé à Sir H. Bulwer que le Sénat s'était prononcé à l'unanimité pour la convocation d'une *Skoupchtina* ou assemblée nationale. Il est vraisemblable que cette assemblée prononcera la dechéance du Prince Alexandre. La Porte, à l'heure qu'il est, ne sait encore à quel parti s'arrêter. Son opposition à la tenue de la Skoupchtina serait peut être légale, puisque le règlement organique de 1838 n'a pas consacré cet ancien usage; d'un autre côté, la nation pourrait faire, au moyen d'une révolution ou d'un coup de main, ce qui lui serait interdit d'obtenir suivant des formes auxquelles elle a eu recours précisément pour remplacer la famille Obrénovitch par le fils de Karageorgevitch. Le caractère de ce Prince est jugé à Constantinople, et il ne s'agit que de l'éloigner d'un rang dont il a surabondamment prouvé qu'il n'était pas digne, je crois que personne ici, sauf l'Internonciature d'Autriche ne songerait à le défendre. Mais la Porte redoute les souvenirs que le nom de Miloch a laissés dans la masse du peuple Serbe; elle ne veut ni de lui, ni des siens. M. Garachanine lui plairait de préférence à tout autre; ce personnage, malheureusement, est antipathique au plus haut point à Vienne et on ne l'aime pas à St-Pétersbourg. On n'oserait ici le produire et le patroner, afin d'éviter l'élection soit du Prince Michel Obrénovitch, soit du président actuel du Sénat, M. Voutchich, que si l'on y était encouragé par la France et l'Angleterre. Ces perplexités, selon toute apparence, laisseront aux événements le temps d'éclater et j'ai invité M. des Essards à se borner à ges surveiller sans se compromettre. La question à résoudre, dans l'hypothèse où les faits accomplis ne gagneraient pas de vitesse les résolutions des Cabinets, est celle de savoir ce qui vaudrait le mieux ou de fermer les yeux sur la prétention plus ou moins légitime des Serbes à proclamer, sans désordre matériel la déchéance du Prince Alexandre, ou de constater les abus de l'administration actuelle, à l'aide d'une entente entre les Représentants des Puissances garantes et les Ministres du Sultan Ce serait l'exécution de l'engagement consigné dans le protocole No XIV des actes du Congrès de Paris? L'un ou l' autre système a des inconvénients sérieux; le second, en effet, exige une entente générale qui ne serait nullement facile à réaliser et le premier offre des risques, mais qui seraient peut-être conjurés si la France et l'Angleterre, quitte à mécontenter l'Autriche et à ne pas être agréables à la Russie, se mettaient d'accord pour décider confidentiellement la Porte à adopter la candidature de M. Garachanine. J'ai cru pénétrer que cette solution aurait les préférences de Sir H. Bulwer qui a envoyé à Belgrade un attaché de Son Ambassade pour être particulièrement renseigné sur toutes choses. Il m'a dit qu'il allait signifier à Lord Malmesbury la situation de la Serbie et lui demander les ordres du Gouvernement de Sa Majesté Britannique.

Prepis. AII 57/181. Original AMAE, T—B, H. 75.

115.

Beograd, 4. novembra 1858.

Francuski konzul ministru inostranih poslova u Parizu — o misiji Portinog izvanrednog izaslanika i pokušaju kneza Aleksandra da pomoću Porte osujeti održanje Skupštine.

Depuis la dépêche que j'ai eu l'honneur d'adresser à Votre excellence, sous le timbre de la Direction Politique (No 10), l'attention publique a été complétement absorbée par les nouvelles relatives à l'envoi d'un Commissaire extraordinaire de la Porte en Servie. Les dépêches télégraphiques adressées ici de Constantinople à cette occasion, loin de nous éclairer, ont fini par donner à la décision du Grand Vizir tous les caractères d'une nigme indéchiffrable.

Tantôt on nous dit que l'état général des provinces slaves de l'empire Ottoman, qui entourent la Servie, nécessite cette mesure, tantôt on déclare qu'il s'agit du réglement de la question des forteresses; tantôt enfin on invoque un prétexte nouveau, sans faire attention que ces variations incessantes, au lieu de cacher le but de l'envoi d'un Commissaire, le rendent plus évident.

Aucun des motifs allégués jusqu'ici ne me semble pouvoir soutenir une discussion. Si l'état de la Bosnie et de la Bulgarie inquiète la Porte, qu'elle envoie un Commissaire dans ces provinces; rien de mieux. Mais en Servie, à quoi bon?

La question des forteresses motive la décision de la Porte: mais qu'est-ce-que c'est que la question des forteresses? J'avoue que pour moi, je ne la connais pas. Je sais bien qu'il y a à régler la situation respectives des Serbes et des Turcs en Servie. Mais c'est là une affaire sérieuse, délicate, et je crois qu'on ne pourrait pas choisir un temps plus inopportun pour lui donner une solution. Cette question est de nature à exciter tous les ressentiments nationaux, à soulever les difficultés les plus graves, et je ne vois pas quel intérêt la Porte pourrait avoir à se créer à côté de la Bosnie et de la Bulgarie des embarras nouveaux et plus grands.

Ainsi donc les motifs allégués ne sont pas ceux qui ont déterminé la Porte à en envoyer un Commissaire en Servie. Mais alors quelle est la mission de ce fonctionnaire? Ici, malgré toutes les dénégations de Constantinople, on dit qu'il vient se mêler des affaires intérieures de la Principauté, et on se demande ce que signifie le traité de Paris.

Le Consulat d'Autriche et le Prince; en dehors de ses Ministres et de son Gouvernement, savent parfaitement le but véritable de la mission de Cabouli-effendi. C'est ma conviction, et la conduite de Son Altesse le prouve surabondamment.

La loi de Skoupchtina a été présentée au Sénat qui, après y avoir fait quelques modifications, l'a votée. Il y a de cela trois semaines et le Prince, malgré les instances de ses Ministres s'était refusé à lui donner sa sanction. Le Ministre alors lui a remis sa démission et après quelques jours de tiraillements Son Altesse a fini par céder. Mais le Ministre qui s'épuise dans cette lutte de tous les jours, qui sent son autorité affaiblie et la confiance de la nation ébranlée, maintient sa démission, que le Prince refuse d'accepter.

Il est facile de comprendre tout ce que cette situation a de dangereux. Le Prince n'osant pas se prononcer ouvertement contre la Skoupchtina, emploie tous les moyens pour la retarder. L'un de ces jours derniers, il a dit au Pacha: »Vous connaissez mon dévouement au Sultan. Eh! bien, je vais vous en donner une preuve nouvelle. La Porte a bien fait de s'opposer à la Skoupchtina: c'était son droit. J'ai voulu la soutenir, mes Ministres m'en ont empêché. Mais il faut qu'elle insiste et qu'elle montre aux Serbes que, quand elle veut une chose, elle sait se faire obéir. Mes Ministres sont mes ennemis, ils veulent proposer à la Skoupchtina l'expulsion des Turcs, et les Consuls de France et de Russie les soutiennent dans cette pensée«.

Le Pacha qui sait parfaitement à quoi s'en tenir sur tout cela, a dit au Prince: »M'autorisez-vous à faire part de cet entretien au Grand Vizir?« »Oui, certainement, a répondu Son Altesse; mais ne dites pas que c'est moi qui vous ai appris tout cela. Le Grand Vizir en parlerait aux ambassadeurs à Constantinople: ceux-ci écriraient à leurs agents ici et il en résulterait de grands ennuis pour moi«.

Cette conversation, dont je puis garantir les termes mêmes à Votre Excellence, montre une fois de plus ce que c'est que le Prince Alexandre.

Il reste à fixer maintenant le lieu et l'époque du rassemblement de la Skoupchtina. Chacun de ces points sera pour le Prince l'occasion d'une discussion qui lui fera gagner

du temps, et la mauvaise saison arrivant, la Skoupchtina n'aura pas lieu.

Veuillez agréer ...

Bernard des Essards

Prepis, AII, 57/203. Original, AMAE, T—B, N. 12.

116.

Beograd, 22. novembra 1858.

Francuski konzul u Beogradu, Bernar Dezesar (Bernard des Essards) ministru inostranih poslova u Parizu — o knezu Aleksandru i njegovim glavnim protivnicima.

Les événements sont venus confirmer les prévisions que j'ai eu l'honneur d'adresser à Votre Excellence, sous le timbre de la Direction Politique, N. 14. — Comme je le pensais, le Prince s'est refusé à signer la loi votée par le Sénat et aux termes de laquelle la Skoupchtina devait se réunir à Belgrade. Son Altesse a déclaré péremptoirement qu' Elle ne donnerait pas Sa sanction à cette décision et qu'Elle ne consentirait jamais à ce que l'assemblée nationale se tînt ailleurs qu'à Kragouiévatz.

Personne ici n'a été fort ému de cette résolution. On connait trop le Prince pour avoir conçu le moindre doute sur l'issue de ce nouveau conflit. En effet, après dix jours de tiraillements, et pendant lesquels le Prince a agi exactement comme un enfant maussade et mal élevé envers son Mentor, il s'est enfin décidé à signer la loi votée par le Sénat.

J'ai eu l'occasion de dire à Votre Excellence commbien cette conduite déconsidère le Prince; mais cette fois, il est impossible d'aller plus loin. Tout le monde aurait compris que Son Altesse redoutant les conséquences de la Skoupchtina, s'opposât ouvertement, légalement à sa convocation. Ses ministres, en lui offrant à maintes reprises leur démission, lui ont donné ainsi l'occasion de constituer une nouvelle administration, dont les vues auraient été plus conformes aux siennes, et qui aurait avec lui lutté contre l'idée de la Skoupchtina.

Au lieu de cela, le Prince a agi comme Votre Excellence le sait. Après avoir eu quelque sorte à tâche de montrer et son mauvais vouloir et son impuissance il se trouve maintenant en face de l'assemblée nationale.

Que va-t-il arriver? La Skoupchtina, agissant en dehors de son mandat légal et se faisant l'interprète de la volonté du peuple Serbe, proclamera-t-elle la déchéance du Prince?

Il semble qu'en présence de la désaffection, du mépris que la nation toute entière témoigna pour son chef, cette question soit résolue d'avance. — Et cependant il n'en est point ainsi.

Trois partis sont en présence: le parti du Prince, qui se compose exclusivement des membres de sa famille et des parents de la Princesse; le parti des Obrénovitch, qui compte de nombreuses sympathies dans le peuple; — le parti national, composé des hommes les plus influents, par leur position et leur capacité, et qui repousse à la fois et le Prince Alexandre et la famille Obrénovitch.

Si les chefs de ce parti étaient aussi bien d'accord pour édifier que pour renverser, il n'y aurait plus été question, et depuis longtemps le Prince Alexandre aurait été expulsé de la Servie.

Mais il n'en est point ainsi. — Les deux hommes les plus considérables de ce parti sont M. M. Voutchitch et Garachanine. Le premier a une influence incontestable sur le peuple des campagnes: — les second, connu aussi et apprécié par les paysans, dirige les hommes intelligents du parti national.

M. Voutchitch ne veut ni du Prince Alexandre, ni des Obrénovitch, ni de M. Garachanine, et il déclare qu'à ces exceptions près, peu lui importe qui sera nommé Prince. On suppose qu'en agissant ainsi, il a quelques idées personnelles. Cette candidature n'aura aucune chance de succès. M. Voutchitch est trés êgé, infirme, et ses exploits de Haiedouk et de Pandour lui ont valu une certaine renommée dans le peuple, celui-ci n'ignore pas les violences de sa vie publique et privée, et son influence s'évanouirait au moment où il voudrait la faire servir au succès de sa cause personnelle.

M. Garachanine ne veut ni du Prince Alexandre, ni des Obrénovitch, ni de M. Voutchitch. — A l'égard de ce dernier, il pense que si au nom du progrès, on renversait le Prince Alexandre, ce serait une dérision que de le remplacer par un paysan qui ne sait ni lire ni écrire, et dont le code se compose d'une corde, d'un yatagan et d'une roue.

En faisant ainsi ces exclusions, M. Garachanine a-t-il une pensée personnelle? Je le crois, et en effet il me semblerait difficille qu'il en fût autrement. Sa position est tellement au-dessus des autres, son honorabilité, sa capacité,

son patriotisme éclairé ressortent si lumineusement au milieu des ombres qui l'entourent, qu'il a dû en être frappé lui-même.

Cependant, j'ai la conviction que, le cas échéant, M. Garachanine n'hésiterait pas à faire abnégation complète de sa personnalité, pour éviter des embarras à son pays et appuyer un candidat qui lui semblerait réunir les conditions désirables.

Tel est le spectacle que présente en ce moment la Servie. Que résultera-t-il de cet état de choses? J'avoue que bien que familiarisé par un long séjour avec les hommes et les choses de ce pays, j'ai pu dans quelques circonstances indiquer assez justement l'avenir, aujourd'hui les événements me semblent tellement livrés au caprice du hasard, que je n'ose me prononcer.

Au milieu de ces tiraillements, je garde l'attitude la plus réservée, laissant à chacun la responsabilité de ses résolutions, et évitant soigneusement d'en assumer sur moi la moindre part.

M. de Radosavlievitch ne saurait en dire autant. Sa présence continuelle chez le Prince est une cause d'incessante irritation pour les Serbes; chaque jour, matin et soir, il y fait des séances de plusieurs heures, pendant lesquelles les Ministres, les Sénateures, attendent qu'il lui plaise de laisser le Prince s'occuper avec eux des affaires de leur pays.

M. Milochevitch, lui, ne cache pas ses sympathies pour le Prince Michel Obrenovitch, et il fait, en sa faveur une propagande ardente. Je serais heureux d'apprendre qu'il agit ainsi en conformité des instructions de son Gouvernement.

M. Dalvell, après avoir voulu trouver dans la Servie une contrefaçon de la Moldavie et de la Valachie, en est arrivé maintenant à chercher l'explication des événements de chaque jour dans la comparaison avec ce qui a lieu en Angleterre. Il explique les votes du Sénat par ceux du parlement, il comprend l'allure des partis en Servie en se rappelant leurs manoeuvres dans le Royaume-Uni; enfin il connaît à fond le Prince, M. M. Voutchitch et Garachanine, parce qu'il se souvient de Lord Palmerston, d'O'Connel et de M. d'Disraéli.

Je ne sais pas si ce qu'il écrit est plus clair que ce qu'il dit- je l'espère toutefois, car je doute qu'il puisse être compris de qui que ce soit, en écrivant comme il parle.

L'Autriche a fait grand bruit de ses défenses d'exportation d'armes en Servie, — et en a fait usage pour montrer à la Porte tout son intérêt pour elle.

Depuis huit mois, il est entré en Servie par l'Autriche, avec l'autorisation formelle du Cabinet de Vienne, — neuf mille deux cent cinquante carabines, Minié, da la fabrique de Liège. Les dernières mesures prises par l'Autriche arrêtent seulement l'expédition de 750 carabines, qui restaient pour compléter la fourniture de dix mille faite en Belgique, il y a quinze mois.

Cabouli-effendi est attendu demain à Belgrade. On a été fort surpris d'apprendre qu'il l'était arrêté à Routchouk, où se trouvent internés les Senateurs libérés par l'intervention de la Porte. On se perd en conjectures sur ce séjour auprès d'eux.

Veuilles agréer ...

Bernard des Essards

Prepis, AII, Original, AMAE, T—B, 57/210. N. 15.

117.

Beograd, 1. decembra 1858.

Francuski konzul ministru inostranih poslova u Parizu — traži instrukcije pošto su na izborima pobedili kneževi protivnici.

D'après les élections connues, la position du Prince Alexandre semble perdue. La conduite du Consul Russe fait penser que son Gouvernement veut le retour des Obrenovitch et leur parti devient prépondérant. On m'interroge à cet égard. En cas de déchéance du Prince Alexandre, faudrait-il conseiller un gouvernement provisoire ou une élection immédiate? M. Radosavliévitch est rappelé.

Telegram. Prepis. A II, 57/212. Ispisi Grgura Jakšića Original. AMIPF, Serbie.

118.

Pariz, 4. decembra 1858.

Francuskom konzulu u Beogradu — da se ne meša u događaje.

Abstenez-vous et ne donnez aucun conseil.

Telegram. Prepis, AII, 57/213. Original, AMAE, T—B.

119.

Beograd, 5. decembra 1858

Francuski konzul u Beogradu, Bernar Dezesar (Bernard des Essards), ministru inostranih poslova u Parizu — izražava bojaznost da će Skupština posle svrgnuća kneza Aleksandra Karađorđevića izabrati kneza Miloša Obrenovića.

Déchiffrement Belgrade le 5. décembre 1858

La dépêche télégraphique que j'ai eu l'honneur d'adresser à Votre Excellence, avait pour but de l'informer de la situation des affaires et, en même temps, de lui exposer, en deux mots, les points les plus vifs de la question Serbe.

J'ai toujours présentes à la pensée les instructions que Votre Excellence et Monsieur L'Ambassadeur de Sa Majesté, à Constantinople, avez bien voulu me donner, et je puis lui renouveler l'assurance que je n'ai cessé de m'y conformer rigoureusement.

Aussi, dans une situation normale, régulière, n'aurais — je pas eu besoin de directions nouvelles, mais dans les circonstances actuelles, et lorsque j'ai pensé qu'il y avait un danger qu'on pouvait, sinon éviter au moins ajourner, j'ai désiré connaitre les intentions de Votre Excellence.

Rien n'est changé dans la position du Prince Alexandre; elle est considérée par tout le monde comme désespérée. Sans partager tout à fait cet avis, je ne me dissimule pas cependant que, dans ce moment, toutes les chances sont contre lui. Adaptant l'opinion générale, je suppose un instant qu'il soit renversé, qu'arrivera-t-il alors?

La plupart des députés connus jusqu'ici appartiennent au parti Obrenovitch; cette opinion se trouvant en majorité dans l'assemblée, il se pourrait qu'aussitôt après avoir proclamé la déchéance du Prince Alexandre, elle élût le Prince Michel.

Or, et sans vouloir pénétrer la pensée des puissances garantes il est positif que la Porte n'acceptera pas cette nomination et refusera l'investiture. Il en résultera donc des complications qui peuvent prendre un caractère sérieux. C,est pour les éviter qe j'avais adressé à Votre Excellence la question à laquelle elle a bien voulu répondre par le télégraphe.

Si Votre Excellence avait jugé que, en cas d'une élection possible des Obrenovitch, j'eusse à émettre une opinion ou à donner un conseil, on aurait pu, en faisant entrevoir les difficultés provenant de la Porte et de l'Angleterre qui ne cachent pas leur opinion, faire surseoir à l'élection et constituer un gouvernement provisoire dont l'administration aurait donné le temps de s'entendre sur les candidats à la Principauté.

Dans ma pensée ce conseil n'aurait été donné qu'au cas d'absolue nécessité et en lui otant tout caractère officiel.

Votre Excellence en décide autrement, je me conformerai à ses ordres.

J'ai appelé aussi son attention sur l'attitude du Consul de Russie et j'ai indiqué les craintes qu'elle faisait naitre. On se dit que pour agir avec la persévérance et la tenacité que tout le monde remarque, il faut qu'il y soit autorisé par son Gouvernement. En effet, loin de déguiser ses sympathies pour le Prince Michel, il les proclame et cherche à gagner à sa cause, jusqu' à ses adversaires les plus rédoutables.

Mr. d'Alyel au contraire soutient vivement le Prince Alexandre et déclare que son Gouvernement, d'accord avec la Porte, s'oppose absolument au retour des Princes éxilés.

L'Agent anglais a trop peu d'influence personnelle dans le pays qu'il ne connait pas et qu'il ne connaitra pas, pour que ses déclarations aient une grande importance. On vient donc à moi: Votre Excellence comprendra combien ma position est dificile. Mon abstention, est exploitée selon les passions des uns et des autres et sans profit, je le crains, pour la cause de l'ordre et de la tranquilité publique.

Cabouli-effendi est jusqu'ici très réservé et ne sort pas de son rôle d'observateur. Je crois qu'il fera bien de garder cette attitude et que plus la Porte fera connaitre ses désirs, plus il y a de chance qu'on les satisfasse. C'est pour cela encore que je pensais qu'un mot dit à propos aurait pu lui venir en aide plus efficacement que s'il avait été prononcé par son Commissaire.

Veuillez agréer...

Berrnnard des Essards

Original. Archives du Ministère des Affaires etrangères. Correspondence diplomatique. Turquie — Belgrade. № 17 vol. 219—221, Dépeches politiques de Belgrade, V. 10. (Skraćenica: AMAE, T). Prepisi dokumenata iz Arhiva Ministarstva inostranih poslova Francuske nalaze se u Arhivi Istorijskog instituta u Beogradu (skraćenica: AII) u zbirci ispisa Grgura Jakšića.

120.

Petrograd, 11. decembra 1858.

Francuski otpravnik poslova u Petrogradu — da je ruska vlada kao i francuska protiv Portine intervencije.

Ministère des Affaires Etrangéres
Reçu le 11 D^{bre}
à 5h 10s.
Déchiffrement
Dépêche télegraphique
Pétersbourg le II décembre 1858. 2h 50s
Le Chargé d'Affaires de France, etc...

Le Gouvernement Russe repousse, comme l'a fait le Gouvernement de l'Empereur, la proposition anglaise qui a trait à la convention des Principautés. Les motifs, sur lesquels Votre Excellence a basé son opinion, paraissent sans réplique au Prince Gortchakoff.

Le Prince Gortschakoff a donné l'ordre au consul russe à Belgrade de protester, s' il y a lieu, dans le cas d'une ingérence du Commissaire ottoman à propos de la Skoupchtina; il désirerait bien vivement que le Consul de France reçût les mêmes instructions et m'a chargé de le demander à Votre Excellence.

Original, AMAE, T—B, k № 17, str. 222. Prepis, AII, br. 57/215.

121.

Pera, 29. decembra 1858.

Francuski otpravnik poslova u Turskoj konzulu Dezesaru — da je Porta odustala od mera protiv novog kneza i privremene vlade.

Annexe à la dépêche Politique N^{o} 102, Péra le 29 décembre 1858 à M. des Essards, Consul général de France à Belgrade

Monsieur,

J'ai reçu les dépêches que vous m'avez fait l'honneur de m'écrire jusqu'au 15 décembre inclusivement. Vos trois messages télégraphiques du 22 et du 24 me sont également parvenus.

La première émotion, causée aux Ministres du Sultan par la nouvelle des événements de Belgrade avait donné lieu à quelques projets inconsidérés dont la réflexion et les représentations de mes collègues ainsi que les miennes n'ont pas tardé à leur montrer le danger. Mieux inspirée, la Porte a renoncé à toute exclusion de personne, comme aussi à toute injonction relative à la formation du Gouvernement provisoire. Elle tient à ménager le sentiment national des Serbes, tout en maintenant sa position et ses droits de Puissance Suzeraine, qu'on n'est d'ailleurs nullement disposé à méconnaitre à Belgrade, si je suis bien informé.

Partant de cette pensée, elle ne saurait, non plus que son Commissaire, reconnaître aucune valeur légale aux acclamations de la Skoupchtina, qui restent néanmoins comme un indice important du voeu populaire, mais qui ne sauraient suffire pour déposer un Prince ni pour en consacrer un autre. Elle fait appel aux formes régulières établies par l'usage et par des actes écrits, pour la déposition et pour l'élection des Princes de Servie, et attend pour prononcer la vacance de la dignité princière soit la démission volontaire d'Alexandre Georgewitch, soit la proposition de déposition régulièrement adressée par le Sénat à la Puissance Suzeraine.

Quant à la formation du Gouvernement provisoire qui doit administrer le pays pendant l'interrègne, la Porte croit pouvoir proposer le Président de l'Assemblée Nationale, mais elle ne tient pas à l'adoption de cette proposition, et si l'on juge préférable à Belgrade de s'en tenir au Gouvernement provisoire déjà installé, on le peut à la condition toutefois que ce Gouvernement s'adjoigne les autres Ministres, collègues de M. Garachanine et agisse de concert avec le Sénat qui est le conseiller ordinaire et obligatoire du pouvoir exécutif. La Skoupchtina qui ne saurait délibérer en l'absence d'un Gouvernement définitivement constitué doit suspendre ses travaux jusqu'à l'élection d'un nouveau Prince, qu'elle sera probalement appelée à faire elle-même; car je doute qu'on ait recours à une assemblée populaire plus nombreuse, comme on l'a fait en d'autres temps.

L'ensemble de ces dispositions est sage et ne saurait, je pense, porter aucun ombrage à la nation Serbe. Telle m'a paru être l'opinion de M. le Chargé d'Affaires de Servie que j'ai consulté. [Je ne saurais naturellement préjuger ni les instructions que vous pouvez avoir reçus de M. le Comte Valewski, ni celles que vous recevrez ultérieurement.

Mais il me semble qu'au point où en sont les choses la démission du Prince Alexandre est désirable, et que sa présence à la citadelle est un des embarras de la situation sans être un profit pour lui même et pour une cause perdue.

Pour ce qui est des Obrenowitch, La Porte, malgré la juste répugnance que cette famille lui inspire, semble prévenir, ainsi que nous, la nécessité de se résigner. Elle ne trouvera, je crois, personne ici pour lui conseiller une résistance inutile pourvu que l'élection soit faite dans les formes et notifiée à la Puissance Suzeraine avec la déférence convenable.]

Agréez ... signé; A. de Lallemand.

AIPF, T, № 102, str. 218—221. AII, br, 58/154, I XXVI.

122.

Beograd, 3. Januara 1859.

Konzul Dezesar — izražava mišljenje da se obustavi rad Skupštine intervencijom Garantnih sila.

Consulat G[al] de France en Serbie
Direction politique
N[o] 27
Démission et départ du Prince Alexandre
Nécessité d'une entente entre la Porte et les puissances.

Monsieur le Comte,

Hier soir, à la réception d'une dépêche télégraphique de son Gouvernement, Cabouli-effendi a invité le Prince Alexandre dans l'interêt de son honeur à donner sa démission. Il lui a fait comprendre que sa destitution était imminente et que mieux valait la prévenir par sa démission que de l'attendre.

Le Prince après beaucoup de plaintes et de récriminations a fini par se résigner. Il a mandé près de lui M. Nicolaiévitch et lui a fait rédiger l'acte par lequel il abandonnat le pouvoir.

S. A. avant de le remettre à Cabouli effendi a annoncé son intention, de rester encore cinq ou six jours à la citadelle. Aux observations qui lui ont été faites, il a répondu qu'il voulait surveiller la vente de ses chevaux, que si cependant le Gouvernement ottoman voulait les lui acheter, etc... Enfin toutes ses préoccupations ont été pour ces questions d'argent qui lui tiennent tant au coeur. Les objections ont fini par être levées. Aujourd'hui un bateau à vapeur autrichien est venu s'amarrer le long de la forteresse et le Prince suivi de trois personnes et de trois domestiques est parti pour Semlin.

Ces trois individus, compagnons d'infortune de Son Altesse sont M. Tripkovitch, son beau-frère, qui a commis des assassinats et que j'ai trouvé ivre-mort lorsque j'ai été appelé par la Princesse, le jour de son départ du Konak, le fils de ce honteux personnage et un troisième qui a été poursuivi quatre fois pour crimes.

M. de Radosavlievitch est parti depuis quelques jours.

La situation n'a pas changé, le désordre des rues s'est calmé, mais celui des esprits reste le même. L, Assemblée nationale ne reconnaissant aucun pouvoir, prend des résolutions, fait des lois, en invoquant à chaque moment l'Oustav, dont cepandant elle ne tient aucun compte. Je ne saurais mieux donner à Votre Excellence une idée de l'esprit qui l'anime qu'en Lui faisant connaitre le projet de loi qu'elle a voté et envoyé au Sênat: c'est le renversement de tout Gouvernement, c'est l'anarchie érigée en principe.

Le Sénat le comprend bien, mais en l'absence de toute protection morale ou matérielle, et sous l'empire des menaces de la foule, il ne trouve pas en lui-même la force de résister et se résigne à enregistrer sans mot dire tout ce qu'on lui impose.

Il est bien à désirer que la Porte prenne enfin un parti et fasse connaitre ses résolutions.

Si elles sont arrêtées d'accord avec toutes les Puissances garantes, on arrivera sans trop de difficultés à régulariser la situation et à faire rentrer la Servie dans une voie normale. Si au contraire il y a des dissidences entre les grandes puissances, chaque parti les exploitera dans son intérêt et le désordre se prolongera.

La députation envoyée au Prince Miloš est partie pour Bucarest dans des barques à rames frêtées à Belgrade. On assure que la Porte a donné des ordres pour que le nouveau Prince ne put quitter la Valachie sans son autorisation.

Veuillez agréer, etc...
Signé: Bernard des Essards.

AIPF, T, № 27, Vol. 11, fol. 1—3; AII, br. 59/2, I. XXVII.

123.
Beograd, 4. januara 1858.

Konzul Dezesar — žali se na držanje ruskog konzula.

DEPÈCHE TELEGRAPHIQUE

Belgrade, le 4. Janvier 1859.
4h 25m. du soir.

Déchiffrement

Le Consul russe a dit à Stevtcha chef de parti, membre du Gouvernement provisoire »Ne faites aucune transaction, repoussez toutes propositions de la Porte, maintenez tous vos actes; qui dit Serbie dit Russie; nous vous avons créés, nous vous soutiendrons, renversez ceux qui vous font obstacle«. Après cette conversation, le Conseil des meneurs a décidé que la destitution de M. Garachanine serait proposée à l'Assemblée. Par promesses, par menaces, le Consul Russe agit dans un sens déplorable; à moins d'ordres formels je ne le suivrai pas dans cette voie...

AIPF, K № 27, Vol. 11, str. 6. AII, br. 59/3, I. XXVII.

124.
Pariz, 5. januara 1859.

Ministar inostranih poslova otpravniku poslova Francuske u Carigradu — eventualna intervencija Austrije predstavljala bi prekršaj 29. člana Pariskog ugovora.

TURQUIE — 1859. (Janv. à Mars) Le cte de Lallemand, vol. 339.

Dépêche télégraphique chiffrée

Chargé d'Affaires de France à Constantinople
Paris, 5. janvier 1859.

Le Gouvernement Turc a-t-il demandé éventuellement à l'Autriche d'envoyer des troupes au secours de la garnison de Belgrade?

Cette demande constituerait une violation de l'article 29. du traité de Paris.

AIPF, Vol. 339. AII, br. 60/1, I XXVIII.

125.
Pera, 5. januara 1859.

Francuski otpravnik poslova u Turskoj ministru inostranih poslova u Parizu — izražava zadovoljstvo s razvojem događaja u Srbiji.

Ambassade de France à Constantinople N° I.
Direction Politique N° 1
Affaires des Principautés — Unies de Servie.
Péra, le 5. janvier 1859.

J'ai la satisfaction d'annoncer à Votre Excellence que depuis une semaine les questions nées de la révolution Serbe ont fait un progrès marqué vers une solution convenable. D'abord, Cabouli Effendi, plus sage que ses instructions mêmes, n'a pas jugé seulement proposable à Belgrade l'institution d'un Gouvernement provisoire dans la personne de Micha Anastasiewitch, le Président de la Skoupchtina, personnage que sa docilité excessive envers la Turquie a décrédité auprès de ses compatriotes. Le Commissaire Ottoman a préféré le second terme de l'alternative énoncée dans ses instructions, qui était beaucoup plus conforme au droit et aux précédents, la Porte n'ayant jamais institué ni même désigné de Caimakam en Servie. Le Gouvernement provisoire Serbe est donc reconnu et installé ce qui suffit aux nécessités immédiates.

Puis, le Sénat ayant ratifié les actes de la Skoupchtina, celle-ci en demande la sanction au Sultan dans une adresse qui sera remise par une députation attendue ces jours-ci à Constantinople. Voilà donc cette homologation, si je puis parler ainsi, des décisions de la Skoupchtina par le Sénat que la Porte réclamait comme la condition de leur consécration par elle, devenue un fait acquis à la famille Obrenovitch. Une démarche moins correcte et quelque peu précipitée a été faite par la Skoupchtina auprès du vieux Milosch à Bucharest. Celle-ci lui a envoyé une députation

chargée de l'amener en triomphe à Belgrade. La Porte souhaite, Monsieur le Comte, et il est peut-être désirable en effet, qu'avant d'aller à Belgrade recueillir les ovations qui l'attendent, le nouvel élu du peuple Serbe vienne à Constantinople rendre hommage au Sultan et recevoir de lui l'investiture. Cette marque de déférence envers la Puissance Suzeraine me paraitrait opportune et M. le Chargé d'Affaires de Russie en juge comme moi, ainsi que mes autres Collègues. Il a fait savoir par le télégraphe au Consul Général de Russie à Bukarest que la Porte verrait avec plaisir que la Caimakamie délivrât à Milosch un passeport pour Constantinople et a paru désirer que je donnasse un avis semblable à M. Béclard. J' ai cru pouvoir le faire. Monsieur le Comte, et j'ai engagé M. Béclard à exprimer une opinion conforme s'il était consulté.

Ce voyage à Constantinople a été fait par tous les Princes de Servie après leur élection. Alexandre Georgewitch n'y vint pas il est vrai, mais celà tint à se que le Sultan était alors occupé lui même d'un voyage en Roumélie. Le Prince Alexandre vint lui rendre ses hommages à Kesanlit où Sa Hautesse se trouvait de passage.

Je me suis rencontré dans une entière communauté de jugement avec le Prince Lobanoff sur la conduite à tenir par la Porte dans ces circonstances, en m'abstenant toutefois de toute nouvelle démarche au delà de celles dont j'ai rendu compte à V. Ex. par ma dernière expédition. Cette réserve m'a paru commandée par l'ignorance où j'étais des intentions définitives de votre Excelence, et aussi par la confiance assez grande que m'avait inspirée les dispositions dernières de la Porte. Quant à mon Collègue de Russie, l'inquiètude qu'il avait conçue d'abord a duré plus que la mienne, ce qui s'explique par le peu d'accueil que les Turcs avaient fait à ses premières démarches, un peu trop vives pour n'être pas jugées intéressées de la part du représentant de la Russie. Maintenant le Prince Lobanoff est rassuré et content. J'espère que Votre Excellence partagera cette satisfaction, si Elle juge, comme je le suppose, que le seul intérèt des Cabinets Occidentaux dans cette affaire est que l'incident né des récents événements de Belgrade soit réglé promptement, d'une manière conforme au voeu bien constatè du peuple Serbe, et avec le moins de dommage possible pour la Puissance Suzeraine.

Votre Excellence sait déjà probablement que ces événements avaient donné lieu à une offre d'assistance militaire éventuelle de l'Autriche à la Turquie, mais ce qu'Elle apprendra avec plaisir, c'est qu' Aali Pacha a eu la sagesse de décliner cette offre.

Je suis avec respect...

A. de Lallemand.

AIPF, Turquie, 1859, janvier — mars, Vol. 339. No 1, str. 6. AII, br. 60/2, I. XXVIII.

126.

Pariz, 7. januara 1859.

Ministar inostranih poslova konzulu Dezesaru u Beogradu — opominje ga da se drži dobijenih instrukcija, da se ne meša u događaje oko sastava i rada privremene vlade i obaveštava ga da bi se vojna intervencija Austrije smatrala prekršajem Pariskog ugovora.

N^{o} I
Paris, le 7. Janvier 1859.
à M. des ESSARDS, à Belgrade.

La correspondance que vous m'avez adressée m'est parvenue jusqu'au no 26 inclus.

Si j'en juge par la lecture de vos dépêches votre attitude au milieu des événements qui se développent en Servie est parfaitement conforme à la réserve et à la prudence qui vous sont prescrites par mes instructions. Je ne dois pas vous laisser ignorer cependant qu'il m'est revenu que vous vous efforceriez d'amener une modification dans le Gouvernement provisoire à Belgrade et de provoquer de nouvelles élections; et je crois devoir à cette occasion vous inviter de nouveau à vous abstenir de démarche que je n'aurais point autorisée. J'insiste d'autant plus sur ce point qu' une correspondance de Belgrade insérée dans un journal allemand, sous la date du 28 du mois dernier prétend que vous vous êtes rendu au sein de la Skoupchtina et que vous y avez tenu un langage plein de sympathie pour la nation serbe mais qui n'en serait pas moins hors de propos. Du reste je n'attribue aucun fondement à cette correspondance et si j'en fais ici mention ce n'est que pour vous mettre mieux en garde contre tout ce qui pourrait vous faire

attribuer un rôle qui n'est certainement pas le votre.

Vous m'annoncez qu'une réunion de troupes assez considérable avait lieu à Semlin. Le cabinet de Vienne a pris soin de nous en expliquer lui-même l'objet et nous annonçant qu'il avait résolu de faire entrer des troupes en Serbie pour venir au secours de la garnison turque si le commandant de la forteresse en faisait la demande. Il est évident qu'aucune immiction de cette nature ne saurait avoir lieu qu'en vertu d'une entente préalable entre les puissances signataires du traité de Paris. La résolution éventuelle prise par le Cabinet de Vienne ne saurait donc être maintenue sans constituer une violation du même traité et provoquer une protestation de la part des Puissances.

AIPF, T, Dépêches politiques... Vol. 11, fol. 9—9. AII, br. 59/5, I. XXVII.

127.

Beograd, 1. februar 1859.

Konzul Dezesar — šalje alarmantni izveštaj o merama privremene vlade i Skupštine protiv pojedinih sovjetnika i popečitelja.

Monsieur le Comte,

Les craintes que m'inspiraient les derniers actes de la Skoupchtina n'étaient que trop fondées. A la suite des menaces qui lui ont été adressée par les membres du clergé faisant partie de l'Assemblée, le Métropolitain de Serbie, archevêque de Belgrade s'est vu forcé de donner sa démission.

Avant de s'y résigner il a écrit au Prince Miloch au moment où il entrait dans la Principauté et il a imploré sa protection contre ses ennemis. Le Prince a répondu qu'il n'avait pas encore pris la direction des affaires et que cela ne le regardait pas.

Le lendemain, M. Voutchitch président au Sénat a aussi donné sa démission.

La Skoupchtina encouragée de ce succès et ne voulant pas aborder tout d'un coup son oeuvre capitale a lancé un ballon d'essai plus considérable.

Quatre Serbes autrichiens établis dans la principauté depuis vingt ans, naturalisés et pourvus d'emplois élevés dans la magistrature et l'administration, ont été dénoncés à la Skoupchtina.

L'Assemblée a déclaré ces quatre personnes indignes de fouler plus longtemps le sol sacré de la Servie. En conséquence, elle a décidé qu'ils seraient privés de leurs emplois et expulsés.

L'affaire a été portée au Sénat qui a refusé de s'associer à ces violences et l'a renvoyée au Lieutenant du Prince, en l'invitant à prendre les mesures nécessaires, et cela en se conformant à la Constitution et aux lois en vigueur.

Cet acte de la Skoupchtina a produit un grand effet. Cabouli-effendi et moi, nous y avons vu le commencement de complications nouvelles et nous avons essayé de rappeler à la modération les chefs du parti Obrénovitch.

Profitant de l'occasion que m'offre la lettre que Votre Excellence m'a fait l'honneur de m'écrire le 17 ianvier dernier, j'ai cherché à leur démontré l'imprudence de leur conduite.

J'ai expliqué que dans l'intérêt du nouveau gouvernement de son présent, de son avenir, il fallait éviter de soulever des questions qui bien certainement l'affaiblissaient, que les efforts de tous les amis de la Serbie devaient tendre à ce but.

J'ai pu croire un instant que mes conseils avaient été compris. Le gouvernement en effet n'a pas ratifié complètement l'arrêt de la Skoupchtina; les employes incriminés ont été suspendus de leurs fonctions et invités a rester chez eux jusqu'à nouvel ordre.

Deux jours s'étaient écoulés, j'espérais que les passions étaient calmées et que la Skoupchtina attendrait patiemment l'arrivée du Prince, lorsqu'hier matin on vint me prévenir que des faits graves allaient se passer.

On m'assura que dans la nuit, le club Stévtcha avait décidé le renversement du Sénat et des Ministres.

J'informais immédiatement Cabouli-effendi et M. Milochévitch de ce que je venais d'apprendre — une heure après ces deux Messieurs étaient chez moi; Le Consul général de Russie s'était rendu chez M. Stévtcha et lui avait demandé des explications sur les projets de la Skoupchtina et du Gouvernement. Le lieutenant du Prince avait paru fort étonné et avait donné sa parole d'honneur qu'il ignorait que l'assemblée dût s'occuper de pareilles choses. Egfin il aurait promis de mettre tout en oeuvre pour l'arrêter si elle s'engageait dans une voie aussi facheuse.

Or, à ce moment même et pendant que M. Stévtcha donnait ses assurances, la Skoupchtina déclarait; que tous les sénateurs et les Ministres ayant perdu la confiance de la nation, devaient être destitués — que, comme parmi les employés — il y en a un grand nombre dont la conduite déplait au peuple, toup les employés nommés depuis 1839 devaient être destitués et le Prince invité à reprendre parmi-ceux qu'il jugera pouvoir lui être utiles.

Une députation de cinquante personnes fut chargée de porter cette décision au Lieutenant du Prince qui répondit qu'il aviserait.

La consternation est générale. La constitution et toutes les lois du pays sont violées par cette décision de la Skoupchtina, tous les intérêts, toutes les existences sont menacés compromis et livrés au bon plaisir farouche de quelques uns.

Le Lieutenant du Prince a si bien compris l'effet que produirait sa conduite qu'il a envoyé chez Cabouli, chez M. Milochévitch, et chez moi son sécrétaire, M. Grouitch, l'un des meneurs les plus ardents.

Je lui ai reproché la conduite de M. Stévtcha, je lui ai montré que l'acte de la Skoupchtina rendait le pouvoir, de qui que ce fût impossible; que c'était l'anéantissement de l'indépendance du Sénat, une atteinte grave portée aux droits du Prince à ceux de la Porte, etc...

M. Grouitch m'a dit alors que la veille en effet on avait décidé que la Skoupchtina s'occuperait des Sénateurs, que l'on voulait en éliminer quelques uns contre lesquels l'opinion publique s'élevait unanimement; que cela avait été ainsi convenu — mais qu'eux les meneurs avaient été débordés. Il m'a déclaré au nom de M. Stévtcha que le Gouvernement ferait tous ses efforts pour ne donner aucune suite à cette affaire et attendre l'arrivée du Prince Milosh.

Je ne sais si cette fois encore on ne cherche pas à nous tromper, si on ne dira pas dans quelques jours qu'on a été débordé.

Veullez agréer, ect...
signé: BERNARD des ESSARDS.

P. S. Aujourd' hui la Skoupchtina a discuté la destitution en masse des Kmètes (maires de villages). La discussion a été continuée à demain.

AIPF, T, Vol, 11, fol., 34 — 38, Vol. 339. № 34, AII, br. 59/11, I. XXVII.

DOKUMENTE ÜBER DEN REICHSTAG AM SANKT ANDREASTAG
(Anläßlich der Jahrhundertfeier)

Z u s a m m e n f a s s u n g

Dieses Werk von Andrija Radenić enthält eine Übersicht, einen Kommentar und eine Auswahl von Dokumenten, die in einigen in- und ausländischen Archiven aufbewahrt werden und die »Svetoandrejska Skupstina« (die am Tage des Sankt Andreasfestes abgehaltene Volksversammlung) betreffen. Die Dokumentenauswahl besteht zum größten Teil aus Beschwerden und Forderungen, die die Volksvertreter und einzelne Personen aus den angeführten Kreisen, Bezirken, Städten und Dörfern an die im Jahre 1858/59 abgehaltene Volksversammlung gerichtet haben. Sie enthalten in erster Linie Angaben über die Mühsale der Bevölkerung, über die Ursachen und Gründe ihrer Unzufriedenheit, über die wichtigsten Vorschläge und Meinungen zur Beseitigung der damaligen Schwierigkeiten. Die darin behandelten Probleme weisen vorwiegend einen sozial-wirtschaftlichen Charakter auf und sind bisher in der Geschichtsschreibung meist außer Acht gelassen worden.

In allgemeine, Klassen-, Berufs- und Einzelbeschwerden, Einzelforderungen und -vorschlage klassifiziert, tragen sie zum leichteren Verständnis der Problematik der Bevölkerung bei, gemäß ihrem Platz im Staat und in der Gesellschaft. Von den einleitenden Worten des Kommentators ergänzt, erhalten ihre Aussagen ihren wahren relativen Wert in Bezug auf die subjektiven und objektiven Faktoren, die sie bedingen und potenzieren.

Die meisten Beschwerden beziehen sich auf die Kopfsteuer, die Steuer und die Umlage, die nicht nach dem Einkommen und Reichtum bemessen wurden, so daß dadurch die ärmeren Schichten am schwersten betroffen waren. Sie verlangten die Einführung eines progressiven Steuersystems. Die Bauernmassen beschwerten sich in gleicher Weise vielfach über das Verbot des freien Holzfällens in den Wäldern und Bergen. Die Abschaffung alter, aus den Zeiten des Feudalismus überkommener Freiheiten steht im Einklang mit den Forderungen der weiteren, kapitalistischen Entwicklung; jedoch weist die dadurch verursachte Unzufriedenheit darauf hin, daß sich die überwiegende Mehrzahl der Bauern noch im Zustand derart ärmlicher

Zurückgebliebenheit befand, daß sie sich die Errungenschaften des neuen Systems nicht einmal in dem Ausmaße zunutze machen konnte, wie es notwendig gewesen wäre, um die minimalen Rechte des früheren Systems zu ersetzen. Zu den zahlreichsten Beschwerden zählen ferner solche über Verwaltungs- und Gerichtsbeamte des Ortes, Bezirks oder Kreises. In den meisten Fällen mißbrauchen sie ihre Amtsgewalt. Die weitgehenden, ihnen zustehenden Befugnisse in der bürokratischen, hierarchischen Regierung eines Staates ohne öffentliche demokratische Kontrolle der Bürger werden vielfach zur persönlichen Bereicherung und Zwangsherrchaft mißbraucht.

Nebst Dokumenten aus inländischen sind hier auch Dokumente aus ausländischen Archiven vertreten, und zwar aus Wien, Paris und London. Sie enthalten wichtige Angaben über die Einstellung der Garantiemächte zu den revolutionären Beschlüssen der Volksversammlung, die die Absetzung des regierenden Fürsten Aleksandar Karađorđević betreffen, sowie zu den Versuchen, dem Volk größere demokratische Rechte auf Rechnung des Herrschers zu erkämpfen. Obgleich die Stellungnahme der einzelnen Großmächte zum Problem der Verdrängung des Fürsten Aleksandar durch Fürst Miloš verschieden war, wurden sie sich rasch darüber einig, dem neuen Fürsten bei der neuerlichen Festigung des autokratischen Fürstenregimes auf Rechnung der demokratischen Rechte des Volkes ihre Unterstützung zu gewähren.

REGISTAR*

* U ovaj registar uneli smo glavne probleme prema sadržini predgovora i dokumenata, i najvažnije ličnosti, prema njihovoj ulozi u događajima. S obzirom na iscrpne regeste u sadržaju detaljniji registri, predmetni, lični, geografski u ovoj zbirci postali bi suvišnim.

Ada Dubravička — da se preda opštini, 160, 161.
Ada Ciganlija — da se izda u zakup Beograđanima, 98.
Advokatska služba — da se preuredi, 69, 77, 102, 133, 147, 152, 164.
Administracija — da se uprosti, 80, 104, 108—110.
Aleksandar Karađorđević, 1—4, 6, 7, 9, 15, 35—40, 50, 51, 57—61, 64—67, 75, 159, 176, 183—198, 203, 216-241.
Anastasijević Miša, 2, 4, 6, 9, 34, 39, 40, 68, 173, 189, 193, 194, 198, 221.
Arenda za mehane, 32, 100, 128.
Arenda za ribolov — da se smanji, 11, 12, 85, 100, 101, 127, 130, 131, 137, 158.

Barlovac Mihailo — poslanik, trgovac, 3, 33, 194.
Baštinske knjige — da se ustanove, 97.

Cene, 48, 49, 167, 173.
Cenzura, 72.
Cigani, 80, 81, 155.

Činovnici — prava, dužnosti, zloupotrebe, plate, 10, 11, 21—29, 47, 63, 65, 67, 71, 73, 74, 77, 80, 82—86, 92, 102, 108—110, 123—125, 135, 136, 138, 147, 149, 150, 172, 173.

Danak — da se smanji i pravednije raspodeli, 9, 10, 15, 63, 67, 69, 70, 73, 91, 101, 103, 127, 135, 139, 142, 146, 148, 150, 164, 172, 174.
Društvo, austrijsko parobrodarsko — eksploatacija, traži se ograničenje njegovih prava, 35, 36, 68, 97, 120, 121.
Dućani seoski — da im se ograniči broj, 35, 46, 92, 98, 130, 155, 173.

Đumruk — da se smanji taksa, 76, 163.

Esnaf zanatlijsko-trgovački, 117.
Esnaf mehandžijski, 32, 99.
Esnaf šnajderski, 32, 94.

Fabrika stakla kod Jagodine, 63, 147, 153.
Fabrika sukna Topčider, 88.
Feda — o zloupotrebama prilikom njenog izdavanja, 14, 70, 91, 99, 133, 134, 145, 164.
Fenjeri ulični, Beograd, 100.
Fetislam (Kladovo), 43, 44, 163.
Fond za udovice i siročad, 16.
Fond sveštenički, 91, 98, 145.
Fond činovnički, 8, 11, 145.
Fond školski, 8, 16, 20.

Garašanin Ilija — popečitelj unutrašnjih dela, 1, 2, 4, 9, 37—40, 47, 50—52, 57—60, 175—200, 203, 217—221, 223—224, 226, 228, 231—235, 237—238.
Grujić Jevrem, 2, 3, 4, 198, 200, 241.
Gurgusovačka kula — zatvor, mučilište, da se sruši, 64, 72, 131.

Javne građevine, 65, 150, 151.
Janković Milovan, 5, 16, 69.

Kazne telesne, 36, 44, 45, 70, 76, 104, 122.
Kmetovi seoski — o njihovim platama i zloupotrebama, 24, 70, 90, 98, 99, 131, 133, 149, 155, 157, 164, 174.
Koševi opštinski — da se preurede ili ukinu, 14, 15, 70, 75, 76, 89, 91, 128, 130, 132, 139, 142, 145, 148, 150, 152, 155, 164, 169.
Kuluk, 20, 21, 76, 93, 128, 131, 132, 140, 141, 142, 154.

Lekari — zloupotrebe, prava, plate, 25, 89, 90, 131, 132, 164, 171.
Licej, 34, 87.

Majdanpek — neracionalno poslovanje eksploatacija okolnog naroda, 8, 10, 21, 22, 63, 65, 83, 88, 150.
Manastiri — zloupotrebe, 82, 135, 136, 161.
Manastirska imanja — da se stave pod kontrolu opština, 63, 80, 132, 146.
Mehane seoske — ograničenje, propisi 72, 73, 77, 92, 98, 107, 128, 136, 142, 145, 147, 149, 155, 164, 171.
Miloš Obrenović, 1—5, 7, 9, 28, 31, 36, 37, 40, 64, 113, 153, 192, 201, 202, 223, 224 226-241.
Mito — da se sprečava strožim kaznama, 21, 26, 67.
Mihailo Obrenović, 9, 39, 64, 67, 189, 192, 204, 217, 231—232.
Mihajlović Stevan — Stevča, 2, 3, 39, 63, 182, 190, 191, 192, 198, 200, 201, 204, 228, 238, 240. 241.

Nadnice — da se povećaju, 8, 20, 30—31, 111—116.
Novac— vrednost, 33, 80, 119, 152, 155.

Panađuri, 70, 80, 97, 105, 159.
Petrović-Blaznavac Milivoje, 39, 47, 192, 195, 198, 201.
Plate — velike nesrazmere da se smanje, 24, 27, 28, 29, 82, 102, 144.
Pozorište u Beogradu, 66, 150.

Policija, 21, 22, 121, 122, 123, 171.
Poljoprivreda, 117, 118, 120.
Porezi — da se smanje i pravednije raspodele, 8, 9, 10, 11, 15, 73, 97, 126, 131, 132, 144, 149, 150.
Praviteljstvena kasa, 16, 69, 70, 170.
Protić Sima — poslanik, 3, 27, 34.
Pupile — da se vodi više računa o njima, 18, 21, 77, 102, 135, 139, 140, 142, 146.

Robijašnica topčiderska, 36, 72.

Saobraćaj drumski i rečni, 34, 73, 97, 119, 141, 147, 153, 174.
Sveštenstvo — prava, obaveze, plate, zloupotrebe, 12—14, 34, 63, 70, 77—79, 82, 90, 92, 102, 105, 124, 134—137, 139, 143, 147, 149, 155, 161—162, 164, 166, 172.
Skupština — saziv, 37, 50—62, 63—69, 176, 178.
Spomenik Karađorđu Petroviću, 10, 71, 79, 91, 132, 139, 144, 146, 150, 164.
Stamenković Andrija — poslanik, 2, 33.
Stanovništvo varoško — brojni porast, vrednost imovine, 5—6.
Stanovništvo seosko — brojni porast, vrednost imovine, 5—6.
Stragari — barutana, 10.
Sudovi — nepotizam, plate, traži se nezavisnost, 23, 27, 94—95, 99.
Sudske zloupotrebe, 26, 27, 71. 75, 108, 134.
Sudske parnice. 26, 133.
Sudske takse, 11, 72, 80, 92, 150, 169.
Sudski postupak — da se uprosti, 18, 19, 26, 36, 63, 68, 69, 74, 76, 90, 98, 103, 130, 131, 133, 140, 145, 150, 162, 169.

Škola zemljodelska — da se reorganizuje ili ukine, 8, 28, 31, 32, 80, 88, 91, 95, 96, 135, 138, 151.
Škole osnovne, 77, 167.
Štampa da bude slobodna, 72, 87, 133, 169.
Štamparija državna, 30, 31, 111—116.
Šume — pravo na sečenje drva, žalbe, zloupotrebe, ograničenja, 12, 20, 71, 73, 74, 76, 127, 1,29, 133, 138, 143, 145—147, 150, 157, 158.

Tapije — da se uvedu, 133.
Tenkina zavera, 36, 64.
Torbarenje — da se poveća nadzor, 70, 171.
Trgovina, 34—36, 46, 68, 76, 104, 118—120.
Turci — o njihovim zloupotrebama, 35, 43, 44, 69, 71, 86, 87, 105—106, 120, 124, 149, 171, 172.

Učitelji — plate, prava, obaveze, 29, 79, 98, 108, 155, 164, 173.

Vračarska rupa — zatvor, 36, 72.
Vučić Toma Perišić, 4, 9, 40, 51, 178, 185—187, 189-194, 198, 203, 217—221, 223—224, 231-235, 240.

Zakon krivični, 36, 103, 104, 148.
Zanatstvo — da se unapredi, 118.
Zahvatanje zemljišta, 7, 18, 19, 20, 71, 161, 162.
Zelenaštvo — širenje, zahtevi za sprečavanje, 5, 7, 16—19, 24, 25, 65, 81, 82, 104, 156, 164, 167, 168, 172, 174, 230—231.

Žene — prava da se povećaju, 34, 92, 107.

ISPRAVKE[*]

Pored sitnijih štamparskih grešaka koje će čitaoci sami lako ispraviti ima i ovih krupnijih:

Strana	Stubac	Red	Stoji	Treba
9	2	odozgo 5	predstavnika	predsednika
13	1	odozdo 12	le	12
16	1	odozgo 14	popularne	pupilarne
17	1	odozdo 14	izgraditi	izigrati
18	1	„ 6	kad nije	kad to nije
18	2	„ 1	80	78
18	2	„ 17	od 1858	od 7. marta 1858.
22	1	„ 6	ličnu	ličinu
23	1	odozgo 30	takav	tako
24	1	„ 7	10	19
26	1	odozdo 26	3/7	skoro 3/7
47	2	odozgo 7	SACK	MUD, nesređena akta
48	—	„ 10	100 1 1 1	—
		„ 11	1 centa 75 gr.	100 oka 55 gr.
		„ 12	55	95
		„ 13	100 oka 95 gr.	1 centa 110 gr.
		„ 14	1 centa 110 gr.	1 akov 80 gr.
		„ 15	80 gr.	72 gr.
		„ 16	72	60
		„ 17	1 akov 60 gr.	1 par 18 # ces.
		„ 18	1 par 18 # ces.	100 oka 2400 gr.
		„ 19	100 oka 2400 gr.	—
		„ 21	1 centa 0 gr.	100 oka 450 gr.
		„ 22	100 oka 450 gr.	1 par 20 gr.
		„ 23	1 par 20 gr.	1 oka 2 gr. 20 para
		„ 24	1 oka 2.20 gr.	1 hvat 80 gr.
		„ 25	80 gr.	50 gr.
		„ 26	orma 1 hvat 50 gr.	ječma 100 oka 55 gr.
		„ 27	100 oka 55 gr.	1 oka 3 gr.
		„ 28	1 oka	1 par
49		„ 18	1 fat	1 kola
		„ 19	1 „	1 kola
		„ 25	1 akov	1 par
		„ 29	1 akov	1 par
		„ 30	1 fat	1 vreća
		„ 31	1	—
		odozdo 1	7	P, f.
58	1	odozgo 30	dospem izvestiću	dospem ići ću u Sovjet da o ovom predmetu govorim i što sledovalo bude izvestiću
71	1	„ 3	puštanjem	popuštanjem
86	2	„ 17	postaviti	popraviti
87	1	„ 22	napustiti	dopustiti
87	1	odozdo 7	organa	pogranični ograda
87	1	„ 4	organe	ograde
95	2	odozgo 2	21. decembra	16—21. decembra
100	1	„ 26	pravilnosti	pravičnosti
101	2	odozdo 2	ne plaćaju	naplaćuju
101	2	„ 9	857	847
105	1	„ 21	blagosluženija	bogosluženija
106	2	odozgo 4	i	U
107	1	„ 6	pristojno izdržavanje i udomljenje	nasledije

[*] Sve ispravke su unešene u ovaj fajl.

107	2	„ 20	on	ona
110	1	odozdo 7	mlađoj	mladoj
112	2	odozgo 1	stigli	slili
112	2	„ 36	uzravo	upravo
118	1	odozdo 14	pomoć	pomoću
118	1	„ 7	člen jednog	člen celog jednog
122	2	„ 9	on ne svedoči	on svedoči
129	2	odozdo 8	ovde	ovce
133	2	„ 7	moglo	mlogo
140	1	„ 18 i 19	ispremetani redovi	prvo tekst 19. reda zatim 18. reda
140	2	„ 3	spornog	sporog
155	2	odozgo 27	da	od
158	1	„ 33	domovinu	domovnu
160	1	odozdo 21	sveštenici su	sveštenici koi imaju većeg izobraženja. Sveštenici su
161	1	„ 5	njive	njime
163	1	„ 13	izaditi	izraditi
163	2	odozgo 24 i 27	ispremetani redovi	27. red na mesto 24. i obratno
166	2	odozdo 29	bivšu razvalili	bivšu kolibu razvalili
170	1	odozgo 26 do 29		izbaciti
173	2	„ 23	čisto	čislo
173	2	„ 32	onda	onde
176	1	„ 20	on	ono
180	1	„ 14	obraditi	oboriti
186	2	„ 3	nije više	nije ništa više
187	1	„ 1	upotrebim vnutrenje	upotrebim na vnutrenje
187	1	odozdo 7	Toga sam	Toga radi sam
187	1	„ 2	svojevoljan	svojevoljac
188	2	odozgo 12	jarnost	jarost
188	2	„ 30	sam uvek	sam to tako uvek
189	2	„ 32	smo i Srbija naspram	i Srbija smo jedna naspram
191	2	„ 28	sam	sav
192	1	odozdo 20	Dokle	Dakle
193 .	1	odozgo 2	na radu	narodu
193	1	odozdo 18	bi	bio se
195	2	odozgo 8-	savet i	svet za
195	2	„ 31	da	—
197	1	odozdo 23	klevetama	kletvama
197	2	„ 35	truda	trudna
199	1	odozgo 4	odgovornost	ogorčenost
203	2	„ 13	izglasala	izaslala
204	1	odozdo 9	izgnavši	izišavši
205		odozgo 9	Jevremije	Jevtimije
208		odozdo 1	121 1/2	12 1/2
209		„ 5	p	plug
211		odozgo 9	9	6
211		odozdo 10	1	3
212		odozgo 19	šuma 7 3/4	2 1/2
212		odozdo 6	1/2 meh	2 reda niže
212		„ 23	6 1/2 a	6 1/2 m
212		„ 26	Atanje	Azanje
231	1	„ 6	somme	comme
232	1	„ 12	Artikal	Original
232	2	„ 1	Artikal	Original
240	1	„ 26	ctes	actes